

ait: *Se ne vnus quidem militis interitu ingentem hostium stragem empturum esse.* Lucullus, vt refert Plutarchus in eius vita, dicebat, *malle se ab hostium manibus ciuem eripere, quam vniuersam prædam hostilem sibi vendicare.* Hinc illa Lusitanorum Regum laudabilis lex ducibus suis magnopere commendata, vt pluris faciant Lusitani vnus vitam, quam hostilium nauium prædam. Vide Barrium in historia Asia decad. 2. lib. 5. cap. 8. imp, eodem Barrio teste, pluris sui vel vnus militis vitam æstimabat Rex Emmanuel, quam totam suam Orientis ditio- nem. Iam occurrit aurea Senecæ vox libi. 1. de clem. cap. 26. *Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum Principis fastigio dignius, pulchriusq; est, quam illa corona ob ciues seruatos. Non hostilia arma detracta victis, non curvus barbarorum sanguine cruenti, non parua bello spolia. Hac diuina potentia est, gregatim ac publice seruare: multos autem occidere, & indiscretos, incendiij, ac ruina potentia est.* Igitur, teste Polybio, qui hostem percutiebat, hasta pura donabatur: qui etiam deiciebat, & spoliabat; si pedes erat, armillis; si eques, phaleris: hæc autem minora erant præmia. Qui vero ciues obsidione liberabat, donabatur corona obsidionali, ex gramine, quam Plinius affirmat omnium honestissimam fuisse. Qui item hostilem mucronem à ciuis iugulo reiciebat, corona querna donabatur: quæ omnia præmia maiora erant. Vnde Augustus ex postibus suis appendi iussit ciuicas coronas, quasi vero de his spoliis præ cæteris gloriaretur. Quidius 3. de Tristib.

Augustus
in ciues suos
beneuolus.
Quid.

— *Vides fulgentibus armis*

Conspicuos postes, rectaq; digna Deo.

Et Ionis hæc dixi, domus est, quod vt esse putarem

Augurium menti querna corona dabat.

Et mox:

Causa superposita scripto testata corona

Seruatos ciues indicat huius ope, & c.

Plura ibi de lauro, & ciuica corona. Adde etiam Fastor. lib. 4.

ad finem. Item adiunge nummos veteres, in quibus & co-

ronæ hæ, & inscriptio. Allusit dubio procul Mar-

tialis epigramm. vlt. lib. 9.

quod lege.

Martial.

* *
*

P R O B L E M A X L I.

Qui vtiliores Reipubl. boni Scriptores, an boni Imperatores?

109.
Sallust.

*Argumenta
pro scripto-
ribus.
Luculli com-
mendatio.
Tull.
Duces histo-
riis dedit.*

PVgno pro Scriptoribus. Primo, quia boni Imperatores suis tantum dum viuunt, consulunt; Scriptorum autem etiam posteris. Vnde Sallust. gloriatur in Iugurtha, maius commodum ex suo otio, quam ex aliorum negotiis Reipubl. venturum. Deinde, quia ipsi Scriptorum efficiunt, ut Imperatores pro dignitate imperium administrarent. Certe Lucullus, ut inquit M. Tullius, *omnium quorumcunque saeculorum strenuissimus fuit Imperator.* Cuius rei causa eo referenda est; quia cum esset Roma ad bellum Mithridaticum profectus, rudis omnino atque imperitus rei militaris, tantam operam veterum historiis legendam imposuit, ut facile ad tantam imperandi claritudinem perueniret. Hinc est, quod Apollinis oraculum, quaerenti Zenoni, quo pacto ad virtutem euaderet? respondit, *si mortui hominis colorem indueres*, id est, si veterum historias lectitaret.

Tandem ille credendus est Reipubl. vtilior, qui maioribus praemiis ciuium benefacta condecorat, & malefacta maioribus afficit suppliciis: hunc autem historicum esse nemo dubitabit: siquidem aut perpetuam ignominiae notam inurit; aut aeterna erigit laudationum monumenta. Vide quae alibi diximus de Plinio iuniori. Et quidem nisi Scriptorum studia assererent ab obliuione res praecclare gestas Imperatorum; omnium simul cum vita recordatio excidisset. Vnde bene Tullius pro Archia: *Nisi ilias existisset, idem tumulus, qui Achillis corpus contexerat, nomen quoque obrusisset.*

Plinius.

Tull.

P R O B L E M A X L I I.

Vtrum victoria parta insidiis parum gloriosa sit?

110.

*Antiochus
de victoria
parta insi-
diis non glo-
riatur.*

Vide Auct.
in 3. to. Reg

ANtiochus aduersus Galatas praelium inurus magnam animo spem concipiebat victoriae potiunda. Igitur dolos parat, machinatur insidias, fraudes architectatur. Elephantos in obscuro collocat; iubet ut collatis iam vtrinque signis repente educantur, & in hostes concitentur. Emicant illi inopinato, in hostem irruunt, incredibili formidine territant; obli-

oblidunt equos, sessoribus frangunt animos, præcidunt alacritatem pugnandi; tandem fugant, dissipant & effundunt. Victor Antiochus euadit. Milites gaudio triumphantes, omnibus lætitiis incedentes, Imperatorem adire suum, gratulari, laudare, pæana canere, dare sæpius in aures, *To triumphe!* solus Antiochus ipsa mœstior mœstitudine lachrymabatur, *Pudore*, inquit, *afficior, quia non aliter vici, quam insidiis.* Igitur hoc vnum trophæum excitauit, Elephantum cum hoc Elogio,

— *occideremus,*

Bellua seruasset nisi nos fœdissima barrius,

Vt superasse iuuat, sic superasse pudet.

Accedit Euripides: *Vir nemo mentis alta clanculum velit occidere hostem.* Romani victorias insidiis item partas parui faciebant; sic illam, quam de Viriato fortissimo duce Lusitano reportauit Seruilius. Nam, teste Floro, *violata victoria est, quippe qui ducem per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse,* lib. 2. cap. 18. Et Claud. in 6. Consul. Honorij,

— *Nulla est victoria masor*

Claud.

Quam qua confessos animo quoque subiugat hostes.

Huc pertinet, quod Chilon vnus è Græciæ Sapientibus aiebat: *damnum præferendum esse turpi lucro; siquidem illud semel dolemus; hoc cum infamia perseverat.* Item Socrates: *Victoria præter ius & æquum parta turpiores sunt, & pluribus plena probri, quam clades sine ignauiâ acceptæ.* Claud. in Honorium,

Non tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit

Claud.

Occurrat.

Et Iuriconsulti tradunt: *non modo quid liceat, sed quid honestum sit, nitendum.* Hac de re consule Alciatum Emblem. 123. in laudantes illaudata, vbi plura. Turnus item apud Virgil. in 9. Æn. virtutem commendat suam, quod insidiis contra Troianos non vtatur: & Græcorum vituperat ignauiam, quod non nisi fraudibus Troiam expugnarent,

— *Nec equi cæca condemur in aluo.*

Virgil.

Luce palam certum est igni circumdare muros.

Haud sibi cum Danais rem saxo, & pube Pelasga

Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.

Et Horatius, vt Achillis virtutem ostendat, ait, illum, si in Troianos bellum suo modo faceret, insidias machinaturum non fuisse,

Ille, non inclusus equo, Minerva

Særa mentito, male feriatos

Troas, & latam Priami choreis

Falleret aulam.

Horat.
2. Od. 5.

Sed

Sed palam captis grauis (heu! nefas heu!)

Nescios fari pueros Achivis

Vreret flammis, etiam latentes

Matris in alio.

112.

August.

Victoria in insidiis parta non continenda.

Plutarch.

Contra tamen est in primis D. August. quæst. 10. in Iosue. *Cum iustum bellum suscipitur, ut aperte pugnet quis, aut ex insidiis, nihil ad iustitiam interest.* Spattani, qui rem dolo conficiebant, bouem immolabant; qui praelio, gallum: refert Plutarchus in Marcello. Agesilaus, teste Plutarcho, dicebat: *Hostem fallere, non solum iustum, sed etiam iuue & fructuosum.* Homerus,

Homer.

Xenoph.

Pind.

Plutarch.

Confice siue dolo, seu strieto cominus es.
Xenophon, *re ipsa nihil utilius in bello dolo.* Verus adagium: *Cum vulpe vulpinandum.* Princeps est ex leone & vulpe; vt bene Pindarus. Spattanus Rex, apud Plutarchum Lyland. *ubi leo: ina pelle non pertingit, oportet assuere vulpinam.* Rurfus Euripides applaudit, apud quem in Rhefo ait Delon insidiator; velle se indui pelle lupina, vt si opus fuerit, incedat quatuor pedibus, vt lupus. Talis Virgilianus ille miles, quem princeps Afcanius laudauit gloriam insidiis parantem: sic in 9. Æn.

Rutuli somno vnoq; sepulti

Conticuere, locum insidiis conspeximus ipsi.

Mitto nobilissimos & strenuissimos Duces, Reges, ac orbis victores, qui insidiis victorias reportarunt.

PROBLEMA XLIII.

An Orator bonus esse possit, qui vir bonus non sit?

113.

M. Cato.

Cic.

Orator vir bonus esse debet.

MArcus Cato ita definiuit bonum Oratorem: *Est vir bonus, dicendi peritus.* M. Tull. 3. de Orat. *Quo maior est, inquit, vis eloquentia, eo est magis probitate iurgenda. Probatis expertibus si dicendi copiam tradiuerimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quadam anima dederimus.* Et paulo post: *Verus illa doctrina eadem videtur, & recte facienda, & bene dicendi magistra: neque distincti doctores; sed idem erant viuendi praeceptores, atque dicendi.* Phœnix apud Homerum ideo dicit se à Peleo patre Achilli iuueni comitem datum esse, *vt illum efficeret oratorem verborum, actoremq; rerum.* Plaut in Trucul. *Sine virtute argutum cinem mihi habeam pro practica.* Re e quidem: nam practica doloris expertis ad dolorem alios im. lit. Cic. item comparat oratorem male moratum histrio-

Homer.

Plaut.

Ora or malus est practica.

Tull.

ni:

ni: nam histrio agit Regem, cum ipse diobolaris sit; diuitem, cum sit inopiosus; fortem, cum sit instrenuus; & præterea eorum, quæ dicit, nihil omnino creditur, sed tantum scenica festiuitate delectat. Eadem est apud Chrysostomum comparatio: *Nihil est doctore frigidius, qui verbis tantum philosophatur: neque enim hoc doctoris est, sed histriionis.* Plaut. in Pseud. *Monendus ne moneat: & alibi: Probum esse patrem oportet, qui probum filium postulat.* Sed hac de re alibi Luculentius.

Orator magnus, histrio.

Chrysof.

Plaut.

Vide Auct.

Rhetoric.

inf. lib. 7.

PROBLÉMA XLIV.

Conuiuia silentio celebranda, necne?

M Arcus Tullius act. vltima in Verrem, cum de Verrii conuiuio loqueretur, Erant, inquit, conuiuia non illo silentio Prætorum atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conuiuio versari solet; sed cum maximo clamore atque conuicio. Nonnunquam etiam res ad manus atque ad pugnam veniebant. Itaque erant exitus huiusmodi, ut alius inter manus è conuiuio, tanquam è prælio auferretur, alius tanquam occisus relinqueretur: plerique fusi sine mente, ac sine ullo sensu iacerent; ut quiuus cum aspexisset, non se Prætoris conuiuium, sed ut Cannensem pugnam nequitia videre arbitraretur.

Origines vero ait Persas, Medos, Chaldæos inter pocula non loqui, sed nutibus omnia ministrantibus præcipere. Refert Pined. cap. 3. in Iob, ibi, *Post hæc aperuit Iob os suum, id est, postquam vermiculi, eius carnibus famem explerunt: nam antea more illarum gentium, tanquam esset inter pocula, nil loquebatur.* Nihilominus Iobi filios inter epulas loquentes inducit Gregorius. Ad purganda conuiuatarum vitia, surgens diluculo offerebat holocausta per singulos dies, Iob 5. Quid vero tam matutinus surgit? quid sacra facit? quid victimas offert? Audio Gregorij oraculum: *Vir quippe sanctus nouerat, quia celebrari conuiuia sine culpa vix possent; nouerat, quia magna purgatione sacrificarum diluenda sunt culpa conuiuio- rum, & quicquid in semetipsis filij conuiuantes inquinauerant, pater sacrificia immolando tergebat.* Quæ vero sunt conuiuatarum vitia? Progreditur idem Gregorius: *Nonnulla quæpe sunt vitia, quæ à conuiuio, aut separari vix possunt, aut certe nequaquam possunt. Primum enim fere semper epulas comitatur voluptas. Secundum pene semper epulis loquacitas sequitur, cumq; venter reficitur, lingua defranatur.* Optime Gregor.

114.

Conuiuia silentio celebranda.

Origen.

Pineda.

Gregor.

Vitia conuiuatarum.

Hæc

*Pœna Talio
nis in lingua*

Hæc vitia inter suas epulas deliciosus diues inueniebat. Vnde diues, addit pulchre idem Gregorius, prius epulatus quotidie dicitur splendide, & post aquam petere in lingua memoratur; quia inter epulas valde defluere loquacitas solet: ex pœna indicat culpam, cum eum, quem epulatum quotidie splendide veritas dixerat, in lingua plus ardere perhibebat. Nihil sane elegantius: magna sunt lingue damna; conuiuia sine silentio conuiuia sunt. Zeno inter epulandum ab exteris Legatis appellatus: De te autem, inquirunt, quid sumus nostro Principi renunciaturi? Respondet, nihil aliud, quam Athenis esse senem, qui tacere sciatur inter pocula. Cæterum hac de re alibi latius; si tempus ferat; sumus enim quæsituri, tibiisne, an quæstionibus symposiacis, celebranda sint conuiuia? Interim pro silentio litem soluo.

*Senex silens
in conuiuio,
miraculum.
Vide Tert.
de Idol. c. 14
Clem. Alex
li. 2. Pæd. c. 1
& Cassian.
lib. 4. c. 17.*

PROBLEMA XLV.

Conuiuium aptius nomen, an Symposium?

115.

*Cicero.
Conuiuium
aptius.
Viuere est
epulari.
Terent.
Plaut.*

Cicero in Catone, Bene, inquit, maiores nostri accubationem epularem amicorum conuiuium nominarunt: melius, quam Græci, qui hoc idem comotationem vocant. Idem scribit Tullius 9. famil. epist. antep. ad Pætum, vbi sic: Sapiētius vōstri, quam Græci: illi symposia, id est, comotationes, nos conuiuia, quod tum maxime simul viuuntur. Sed perperam mihi videtur dixisse, nam viuere idem est, quod epulari. Terent. in Eunucho, libenter viuus, id est, interprete Donato, bonorum ciborum edax es. Apud Plautum Amphitruo ad Sofiam: *Euoca verbis meis Blepharonem, qui mecum prandeat*; accersitus vero Blepharon: *Misisti*, inquit, *ad nauem Sofiam, ut tecum conuiuierem*, id est, pranderem, ut patet Mart. lib. 1. Epigr. 16. ad Iulium, quem ad gaudia inuitat.

Martial.

*Hæc utraque manu, complexuq; affore toto;
Sæpe fluent imo sic quoque lapsa sinu.*

Non est, crede mihi, sapientis dicere, viuam.

Sera nimis vita est crustina, viuo hodie.

Vide etiam Epigr. 87. eiusdem libri de Nouio.

Non conuiuere, nec videre saltem

Non audire licet, &c.

PROBLEMA XLVI.

Quos difficilius inuenies, iuuenes eloquentes, an senes silentes?

De iuuenibus & senibus.

Marcus Tullius tres & viginti annos natus, teste Cornelio nepote, sex & viginti, teste Fenestella, & Quintiliano, septem & viginti, teste Agellio, pro Roscio Amerino disertissimè orauit. Quò pertinet illud Persij sat. 4.

*Sunt quibus ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit.*

Contra verò senes loquaces sunt. Nā M. Tullius, quamuis senectutis diligentissimus assertor, tamen hoc senibus vitium tribuit. Est inquit, *senectus naturā loquacior, ne ab omnibus eam vitijs videat vitare.* Quā de re Cornelius Gallus in senem.

*Se solum doctum, se iudi, ac esse disertum,
Et quòd sit sapiens desipit ipse magis.
Deficit auditor, non deficiat ipse loquendo.
O solā fortes garrulitate senes!*

116.
Tullius orator adhuc adolescens.
Corn.
Fenest.
Quint.
Persius,
M. Tull.
Senex garrulus,
Gallus.

PROBLEMA XLVII.

An deceat Oratorem metus in principijs orandi?

HAc dere Cicero multa. Præsertim primo de Oratore, unde paucula quædam colligo, *Mihi, inquit, qui optimè dicunt, quiq; id facillimè, atque ornatissimè facere possunt; tamen nisi timide ad dicendum accedunt, & in exordienda oratione perturbantur, penè impudentes videntur, tametsi id accidere non potest. Ut enim quisque optimè dicit, ita maximè dicendi facultatem, varioq; euentus orationis, expectationemq; hominum pertimescit. Quem verò non pudet, hunc ego non reprehensione solum, sed etiam cœnā dignum puni-*

117.
Decet oratorē motus in dicendi principio.
Tullius in orationū iunctio timido.

to. Ibidem Crassus cultissimus orator: in me, inquit, sepius me ausus experior, ut exalbescam in principijs dicendi, & tota mente, atque omnibus artibus contremiscam. Adolescentiū us verò sic in initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Qu. Maximo debuerim, quòd continuò consilium dimiserit. simulac me fractum, ac debilitatum metu vidisset. Quod cum Crassus diceret, Omnes qui aderant, assensissent; fuit enim in Crasso miris us quidam pudor, qui tamen non modò non obisset eius orationi, sed etiam prohibitæ commendatione precesset. Aliud de semetipso grauissimum protulit testimonium Tuli. diuin. in Verri. ita Deos mihi velim propitios, ut cum illius diti mihi venit in mentem, quo die

Mendoça Viridarium.

A a

citato

citatores, mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam tot corpore perhorresco. &c. Quæ verè potius, quam rhetorice, & amplificandi causâ dicta fuisse, docet Plutarch. in vita ipsius Ciceronis.

Plutarch.

Immensum esset afferre omnia Ciceronis loca, in quibus se timidum profiteretur: videantur orationes eius, præsertim illa pro Milone. Sed quod de se Tullius fatetur ingenuè, alij etiam præclarissimi oratores, de semetipsis non negarunt, vt Demosthenes princeps oratorum Græciæ, quem vide in orat. sua de fal. leg. & in orat. contra Ctesiph. vbi Æschines nimis in principijs dicendi audax, & proiectus grauitè castigatur, & damnatur. Iam verò Quintilian. lib. 12. cap. 5. *Volò inquit, eum qui sit dicturus, & sollicitum surgere, & colore mutari, & periculum intelligere, &c. quæ si non acciderint, etiam simulanda erunt* &c. Plin. item orator præstantissimus lib. 7. epist. 17. ad Celerem, *Nonne cum surgis ad agendum, tum maxime sibi in se dissiduum commutata non dico plurima, sed omnia cupis: Vtique si latior scena, & corona diffusior, nam illos quoque sordidos pulsat, quo veremur* &c. Et lib. 5. *timorem dicentium appellat ipsorum ornamentum, & lib. 6. de alio loquens oratore, dicit horum oratorum timorem.* E contra verò audaciæ significatio in dicendi exordio damnatur à summis oratoribus; nam ab omnibus hæc audaciæ ignorantia appellatur. Nazianzenus, quem ego inter præstantissimos dicendi homines pono, orat. 26. *Factum ignorantia audaciam dixit.* Hæc igitur impolitæ, & insana mentis temeritas apud bonæ eloquentiæ viros nullum vnquam locum inuenit, maximum verò apud imperitos, insulos, & indoctos, qualis ille erat, de quo Plinius iunior li. 4. epist. 7. fuit ille M. Regulus, qui cum esset nullius elegantia, summam habebat confidentiam, & insolentiam in dicendo, vocem habebat hæsitantem aliquando, & alias fortidam, putidam, & nihilominus eam magnâ laterum contentione, & maiori audientium molestiâ extollebat.

Quintil.

Plinius.

Timoris autem causas apud principes oratores duas assignat. M. Tullius, *Primam, quia nonnunquam summis oratoribus non satis ex sententiâ euentus dicendi procedit. Alteram, quia ceterarum homines artium spectati, & probati, si quando aliquid minus bene fecerunt, quàm solent, aut noluisse, aut valetudinis impediti, putantur.* Noluit, inquit, hodie Roscius agere, aut crudior fuit. Oratoris peccatum si quod est animaduersum, stultitia peccatum videtur, stultitia autem excusationem non habet, & statim Cuius in dicendo aliquod peccatum reprehensum est, aut æterna in eo, aut certe diu vana valet opinio tarditatis. Sed ille timor esse debet, qui animum non abiciat, neque oratorem deterreat.

Nazianzenus orator egregius.

Plin.

Orator imperitus audax in dicendi principijs.

119.
Tullius.
Timoris causa in oratoribus.

Timoris oratorij nota.

Oratorium verò metum istum quidam appellant curam, & sollicitudinem, ut Fabius lib. II. Alij modestiam, seu reuerentiam, ob concionis magnitudinem, & dignitatem amplissimam auditorum, qui quidem metus, seu modesti animi cautio multum conducit ad aucupandos audientium animos, benevolentiamque omnium conciliandam, nec non parum valet ad offensiones multorum vitandas, inuidias comprimendas. Alij denique alijs nominibus vsi sunt ad significandum huiusce generis metum, cuius ille est, quem Tullius ostendit oratione pro Deiotaro.

PROBLEMA XLVIII.

Quæ Historia applausibilior, noua, an antiqua & vera, an falsæ

de Historia.

Cum historię munus eò potissimum spectet, ut nobis præteritarum rerum cognitionem afferat; obuium erit cuiuspiam intelligere, nihil in eâ prius esse, quam veritatem. Nam oratoria præcipuè in persuasione veratur, poetica in delectatione; quibuscum officijs falsitas aliqua ex parte commisceri potest: sæpè enim ut flectat, orator exaggerat: sæpè ut delectet, poeta confingit. Historicus verò cum præsertim ad docendum incumbat; nihil autem magis à doctrina, quam falsitas abesse debeat; planum fit, vnam veritatem præ cæteris historico sectandam, inuicemque verborum apparatus, qui plerunque esse solet falsitatis inuolucrum, omnino eliminandum. De historię veritate nonnulla Politianus præfatio in Suetonium, vbi sic. *Hanc in primis cepta o historicus laudem debet, ut fides seruasse, atque incorrupta veritati expressimetur.* &c. Et, M. Tullius de Oratore, ita inquit: *Prima est lex historię, ne quid falsi dicere audeat, deinde, ne quid verè non audeat.* Huic rei confirmandæ testimonio esse potest Magnus ille Alexander, qui Aristobulo historiam de suis rebus gestis aliquando inter nauigandum recitanti, vbi homo adulator multa supra veritatem efflauerat, ereptum manibus librum in Hydaspem fluiuium demersit; & tu, inquit, *o Aristobule, eodem fueras pacto præcipitandus, qui isto modo solus pro me depugnas.* Quo facto ostendit Rex abdicandam esse omnino ab hominum manibus eam historiam, quæ veritate potissimum non efflorescat.

120.

Veritas prima est in historia.

Politian.

Tull.

Alexander M. veritatis amator.

121.

Antiquitas historia laudabilis.

Iam verò vnam antiquitatem in historia maximè commendari, nemo sanus dubitabit: tum, quia antiquior historia res antiquiores euulgat; ad quas cognoscendas multo tutius auidiores: tum etiam, quia antiquis historicis maior fides

haberur; siquidem ex multorum seculorum diuturnitate conflata gratiam, & auctoritatem conferunt: recentiores verò non satis suam fidem omnibus commendant, &, quod caput est, inuidiâ laborant; unde multi eorum luminibus solent superciliosè obstruere. Cic. in Orat. *Habet, inquit, ut in aetatibus auctoritatem senectus sic & in exemplis antiquitas.* Idem in partitionib. orat. de Oratore loquutus, *Habeat, inquit, exemplorum aut recentium, quò notiora sint; aut veterum, quò plus auctoritatis habeant, copiam.* Quam in rem aptissimè quadrat Epigr. illud Mart. lib. 5.

Tullius.

Vide aucto-
rem sup. li. 4

Martial.

*Esse quid hoc dicam, vivis quòd fama negatur,
Et scia quòd rarus tempora lectè amat?
Hi sunt invidia nimirum, Regule, mores,
Præferat antiquos semper ut illa novis,
Sic veterem ingrati Pompei quarimus umbram,
Et laudant Catuli Iulia templa senes.
Ennius est lectus saluo tibi Roma Marone:
Et scia riserunt sæcula Maonidem.
Rara coronate plausere theatra Menandro.
Norat Nasonem sola Corynna suum.
Vos tamen ô nostri, ne festinare libelli;
Si post fata venit gloria, non propero.*

Item Ouid:

Ouid.

*Pascitur in vinis liquor, post fata quiescit.
Tunc suus ex merito quemque tuctur honor.*

Vide li. 6.
sup. Probl. 6
n 33 & in-
de.

Hinc est, quòd multi nostri seculi historici minoris quàm Livius, Sallustius, alijque antiquiores æstimantur, alias quidem nihilo fortasse inferiores. Quales sunt Iovius, Osius, & Maffei; quibus adde vernaculo sermone præstantes viros, Barrios, Contos, & alios, quorum historiæ fides omnino adhibenda. Nam novitas hominem doctum deceat, imò nihil prius studioso antiquitatis, & rerum indagatori, quàm suorum annales evoluerè, & patrios mores, & maiorum facta tenere.

PROBLEMA XLIX.

Sine illud verum, Græcia mendax?

Græcia mē-
dax.112.
Salyricus
Græciā ap-
pellat scitis-
simā adu-
landis

FAMILIARE fuit Græcis adulari, quòd scribit M. Tullius ad Qu. Fratrem, dum ait; *Græcos esse leues.* & diuturnâ servitute ad admirandam adulationem eruditos Qu. Curtius lib. 4. non minus verè, quam eleganter ingenia Græcorum appellat: *temporaria,* tanquam temporari servituti, & prout se daret occasio, adulationem tractantia. Alexander ab Alex. lib. 4. cap. 13. ubi ceterarum

rerarum gentium naturas, & ingenia exponit, ait, *Græcos, licet ingenio, & facundia præsent, tamen collectaneo quodam vitio, & innato, leues assentatores, atque infideles esse; unde Græcam fidem in proverbium venisse affirmat, pro debili, & infirmâ, & quæ facili violetur. Hinc est, quòd Græci historici fabulosi non immeritò habeantur, qui se ad Principum voluntatem potius, quàm ad veritatem componebant, Unde vel ipse historiae parens Herodotus, vt inquit M. Tullius primo de legibus, innumerabiles fabulas scripsit, quem proinde meritò appellauit Strabo Mythihistorem, id est, fabularum scriptorem; itaque vulgò pater mendaciorum dictus est. Eius autem aliquot errata colliguntur à Iosepho Scaligero apud Bened. Perer. in Dan. fol. 278.*

Plinius *portentosa Græciæ mendacia appellat. Et lib. 8. Mirum est, inquit, quàm præcedat Græci credulis; nullum est tam impudens mendacium, vt teste careat. M. Tullius oratione pro Flacco de Græcis loquens, sic ait; Testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit. Euripides in Iphigenia τῆς ὄψης ἰδὲ οὐδὲν, id est, Græcia nequaquam nouit fidem. Iuuenalis Græciam mendacem appellat.*

— *Credimur olim*

*Velificatus Athos, & quidquid Græcia mendax
Audet in historia, &c.*

Tullius.
Curt.
Alexand.
ab Alex.
Græci mendaces.

Herodotus
historia parens.
Tullius.
Strabo.
Scalig.
Benedict.
Plin.
Tullius.
Eurip.

Iuuenal.
sat. 10.

PROBLEMA L.

Historicisne solemnè, implorare Numen, sicuti Poëtis, & Oratoribus?

De poëtis & oratoribus

POËTAS omnes in initio suorum operum implorare solitos, planius est, quàm vt debeat in quæstionem vocari. Hinc ille poëtarum apex Homerus in initio suæ Odyssæ,

*Διὸς πατρὸς ἱερέως μῦθον,
Dic mihi Musa, virum.*

Virgil.

Musa mihi causas memora.

Ouid Metamorph.

*Di ceptis (nam vos vniuersis, & illa)
Adspirate meus.*

Claud.

Di, mihi sacrarum penetralia pandite rerum.

Stat.

— *Vnde iubetis*

Ire Dei; &c.

123.
Postea in operâ initio numen implorant.
Homer.
Virgil.
Ouid.

Claud.

Stat.

Oratores
nomen im-
plorant in
de illi exor-
do.
Valer. Max.
Tull.

Iam verò Oratores ab imploratione Deorum exordiri solitos satis liquidò constat, vt affirmat Valerius Maximus in prologo. Ita enim omnes auspicabantur: *louem ego Opt. Max. implo: quod vsque ad eò visitatum fuit, vt tanquam exordium vulgare à M. Tullio in diuinatione improbetur, vbi sic: Tu, inquit, (loquitur cum Cæcilio Oratore) horum nihil cogites, nihil metuis, nihil laboras; & si quid ex veteri aliqua oratione, louem ego Opt. Max. &c. aut aliquid huiusmodi ediscere potueris, preclare te paratum in iudicium venturum arbitraris.*

124.
Tullius in
dicendi: sap-
tia.

Verum ipse Tullius nonnunquam precando exorditur: oratione quidem pro Rabirio, sic. *Ab loue Opt. Max. ceterisque Deo. Deabusq; immortalibus, quorum ope & auxilio, multò magis hac respublica, quàm ratione hominum, & consilio gubernatur, pacem ac veniam peto: precorque ab us, vt hodiernum diem, & ad huius salutem conseruandam, & ad remp. constituendam illuxisse præstantur.* Item pro Muræna *Quis precatus sum à Dys immortalibus, &c. Eodem precor ab ysdem Dys immortalibus ob eiusdem hominis consulatum v. à eum salute obtinendum.*

Plinius.

Plinius iunior initio sui panegyrici; Bene inquit, ac sapienter maiores nostri instituerunt, vt quemadmodum rerum agendarum ita dicendi initium à precationibus caperetur, quòd nihil rite, nihil providenter hominos sine Deorum immortalium ope, consilio hon. re auspicaretur. Et paulo post: *aptum, piumq; est, te Iupiter Opt. Max. antea conditorem, nunc conseruatur rem Imperij nostri precari, vt mihi digna consula, digna Senatu, digna Principe contingat oratio, &c. cetera.* Huc pertinet illa veterum consuetudo, vt consules orationem ad populum habituri Deos precarentur. Vnde Liuius lib. 39. *ita inquit, concili ne aduocatis, cum solempne carmen precationis, quòd præfari, priusquam populum alloquantur, magistratus solent perag. sset consul, is & cepit.* Eodem spectat Virgilianum illud lib. 11. *Æneid.*

Virgil.
135.
Historici
in operibus
nec non
implorant
nunc. en.

Præfatus Deos, solis Rex insit ab æleo.

Contra verò historici nunquam implorando præmiātur, ad res enim gestas (quòd illi præstant) euulgandas non existimabant opus esse diuino aliquo Spiritu auxiliari; quo tamen indigent poète, qui res aliquando in lucem prodituras multò antè prædicunt. Et Oratores, qui in longissimum tempus suà prouidentia reipubl. consulunt. Hinc est, quòd Liuius suo in præcæmio, ita inquit: *Cum bonis partibus omnibus, votisq; ac precationibus Deorum, Deorumq; se vt potius nobis queque nos esset libentius ino. speremus, ut ex his tantis operis successus prosperos darent.* Quare peccat omnino Valerius Maximus, qui vel hominem inuocare non dubitauit, hoc est, Cæsarem. Ita e-

Valer. Max.
ca. q. n. n. n.

nam ait *Te igitur huic coe. to, ponas quem hominum, Deorumq;*

consensus, maris, ac terra regimē esse voluit, certissima salus patria, Caesar, inuoco: cuius cœlesti providentiâ virtutes, de quibus dicturus sum, benignissimè fouentur; vitia severissimè vendicantur.

PROBLEMA LI.

An ad eloquentiam historia requiratur

M Arcus Tullius multis locis significat sine historia neminem oratorem fore. Idcirco historiam appellat *munus oratorians*, eosque pueros, & infantes, semper futuros esse dicit, qui nesciunt, quid, antequam nati sint, acciderit. Et quidem cum copiâ utatur, necesse sit; huiusmodi autem exempla non nisi ab historijs petantur, planum est oportere ut integram historiarum cognitionem amplectatur. Quamobrem Quintil. lib. 2. capit. 5. & 6. ait, opus esse, ut præceptor Rhetorices suis auditoribus historias euoluat, historicisque omnes diligenter explanet: vnde sibi pueri ad orationes fabricandas capiant argumenta.

Historia necessitas.

126.

Tull.

Historia oratori necessaria.

Vide l. 7. n.

23. & inde.

Quintil.

PROBLEMA LII.

Sitne etiam ducis officium, historias lectitare?

S i exemplo agendum est, constat ex Plutarcho Alexandrum, qui quid otij nancisci poterat ab armis, totum id historiae lectitandæ impendisse, Homerique Iliade, quam etiam dormiens puluino subijciebat, incredibiliter oblectatum. Multa de Casare alijsque strenuissimis ducibus in hanc sententiam circumferuntur: quæ quidem consultò omitto, ut illud tantum referam ex L. Lucullo, Qui, vniquit Cicero, cum eset Româ ad bellum Mithridaticum profectus rei militaris omnino rudis, tantam inter nauigandum rebus gestis legendis operam posuit, ut eum in Asiam venisset, maximi illius Regis confessione atque iudicio, omnibus quorumcumque sæculorum Imperatoribus anteferretur.

127.

Historias legere ducis munus.

Plutarch.

Alexander historia vacat.

Tullius.

Lucullus historia studiosus.

Vide paulo superius probl. 41.

Antiquis adde Lusitanos duces, Albuquerqueios, Almeida, Castros, & alios, qui alterâ manu gladios, alterâ libros historiarum gerebant.

PROBLEMA LIII.

Victorū cog-
nomen à vic-
tis.

Vtrum victores olim à victis nationibus, an victæ nationes
à victoribus nomen mutuarentur?

128.

Duces cogno-
mento illa-
stis.

Scipio à de-
victa Africa
dictus est A-
fricanus.

Valer.

Flor.

Seruius vn-

de dictus I-

sauricus.

Metellus vn-

de Creticus.

Metellus vn-

de Numidi-

cus.

Valerius vn-

de Messala.

Scipio Æ-

mil. unde

Numanti-

nius.

Drusus vn-

de Germa-

nicus.

Quid.

129.

Alexand.

ab Alex.

PRæfari libet vnum, vel alterum verbum, antequam detur locus argumentis. Auspicius totius actionis, &c. Hanc thesim proposuimus explicandam, *vtrum victores* &c. Quod si pressius & contortius à nobis agi videatur, quam humanitatis spatia postularent, ignoscendum id erit; cum interim non tam dicendi flores sectemur, quam differendi vires requiramus. Igitur vno verbo quæstionem decido, mihi dubium non esse, quin priuati duces expeditionem aliquam suscipientes à victis nationibus sibi nomen vsurpauerint; cum enim vnus hominis dignitas tanti non fieret, vt ab illo in integro populos nomen effunderetur, sanè æquum erat, vt ab integris populis potius in vnum victorem cognomen- tum emanaret, quod eius victoriæ gloriam testaretur.

At exemplis nobis agendum est, quibus multò res fiat illustrior. P. Corn. Scipio, Africani cognomentum promeruit ab Africâ deuictâ, auctore Valerio lib. 3. cap. 7. & Floro li. 2. cap. 6. Vnde ipse in Senatu aliquando; *Cum*, inquit, P. C. Africam totam potestati vestra subiacerim, nihil ex eâ, quod mecum dicerem, præter cognomen retuli, P. Seruilius egregiæ vir auctoritatis, quod Isauriam Asiæ regionem subegisset, illud de Creticus. que prædonum domicilium expugnasset, Isauricus dictus est. Metellus, quia insulam Cretam, Mithridati contra Romanos auxilium ferentem, ferro, flammâque vastauit, Creticus cognominatus. Alter Metellus à Numidiâ separatâ Numidicus, Valerius à Messanæ urbe Siciliæ euersâ; Messala. Scipio Æmilianus à Numantiâ captâ, Numantinus. Drusus Tiberij frater, ab illustrissimâ victoriâ apud Germanos, Germanicus appellatus est. Quos omnes ingeniosus Valentes mirâ ingenij felicitate complectitur 1. Fastor.

Africa victorem de se vocat: alter Isauras;

Aut Cretum dominas testificatur opes.

Hunc Numida faciunt, illum, Messana superbum:

Ille Numantiâ traxit ab urbe notam:

Et mortem, & nomen Druso Germania fecit:

Me miserum! virtus quam breuius illa fuit!

Itaque singuli priuati duces, (vt planum fecimus) sibi nomen à victis gentibus vsurpabant, &c, si aliquis adhuc dubitat, videat Alexand. ab Alexand. lib. 2. genialium dierum

cap.

cap. II. consulat maximum Ecclesiæ Doctorem, & audiat Euangelij tubam, nempe sanctissimum Hieronymum epistolæ ad Philemonem, aureo eloquentiæ fluuio exundantem, & in Paulum plenos verborum sinus expandentem. Tum proconsulcum vidisset factum credidit, admirans super doctrina Domini, & eum à Papho nauigasset Paulus, & qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphylia. Diligenter attendo, quòd hæc primum Pauli nomen accepit. Vt enim Scipio subiecta Africa Africani sibi nomen assumpsit, & Mozellus Creta Insula subingata insigne Cretici sua familia reportauit, & Imperatores nunc usque Romani ex subiectis gentibus Adiabensisi, Parthici, Sarmatici nuncupantur: ita & Saulus ad prædicationem gentium missus, à primo Ecclesiæ spolio proconsule Sergio Paulo, victoria sua trophæa retulit, erexitque vexillum, ut Paulus diceretur à Saulo. At verò si de integris nationibus sermo sit, quæ de integris item populis victoriâ reportabant, multò aliter questio dirimetur. Sic statuo: Populos, Prouincias, Republicas, quæ alias vi Matris suæ ditioni adiecissent, non tam ab illis sibi nomen indidisse.

Confirma hoc, inquiet aliquis, vno vel altero testimonio, ne Austros perculisse videaris. Faxo libentissime. In primis illi Germaniæ populi, qui vulgò *Franci* seu *Francones*, appellantur, vel ipso teste Cicero ad Atticum, in Galliam irruentes, eam suo imperio adiecerunt, & a suo nomine Franciam appellarunt; vt videre est apud Æmilium de rebus Francorum. Item veteres Saxoniarum populi, quos, Tacito auctore, *Anglos* nominamus, in Albionem primariam insulam Britanniæ penetrantes, eam, sibi & parere compulerunt, & à suo nomine *Angliam* nuncuparunt, vt tradit Ortelius in thesauro geographico, verbo *Anglia*. Rursus quidam Germaniæ populi, Longobardos appellant, tam vulgus, quam alij qui poliriorem latinitatem non sequuntur, cum Galliam cisalpinam occuparent, eam à se Longobardiâ parum expolito nomine dixerunt, vt narrat Corradus in I. Æn. illo versu,

— Genus vnde Latinum.

Iam verò nobilissima illa pars Italiæ, Græcia magna; vnde tam eximium nominis splendorem sortita est, nisi a Græcis, qui in illâ armis occupatâ sedem collocarunt? At quidquid hæctenus substruximus, velle mihi videtur aliquis demoliri hoc vno argumento. Troiani, qui ducentibus fatis ab Ilio profecti ad Italiam appulerunt, eam quidem regionem vi, & armis occuparunt; neque tamen vsquam prodirum est, Troianorum nomen in Italiam ita defluxisse, vt Troia in posterum diceretur; ergo cassâ sunt, & ludrîca, quæ hæctenus li-

Tullius.

Tacitus.

Ortel.

Corrad.

Virgil.

130.

Obiectio.

Solutio.

buit temerè, & inaniter effutire. Telum ingens, nodus Gordianus, Achilleum argumentum. Quid tamen, si hoc ipsum in illius caput retorqueri videamus, qui in nos illud coniecera? Sanè, vt meridiana luce clariùs videre est apud Maronem, Iunonis beneficio Latini eâ sunt immunitate donati, vt suum in posterum nomen retinerent, neque à Troianis victoribus Troiani appellarentur: si enim iure belli agendû esset, Latinorum nomen in totum abdicaretur, nomen verò Troianorum in Latium emanaret. Igitur cum Iuno animaduerteter victos paulatim cedere Latinos, primum in querimonias effusa Iouem alloquitur:

Et nunc cedo equidem, pugnasq; exosa relinquo.

131.

Verum quia non modò præuidebat Italiam subruendam, sed etiam Itolorum nomen abrogandum, si Troiani victores euaderent, vt extremam hanc iniuriam præcaueret, quando prior illi erat necessariò deuoranda, Iouem summis precibus obtestatur.

Virgil.

*Illud te, nulla fati quod lege teneatur,
Pro Latino obtestor, pro maiestate tuorum:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Ne Troas fieri iubcas, Teucrosq; vocari.
Sit Latium, sint Albani per secula Reges,
Sit Romana potens Itala virtute propago.
Occidit, occideritq; Sinas cum nomine Troia.*

Virgil optime explicatus.

Dixit nullâ fati lege teneri. nam iure belli maximè necessarium erat; si minus, quorsum id tot precibus obsecraret? Quod cum tanto studio oraret, non potuit non etiam exorari. Vnde Iupiter:

*Do quod vis, & me victusq; volensq; remitto:
Sermonem Ausony patrium, moresq; tenebunt,
Vtq; est nomen, erit.*

Hinc igitur factum est, vt Latini à Troianis victi suum cum illis nomen minimè commutarent. Sed cum hætenus nostra nobis oratio radio fuerit, vestra mihi erit deinceps, ad extremum gymnasium, voluptati.

Antiquitatis cognitio.

132.

Antiquitatis cognitio duplici ex fonte.

PROBLEMA LIV.

An antiquitatis cognitio possit perfectè comprehendî?

VT breui complectar multa quæ de hac re afferri poterant. Tota antiquitatis cognitio duplici ex fonte hauienda est, sacro vno, altero profano. Ab illo emanant infi-

infinita propè ethnicorum numina, de quibus Cic. in libris de natur. Deorum. Plinius lib. 2. nat. hist. Arnobius, Lactantius, & alij. Sacrificia, vota, Sacerdotes, templa, simulachra; in quorum singulis multa continentur, quibus seorsum explicandis tempus desideratur. Iam verò ab hoc fonte, quem profanum appellauimus, duo tanquam flumina eiumpunt; quorum alterum Politicam, alterum Bellicam complectitur. Illud comprehendit statum reipublicæ, comitiarum genera, classes, iura, leges, iudicia, magistratus, fastos, & alia, quæ si modo minutatim exequi velim,

Tullius.
Plin.
Arnob.
Lactan.

Antè diem clauso componit Vesper Olympo.

Virgil.

Bellica verò in naualem, & pedestrem dissectatur: vtriusque longissima tractatio apud auctores reperitur. Cum igitur ad perfectam antiquitatis cognitionem tam multa requiratur, quæ in oratoriam, poëticam, & historiam sunt veluti diffusa, ac dissipata, sanè hæc omnia ab ea tantum comprehendere poterunt, qui sit in Rhetoricâ, historica, & poëticâ non mediocriter versatus.

PROBLEMA LV.

Vtrùm historia sit vtilior Reipubl. quàm Poetica, aut Oratoria?

de Historia, poësi & oratoria.

Lucianus in primis in totum Oratorum genus inuehitur, quod multa machinamenta capiendis iudicum animis comminisci soleant. Lacedæmonij ex sua ciuitate Oratoriam exegerunt, vt refert Quintil. lib. 2. Ipsi verò Athenienses, penes quos ipsa effluerat, si non omnino ablegarunt, certe impilam, & veluti recisam effecerunt, dum ab orationibus commiserationem, & amplificationem, duo acerrima tela artis oratoriæ, remouenda curarunt.

133.
Lucian. in Anacharside.
Quintil. Oratores dānantur.

Iam verò quam multi semper exiterint Poëtarum Aristarchi, & mastiges, procliuè erit intelligere ijs omnibus, qui veterum libros consuluerint. Nam, vt refert quidam auctoritatis non contemnendæ, exiterunt aliquot Stoicorum Simiæ, qui in amplissima curia, pro tribunali censuerint, poëtas omnes cremandos, poëticamq; trans Alpes relegendam, vnde inauspicatis aibus eam venisse superciliosè fremebant, dira etiam imprecantes ijs, qui poëtas, & oratores, literasque huiusmodi quasi certam reip. perniciem attulerunt. Tertulliani illa est vox lib. de ann. cap. 33. loquens de Homero: *Pauum se meministi Homerus Ennio somnianto, sed poëtis nec vigilantiibus credere, & cæc.* Vbi mendaces dicit poëtas. Quare Caligula

Budeus in Pand.

Tertull.

Impe-

Plato Poëtarum ho-
stis. Imperator, furia, faxque orbis terrarum, Homeri, Maronis-
que scripta flammis abolere concupiuit. **Quin** etiam Plato
poëtas iuuerutis carnifices appellabat. Cum igitur tam mul-
ti in Oratoriam, & Poëticam acetosis verbis inuehantur, hi-
Politian. storiã, vt inquit Politianus, nemo agit ream, nemo offen-
Historia ab
omnibus
accepta. dit, nullius patrociniũ, quæ sit innocentissima, requirit:
nullius peti maledictis potuit, quæ præclarissimè de vniuerso
hominum genere sit bene merita.

P R O B L E M A L V I.

De Rhetore.

An omnis Rhetor, Orator, & contrã?

134. **Q**uamuis inter Græcos Rhetor idem sit, atque inter La-
tinos Orator; tamen hoc ferè discrimen apud nos in-
ter vtrumque constituitur, quòd Rhetor ille dicitur,
Oratoris de-
finitio. qui artem Rhetoricam proficitur, seu qui docet artem Rhe-
Tull. toricã; Orator verò, vt definit Cicero, *est vir bonus, dicendi*
peritus, qui in causis publicis & priuatis plena, & perfecta virtute
Rhetor, vt loquentia Dico igitur, posse Rhetorem inueniri, qui non sit
non orator. orator. Cui enim in dubium venire potest, quin Isocrates
Rhetor fuerit egregius, hoc est, Rhetoricæ præceptis egre-
giè institutus? hic tamen ad orandum raro, aut nunquã de-
scendit: vnde de se ipso passim iactitabat, se instar cotis esse,
quæ cum secare non posset, ferrum tamen ad secandum exa-
cueret. Quare à se, qui nullo modo oratoriam exerceret, a-
lios ad dicendum informari. Quò alludit Horatius,

Fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exors ipsa secandi.

Horat.

P R O B L E M A L V I I.

An Rhetorem præstet elocutio?

135.
Rhetor vn-
de dictus.

Tullius.
Elocutio
propria ora-
toris.

Elocutio est idoneorum verborum, & sententiarum ad
inventionem accommodatio. In hac excellit, qui hu-
milia subtiliter, magna grauitè, & mediocria tempera-
tè potest dicere. Et quidem hanc esse præcipuam Rhetoris
laudem, inde colligitur, quòd inter Græcos à *ῥητορ* dicitur
Rhetor; inter Latinos verò ab elocutione Eloquentis dicatur,
non verò ab inventionem inuentor, aut à dispositione dispo-
sitor. Vnde M Tullius inventionem communem prudentis
hominis, elocutionem verò propriam oratoris arbitrat.
Ab elocutione igitur omnia lumina orationis exiguntur; cu-
ius illa vis est, quam Cicero eloquentiæ attribuit, vt nimirũ
nihil

nihil sit tam incredibile, quod dicendo non fiat probabile; nihil tam horridum & incultum, quod non splendet oratione, & tanquam excolatur.

Vt enim in operibus ab arte fabricatis contingit aliquando, materię quamvis nobili artificium prælocere; vt multis possum exemplis confirmare. Nam Alexandri statua, quam Lyfippus ex ære fabricavit, multisq; eximij artificij operibus, conficissurisque nobilitavit, maiorem habuit commendationem apud omnes, quam alterum eiusdem Alexandri simulacrum, ex auro pulcherrimè conflatum, nullis tamè lascivientis scalpelli honoribus insignitum. Rursum: augustissima illa Solis Regia plus dignitatis, & elegantię sibi conciliauit ex varietate picturarũ, & cælaturarũ pulchritudine, cæterisq; artis ornamētis quam ex auro, ebore, ac reliqua pretiosiore materia, ex qua confecta, & elaborata erat, canente Poëtã;

Materiam superabas opus nam Mulciber illic

Æquora calarat medius cingentia terras.

Sic etiam in Rhetorica contingit, vt verborum vbertas, sententiarum splendor, ipsius deniq; styli nitore, maiorem prorsus dicenti gloriam importet, quam argumenti gravitas.

Arx superat materiam.

Alexandri statua à Lyfippo facta.

Solis Regiam

Argumentum orationis cedit aliquando oratoris artificio.

Orator.

136.

Actio dominatur in oratore.

Tullius.

Quintil.

Demost.

Æschin.

Actio corporis eloquentia.

Horat.

PROBLEMA LVIII.

An in Oratore hypocrisis excellat?

Actio, vt inquit Tullius, *una in dicendo dominatur*; quæ est quasi corporis quædam eloquentia. Et Quintilianus affirmat, mediocrem orationem commendatam viribus actionis, plus habituram esse momenti, quam optimam eadem illa destitutam. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ sapienter tractum tulerunt, & disertis deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt iam non sine causa Demosthenes, cum rogaretur quid in dicendo esset primũ? huic primas, huic secundas, huic tertias attribuisse videatur. & Æschines admirantibus Rhodijs dignitatem orationis Demosthenis, diceret; *Quis si ipsam belluam resonantem audissetis?* Vt planum faceret plus dignitatis, & splendoris in ipsa actione, quam in reliquis orationis luminibus inherere. Nam cum actio corporis sit eloquentia, atque aded oculis subiiciatur, non potest non vehementius animos mouere, quam illa verborum eloquentia, quæ tantum sub aures cadit. Nam, vt inquit Horat in poët.

Segnius irritant aurium demissa per aurem,

Quam qua sunt oculis subiecta fidelibus, & qua

Ipsæ sibi tradit spectator.

PROBLEMA LIX.

Vter præstantior Poëta Catullus, an Martialis?

*Catullus &
Martialis
comparati.*

137.

*Martialis
Catullum
excedit.*

*Martialis
de se iudici-
um.*

*Poetarum
modestia.*

Ovidius.

EGo quidem magno interuallo primas defero Martiali, neque me mouet illius de se iudicium, qui se inferiorem prædicat Catullo; ita enim scribit ad amicum Maerum lib. 10. epigram. 78.

*Sic inter veteres legar poetas,
Nec multos mihi præferas priores;
Vno sed tibi sim minor Catullo.*

Seruant enim poëtae diligentissimè solemne illud suum, vt multos sibi anteponant, quo beneuolentius omnibus præferantur. Vnde Ouid

*Et cum præponam multos mihi, non minor illis
Dicor. & in toto plurimus orbe legor.*

Neque verò Martialis sibi prorsus anteponendum censuit Catullum, cum dicat lib. 10. sibi non minus Bilbilim, quàm Veronam Catullo debere.

*Nec sua plus debet tenui Verona Catullo,
Meque velit dici non minus illa suum,*

Iam vero si aliquis illo Martialis carmine adductus;

Vno sed tibi sim minor Catullo,

contendat omnino Catullo primatum deferendum, audiat quid de se ipso Catullus commemoret, eo epigrammate, quo gratiam refert Ciceroni propter susceptum sui patriocinium.

*Catulli de
se iudicium.*

*Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt, quotq; fuere, Marce Tulli,
Quotq; post alijs erant in annis:
Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium poëta:
Tantò pessimus omnium poëta;*

*Tullus op-
timum spa-
ronus.*

138.

Quantò tu optimus omnium patronus.

Igitur qui mordicus contendit, Martialem Catullo postponendum, quod se ille Catullo inferiorem prædicet; is fateatur necesse est, Catullum pessimum esse omnium poëtarum, cum hoc ille de se iactitet. Distichon etiam illud, quod de Catullo efferri solet;

*Tantum magna suo debet Verona Catullo,
Quantum parua suo Mantua Virgilio,*

*Martialis
alter Virgi-
lius.*

me minimè à meâ sententia dimouet. Nam & Martialis ab Ælio Vero Imperatore alter Virgilius dicebatur, vt refert

Petrus

Petrus Crinitus. Quòd si Catullus eruditorum còsensu docti cognomen promeruit, eodem Crinito auctore, vnde ab Ouidio doctus appellatur lib. 3. Eleg.

Tempora cum clauo docte Catulle tuo.

Ouidius.

Tamen id parùm ad rem: cum doctrinâ superior esse possit, qui poëtica arte non sit cum alio comparandus. Et quidem mihi persuadéo nonnullos sola antiquitate ductos Catullû Martialis prætulisse; cum tamen si artem ipsam diligentius expendas, procul dubio Martialem anteponas. Nam Catullus à plerisque reprehenditur, præsertimque à Plinio in præfat. natur. histor. quòd duriora carmina efficiat, quàm metri natura patiatur. Vnde alter Plinius lib. 1. epist. ad Eurigiû rectè mihi videtur comparâsse cum Catullo Saturnium potèram, cuius carmina cum aliquando legeret, auctorem aliquem metro solutum se legere credebam. Nec immeritò! Quis enim dissolutior Catullo? Quis liberioribus numeris vitur? Quid magis aures offendit, & vulnerat, quàm illud?

Catullus duriusculus pecca.
Plinius.

Catullus liber in metro.

Vt mihi quem nemo grauius, nec acerbius urget

Quàm modo, qui me unum, atque unicum amicum habuit.

Item illud:

Vna salu. hac est, hoc est tibi peruincendum

Hoc facies, siue id non pote. siue pote.

At verò Martialis totus ingeniosus est, & expolitus; totus acutus, & qui plurimum habet & salis, & fellis, & grauitatis. Quid enim grauius, quàm illud?

Martialis plurimum salis & fellis habet.

Barbara py. amidum sileat miracula Memphis,

Affiduis iactet nec Babylona labor.

Etruriius illud de Scæuola:

Dum peteret Regem docepta satellite dextra,

Iniicit sacris se peritura focis:

Sed tam saua pius miracula non tulit hostis;

Et raptum flammis iussit abire virum.

Vrere quam potuit contempto Mutius igno,

Hanc spectare manum Persena non potuit.

Maior decepta fama est. Et gloria dextra;

Si non errasset, fecerat illa minus.

Quid vrbanioui dicacitate conditum, quàm illud?

Litigat. Et podagra Diodorus Flacce, laborat;

Sed nil patrone porrigit, hac chiragra est.

Illud item;

Dimidium donare Lino. quàm credere totum

Qui manult, manuuu perdere dimidium.

Iam verò quid acetosius esse potest, quàm illud?

Qui ducis vultus, & non legis ista libenter
Omnibus inuideas, Liuide, nemo tibi.

139. Muretus tamen hoc fert de hac re iudicium. *Inter Martialis de* *lis, inquit, & Catulli scripta tantum interesse arbitror, quantum Martiale in inter dicta scurræ alicuius da trivis, & inter liberales ingenii hominis iocos multo urbanitatis aspersos jale. Nec negaverim multa in Martiale quoque non injcementer dicta reperiri, sed profectò deteriorum longe numerus maior est. Latina quidem orationis nativa illa, minimeque quasi pigmentis infuscata germanitas, in Martiale nulla est; in Catullo præcipua: his de causis cum ab illo altero nescio quomodo semper abhorruissem, Catullum contra nunquam non mirabiliter amavi. Hoc Mureti iudicium castigare verbis, ut opus erat, supercedeo, cum alienum sit a meo genio in alios excandescere; Mureto tamè obijcio huius ævi lumina Pontanos, Lipsios, Turnebos, & alios, quorum iudicia, & gravissima testimonia refert Raderus in Martial. auctor quidem nuperrimus, sed acerrimus Martialis gloriæ assertor.*

Raderus.

PROBLEMA LX.

An rectè Græca verba à Martiale Epigrammatis Latinis inserantur?

Græca Martialis miscet.

140.

Græca literarum Latina. yrum alibi eos.

CVM Græcæ literarum Latinarum altrices. exornatricisque dicantur; non immeritò, neque sine lepore à Poëta Latino Græca vocabula inseruntur. Itaque in 1. libro Epigram. 27. proverbiū illud usurpat *μισῶν μνήμων οὐ μπόση*, id est, *di memorem comptorem*, dici solitum in eos, qui, quæ inter amicos, & inter pocula dicuntur, liberius foras euulgāt. libro 2. Epigra. 43. inculcat paræmiā illam inter Græcos decantatissimā, *κοινὰ φίλων πάντα*, id est, *amicorum omnia sūt communia*, ita enim inuehitur in Candidum, verborum, quàm numerum liberaliorem.

Candide κοινὰ φίλων, hæc sunt tua, Candide. πάντα

Quæ tu magniloquus nocte, dieq; sonas.

Et concludit,

Ex opibus tantis veteri, fidoq; sodali

Das nihil, & dicis Candide, κοινὰ φίλων.

Lib 5. ita scribit Sexto in Calliodorum, qui in ordinem equestrem cooptari volebat, cum ad id census non suppeteret, atque ad eò hæreditatem cum fratre diuidere recusabat; cum, iuxta proverbiū Græcum, *μισῶν μνήμων* fuerunt diuidenda. quod ita habet, *οὐκ ἀμείριζε*. Est autem Epigramma venustissimum.

Cal-

Calliodorus habet consum, quis nescit: equestrum,
 Sexta, sed & fratrem Calliodorus habet.
 Quadringenta seruat, qui dicit vixit & lapsi.
 Vno credis equo posse sedere duos?
 Quid cum fratre tibi quid cum Polluce molestus?
 Non esset Pollux si tibi, Castor eras.
 Vnus cum sitis duo Calliodore, sedes.
 Surge, solæcisimum, Calliodore, facis.
 Aut imitare genus Leda: cum fratre sedere
 Non potes, alternis, Calliodore, sede.

PROBLEMA LXI.

Nullum poemata iucundius epigrammate, nullum item
 difficilius.

de Epigram-
 mate.

Multa in vnum epigramma conueniunt, quæ illud, si
 modò res sit, ac rotundum, iucundissimum effici-
 unt. Distincta in primis breuitas, acuta sententia,
 apta compositio. Quæ in alijs poematis non ita facilè repe-
 riuntur; atque ad eò vel ipsà longitudine fastidium mouent;
 atque ad eò vel ipsà longitudine fastidium mouent; vel ipsis
 verborum ambagibus intelligendi aciem hebetant; vel eti-
 am rerum multitudine legentis animum obtundunt. Ita-
 que Epigramma, si modò venustum, aptum, connexumque
 sit, teres, & rotundum; vt inter se partes cohæreant, & con-
 gruant, vt distinctè, breuiter, acutè, & ornatè sententia ex-
 primatur, & admirationem mouet, & voluptatem affert nõ
 vulgarem. Iam verò quanta sit eius difficultas, inde liquidò
 constabit, quia nullum est poemata, quod minus virium ali-
 quod patiat, quàm Epigramma. Meritò in Epigramma
 mihi videtur conuenire Horatianum illud in arte poet.

141.
 Leges epi-
 grammatis.

— Carmen reprehendite, quod non

Horatius.

Multa dies, & multa litura coercuit, atque
 Perfectum decies non castigauit ad unguem.

Vt enim in magna pictura, etiam si quædam sint minus
 venusta, nec locis apta, nec umbris distincta; multâ tamen, &
 colorum varietate capiunt, & distinctione membrorum af-
 ficiunt, & vestium cultu, & neruorum eminentiâ, statu, si-
 tuque intuentium oculos & animos oblectant. In exiguis
 verò formis, quando omnia vno intuitu sunt spectanda, v-
 no oculorum iudicio eodem tempore ad animum referen-
 da; si quo in loco peccatum sit, facile animaduertimus, &
 vel exiguo vitio offensi totam picturam eo genere impro-
 bamus. Ita planè in longioribus poematis multa esse oportet.

142.

Epigram-
 ma pictura
 breuis.

Mendocæ Viridarium.

B b

143.

tet, quæ voluptate detineant legentes; multa quæ rerum aut leuium, aut minus cohærentium accessionem compensent; in Epigrammate verò, quia omnia quæ dicuntur unico obtutu capiuntur, limata omnia esse debent, tersa & expolita, vt sententia breuius inclusa numeris, simul, ac lecta est, influat in sensus intimos, moueat, capiat, excitet, expectationem expleat; si verò aliquid contortius dicitur, aut sinuosius, si aliquis vel minimus error inhæret, eo solo nomine, modò consent cætera, exploditur, eijcitur, repudiatur.

PROBLĒMA LXII.

Vnde Virgilius suam Aeneiada auspiciatus fuerit?

De Virgilio
Aeneida.

143.

PROCULDUBIO ab illis carminibus exorsus est Mæro;
Ille ego qui quendam, &c.

Arogans
poëtarum
exordium
damnatur.

Noluit enim vir prudentissimus in plano; vt aiunt, *tumere*; veritus ne in sublimi deficeret; vt plerique poëtarum, qui à grandioribus exordiis in futilem quandam, atque inopem verborum supellectilem degenerant, quod placè aduertitur poëticæ documentis: vt docet Horat. in poëtica;

Horatius.

*Nec sic incipies, vt scriptor Cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo, & nobils bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatus?
Parsuriscat montes, nascetur ridiculus mus.
Quantò rectius hic, qui nil molitur ineptè!
Dic mihi Musa virum, capta post tempora Troiæ,
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.
Non solum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, vt speciosa dehinc miracula premat.*

144.

Qui altero
vixit poë-
tarum lo-
bore.

Igitur tenui, ac moderatâ primùm dicendi ratione ingreditur, *Ille ego, &c.* Deinde paulatim assurgit, *Et egrossus gressu,* &c. Tandem verborum pondere, ac maiestate fulminat: *At nunc horrentia Martis, &c.* Hoc etiam rationis accedit: quia timebat poëta eorum hominum procacitatem, qui illustres poëtarum lucubrationes in dicto auctoris nomine in lucem prodeuntes, sibimetipsis adscribebant: quod quidem expertus præcauere cogebatur; siquidem laudatissimum illud Epigramma,

*Nocte p̄uit totâ, vadeunt spectacula matè;
Diuisum Imperium cum Ioue Cæsar habet.*

Illud, inquam, suo Marte confectum, suo ex penu depromptum, nescio quis Musarum tyro sibi per summam licentiam

arrogavit. Ne igitur ea impunitas ulterius ferperet, longiusque prouheretur, cautè sibi agendum esse ratus, se tanti operis auctorem proficitur. *Ille ego, &c.*

PROBLEMA LXIII.

Cur Virgilius Aeneam nomen in ipso operis
lumine suppresserit?

Sunt, qui dicant Aeneam à Virgilio per excellentiam virum nuncupatum. Ita crederem, nisi Aeneas ille esset, de quo agitur, cuius nomine nullum fingi poterat gloriosius; siquidem nemini unquam viri nomè ituporem iniecit; at verò nomen Aeneae non modò semiuiuum, & consternatum homuncionem, sed etiam strenuissimum ducem Palanta percussit, & commouit.

Obscure tanto percussus nomine Pallas.

Igitur, quod mihi vero similius videtur, Poëta Homerum imitatur, qui Odysseam scripturus, ubi Ulyssis laudes effusissimè prosequitur, ab operis initio Ulyssis nomen ablegauit, atque ita exorditur,

ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσε,

Dic mihi Musa virum,

nam cum Ulysses famosus existeret scelerum concinnator, vaser ingenio, indole fraudulētus; meritò vt à poëta dicatur.

Hortator scelerum Aeolides.

& ab Ouidio, parenti Sisypho; versipelli, callido, ac veteratori quam simillimus,

— Quid sanguine Cretus

Sisyphio furis quo & fraude simillimus illi.

Hunc autem Homerus suis carminibus celebrandum suscepisset; veritus ne sibi omnes succederent, aures, animusque ab Odyssea auocarent, si in operis initio Ulyssis nomen præfixum intuerentur; illud optimo consilio in ulteriorem poëmaticis partem seposuit. Quid igitur Homerus noster Mantuanus nouerat quidem Aeneam esse illum, a quo omnis scelerum noxa procul abesset: non tamen illum, qui à scelerum suspitione integer haberetur; siquidem nonnulli, falso quidem, vt existimo, crediderunt, Aeneam clandestinis colloquijs patriam Græcis prodidisse. Quare ne in ipsotantum vestibulo proditoris nomine aures offenderentur, scenae deseruendum ratus, virum se, non Aeneam celebraturum pollicetur.

145.

Aeneas per
excellenti-
am vir.

Virgil.

Homer.

Virgil.

Ouid.

146.

Falso crimi-
natur ali-
qui Aeneam
de Troia
excidio

PROBLEMA LXIV.

De Didone.

Verúmne sit quod Virgilius de Didone totâ Aeneide commemorat?

147.
Virgilius
falsus de Di.
done.
Iustin.
Orosius.
Ioseph.
Genebr.
Vide Torrès
de philosoph
princ. li. 19.
c. 9.

EA omnia, quæ ad Didonem spectant apud Virgilium, à veritate profus aliena esse, hoc vno argumento luce clarius probatur. Nam Carthago septuaginta duobus annis condita est, ante Romam conditam; vt videre est apud Iustinum lib. 18. propè finem: cuius hæc sunt verba, *Condita est vrbs hæc (de Carthagine loquitur) septuaginta duobus annis, antequam Roma.* Hoc idem affirmat Orosius lib. 4. cap. 6. à quo non videtur dissentire Iosephus, vt videre est apud Genebrardum. At verò Æneas trecentos annos minimum ante Romam conditam in Italiam penetrauit; vt ex eodem poëta constat, i. Æneid. vt suo eum gladio ingulemus, dū ita canit,

*At puer Ascanius multa vi maniet Albam,
Hic iam trecentum totos dominabitur annos
Gente sub Hecorea; donec Regina sacerdos
Marce gratis geminam partu dabit Ilia prolem,
Inde lupa fuluo nutricis tegmine latus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mænia, Romanoq; suo de nomine dicet.*

148.
Virgilij cõ-
mentum de
Didone.
August.
Hieron.
Tertull.
Aufon.

Ergo Æneas ducentos & viginti octo annos ad Italiam appulit, priusquam Carthago conderetur. Vnde aptissimè deprehenditur Virgilianum commentum. Accedit D. Augustini auctoritas lib. i. confess. vbi ait, eam esse doctorum hominum sententiam, vt negent ea omnia, quæ Virgilius de Didone litteris prodidit. D. Hieronymus i. contra Iouin. Dido, inquit, *cum peteretur ab Iarvâ rege Libya in coniugium: paulisper distulit nuptias donec conderet civitatem: nec multo post extructâ in memorsam mariti quondam Sichæi pyrâ, maluit ardere, quàm nubere.* Vbi aliter videtur sentire Hieronymus, ac Virgilius. Hieronymi sententiam Tertull. lib. 7. cap. 4. haud obscure insinuat, Virgiliumque condemnat. Iam verò Aufonius de imagine Didonis audiatur, vbi ipsa loquitur Regina.

Dido de Æ-
nea queri-
tæ:

*Ulla ego sum Dido vultu, qui conspicis, hospes,
Assimulata modis, pulchraq; mirificis:
Talis eram: sed non Maro quam mihi finxit erat mens;
Vita nec incastis læta cupidinibus.
Namque nec Æneas vidit, nec Troicus unquam,
Nec Lybiam aduenit clausibus Iliacis.
Invidiæ cur in me simulasti, Musa Maronem,
Fingeret vs nostrâ damna pudicitia?*

PROBLEMA LXV.

Vtrum Polluctum & Pollinctum inter se distinguantur?

Polluctum
& Pollinctum.

HAllucinatur Hermolaus Barbarus vir præstantis doctrinæ; dū hæc duo verba confundit in emendationibus Plinianis. Nā *polluctum* cœna est opipara; à verbo *pollucere*, id est, sacrificare Herculi, vbi decimam patrimonij partem offerebant; vnde Plautus partem decimam Herculanam vocat. At verò *Pollinctum* cœna est feralis, quæ Gentili more in rogiū delata cum corpore cremabatur; à verbo *pollincere*, quod est, curare, seu yngere cadaver.

149.
Hermolaus
damnatur

Rem enucleatius euulgo cum Bud. in Pand. pro verbo *pollucere* occurrit Plaut. in Mustel. *Pergracaminī parasitis facite, obsonate pollucibiliter*, id est, laurè, splendè, & opiparè conuiuia celebrate. Vnde, auctore Macrobio, cœna *pollucibilis*, est cœna opipara, & splendida. Vnde Plinius lib. 32. *polluctum*, accepit pro cœna splendidissima. At vero à verbo *pollincere*, ortum est, *pollinctum*, quod est cœna feralis, vt dixi. De qua Perſius,

Plaut.

Bud.
Plaut.

— Sed cœnam funeris hanc

Perſ.

Negliget, &c.

Plaut. in Stich. *Hæc venisse iam opus est quantum potest, vt decimam partem Herculi polluceat*. Mitto plura. De his autem esculentis, ex quibus veteres auferre decimam partem, quam Herculi offerebant, facit mentionem Tertull. lib. 2. cap. 13. de illis vero qui hanc decimam furatur, habes exemplum apud Plaut. Trucul. *De mina vna deminui modò quinque nummos: mihi detraxi partem Herculanam*.

Plaut.

Tertull.

Plaut.

PROBLEMA LXVI.

Vtrum Dinorum statuae ex ligno architectari solite fuerint?

de Dinorum
statuis.

Planum hoc erat ijs omnibus, qui poëtas consulerint. Tibull. lib. 5. Eleg. 10. penates alloquitur:

150.

*Non pudeat, prisco vos esse è stipite factos,
Sic veteris sedes incoluistis ausi.*

Tibull.

*Tunc melius tenuere ea fidem, cum paupere cultus
Stabat in exigua ligneus a de Deus.*

Propertius item Deum, nescio quem, de sua statua loquentem inducit:

Propertius *Stipis aceruus eram, proparantis falce dolatus,
Ante Numam grati pauper in urbe Deus.*

Aurum, & Sed cur veteres ex ligno potissimum statuas efficerent, illa
argentum causa est; quia lapis durior eis videbatur, quam ut diis effin-
parui fo- gendis esset idoneus: aurum verò atque argentura, sterilis,
banc apud & infœcunda terræ faciem arbitrabantur. Constat enim quo
veteres. in loco sunt auri, argenteive fodinæ, ibi raras admodum
herbas, flores, & fructus provenire.

De Tragœ-
dys & Co-
mædijs.

PROBLEMA LXVII.

An in Tragœdijs proloquendum sit

151.
Comædijs
prologos ad-
mittit, non
verò Tra-
gœdijs.

Quamuis Comædia semper prologos admittat, eosdem
tamen semper reicit Tragœdijs; sed eorum loco qual-
dam quandoque προλόγους reponit, ad benevolentiam
fortasse spectatorum aucupandam: causam pro dunt; quia
Regum calamitates, regnorum euersiones, similesque cla-
des, quas Tragœdia proponit, nemo creditur ignorare, ideo
prologis non indiget.

Discrimina
inter Comæ-
diam, &
Tragœdiã

Comædia verò priuatorum hominum mores, & casus de-
scribit, quos vix vllus, nisi edoctus scire solet. Præterea Co-
mædia liberè fingi à quoque potest, atque ad eò proloqui o-
porter, ut res merè & liberè commentitia agnoscat. At
Tragœdia restiõn fingit, sed historias, ut semel contigerunt,
proponit, quod quidem docet Aristoteles: igitur nihil opus
est prologo. Consule Tragœdiographum Latinum, Sene-
cam, inquam, apud quem nullum inuenies prologum in
Tragœdijs. Sed non paucos inuenies, qui contrarium non
vereantur autumare, imò longâ prologorum ambage osten-
tare, pro quibus mihi non est pugnandum.

Seneca.

PROBLEMA LXVIII.

Qua re differant Tragœdia, & Comædia.

152.
Aristot.
Euripid.

Comædia exitus habet latus, & plausibiles: Tragœdia
funestos, ac tristes, ut docet Aristoteles. Scitum est,
quod Euripides Archelao petenti, ut de illo Tragœdi-
am componeret, respondit auersatus, *Ne, inquit, tantum mali
permittat Iupiter, ut quid tibi tragœdia dignum accidat.* Signifi-
cans eam non esse nisi euentuum infelicium poëma. Non
tamen diffidetur Aristoteles cap. 5. polt. Tragicam actionem
ex atroci calamitate in inopinatû gaudium erumpere posse,
ut apud Euripidem in Oreste, Alcesta, Andromacha, Hip-
polyto;

Discrimina
inter Tra-
gœdiã, &
Comædiã.
Aristot.

polyto, &c. Sed hæc à Tragœdiæ naturâ non parùm degenerant, Distinguuntur præterea Comœdia, ac Tragœdia personis ipsis. In Tragœdia namque Reges, & heroes; in Comœdia verò humiles & priuati homines inducuntur. Quamuis aliquando Tragœdiæ adhiberentur Satyri, teste Rosino lib. 5. cap. 6. vt eorum iocis, ac lusibus inter res serias spectator delectaretur, vt cecinit Horat. in arte,

*Carminè quæ Tragico uilem certauit ab hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudauit & asper
Incolum grauitate iocum tentauit, eò quòd
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator, &c.*

Postea tamen tam Græcis, quàm Latinis Demetrii Phalerei præceptum attrisit, qui ridicula omnia ab Orchestra repellit. Vide Delrium tom. 1. cap. 2. Tandem utraque actio metri genere distinguitur: Tragœdia namque sublime, Comœdia uero humile sibi uendicat. Horatius in arte:

*Uersibus ornari tragiciæ res comica non uult:
Indignatur item priuatis, ac prope fœco
Digna carminibus narrari cœna Thyeste.*

Conceditur tamen aliquando, vt tragœdia humilius serpat, Comœdia sublimius allurgat. Ibid.

*Interdum tamen & uocem Comœdia tollis,
Iratu quo Chremas umido delitigat ore;
Et Tragicus plerunque dolet sermone pedestri.*

PROBLEMA LXIX.

Quisnam liber sit notatus cedro

liber cedro
notatus.

Libros cedro notatos uocant plerique eos, qui cedrino oleo peruncti sunt, enim uerò, vt scribit Vitruu. li. 2. cedria, hoc est, cedrino oleo libri inungi solebant, ne cariem sentirent. nam quæ succo, aut oleo cedrino linuntur, non putrescunt. Credo Dioscoridi lib. 1. cap. 89. credo Plinio li. 16. cap. 39. quibus auctoribus, ea est cedri uis, vt mortua corpora conseruet, uiua corrumpat: atque idcirco τὸν νεκρῶν ζωὴν, id est, mortuorum uita appellatur. Huc spectat illud Aufonij ad libel. de quodam Procuro poeta,

*Huius in arbitrio est, seu te ueniescere cedro,
Seu iubebas duris uermibus esse cibum.*

Huc etiam spectat illud Horatij in arte poet.

*— Speramus carminâ fingi
Pesse linenda cedro, aut laui seruanda cupressò.*

Illud item Mart. lib. 3. Epigr. 2. ad librum.

Cedro nam licet ambules perunctus.

Martial. Cedro igitur dignus, vel notandus ille est liber, seu illa carmina sunt cedro digna, vel notanda, quæ diu seruari debent, & ob excellentiam posteritati mandanda. Sic accipienda etiam Horatij verba;

Horatius. ——— *aut lausi seruanda cupressos*
eadem enim virtus quæ cedro inest. Quapropter veteres funebribus cupressos adhibebant, vt scilicet humanum corpus animæ destitutum diutius seruetur, ac maneret incorruptum, ac ad eod hoc solatiolo, quamuis exiguo, mortalitatem compensarent. Hæc mea est mens, quidquid autemet Sext. Pompeius Pompeius. Mihi verò suffragatur Lambinus in Horat. lib. 2. carm. od. 14.

Pompeius Lamb. Alij tamen libros cedro notatos eos vocant, qui sunt cedrinis fastigiati vmbilicis. Nam sciendum nobis est, id, quod Pierius libr. 34. de vmbilico affirmat, nimirum libros olim fieri solitos ductu plurimum perperuo; vna quippe pagina, non vt nos illis dissectis, & in quaterniones, vt vocant, compactis. In extrema autem pagina similitudinis ergo paruum admodum bacillum ex cedro, vel ex buxo, vel quauis aliâ ex materiâ adglutinari; ad latitudinis modum, quâ membrana definebat; hunc autem, vmbilicum appellari. Vnde Martialis loco proxime allegato de libro,

Pictis luxurijs vmbilicis.

Quia verò huiusmodi vmbilicus, seu, vt vocant alij, celyndus, in optimis quibusque libris cedrinus erat; ex eodemque duo veluti capita, libro etiam complicato, hinc atque inde prostabant; quæ quandoque cedrinâ, nonnunquam ex pretiosiore aliqua materia conflata etant; factum est, vt optimus quisque liber cedro notatus dicatur.

PROBLEMA LXX.

An forma præstantissima, digna imperio?

Forma imperio digna.

154.

Euripid.

Plaut.

Xenoph.

Aristot.

Vide Auc.

tom. 3. in

lib. Reg.

Archida-

mses Rex A.

then. flain-

va exigua.

Plutarch.

A Cre bellum suscipio. Pro pulchris audio Euripidis oraculum; *præstantissima forma digna est imperio.* Confirmant Plauti, & Xenophontis testimonia. Aristoteles verò 1. Polit. si qui reperirentur eâ corporis pulchritudine, quam in Deorum statuis cernimus; nemo dubitauit, quin eos alijs omnibus imperare oporteret. Et libr. 4. & 7. ait Æthiôpas, & Indos in mandandis imperijs proceritatis, ac pulchritudinis maximam habere rationem. Archidamus Rex mutilatus est à Lacedæmonijs, quod exiguam duxerit vxorem; querebantur enim, non Reges, sed regulos sibi procreatum iri. Memorat Athen. lib. 13. Plutarch. & alij. Hinc ad res politicas translata oris, & formæ æstimatio, quod Lucretius lib. 3. de præfatis sæculis cecinit;

Condere

Condere cœperunt tum urbes, arcemque locare,
Præsidium Reges ipsi sibi, per fugiumque,
Et pecudes, & agros diuisere, atque dedere
Pro facie cuiusque, & viribus, ingenijque.
Nam facies multum valuit &c.

Imperatores olim Romanos ab eximiâ formâ lego commendatos. Domitianus, auctore Sueton. cap. 18. pulcher ac decens maximè in iuuentu, procerâ staturâ, vultu modesto, roboris que pleno, grandibus oculis, commendari se verecundiâ oris adeo sentiebat, ut apud Senatam sic quondam iactauerit. Usque adeo sic animum messum prole à se, & vultum. Titi quoque cômendatur forma egregia, & cui non minus auctoritatu inesset, quàm gratia. Claudij auctoritas dignitasque forma, & specios, caninisque pulchra. Octavius formâ eximia, & per ovinus ætatu gradus venustissima. Hæc apud Sueton. in suis locis. Ad Traianum scribit Plinius iunior, & Principem ex pulchritudine commendat. Iam proceritas corporis, iam honor capitis, & diuinitas oris longe lateque Principem ostentant. Theodosium laudat Latinus Pacat, in Paneg. Virtus tua meruit imperium; sed virtuti addidit forma suffragium, illa prestitit, ut oporteret te Principem fieri, hac, ut deceret. Hinc illa de Romanis nata commendatio apud Aristidem in Romæ encomio, Θεσιπὼν μὲν γὰρ γοιῦσι παῖδός τιμωρῶν, Pulchriorum pulchritudo parentibus timor erat. Nempe pulchrior filius à parentibus in regno præferebatur. Ideo Romani deuitis nationibus, pulchriores pro Ducibus, & Regibus imponebāt, ut Cæsar Ariobarzanem Armenijs. Narrat Tacitus 2. Anna. Hęc pulchritudinis æstimatio à Trojanis, ad quos illi suam referebant originē. Virgilius in 4. Æn. de suo Principe,

Lucret.

De præstati-
ori hominis
statura, vi-
de lib. 4.
probl. 4.

155.
Romani im-
peratores
pulchri.
Sueton.

Latin Pa-
cat.

Tacit.
Troiani
Principes
pulchri.
Virgil.

Nec non & Phrygij Comites, & latus Iulus
Incedunt ipsi, ante alios pulcherrimus omnes,
Infert se socium Æneas, atque agmina iungit.
Et paulò interius,

— Haud illo segnior ibat

Æneas, tantum egregio decus emittit ore
Idem Virgilius de Turno in 7. Æneid.

— petit ante alios pulcherrimus omnes

Turnus ausu, atavisque potens, quem Regia coniux
Adiungi generum miro properabat amore.
Idem rursus in 7. Æneid. de Virbio,

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius, insignem quem mater Aricia misit.

Iam verò Claudian. passim suos Principes à pulchritudine commendat. Princeps corusco sydere pulchrior. Te Leda mallet,
quàm

Claud.

quam dare Castorem. Praefert Achilli te proprio Thetis: Victum fatatur Dolos Apollinem: Credit minorem Lydia Liberam. Prius tamen Homerus Principes suos ob eximiam oris elegantiam commendavit lib. 3. Iliad.

Gracilimp.
pulchri.

Homerus.

Καλὸν δ' οὐ σὺν ἰγὰν οὐδ' ἴδον ὀφθαλμοῖσι,
Ὀὐδ' οὐτ' ἔτι χερσὶν, Ἐσθλὴ γὰρ ἀνδρὶ ἔοικεν.

Pulchrum verò sic ego nondum vidi oculis.

Negue sic venerabilem: Regi enim viro similis est.

156.

Hebraei Prin
cipes pulchri

Procop.

Theod.

Pergo ad alias nationes. Laudo Hebræos 1. Reg. 9. 2. 10. 23. 24. Saul a corporis elegantia & proceritate commendatur. Vbi Procop. & Theodor. q. 18. alijque interpretes notant formam, & magnitudinem corporis, ob quam Sauli regnum delatum fuit. Non dedit ei testimonium virtutis anima,

sed formam, & magnitudinem. Et quidem bonitas, a qua laudatur Saul, frequenter accipitur in sacra pagina pro pulchritudine. Genes. 6. 2. *Filia hominum pulchra* in Hebræo, & LXX. *bona*. Et cum Genes. 1. 3. dicitur, *lux bona*, & Genes. 1. 31. *cuncta valde bona*, pulchra intelliguntur, ut explicat Augustin. 15. de civit. cap. 13. *Iam David 1. Reg. 16. 12. Rufus & pulcher aspectu, decoraque facie Septuaginta, ipsi rufus eum pulchritudine oculorum & bonis aspectu Domino. Filius Absalon ob unam singularis gratiae & pulcherrimae frontis commendationem ad paternum sceptrum videtur aspirasse, 2. Reg. 14. 25. Adonias de regni ambitione notatus, pulchritudine excelluit, 3. Reg. 16. Iam verò Salomō pulcherrimus ex parentibus pulcherrimis procreatus. Quid mirū igitur quod Christus Rex Regū principatū orbis obtineat, cum de illo canat Sacer Vates Psal. 44. 4. *Speciosus forma praefiis hominum*. Non me fugit Moyses, qui a Pharaonis filia ab oris elegantiam regni haeres auguratur. Laudo testē locupletissimum Ioseph. li. 2. ant. c. 8. *Nam quantum ad speciem in aliis erat ita saevus, ut Moysen videns, eius pulchritudinem non amaret, multisque contingebat, dum eum cernerent per plateam ferri, ut controverseretur quidem ad conspectum prioris, & ea, in quibus videbantur studium habere, desereret, delibati potius eius vissero. Erat enim in eo infancile multa gratia, & excellentior circa eum, ac decanter existens retinebat inspicentes. En Moysis pulchritudo! quid verò illa effecit? pergit Iosephus. Hunc ergo, cum talis esset, Thermani sibi filium adoptavit, eum sobolem legitimam non haberet, &c. Imò ipse Pharaon pueri impulsus pulchritudine, proprium diadema sibi detrahit, & illius capiti imposuit. Sic concludit Iosephus; *Pro filia gratis imposuit ei di. corona.***

Luculētus
ibi Auctor
10. 3.

August.

Ioseph.

Moysis pul
chritudo.

Quantum ad speciem in aliis erat ita saevus, ut Moysen videns, eius pulchritudinem non amaret, multisque contingebat, dum eum cernerent per plateam ferri, ut controverseretur quidem ad conspectum prioris, & ea, in quibus videbantur studium habere, desereret, delibati potius eius vissero. Erat enim in eo infancile multa gratia, & excellentior circa eum, ac decanter existens retinebat inspicentes. En Moysis pulchritudo! quid verò illa effecit? pergit Iosephus. Hunc ergo, cum talis esset, Thermani sibi filium adoptavit, eum sobolem legitimam non haberet, &c. Imò ipse Pharaon pueri impulsus pulchritudine, proprium diadema sibi detrahit, & illius capiti imposuit. Sic concludit Iosephus; *Pro filia gratis imposuit ei di. corona.*

Senec.

Et quidem pulcherrimis deberi principatum natura ipsa docuit, cum apibus Regem creavit. Nam, auctore Seneca,

forma insignem, dissimilem ceteris, tū magnitudine, cum nitore & de-
 clem. c. 19. Sequitur Plinius lib. II. cap. 16. *Semper illa forma e-*
gregia, duplo quàm ceteri maior, penna breuior, crura recta, in-
gressus celsior, in fronte macula quodam diademate candidans, mul-
timū etiam nitore à vulgo differens. Accedunt grauiissima Basilij
 testimonia homil. 8. hexameter. Ambrosij lib. 5. cap. 21. Quare
 Curtij verba non prætereoli. 6. circa planè iudico. *Plurimis*
genibus in corporis maiestate veneratorem esse, magnorumq; ope-
rum non alios capaces existimari, quàm quos eximia specie donare
natura dignata est. Itaque à natura ipsa homines didicerunt
 formæ præstantioribus differre imperium. Sidoianus occur-
 rit, qui in suo Principe Theodorico naturæ augurium cap-
 tavit, & laudauit. *Cuius, inquit, personam Deus arbiter. Et ratio*
natura consummato felicitatis dote sacata, cumulauerunt. Hæc
 pauca ex plurimis quæ obuia fiebant, Interim alijs informes
 relinquo, & imperio destitutos ab hoc regno emando cum
 Cassianzo Catal. glor. part. 5. confid. 18. ad quem te remit-
 to.

Plin.

Basil.
 Ambro.
 Curt.

Apollin.
 Theodorici
 forma.

PROBLEMA LXXI.

Quæ difficilius vincatur, secunda, an aduersa fortuna?

Difficilius secunda, si credimus Xenophontij secundis
 enim rebus plerique homines insolescunt, aduersis ve-
 rò plurimi ad moderationem reuocantur. Hinc illa
 Catonis Censorini vox in oratione pro Rhodiensibus. *Ad-*
uersa res se domant. Et docent quid opus sit facto: secunde res latitia
traversorsum trudere solent, à rectè consulendo, atque intelligendo.
 Ideo salutaris Horatij admonitio,
Bona ferre magnam disce fortunam,
 Et alibi,

Æquam memonto rebus in arduis
Seruare mentem, non sacus in bonis
Ab insolenti temperatam
Latitiâ, meriture Deli.

Intemperantia enim, teste Tull. 4. Tusc. *nimia latitia omnem*
animi statum inflammat, conturbat, incitat. O quam multos
 fausta, & inimica perculit fortuna, quos aduersa non mouit!
 Multis euenit, quod Tantalus euenisse canit Pindarus, *Nequ-*
uit coquere felicitatē suam. Consonat Horat. 1. carm. od. 37. vbi
 Cleopatram dulci fortuna ebriam dicit. Philostratus etiã ait homi-
 nes diuitijs fieri ebrios Audio Tullium tonantē pro Marc. lo-
 quitur cum Cesare. *Domuisti gentes inmanitate barbaras, mul-*

de Fortuna.

157.
 Prospera dif-
 ficilius, quàm
 aduersa for-
 tuna supera-
 tur.

Xenoph.
 Horatius.
 Tullius.

Pindarus.

Horatius.

Tullius.

titum

titudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, & conditionem, ut vinci possent, habebant; nulla enim est tanta vis, tantaq; copia, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frangiq; possit. Verum animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, &c. hac qui faciat, non ego cum summis hominibus compare, sed simillimum Deo iudico, &c. & addit, *Alios iam ante viceras, hodierna die te ipsum vicisti*. Quasi verò sola Dei omnipotentis vires prosperæ, & æquabilis fortunæ pondus queant sustinere.

Vide Inpræ
li. 4. probl.
15.

PROBLEMA LXXII.

Vtra preualeat in poetis natura, an ars.

De Poeta.

158.

Natura
preualeat in
poetis.

Plato.

Naturæ palmam lubens præsto. Hinc poetarum cum apibus similitudo, quia apes naturam sequuntur, non artem. Unde auctore Platone, nihil unquam proficient, qui solius artis præsidio poetas se futuros credunt. Pindarus tantum se præire putat in poetica facultate Bacchylidi, & Simonidi, quantum aquilæ coruis antecedunt, quod ideo dicit; quia ipse naturam, illi arte profecerint. Horatius verò in arte dubium se præbet; vtra magis valeat, naturæ, an ars?

Horat.

*Natura fieret laudabile carmen an arte,
Quæsitum est: ego nec studium sine diuite vena,
Nec rudo quid proficit video ingenium: alterius sic
Altera poscit operem res, & coniurat amicè.*

At verò Democritus, teste Venusino ipso ibidem, naturam arti præferebat.

Democrit.

Ingenium misera quid fortunatius arte, &c.

Tull.

Democritum sequitur Tullius pro Archia poetam post med. *A summis hominibus liberalissime; q; accepimus, ceterarum rerum studia, & doctrina, & præceptu, & arte constare, poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu afflari.* Mitto plura.

PROBLEMA LXXIII.

An Epigramma quouis metri genere constare possit.

159.

Virgil.
Martial.

Epigramma
ex quouis
metri genere

Affirmo; & in primis componi posse Epigramma carmine Heroico dubitandum non est; cum & Virgil. plura scripserit de Musis, de laboribus Herculis, &c. Et Martialis, cuius acerrimum est hac de re iudicium, hexametris aliquando usus sit in epigrammate, quale est illud li. 6. in detractorem.

Cum sis nec rigida Fabiorum gente creatus,

Nec

*Nec qualem Curio, dum prandia portat aranti,
Hirsuta peperit rubicunda sub ilice coniux,
Emendare meos, quos nouit fama libellos,
Et tibi permittis felices carpere nugas.*

Quod epigramma cum à Tucca dentatis verbis perfringeretur, in illum Martialis aliud retorfit, quo eius censuram castigauit.

*Hexametris epigramma facis, scio dicere Tuccam,
Tucca solet fieri, denique Tucca, licet.*

Iam verò componi posse epigramma reliquis versuum generibus, confirmo Ciceronis testimonio, qui etiam hac in re locupletissimus auctor videri debet; siquidem, ut inquit Plutarch. in eius vita, non procul ab initio, semper ad poësim fuit procliuor, cuius studium cum diligenter excoleret, non modo orator habitus est; sed & poëta inter Romanos præstantissimus, ut alibi latius ostendi: quidquid felle plenus Martialis euomat lib. 2. ad finem, in Gaurum,

*Carmina quod scribis, Musis & Apolline nullo,
Laudari debes, hoc Ciceroni habes.*

Tullius igitur ad Attic. libr. 12. quaslibet inscriptiones quouis metri genere compositas epigrammata appellat. Idem 5. Tusc. Senariolos Archimedis sepulchro inscriptos vocat epigramma. Verum enim verò legi apud virum ætatis nostræ non indoctum in ludis veterum aliquot epigrammata decantari solita, quæ non vno tantum metri genere, sed omnibus sine vilo discrimine constarent. Et quidem ille apud me cuiusdam libelli mentionem fecit. cum non esset copia. testis esse non potui oculus, verum fidem habui tanto viro, præsertim cum aliunde testimonia non requirerem. Martialis autem sex carminum genera complectitur, Catullus multò plura. Virgilius verò solis pentametris composuit illud,

Sic vos non vobis melleficatis aues,

Sic vos non vobis mellificatis apes.

Sic vos non vobis velleria fertis oves:

Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Itaque ut materia epigrammatum circumscripita est, sic genus carminis liberum est. Nihilominus ad tria, quatuorve genera reduci solet epigramma; scilicet ad Elegiacum, Phaleucium, Iambicum, & Heroicum. Exemplis chartas amplius non onero. Te remitto ad clarissimos vel Superioris, vel nostræ memoriæ in hoc munere Antistites, quos inter responsa dabunt Parmenio lib. Anthol. cap. 4. 4. Parm. Gyrald. dial. 1. histor. poët. Robertellus libr. singulariad Gyrald. Aristotelis poëtice. Scaliger libr. 3. poëtice. Manturn. Robert. lib. Scalig.

Martial.

160.

Tullius

poëta.

Plutarch.

Martial.

Tullius.

Thomas

Correa La-

ston. libell.

de confici-

end. epigr.

Virgil,

161.

Genera præ-

cipua epi-

gramatis.

Minturn.
Possen.
Pontan.

lib. 5. de poëta, & de nostra Societate Possenuus, & Pontanus, qui omnes epigrammatum leges, virtutes, argumenta, & alia huius regni erudite tractant. Ego autem vela contra ho.

PROBLEMA LXXIV.

An sit Ciceronis libellus ille de Consolatione, qui ei adscribitur?

*libellus de
Consolatione.*

162.
Pars affirmativa sua dicitur, Sigon.

CAROLUS Sigonius, vir in primis doctus, hoc opus à Cicerone profectum arbitratur. Quia nō est nouum aliquos libellos diu in tenebris, ac latebris obsepultos, aliquando tandem in lucem prodijisse. Nam. vt de ceteris taceam, quintam illam Decadem Liuianam temporis iniuria, si penitus non absumptū, certe in longum temporis spatium celauit, quam nobis nodō stitutam esse hominibus laboris pariter ac studij indefessi gratulamur. Ergo libellus ille, quem lectum esse Ciceronis aurtumat Sigonius, potuit quidem per annos aliquot a vulgo abdicatus intra latebras contineri, postremō alicuius viri industrij operā ac labore, ad literatorum vsus reuocari.

Pars negatiua est vera

Deinde pro Sigonio telum euibro. Nam stylus libri Ciceronem olere videtur, orationis ille candor patrum suo parente dignum profiteretur, &c. Nihilominus Sigonij iudicium non approbo. Enim verō ubi inuentus hic liber? quis inuenit? qua occasione? quomodo? quā ratione? Nihil certum hac de re. Deinde cur nullæ in eo lacunæ? Cur nihil vsquam imperfectum? Cur nullam eariam? Cur blattas, ac tineas nusquam sensit? vsque ad eone oleo cedriño illum petuiterant? Omnia plena, integra, nihil mutilum, nihil situ exesum, nulla litura fugiens, omnia expeditissima, quasi tū primum scriptus esset, cum est repertus. Iam verō stilus modō est infuatus, modō turgidus, modō asper, & indolatus ferit aures, si quæ sunt aliquantulum teretes, ac religiosæ. Denique ex pers est suauitatis, ac diuinæ illius dulcedinis, quā Tullius pollet in consolando, tenerā, mollique naturā præditus.

Opinio autem Caroli quamuis grauissimi hominis, doctissimorum, grauissimorumque hominum opinione retunditur; vnius auctoritas multorum auctoritate minuitur; telum telis proclatur. Cum Sigonio igitur pugnant multi huius memoriae auctores, & quidem primæ notæ, quorum vnus ait, in isto opere nusquam neruos, nusquā sententiarum fan-

sanguinem, nec verborum colorem reperiri, imò potiùs fore, ut se valde Ciceronis pœniteret, si modò ille esset in medio dolore tam elumbis. Sin autem tibi indignum videretur tantà licentiãvnius commentarij luminibus obstruere; esto, & hunc tanquam arbitrum aliquantulum iniquiorem excludamus. Certè Ianus Gulielmus in hac lite dirimenda Cassium præstabit. Hic igitur Sigonium conuincit, quem ait in debili argumento suæ eloquentiæ diuitias ostendere voluisse: hanc tamen consolationem nec Ciceronis, nec Cicerone satis dignam apparere. Nam consolatio ista ex frustulis per totum Tullium dispersis est contexta, imò ex prima Tusculana magna pars descripta; hæc autem Ciceronis loca in consolationem non tam precariò aduolâsse, quàm vi irruisse videtur.

Gulielm.

Quod si Iani testimonium adhuc non placet, nec obruit Sigonij auctoritatem, præstat suppetias Lipsius, qui à Plantino hac de re interrogatus, ita ait post alia. *Malè me hercules de seculo nostro indicauit; quid enim tam dissimile ab illo auro, quàm hoc plumbum? ne similia quidem Ciceronis esse potest, ne dum ut illa, in re, & inuentione pleraque protrita, & obuia. In phrasi pueriliter, aut ineptè imitata, &c.* Personatus ergo accedit hic libellus, sed satis notus manet, frontemque suam ostendit. Concludo, & addo M. Tullium suum illum commentarium, non consolationem, sed de luctu minuendo inscriptissimè. Locupletem ipsissimum laudo testem epist. ad Attic. 20. Quare non est cur illi hoc opus attribuat. Et sic Sigonium suo cum libello de consolatione desolauimus.

Lipsius in Criticis ad finem.

Tull.

PROBLEMA. LXXV.

Qui aptior ad imperium, pulcher, an sceleratus

Socrates dicere solitus erat, se erga adolescentes pulchros, & elegantes esse instar amulsis albe, id est, nullū discrimē inter tædas, & pulchras formas cōstituere. Amulsis enim alba in lapide albo, parcœmia est, & de re, quæ nullū ponit discrimen. Erat autem Socrates, ut scribit Hieronymus contra Iouin. sceleratissimus homo, simis naribus, recalzata fronte, pilosis humeris, & repandis ciuribus. Non mirum igitur quod litem non dirimat, nos vero quia pro pulchris aliquando diremimus, & quidem iure optimo, nunc sceleratos etiam, & deformes ad scēptrum vocamus.

Imperio apti.
163.
Socrateson
sceleratus.
Hieron.

Et in primis Romanos voco Imperatores. Iulius Cæsar, Suetonio auctore, in eius vita c. 45 caluus erat, quod semper magna fuit deformitas, ingens corporis vitium, ac naturæ monstrum,

Imperatores
Romani de-
formis.

monstrum; iam vero olim fœditas longè maxima, ac turpitud. Octavius Augustus brevis stature fuit, dentes habuit scabros, capitis comendi negligens, ita vt pluribus tonforibus illud permetteret raptim tondere. Tiberius obstipio capite, & vultu adducto incedebat, à quibus eum vitijs vt excusaret Augustus, in Senatu dicebat; illa nature esse vitia, non animi. Calligula corpore enormi, fronte toruâ, vultu horrido, ac tetro; capra vulgo dicebatur. Claudius habuit poplites infirmos, risum indecentem, spumantem rictum, humentes nares, pleetra linguæ titubantia, caput maximè tremulum. Nero fuit corpore maculoso & fœrido. Galba pedibus, manibusque articulari morbo distortissimis, vt neque calceum perpeti, neque libellos euoluere, aut tenere omnino valeret. Otho malè pedatus, calu usque; idecirco galericulo utebatur, id est, adulterinâ comâ. Domitianus caluitio deformis admodum, & obesitate ventris, & gracilitate crurum. Hæc in Suetonio, apud quem nullum mendacium. Desino pergere ad alios item Romanos, Hispanos, Gallos, Germanos, Græcos, qui magnorum regnorum gubernacula tenuere, & nihilominus deformem vultum sortiti sunt, quorum multi apud Iouium in Elogijs.

Sueton.

Iouius.

PROBLEMA LXXVI.

Quid nobilius, annulus in digitis, an lunula in calcæis Romanorum?

Annulus & lunula.

164.

Polyeratis annulus.

Plin.

Nazianz.

Florus.

*Tull. l. 5. de**finib. Annu**lus in signe**equestris or-**dinis.*

Terrull.

Appian.

Plinius.

Plaut.

Apuleius.

Macrobian.

Stat.

Annulorum dignitas regiam commendat dignitatem, & felicitatem. Vtrumque in tyranno Samiorum Polycrate, cuius tanta fuit fortunæ blandientis perseuerantia, vt vel ipse eam tenuerit, proiecto in mare pretiosissimo annulo, quem postea in piscis ventre inuenit. Crede Plinio, Nazianzenoq; quos alibi retuli. Annulus maximum dignitatis, siue nobilitatis argumentum, apud Romanos passim, in signe ordinis equestris, in quem Annibalis olim fortuna apud Cannas defauijt; *Modij enim, auctore Floro, duo annulorum missi Carthaginem dignitasq; equestris, taxata mensura.* Nec mihi obijcias Terrullianum in lib. ii. c. 5. nec Appianum in Lybicis, nec Plin. li. 33. c. 1. nec Plaut. nec Apuleium li. 10. nec Macrobian. 3. latur. c. 13. qui omnes seruis etiam annulos præstant ex antiquitate. Telum retorqueo, quia ferreum dûtaxat præstant. A mea sententia stat Statius in lacrym. Etrusc.

*Mutauitque genus. læuâq; ignobile ferrum**Exiit, & celso natorum æquauit honore.*

Auerus

Aureus tamen iuris duntaxat præclaris ortis natalibus, & de Repub. optimè meritis. Si adhuc repugnas, Seleuci annulum offero, cui annulo anchora erat insculpta, & auctore Clemente Alex. lib. 2. Pædag. c. 11. quâdiu Seleucus eum gestauit, hostes vicit, ac fudit. Et si adhuc te non superauit Seleuci annulus, reducem prodigum in manu sua annulum accipientem obijcio; enim verò vile mancipium iam reliquerat, & in libertatem erat assertus. Addo Iosephi annulum à Pharaone indultum in potestatis, & nobilitatis argumentum, Gen. 41. Addo Philippi annulum ab Antiocho ei simul cum regno datum, 1. Mach. 6. 14. Sin autem adhuc resistis, infero digitis Gygis illius annulum, qui quidem Gyges palæ conuersione sese intuentibus suffurabatur. Meminit Nazianz. orat. 1. contra Iulian. & orat. de laudibus Basilij. Et interim delitescio, dum pro Luna rixam non habeo.

Seleuci annulus.

Clé. Alex.

Gygis annulus.

Nazianz.

Vide lib. 8.

n. 13º.

PROBLEMA LXXVII.

Qui ad bellum aptiores, rapidi cum Marcello, an cunctabundi cum Fabio?

Virgilius ex veteri Poëta litem Fabio adiudicauit: 165.
Vnus qui nobis cunctando restituit rem. Virgil.
 Hoc fuit Tullianum iudicium in Catone, Annibalem iuueniliter exultantem patientiâ suâ mollebat. Palâm Fabio victoriam concedit Florus lib. 2. c. 11. *Prima redeuntis, & ut sic dixerim, reuulscens imperij spes Fabius fuit, qui nouam de Annibale victoriam commentus est, non velle pugnare. Hinc illi cognomen nouum, & Reipub. salutare; cunctator. Hinc illud ex populo, ut tur. imperij scutum vocaretur. Itaq; per Sannium totum, per Falernos Gauriosq; saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Hæc Liuij, & aliorum mens, hæc sententia, quam etiam protulit Ouid. 2. Fast.* Liuius.

Vnus de Fabiâ gente relicta erat. Ouid,

Scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci,

Cui res cunctando restituenda foret.

Ex hac Fabij cunctatione orta fuit parcemia, Romanus sendo vincit, quâ vsus est Varro de re rust. l. 1. c. 20. Allusit Silius, lib. 16. 166.

— Peperitq; sedendo Silius.

Omnia cunctator nobis.

Pertinent verba Taciti 2. Hist. *Multa bella impetu valida, per Tacit. radia, & moras euanuisse, &c.* Hanc laudem præstat Paulino

Mendoça Viridarium.

Qc

duci,

Plutarch.
Ammian.
Veget.

duci. Cunctator naturâ, & cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placerent. Hæc commendatio fuit fortissimo Sertorio apud Plutarchum in eius vita. Hæc Cæsari apud Ammian. libr. 16. & apud Vegetium lib. 3. c. 9. qui rem nostram agit, & definit his verbis. *Maximè autem tractandum est, virum expediat necessitatem protrahi, an celerius dimicari: interdum enim sperat aduersarius, expeditionem esse posse finire, etsi dilata fuerit in longum, aut penuriâ maceratur; aut desiderio suorum renocatur ad propria; aut nihil magnum faciens per desperationem abire compellitur. Tunc fracti labore, & radio plerumque deserunt, aliquantisper produnt, aliquantisper iradunt, &c.*

Iure igitur præfertur Fabius Marcello. Fabius siquidem victor mora sua, non pugnando, sed cunctando rem Romanam recuperavit. Manil. libr. 1.

Manil.

Inuictusq; mora Fabius.

Claud. de Bello Get.

Claud.

*Primus fulmineum lento luctamine Pannum
Compressit Fabius.*

Plin.

Plinius lib. 22. c. 5. enumerans eos, qui obsidionali corona donati fuerunt. *Data est à Senatu populoq; Rom. (quâ claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco.) Fabio illi qui rem omnem Rom. restituit, non pugnando, sed cunctando. & Valerius Max. c. 7. Fabius Max. cuius non dimicare, vincere fuit.*

Valer.

Ennius.

Omnes tamen hi mutantur suam sententiam ab Ennio lib. 8. Annal.

Vnus homo nobis cunctando restituit rem;

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo magisq; magisq; viri nunc gloria claret.

PROBLEMA LXXVIII.

*Quod certius laudis testimonium, ab amico prolatum,
an ab inimico?*

167.

Testimoniū
ab hoste
laudabi-
lius, & cer-
tius.

Basil.

SI lis sacræ paginæ testimonijs, vel sacrorum PP. sententijs dirimenda foret, nihil mihi facilius, sed ad profana pergo, & pro sacris vnus mihi satis Basilius hom. de humana Christi generat. qui quærit rationem, ob quam Magi primas adorationis Christo Domino exhibitæ præripuerint? Quid ergo gens Deo inimica vsque festinat in diuinum cultum? *Quod ex inimico, respondet Basilius, testimonia præstantiora, fide dignioraq; essent. Si enim Iudæi priuè adorassent, suum ipsorum genus ornassent.*

rässe, extulissetq; forsam putaretur. Nunc autem alieni Deum prius honorauere, ut iusto in eos animaduuerteretur iudicio, qui illum Crucis affixerunt, quem alieni adorauerunt, &c. Certè inimicos à testificando aduersus aliquem ius Canonicum arceat in cap. in primis, 2. q. 1. vbi dicitur, de personis testificantium querendum est, ne fortè aliquas inimicitias habuissent. idem habetur cap. accusatores 3. qu. 5. Quod ius etiam ciuile multis sanctionibus decernit. Ita enim fuscè tradunt & probant Mascardus de probat. to. 1. concl. 462. n. 31. Farin. tom. 1. conf. 69. n. 6. Menoch. de arbitr. quæst. lib. 2. casu 474. vbi citant antiquos & recentiores Doctores, qui inimicos à testificando repellunt, vel in crimine læsæ maiestatis, & in articulo mortis. Inimicorum autem testimonium sicut suspectum iudicatur, si in vituperationem proferatur, ita firmum, ac sincerum habetur, si in laudem exhibeatur.

Optimè probantur virtutes, inimicorum laudibus. *Illud verum est testimonium*, inquit Hieronymus epist. 61. ad Pamach. quod ab inimica voce profertur. Vnde Rex Alphonfus, teste Panor. libr. 2. de rebus gestis Alph. audiens se à Nicolao Cardinali Capuensi inimico capitali, laudari plurimum: *Si mei omnes, inquit, ita de me sentiant, ut inimicus hic sentit, & prædicat, bello certè nequaquam lacefferent.* Quasi verò tantus esset amator pacis, vt vel ab hoste pacificus prædicaretur. Nero etiam, vt refert Erasmus libr. 6. apoph aliquando inuectus est in quendam, qui Thraseam sibi Neroni infensissimum duris verbis carpebat. Obstitit igitur exclamans, *Veram me tam Thraseam diligit, quàm est iudex rectus, & æquus!* Et sic hostis hosti testimonium perhibuit de fama periclitanti; nullum grauius sanè est, quàm inimici de inimico testimonium. Quale illud est quod apud Plutarchum in Annibale de Scipione ab Annibale prolatum reperimus. Cùm enim apud Regem Antiochum inter alia multa à Pæno Scipio petijisset, vt ex animo fateretur, quem maximu. orbis Imperatorem censeret? respondit Annibal; primo loco Alexandrum Macedonum Regem, secundo Pyrrhum Epirotam, tertio seipsum collocandum videri. Artisit ab Mithri-Romanus, & dixit: *Quid censeretis Annibal, si me vicisset? Me date. lib. 5. procul dubio, inquit, cunctis alijs Imperatoribus anteferrem.* Plautus

cuit responsum Scipioni, quia se vidit occulta quadam

assentatione à Punico ingenio incomparabilem factum. Mitto alia.

Vide Auctorem in lib. Reg. vbi latè tractat hoc argumentum l. 1. c. 6. n. 12. annot. 20. sect. 3.

168. Hieron.

Pano.

Erasm.

Plutarch.

Scipionis Annibale. Luculli laus ab Mithri-Romanus. lib. 5. probl. 78. n 178.

P R O B L E M A LXXIX.

Vtrum Reipubl. vtilius, Pacis, an Martis tempus?

169.

Bellum damnat apud Manruanum Drances Turno in-
fensus,

Virg. II.

Æn.

Pacis vtili-
tas.

— *Consilij habitus non futilis auctor,*
& pacem magnopere commendat, Regem Latinum alloqui-
tur, vt fœdus ineat cum Teucrorum duce Ænea.

*Quid miseros toties in aperta pericula ciues
Proicit? ò Latio, caput horum, & causa malorum!
Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.*

Greg. Nyss.

Certè pax bello præferenda est. Ita haurio ex sanctissimorum
PP. incorruptissimis fontibus. D. Gregorius Nyssenus libr. 8.
beatitud. paci palmam concedit. *Quid enim, inquit, hominibus,
ex ijs rebus, quibus frui, atque potiri student, vitâ pacificâ dul-
cior? Quodcumque nominaueris ex ijs, quæ in vitâ suauia, & iu-
cunda sunt, pace indiget, ad hoc vt iucundum sit. Etenim si sup-
petant diuitiæ, bona valetudo, vxor, liberi, domus, parentes, mi-
nistri, amici, horti amœni, lauacra, palestra, gymnasia, quacum-
que demum voluptatis inuenta sunt, quacumque delicias sectan-
tes recreare possunt, si pacis bonum defuerit, quid inde lucri est?
aut quid profunt, bello quò minus fruamur, impediente? Vterius
procedit Nyssenus luculenta oratione, in bellum denique sic
concludit. *Vbi arma, & equi, vbi ferrum acutum, & tuba so-
nans, vbi phalanges hastis inhorrescentes, scuta coherentia securis,
vbi cristata, & terribiles galeæ, vbi conflictus, impressiones, ma-
num confertiones, prælia, cades, fuga, persecutiones, gemitus,
ululatus, vbi terra sanguine madet, mortui conculcantur, &
obteruntur, saucij derelinquuntur: nunquid in his rebus occupato
otium vnquam erit cogitationem ad rem aliquam iucundam
conuertendi? In hanc sententiâ passim occurrunt Augustinus,
Hieronimus, & alij PP. quos prætermitto. Poëtas breuiter
cito. In primis Tibullum lib. 1. Eleg. 10.**

Tibull.

*Interea pax arua colat, pax candida primùm
Duxit aratores sub iuga curua boues.
Pax aluit vites, & succos condidit vuâ,
Funderet vt nato testa paterna mirum.
Pace bidens, vomerq; vigent, at tristia duri
Militis in tenebris occupat arma situs.*

170.

Magna sunt profectò bona, quæ Reipubl. ex pace prone-
niunt; belli verò tempore, nec religio floret, neque bonum ali-
quod constare videtur, imò omnia pessumdari, tam sacra,
quàm

quàm profana videmus. Virgilius verò in 12. Æneid. sic habet
de oleastro, cui nautæ seruati ex vndis solebant dona figere.

— *Et votas suspendere vestes.*

Virgil.

Troiani tamen nullo discrimine sustulerunt sacrum stirpem,

— *puro ut possent concurrere campo.*

Quos grauius Turnus obiurgat,

— *colui vestros si semper honores,*

Quos contra Æneada bello fecere profanos.

Sacra omnia profanat belli turbo: bellum malorum causa; quid enim non mali à bello? Vbi

Victaq; pugnae iura sub ense iacent.

Ouid.

Et Virg. iterum in Æneid.

Cætera quæ rerum iaceant percussa ruina

Ante oculos, interq; manus sunt omnia vestras.

Virgil.

Nihilominus aliquando Mars grauior, teste Claudiano, sub
pace later. & Tertullian. de pallio, cap. 1. inquit, *Plus toga lasere*

Claud.
Tertull.

Rempubl. quàm lorica. Quia scilicet pacis tempore irruunt in
Rempubl. deliciae, belli tempore expelluntur. Iuuen. Sat. 6. in

Iuuen.

hanc iuit sententiam.

Nunc patimur longa pacis mala; sauior armis

Luxuria incubuit, victumq; vlciscitur orbem.

Vide Auct.
tom. 1. in li.
Reg. cap. 1.
n. 28. annot.
12. circa lit.
sect. 3.

PROBLEMA LXXX.

*Que facies magis deceat oratorem, tristis, an
hilaris?*

Cum vultus sit animi effigies, secundum Ambrosium, seu
speculum, secundum Cassiod. 1. de anim. cap. 16. dubio
procul varias formas pro rerum dicendarum materia debet sibi
induere. Siquidem à vultu pendet præcipua oratoris, seu
actionis efficientia; quod Tullius lib. 3. de orat. optimè colligit.
Sed in ore, inquit, sunt omnia. Sanè ingeniosus orator, prout
causa postulat, tristitiam modò risu mitigat, modò lætitiã lu-
ctu compefcit. Sunt itaque quædam dictionum genera, in qui-
bus similis est oris habitus: intellige panegyricas orationes, siue
laudem, siue gratulationem continent. Hæ verò orationes
perpetuam in vultu lætitiã præferre debent. Aliæ autem sunt
causæ, quæ casus tristes, & acerbos ferunt. Aliæ verò ex his
coalescunt, atque aded mixtæ sunt, nunc materiam tristem,
nunc hilarem præstant. Iudicium de his nostrum sit. Cum ea
vultus, atque oris moderatione prodeat orator, vt potius audi-
tores alliciat, quàm deterreat.

171.
Ambros.
Cassiod.

Tull.

Hor. lib. 1. Mæsto quidem oratori non dubito cum Horatio incla-
 ep. 18. mare;
 Tertull. lib. *Deme supercilio nubem.*
 de Pall. Vel grauiiter cum Tertulliano, *Censoria intentionis episcopium*
 Tull. in *disperge.* Pulchrè oratorum princeps P. Rullum Tribunum ir-
 Agr. ridet, quòd in concionem venerit, *obsoletere vestitu, corpore in-*
 Quinct. *culto, & horrido, capillatior, quàm antea, barbâque maiore, ut*
 dial. de *oculis, & aspectu denuntiare omnibus vim tribunitiam, & mi-*
 orat. *nitari Reipubl. videretur.* Frontem igitur caperatam, tristem,
 brumalem, & horridam damnamus in oratore cum Fab. *Non*
præferat in iudicijs tristem, & impexam antiquitatem. Ferat
 orator modestam frontem, qualem postulat Lucanus lib. 10.
 Nam

Vultus inest precibus, faciesq; modesta perorat.

P R O B L E M A V I T.

Vtra speciosior, Luna in cælo, an rosa in viridario?

172.

Rosa partes agam, eiusq; ambitiosam foliorum gratiam
 lubentiùs delibabo, quàm lunæ attingam pulchritudi-
 nem. Luna enim maculis, & nubibus obscuratur; rosa verò spi-
 nis, & sentibus illustratur. Luna aliquando hominibus nocet;
 rosa semper fauet. Luna nonnunquam intuentium oculos a-
 uertit, rosa continenter allicit. Lando Basilium, qui vel rosæ
 spinas stimulos amoris appellat, non timoris. Conferens enim
 amici epistolam cum rosâ, sic ait: *Naturâ tenues illas spinas,*
velut amatorios quosdam stimulos eius amatoribus, ad florem
produxit, ad maius desiderium per malè ferientes aculeos, & ta-
ctum agrè admittentes, decerpentes irritans, &c. Et paulò post
 amici gratiam epistolarem, & venustatem scribendi commen-
 dans, concludit: *Quis florem quidem habebat rosâ, totum nobis*
verè blanda, ac eloquentis linguae expandens: verùm querelis qui-
busdam, & accusationibus contra nos spinosa erat; at mihi elo-
quentia tua etiam spina iucunda est, ad maius amicitia deside-
rium incendens, &c. Age igitur, & cum Lyrico

Basil. epist.
149.

Epistola
spinosa.

Horat. lib.
3. Od. 19.
173.

— *sparge rosas, audiat inuidus*

Dementem strepitum Lycus.

Planè rosa reliquorum florum Reginæ viridarium nobilitat,
 ac locupletat. Illa verò primùm rubet inclusa grano cortice,
 qui intumescens, & in virides alabastris fastigiatus, mox pau-
 latim dehiscens purpurea labra explicat, quæ luteos apices in
 calycis medio complectuntur. Atque adeò in medio viridarij,
 seu genialis horti collocata, à natura ipsa, omnium florum Re-

ginæ

gina prædicatur; neque illam spinarum custodia offendit, sed defendit. Et quod præclarius est, vel post crudelem pollicis iectum imperium suum retinet, & coronam. Ita odoratus est Iulianus Medices clarissimus Italiae Princeps, qui pro symbolo rosam sibi vendicauit, rosam videlicet in manu depictam, collectam quidem, & à tellure tanquam à matre auulsam, sed pulchram; & recentem adhuc. Quo elegantissimo emblemate animi sui constantiam significare voluit. Caterùm Ausonius præ omnibus in rosam officiosus,

Hæc vivet angusto foliorum tecta galero,

Auson.

Hanc tenui folio purpura rubra notat.

Hæc sperit primi fastigia celsa obelisci,

Macronem absolvens purpurei capitæ.

Vericos collectos illa extenuabat amictus,

Iam meditans folijs se numerare suis.

Nec mora, videntis calathi patefecit honorem,

Prodens inclusi semina densa croci.

Absoleve reliqua, quæ sequuntur. Ingrediamur autem præ-
tium aliquod, siue viridarium floribus ornatum: contemplemur
liliorum candorem, dulcem violarum ferruginem, ligustrorum
lac, & alios suauissimorum florum colores: nonne purpureus
rosarum, omnibus & iucunditate, & venustate antecedit? Certè
natura innatam rosæ purpuram dedit, quasi verò iam regina
florum omnium nascatur. Neque hæc rosæ pulchritudo fu-
cum habet, vel cerussam, quia proprio splendet lumine, in quo
lunam præit. Neque inuolucro aliquo, vel simulato irradiat
decore, qui oculos fallat, & sensus decipiat, vt luna, quia cum
fit minor corpore, luceq; quamplurimis astris, maior tamen, &
splendidior apparet. Quidquid Poëta canat,

174.

— micat inter omnes

Iulium sydus, velut inter ignes

Horat. lib.

1. Od 12,

Luna minores.

Si non intelligas stellulas aliquot, quæ reuera magnitudine
corporis, lucisque lunæ cedunt. Verùm si sub tranquilla nocte,
fudoque aëre oculos ad cælum tollas, nescio quid peregrinæ,
cælestisque pulchritudinis ex se effundit familiarissimum lu-
næ astrum, vt loquitur Plinius. Mutetur luna ab aurora illud
Ausonij,

Plin.

Ambigeres, raperétne rosæ Aurora ruborem,

Auson.

An daret, & flores tingeret orta dies.

LIBER SEXTVS,
DE FLORIBVS ELO-
QVENTIÆ.
PROLVSI O.

Similitudo
familiaris
Quint lib.
12. c. 10.

*E*cce tibi in amœno viridario ple-
nus erumpit eloquentiæ fluius:
certè qui flos marcescet ad tam di-
uitem cursum aquarum? Erumpit
ille, & natiuo suo fonte plenus, &
iucundus: virentibus vtrinque
sylvæ inumbratus, latâ amœnitate coronatus,
quin vllum aperiat vadum in tantâ viarum am-
bage. Sic fluit perennis, sed non ruit, vt ille pro-
fundo ore,

Horat.
lib. 4. od. 2.

----imbres

Quem super notas aluere ripas.

*Lenissimus quippe est, pariter & fœcundissimus;
certant in eo & lenitas, & utilitas.*

Claud. de
conf. Mal.
Theod.

Lenè fluit Nilus, sed cunctis annibus
extat

Vtilior, nullas confessus murmure ri-
pas.

*Quòd si aliquando opus est, intumescit etiam,
turgido alueo minitatur urbibus ruinas, arbo-
res extirpat, aggeres sternit, in mare multorum
torrentium quasi aquas euoluit; Deus immor-
talis,*

*talis, quam praeceps, quam praeruptus! ut ille,
qui*

---per ora nouem vasto cum murmure
montis Virg. i. Æn.

In mare proruptum, & pelago premit ar-
ua sonanti.

*Incorruptus tamen semper, & crystallinus: ne-
que torrentes incurrunt, qui currentis alueum in-
terturbent, ubique suis fontibus similis, ubique
purus, innata inclytus aquarum suarum copia; at-
que adeo*

Expers peregrini liquoris
Non alia vitiatur vnda.

Nobil. post.

*Imo nusquam magis aureus, nusquam splendi-
dior, quam cum turbidus apparet,*

Tempestate sua pretiosus,
*tunc enim secum rapit ramenta aurea, & diuitias
mille gemmarum; ac proinde nitoris tantum ef-
fundit,*

Claud. de Ta-
go. in Ruffi.

Quantum stagna Tagi rudibus stillantia
venis Claud. Pa-
neg. de Pro-
bini & Oly-
brij conf.

Effluxêre decus; quanto pretioso me-
tallo

Hermi ripa micat: quantas per Lydia
cultâ

Despumat rutilas diues Pactolus arenas.

*Locupletavit aureus amnis ipsam Olysiponem,
diuitiarum omnium emporium clarissimum: in
hanc primi illius influxus; postea vero ad Mon-
dam alueum intendit, & conimbricam optima-
rum disciplinarum nobilissimam altricem, dita-
uit admodum, & illustravit. Eloquentiæ torren-*

tem, dicentemq; sæpe mirata est Academia, ut illum,

Tuuc. fat. 10.

----quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem fræ-
na theatri.

Tandem ad Eboram usque excreuit, ubi sata il-
la uberrima, & nimis fœcundos agros facundia
sua fœcundiores reddidit. Exiguus profecto habe-
retur tantus fluuius, si angustis Lusitania limiti-
bus contineretur. Age vero, magne amnis, & in-
undationibus tuis totum orbem terrarum influe;
avidus enim & siticulosus tuas undas expectat.

ORATIO I.

De Augustissimi Philippi IV. Hispaniarum
Regis ortu felicissimo.

ARGUMENTVM.

Princeps oratio principem locum iure obtinuit: conces-
serunt anni superiores, subscribent consequentes. Iam vero
Augustissimus Princeps, quem potius oratorem, quam prin-
cipem postularet? Ita factum; noster enim iam pridem Elo-
quentia gloriose exauctoratus, & Philosophiæ emancipa-
tus, vela iterum dare, & cursus relictos cogitur iterare;
ac si emerita puppi coronam adhuc non imposuisset: certe
hanc puppim sola regalis Hispaniarum corona digne poterat
exornare. In regio Societatis templo secundissimus Acade-
miæ fauonius adspirauit, nec non æquabilis Conimbrica to-
tius aura. Incursum initio circa Principis ac Lusitania fe-
licitatem vela expandit, statim contrahit, & ad prospera fu-
cure Regis auguria totos emittit sinus: qua portendant præ-
pete cursu explicat: Principem hostibus metuendum, ciui-
bus charum, Deo gratum, utpote qui à Proauo virtutem

in ho-

in hostes, ab Auo iustitiam in ciues, à Parente pietatem in Deum quasi hereditariam acceperit. Qua soluit felicitate portum tenuit. Tu autem Regum maxime, tuæ puppi benignus adspira; par enim est, vt immortalis viuat Orator, qui tibi vitam feliciter auspicatus est.

ATALEM diem instituis, Academia, non priuatum, sed publicum, non Regis, sed regni; non vnus Principis, sed omnium posterorum. Tecum enim nuper in lucem edito, Augustissi. Philippe,

Philippi, Hispania Regis, natalis dies.

quem pueriliter vagientem abentes veneramus, vt Principem feliciter imperātem; consequentes aui intuebuntur vt Regem. Tecum, inquam, recens nato, omnia renascantur. Lusitania tanto huius natalis desiderio affecta, vt nihil desiderare ardentius videretur, voti sui compos attollit caput, & non solum se in pristinum, sed etiam beatiorem in statum existimat restitutam. India sui Principis, quam sui Solis ortu fortunatior, quas à suo Sole gemmas accipit, contemnit; dum eas, quas à suo Principe sperat opes, contemplatur: & quæ suis diuitiis totū orbem abunde locupletat, multo abundantius credit se à suo Principe locupletandam. Hispania, quæ suorum Regum industria sic excreuit, vt sola mole laboret sua, dum tanti Principis maiestate occupatur, exigua sibi videtur & angusta, & quæ Atlantæos humeros suo pte pondere fatigauit, vnus infantuli viribus facile sustentatur. Totum regnum diuturno senio iam maturum tam

Nascente Rege totum reuiuiscit imperium.

feliciter respirat, vt sibi omnino videatur non labi in occasum, sed assurgere in ortum; non abire ad sepulchrum, sed redire ad incunabulum; non seniles decidere in annos, sed in annos remigrare iuueniles. Quid plura? Te nascente, Augustissi. Princeps, nascitur in ciuibus concordia, in militibus virtus, in magistratibus iustitia; nascitur in legibus æquitas, in pactiōibus fides, in amicitis perpetuitas; nascitur in viduis fauor, in pupillis auxilium, in senibus firmamentum; nascitur in miseris solatium, in diuitiis parsimonia, in moribus obseruantia; nascitur in puaris domibus honestas, in religiosis familiis disciplina, in sacris Diuorum templis sanctitas & religio. Est amplius, quod nascatur nascentis Principis ab auspicio? Nouum nobis nascitur in regno regnum; noua nobis nascitur Hispania in Hispania; nouus nobis nascitur (si fas est dicere) Orbis in orbe. Denique ante posteritatem nobis nascitur nato in Principe Principum longa series posterorum. O felicem ter & amplius Aprilem, qui tam

Qua egregij Principis vtilitas.

multas nobis felicitates aperuisti! ò lucem nulla caligine obtuendam! ò diem pretiosissima gemma consignandum!

Qu-

2.

Iobus.

Opulentus ille Rex, & sacet Vates Iobus, cum videret diem natalem suum, tandem aliquando, tot filiis, tot clientibus, tot armentis, tot segetibus, tot diuitiis dirum, funebrem, exitialemq; fuisse; facere non potuit, quin exclamaret: *Pereat dies, in qua natus sum!* Dies, quæ mihi vni vitam attulit, tam multos alios dedit in funera; imò, quod mihi tot mortes intulit, quot vitas aliis ademit, pereat. Non numeretur in mensibus anni, à reliquorum dierum numero, qui alterna cum noctibus vicissitudine annuos conficiunt orbis, exeratur: pereat dies illa, quæ tam multis acerba extitit & luctuosa, quæ tam repentinis se funeribus infecit, quæ tam amplæ numerosæq; familiæ vna in hora parentauit. Si Iobus, qui in laborum tolerantia omnibus sæculis præluxit, qui in coercendis iracundiæ motibus exemplum ad omnem posteritatem transtulit singulare, qui denique expressum fuit diuinæ patientiæ in terris simulachrum, si Iobus, inquam, sua sibi patientia non potuit imperare, quin illam diem, quæ tot funeribus primum aditum patefecit, tam acerbis diris & imprecationibus deuoueret, eamq; expunctam vellet de mensibus anni, & à reliquorum dierum ordine exauctoratam; quid eloquar de hac die? quæ non solum vni Principi natalis fuit; sed etiam inuictissimis Regibus, indulgentissimisque parentibus, sed optimatibus, sed domesticis, sed externis, sed aliis hominum ordinibus, summis, infimis, mediis, sacris, profanis, omnibus læta extitit & vitalis? O diem felicissimum! Ne pereas, ne fluas, ne labaris: siste, dura & perenna. Cæteræ cedant, tu sola surge: cæteræ fugiant, tu sola ades: cæteræ nocturnis tenebris inuoluantur, tu sola splendenti cæsarie renide: cæteræ suo se obruant in occasu, tu sola semper in ortu conuiesce: neque me intemperantem iudicetis, dum animum exultabundum in tam extraordinaria desideria effundo; plura desideraret, qui foret in appetendo modestissimus. Fingite hominem ita parcum, ita sobrium, ita sui compotem in effranatis cupiditatibus moderandis, vt dignæ temperantiæ exemplar à cælo in terras delapsurum videatur. Is plane, si in huius natalis celebritatem incidisset, suo se pudore minime coerceret, quin optaret, vt hæc dies, cæteris elabentibus, sola in cælo immobilis sisteretur. Nam si diei vni tantum familiæ lethali patientissimus vir precatur, vt pereat: diei integro regno salutari, cur temperatissimus vir non precatur, vt duret? dura, claresce, perseuera dies fortunata, quæ vnus Principis vitam feliciter auspicas, ac tot populorum ordines constituis, si fieri licet, immortales.

3.

Vita princi-
ps par est
c. 1116.

Scelerati quondam Reges, seu, vt dicam verius, Tyranni, sicuti vitam infeliciter clausurunt, ita crudeliter inchoarunt. Pharaone, quæ tigris immanior? Herode, quæ vulpes callidior? Domi-

Domitiano, quis leo truculentior? hi omnes, vt innumeros alios præteream tyrannorum greges, diem natalis sui humani sanguinis profusione cruentarunt. O impietas! Quid barbarius, quam quo die primum lucem aspexeris, eodem alios luce priuare? Pharaon inter natalitias epulas Pistorem principem e-
 uocat ex ergastulo, non libertate donandum, sed morte afficien-
 dum, vt quæ paulo ante gula regias dapes condiebat, tunc infero laqueo frangeretur. Herodes inter natalitias choreas caput illud, *ceeli tubam, orbis tonitruum, diuinitatis oraculum, caput* Ioannis Baptistæ a ceruicibus reuulsum donabat *fœminæ sal-
 tatrici, vt quæ intra chororum saltando quantulum præmium* promeruerat, caput illud reportando omnes pietatis metas *saltatrici* transiliret. Domitianus inter natalitios ludos quingentos su-
 pra duo millia gladiantes extrahit in arenam, qui plagis vtrin-
 que positus & repositus, immaniter se conficiunt, donec ad v-
 num omnes corruunt in interitus, vt vnus Tyranni vita pluri-
 morum hominum sanguine pasceretur. O theatrum natale Re-
 gis, ferale regni! O Reges natos ad perniciem populorum!
 Quas cædes, tot hominibus crudeliter parauistis, eadem vestra
 in capita expetentur, & qui nascendo mille mortes intulistis,
 moriendo mille vitas amittetis. Te vero, felicissime Princeps,
 recens natum non cruor, sed decor; non mors, sed vita; non da-
 mna, sed luera tuorum ciuium consequuntur. Nasceris, sed non
 solus; te nascente, nemo occidit, nascuntur omnes; mille vitæ
 viuere dignus es, qui natali tuo mille mortes à tuorum iugulis
 depulisti. Nascere regni columen; adolefce patriæ mens; viue
 tuorum animus ciuium, Princeps optime, feliciterq; viue: tui
 tecum nascentur omnes, adolescant, seruabuntur.

Vellem, quod grati tantum in Princ. pem essemus, vt in no-
 strum sæculum rediret pristina illa consuetudo Romanorum,
 qui triumphatores, liberatoresque patriæ è bello redeuntés ex-
 cepturi, effusis agminibus obviam procedebant, & qui præi-
 bant, qui sequebantur, qui hinc inde tegebant latera, subinde
 illam precationem iterabant,
*Liberatores
 patriæ lata-
 bunali Ro-
 mani exci-
 piebant.*

De nostris annis tibi Iuppiter augeat annos?

Fatebantur Romani ciues, suo se Duci acceptæ vitæ debitores
 extitisse, & ne minus beneficium, quam acceperant, referrent,
 suam cum suo liberatore vitam sibi communem fore precaban-
 tur. Quod, quæso, regnum erit? Quæ prouincia? Quæ ciuitas?
 Quæ domus? Quis homo omnium quantum est, qui viuunt
 hominum in Hispania, qui non credat à natali Principis die sibi
 felicius pacatusq; viuendum? Ergo ingratus erit, si quam ab
 alio vitam accepit, in eundem liberaliter non refundat. Ille no-
 stris, nos illius viuamus annis. Natalis hæc dies est communis
 omnium,

*Circa Idus
Aprilis natus
est Princeps.*

omnium, in qua Princeps nouum ætate regnum, nouam felicitate vitam auspiciatur. Vna vos suspensos adhuc tenet cogitatio. Scitis circa Idus Aprilis Principem natum esse: regnum, vrbes, oppida renata nondum videtis. Eodem omnia situ continentur, iisdem mœnibus cinguntur, neque diuersis legibus temperantur; mores, si non peiores, natalitia celebritate licentiam excitante, certe nihilo meliores; quidquid erat, & nunc est; quidquid non erat, abest. Noui isti foetus rerum omnium, quos præuancio, quas se in tenebras abdidere? Nusquam parent. Vtinam in cominuni rerum omnium natalitio nouus aliquis nasceretur orator, qui hoc vobis noua loquendi copia suaderet. Verum res adeo clara est, vt ego meis, si quas habeo dicendi vires, non diffidam, fore, vt à me in omnium oculis defigatur, si me eadem beneuolentia, qua cœpistis, & argumenti dignitas postulat, & ipse à vobis Augustissimus Princeps exigere videtur, audiatis.

Regis, ac regni eadem est fortuna.

Regum, regnorumq; conditio adeo vna est, vt in quam partem vnus alea inclinat, in eandem alterius fortuna rapiatur. Si Rex abundat opibus, ditescit regnum; si præstat annis, regnum præstat; si fulget literis, regnum fulget; si floret moribus, regnum quoque moribus efflorescit. Facite, vt aliorum Regis conditio abducatur, eodem quoque necesse est totius regni moles, vt incumbat. Egente Rege, regnum eget; languente languet; cadente cadit; pereunte perit; sese ad omnia vitiorum genera effundente, regnum quoque in eadem malorum abrupta præcipitatur. Non immerito regnum Regis speculum esse dicam, in quo illico conitescit, quidquid in vultu cernitur obtuentis. Sumite in manibus speculum, opponite, inspicite; si labes in vultu inest, in illo inest; si ruga in collo hæret, in illo hæret; si apina in vestem incidunt, in illud incidunt; ridetis, ridet; ploratis, plorat; nutatis, nutat; os in hanc & in illam partem distorquetis, in eadem se partes speculum distorquet: non aliter Regis facta, vota & studia toto in regno exprimuntur. Quæcunque Regem fors insequitur, eadem regnum paribus vestigiis comitatur.

*Theodoricus
Rex Gothorū*

Optime Gothorum Rex Theodoricus: *Facilius natura opera deerrant à natura, quam regni fortuna à fortuna Regis separatur.* Vultis apertius, vt exponam? Facilius vobis occurrent Argi-cyclopes, Buaræi, Geryones, Scipiodes, Arimaspi, aliæq; portentosa à natura deerrantia, quam regnum alia, quam Regis fortuna temperatum. Hoc porto regnis omnibus commune est, Lusitanæ mihi videtur prorsus innatum: nam vbi maior est coniunctio animorum, ibi maior, necesse est, vt intercedat similitudo fortunatarum. At quod regnum suis Regibus magis adhæsit, quam Lusitania Lusitanis? Qui Reges magis suo regno, quam

quam Lusitani Lusitaniæ adheſerunt: Luſtrate annales veteres, Hebræos, Græcos, Latinos, Gallicos, Germanos, Anglios, Hiſpanos, omnes inueſtigate: peregrinus & hoſpes ſum ab omnibus, ſi viſquam inueniatis regnum magis ſuis Regibus obtemperans, aut Reges magis ſuo regno beneuolentes. Eſt, qui dubitet: Eſt, qui obſtrepat: Eſt, qui inſufurret: Alio properabam: ſed reſiſto. Ad rem veniam, conſtimo interim quod affirmari.

Regum & regni Luſitaniæ mirum inuicem obſequium & beneuolentia.

6.

O Reges Luſitaniæ, non dominos, ſed parentes! Parcite reliqui, quos prætereo; neque omnes aut poſſum, ſi vellem; aut volo, ſi poſſem, vnius orationis anguſtiis coërcere. Vnus mihi ades feliciffimæ memoriæ Ioannes huius nominis ſecunde, nobis ſecundo Numine de cælo lapſe. Tuus ille Pelicanus ſuo ſeroſtro mordicans & cruentans, in ſaginam filiorum, quid portendit? Tua illa Epigraphe anguſta verbis, anguſta ſenſu, lege, & pro grege, quo ſpectat? Quem Græcorum? Quem Romanorum? Quem veterum? Quem præſentium Regum legiſtis vnquam tale ſibi inſigne pro ſtemmate cooptaſſe? O Regem paſcendis ſeruis, quam regendis proniorem? Duo ſemper verſabat ante oculos Ioannes; legem, & gregem: illam, vt pareret; iſtum, vt defenderet. Quid enim pro colenda lege non ſubiret? Quid pro fouendo grege non ſuſtineret? Pro lege & pro grege opes funderet; pro lege & pro grege vitam perderet; pro lege & pro grege ſanguinem prodigeret. Nec vota ſpectetis, ſed facta. Vt expelleret hoſtes, vigilabat; vt muniret vbes, ſatagebat; vt ditaret ciues, inſudabat; vt exigeret fures, tota de nocte vrbem circumibat; vt ſuorum ſalutem conſeruaret, ſalutis ſuæ iacturam faciebat: opes, famam, vitam, ſanguinem, quidquid erat ſui iuris, in vtilitatem regni conſecrabat; totus fluere in ſuorum beneficia populorum videbatur. O parentem potius, quam Regem! Veteres quondam Reges, vt ſuis medicinam morbis inuenirent, puerorum ſanguinem, quo ſe infunderent, effundebant. Ioannes, vt ſuorum malis ciuium mederetur, ſuis ipſe manibus vellicabat ſibi pectus, lancinabat venas, exulcerabat corpus, intima ad præcordia penetrabat, vt quidquid opis in ſe eſſet, totum id in ſuorum ſalutem ciuium, ſeu, vt dicam, potius filiorum exhauriret. Vere Pelicanus, qui vt filios ſaturret, eſurit; vt potet, ſitit; vt reficiat, deficit; vt ſaginet, marceſcit; vt ſucco impleat & ſanguine, hauſto ſuis è viſceribus cruore extabefcit. Et ne amantiſſimis regni ſui Rex paternæ curæ, quam viuens habuit, moriens obliuifci videretur; cernite, quo habitu ſe ad extremam ex hac vita profectionem comparauit. O rem anteaſtis ſæculis inauditam! Manu altera tenebat cereum accenſum; altera calamum ſcriptorium præſerebat: cereum, vt ſuam Deo fidem ſuppliciter exhiberet; calamum, vt ſup-

Ioanni II. Pelicanus eſt pro inſigni.

Pellicani in alentis filijs ſtudium.

Ioannis II. r. mor eximius in regnum.

vt supplices suorum libellos subscripto nomine muniret : cereum, vt suam apud Superos religionem testaretur ; calamum, vt suam apud homines beneuolentiam confirmaret : cereum, qui se ad cælum euntem anteiret ; calamum, qui se in terris morantem retineret : cereum pietatis suæ testem erga Deum ; calamum beneficentiæ suæ indicem erga regnum: *cereum pro lege, calamum pro grege.* O pastorem, non dominatorem! qui ne immortalitatis quidem præmiis coronandus, tuum desinis regnum beneficiis coronare?

7.

Cernitis Regis erga regnum beneficia? Iam regni erga Regem obsequia penditote. Quis filius, ne dicam seruus, indulgentissimi parentis iussu promptius vnquam hausit, tenacius arripuit, velocius expressit, quam Lusitania exequitur, quidquid à suo Rege non præcepto, sed consilio; non lege, sed prece; non visu, sed nutu imperatur? Rex tributa exigit? soluit: imperat milites? cogit; molitur classes? ædificat: sancit leges? seruat: desiderat auxilium? offert. Trahit, retrahitque: sequitur: & populus, qui suoapte ingenio natus est ad imperandum suo Regi, totum se componit & efformat ad obsequendum. Perge Lusitania hac ire, perge! Nescit imperare, qui parere nescit.

Nullius generis maius Regibus obsequium, quàm Lusitanis.

Idecirco tuis se imperiis tam multi Reges totius Orientis subdiderunt; quia tuorum Regum imperiis tam fideliter paruisti. Perge hac ire, perge! Liberale est ingenium, quod suorum Regum ingum amanter excipit; seruile, quod peruicaciter excludit. Quamdiu tuis Regibus fideliter paruieris, exteris nationibus feliciter imperabis. Ero fortasse Lusitaniæ iniurius, si pluribus velim dictis eius erga suos Reges obsequia confirmare; vnum tamen testimonium mihi imperare non possum, quin expromam. At cuius illud est? Domestici? Nequaquam, sed externi: pauperis? Non ita, sed locupletis: serui? Minime vero, sed Regis: amici? Nihil minus, sed hostis. Magna auctoritatis testimonium esse debet, quod ab externo, quod à locuplete, quod à Rege, quod ab hoste in fauorem Lusitaniæ deriuatur.

Elisabetha Regina Castellæ.

Ita est magnum testimonium; quod vnum, si cætera abessent, litem omnem peroraret. Te ergo Elisabetham Reginam Castellæ augustissimam, Ferdinandiq; Regis coniugem dignissimam appello testem. Quid sentis? Quid credis? Quid testaris de Lusitanorum erga suos Reges obseruantia? Bellum quondam inter Castellæ Lusitaniæq; Reges crudele exarserat, & ferale; quod tandem magna ex parte consopitum principes Castellæ vni apud suos Reges excitare nitebantur. Refræcabant antiqua vulnera, prædicabant maiora damna, exaggerabant Castellæ vires, Lusitaniæ opes attenuabant. Quid ad hæc Regina Castellæ prudentissima? Quantum, inquit, equitatus cogere Castellæ.

Castella potest? quantum potest Lusitania? Illi vana spe delusi, rati suum iam consilium apud Reginam valuisse renunciant confidenter, Lusitaniam plurimum fena millia; Castellam supra dena centena millia parare posse. Fateor bene, Regina, inquit: Sed vos vt serui depugnatis: Lusitani vt filij præliantur. O responsum, quo illustrius ad suam laudem, ne Lusitani quidem voluissent: quo apertius ad meam orationem ne ego quidem exoptassem! Filios suorum Regum, non seruos, appellat Elisabetha Lusitanos; quia non minus suis Regibus, quam filij suis parentibus adhærescunt. Creditis iam quod initio affirmati? Lusitani cum suis Regibus, quam cæteris nationibus cum suis fidelius & amicus conuenire? plane creditis, obtinui quod volebam. Redeo vnde veni.

Regnorum fortuna cum suorum fortuna Regum coniuncta est, iam hoc quantum satis fuit, audiistis. Alterum confirmationis nostræ membrum attentius auscultate, vt ex vtroque id, quo tendo, concludatur. Principem nuper natum, fortunatissimum futurum manifesta iubent indicia sperare. Id ego à vobis, vt concedatis, vi non extorquebo, sed facile, vt spero, ratione impetrabo. Quem Principem omnium felicissimum iudicatis? Vestrum sit iudicium, si causam ad meum reuocatis, ita iudico. Felicissimus ille est, quem hostes timeant, quem ciues diligant, quem Deus omnibus beneficiis prosequatur. Videorne vobis recte fuisse arbitratus? Plane videor, vt ex ipso obtutu conicio oculorum. O Principem Hispaniarum maximum! Qua formidine hostiles animos cum ætas adoleuerit, elides? Quos tui in tuorum ciuium intimis præcordiis amores excitabis? Quæ à summo Principe Deo beneficia, tota quam viues vita (viues autem diuturam) promerebis? Te hostes formidabunt, vt proauum; te ciues adamabunt, vt auum; te Deus magnis beneficiis amplectetur, vt parentem; nam à proauo virtutem in hostes, ab auo iustitiam in ciues, à parente pietatem in Deum mihi visus es hæreditasse. Natura plerumque accidit, vt filij maioribus suis absimiles non euadant; sacra pariter & profana mihi historia suffragatur. Nam illa bonos viros à parente Deo, malos à parente Dæmone memorat generatos. Hæc magnanimos viros Aquilis genitos esse dicit, fortes leonibus, crudeles tigribus, immites cautibus, inconstantes fluctibus; faciles, iustos, lenes, sapientes, ad aliquod semen, &c. principium reuocat diuinitatis; adeo filiorum mores cum moribus proauorum concinunt & cohærent; omnes enim factis genus prodimus, & documenta damus, qua simus origine nati. Quod si aliquando diuersa fortuna filios & parentes comitatur; magni id prodigij loco reponendum. Chorœbum, tellure

Mendoça Viridarium.

D d

dehi-

*Castellani
pro Rege pugnant vt serui, Lusitani vt filij.*

8.

Qui Princeps felix?

Filij plerumque parentibus similes.

dehiscente, flamma ebulliens deuorauit; filios non uolauit. Quid istud fuit? Grande miraculum, Choroëbo pereunte, filios incolumes euasisse; ergo nisi nouum aliquod miraculum contingat; nisi insolens obueniat portentum; nisi natura naturæ renitatur, quod neque timeo, nec ullus uestrum timeat, Princeps nobis in lucem editus; talis erit, qualis eius proauus, auus, & parens, ut de aliis taceam, extiterunt.

9.
Carolus Imperator huius nominis quintus.

Qualem uero te, ô Carole, bellico in negotio fuisse credam? Quos tecum Duces conferam? Quas tibi vires tribuam? quas de te laudes euulgem? quorum te facinorum authorem prædicem? Facilius tibi fuit, quæcunque patraſti facinora, patrare; quam mihi, quæ à te patrata fuerunt, recensere. Plura ibi fuerunt facta, quam mihi uerba; maiora habuisti bellorum decora, quam habere possis encomia oratorum. Non vereor, ne antiqui Duces indigne ferant, Carolum à me, cum eorum singulis conferri. Vereor, ne ipse Carolus indigne patiat, secum à me illorum singulos comparari. Duces alios, si cum Achille, si cum Priamo, si cum Hercule compono, laudo, Carolum si cum ullis antiquitatis Imperatoribus exæquem, aut illis tribuo plus quam optent, aut huic derogo plus quam ius & æquum patiat: sed mitto inuidiosa laudum argumenta, suis se singuli duces laureis coronent illibatis; suis se honorum finibus singuli tueantur; non confero, non præpono; bene Tertullianus: *Insana*, inquit, *commendatio illa est, quæ aliorum destructione fulcitur*; quem tamen Carolum esse dicam? Carolum appello belli fulmen; quid in fulmine, quod non in Carolo? Fulmine nihil celerius, nihil uolentius, nihil magis innoxium esse potest? Celeritate tanta uir, ut priusquam sonet, adsit; priusquam pateat, uulneret; priusquam ruat, diruat; priusquam prodire existimes ab ortu, iam sentias in occasu; uolentia tanta fertur, ut annosas arbores comminuat, ut columnas marmoreas collidat, ut quadratas turres labefactet, ut præaltos montium vertices profundis vallium recessibus cœquet; adeo uero est innoxium, ut si quid offendit molle, non frangat; si quid facile, non urat; si quod leue, non impellat; si quid imbelles, ab eo abſtineat ius belli.

Carolus belli fulmen.

10.

Ecce tibi natura Imperatoris: Fulmen belli! Quanta celeritate bella fecit? Quas terras bellando non adiuit? Quæ maria nauigando non sulcauit? Quas gentes irruendo non subegit? Iam in Italia, iam in Gallia, iam in Germania, iam in Saxonia, iam in Hispania, iam in Africa, nusquam absens, ubique præsens, nescia uirtus stare loco. Prius ad hostes Cæsaris uirtus penetrabat, quam fama; prius gladius, quam nuntius; prius clades, quam metus: sistere, quiescere, cunctari nesciebat; sed
semper

semper ad omnia præceps, nil actum credens, cum quid superesset agendum; unde cum Iulius olim Cæsar in Gallia subigenda totum decennium posuisset, & magnus Carolus in Saxonia expugnanda integros triginta annos perdurasset? Quin-
 tus Carolus in Germania recipienda vnum annum, in Saxonia debellanda tres, non amplius, menses collocauit. Iam verò Cæsar in irruendo vix entiam, qui duces, quæ vrbes, quæ classes sustinere vnquam potuerunt? Solimanus, etsi quadringentis ex millibus Turcarum exercitum habuisset validissimum, retrocessit, & congressum cum Cæsar's Aquilis recusauit. Barbarussa maris vorago, & Charybdis, si qua alia voracissima, quas per insulas Pyranias opes hauserat, tandem è faucibus per Cæsaream violentiam expressit. Gulleta & natura, & artis munitionibus inaccessa, mari terraque validius oppugnata, quam humanæ vires oppugnare posse viderentur, solo collapsa est. Et quibus ruinis oppidanos contexit, eiusdem triumphalem aditum Cæsarianis militibus patefecit; Tuncum magnis barbarorum præsidij munitum, sed maioribus Christianorum viribus obseisum, Cæsareas arcere non potuit incursionem; & vt timbundum militis iram effugeret sauiantis, precabundum ad victoris genua accedit miserantis. Turcarum, & Gallorum classis vnum contra Cæsarem foederata, tantis munimentis, quantis maximis instrui poterat, instructam maris quidem superbiam potuit perterere, Cæsaris fortunam non potuit violare: quare biennio exacto se recepit, satis credula, faciliorem sibi fore cum ventis, cum procellis, quam cum Cæsareis opibus congressum. Quid verò de Cæsaris in hostes iam deuictos pietate? Non magis capitale erat apud Carolum cedere irruenti, quam irruere in cadentem: nemo certius vitam obtinebat, quam qui ad Carolum fugiebat. Nemo citius culpam obliterabat, quam qui se apud Carolum accusabat. Testis mihi est Mediolanum, pro quo Cæsar obtinendo mille pugnas gessit, mille hostes truit, mille vires contudit, mille pacis condiciones recusauit; sed postquam fractis hostium ceruicibus victor triumphatorque euasit, Sfortiam sibi ad genua prouolutum, quamuis antea perduelliones accusatum, non punijt, non oppressit, non impulit in exilium, sed regio plane ac liberali animo Ducem totius Mediolani declarauit. O Cæsarem agendo celerem, irruendo fortem, condonando liberalem, fulmen belli! En tibi, Augustissime Princeps, proauitæ virtutis simulachrum! Huc tibi, ita omnes iubeo sperare, enitendum; cape fulmen, hoc tibi sceptum. Cedat tibi Hercules, qui geminum in cunis elixit anguem; hoc telo geminum hostem, ethnicum, & hæreticum fulminabis, tantâ celeritate, vt an-

*Celeritas
belli nulli
fuit maior,
quam no-
stro Carolo.*

Solimanus.

Barbarussa.

*Gulleta in-
expugnabi-
lis, colla-
bitur.*

*Pietas Ca-
roli in deu-
ictos.*

*Pietas Ca-
roli in Sfor-
tiam.*

Philippi prudentis equitatis, religio.

tequam irruas, diruas; tanta violentia, vt non solum in fugam vertas, sed in fauillam; tanta indulgentis naturæ felicitate, vt si qui resipuerint, non solum non excludas, sed beneuolum excipias in amplexum. Vidistis, vt clarissimus Princeps a proauo virtutem in hostes; ceruete, vt ab auo iustitiam in ciues hæreditabit. Nihil notius est, nihil vulgatius, quam Catholicum Regem, & inuictissimum Philippum, Principis nostri auum omnibus quorumcunque sæculorum Regibus præluxisse; certas sibi iustitiæ metas præfigebat, ultra quas nulla eum gratia ad veniam, nulla maleuolentia ad pœnam incitaret; amicitias potius rescinderet, consanguinitatem facilius violaret, quam æquitatem; naturam libentius exueret, quam iustitiam: sapius dixisse ferunt suam sibi manum, si quid præsertim contra fidem deliquisset, truncaturum, & virtutem plane regiam, & quæ non solum homini, sed ipsi quoque Deo ornamentum afferre posse videatur.

II.

Moyse Deo familiaris.

Nemo nescit Moysem Hebræi exercitus ductorem Deo in primis charum familiaremq; fuisse; inuius erat aliis ad Deum aditus, Moyse semper peruius: cæteri totis radicibus mentis, vbi Deus aderat, absistebant; Moyse in summum verticem solus Deo fruiturus intrepide conuolabat. Quid tandem accidit? Homo erat Moyse, à quo nihil est humani alienum, lapsus est aliquod in peccatum: nam virgâ silicem percussit, quem solo verbo affari debuisset? Optimo ad posteros Reges documento, nunquam vltros esse virgâ, cum solo verbo corripere satis esset. Quo Deus animo amicissimi culpam hominis excepit? Tuli? Dissimulauit? Reliquit impunitam? Absit: at leuiori aliquo ictu sauciavit? Quid fecit? Impulit in exilium? Deturbauit præfectura? Ferro manicatum & compeditum ergastulo circumclusit? Mitiora ista sunt, seuerius vindicauit. Quid fecit? Morere (inquit) Moyse, morere. Res mira! Domestice mortem! familiari necem! amicissimo homini extremum fatum! Boni superi! Non vereris, summe Deus, ne tuus populus crudelem te per terras & sidera iuret, qui in hominem tibi ex intimis tam acriter animaduertis? Non id vereor, morere Moyse, morere: moritur Moyse. Quid factum? Adite sacrorum librorum adyta. *Sanctificatus est Dominus in populo.* O rem notam! Ex pœna vnius omnium beneuolentiam collegit; tantum absuit, vt aliqua crudelitatis opinatio in populum de Deo incidere, vt potius ab omnibus æquis, iustus & sanctus diceretur, qui nec ab homine sibi amicissimo vltices manus absterneret. Hæc tua laus est, æquissime Philippe, quem nulla amicitia à iustitia dimouit, & cū in beneficiis conferendis singulis hominibus esset omnia, in criminibus puniendis omnibus erat idem.

Audi-

Moyse supplicium.

Audui aliquando, & vos fortasse sapius audiuistis Philippi regum plane dictum, se, si opus foret pugionem librare in iugulum delinquentis, libraturum. Neque te, Rex optime, dici poeniteat; decet pacatos Reges ad vlciscenda reorum crimina armare manus. Samuelem quis ignorat, iudicem pariter se & carnificem praestitisse? Aderat Amalecita Rex, suar vrbis clade ad maiorem cladem reseruatus; sistitur Samueli sua illa mole carnea & pingui tremebundus. Quid vero Samuel? Non sicarios accersi iubet, non tortores; suis ipse manibus distringit ferrum, inuadit anathema, ter, quater infligit vulnus, iugulat, lacerat, discerpit. Quo te Vates profanas sanguine! Imo hoc imbutus gratiores Deo hostias consecrabo. Qui iustitiae causa sanguis funditur, non polluit, sed eluit; non maculat, sed expiat; non incestat, sed honestat. Hac pergebat via Rex æquissimus: decens sibi credebat ac decorum, si quando pro vlciscendis criminibus oporteret Imperatorum habitum gladiatorio commutare.

Sed videte incredibilem in tanta seueritate pietatem: puniebat, sed dolebat; mactabat, sed lachrymabat; sanguine natabant ceruices morientis, sed lachrymis vndabant oculi occidentis; virtus plane non humana, sed diuina. Audire mihi videor ex regio Philippi ore voces illas, quas Vates olim Isaias ex diuino ore cecinit, audiuisse. Extrema Deus supplicia suis hostibus minabatur, clades, funera, ruinas, quibus illa vocibus expressit? Heu! consolabor, & vindicabor. Noua sane eloquentio! Præmisit vocem dolentis, heu, subiunxit vocem exultantis, consolabor. Heu consolabor! quo hæc tendunt, nisi vt ostendant pietatem & æquitatem, non solum in diuino, sed etiam in regio Philippi animo alternis motibus cieri, quoties de poenis repetendis cogitabat. Pietas dolebat; æquitas gaudebat. Heu consolabor! O piam æquitatem! o æquam pietatem! Hanc, iustissime Philippe, mihi videris à Christo supremo iudice expressisse. Quo habitu existimatis humanæ vindicem naturæ supremo iudicio assuturum? An armatum flammis? an fulminibus terribilem? An, in morem leonis, vnguibus, ore, oculis scintillantis? Ita esto. Sed hanc speciem tanta ille facilitate temperabit, vt potius mitis, clemens & mansuetus pastor videatur: Sicut pastor (inquit) segregat oues ab hædis, ita probos ab improbis separabo; illos æterna vita beandos, hos immortalis morte puniendos. O iustitiam eximia lenitate temperatam! pastor suos in agnos tanta est temeritudine animatus, vt quos destinat carnificinæ, prius lachrymis proluat, quam cruore. Iam ferrum accipit, mox abiicit; iam erigit, mox deiecit; iam vibrat, mox reuocat; tandem ferit, sed gemit; sua sibi vi-

detur viscera lancinare, dum cogitur lethaliter ferire, quos solebat indulgentissimè enutrire. Hac mansuetudine suã leuerritatem condiebat inuictissimus Philippus: pœnas, quas ab alijs exigebat, sentiebat ipse prius, & posterius mitigabat. Quibus virtutibus tam æqualiter temperatis obtinebat, vt à suis posset arridens timeri, iratus amari. Ecce tibi, fortunatissime Princeps, auitæ iustitiæ documentum. Hoc te manet fastigium æquitatis. Feliciter ad hunc apicem conscende, quo paucissimi præteritorum Regum euasere! nitere, quò vocat auus! tollere, quò te totius regni studia impellunt! Non tibi prædico locum inter Erigonem, Chelæsq; sequentes, vbi suum volebat Cæsarem Vates collocatum; illò penetrare potest vana illa poetarum iustitia terris excedens: at quæ à cœlo in tuum pectus iustitia deriuatur, sublimiorem te in verticem excitabit, in quo humanis altior affectibus, ius & fas serena mentis acie contempleris, & exsequaris.

14.

Philippus
Rex secundus Lusitanus.

Grandia sunt hæc virtutis monumenta, quæ Princeps clarissimus, à proauo, auoque excepit, non minor tamen, quæ accipiet à parente. Quæ psetas? quæ religio? quæ diuinarum legum obseruantia in Philippi Regis inuictissimi animo iam inde ab ineunte ætate inoleuit? Mores, qui in aula semper esse solent prætextati, procul à Rege semper abfuere: licentia, quæ summam potentiam plerumque comitatur, longissimè ab eo exulauit: superbia, quæ editissima fastigia incescit, ab hoc animo foras deturbata: iracundia, quæ vbi metus adest, procacius debacchatur, penitus in hoc pectore confopita; ceteræ cupiditates, quæ in iuuenili flore ætatis audacius erumpunt, violentius tumultuantur, difficilius coercentur, tanquam turbines in serenato mari, posuere. Quid miraculo propius esse potest, quàm iuuenem inter delicias non diffuere? Diuitem inter opes non insolescere? Regem inter imperia non insultare? Quid magis affine, ac geminum portento, quàm eum, cui nimium licet, libere minimum? Eum, cui omnes obsequuntur, obsequi rationi? Eum, quem reliqui formidant, vnum Deum formidare? Hæc tecum pietas, hæc religio, inuictissime Philippe, nata est; hæc tecum adoleuit; hæc tecum ad plurimos annos consenscet. Vixisti, & si bene sperare licet, diu viues, ætate semper par, & pietate; & sicuti vires tua capit ætas ab annis, ita benefactorum radices tua agit pietas altiores.

Philippus
Rex secundus Lusitanus
præditus
sanctimonia.

15.

Verùm Regibus non satis fuit bonos esse, sed bonos facere; animus qui sibi tantum vacat, cum alijs studere debeat, delinquit. Rex, qui impietatem permittit, quam debuit abolere, is eam admittit; hanc suæ pietati labem Philippus non adpersit. Quid fecit, vt hæreticos, & Ethnicos ad fidem reuocaret?

Agite

Agite quæso, & toto diuisos orbe Britannos, non magis, quam tota ab Ecclesia diuisos cogitate. Vidit Rex sapientissimus maiores suos ad extirpandas hæreses nec viribus, nec armis profecisse, syluescere indies Britanniam, indurescere in prauum animos, serpere venenum prauitatis, emergere Letnæos hydros, suis totam insulam erroribus conflagrare; periculum erat, ne, si ulterius ferro ageret, omnes hæresum habenæ licentius funderentur. Quid igitur consilij superesset, ratus alienæ potius salutis, quam propriæ dignitati velificandum. Et ne Angli, dum Catholicas vires fugerint, virtutes oderint, ad pacem vocat, quæ Regibus amice fœderatis, cælum, terra, mare, Alcyoniæ serenitatis in morem tranquillatur; cum non exigua spe fore, vt tota illa hæresum tempestas, quæ in eam insulam incubuit, quam ocyssime tranquilletur. O pietatem Catholico Rege dignam! dignam Philippo!

Iam vero Ethnicos, quanta curat sedulitate ad fidem red-
cendos! Nihil magis est propagandæ fidei necessarium, quam
habiles ministros, & fidos curatores ad id muneris destinare,
Desperet fruges, qui semen non sparserit; messorum frustra que-
ret, qui non præmiserit satores. Quid ergo Rex Philippus?
Minus deferendis mercibus in Indiam, quam præmittendis fi-
dei præconibus incumbit. Diligentissime inquit non tam e-
ueriores hostium, quam errorum, multos numero, aptos
litteris, moribus præcellentes. Sub hoc tempus ad Malaçam,
Cantanum, Angolam, Septam D. Thomæ, ac viride promon-
torium, sacrorum Antistites destinauit, qui lapsos Ethnicorum
animos erigerent, & ruituros Christianorum solidarent: annis
proxime elapsis plures operarios, ex omnibus fere Religioso-
rum Ordinum familiis præmisit, quam antea præmitti con-
suerunt. Solum ex nostro Ordine, vt alios præteream, vno an-
no sexaginta in Indiam nauigarunt; quo numero, ab India sub-
acta, nemo vidit vnquam, ex vilo Ordine in eas orientis Solis
plagas nauigasse ampliorem. Talem Deo cohortem placuisse,
euentus prodidit: nam cum Olysipone soluisset, sexageni,
Goam septuageni appulere, denis in ipsa nauigatione in socie-
tatem cooptatis. Tua est hæc gloria, secundum Deum, quanta
illa est, inuictissime Philippe, qui cum in rebus aliis munificum
te præstes, in fide quibuscunque modis propaganda te exhibes,
supra quam optari potest, liberalem.

Venit in mentem Iosaphati Regis Hebræorum, qui nihil
prius habuit, cum ad regale fastigium accessit, quam vt probos
in regnum excursores mitteret, qui mores hominum diutur-
nis malis senescentes reuocarent. Sed aliud me vocat pro-
digium inauditum; quod, quæso, cum libentia audiat.

16.

*Sollicitudo
Philippi in
mittendis
predicatori-
bus in Indiã.*

17.

*Iosaphat Rex
Hebræorum.*

Bellam Iofaphato intulerunt Idumæi & Moabitæ. Hostes suis diuisi castris, Moabitæ hinc, & inde Idumæi consistebant; Hebræi utrisque aduersarij suas è regione munitiones tuebantur; dies illuxit bello designatus; Iofaphatus prima in acie constituit, quos putatis? velites? rotarios? veteranos? Nequaquam. Constituit cantores, Leuitas, Sacerdotes; ea lege, vt cum primum se darent hostes in conspectum, ipsi, voces numerofo concentu temperatas in diuinas laudes excitarent; ita factum. Prodit ex aduerso agmen illud hostium bicorne; surgit ex Hebræis acies patrio more cuneata; consistunt hinc, & inde copiæ Sacerdos & Leuitæ, vt fuerat edoctus, inflat calamos, ferit neruos, mouet sinistra, lituos tibiis attemperat, fistulas tympanis componit, omnes omnibus cœquat, voces diuinarum laudum vulgatrices æqualiter dissonas, consonas inæqualiter, summa proportione modulatur; quid effectum? O rem miram! Ecce tibi hostes Idumæi & Moabitæ quadam veluti vertigine delusi, in via errant, in meridie obscantur, & cum illis irruendum esset in Hebræos, in seipsos, per mutuos incurfus conuertuntur: Moabitæ Idumæum, Idumæus Moabitam tanquam hostis hostem premit, & dum neuter cedit alteri, vterque miserabiliter lacerantur; ita vt nec vnus quidem tam ampla ex acie superferit, qui cladem nunciavit. Quis tibi, Iosaphate, hanc victoriam reportauit? Tuus gladius? Minime; hærebat in vagina. Tuus miles? Nequaquam. Solum adfuit spectator. Tuæ opes? Longe aliter; nulla hic facta dispendia. Quis erge, dic, amabo? Soli illi, quos diuinas laudes præire iussisti Sacerdotes; illi, inquam, incruento tibi victoriam peperere. Ita est, Philippe inuictissime; ita est. Tuum regnum non tam viribus militum, quam proborum hominum precibus promouetur; dum ad barbaras & externas nationes belluino ritu à fide aberrantes oratores præ miseris, & legatos, qui patriæ, qui parentum immemores, diuinas laudes ad infidelium aures hominum decantent; certus esto; suis se gladiis tui hostes, quotquot erunt, profligabunt: tuum vero vigebit imperium, & florescet, maioribus indies victoriis ac triumphis illustratum; magna enim imperia, non tam armis, quam pietate ac religione acquiruntur, & augentur, & conseruantur.

18.

Adest tibi, clarissime Princeps, patriæ pietatis imago. Hanc tibi esse imitandam, non solum natura sperare iubet, sed educatio. Proavi auiq; res gestas, cum audiueris, imitare; parentis egregia facta, cum videris, exequere; & quo sepius irritant animo; demissa per aures, quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus, eo tibi parentis, quam proavi, aut aui benefacta aciores ad veram felicitatem stimulos admostrunt.

Tres

*Sanctorum
hominum
precibus re-
gnum pro-
mouetur.*

Tres à tribus Regibus virtutes hæreditarias accepit clarissimus Princeps: quarum singulæ singulos bearent Reges; cum in eum simul omnes confluant sociatæ, ad quem apicem eius felicitas extolletur? Maximus illi fuit proavus virtute bellandi. Maximus illi fuit avus virtute iudicandi. Maximus illi fuit pater virtute operandi. Te verò quo inscribam elogio, nate Princeps? Planè ter maximum. Regibus cæteris, (quod tuo generi innatum est) maioribus tuis fideliter obsequeris; virtute, iustitia, pietate, cum proavò, cum avo, cum parente, non illiberaliter decertabis.

Iam verò si ex materno quoque ingenio filiorum mores spectantur, quibus te moribus victurum prædicem, Princeps felicissime, cui Regina mater est, non humanis virtutibus exculta, sed divinis! E cælo in Hispaniam delapsa est, è cælo Margarita, non solo nomine, sed multò magis viuendi instituto prestantia virtiosa: nam vt ex cælesti rore gemmeæ margaritæ coalescunt; ita ex diuinæ contemplationis haustu sola mihi videtur Regina constata, & concreta. Reginas sæpe alias diuersa in diuersas curas studia arripiunt, eò leuitius & inconstantiùs, quò illis humanæ felicitatis auræ indulgentiùs blandiuntur; at Reginam Hispaniæ augustissimam, semper idem pietatis ardor nascentem excepit, adolescentem enutriuit, regnantem inflammavit, tam certò perseverantiq; studio probitatis, vt in hoc solùm mutari videretur, quòd nouas semper antiquis virtutibus virtutes aggregaret: nemo vnquam libentiùs frequentauit publica theatra, quàm Regina secreta oratoria: nemo impensius coluit hortos pensiles, quàm Regina sacros libros; nemo lautiùs instruxit profanas aedes, quàm Regina cælestes aras; nemo attentius audiuit suaves cantus, quàm Regina diuinas laudes: nemo auidius ad regnum, quàm Regina ad cælum anhelaui. O Reginam cælo, quàm solo propiorem!

19.

Margarita Regina Cælestis, & Lusitanie virtutibus excellentissima.

20.

Regina Margaritæ pietas erga regnum.

Hanc Regiæ erga Deum pietatem, eximia erga regnum beneficentia comitatur: suas obliuiscitur opes, vt egentium inopiam recorderetur; suas negligit delicias, vt miserorum molestias abstergat; sua deserit palatia, vt religiosa cœnobia frequenter; sua spoliat domicilia, vt languentium hospitia locupletet; suos interrumpit somnos, vt laborantium vigilias auertat; sui curam deponit omnem, vt suorum curis omnibus medeatur. Quid in Regina desiderari potest excellentius? Quid diuinius? Potens est, sed potentem experiuntur infirmi; diues, sed diuitem sentiunt egeni? Regina, sed natam ad regnandum, etsi tacerent homines, ipsa, ipsa, quæ exercet beneuolentiæ plenissima, imperia ipsa testantur. Vix enim in lucem editus erat Princeps inclytus, cum Regina parens imperat, non parari

choros Genethliacos, non pugnas theatrales, non scenica choragia, non Troianos ludos, non saliares epulas, non superba spectacula. Quid imperat? O singulare feliciter imperandi documentum! imperat, ut omnium preces, præsertim egenorum, qui regiam in curiam venerant supplicatum, audiantur attentè, expendantur beneuolè, impleantur cumulatè, rata, nullas se Deo grates pro accepto beneficio referre potuisse ampliores, quam si amplissima apud supplices ac merentes homines beneficia collocaret. Quid mirum, Regina augustissima, quid mirum, si tam claris eximisque virtutibus, quibus te in Deum piam, in homines ostendis officiosam, Deum tui efficias peramantem homines tibi constituas obsequentes?

Regia pietatis in signo documentum.

21.

Samson.

Sed non clauditur sola in Regina tam elegans virtutum omnium supellex: ex Regina ad natum Principem deriuatur. Imo ne virtutum opes in filio desiderentur, incredibiles virtutum thesauri in matre coaceruantur, Samsonem ad liberandam patriam nasciturum, cœlestis in terra legatus matri prænuntiavit, cuius auiditatem ut excitaret, diuino ex oraculo prædixit futuram pueri sanctimoniam, religionem, temperantiam, ceterasque virtutes proprias, Nazaræis, quorum se puer erat in disciplinam traditurus; varicinio addidit præceptum, nam virtutes, quas cecinerat in filio futuras, iussit ut à matre prius colerentur; palam ut indicaret, neque singularibus virtutibus insignitum prodire in lucem posse, nisi ex matre iisdem virtutibus informata; neque matrem optimis moribus prænitentem edere in lucem posse, nisi filium iisdem virtutibus fulgurantem, proindeque virtutes, quæ in matre prius extitissent, apertissimos fore indices illius, quæ in filio futura erat, sanctitatis.

Virtus patris in filios deriuatur.

22.

Virtus Regine Margarite, futuræ filij virtutis vaticinatur.

Hæc cum ita sint, cur non sperem, imò cur pleno (ut aiunt) ore non decantem, Principi nuper nato nullam virtutem defuturam, cum ex matre natus sit, in qua omnes virtutes efflorescunt? Quam quis obsecro optare potest in Principe virtutem, quæ in Regina non eluceat. Religionem? Eminent in Regina. Pietatem? A Regina colitur. Modestiam? In Regina fulget. Prudentiam? In Regina sedem habet. Liberalitatem? Cum Regina nata est. Ceteræ virtutes, quarum singulæ, singulas Reginas exornarent, in Augustissima Hispaniæ Regina simul omnes mirabiles in choros sanctimonix foderantur. Hæc virtutum ornaementa, quæ assurgunt in Regina, palam prædicant eas virtutum moles, quæ in Principe cœlo auspice erigentur; nam si vnus Samsonis egregias virtutes illa, quæ in matre extitit sanctimonia, certo certius præsignabat, non dubito, quin eximiam Principis probitatem singularis
Reginæ

Reginæ probitas, tanquam aliquod oraculum cœlestis, vaticinetur.

23.

Creditisne, quæ de futura huius Principis felicitate sperari poterant, dicendo iam exhausta? Ego verò iudico ne leuiter quidem prælibata; nam licet ea felicitatis argumenta, quæ hæcenus orando indicaui, magna sint, tamen, si cum eo, quod perorando indicabo, conferantur, nulla vobis esse videbuntur. Meministis id, quod ab alijs video obseruatum, Principem quo die Christus caput in cruce inclinavit, eodem caput in terras intulisse: itane Princeps Augustissime? Cum Christus ceruicem deiecit, ipse erigit? Cum Christus moritur, ipse viuus? Cum Christus occidit, ipse nascitur? O felici Principem natum horâ! horâ, quam Christus vocauit suam; horâ, in quam miracula à se patrianda differebat; horâ, in qua regnum postulanti à se homini, regiâ liberalitate delegabat. Quem futurum non sperem Principem tam felici natum horâ? Horâ Christi nascitur, totus Christi erit; horâ, in qua à Christo tot miracula patiantur; magnum ipse erit Christi miraculum. Horâ, in qua Christum regnum amplissimum largitur, ipse Rex euadet à Christo constitutus. O felici Principem natum horâ! fruiere regno, quod à Christo accepisti, regnum, quod illa crucis inscriptio præferebat, inclinato capite Christus fugit, tibi tradit, vt eâ modestiâ regnum capias, quâ ipse despicit, & necessitate regnum gerere, non voluntate videaris; ita fiet, vt cum felix futurus sis regnum tractando, felicior euadas regnum contemnendo. Quæ felicior hora nascenti puero contingere potuisset?

Eâ die natus est Philippus, quo Christus occidit.

Nôstis probè veterem illam Romanorum consuetudinem in funeribus obseruatam? Propinquiore, & amiciores homines aderant morituro, vt supremum ad aures inclamarent, vt oculos premerent, vt labra fingerent, vt vultum componerent, vt extremum spiritum exciperent morientis, quò pertinet illud,

24.

Amici amici adfunt morientibus

— *Extremus si quis super halitus errat
Ore legam.*

Virg. 4.
Æneid.

Aberant, qui morienti Christo hæc pietatis officia exhiberent, vnus mihi videtur Princeps eius extremum anhelitum collegisse, Christus expirauit, Princeps respirauit. O felicem animam haustam à Christi anima! O felicem spiritum à Christi spiritu prælibatum! Adamum communem humani generis parentem nemo nescit perfectissimum à Deo conditum fuisse; statu rectum, & procerum; incessu grauem, & maturum; vultu hilarem ac decorum; colore viuudum, & suauem; membris habilem, & politum; toto corpore honestum, & veluti

Adamus statura perfectissimus.

ad vn.

ad vnguem concinnatum; parua sunt hæc corporis, si animi attendantur ornamenta. Rationem multicolores omnium doctrinarum habitus vestiebant; voluntatem non minus elegantes virtutum chlamydes exornabant; ipsam animæ naturam pulcherrimè excolebat toga illa, quæ Deum hominibus pacificum, homines Deo efficit gratiosos. Vnde creditis tam eximiam mentis & corporis pulchritudinem in Adamum defluxisse? Sanè ab eo halitu, quo eius opifex spirauit in illum spiraculum vitæ. O Principem, quibus te ornamentis, & animi, & corporis non dicam mirabiliter illustratum? Nam in tuum os mihi videtur Christus moriens spiraculum vitæ expirasse. Quibus te afflabit dotibus ille flatus? Quibus te animabit donis illa anima? Quibus te fecundus ille spiritus virtutibus fecundabit? Assume propheticum illud, Princeps felicissime, assume: Spiritus oris nostri, Christus Dominus. Hic te spiritus reget, hæc te anima nutriet, hæc te vita efficiet immortalem.

25.

Conceditis iam, vt par est, Principem nobis nasci felicissimum? peroravi: vos colligite, quod volebam; quid illud erat? Ergo si regnum Regem sequitur, vt ostendi, necesse est regnum nobis felicissimum renasci, & quamuis aliæ regni partes nondum exhumarentur; certè Lusitania denuo nasceretur. Quis dubitat Lusitaniæ Hispaniæ Regibus fuisse, quàm cætera regna, chariorem? Argumento mihi est, vt alia deessent, quod Lusitani regni stemma suo in stemmate medium incluserunt, vt quemadmodum ad tuendum cor tota hominis excitatur industria, ita ad Lusitaniam defendendam impensius vigilarent. Maius aliquod ex te, Princeps clarissime, habere debet à te Lusitania patrocinium. Aspice, quæso, illa vulnera, quæ tibi nascenti Christus moriens ostendit. Videris tibi erga illa præcipua religione animatus? Planè videris. Facilenè iudicas, quidquid laboris pro eorum cultu patiaris? Imò mihi. Omnèsne libenter in eorum obsequium diuitias profundes? Sanè & vitam; at cum illis plagis Lusitaniæ causa coniuncta est, nullum aliud habet insigne Lusitania, nullum stemma, nullum præsidium, nullum monumentum. Qui has colit, Lusitaniæ colit; qui amat, Lusitaniæ amat; qui defendit, Lusitaniæ defendit; ergo qui suas tibi plagas nascenti obtulit, tuam sibi Lusitaniam commendauit; vt, sicut eorum vulnere auspicio natus es, ita tuo patrocinio Lusitania renascatur. Viue Lusitania, viuite vrbes, oppida viuite. Nam si vos Alphonsus primus condidit, Christi vultibus feliciter auspicantibus, eodem vos auspicio Princeps felicissimus recondet. Viue Lusitania, viue! Tui tibi antiqui Reges nato in Principe reuiuiscunt; tui Alphonsi, tui Sancij, tui

Dionysij.

Animi &
corporis
Adami pul-
chritudo ex
Dei halitu.

Lusitaniam
quanti ha-
buerint
Hispani
Reges.

Portugallia
stemma
Christi
plaga.

Lusitania,
sui suo cum
Philippo
nascuntur
Reges.

Dionysij, tui Petri, tui Eduardi, tui Ioannes, tuus tibi renascitur Emmanuel. India triumphat, triumphatorique tuo applaude gratulabunda. Effloresce Academia, maioribus in dies præfidijs confirmata effloresce. Viue fortunatior, Cenfor illustrissime, qui ad eos honorum gradus, quos tua dignitas, prudentia, & iustitia postulat, proueheris. Viuite Academici Doctores, & Magistri, quibus paria vestris meritis præmia conferentur. Viuite superiorum facultatum auditores, quibus vestri labores irriti non peribunt. Viuite Philosophi Dialectici, Rhetores, & qui artes colitis minutiores; viuite, feliciterque viuite religioforum hominum conuentus, dum pijsimus Princeps vestra ad pietatem studia fouebit. Viue, ô Societas, & quæ sub Lusitaniæ Regibus nata es, sub Augustissimo Principe renascere felicissime? Tu quoque Orator, declamatorijs actionibus penè mortuus, in communi rerum omnium natali reuiuifce. Quid plura? Viuant omnia, nato Principe viuant, sola vna mors communis omnium moriatur.

 ORATIO II.

De Elisabetha Lusitania Regina sanctissima.

ARGUMENTVM.

Regia planè oratio, tota ferè in genere demonstratiuo. Huius olim nostræ Rhetoricæ Professor: spectauit, & admirata laudauit Comimbricensis Academia. Regium munus in Regina commendat, quod rectè obire visa est, dum suorum consuluit felicitati, sanitatem scilicet impertiendo, diuitias largiendo, pacem inducendo. Tria hæc portendit nubes illa, seu fatalis Hebræorum columna, quæ Lusitanis Reginam, nubem fecundissimam, & columnam firmissimam adumbravit. En orationis umbra! veros colores exprimit Orator, & suo quidem penicillo: tolle oculos, valde tibi in tabula placebis.

PRima laus cuiusque est, quam ex suo munere rectè ob-
eundo promeretur. Hinc est, vt si militem laudare velis, *Sua cuique*
perperam eius ad literas proliuem animum commendes; scitè *laus ex suo*
eius ad arma natum ingenium dilaudes, cùm hoc ipsius mu-
nere pro-
neris uenit.

neris sit, illud nequaquam. Contra verò, si alumnus huius Academiæ suscipias laudatione prosequendum, infans, si illius in tractandis armis peritiam ostendas; sapias; si eiusdem in deuorandis libris diligentiam exornes; cum hoc proprium sit ipsius opus, illud verò alienum. Ergo sanctissimam Elisabetham anniuersaria commendatione laudaturus, libens cætera omitto, quæ vitam illius priuatam honestarunt: eò mea spectabit oratio, ut ostendat nunquam Reginam regio muneti defuisse: quod si consequar dicendo, spero (bene liceat ominari) neque me oratoris, neque vos auditoris muneri defuturos.

Prima orationis pars.

Agite verò, munus regum quodnam est? Dicitis otiosi, e-pulari, pergræcari, venari, aucupari, non feras tantum ac volucres, sed delicias, & voluptates? dissidium vobiscum mihi est. Dicam si me auditis, vel potius in sua Cyripædia, si creditis, Xenophontem: regnum ad politicam felicitatem promouere: sapienter enim Aristoteles, *Ed, inquit, Rex abit à tyranno, quia hic suam, ille suorum querit felicitatem.* Hoc in munere implendo nescio an vllus fuerit aliquando, etiamsi ab vltima memoria veteres annales replicetis, qui sanctissimam Elisabetham non dico vicerit, sed exæquarit. Verum ne exemplorum varietate cogitationes vestræ toto orbe ferantur incertæ, mittite humanitatis historias animo refricare, si quam inueniatis, vadè mihi ad dicendum oriatur argumentum: vnam vobis è sacris literis ducem affero, quæ cum Hebræorum populum è miseria eductum ad felicitatem perduxisset, expressum mihi videtur augustissimæ Regiæ simulachrum.

Qui Rex, & qui tyrannus.

27.

Hebræorum exercitus.

Deceuerat summus ille rerum opifex, & molitor Deus, Hebræorum exercitum ab Ægyptia seruitute in libertatem vindicare; decurrenda tamen illi erant, antequam ad beatam oram perueniret; infinita propemodum spatia terrarum; vastæ peragrandæ solitudines, ignoti tentandi colles, iniuriæ rupes superandæ, ancipites viarum flexus retexendi, dubij montium tractus adeundi, mille sinus, ambages mille, fallaciter in se valles reuocata explicandæ. Quis non videt in tanta viarum iniquitate opus fuisse duce ne miseri homines palantes vagarentur, prius quamuis plagam, quam animo destinatam, adituri? Quod optari poterat propter commoditatem, postulari non poterat, propter nouitatem; diuina bonitas, maior precibus, maior votis, liberaliter concessit. Ecce tibi in medio aère nubes præteruisa est, non ut plerunque sit multipliciter simbriata, sed in tetein columnæ formam à latiori base in augustum sensim epistylum erecta; non ex terrena facie in tenebricosam faciem composita; sed ex puro habitu in pellucidum ignis candorem mirè b. liter induta, quæ inexplicabiles solitudinis labyrinthos

Ignea columna Hebræos ducit.

Dada-

Dædaleo tanquam filo expeditur, noctisque caliginem, veluti facem præferens, illustraret. Hanc ego ducem sanctissimæ Elisabethæ viam esse imaginem contendo, quam in sententiam cum alia me impellunt argumenta, tum præsertim, quia non minus hæc Lusitanorum felicitati consuluit, quam illa Hebræorum.

Tria sunt, ex quibus vnius regni felicitas efflorescit, si Philosophorum principem auscultemus; corporum sanitas, diuitiarum amplitudo, vacantium ab armis diuturna tranquillitas animorum. Hæc omnia, quæ à nube illa præstita fuisse Abrahamidis, luce clarius ostendam; nisi conuincam, à sanctissima Elisabetha multò cumulatis suppeditata Lusitanis, me oratorum numero deponite, veteratorum in albo collocate. Tota illa regio, qua migrandum erat populo diuinæ legis per id temporis cultori, tam feruidis Solis ardoribus æstuabat, vt neque alendis frugibus idonea, neque figendis sedibus opportuna, neque excipiendis peregrinis hospitalis videretur. Cuius rei testes appello, Pharios, Persicos, Græcos, ac Latinos etiam tyrannos, qui cum temere audent in omnes illas partes explorandi causa euagari, tandem veluti continenti incendio radiorum vstulati; vel omnes conflagrarunt, vel pauci euaserunt. Sesostris cæli inclementiam expertus, copias tetra mouit; ni faceret, in extremam cladem iiturus. Cambyfes vterius progressus, aliorum, quos necauerat sanguine, alijs iam iam morituris, immodicos æstus temperabat. Macedo suos quidem milites hostilibus cuneis inuictos, iaculatis tamen à sole facibus miserabiliter exustos deplorauit. Cæsar Memphitico oraculo admonitus, ne in tam voraces flammæ, se suosq; protruderet, certam sibi mortem destitit machinari.

Itaque nullus vnquam fuit, qui illam terrarum vastitatem perpeffus, caloribus æstuantem vel prudens aggrediretur, vel incolumis superaret. Quo igitur præsidio Hebræorum copiarum tam nimios Solis appulsus deuitarunt, vt certum sit ex vate Regio (non erat infirmus in tribubus eorum) neminem ex diuturno calore in tantulam febriculam incidisse, sed omnes vegeto ac robusto corpore aduersus cæli iniurias tolerasse? Planè benefico afflatu illius ducis quam præeuntem sequebantur: illa enim, vt omnes ferè diuinæ paginæ interpretes commentantur (vnum si excipias Abulensem) aduersus Solis violentiam fundebat umbram, aduersus Lunæ rigorem præstabat flammam, vtramque iucunditatis multum, salubritatis verò plurimum conferentem. Videtis quàm singulare præsidium ea nubes fuerit sanitatis?

At Elisabetham contemplantini, & nullum aliud, etiam panchre-

28.

Ex quibus
coalescat
regni facilitas.

29.

Ignea Hebræorum columna Solis ardores inuersa umbra coercerat.

30.

*Regina in
agros ob-
sequium.*

panchrestum, medicamentum in deploratam valetudinem requiretis. Quid agebas, Regina Augustissima, tui immemor, tuorum memor, ut omnium sanitati consuleres, quid agebas? Nullus erat dies, in quo ad ægros non itaret; squalore obfitos eluebat; dolore tabescentes confirmabat, purulentam saniem abstergebat, complexabatur morientes, fouebat exanimis, obligabat vulnera, refrigerabat æstus, ciborum appetentiam fastidientibus acuebat, dignitate princeps, ancillari officio par infimis videbatur. Quid ego commemorem diuersas hominum calamitates, truncas manus, effoscos oculos, semiustos pedes, luridos vultus, tumentes aluos, crura turgentia, exesos ac putridos artus, quibus omnibus Sanctissima Elisabetha delicatissimi stomachi teneritate superata, non solum applicabat manum, sed etiam oscula defigendo sanitatem conferebat? O rem incredibilem! O miraculum omnium, quæ vidit vnquam Lusitania longè maximum! Reginam proauorum sanguine illustrem, amplitudine imperij felicem, diuitiarum gloria præcellentem, sese in tam vilem, & abiectam formam induisse: non hortos pensiles, non domorum illecebras, non ludorum apparatus Reginæ intemperantia curasse, sed miserorum ægritudines, periclitantium mœiores, languentium cruciamenta, parentis sedulitate adiuuisse, fouisse, expulisse.

31.

*Hieron.
Miracula
diuersis Lu-
sitania vr-
bibus, &
oppidis à
Regina pa-
trata.
Olyssipone
ciuem quæ-
dam reddit
incolumem.
Portu puel-
lam.*

Merito, ut mihi videatur natum in hanc rem celebre illud Hieronimi in Fabiolam elogium: *Morbos, inquit, in tanta miserorum oblectamenta commutauit, ut multi sani languentibus inuiderent.* Excursite quæso totam Lusitaniam, singulosque illius tractus cogitatione vestra circumferte; quam prouinciam, quam urbem, quod oppidum, quem vicum vsquam esse reperietis, in quo non appareant egregia monumenta restituta ab Augustissima Regina sanitate? Olyssipo ciuem illam suam horrentem macie, viribus exhaustam, ægritudine confectam, impresso ab Elisabetha salutari signo, ereptam morti, vitæ redditam gloriatur. Eborâ quantum lateribus conari potest, tantum prædicat vnus pueri fauces hirundine obsessas, & quò minus liberè permearet spiritus, interclusas, tandem Elisabethæ patrociniò expurgatas. Portus (ita vulgò appellatis,) nunquam satis gratulatur, suo in agro contigisse, ut cuiusdam puellæ oculos iam inde à primo satû lucis vsura destitutos Reginæ mollior blandientis atrectatus ab offula caligine liberaret.

*Leyria puel-
lam.
Scalabe mē-
diculam
quandam.*

Collipo (vetus Leyriæ nomen est) præstitum sibi beneficium obstupescit, exitialem vnus sceminæ tumorem, miserè illius manum distorquentem, Reginæ linteolo circum circum obuoluto, subito refecisse. Scalabis egregij memoriam facti conseruare nititur sempiternam, mendiculæ cuiusdam pedem fædo vlcere

ulcere horridum, tetrum odorem exhalantem omnium à se oculos amouentem, Reginae manibus clementer delinitum, calida molliter ablutum, osculo tandem persanatum. Mirobriga (oppidum est, in extrema Lusitania situm) literis proditum testatur primariae feminam dignitatis eo dolore frequenter vexari solitam, ut omnes illius sensus morte potius diceret, quam mortis imagine consopitos; Elisabethae oratu nunquam postea in idem malum reuolutam. Stremotium Translaganae oppidum regionis siglinis operibus nobile, & propter marmorum praestantiam, Pharus altera Lusitaniae, recordari mihi saepius videtur duos Principes equites periculosè ægrotantes ex propiori ad Reginam accessu, athleticè, ut aiunt, in posterum valuisse.

*Stremotij
duo equites.*

Quid Conimbrica? Solane Elisabethae benignitatem sensit in se claudis? Imò haud scio, an vlla magis Reginae beneficentiã experta fuerit. Nò dico lethales morbos diuinitus expulsos: taceo luculentas plagas, praeter humanam opem coeuntes: praetereo deprauationes membrorum in antiquum decus redeuntium. Illud memoro, quod propter rei nouitatem erit vobis non iniucundum, propter claritatem verò facti sanctissimae Elisabethae gloriosum. Collegerat aliquando Augustissima Regina in cubile regium abiectissimae fortunae homunciones, informes, ulceratos, elephantiasi marcentes: eosdem perhumaniter exceptos, lautos officiosè, necessaria stipe recreatos abire iusserat; cæteri foras iam eruperant, vnus vi morbi impeditus, cuius pedes ægrè coherentes, vix poterant firmare vestigia, paulisper in Regia desedit. Adest subito & inauspicatò, qui à ianuis erat homo durus, & immitis: tene, inquit, scelus intrò in has aedes inferre pedem? huc obrepere? hic moras trahere? Quid agitas? Quid moliris? Compilaturne intrasti, an pestiferam animam afflatum? Næ ego ignauus homo sum, nisi tu isthuc hodie malo venisti tuo, quam nobis portasti luem, teportabis. Minas sequuntur facta: fustem arripit; ter, quater impingit capiti, minuit, elidit, exculpit cerebrum. O pietas! O humanitas! Quam semper à Regia procul exulastis! Misellus homulus, qui minusculo digito collabi poterat, illo tanquam tonitru de caelo tactus ad solum ruit semianimis; fit strepitus, concursus vndique, de homunculi vita actum esse, omnes dictitant: res vti gestita erat, ad Reginam fertur. Quid existimatis tunc illam animi habuisse? angitur, torquetur, maceratur, semetipsam incusat saepius, quæ ne bene facere quidem didicisset, sine ipsius discrimine cui bene fecerit. Quare duci hominè ad se iubet, gremio excepit collisum caput, suffundit frigidam, propinat calicem, repurgat sanguinem, obstipat vulnus, deniq; album oui multi-

32.

*Singulare
pietatis ex-
emplum in
homulū mi-
serimum
Regina Co-
nimbrica
patrauit.*

Mendoça & Viridarius.

D d *

plici

plici attritu, liquatum satis stupaque exceptum, suis ipsa manibus imponit, & ne pietati liberalitas deesset, erogata pecunia multò quàm antea largiori, iubet inter manus deportari. Postero die rogatum mittit, qui haberet? Renuntiat, res mira! se post adhibitam à Regina curationem, nullum aut dolorem, aut doloris vestigium amplius habuisse: cicatricemq; tam subito obductam, ut multo lentius facta fuisse videretur. O vim morborum expultricem! O singularem agrotantium medicinam! O præsidium valetudinis immortale! An dubitare quisquam potest quin sicuti columna illa suorum incolumitatem Hebræorum strenuè tutata est; ita quoque sanctissima Regina totius Lusitanix profligatam salutem restituerit, reseruatam conseruarit? Sanè vel cæcus ille est, qui hæc non videt; vel, si videt, neque diligit, ingriatus.

33.

*Æsculapij
fana extra
urbem lo-
cabantur.*

Fuit illa quondam Græcorum Romanorumque Religio, ut sacra fana Æsculapio, quem medicinæ Deum vocitabant, non intra, sed extra vrbis pomeria locarentur, in loco arboribus confito, ventis peruiso, aquis irriguo, naturæ situ geniali, aëris clementia salubri: id ea mente faciebant, ut ostenderent non solum Æsculapij Numen vitalem induere spiritum, sed etiam ipsum locum; in quo esset, domum, tectum, parietes fore hominibus salutare. Inania sunt hæc commenta poetarum, si delubro Æsculapij tribuantur; si tamen de sanctissimæ Reginx ædibus prædicentur, verissima profectò erunt eximij decoris monumenta: neque enim solum Elisabetha, sed ipsa quoque illius domus cultricis suæ ingenium imitata vitam morituris adspirare videbatur. Quod dum breuiter ostendo, cum iucunditate, ut spero, audietis. Prope Mondam iuxta D. Claræ in loco amœnis salicetis viridicato, domus quondam fuit, in quam Elisabetha abiudicato regno, regnandique amore, se collegit. stetit quidem illa diu, ad nostram vsque tempestatem facta, tecta que; aliquando tandem exeunte hieme, subita exoritur procella; diceret in illius domus ruinam conspirasse: nutant parietes, strident cardines, tectum percrepat, aguntur rimæ, totius ædificij compages iam iam dissoluendæ præsentis periculi admonent inquilinos: proripiunt illi se foras impigri, vnus tantum in imis ædibus puerulus delitescit, quem ignarum & incautum crebris ictibus soluta domus obruit, contextit, sepeluit. miseri parentes miserum filium lamentantur, prius sepultum, quàm mortuum; festinant, expediunt, perpurgant locum, ut attritum extrahant, quem integrum fuisse inclusum deplorabant. Tandem eò veniunt, vbi trabes à solo ad altetum parietem erectæ, & in fornacis modum, quasi de industria subnixæ, ruentium tectorum pondus ita molliter exceperunt, ut
nulla

nulla neque plaga, neque labes subteriacentem puerum de-
formaret. O eximiam virtutem! O efficacitatem inaudi-
tam, quando non solum Reginae manus omnium sanabat æ-
gritudines, sed etiam Reginae domus omnium saluti consu-
lebat!

*Puer in ob-
rita Regina
domo mirè
evadit.*

Quid ageres, Elisabetha sanctissima, si te superiori anno
cælum terris restitueret? Videres hanc tuam sedem, Conim-
bricam intelligo, vt de cætera Lusitania taceam, grauioribus
oppressam morbis, quam vnquam aliàs se ex cruciatem fuif-
se recordatur; grassabatur pestis, nutriebatur flamma, propul-
sabundo incendio omnia conflagrabant. Nullus vicus erat il-
læsus, nulla domus relinquebatur immunis: nullum contu-
bernium persistebat incolume: si quis erat, à quo vis mali ab-
stineret, mortis metu, multis mortibus acerbiori milies mo-
riebatur. Cerneres incondito insultu micare venas; terribili
obritu salire oculos; perpetua nausea cieri viscera; in liuen-
tes pustulas tumere artus; multos prius mori quam ægrotare:
nonnullos præferre mortem crudeli vitæ: naturam diffidio libe-
ros ac parentes se inuicem fugere ac timere; vbique luctum,
vbique funus, ita vt tota Conimbrica non viuotum domici-
lium, sed mortuorum sepulchrum videretur. In tanta calami-
tate rerum, quid faceret Elisabetha? Abiret? Excederet? Salu-
briora loca capesseret? Posslet quidem, neque verò inconsulte;
mea tamen sic est ratio. Daret se profectò in discrimen, inui-
feret ægrotos, sterneret lectulos, molliret puluinos, para-
ret cibos, mederetur omnibus, leuibus ipsa manibus, si o-
pus esset, perfringeret vomicas, parcè digitis pressaret;
nulla denique munia prætermitteret fœminæ studiosissimè an-
cillantis.

34.

*Pestis per
Lusitaniam
grassatur.*

Sed quia hæc officia dedebant perbeati animi dignitatem,
maiora quidem nobis à summo Deo exorauit beneficia. Nam-
que Elisabethæ patrocinium, (ita iudico, ita credo,) pestife-
ras auras expiauit, gliscentem flammam restinxit, insultan-
tis vbique lethi compressit animos, Conimbricam erexit mi-
sero veterno consopitam, vtriusque Academiæ studia iam du-
dum intermissa instaurauit: seorsim verò hoc Collegium ita
fouit, vt natiuam edacitatem ignis circumquaque ambientis,
totamque viciniam miserè helluantis castigaret, ne intrò in
hanc domum insinuatus grassaretur. Vidistis, vt Elisabetha
Mosaicæ columnæ naturam imitata viua mortuæ, suorum va-
letudini strenuam operam præstiterit? Quæso attentè audiatis
vti eiusdem columnæ suo in populo liberaliter munerando in-
dustriam adumbrarit.

35.

Innumerabili Hebræorum multitudini pedestre iter

*Hebræi dum
iter facerēt
nullam vi-
ctus aut
cultus indi-
gentiã per-
tulerunt.*

*Elyma val-
lis.*

eunti, quadragenum annorum spatio absoluendum, maximè timendum erat, ne in summam inopiam vergeretur eorum omnium, quæ ad victum & cultum pertinerent. Verùm prouidentissimam ductricem, id est, columnam anteeuntem insequuta, nullius rei diu pertulit indigentiam. Nunquam paupertatis molestias exforbuit diuturnas: vestes, quas nisi frequenter aut mutes, aut interpoles, agitatio dissiuit, vsus atterit, vetustas consumit, eundem semper nitorem, eandem elegantiam conseruauerunt. Calcei, quos viarum asperitas conficit, saxorum affricus lacerat, incurrentium cespitum offensiones rescindunt, nunquam obsoleti, nunquam olidi, semper integri, semper recentes extiterunt. Iam verò ferculorum apparatus si pergam recensere, vtrum potius contingat, haud scio; an vobis ex omnium multitudine fastidium, an ex singulorum suauitate appetentia concitetur. Quæ gelidæ fontium perennitates occurrebant ex Elyma valle erumpentes: quæ diuina tanquam virgula percussa rupes iucundissimos in latices soluebarur. Hic sponte sua coturnices gregatim conuolantes se se inducebant, non in laqueos, sed in manus omnium copulandæ: illic nectareas dapes è cælo missas suauiores Atticis, vel adoreis tragematis, saliaribus, vel Sybariticis conuiujs lautiores cum ingenti omnes admirabilitate in cibos, in delicias colligebant. Quid vterius? Quid opulentiùs fingi posset? Siquidem nemo sanus, vel Attalicas Persarum vestes, vel mulleolos calceos Albanorum, vel hiematas Cæsarum potiones, vel pollucibiles sacrificiorum cœnas in tanta rerum copia desideraret.

36.

*Regina quæ
fuerit regno
suo officiosa.*

*Iacobus
Aragonia
Rex quàm
liberalis.*

Iam quæso ad Elisabetham cogitationes vestras intorque-
te: cernite vti se præbuerit in suo regno alendo, sustentandoque
officiosam O Regnam diuitijs mirabilem, mirabiliorem tamen
beneficijs! Mitto in primis liberalitatem illam in sacris æ-
dibus extruendis singularem, quam mihi videtur habuisse hæ-
reditariam, à paterno auo Rege Aragoniæ Iacobo, qui duo mil-
lia templorum ab hoste capta, & euersa erexisse fertur, & exor-
nasse. Satis loquuntur tres illi parthenones sacrarum Deo
Virginum augustissimi, quorum primum Olyssipone, alterum
Almosterij, tertium Contumbricæ excitauit. Satis prædicant re-
ligiosorum hominũ familiã iam inde ab heroicis illis tempori-
bus in Lusitania florescētes, quibus omnibus quidquid victus,
quidquid vestis, quidquid sacræ suppellectilis opus fuit, largè
copiosèq; impedit. Satis restantur innumeri cœtus Monachorũ
extra Lusitaniæ fines, parçè duriterq; viuentes, ad quorum re-
creandam inopiam quotannis præsidarias pecunias dono da-
bat: satis denique omnibus, vt aiunt, tibijs decantat templum
illud Compostellæ longè maximum, in quo exornando, illu-
strando,

strando, locupletando, plus vnus Reginæ laborauit iudustria, quam omnium Regum, pace illorum dixerim, non Hispaniæ solum, sed totius Europæ liberalitas. Quid obstupescitis AA. comparate animos ad ea, quæ dicturus sum, auaritiam iudicabitis, quidquid hæcenus audiuistis.

Platonis oraculum est, paupertatem & improbitatem à Deo germanas esse, vt vix vnquam inuicem diuelantur: quacumq; in vrbe, inquit, mendicos videris, in eadem necesse est fures, corrycei, manticularij, sectores crumenarum, mancipia turpitudinis, omnium malorum artifices, omnium scelerum architecti delitescant. Illi enim necessitatis vi adacti nihil non agunt, nihil non moliantur (iurè, an iniuria nihil curant) vt suæ consulant egestati: proculcant leges, proterunt iura, depeculantur fana, compilant vrbes, corradunt omnia, denique cuiusque flagitij nomine sibi vitæ præsidia lucrantur: *sceleri procliuus egestas*, cecinit quidam bene. Igitur Athenienses rati id, quod erat, multorum vtilitatem paucorum incommodo præferendam: iudicabant exhauriendam esse à Republica huiusmodi sentinam, hoc genus hominum procul à ciuitate abdicandum: quanto sapientius Elisabetha? quæ cum intelligeret pauperes in vrbe degere periculosum, ab vrbe relegare, inhumanum; ita pauperes retinuit, vt paupertatem excluderet; ita paupertatem exclusit, vt pauperes retineret. O intelligens perfectumque iudicium! O singularem ac propè diuinam sapientiam! vt ne hoc quidem nomine Athenæ bonarum artium altrices sapientissimæ Reginæ præire videantur.

Cogitate quæso AA. cum animis vestris omne genus paupertatis quo miseri mortales vexari possunt, famis, sitis, nuditis, exilij, seruitutis, & si qua plura sunt sexcenta alia. Certè nullum prorsus inuenieris, quod Elisabetha non iuuerit, & in integrum releuarit; fame, sitique extabescentes, cibo, potuque misericè recreabat, & viduæ Sareptensis imitatrix, alios pascebat esuriens, oreque pallente ieiunijs fame torquebatur aliena: sordidatis & pannosis hominibus tribuebat amictum, non regendi modò, sed penè ornandi gratia comparatum, & cum esset sui comendi corporis negligentior, erat tamen in alijs excolendis curiosa. Externos homines, & peregrinos liberali excipiebat hospitio, & quæ pedes ac mendica in D. Jacobum omnes peregrinandi labores deuorasset, suo tamen in regno peregrinantium molestias abstergebat. Soluendis è Mantorum iugo Lusitanis pretium soluebat non exiguum, & quamuis non esset sui iuris, à Dionysio Rege dedita in custodiam, nihilo tamen segnè curabat, vt alios in libertatis iura vendicaret. Quid plura? Etiam nunc existimatis ampliores hinc regie

Cura sanctissima Regina erga templum Cöpostella.

37.

Paupertas & improbitas Germana.

38.

Genus omnia miseria sanctissima Regina releuat.

liberalitati præfigendos? Audite cætera, à vobis ego prius audiendi patientiam requiram, quàm vos à me Elisabethæ pietatis exornandæ argumentum.

Ære alieno graues exonerabat suo nomine; in pauperum funeribus debitas faciebat impensas: mendicare recusantes præ pudore clandestinis pecuniis iunabat: pellicatui seruitentes præ inopia magno impendio à nefario lucello auertebat; tota vrbe diligentius ipsa pauperes, quàm pauperes stipem, quæritabat: damnnum putabat suum, si quis debilis, & egenus cibo sustentaretur alterius, magis illam inopes, vt parentem, quàm diuites, vt reginam venerabantur. Venio ad illas duas arces, Leyriensem alteram, alteram Scalabitanam, testes quidem Regiæ pietatis oculos pariter, ac locupletes. In illam sanctissima Elisabetha recepit omnes fœminas, quæ vellent à turpi quæstu, ad honestam vitam respiscere, & à prostibulis impudentiæ ad castitatis sacraria commigrare: in hanc exposititios infantulos collegit, quos vel pudor, vel inopia à parentum amp' exibus ablegarat, vt illis se præberet altricem, quos nemo vellet habere alumnos, & quos pater filios erubesceret, eorum se matrem esse gloriaretur. Videtis, quo illam iure, omnes Ordines, omnes Principes, omnes plebeij, omnes viri, omnes fœminæ, omnes senes, omnes pueri, omnis Lusitania, faustis acclamationibus parentem patriæ salutarent? O nubem multò quàm Mosaicam fœcundiorum! Ô columnam laborantis imperij firmamentum.

*Domicilia
Leyria, &
Scalabi eri-
git pietatis
ergo.*

40.

*Regina libe-
ralitas in
communi-
bus benefi-
ciis.*

Neque solùm ea largitas in priuatam, sed multò in communem vtilitatem extitit mirabilior. Vt maior frugum copia in Lusitania suppeditaret, deserta & inculta sola arationibus exercebat, vt commodior esset omnibus habitandi locus, alibi ab imis fundamentis erigebat oppida, alibi ruinosos vetustate, refarciebat muros. vt expeditior esset vtrò citroq; commeandi opportunitas, quæ vias directas ad amissim loricabat, quæ fluuiorum ripas pontibus annectebat. vt in vrbes influerent emendicati è fontibus liquores, passim fabricabat Euripos, passim architectabatur aquæ ductus. ne pauperes mendicandis corporum strumis peculium acerbius exulcerarent, valetudinaria vbique vel denuo excitabat, vel redivisibus augebat; denique ne Lusitani sapientiam quæsituri, extra regni limites cum morum, ac diuitiarum iactura vagarentur, quid fecit? quid cogitavit? quid molita est? Conimbricæ in totius Lusitaniæ umbilico instituit Musæum literarum, si auditorem spectes, Zenonis pœcili frequentius, si magistrum adeas, Platonis Academia augustius: si doctrinam attendas, Aristotelis Lycco locupletius, vt iam non hospitium apud Lusitanos, sed

*Sanctissima
Regina Co-
nimbricen-
sis Acade-
mia prima
extitit fun-
datrix.*

deni-

domicilium habuisse sapientia videretur? Et quamuis illas scientiarum officinas, temporum iniquitas labefecerit, easq; multo postea instaurarit eximia liberalitas, & in suos plufquam patria beneuolentia clarissimi & Augustissimi Regis Lusitaniae Ioannis tertij, quem mihi honoris causa nominanti, ipsimet parietes applaudere gestireq; videntur, tamen nemo verum negare audeat, quod ne ipse quidem Rex, si adesset eoram, negare potuisset, primam laudem huius Academiae conflandae, sanctissimae Elisabethae deferendam. Quid eloquar Academia? quid praedicem Conimbrica? quid exornem Lusitania? quid tam amplam egregie factorum copiam, tam angusta verborum illustrabit inopia? Verum, vt eo maior Reginae liberalitas videatur, quo totius opes eloquentiae in angustius contrahuntur, patienter mihi obsecro vterius vacate.

Fuit aliquando in hac vrbe, tanta siccitas agrorum, & ex illa tam atrox famas consequuta, vt nunquam similis calamitas oppidanis incubuisse diceretur. Praetereo macie confectos vultus, illuue sentos artus, colore mustelino pallentes oculos, stupore morti proximo ligatos sensus, corpora sine succo, sine sanguine, tenuissimis tantum neruis cohaerentia. Non est animus, caractere, vt dicitur, oratorio, famis imaginem adumbrare. Vtinam nostrum saeculum, illud esset, in quo toties non cogeremur illam oculis intueri! Vnum tamen non omitam; in tanta annonae caritate, oppidanos omnes passim in agros exire pabulatum. Si quis erat, qui arentes radículas in esum colligeret, bene sibi consultum esse opinari; si quis occulto speculatu musculos venaretur, credere sibi laute conuiuandum; si quis solerti aucupio spinturnicium captaret, interim pauos Samios non inuidere; si quis ne his quidem sordibus victitaret, deficere, torpere, strangulari, interire. Quid Elisabetha? in tanta strage populorum sibi consulere? suis in posterum providere? transuersa agerentur omnia, nihil curare? procul a vobis ea cogitatio, procul absit, imo nunquam sua curauit negligentius; nunquam impensus aliena: eius domus per id temporis nihil videbatur minus, quam Regia. Nummaria erat, frumentaria erat, penaria erat, oleatia erat, altera succidia erat, non sibi, sed vbi; non domesticis, sed externis; non aliquibus, sed omnibus. Principes viri Regnam conuenire, periculi admonere; caute & prudenter agendum; parce & frugaliter dispensandum: si omnia simul dilapidaret, fore, vt ea ipsa, quae urbem famas opprimebat, Regiam quoque inuaderet: & quae largitas erat eatenus plurimis spes vitae, esset omnibus deinde salutis desperatio. Nihilo tamen Regina erogabat angustius: diuites ne venirent ad incitas, suis largitionibus conseruabat; pau-

41.

Fames Conimbrica.

Regina liberalitas quo tempore famas grassabatur.

peres, ne urgente fame extinguerentur, plurimis cibarijs alebat; morientibus ne in summa orbitate decederent, omnibus remedijs præsto esse nitebatur, *populo extincto superesse Reginam* dicebat indignum; *Regina etiam pereunte seruari populum gloriosum.* O pietatem non vnus, sed ne omnium quidem atatum præconijs satis digne efferendam! *Quantâ de spe Conimbrica decidisti: quanto de præsidio deuoluta es Lusitania, ex quo Reginam talem, talem parentem amisisti? Quam in rem, eorum ego tantum requiro testimonia, qui superiori anno in hac vrbe restiterunt.*

42.

*Virorum
principum,
ac religioni
liberalitas
quo tempore
fames Co-
nimbrica
grassabatur*

Meministis, quæ facies erat omnium, & quæ macies? quis habitus? quæ forma? quis color? quæ imago? non umbrata, non fucata, sed viua, sed expressa famis & egestatis. Vereor ne tanti mali vulnera recrudescant, dum tantorum vulnenum memoria renouatur: dico tamen eo calamitatis ventum esse, vt nisi adfuisset eximia liberalitas principum virorum, quos prudens, sciensque omitto, ne cum orator esse debeam opportunus, importunus esse videar adulator: nisi religionum charitas singularis, nostræque societatis, etsi minimus, certe beneuolentissimus labor omnibus deseruisset, de vrbe, de urbanis actum foret. Vna tamen deerat Elisabetha, quæ profecto, si adesset, vicatim, ostiatim concursando, qua cibos, qua pecunias, qua diuersa congiaria tribuendo; non in rosas aurum, vt quondam fecit, sed in aurum totius vrbis indigentiam commutaret. Audiuistis, sicuti nubis præuolantis auspicio, nihil defuit Hebræis: ita Elisabethæ imperantis beneficio, nihil vnquam defuisse Lusitanis. Iam vtra eorum in suo regno tutando ac tranquillando excelluerit, quod vobis multo erit iucundius auditu, beneuole attendite, breuiter perorabo,

43.

*Secunda pars
orationis.*

*Pharao He-
braos in se-
quitur.*

Caput extulerat è miserâ seruitute exercitus Hebræorum, pedes, manusque nefarijs vinculis exuerat; tentare iter cœperat in beatam oram patriæ libertatis. Primis, alterisque castris, ad Erythræum mare ventum est. Miles otium nactus à labore, suis se deonerare sarcinis, figere tentoria, indulgere cibo, curare corpora, pluteis circumdatis dederit se in soporem & quietem. Pharaonem, vel concinnatis aliorum verbis circumuentum, vel insitâ animi leuitate fluctuantem, æstus quidam cogitationum à se, à sententia abripuit: dolet tantam prædam sibi eripi è manibus, tantum, vt aiunt, bolum sibi è faucibus exculpi: parat milites, armis instruit; Ægyptum, viresque Orientis, & vltima secum Baëtra vehit; iubet vt iisdem semper inhaerentes vestigijs insequantur fugientes, & in eandem, qua eruperant, referant seruitutem. Curatur, vt imperat: adest subito incantis, & secundum maris oram otiose
ferian-

feriantibus infinita propemodum hominum multitudo, armis horrida, animis truculenta, falcatis curribus superba: sonant litui, æra perstrepunt, inconditi clamores læuum nescio quid ac ferale minitantur. Quid Hebræus? tremere, frangi, deficere, collidi, sibi mortem, Moyfi diras imprecari. Quid faceret profum itet? Obstabat immensa illa vastitas vndarum, omnes si vltro pergerent, præaltis voraginibus haustura. Rursum caderet? Hærebant in tergo hostiles cunei, in illius procul internecinam cladem, si loco moueretur, ruituri. Ergo quid? pallere, obstupescere, seniores tantum malum ab omnium ceruicibus deprecari; iuniores, vt in re trepida armati miseræ se carnificinæ deuouere: omnes spem salutis abijcere, nec de mortis fuga, sed de mortis genere cogitare. Parùm aberat, quin vtrunque acies congressæ mutuis se vulneribus conficerent, & luctuosior pugna, quàm ciuilis fuit apud Romanos, nasceretur. Quid tamen existimatis, iam iam ad prælium coituras accidisse? O miraculum! O prodigium inauditum! Ecce postremam tibi nubes illa, quæ primum agmen Hebræorum anteibat, mirâ celeritate recurrit ad postremum; mediaque inter vtrumque sita exercitum iam prope velantium arma dirimit, illius tutatur tergum, huius retundit impetus, fugientis confirmat animos, conatus eludit insequentis; ab alterius vtrunque manibus separat, ac diuellit.

Nubes, quæ Hebræos anteibat, ad postremam aciem recurrit, & Pharaonis exercitus impetum retundit.

44.

Quod expressius fingi poterat Sactissimæ Elisabethæ simulachrum? quæ non semel, vt nubes illa, bellorum semina compressit, sed ter, & amplius, vt ostendam, clarissimorum Principum discordias tranquillauit. Alphonfus Lusitaniæ Princeps, cum à puero, indulgentissimo Patre vteretur; adolescens tantam in licentiam erupit, facile vt ostenderet, pueros, si duriter tractentur, mites, ac faciles; si molliter habeantur, indomitos & illiberales euasuros. Itaque regnum meditari cœpit, dolos cudere, ambire populum, gladiatorium animum induere in parentem, & ne à filio in perduellem degenerare videretur, fingere se à patre præter ius & fas fieri exheredem, & in regnum adulterinam parentis sobolem cooptari. Hisce in ipsum patrum moribus feriatorum inuenum gratiam collegit, exercitum trem bellum conflauit; totâ Lusitaniâ impune debacchatus; quid monstri dolosè manõ fouit? quid monstri non exclusit? Primo Leyriensem urbem aggreditur; deinde Scalabitanam arcem occupat, inde Conimbricam expugnat, obiter maioris montis oppidum inuadit; Lusitania protinus Langobrigam capit, Cale subigit, Portum ad ditionem impellit: postremo totam fermè regionem perlabitur; igitur amnem, facem præferens & incendium, vexat, premit, vagatur, populatur; iterum sese recipit in hanc urbem omni armis de-

Alphonfus Lusitania Princeps vel in ipsum patrum bellum chinatur. Alphonfus Lusitania Princeps per totum regionem captis armis de-

*Dionysius
in filium
Alphonsum
bellum sus-
cipit.*

morum, militumque præsidio confirmatam. Dionysius iuuenilem audaciam admiratus, regni stragibus commotus, cogit militem, arma comparat, in vltiori ripa Mondæ, quæ mœnibus ponte iungitur, castra locat, fidem omnibus præstat suam, factam sibi iniuriam non nisi filij cruore eluendam. Passim vtrinque milites concurrebant, sæpe cruenta inibant prælia, suis se gladijs liberi, ac parentes ingulabant, victoriæ victos pariter. & victores pœnitebat, neque res alium exitum credebatur habitura, quam si vel filij, vel parentis partes in extremam aleam vocarentur. Sed videte singularem, ac penè diuinam Martis componendi rationem: Elisabetha è custodia, vbi per id temporis inclusa tenebatur, foras emicat; Conimbricæ adest improuisa non illa virum, non illa periculi, telorumque memor, intro sese infert, in quam partem atrociores pugnæ sæuiebāt. Alphonsum adit, Dionysium alloquitur; primarios duces conuenit, quarit omnem aditum, flectit se in omnem faciem, monet, supplicat, detretret, pollicetur, omnium fauores aucupatur; tandem precibus eos vincit, quos nec bellorum fulmina, nec pietatis iura domuerunt: è manibus arma excutit, ab animis odia extirpat, à toto ore sæuitiam ablégat, patrem ac filium mutuos conuertit in amplexus, omnium bellorum tumultus comprimit ac serenat.

*Sanctissima
Regina in-
ter patrem
Dionysium,
& Alphon-
sum filium
pacem fir-
mat.*

45.

Admiramini pacis interpretem, tanquam cœlo diuinitus elapsum? Maiores adhuc armorum procellas ab eadem tranquillatas audieris. Nondum recens vulnus occalluerat, subito cum maioris doloris sensu reficitur. Alphonsum malè sanus male respiscit; priori flagitio cumulum apponit nequiores, hostem se præstiterat, nunc fœdistragum. Parentem Olysi pone commorantem aggressurus, eodem agit copias; obuius accurrit parens, filium vt protelet; sexto ab vrbe milliario hinc inde metantur castra;

*Alphonsum
Lusitania
Princeps pa-
trem Dio-
nysum pro-
pe Olysi pone
bello aggre-
ditur.*

Bella geri placuit nullos habitura triumphos.

Datur signum, vtrinque exitur, conferuntur manus. Deus immortalis! quæ strages, quæ perniciës, quæ calamitas illius luctis fuit? equorum pulsibus tremit solum; tubarum clangoribus tonat cœlum; armorum collisionibus aër fulgurat; præliantium anhelitu constantur nebulae vbique sanguis, vbique cædes, cadauera vbique in aceros cumulantur. Rex & Princeps; ô portentum! Senex & iuuenis; ô prodigium! Pater & filius; ô piaculum execrandum; -toto exercitu equitantes se inuicem prouocant in arenam, mutuam se inuicem reposcunt in interitum. Quem finem tanti prælij nisi miserandam vtitusque exercitus ruinam fuisse iudicatis? Consulite tamen rei euentum. Elisabetha re cognitâ, præpropere curiu ad certaminis

minis locum fertur, volâsse diceres, non ambulâsse: in medias acies, in armatos hostes, in confertos cuneos metuenda magis, quam metuens, prorumpit: fulminabant enses, stridebant iacula, torquebantur saxa, reuocabant à tergo clientum voces; ipsa nihilominus pergere; Alphonsum inclamare, Alphonsum; ubi designat oculis, inuolat, corripit vtramque manum, extorquet arma, castigat verbis. Quid tu, inquit, incendium, & fatale *Sanctissima Regina filium Alphonsum incre-* malum Lusitaniæ pergis vterius insanire? Non te pudet paternæ iniuriæ, violati fœderis, turbatæ pacis, effusi sanguinis, editæ stragis, vt non nisi proculcatis tuorum ciuium cadaueribus mihi ad te patuerit accessus? Poteris totius posteritatis *pat-* maleuolentiam in te recipere? Non times debitam tot criminibus vltionem sustinere? Audes propter quos hanc suauissimam lucem aspexeris, eos indignissimè luce priuare? Si in patrem impiè debaccharis, matrem, quæ te vel ipsâ vitâ multo habet cariorem, cur tam asperè incessis? Prohibe à te, quæso, iram Numinis, tuo capiti, nisi mentem recipis, propediem affuturam. A filio hisce verbis delinito cursum inflectit ad parentem: orat vt in commune consulat; vnicum hæredem regno seruet; iuuenili audaciæ ignoscat; iustas iras senili prudentiâ moderetur. Hinc ad vtramque aciem diuertit, monet ne pergant pessum premere Lusitaniam: ne suo se sanguine consanguinei cruentent; ne illorum vitam opprimant, quorum postea mortem deplorabunt. Paulatim emollit animos; expungit iras; componit sensus; exarmat manus; omnes in gratiam reuocat multò quam antea firmiorem. O nubem! O columnam! Mirabilius, quàm Mosaicam Regum concertationes ditimentem! Nemo vnquam tam gloriôsè bellum gessit, quàm feliciter Elisabetha pacem fecit: nemo tam iniquè voluntates hominum segregauit, quàm beneuolè Elisabetha copulauit.

Attendite vterius; quas bellorum fibras euulsit, quos pacificationis fructus inter alios atque alios excitauit. Alphonfus ac Dionysius germani fratres, arcanis primum odijs dissidentes, deinde apertis simultatibus nefariè tumultuantes eò iam *Dionysium cum germano suo Alphonso componit.* processerant, vt tota Lusitania fratèrno sanguine imbuenda videretur: sequestram se Regina interponit, hinc virum, inde leuirum alloquuta, faciliè ab vtroque debitam aduersus alterum beneuolentiam exorat.

Ferdinandum Castellæ Regem, ac Dionysium Lusitaniæ, *46.* graues inimicitia distraxerant: pugnabatur vtrinque fortiter. *Dionysium cù Ferdinando* Hispanus collectâ classe Lusitanam oram vellicabat; Lusitanus *Castella Re-* infestis signis in Hispanos agros irruerat: intercedit Elisabeta *ge conciliat.* caduceatrix, pacem orat, bellum deprecatur; conciliat infensos

fenſos animos, affinitatis vinculo connectit, ne ita facile in poſterum diſſoluantur. Inter Ferdinandum Caſtellæ Regem, & Iacobum Aragoniæ, acris exoritur de Murciano agro contentio: ad litem ferro decidendam, vtriuſque conſilia ſpectant: ſuſcipiunt bellum ſociale non alio exitu, quam totius Hiſpaniæ exitio terminandum: adeſt ſubito Eliſabetha conciliatrix ſocietatis humanæ, non humana, ſed diuina; remouet ab armis, compellit ad arbitros: in foro cum ingenti vtilitate vtriuſque definitur cauſa, quæ in bello erat cum extrema omnium vaſtitate præcipitanda; potuitne ſtudioſum eſſe vehementius pacis componendæ? Crediderim hoc Eliſabetham à Chriſto Seruatore hauſiſſe, expreſſiſſe, arripuiſſe: vt enim puero recens nato cæleſtes chori pacis genethliacon ad cunas decantarunt; vtq; idem ad moriendum proximus condito ſuæ teſtamento voluntis pacem hominibus legauit; ita plane Eliſabetha cum primum in lucem data eſt, patrem & auum non leuib; iurgiis contententes, in gratiam proleſtauit: eadem ad moriendum vicina, prius viuere deſiit, quam filium & nepotem, atrociora bella machinantes, ad pacem adhortari. O pacem Luſitaniæ! O Regum tranquillitatem! O bellorum expugnatricem, conciliatricemq; ſingularem animorum!

*Ferdinandus
Caſtellæ Regem,
ac Iacobum Aragoniæ
ab armis remouet.*

47.

Eliſabetham cum nube illa iam dirimendo bello comparauit: in extrema orationis periodo etiam præferetis. Dum ea nubes Hebræorum & Ægyptum interiecta, moram facit præliandi, res accidit propter magnitudinem incredibilis, propter nouitatem inaudita. Erythræum mare factæ aquarum diuortio in contrarias partes cedit, fluctus hinc inde retrouerſum compelluntur, & in immenſos cumulos glomerati tanquam abiecta crepidine à Deo ſuſtinentur, ne in miſerandam eluuiſionem dilabantur; nubes terga deſerit, primam frontem anteuertit; ducem præſtat inter fluctus: ſequuntur Hebræorum copiæ ſiccæ alueo exceptæ, & quadrato agmine incedentes ad vltierius littus feliciter euadunt. Inſtant Ægyptij animo iam prædam deuorantes: tamen ad medium mare perlati, lutulentis vadis inhæreſcunt; difficultate itineris perterriti retro comitant: cum ſubito ab vtroque litore, mare coire cœpit, vnde paulatim coguntur in anguſtius: exanimantur miſeri trifti obſidione circumuallati: tandem vndique ſe maria committunt, & metuendo ſpectaculo omnes obruunt & inuoluunt: nant arma, curruſ, equi, homines, & Ægyptia gaza per vndas. Quorſum hæc ſpectant? dicam. Nubes illa ita interpres fuit dirimendi belli, concordiaq; firmandæ, vt alterius partis commodo inferuiret, alterius perniciem moliretur. Contra vero Eliſabetha nemini vquam nocuit, omnibus ſemper profuit. Ita vtramque factionis partem

*Hebræa copia ſiccæ
alueo ex-
cipiuntur.*

*Ægyptij, dum
Hebræos in-
ſequuntur,
alto gurgite
obruuntur.*

partem in gratiam restituit, vt nunquam vnus damno alterius lucrum compararit.

Quis hac nostra tempestate, seu, vt dicam verius, calamitate, talem Reginam non expetat, non desideret, non requirat? Tota Lusitania iam multum tempus est, ex quo maximis bellorum tumultibus cietur. Cernitis Oceanum Lusitanorum industria exploratum, piratarum nauigijs interclusum: naues Indicas olim ad Lusitaniā feliciter appulas, modo ad hostiles oras miserabiliter auectas: maritimas quondam ciuitates asportatis vndique mercibus opulentas, nunc armatis à Britannia classibus patefactas; Olysiponem antea actis sæculis orbem, præsentibus ne urbem quidem: tunc externis victorijs laureatam, nunc domesticis calamitatibus attritam: Conimbricam, aliquando literarum otio indulgentem, iam armorum negotio laborantem: totum regnum, quam longe patet, multo atrocius eminentibus bellis, quam ingruentibus laceratum. Merito vt mihi liceat vsurpare veterem illam Hieronymi querimoniam: *Aruerunt vetustate lachryma, præter paucos senes, omnes in armis nati iam non desideramus, quam nunquam nouimus, tranquillitatem.* Vtinam nobis sanctissima Elisabetha in hac agitatione rerum superesset, paciferaq; manu ramum præferret oliuæ! non dubito, quin statim militum iræ deseruescerent, Principum odia residerent, armorum procellæ detonarent, Lusitaniæ iam dudum erepta tranquillitas redderetur.

48.

Hieron.

Vidistis AA. vt Augustissima Regina regni sui felicitatem, quod regium munus est, diligenter curauit, quoad vixit. Tandem æquum erat, vt quæ suos humana felicitate donârat, diuina à Deo felicitate donaretur. Terras deserit, ad Superos concedit. Ægrotantium imbecillitatem fouit; incolumitatem accipit sempiternam: pauperum inopiæ consuluit; diuitiis nunquam perituris locupletatur: tumultuantium Regum discordias composuit; iucundissimam æternæ beatitudinis ingreditur requiem: alio sceptro insignita, alio diademate decora, alia purpura splendescens, non in angusta Lusitania, sed in Augusta lucis aula dominatur. Quid miramini, sublata vobis Elisabetha, tot calamitates in singulos annos redeuntes, tantquam Lernæa capita pullulare? Sæuire pestem, grassari famem, ardere bellum, turbati omnia, &, quod peius est, ô rem indignam vestris auribus, inquis tamen temporibus exprobandam! tot scelera, tot flagitia, tot seminaria celestis vindictæ in Lusitania nutriti. Quid mirer? Vna Elisabetha, quæ tot malis medicetur; vna Regina, quæ tot miseris patrocinetur; vna omnium parens, quæ tot periculis opem ferat, nusquam parer, nusquam extat. Vt non immerito Conimbri-

49.

Erepta Regina qua Lusitania superfuorint calamitates.

*Intereunte
Regina &
nostra inte-
rixt Lusita-
nia.*

50.

*Religionem
erga sanctis-
simam Re-
ginam com-
mendat.*

nimbricenses, Eborenenses, Olysiptonenses, Lusitani omnes viri cum erepta Elisabetha ereptam sibi felicitatem lamententur. O Conimbrica! O Lusitania, quò spes tuæ recesserunt, cum singulare tuæ felicitatis præsidium collapsum est! Tuam quietem Regina vigilantiâ; tuum otium Regina labor; tuas delicias Regina industriâ; tuam vocationem Regina occupatio; tuam vitam Regina pericula defendebant. tali modo orbata subsidio, vitæne Lusitania? Meritò quidem videri potes Elisabetha superstite vixisse pariter; intereunte pariter interuisse.

Sed colligite animos AA. iterum obsecro, colligite. Si Elisabetha, dum regnavit apud Lusitanos, miseriam huius regni felicitate commutavit: quis dubitat eandem, dum triumphat apud Superos, eidem malo idem præsidium allaturam? Quare, quanta maxima possum contentione, vos obsecro, & obtestor, ut nulla pietatis, ac religionis officia adversus sanctissimam Reginam deseratis; hanc amate, res ipsa monet: ad hanc confugite, calamitosa tempora suadent: huius memoriam vestris animis hærentem studiosè colite, ægra ac penè deposita Respublica adhortatur; faceat ab animis impietas, ab vire seclera exigantur, in toto regno peccandi licentia comprimat; a vitæ pietatis instituta renouentur: meam interpono fidem, si qua est, Elisabetham curas vestras diligentius, quàm vos ipsos curaturam. Quod quò minus dubitetis, ita reor, ita iudico: Triplex ille turbo superiori anno tota Lusitania debacchatus, quorum vnus salubritatem aeris inuast; alter camporum fertilitatem interclusit; tertius regni pacem labefactum ita infelicitè portendit, sanctissimæ Elisabethæ patrociniò conqueuit. Et ne vterius dicendo, vestram audiendi patientiam obtundam, Elisabethæ gratia apud Deum singulari, hic nobis serenâ luce clarior illuxit dies, in quo Solem mundo, astra cælo, auris temperiem, ægris vitam, terris fruges, regno pacem, templis cultum, foro leges, vrbis animam; gymnasiis decorem; ho-

mines hominibus, denique nosmetipsos
nobis restitutos esse mutuis
officii gratulamur.

* * *

ORATIO III.

De eadem Elisabetha Lusitania Regina.

ARGUMENTVM.

Prodit secundo Elisabethæ Orator nobilissimus, secundis vero auspiciis. Reginam suam cum Regum Magorum astro apte componit: benignum veluti, ac salutare in Lusitaniâ sydus in demonstratiuo genere eam predicat. Regni euerisionem à vitis illatam, & eiusdem restorationem à Regina factam prosequitur: destructum, & extractum opus luculentus commendat. Tandem Elisabethæ erga Religiosos Ordines extollit liberalitatem, in qua prioribus Lusitaniæ Regibus singulare extitit ornamentum, & posterioribus immortalè documentum.

ANNO ante superiorē sanctissimæ Elisabethæ laudes ex me, si non ornate compositas, certe, quantum valui, excultas, audiuitis. Præbuit mihi argumentum nubes illa in speciem columnæ conformata, quæ Hebræos ab Ægyptia seruitute liberatos, ad beatam vsque Palæstinæ regionem instar ducis anteuit. Vt enim illa à calamitoso statu seruitutis ad felicem conditionem libertatis, Hebræorum exercitum transduxit; ita ostendi Augustissimæ Reginae beneficio Lusitaniam ab ea calamitate, in qua pene deposita iacebat, ad eam felicitatem, in qua postea diu floruit, excitatam. Hæc tunc ita fuerunt. Verum idem mihi dicendi, idem vobis audiendi labor, hoc ineunte Ianuario contingit. Quid noui à me dicendum expectatis? ne vlllo verborum ambitu vos teneam, accipite quo vadant in hodierna actione rationes meæ. Dicam Elisabetham, non iam veluti columnam Hebræorum, ducem nobis ad humanam felicitatem præcurrisse, sed veluti stellam Magorum antistitam nobis ad diuinam felicitatem præuolasse. Quorsum eam iam tenetis. Antequam rem agam, quæso illius naturam astri, quod Regina cum Regum Magorum astro confertur.

cætera, quæ ab occasu in ortum rapiuntur, ab ortu potius ferebatur

b: ccaſum; Eliſabetha, non vt cæteræ Regi-
 r giunt, lucem amant: reſeſſus deſerunt, ambiunt ſpe-
 cacula, detrimenta gloriæ verentur, ornamenta laudis aucu-
 pantur: non, inquam, vt cæteræ Regi-
 næ Eliſabetha honores fugere, diuitias ſpernete, hominum theatra cuitare, imperandi
 maieſtatem ſaſtidire: ad latebras, ad ſolitudines, ad rerum om-
 nium, quæ vllò ſunt in pretio, diſpicientiam, ſua ſponte, ſuo
 motu, properare. Illud aſtrum non vt cætera, quæ alterna vi-
 ciſſitudine occidunt, & naſcuntur, die, nocte q; ſemper luci-
 dum, ſemper ſplendidum viſebatur. Eliſabetha non vt cæteræ
 Regi-
 næ, fortunæ ludibria, inſtantia ſimulacra; quæ iam
 florent, iam marceſcunt; iam humiles, iam ſuperbæ; iam pla-
 cidæ, iam immites; non, inquam, vt cæteræ Regi-
 næ Eliſabetha, In aduerſis ſemper conſtans, in proſperis ſemper temperans,
 in periculis ſemper prouida, in laboribus ſemper impigra,
 in calamniis ſemper patiens, in laudibus ſemper verecunda,
 in omnibus nunquam alia, ſemper eadem. Illud aſtrum non
 vt Aquilonares viſæ ſingulæ ſingularum præſides regionum,
 quarum

— regis altera Graias,

Alteræ Sidonias, vtraque ſicca, rates,

Anſelm.

tribus Regibus dux itineris, anteaſſit, in quibus credit Anſel-
 mus, totam Aſiam, totam Africam, totam Europam, orbem
 denique totum adumbratum. Eliſabetha, non vt cæteræ Regi-
 næ, quæ exiguis incluſæ terminis regionum, paucis dominan-
 tur, conſulunt paucioribus, pauciſſimis aditum in cælum mo-
 liuntur; non, inquam, vt cæteræ Regi-
 næ Eliſabetha. Aderat
 Hispanis, præſto erat Aragoniis; conſulebat Luſitanis, Africa-
 nis prouidebat; Aſiaticis miniſtrabat, Europæis anteibat; om-
 nibus ſuam operam, ſuum patrocini-
 um omnibus ad æternæ
 beatitatem vitæ impendebat. Vultis vt hoc vltimum clarius o-
 ſtendam, & apertius? Imo in ea re, ſi placet, reliquam oratio-
 nem collocabo, de aſtro nihil vterius dicturus. Ita iudico, ita
 ſentio, ita, ſi quid dicendo valeo, conuincam, nullam eſſe gen-
 tem tam vecordem, nullam nationem tam incultam, nullum
 genus hominum tam ferreum, cui Sanctiſſ. Eliſabetha, in mo-
 rem lucentis aſtri non præiuerit ad ſalutem. Sed illuſtrior vt ex-
 currat oratio, tria in capita conferetur. Date aures, Eliſabe-
 tha magnum ſiue aſtrum, ſiue ſignum, ſiue potius prodigium
 naturæ, Ethnicis præiuit ad fidem, Chriſtianis ad legis obser-
 uantiam præcueurit, Religioſis hominibus, ad virtutem om-
 nium exaggeratam celſitatem præuolauit. Præuiſſe Ethnicis
 ad fidem, iam accipite.

Regina Eth-
 nicis præiuit
 ad fidem.

ſ².

Certum eſt, quo tempore ingruentium laborum mole, vera
 fides

fides periclitatur, semper nouum aliquod præsidium à Deo cõ-
parari, quo ab his periculis liberetur: ita nimirum, vt si per fal-
sa dogmata fiat impetus, per vera argumenta retundantur; si *Deus con-*
per arma validior impressio, per arma quoque acerrimè pro-
pulsetur, si per viuendi licentiam audacissimi incurfus, per vi-
uendi continentiam constantissime reprimantur; atque ita, *traria cõ-*
trarius re-
teste Chrysoltoimo, victoriæ corona per contraria fabricata *pellit.*
Chrysolto
gloriosior efflorescat: singula singulis confirmo testimonijs.
Inter Chaldaeos primos Astrologiæ parentes, vana superstitio
orta est, quæ cœlo atque astris diuinitatem affingebat; tam
leuis & inanis opinatio, ad alios atque alios transfusa, Deorum
multitudinem inuexit, veram fidem sepeluit, vnius Numinis
notitiam, vel ab ipsâ naturâ hominum mentibus impressam,
abdicauit. Quæ res nascentem falsitatem premeret serpentem
latius refranaret, latissime dominantem coerceret? Vnũ Deus
Opt. Max. exhibet, & in totum orbem peregrinatum mittit
Abrahamum, vt Astrologus cum esset peritissimus, syderum
que naturas exploratissimas haberet, vbique gentium palam
faceret, illos astrorum ignes Deos non esse sed potius, vt Nyl-
senus philosophatur Gregorius, præeuntes faces, quibus æter-
na, diuinaque natura monstraretur; itaque quæ fides per astro-
rum scientiam exciderat, per astrorum scientiam, Deo auspice,
instauratur.

Vnicũ in terris veræ fidei, ac religiõnis municipium Hie-
rosolymam, Babylonius quondam Imperator armatâ manu
obsedit, crebris impressiõibus inuasit, miserabili ruinâ expu-
gnauit. Quis orator illius calamitatem vrbs lamentetur? Rex
effossis oculis abducitur, ingressus quidem, non visurus Ba-
bylonem milites lautioribus exuti vestibus, ferreas induci in
catenas, acerbissimum in exilium ablegantur, cadauera passim
inhumata, trunca manibus, deformia vulneribus, feris, auiibusq;
voranda relinquuntur. Quid plura? Augustissimum delubrum,
veræ fidei sacrarium, veræ religionis domicilium, cæcâ teme-
ritate violatur: rumpuntur claustra, perfringuntur fores, denu-
dantur aræ, mensæ ex auro solido prægrauæ, phialæ insertis
gemmis pellucentes, candelabra opere mirabili perfecta, tra-
beæ, insulæ, tiaræ, & si quæ sunt alia sacræ supellectilis orna-
menta, omnia auferuntur, quidquid reliquum erat tecti parie-
tum, signorum, columnarum, totum id subiectis facibus con-
flagrat. Quis non crederet, in tanta armorum procella, de fi-
de, de pietate, de vnius reuerentia Numinis actum esse? Sed vi-
dete diuinam sapientiam, humanæ temeritati singulariter ob-
iectam. Eo ipso die, quo hæc geruntur, Dei consulto factum
est, vt Darius, tanti sceleris vltor, in lucem ederetur? Qui vbi

Mendocæ Viridarium.

FF

primũ

*Chaldais
adscripta
Astrologiã*

*Abrahã
mua.
Nysseni.*

*53:
Hierosoly-
ma excis-
sum.*

*Babylonis
euerſio.*

primum in maturam ætatem adoleuit, Babylonem repētiniſſe aggreditur, muros diruit, euertit domos, obtruncat Regem, in pœnas exigit oppidanos, fertiliſſimæ vrbiſ ſolum ferro. Næmaque depopulatur, ita vt neque ſationi aptum, neque paſſio- ni vrile, neque habitationi opportunum vnquam amplius vi- deretur vnus extitit illius vrbiſ monumentum ad memoriã omnium ſempiternam: intra deſidentis terræ labes (vatem conſultite Eſaiam) nocturna neſcio quæ ſpectra, laruæ, Striges, lemures, antiquæ ſuperſtitionis teſtes, recentis calamitatis in- dices, die nocteque fremebant, ſæuiebant, vlulabant. Neque multò poſt Cyrus Darij nepes ex ſore, Hebræorum reliquias iamiam interituras, liberat abire iuſſit, quæ de integro vrbera ponunt, ciues colligunt, fanum extruunt, & religione, & ſan- ctitate, & opulentiã antiquo illi præferendum. Ita quam fidem armorum vis labefactauerat, tandem armorum vis in priſtinã ſanctitatem reparauit.

*Cyri erga
Iudaos
pietas.*

94.

*Regis A-
chabieſ-
franſiſi-
genſia.*

Atrocius bellum illud extitit quo ſæpius audiuiſtis, à Rege Hebræorum ſeptimo Achabo veram religionem laceſſitam: in quo non armis, non argumentis, ſed peſſimis moribus age- batur. Regi ad libidinem effuſo, ad iacuriam licenti, ad im- pietatem temerario, ad omne vitiorum genus præcuncti, im- peritum vulgus ſeruiebat: pudor aberat, aderat impudentia, regnabat iniuſtitia, innocentia exulabat; graſſabantur vitia, virtutes peregrinabantur. Quò exiſtimatiſtis tot ſcelerum co- hortet tetendiſſe: Omnes ad veram fidem, non dico obſeruan- dam, ſed expugnandam factò agmine conſpirârunt. Ergo vera religio paulatim exoleſcit; vnus Dei cultus nequiter abiura- tur, belluarum ſimulachra in Deos conſecrantur, tauri, vituli, ſerpentes, Agyptiorum, Sidoniorumque idola, ſeu potiùs por- tenta, palàm in luce in oculis adoranda proponuntur. Videtiſ quantum vnus Principiſ licentia ciuium mores proſtigauit? Videtiſ quantam fidei iacturam proſtigati ciuium mores attu- lerunt? Ita eſt, V. O. ita eſt: nutat fides, ne dicam ruit, vbi mores deprauantur. Tanto malo maturè à Deo conſultum eſt. Prodit è lateribus Heliaſ non lautus, non ſplendidus, non armatus: cinctù horrido, nudis plantis, aperto capite promiſſis erinibus, pallenti ore, ſulcatâ fronte, exhauſtiſ viribus, nutante grefſu, ef- ſecto corpore. Deus immortalis! quæ ſpecies belluinæ pro- prior, quàm humanæ! Veri Numiniſ altaria conuulſa iam, & diſ- ſipata, iterum inſtaurat; altaria Deorum vano ritu excitata de- molitur: ipſos ſcelerum artifices, ipſos ſuperſtitionum archite- ctos, ipſos fidei deſertores, aſſertoreſque perfidiæ: ad vnũ omnes perdit, interimit, extinguit. Ita que quæ fides viuendi licentiã multorũ emarcuerat, eadẽ viuendi innocentiã vnus, reuiuſcit.

*Heliaſ mi-
raſiactri-
taſ.*

Quorſum

Quorsum tam multa oratio? dicet aliquis, Vt intelligatis fidem, quous modò olim oppugnaretur, seu argumentorù, seu armorum, seu vitiorum machinamentis, semper ab Elisabetha propugnata. Fortunatissimum illud sæculum, anni ducentesimi supra millesimum nullis hæreticorum procellis calamitosum consequentes anni exceperunt, tot sectis, tot hæresibus, tot pessimorum hominum deliramentis infelices, vt non solum viderentur hæreditasse omnes ab orbe condito errores, sed eosdem magno cum incremento ad posteram ætatem esse transmissuri. Quid memorem Begardos, Gualteros, Pataunos, VVrelephos, Dulcinistas, Fratricellos? Qui omnes eo seculo viuentes, quid monstri non fouerunt? Quid portentis non excluderunt? Quid prodigij non excitârunt? quâ lethale doctrinæ virus euomere; quâ amentata rationum tela intorquere; quâ rebus diuinis magno supercilio insultare; quâ imperitam plebeculam in technas, in plagas, in laqueos impedire: vbi rusticorum aderat infantia, ibi eorum fulminabat eloquentia; vbi deerat facultas argumentandi, ibi eorum exultabat copia differendi; vbi rudium hominum ignorantia stupebat, ibi eorum fucata sapientia triumphabat. Eò ventum est, vt fides multis in locis, in quæ maiorum hæreticorum vis incubuit, prorsus occumbéret. Quid Elisabetha, vt vanam hæreticorum amentiam, verâ Lusitanorum sapientiâ premeret, eluderet, profligaret? In Lusitania Musæum instituit literarum (nam, vt dicam semel, ad vtilitatem omnium curandam Dionysij Elisabethæque consensus tam fuit geminus, seu potius tam prorsus idem; vt quidquid à Dionysio actum dicitur, meritissimò Elisabethæ tribuatur.) In Lusitania (inquam) literarum instituit officinam, si auditorem spectes, numerosam, si magistrum, eruditam, si doctrinam, salutarem, si redditus, locupletem, si fauorem, quo Augustissima Regina instar Mæcenatis adspirabat, præ omnibus, quæ vsquam florent Academijs, fortunatam. Quæ primùm ab Henrico felicitis recordationis Principe, sapientiæ pariter alumno, & altore, amplissimis aucta vectigalibus; deinde à Ioanne huius nominis tertio in Lusitania,

Pestis hæreticorum.

*Elisabetha
Academiæ
Conimb.
instituit.*

*Ioannes
Rex huius
nominis
tertius in
Lusitania.*

Hieron.

scantis regiones, quâ in Sinas excurrunt, quâ in Iaponios pro-
tenduntur, quâ in infinita propè regna dilatantur peragrarent.
Neque istud satis, nisi illud accederet, quod est caput: Idem quâ
ibant, insanos pellere errores, falsitatis excutere caliginem,
veritatis aperire splendorem, Deorum euertere de'ubra, vnus
Numinis erigere monumenta, sacrosanctum fidei insigne in
domibus, in aulis, in vrbibus, in regnis victores, triumphato-
res collocare; meritò vt mihi videatur concipi posse in hæ
sacula illud Hieronymi elogium singulare, *Iam Bessorum feri-
tas & Pellitorum turba populorum, stridorem suum in dulces
Crucis fregerunt melos. & totius mundi vox vna, Christus est.*
Videtur, vt fidei detrimenta per hæreticorum dementiam il-
lata, per Lusitanorum sapientiam sanctissima Elisabetha re-
sarcivit.

37.
Turcarum
Imperator.

Quæso vt attentè audiatis, vt nefarios fidei perduelles armis
fidem oppugnantes, armis inuictissima Isabella debellauit. An-
nus agebatur huius chiliados trecentessimus, cum in Asia re-
gnare cœpit quidam Ottomanus, si genus attendas, nihili; si
mores, nequam; si fortunam Gyges; si robur, Hercules; si inge-
nium, totus, vt aiunt, ferrum & flamma. Hic rem Christianam
non vno modo attriuit, plurimis modis lacerauit: clam, palàm;
vi, dolo, ferro, auro; terrâ, mari; pedes, eques; vbiq̃ue, semper, in
Christianorum læuam læuabat, in fidei ruinam astuabat;
eius in nos odium iure quodam hæreditario in posteros trans-
fusum, quam in impudentiam non euasit? quam in audaciam
non erupit? Pannoniam affixit, Dalmatiam oppressit, Cy-
prum abstulit, Coronem domuit, Neapolim subegit, Gule-
tam cepit, Rhodum expugnauit, totam Asiam, totam Eur. pã,
tanquam fatale incendium, corripuit: viginti, non oppida, non
vrbes, sed regna florentissima à Christiana ditone ad Imperiũ
transulit Ottomanum. Quæ res superbos hostium animos e-
molliret, fractos Christianorum spiritus reuocaret, nulla appa-
tebat: præsertim, quia sub id tempus *templarij milites* (ita vo-
cant) qui pro fide acriter depugnabant, multorum scelerũ ac-
cusati (iurene, an iniuria, Deus arbiter esto,) omnes publicatĩ
excarnificatiq̃ue omnes infelicitè occiderunt.

Templarij
milites.

38.

Regina
militarem
Christi or-
dinem cū
Dionysio
instituit.

Quid Elisabetha, vt in tot fidei periculis suam, suorumq̃ue
virtutem commendaret? Quid, vt fidem multorum telis im-
petitam, paucorum armis propugnata, suo quoque præsidio
tueretur? Vnâ cum Dionysio militarem ordinem Christi no-
mine instituit, primarios viros Lusitanix conscribit, auget o-
pibus, beneficijs demeretur, omnibus stimulis ad bellũ adhor-
tatur; ne quem sui muneris obliuio vlllo tempore obrepat, om-
nium pectori affixum iubet Crucis insigne ex rubro, alboq̃ue

nota.

notatum; quod intelligant eis esse alacri animo subeundum, per hostiles acies inferendum, in aduersis Barbarorum mœnibus collocandum. Felix auspiciam: Ea res ita illustrium virorū animos accendit, vt ex totā ferme Europā perfidiæ cultores vel exigerent, vel ad exigendos strenuam operam conferrent; ita inflammavit, vt non solum maritimas Africae oras, Tingitanam, Septensem, Mazaganicam vellicarent; sed etiam nostro auro aditum penetralem in Africam molirentur & nisi nimia felicitas, quæ cætera Imperia labefactat, nobis quoque obtulisset, in Marrochicensi rbe, Lusitana, seu potius Christiana vexilla triumpharent. Ita denique vlteriùs prouexit, vt à bona Asiae parte Turcarum facem prohiberent, Ethnicorum sentinā exhaurirent hodieque pulsīs Barbaris è regno Cunnalensi priuatis rebus utilitatem, publicis salutem, Christianis ornamentum, omnibus gloriā afferrent immortalem. Cernitis vt fides aliorum armis penè obruta, sanctissimæ Elisabethæ præsidijse planè restituta videatur?

*Fructus co-
quitum
Christi.*

Attendite vlteriùs, quo pacto eadem fides multorum sceleribus cōsopita, beatissimæ Regine virtutibus excitetur. Synchonos Elisabethæ fuit quintus huius nominis Ludouicus, qui sibi Germaniæ imperium, contra quā facere debuit, usurpauit. Hic totus è scelere concœtus, tantam in licentiam effusus est, vt maximum contra Pontificem insurgeret; adulterinum nescio quem, Pontificiam in sedem substitueret; legitimos præfules diæcesium excluderet; gregarios homines, & profanos inaugureret, nuptias rite celebratas dirimeret; coniugia nullis legibus inuonda stabiliret; denique omne fas, omne ius intestino odio aboleret; omne nefas, omnem iniuriam ab inferis quodammodo excitaret: neque prius destitit ire se perditum, quā illud diuina vltio, subito exanimatum casu à peccandi licetia retraheret, subeundisque malè factorum pœnis deuoueret. Principis malum, vt plerumque fit, in vulgus deriuatum, quid non deuoluit in deterius? Germaniam cōuulsit, Galliam perterrituit, Italiam oppressit, turbas egit, tumultus exciuit, factiones concitauit; obedientiam in Pontificem, pietatem in superos, obseruantiam in Deum, fidem humanam, ac diuinam labefecit, ita vt illius hæreseos vestigia, etiam nunc expressa in Germania relinquuntur. Quid Elisabetha, vt fidem imperandi libidine à Germania expulsam, parendi studio in Lusitania retineret?

59.
*Regina
Ludouico
Imperato-
ri contra
neā.*

*Ludouici
Imperato-
ri effranis
licentia.*

Quid vt perfidiam Ludouici fidelitate Dionysij compensaret? Imperat Summus Pontifex, illa obtemperat: prohibet, illa abstinet; monet, illa assentitur: rogat, illa obsecundat: negat, illa acquiescit: petit, illa elargitur: minatur, illa exhorrescit:

60.
*Elisabe-
thæ Pontifici
Maximo
obedientia.*

*Lusitano-
vium fides
perpetua.*

annuit illa volat: quamlibet in partem se inflectit, eodem illa parendi studiosissima incumbit. O Reginam diuiniu obtemperandi exemplum, quam imperandi! Quid est, obsecro, vos ipso appello arbitros) cur nulla vnquam natio fidem studiosius coluerit, quam Lusitania? Nam, vt nihil interim, vel de Asia, vel Africa fuit aliqua perfidiæ labes in Hispania; aliqua ad Italiam peruasit, nonnulla Galliam corripuit; plurima Germaniam infecit; diuturna in Anglia inueterauit. singula percurrere Europæ nationes, inuenietis e singulis aliquos aliquando errores pullulasse. Vna Lusitania ab his omnibus immunis semper extitit, & illæsa. Et nisi externi quidam homines patriæ disciplinæ tenacissimi obstitissent, nescio quo fato ad Lusitaniam appulsi, nullus e nostratibus de fide vnquam deserenda cogitaret. Vnde quæso hanc virtutem, hanc constantiam creditis defluxisse? Nisi ab Augustissimæ Reginæ & virtute & constantiâ, cuius animo leuior esse videbatur omnium bonorum, quam vnus fides iactura. Hæc, vt summam faciam, hæreticorum amentiam compressit; hæc Ethnicorum vires emolliuit; hæc perditorum hominum amentiam refrænauit; hæc, vt astrum splendidissimum, omnibus in perfidiæ pelago errantibus, ad salutarem fidei portum feliciter antecessit.

*Intellige
Hebræos
hominis.*

*61.
Elisabetha
Christiani
præiuit
ad legis
obseruan-
tiam.
Hebræorū
ritus in
suis Regib.
creandis.
Cyprian.*

Iam vt Elisabetha Christianis, ad legis obseruantiam præcurrit, beneuolè quæso, vt fecistis hæctenus, audiatis. Hebræorum in creando Rege cōsuetudo illa fuit, vt hominem in folio collocarent, purpura induerent, diadema capiti imponent, vnguentis odoratissimis perfunderent, legis tabulas traderent in manus; tum demum, festiuo plausu, solempni que precatu Regem appellarent, acclamarent, salutarent. Quorsum inter regia insignia legis tabulæ? Vt meminerint Reges (inquit egregiè Cyprianus) se iniquos esse non debere, non ex leges imò iniquorum hominum, & ex legum seuerissimos iudices, & victores. Huius recordata muneris Elisabetha, quid agebat? Suos omnes in scelerum voraginem temerè abeuntes, ad diuinæ legis obseruantiam, quæ precibus, quæ nimis, quæ exemplis reuocabat Dionysius adhuc adolescens, nescio quibus voluptatibus illecebris delinitus, fidem toti violabat; blandimentorum veterno consopitus diffuebat, in omnia iustra turpitudinis præceps, ac temerarius fundebatur. Quod inde fieri necesse erat, cadebant iura, silebant leges, crescebant vitia, ad supplicia traherantur infontes, ad præmia vocabantur immerentes, omnia rursus, prorsus præpostero ordine ferebantur. Quorsum plura? Quamdiu Rex in otio iacuit voluptario, tamdiu militaris ardor, disciplina bellica, dignitas priuata, autoritas cōmunis, Lusitania omnis, virtus pariter cum illo iacuerunt. In tâto pec-

*Dionysij
Regis ali-
quando li-
sentia.*

candi

grandi incendio: quantum fuit in Elisabetha studium restrin-
guendi: Injuriam sibi à Rege factam, putabat nullam: factam
Deo tam grauem, tam iniquam, vt eam vitâ si possit, expiaret.
Ad illam expiandam fundebat lacrymas, iungebat preces, ad-
hibebat sacra, omnem curam, omnem operam conferebat, &
ne ratione ageret cum Rege rationis ex hærede singulari pro-
bitatis exemplo ad meliorem mentem incitabat. Colligebat
vâdique adulterinam Regis sobolem, amanter nutrebat, vt
parens; liberaliter educabat vt Reginas studiosè informabat, vt
magistra; nullo discrimine suos, alienosque liberos habebat, vt
alumna charitatis semper eadem in omnes, semper in singu-
los singularis.

Athalia facinus sæpius vel audistis, vel legistis in Regum
annalibus Solymorum Mortuo Ochozia, imperandi libidine
æstuabat; oberrat eius votis grandis nepotû multitudo, ad quos
regnum iure hæreditario veniebat. Quid faceret? Quid machi-
naretur? antimum humanitate exiit, crudelitate induit. Quid
vltius? Vt abessent arbitri sur sceleris, solitudinem in regia
aucupatur. Quid præterea? Clam mucronem euaginat; presso
halitu, suspenso gradu (quò ruituram cogitatis) pueros regios
inuadit: vnum, alterum, tertium occidit; cæteri prius metu,
quàm in plagâ exanimis inclamant: nequequam præsidio nemo
adest. Sæuire pergit, vociterantes opprimit, trahit, lacerat;
truncat, iugulat, carnificinam efficit omnium miserandam.
O femina, inquit Chrysofostomus, *ô vipera! ô cerasstes! dracone*
sauior, atrocior leone, omni exilio existatior! Descendit, vt surgat;
maçtat, vt viuat; sæuit, vt timeatur; crudeliter laniat, vt super-
bè dominetur. Quanto mitior Elisabetha in alienos, quàm in
proprios Athalia? Stirpem illam Dionysij non odit, amat; non
pellit, colligit; non maçtat, educat; non duriter accipit, sed par-
cès molliter sustentat, & splendide: & quamuis sciat suos filios
fore seruos, alienos Principes; se ancillam esse, alias reginas;
nihilò tamen auidior imperandi, quàm ancillandi, eadem fa-
cilitate, qua semper, fouendi, nutriendi, seruiendi familiaribus
officijs Lusitanæ se impendit. Ea res Dionysij mentem ita
perculit vt de sopienda libidine, de restringenda cupiditate, de
vita in melius instauranda cogitarit. Neque vanum exitit
decretum: ad extremum spiritum ita vixit, vt sicut in externo
Marte hostibus nunquam cessit; ita in domestico congressu
vitijs nunquam succubuerit. Videtis vt vna Elisabetha præci-
pitem in tot scelera Dionysium, ad vitæ innocentiam reuoca-
uit. O Reginam labentium morum reparatricem! O facem ad
diuinæ legis cultum præluentem! O astrum ad æternæ salutis
stationem feliciter antegrediens!

Elisabetha
industria
ad extir-
panda vici-
tia.

62.
Athalia
facinus
insigne.

Chrysofost.

Elisabetha
charitas
erga adul-
terinam
Dionysij
sobolem.

63.
Tullius.

Regis vitam tam propè ciuium mores consequuntur, vñ verum illud sit oraculum Tullianum: *Quæcumque mutatio morum in Principibus extiterit, eandem proculdubio in populo sequitururam.* Hinc est vt qui mores Principis deprauat, mores ciuium deprauâsse iudicetur; non aliter (teste Plutarcho) atquè ille, qui venenum in fonte diluit, vnde ab omnibus hauritur, venenum omnibus propinat; contrâ verò, qui mores Principis bene instruit, ciuium mores bene instruxisse videatur; non aliter, vt egregie Damascenus, atquè ille, qui nauis gubernatorem sospitat, omnium in salutem nauigantium incumbit. Ergo quantam operam sanctissima Elisabetha in excolendis ciuium moribus posuerit, palàm est, ex eo studio, quod in Rege ad pietatem informando collocauit. Quod vnum argumentũ ad hanc rem apertissimè ostendendam satis esse iudicarem; nisi Elisabetha ad omnium salutem procurandam plures vias, plures rationes suscepisset.

Plutarch.

Damasc.
Regi mo-
res populus
sequitur.

64.
Regina fi-
lium cum
patre con-
gilia.

Alphonsus
Dionysii
filius.

Cogitate ergo cum animis vestris omnes homines, Principes, Dynastas, municipales, plebicolas, viros, fœminas, infantes, cuiusque ordinis, cuiusque ætatis, cuiusque fortunæ Lusitanos; quidquid hæcenus dixi, indictum volo, præceps dixi; si vel vnus occurrat, cuius de salutæ tantula incuria sanctissimâ hæserit in Reginâ. Alphonsus in parentem impius, in germanos iracundus, in cognatos bellicosus, in domesticos iniurius, in externos fraudulentus, in Republicam pestis, & incendium, quid mali non aggressus? quid flagitij non ausus? iuueniiter exultantem ita subigit, ita frænâ, ita emollit Elisabetha, vt in gratiam redeat cum parente, in amicitiam cum germanis, in pacem cū cognatis, in beneuolentiam cum domesticis, in fidem cum externis, debitum cum Republica in amorem. Viri Principes nonnulli, suis opibus, suæ famæ, suæ vitæ perperam consulentes, immodico luxu decoquere, intestinis odijs dissidere, nefarijs cupiditatib. defragrare, singulos hortatur Elisabetha; quod quisque medicamentum exigebat, adhibet salutare. Quid factum? ille ad parsimoniam redit, ille ad placabilitatem reductetur, ille ad honestatem reuocatur. Omnes, viuendi libertate valere iussâ, intra leges, à sanctissima Elisabetha præscriptas, continentur. Homunculi in Republica multi aderant extremam præcipites in dementiam, ad quam suâ quemque penuria compellebat: quidam clependo victitabant, quidam fallacias contruendo, quidam suam operam ad quælibet maleficia præstando; si quis erat tam sordidis vitæ præsidijs destitutus, vel laqueo frangebat gulam, vel præcipitem se agebat in torrentè, vel adactò mucrone intima præcordia lancinabat. Quid Elisabetha? la singulas vrbes, in singulos vicos, in singulas domos diligens.

Elisabetha
Lusitania me-
detur.

diligenter inquit: si quem vspia nanciscitur, qui nefario quaestu vitam alat, castigat, vt par est; & miserum lucellum largioribus opibus compensat: si quem, qui voluntarium interitum laboriosæ vitæ anteferat, inopiam telum ingens, subrogatâ pecuniâ morituro è manibus extorquet. In quibusdam Lusitanæ oppidulis degebant homines barbari, sylvestres & ferini, sine lege, sine cultu, sine templo, sine curiâ, sine vlllo autistire factorum, ipsâ eos ignorantio vt malitia abesset, multa in scelera, deprimebat. Rem cognouit Elisabetha: templa collocat, curationes præficit, leges præscribit: iacentem erigit pietatem, inter mortuam suscitât religionem, omnium iam penè deploratam diligenter excubat in salutem. Conimbricæ in extremo ponte, quem terni, bini, singuli animi gratiâ frequentatis, versus australe latus, fuit quondam locus, domiciliû turpitudinis, castellum impuritatis, prostibulum impudentiæ, in quo sceminae profligatis moribus gregatim morabantur. Quæ in illum sordes vitiorum, tanquam in sentinam ciuitatis vndique confluxerint; neque meum est dicere, neque vestrû est audire, cuiusque tamen est facile suspicari. Dolet Elisabetha, tantam Reipublicæ voraginem patefactam, quam semper oppilatam omnibus volebat. Quid faciat? perpurgat locum, excludit incolas, ritualium ritualos auertit: & ne vnquam vitiorum semina renascantur, pangit singularium lilia virtutum; ibidè enim Parthenonis D. Clara suis ipsa manibus iacit fundamenta; vt in quo antea loco dumeta turpitudinis inhorruerât, in eodem postea germina efflorescerent castitatis. Pueri recens nati vel inopiæ, vel intamiæ causâ passim olim exponebantur: qui à nemine suscepti vel decedebant, quod timendum est, non expiati; vel illiberaliter nutriti, licentiâ potiùs quàm ætate adolecebant. Horum seu viuentium, seu morientium periculo longè maximo consulit Elisabetha diligenter: duplex constituit hospitium paruulorum, Lemriense alterum, alterum Scalabitæ; in vtrumque redditibus amplis optimas quasque deligit expositiuis infantulis nutrices, vt cum lacte bonos mores sugant, qui in nullo ætatis flexu, vnquam dilabantur, semper illibati conseruentur. Videtis vt nemo in Lusitania vnquã fuerit summus, infimus, diues pauper, gnarus, rudis; vir, scemina; senex infans, quem Elisabetha ad morum probitatem non informârît? O Reginam! sed excurro longius, quàm par est.

Ad vos mea se conuertit oratio, Religionis in clytæ corona, melior portio gregi Christi, vt appellat Cyprianus; Ciuitas in terra cœlesti, vt Chrysostrmus. Perpetuum inter homines miraculum, vt Bernardus. Vobis omnibus, ad sanctitatis fastigium sanctissima Elisabetha præuolat. Imitari vultis in Regina

*Elisabetha
scelerum
sentinam
publicam
auertit.*

*Elisabetha
suis manibus
Parthenonis
D. Clara
camenta
iecit.*

*Regina
duplex cõ-
stituit ho-
spitiû par-
uulorum.*

65.

*Virginum,
encornia.
Cyprian.
Chrysoft.
Bernard.*

regiæ contemptum dignitatis? Vix ad superos euolatat Dionysius, cum iam Elisabetha regiam à se abdicat supellestem, pretiosam vestem altaribus consecrat vestendis; crispantes mitellas coronandis Diuorum simulacris; pellucentes gemmas distinguendis factorum antistitum indumentis; aureos, argenteosque torques signis templorum fabricandis; ipsa lacera, pannosa scrutata exigua in domunculam, seu parvulum abdita in sepulchrum.

Sepit a se, verumq; reliquis habens.

*Regalem cultum
auxit Regina.
Regina parsimonia.*

Quæritis in Elisabetha victus temperantiam? Nesciebat delicatissima Regina lautiores epulas, à vitoribus etiam abstinebat. Quotam anni partem? Integrum annum in quatuor partes diuidite; putate, ac disputate rationes: vix vnâ inuenietis ieiunio vacuam abijisse. At cœnæ non erant admodum terrestres; neque sine sanguine vt aiunt; quid in cibum adhibebat? Panem; quid deinde? Aquam; quid vterius? nihil, nihil dixi. Tres integras anni partes? Integras. Regina Lusitanæ? Regina; superstiti Dionysio? Superstiti. Inter conditissimas dapes? Sanè. Inter regios missus ferculorum? Verum. Inter pollucibiles conuiuorum apparatus? Tantundem. O rem nouam! &

Auctoria religio.

miraculum! ô prodigium! Ego quidem quoties de hac re per hosce dies cogitabam, ita commouebat animo, vt mei memetipsum pœniteret, cui nouerim tanto interuallo Reginam præiuisse; quæ, si vitæ ratio attendatur, fas erat vt maioribus disincta spatij sequere ur. In Regali opulentia religiosam Elisabethæ paupertatem? Quæso mihi vacate, dum rem eloquor sæpe auditam, nunquam satis cogitaram. Ineunte anno, quo in urbem D. Iacobi se infundit peregrinorum genus, comparat se Elisabetha in eandem urbem profectura. qua ætate creditis? sexagenaria; qua valetudine? incommoda quibus viribus exhaustis; quo tempore? hyberno, vt existimo; quo satellitum præsidio; nullo; quanta viarum longitudine? vltra ducenta millia passuum; quam magnifico inuenta curru? pedes, arundineo subnixâ baculo; quo viatico? illo, quod vicatim, ostiatim mendicando colligebat: O rem iterum nouam! Reginam in

*Regina o-
stiatim
mendicabat*

publico solitariam! Reginam in itinere pedestrem! Reginam in suo regno mendicantem! Talem fabulam quis audiuit? Puffabat Regina Lusitanæ longè augustissima ter, quater pauperum tabernas; tantulam stipem Numinis in gratiam flagitabat: aliquando obolum, teruncium, panis frustulum; aliquando minas, iniurias, superba dicta referebat: priorem stipem recondebat in pera, posteriorem conseruabat in corde; illam communem cum alijs mendiculis faciebat; hanc sibi propriam, sibi debitam esse iudicabat. Quid est paupertatem colere,

colere, si hoc non est? Compostellam ingressa, templum adit; & quæ olim in eo planè regia sacrauerat anathemata; nunc mendicula solam exhibet paupertatem. Templo egressa, vrbe vagatur mendicando, & quæ sibi victus non satis colligit, de demerso suo, sui semper similis, pauperibus elargitur. Locû, in quo diuerfetur, nullum habet, quæ hospitio excipiebat liberali peregrinos, & suas cæteris ad cauponas confluentibus, sola in gurgustio Regina Lusitaniæ delitescit. O rem! qualem esse dicam haud scio; credite, dicere ulterius vix possum, obstupescere. Paula, inquit Hieronymus, cum de ea loqueretur, quæ Romæ peregrinata Hierosolymam, Bethleemum sese abdiderit in recessum. *Paula* (inquit) *quæ vnus vr-
bis contempsit gloriam, totius orbis opinione celebratur, & quam
Roma habitantem nullus extra Romam nouerat, latentē in Beth-
leem, & Barbara & Romana terra miratur.* O Elisabethâ, quò Paula digniorem, eò Paula mirabiliorem. Tui te Lusitani obseruant; totus te orbis peregrinam suspicit, obseruat, veneratur.

*Reginæ
paupertas
admiranda.*

Hieroa.

Facile dictu erat, virtutem esse nullam, cuius Elisabetha religiosi hominibus exemplum non reliquerit singulare. Verû ad eam pietatem festinat oratio, qua sacras Deo familias fouit, aluit, complexa est: vt quæ Regina sine curis esse non poterat, saltem Religionum alumnis viam curis liberam in cœlum expediret. Mirro quos adiucauit Parthenones, quæ pomaria circumiecit, quas diuitias impendit, quibus ornamentis excoluit. Certum est, nullum fuisse in Lusitania religiosorum hominum, foeminarumve conuentum, quem Elisabetha non suscepit, maioribus indies beneficijs excolendum. Si quem res frumentaria defecerat, tribuebat; si quotidiana alimenta, suppeditabat; si domestica supellex, conferebat; si vestibus ratio, donabat, si in sumptus ordinarios pecunia, soluebat; si ægrotantium præsidia, ministrabat; si vestis sacra, si piætæ tabulæ, si aurea, argentea ve signa, si conchylata tapetia, si belluata peristromata, si quid in vltus priuatos, in communes, in sacros, in profanos, omnia plenis, vt aiunt, manibus liberaliter effundebat. Hanc beneuolentiam sanctissima Elisabetha hæreditauit à maioribus, posteris delegauit. Nam Lusitaniæ omnes Reges in sacris Deo familijs promouendis tantam operam posuerunt, quantam (dico libere) nulli externi Reges collocarunt.

Replicate animo religiosos ordines, quòtquot in Lusitania à prima huius regni conditione florescunt; ne vnum quidem inuenietis, in quo expressè non appareant regis liberalitatis monumenta. Antiquissimus ille, qui sacro militat sub nomine Benedicti, in solitudine, in recessu ab hominû commercio

66.

*Regina erga religio-
sos ordines
munificen-
tia.*

67.

*Alphonsus
primus Lu-
sitanus
Rex 130.
cœnobio
condidit.
Ordo D.
Bened.
Ordo D.
Bern.*

*Ordo D.
Augustini
duplex in
Lusitania.
Cœnobiū
S. Crucis
Conimbricæ.*

*Ioannes
tertius Lu-
sitanus
Rex.
Ordo D.
Dominici.
Ioannes
primus Lu-
sitanus
Rex.
Ordo D.
Francisci.
Reges Lu-
sitanus or-
ga religio-
sos ordines
liberales.
Ordo Car-
melitarū.*

*Ordo san-
ctissima
Triados.*

mercio se vocatus, Alphonsum primum Lusitanæ Regem ut parentem veneratur: qui cum centum quinquaginta cœnobiis in Lusitania crexerit, plurima est regione Interamni huic ordini adscripta. Ille, qui sanctissimi Bernardi doctrinam hausit, moresque expressit, eundem nouit Alphonsum suæ gentis auspiciem, & patronum, qui victoriâ de Saraceno partâ, Alcobaciæ (ita vocant) illam domum extruxit è quadrato lapide singulari, censu diuitem, opere visendam, magnitudine augustam, incolarum numero tam frequentem ut semper alij atque alij per vices canendo in orbem ire dicerentur; cum non posset tam ingens multitudo, simul omnis idem in officium conuenire. Duas illas Augustini familias longè clarissimas Canoniorum, Eremitarum, quanto studio Lusitani Reges curauerunt? Canonicis in hac vrbe primus excitauit Alphonsus ad eam illâ Crucis nomine insignitam, religione plenam, situ amplam, fontibus irriguam, tantis opibus abundantem, ut Antistiti illius Theotonio, urbem integram, Leiriam, nuper ab hostium receptam potestate, tradiderit possidendam. Eremitas, qui, seu vitam seu doctrinam spectetis, referunt, sine dubio in terris viuens parentis sui Augustini simulacrum, Ioannes tertius ita fuit, ut tres clarissimas vrbes Lusitanæ, Olyssiponem, Eborâ, Conimbricam, tribus clarissimis huius ordinis cœnobijs illustrârit. Venio ad illa duo orbis lumina, Dominicanis Franciscanisque legibus prænitentia Dominici alumpos, probitatis doctrinæque studijs florentissimos. Ioannes primus ita coluit, ut partâ illa victoriâ de finitimis hostibus memorabili templum illis collocârit, cui à prælio nomen est, tam clarum, tam elegans, tam magnificum, ut multi, seu in patriam ituri seu in Academiam redituri, ad illud inuisendum confluatis, tam fortasse curiosi, quàm, ut videre par est, Religiosi. Numerosa illa soboles Francisci suâ diues paupertate, suâ sterilitate fecunda, quantum in Lusitanis Regibus præsidium inuenit? Nam, ut omittam cetera, cœnobiū Olyssiponense, Eborasense, Conimbricense, Leiriense, Portuense, Alphonsus, Dionysius, Emmanuel, Ioannes, & siqui sunt alij, collocârunt. Ille ordo tam inde à Carmelo monte in orbem propagatus seu Heliam, seu quem alium præstantissimum heroa inuenerit conditor, cum ab alijs, tum à Ioanne tertio fatetur præclara se beneficia accepisse, qui non solum prouinciam recoxit, & expuluit vniuersam; sed etiam Conimbricæ illi collegio autor fuit, quod nuper sani pulcherrimi accessu toti vrbi non exiguam conciliat venustatem. Illa, quæ sacrosanctæ Triados cognomine illustratur familia, augustissima, tertio Alphonso multum debet; qui primariam eius domum Olyssipone constitutâ reddidit ampliore;

ampliores: plurimum Ioanni, qui singula eius ordinis domicilia ad auitæ obseruantiam sanctitatis, non exiguis decorauit ornamentis. Illi, qui cæruleo cinctu cælum referunt, & eximiâ charitate in ægros parentis sui Ioannis charitatem in Deum imitantur, quintum huius nominis Alphonsum, Elisabethamque uxorem, sui ordinis patronos amplectuntur; quorum operâ effectum, vt Olyssiponis in suburbio propè Tagum pulchra illa domus à vicino sacello Benedicti nuncupata, amplissimis vestigalibus donaretur.

Quid verò illi, Hieronymo duce, sanctissimæ professores disciplinae? Primas opes ab India exportatas, eò contulit Emmanuel, vt in primo ostio Tagi templum poneret. Lusitanorū Mausoleis iam primis nobile, magnæ Matris auspicijs erectum, Hieronymi alumnis, quos in oculis habebat, consecratum; vt, quæ inde naues soluerent in Indiam sanctissimis virorum precibus potiùs, quàm secundis à tergo ventis nauigarent. Militaris ordo Christi equitum, non minùs olim ad strenuè pugandum, quàm modò ad sanctissimè viuendum comparatus. quid à Lusitaniæ Regibus non accepit? Dionysius, & Elisabetha cõdiderunt: Emmanuel auxit, exornauit: Ioannes singula attulit incrementa: consequentes omnes Reges, non solùm huius ordinis cultores extiterunt, sed etiam professores. Huc iam ades inter sacras Deo familias dignitate minima, meritis nouissima, antiquitate postrema: omnium tamen æmula studiosissima virtutum. Huc iam ades, ó Societas, & quæ à Lusitanis Regibus beneficia acceperis, ne loquare. Ipsa Olyssipo, ipsa Eboræ, ipsa Conimbricæ, ipsa Lusitania, ipse orbis, quantus ille est, ipse eloquatur. Lusitani Reges, illi sunt, qui te exceperunt nascentem, erexerunt reptantem, vbique gentium sustentârunt adolescentem. Illi Regum primi omnium te euocarunt ab Italia. fouerûnt in Lusitania, ad Indos, ad Sinas, ad Iaponios propagârunt. Illi duplicem tibi Olyssipone domum, nobilem Eboræ Academiam, amplum Conimbricæ collegium tradederunt. Illi tuum studium ad informandam iuuentutem, tuam operam ad bonos mores inducendos, tuum laborem ad extremas mundi plagas fidei lumine illustrandas comprobârunt. Illi tot in te beneficia contulerunt, vt ea, quæ mirantur homines, à regîa liberalitate profecta (sunt autem maxima,) tamen si cum alijs, quorum sumus ipsi conscij, comparentur, in minima acceptorum parte mihi reponenda esse videantur. Denique quidquid sumus, seu pietate apud Deum, seu autoritate apud homines (quod quàm sit exiguum nouimus vniuersi) quidquid tamen sumus, proximè, & secundùm Deum, Lusitaniæ Regibus acceptum gratulamur. Videtis hoc studium clarissimo-

Ordo sancti Ioannis.

68.
Ordo D.
Hieronymi.

Ordo equitum Christi.

Ordo Societatis Iesuy.

rissimo-

Regina li-
beralis.

riſſimorum Regum: At omnium liberalitatem ſanctiſſimæ K-
liſabethæ non exæquavit tantum, ſed etiam ſuperavit libera-
litas: quæ prioribus Regibus ornamentum addidit ſingulare,
poſterioribus reliquit immortale. Hæc, ut iam vos labore ſolu-
am audiendi, apud Ethnicos fidem extulit: hæc apud Chri-
ſtianos legis obſervantiam ſtabiliuit: hæc apud Religioſos ſan-
ctitatis ſtudium erexit, hæc apud omnes veræ felicitatis ſtu-
dium excitavit, hæc duce, vera fides propagabitur, boni mores
excolentur, perfectiſſimæ virtutes effloſcent, germana in
terrâ felicitas triumphabit: ita ut ſi aliquantulum de humana
beatitudine decidatur, ſperetur multo certius diuina.

O R A T I O I V .

Pro auſpicando philoſophici pulueris curricula.

A R G V M E N T V M .

69. Habes Dialecticam, & diſtincto ferri mucrone, & vernan-
ti roſarum cultu horridam pariter, & amœnam: habes potiùs
orationem (audeo dicere) felici Cherubini illius excultam
ingénio: enimvero Cherubinus ille, qui pro floribus beati il-
lius nemoris excubuit, in orationis adducitur argumen-
tum. Quid gratius, quid venuſtius? Cherubinum, ſi nomi-
nis etymon exquiras, picturatum, ſeu figuratum agnoſces; ita
reddit Dialectica cultores ſuos, politiſſima arte depictos, pul-
chris imaginibus inſculptos, eximijs calaturis variegatos,
quid plura? Cherubinos reddit. Iam verò quid portendit ver-
ſatilis illo gladius, quo Cherubinus armatur, ne qua fiat ho-
ſtilis impreſſio in locum tranquilla felicitatis? Certè Dialecti-
ca ſapientes viros obarmat, ne qui præcipites per ſummam in-
ſolentiam in ſacræ Religionis domicilium audeant irrumperè.
En Oratoris ſcopus: hunc (fas eſt) ingredi paradifum, ne
gladius deterrat, manibus cape, anceps eſt.

70. Cherubinos ancipiti gladio armatos in primo aditu terre-
ſtris paradifſi collocauit mundi opifex, & molitor Deus: ut
hominem à loco beatæ amœnitatis exulantem cœleſtiù mili-

tum circumfusa acies perteteret, ne eodem, vnde impudenter exciderat audacius remigraret. Quid figuratè paradifus, quid item Cherubini myftologicè repræfentent, duo acutiſſimi Theologi. Auguſtinus, ac Dionyſius, meam in ſententiã prodidere. Paradifus deliciarum fertilis, ſi Auguſtinum conſulatis, Chriſtianorum cœtus eſt, virtutum floribus prædiues: Cherubini pro floribus illius fortunati memoris excubantes, ſi vobis cum Dionyſio conueniat, ſapientes viri ſunt, qui ab Eccleſia hoſtiles hereticorum impetus amoliuntur. Quàm ſapienter vererque æſtimârit, palàm eſt. Nam militantis Eccleſiæ quod ſingi potuit ſimulachrum, vel formã aptius, vel colore expreſſius, vel artis lenocinio ſpirantius, quàm illud diuinã ſatum manu viridarium? Ille hortus, ita quondam Ephrem exiſtinavit, magnitudine æquabat orbem; hæc in omnes partes fuſa ubique gentium dominatur. Ille, ſi creditis Damafcenò, cultore homine contentus, errantes belluas procul omnes excludebat; hæc fidelium cincta comitatu, Ethnicorum greges in exilium cogit ſempiternum. Ille, ſi rectè arbitratur Irenæus, ex communi terrarum eluivione ubique læuiente, omnia deuaſtante, ſolus euafit illaſus, herbeſcente viriditate indutus, comante fronde opacatus; hæc Tyrannorum rabie in perniciem Chriſtianorum conſpirante, non ſolum non emarceuit, ſed etiam vernantior adoleuit. In illo tandem, vt egregiè Baſilius, puri ſine defectu Soles radiabant; in hac perpetua ſine eclipſi fides ſplendefcit, Chriſto Seruatore annuente: *Ego rogavi pro te Petre, (Græco transfero ex archetypo, quæ ſequuntur,) ne eclipſiſympatiatur fides tua.* At Cherubini quid potius, quàm expreſſa ſapientum virorum ſimulachra præferre videantur? Etymon quæſo nominis exquirite, Hebræos fontes indagate; Cherubinum (interprete Hieronymo) pictum, ſeu figuratum ſignificare agnoſcetis. Si igitur oſtendam ſapientes viros poliſſimã arte expictos eſſe, multis imaginibus inſculptos, eximijs calaturis variegatos, illos cur non appellem Cherubinos? At quid obſecro picturatus eſſe poteſt, quàm mens, & ratio ſapientis? certè quemadmodum infantis mentem, artis rudem, ſcientiæ expertem, vulgus Philoſophorum appellat raſam tabulam, hoc eſt, nullis coloribus imbutam: ita ſapientis animum, tantã rerum notiã illuminatum, pictam, ſeu Cherubicam tabulam, liceat appellare. Picturas quaritis? Luſtrate oculis. Ibi adest viridibus repræſentata pigmentis tellus ipſa, quanta, qualiſque eſt, mole ingens, ſitu diſpar, fœtu diues, nutricatione animalium ſtudioſa parens; ibi mate caruleo colore depictum; ibi aer crocèã velatus penula; ibi æther igneo fulgore candefcens; ibi cœlum errantium, & inerrantiũ

Auguſt.
Dionyſ.

Eccleſia
ſum terræ
ſtri para-
diſo con-
fertur.
Ephrem.
Damaſc.

Baſilius.

Luc. 21. 32.

Cherubini
ſapientum
ſimula-
chra.
Hieron.
Sapiēs ta-
bula picta.

Telluris
deſcriptio.

astrorum

astrorum luminibus mirabili artificio cælatum. Quid plura? Ibi animalium monstrosæ formæ; ibi fontium gelidæ perennitates; ibi fluviorum multiplices Mæandri, ibi gemmarum micantes oculi; ibi metallorum duertus fulgor; ibi arborum numerosa proles, ibi homo rerum princeps, ac moderator cæterarum. Quæ signa Corinthiaca, quæ tabulæ Appellæ, quæ tela phrygiæ cum his imaginibus conferantur? Adde illa etiam, quæ ab artifice pingi nequeunt, cum & corpore, & colore vacua sint, ac nuda; illa (inquam) non ficto habitu sed germana, non translaticio, sed nativo, sapientis in animo expressa insidere. Nam orator pictos in animo complectitur verborum sonos; Poeta carminum modulos; Historicus temporum vices; Dialecticus argumentationum formas; Mathematicus siderum cursus; Physicus herbarum vires; Ethicus hominum mores; Metaphysicus causarum nexus; Theologus τὰ ὑπερ ἡμῶν, quæ supra nos, & qui in his omnibus facultatibus excellit artifex, totus quantus est, totus pictus, & figuratus est!

Facultatū
pictura.

71.
Esaï. 53. 11.

Merito vt mihi dixisse videatur ille diuinorum Vatum antesignanus Esaïas, cum de sapiente loqueretur, *Videbit, & saturabitur*; seu vt Hebræo continetur in exemplo, *Videbit, hoc est, sciet, & cognoscat*; quid deinde? *Et mirabiliter tenetur, seu pingetur*, quod ego sic interpretor: non aliud esse sapientis animum frui multiplici rerum cognitione, quam singulari artificio totum picturari. Rem, ni fallor, haud obscuram vltèrius illustro. Mirum est, quantum Regius Vates de sua sapientia gloriatur, *Anima*, inquit, *mea cognoscat nimis*, nam siue naturæ opera, siue diuinæ potentie monumenta contemplaretur, nimium quantum cognoscebat. Addit, *& substantia mea in inferioribus terræ*. Haurite & hic obsecro de fontibus Hebraicis, *Acu pictus sum, velut tapetum*. Vidistis aliquando vltos tapetes mirabili varietate distinctos, quales Milesij tondent, vel Seres pectunt, vel Phryges suunt, vel Babylonij texunt, vel Tyrij colorant; in quibus fila aurea, argentea, holoserica in multiplices ducta reductaque ambages; frondescunt in nemora, assurgunt in colles, spatiantur in valles, lentescunt in frutices, rigescunt in cautes, liquantur in fontes; recedunt in umbras, prominent in fulgores, quædam formantur in milites districtis ensibus, cruentâ fronte, anhelo pectore gladiantes; aliæ effinguntur in naues aduersis rostris, explosis tormentis, eiaculatis phalaricis concurrentes; nonnulla in nodantur in ceruos venatorum stimulis agitados, in apros contra morsus canum sæuientes, in leones per medias bipennes;

Psal. 138.

Singularis
sapientie de-
scriptio.

in inferioribus terræ. Haurite & hic obsecro de fontibus Hebraicis, *Acu pictus sum, velut tapetum*. Vidistis aliquando vltos tapetes mirabili varietate distinctos, quales Milesij tondent, vel Seres pectunt, vel Phryges suunt, vel Babylonij texunt, vel Tyrij colorant; in quibus fila aurea, argentea, holoserica in multiplices ducta reductaque ambages; frondescunt in nemora, assurgunt in colles, spatiantur in valles, lentescunt in frutices, rigescunt in cautes, liquantur in fontes; recedunt in umbras, prominent in fulgores, quædam formantur in milites districtis ensibus, cruentâ fronte, anhelo pectore gladiantes; aliæ effinguntur in naues aduersis rostris, explosis tormentis, eiaculatis phalaricis concurrentes; nonnulla in nodantur in ceruos venatorum stimulis agitados, in apros contra morsus canum sæuientes, in leones per medias bipennes;

pennes, ad eadem cruoremque hiantes. Omnia tam artificiosis ductibus extrahuntur, tam subtilibus nodis continentur, tam occultis meatibus in quascumque formas implicantur, ut ingeniosior ars in imitando, quam natura in fabricando videatur. Talia (inquam) stragula tam multicoloribus lieijs intertexta vidistis aliquando? Credo sæpissimè. At horum instar aulæorum Regij Vatis animus splendebat; dum in illo sapientia viuas rerum imagines artificii penicillo efformabat. *Accommodatus sapiensib.*

Actus sum, velut tapetum. Hæc, si placet, profanæ historiæ sale condiantur. Ethnicorum numina vestibus simplici colore imbutis utebantur. Mars sanguineis, Neptunus cæruleis, Apollo aureis, Vulcanus ferrugineis, aliaque alij, prout singulorum officia exigebant. Mineruæ sapientiæ præses, vna fuit ex omnibus, quæ sibi multicolorem cultum vendicaret; ferunt enim eius pallam Athenis fuisse tali artificio picturam, tamque subtili stamine intertextam, ut quidquid bellorum vnquam contigisset, vna in chlamyde Mineruæ adumbratum, seu, ut dicam veriùs, collocatum viseretur. Quorsum hæc spectant? Planè ut ostendant sapientes viros alticis suæ Mineruæ ingenium imitatos, rerum quas sciunt; imaginibus pictos esse, exsculptos esse, figuratos esse; quid plura? Cherubinos esse.

Nunc meum me dirigo ad scopum, in quem primùm collimauit oratio. Quemadmodum Cherubini paradisi aditus obfidebant, ne qua fieret hostilis impressio in locum tranquillæ felicitatis, ita sapientes homines Ecclesiam, tamquam militari præsidio, coronant, ne qui præcipites ad audendum, sanctissimæ religionis domicilium oppugnare, ne dicam expugnare, aggrediantur. Hæc si quis non videt, cæcutit; si quis non sentit, obdormit; si quis non sapit, insanit. Optimè Isaias; cum de Christianæ Republicæ Doctores loqueretur, tali eos cognomento appellat, quod & cælum significet, & propugnaculum; nam quod Vates Hebræa cecinit oratione; *Ponam lassidem soles tuos*; Interpretes latiali sermone tranteripit: *Ponam lassidem propugnacula tua.* Rectè quidem: nam sapiens Sol est, & propugnaculum est. Sol est, qui falsitatis tenebras dispellit, veritatis lucem impertitur: propugnaculum est, quod hostiles impetus retundit; ciuiles animos tuetur: Sol, & propugnaculum. Quò mihi videtur sacer ille Antistes Alexandriæ Cyrillus respexisse, cum ait; *Sanctos Mystagogos pulchritudine intelligentia resplendescentes; tanquam propugnacula impij sectarum inuentoribus, & scurrilibus hæreticorum nugis acriter obst. tisse.* En illustratores vocat, ac defensores; suos nimirum illustrat sapiens, excæcat alienos; notos alit, no-

thos abigit; fouet ciues, terret hostes; domesticos allicit muneribus, externos conficit vulneribus.

73.

Cant. I. 16

*Ecclesia
florida Sa-
lomonis le-
cto compa-
ratur.*

Miretur forte aliquis lectulum illum Salomonis quondam mirâ florum varietate coronatum, (*lectulum noster floridus,*) subito mutatâ vice, armorum fragore circumstrepere, militari satellitio ambiri, sexaginta viris ex fortissimis Israel ad pugnam promptis, ad facinus expeditis obuallari. Quæ mutatio hæcerum? Quid geniali toro cum Martiali puluere? Quid pacatæ familiæ cum armatâ cohorte? Quid florum odoribus cum stridoribus armorum? Rem teneo: lectulus Ecclesia est, in qua sapientes viri flores gerunt, & gladios: flores, Christianorum naribus applicandos; gladios, hæreticorum animis infigendos, dum illos placidis verbis demulcent; hos minantibus dictis exterrant. An à mea sententia aberrat Augustinus? Imò eam mihi videtur expressisse, cum ait, viros Christianâ sapientiâ nobilitatos quanto sunt optabiliores iudices in Catholicos, tanto esse terribiliores vindices in hæreticos. Pergite tutelares fidei patronos, sapientes, inquam, viros admirari; Christianæ antistites sapientiæ quaternis animalibus figurati se se Parnæo vati diuina mysteria contemplanti obtulere, eo situ, ut & in media sede diuinitatis conualescere, & in circuitu eiusdem sedis excubare viderentur. Res miræ qui poterant & ad medium consistere & ad fines dilatari? ad centrum redigi, & ad peripheriâ extendi; sedere intus, & stare foris; vacare in secessu, & operari, in circuitu? Certè modus est, quem nisi ad mythologicos explicatus accedatis, non ita facile enodetis. Audite Ambrosium.

August.

Apoç. 4. 6

*Ambros.
Ecclesia
De flores.*

Verumque præstant doctrina Principes Christianæ; hærent in medio, dum pacatos Christianorum cætos virtutibus exornant; vigilant in circuitu, dum furentes hæreticorum cateruas à nefarijs incursionibus retardant. Planè Cherubini, qui paradysum Ecclesiæ circumstant, qui exitiales pestes auertunt, qui irruentes hostes propulsant, qui ne quid detrimenti fidelium cætos patiatur, strenue præstantur. Tollite ab Ecclesia fauores Principum, non corruet; dimittite prægrandes opes, adhuc stabit; auferete militares vires, non expugnabitur; secludite illustres profapias, & tunc clarebit; vna si desideretur sapientia, quid fore creditis? Extinguetur. At hoc fieri nequit; verum ea damna sustinebit, quibus plusquam omnibus alijs, si omnia in eius perniciem conspirent ateratur. Contrâ verò, totus in Ecclesiæ ruinam coniuret orbis, armentur in cædes Tyrannorum manus, induantur in flagitia perditorum hominum cogitatus, vna tamen non desit sapientia, quæ hostibus eat obuiam, quæ clauum gerat, quæ prouideat, quæ rem totam moderetur; timor omnis abesto, sapientiæ propugnatrici parebunt

*Sapientia
Reipub. tu-
tela.*

rebunt omnia: cœlum prius corruet, quàm sapientiæ vires eneruentur.

Cernitis quàm strenuè sapientes viri Christianam veritatem tueantur: At quibus armis tam acres ineunt confictus? Planè ipsidem, quibus Cherubini utebantur, gladio ancipiti; gladium ancipitem, quem appellas? Certè Dialecticam. Nam gladium quis esse neget? cum illa duo eloquentiæ lumina Tullius Romanus, ac Tullius Christianus (ita nomino cum Hieronymo Lactantium.) Dialecticam gladij nomine significandam putent. Ille enim, cum de Epicuro loqueretur, artis Dialecticæ planè rudi, & imperito, inermem, siue gladio exutum appellavit. Ille verò, cum de antiquis Philosophis sermonem institueret, quos fateretur primos Dialecticæ parentes extitisse, docuit, non inscite eos ad disceptandum gladio quidem armatos esse, clypeo tamen exarmatos; hoc est, aptos quidem esse Dialecticis argutijs, tanquam gladij punctiõibus ad vrgendũ hostem; non tamen esse efficaces doctrinæ veritate, tanquam clypei in unimine ad retorquenda argumenta. En Dialecticæ gladius ab vtroque nuncupatur. Sed neutrum sequi animus mihi esset, nisi maior ex diuinis oraculis auctoritas peteretur. Nostis probè omnes Aaronem non solum eloquendi facultate præditum fuisse, sed etiam differendi subtilitate acutum. Planè vtroque præsidio indigebat, vt rectè apud Pharaonem suã legatione fungeretur. Nam ad benevolentiam superbi Regis promerendam, facundia opus erat; ad superandã tergiuersantis Tyranni contumaciam, Dialectica. Quare facundus planè fuit ad eloquendum, subtilis ad disputandum. Hoc illud est, quod à Deo significatur Moysen alloquente, *ipse, inquit, erit os suum*. Nempe pro te Rhetoricæ, atque Dialecticæ munera apud Pharaonem exercebit. *Erit os suum*; adhuc planius. Erit tibi pro arte differendi, vt in qua facultate claudicas, in eadem à fratre instaureris. Cernitis, vt oris nomine Dialectica ars intelligatur. At consulite Hebræos codices, ex quibus eliceretis non inconueniènter, *ipse erit gladius tuus*. En Dialecticæ cum gladio comparatio. En affinitas: en germanitas: vt nemo iam mihi succenseat, si Dialecticam sub gladij typo suscipiam exornandam. Gladium appello Dialecticam, qui separat naturas rerum, qui intimas penetrat in medullas, qui fabre dolatos dolos caullantium Sophistarum vno ictu præscindit, quo si sapiens dexterè expediteque utatur, premi poterit aliquando, opprimi verò nunquam; quem tamen si abiiciat, quantavis sapientia fulsiatur, vitæ aduersariorum petitione miserabiliter collidetur. Fugite quæso in libero aliquo spatio ad pugnandũ ludos gladiatorios celebrari, ponite media in arena generosos

74.
Dialecticæ
gladius
anceps.

Hieron.
Tull.
Lact.

Aaronis
eloquentia,
& differendi
subtilitas
apud
Pharaonem.

Exo. 4. 16.

Dialecticæ
gladij munus
exercet.

Dialectica
ludo gladiatorio
componitur.

milites, & strenuos, ab ignauo, & imbelli tyrone prouocatos, ab illis tamen gladios extorqueat, huic verò gladium in manus commodat: facite, vt vtrunque ad pugnam concurratur. Vnus ille armatus vigeat plures, isti inermes non diffugiant; vnus premat, plures non cedant; vnus componat plagas, plures opponant vinas. Quo tandem exitu clauditur pugna? Certè gnauus ab ignauo, strenuus ab instrenuo, viri à femina, leones à formica pessimo mactabuntur infortunio. Quid rei hoc esse dicam? Nonne suppetebant illis pluribus in corde animi, in membris vires, in toto corpore firmitudo? planè; & vincuntur. Plures ab vno, bellatores ab imbelli? Ita res acta. Cur verò ita? ensis aberat. Hoc præsidio sublato occidunt animi, tuit virtus, gnauus ignauo exæquatur. Ita planè, si tyrunculus Dialecticæ armatus, cum veterano Philosopho exarmato Dialecticæ concurrat, quos illum induet in laqueos? quas impediet in plagas? quæ præcipitabit in abrupta? Nimirum ille armatus gladio, hic inermis ad pugnam capeffendam prodire. Hinc oritur, vt quemadmodum duces diurnâ militiâ experti gladios ab hostili exercitu ereptos volunt, ita Christianæ fidei o-fores velint omnino Dialecticam à fidelium virorum cœtu ablegatam: rati, sicut aduersariæ phalanges gladijs exarmatæ belli impetus nequeunt sustinere; ita Christianorum hominum conuentus absque Dialecticæ præsidio in tutos fore ad congressus cum hæreticorum sycophantis ineundos.

75.

Philistinorum singulare inuētum in Hebraeorum perniciem excogitatum.

Replicate memoriâ, quâ quondam fraude vsi fuerint in Hebræos Philistinis rem scitu vulgarissimam, auditu tamen festiuissimam. Curant, vt omnes omnino ab vrbe gladij remouerentur, cauent ne qui in vrbe denuo fabricentur, eò res ducta fuit, vt Hebræi iuuenes de nihilo minus, quàm de bello cogitarent, languerent otio, studerent voluptati, à militari labore feriarentur, cantus, citharæ, choreæ passim in vrbe fuerint: gladij nusquam erant: si qua inter pugnationes rixa oriebatur, vel statim residebat, vel pugnis, calcibus, & morsibus æstuabat. Hæc ita erant, cum Philistinus triplici armatus cuneo ad urbem properat, sonant lictui, clangunt tubæ, perstrepunt tympanistæ, in-gruit armorum horror, bellum inclamant omnes, repercussæ ad mœnium cauitates inconditæ voces resultant, bellum.

Elegans descriptio hostilis inuētus.

Oppidani insolito stridore commoti conuolant ad præsidia gladiatorum: gladij non parebant. Fabriles adeunt officinas, nusquam arma: vetera excutiunt armamentaria; nequequam: secretiores domorum explorant latebras; in cassum labor: totos se fundunt, ac refundunt per vrbis angulos in quaesitionem gladiatorum; irrita omnis opera. Quis horror, quæ turbatio, quod periculum necesse erat ex tantâ armorum inopiâ sequeretur?

retur? Philistini vrgebant, Hebræi trepidabant: illi insultabant, isti perferebant: illi iactabant minas, isti offerebant preces; illi armati æquor immensum aquæ occupabant; isti inermes ad vrbs angustias coibant: inde emicabat armorum fulgor, hinc deficiebat exarmata virtus. Quid plura? nisi miraculo res acta foret, de Hebræis nihil illo die, nisi fauilla, & cinis superesset. Vnde hæc calamitas? Aderant Philistæis gladij, Hebræis decrant: virtus verò, si inermis sit, imbellis est.

Nunc quæso attendite quàm similem in nos fraudem Christianæ fidei desertores texuerunt. Quas machinas ad subruendam fidem excogitarunt duo ista plusquam viperina capita, Mahometus, & Iulianus? An aperto Marte fidem abolere decreuerunt? Tentatum id sæpe, sed frustra, ipsi etiam Angelorum cohortibus, vt verè Chrysostomus, nostrum in auxilium præstantibus. An per cædes acerbissimas fidem profigare aggressi sunt? Imò ab his etiam abstinere aliquando voluerunt; ipsum Martyrij decus, vt acutè Nazianzenus, Christianis inuidentes. An exilijs, an flagris, an tormentis Christianam religionem inuaserunt? In vanum omnia. Nam, vti egregiè Theodoretus cruor cæsorū corporum, irrigatio quædam erat, quæ nouæ in Ecclesia plantæ nascerentur; quid ergo improbissimi homines machinati estis, vt extremam nobis perniciem crearetis? Sanè inuentum Tartareis constat in officinis. Quod nã precor? gladium, quo se Christiani Philosophi tuentur, nituntur ab eorum manibus extorquere, ne irruentes in se hostes valeant propulsare. Quem verò dicis gladium? aperte dico, ac latine, Dialecticam; nam seuerissimis vterque legibus cauerunt, ne quis Dialecticam facultatem, primo vel à limine salutaret; quod perinde fuit, ac si vellent, & superciliosè imperarent, vt inermes configeremus cum armatis; si quis enim Dialecticæ imperitus congregiatur cum hæretico promptissimo ad cauillandum, pugnam inibit inermis cum armato: hic cæsim, punctim, dextrâ, læuâ, premet, vrgebit, lauciabit; ille miser, tanquam hostia, iētibus ceruices porriget, costas plagis, pectus vulneribus, totum corpus miseræ laniæ. Hanc ergo in nos technam pessimi fraudum architecti consuerunt, id, quod res erat, suspicari, se quidquid non potuerunt alijs fraudibus obtinere, sublatâ à nobis Dialecticâ facile effecturos; ita est. Si iste gladius, Dialectica, inquam, vel hebescit, vel retūdatur, vel à Christianorum manibus extorqueatur, boni superi! quæ hæresum colluies, quæ errorum phalanx, quæ vitiorum caterua ad paradisi huius, seu Ecclesiæ munitiones conuellendas velut agmine facto conspirabunt? At si Cherubini, sapientes, inquam, viti Dialecticâ, tanquam gladio, armati, primos Ecclesiæ adi-

76.
Mahometus & Iulianus in Christianos conspirant.
Chrysost. Martyrij decus egregium.
Nazianz. Theodor.

Dialectica gladius Christianos tuetur.

tus tueantur & irruant licet serpentes venenati, insultent floribus, anhelent virus, euomant faces, toto ex pectore, tanquam ex Ætneo barathro incendia iaculentur: omnes eorum insulsi, fracti, irriti, ac pessundati vno veluti spiritu diffabuntur.

77.
Dialectica
gladius
anceps.

Iud. 3.

Quæritis, cur non modo gladium, sed etiam gladium ancipitem appellem Dialecticam? certe quid respondeam anceps sum: ita multiplex mihi ratio mentem subit. mitto cæteras hæc accipite. Memineritis gladium ancipitem, seu *distomum*, ut vocant Græci, esse illum, in cuius medio capulus est, à quo duplex hactile hinc, & inde duos fastigiantur in mucrones. Adde te, eam formam esse figuratum, ut in dextram, vel sinistram manum æquè bene commoderetur & neutrum vobis figmentum videatur. Vtrumque est oraculum ex sacris Hebræorum Iudicum annalibus acceptum. quos si diligenter euoluatis, tandem inuenietis, Aodem ducem ambidextrum, confasse sibi gladium ancipitem; hoc est, in duas cuspides desinentem, quem medio tenus ubi capulus erat apprehensum in Eglonis Moabitæ viscera recondit. Hinc ergo, vobis ut satisfaciam, mihi aditus aperitur. Nam ut anceps gladius in utramvis manum iactatur non inueniunt; ita Dialectica ad utramvis scientiam, seu diuinam Theologiam, seu humani iuris peritiam excolendam, quam aptissimè adhibetur. Anceps gladius. Vtrâ manu vultis Ecclesiæ militare? Dextrane, an læuâ, Theologicâ, an Iuridicâ? Dici-

Dialectica
apta ad omnes
sententias
comparandas.

tis dextera, siue Theologica: Ergo arripite hunc gladium, qui aptissimè in dexteram quadrat. Dicunt aliqui læua seu iuridica: Ergo & illi gladium istum apprehendant, qui cum læua non incongruè cohæret; anceps est. certè vniuersumque scientiæ primates magnum sui præsidium hoc vno in gladio posuerunt: & quidem de Theologis tam antiquis, quam præsentibus, nemo dubitat, cum & eorum scripta Dialecticis argumētis plena omnium manibus atterantur: & horum disputationibus dialectica festiuitate aculeatis, theatra Academica iucundissimè applaudant. Iam verò vtriusque iuris principum quantâ in hac gladiatura operam & industriam collocauerunt? Cum & Gratianus Pontificij metator iuris, & Vlpianus Casares fundator peritissimus, ut alios præteream prope infinitos, Dialectica in palæstra diligenter, & gnauiter insudarint. Piatonis fortè iudicio excitati, cuius illud fuit de hac re decretum: accessum ad ciuiles artes intercludendum esse illis omnibus, qui de arte Dialectica nihil antea prælibassent. Merito ut expostulare possim cum nostratibus Lustanis, qui tanquam inuenisti palæstricæ, insalutata Dialectica ad Iurisprudentiam transfiliunt, & quod minus ferendum est, antequam legitimam ætatem consequantur, necio quas immunitates à Censoribus

Gratianus,
& Vlpianus
Dialecticæ
cultores.

consciencia

conscientiæ ambire solent exeundi à minoribus scholis, & ad maiores commigrandi, quas ut obtinent, valere iubent Dialecticos, & superiorem Academiam planè virilem suo congressu efficiunt penè puerilem. Quid si hoc nosceret Plato, quàm id ferret indignabundus? qui Dialecticam tanti faciebat, ut nemini suâ in Republicâ aditum ad illam aperiret, nisi ei, qui triginta ætatis annos expleuisset, & nunc (ô vices temporum! ô rerum vices!) triginta annos natus ad Dialecticam audientiam, non dico grandis vir & intempestiuus est, sed planè deponatus, & capularis senex est. At hoc libenter patior; illud ferre non possum: nam puer ephebus, qui adhuc esse poterat cum crepundio, iam erubescit videri cum Porphyrio. Sed mitto querimonias, ne tempus laudationi perexiguum importunis accusationibus transigatur.

Ad vos, auditores mei, si qui adestis, quos diligo antequam video, quos saluto, antequam agnosco; quos fero in mente, antequam habeo in schola. Ad vos, inquam, mea se conuertit peroratio, ludum vobis hodierno die gladiatorium aperio, præmoneo tamen, seuerè que prædico, ne quis gladiatorij ludi nomine deceptus mihi afferat in scholam, vel sub brachio gladiolos, vel intra vestem pugiunculos, vel in marsupio cultellos. Remittite hæc sicarijs, lanijs, ac popis; à vobis ingenuis, bene natis, liberaliter enutritis, procul ista esse debent, procul. nam qui citò ensē arripit, citò abiicit; qui extra tempus quarrit, in tempore amittit; qui leuiter vaginâ exiit, timidè in vaginam induit. Erit,

— ne accersite tempus,

quo pro aris, & focis eum laude strenuè decertetis. In illud temporis seruate animos, quos à maioribus vestris hæreditario iure accepistis; interim non est, cur illos in leues pugnas, in iuueniles rixas, in ymbratiles concertatiunculas exhauriatis. Aliter nostra nobis gladiatura exercenda; Dialecticæ gladium vobis in manus porrigam, non ut in mutua vulnere, Gigantea perciti dexteritate inuoletis, sed ut plicatissimos nugantium Sophistarum laqueos vno ictu rescindatis; quod feliciter ut contingat, mihi, & vobis indico leges. Audite meas, quidquid rei vestræ fuerit, à me quanta potero sedulitate curabitur, seu vestram ad doctrinam, seu, quod caput est, vestram ad probitatem exigatur. Nec labori parcam, nec sudori: totum me torquebo, & extorquebo, vobis ut tantulam doctrinæ guttulam instillem, guttulam, inquam; nam imbres quærite aliunde, mihi satis fuerit pumicem non esse. Iam vero, ut aliqua stillula Christianæ pietatis vestri animi intringantur, libens me in vadas mergam, & immergam decumanas; facultas fortè

Platonis
mos ergo
Dialecti-
cos.

782

Arma
scholasticæ
interdicta.

Vigili

Mira Orati-
oris ergo
suos audien-
tes officia
charitatis.

consulendi salutem vestram aliquando me deficiet, voluntas nunquam. Utinam præceptorem haberetis, qualem vestra tamen merita, tum ingenia postulabant verum aliqua bona faustitas vestrum memet intulit in obsequium; siquidem non oriandum mihi est, neque languendum, sed alendum, sed æstuandum, eò impensius, quò mihi sunt vires ingenij, doctrinæque remissiores. Felices labores meos, si per eos ad Philosophiam plures hoc quadriennio transferantur: multò tamen felicitores, si vel vnus ex meis auditoribus, per eosdem ad Christum transducatur. Vnius ego in aucupio ad meliorem vitam, quidquid molestiarum subire poterò, quidquid valetudinis exhaurire, quidquid sanguinis profundere, quidquid spiritus exhalare, totum id bene collocatum esse existimabo. Quà in re nullam à vobis gratiam inire volo; hoc enim suo iure vendicant, & officij mei ratio, & Societatis nostræ, cui totum me tradere in disciplinam cupio, sanctissima instituta. En partes meæ: vestras iam accipite. Vnū à vobis exigo, habete reliqua, quodnam illud? voluntatem. Ingenium, non requiro; scio enim iam expertus in Lusitanā iuente, quantum sit acumen. Nam Olysiponenses, ut à primis ordiar, totos mihi videtur natura, tum ad omnia summa, tum ad studia literarum solerti manu compegisse. Conimbricenses, & quos Monda vicinos alluit, mirā discurrendi facilitate, felicitateque vtuntur. Interammenes amœnissimo solo, in quo nati sunt, videntur mihi esse ad philosophandam amœniores. Trastaganis nemo dixerit inesse aliquid pingue; vel adipale; hæc illorum agris conueniunt, ingenijs subtilitas, & acumen. Regio verò Transmontana magnis iure se iactat alumnis, qui è summis montibus, vltra quorum culmina suo surgunt acumine ingenij, lucem patriæ scænerantur. Denique tota Lusitania ingeniorum fertilis, & ferax est; quare ingenium à vobis non requiro, quod vel inuiti offeretis; requiro voluntatem: nemo non spontaneus militat Dialecticæ. Superiores facultatis cogitatis, Agite dum, capessite, patent fores, feliciter abite. At minuuntur auditores; minuuntur: deseritur gymnasium, deseratur: languescunt studia Philosophiæ, dum modo meà culpā id non contingat, quid istud curem? Non erit quem exerceas ad Dialecticam, id ego meis adscribam commodis: faciam de quadriennio compendium; præterquam quò vnus, vel alter nunquam deerunt, qui si voluntariam mihi nauent operam, ingentis instar confessus videbuntur. Itaque, auditores, re agamus, rationes vestras subducite: si malè estis in Dialecticam animati, ne me, ne vos in ipso limine exanimetis; ad maiorem Academiam dextero pede commigrate. Quod non eò dico, quò parui pendam vos habere auditores: si ista mihi mens

esset,

*Societas
IESV instituta.*

*Lusitania
ferax ingeniorum.
Olysiponenses.
Conimbricenses.
Interammenes.
Trastaganis ingeniosus.
Transmontani.*

esset, amens essem. Testor, & palàm testor, nihil mihi gloriosius esse, nihil mihi posse esse felicius, quàm semper vestris progressibus, & ad literas, & ad virtutes deseruire: sed ideo dico, quòd vestram virtutem præponam meæ: potiusque ducam, me vestrâ præsentia multò iucundissima defraudari, quàm vos nostrâ Dialecticâ multò molestissima fatigari. Sin aliqua vobis scintillula inest perdiscendi Dialecticam, vobis, quæso, voluntaria opera studete; ne vos terreant laruales formæ Lernæis capitibus septemplices, quæ primùm ingressis minitantur. En gladius Dialecticæ, acuite, vibrare, exercete; quid formidatis? Ducem vobis præsto, ac Lanistam. Præludamus.

O R A T I O V.

Pro Dialectica vtilitate sequenda.

A R G V M E N T V M.

Ego libero Oratoris fidem, & prælusionem annecto, aliâs alibi annectendam, qua potius velatio, quàm Dialecticæ oratio erat inscribenda. Non abs re tamen adulterinam frontem induit, quæ adulterinos colores Sophistica exuit, cerussam, & pigmenta abstergit. Hic lectionis scopus; Sophista enim mērito, quo indutus erat, habitu spoliatur. Dialecticus verò simplici togâ ornatus, & veris coloribus animatus, veram ac germanam Philosophiam profitetur; sine fuco, sine inuolucro faciem suam ostendit.

Semper optimis, inquit Hieronymus ad Rust. mixta sunt pessima. Auro ahenum miscetur, pharmacum veneno conditur, virtutem vitium comitatur. Hinc oritur, vt homines vicinitate rerum decepti, probra, quæ rebus pessimis debentur, in res optimas soleant detorquere. Sic aurum tanquam orichalcum, pharmacum tanquam merum toxicum, virtus tanquam virus animorum nonnunquam vituperantur. Non est immunis ab hac lege Dialecticæ: imò, siquid aliud, obnoxia illi in primis est. Nam cum ipsa sit magistra veritatis, errorum expultrix, bonarum artium Regina, singularis ingeniorum illuminatrix, denique, vt Clemens ait Alexandrinus, hominum ad diuinam sapientiam manducaria; tamen pedissequam habet fraudulentâ,

79.
Hieron.

Mala per
mixta bonis.
Dialectica
encomia.

Clem. Alex.

*Sophistica
vituperia.*

Molina.

*Antiqui
Patres in
Dialecticâ
sophisticâ
excandue-
runt.*

*Lact. Fir.
Hieron.
Dialectica
necessitas.*

Aristot.

D. Thom.

mendacem, versipellem, vno verbo, præstigiaticem; quibus eam nominibus afficiunt auctores infra citandi. Quænam illa est planè ars sophistica. Vnde provenit, vt contumeliæ, quæ in artem sophisticam ab antiquis Patribus, scholasticisque Doctoribus non immerito iaciuntur; illæ ipsæ in Dialecticâ propter vicinitatem, quam habet cum Sophistica, refandi videantur: & quemadmodum omnes eo conspirant, vt Sophistica ab scholis, ab animis, ab hominum memoria in totum abdicetur; ita planè videntur exoptare, vt eidem exilio innocens Dialectica in sempiternum tempus addicatur. Nam, vt bene notat Mol. 1. p. q. 14. art. 3. antiqui Patres, si quod malum in republica serpere, & grassari ceptum animadvertunt, tam acriter in illud iaculantur, vt etiam in ea bona, quorum in confinio illud est, in mechi, atque in filire videantur: rati cum peritissimis chirurgis, potius esse sanam carnem & illatam candenti ferro perstringere, lancinare, vstulare, quàm rabidam ac putrem relinquere intactam, ex qua in totum corpus vis morbi effundatur, non nisi extremo fato medicanda. Quare neminem mouere debent ea, quæ videntur antiqui, tum Scholastici, tum etiam Patres aduersus Dialecticam prodidisse; cum constet, eorum animos, alio spectasse, & à Dialecticâ quidem minime alienos, in solam Sophisticam grauius excanduisse: quam iure merito putabant non solum iuuilem esse ad scientias comparandas, verùm etiam maximè perniciosam. Vnde primùm exordior argumentum ad necessitatem Dialecticæ adituendam respectu scientiarum acquirendarum. De hac enim parte solum differam, cum velim acrior videri in confirmandis proprijs, quàm in refutandis alienis: contra quod fecit Lactantius, vt ea propter non immerito ab Hieronymo vngue censorio perstringatur. Ita igitur conficito argumentum. Ars sophistica adeo pernicio-
sa est scientijs comparandis, vt omnem ad illas aditum intercludat; ergo Dialectica adeo necessaria est, vt ad nullam comò-
modè sine eius ductu accedatur. Consequentiò videtur bonas & si inter Sophisticam, ac Dialecticam vero oppositio intercedit, omnino certa est, dummodo ad congruentem formâ reducatur, quod facile fieri potest. Eruitur enim ex loco, à repugnantibus in quo formalis fieri solet argumentatio, teste Philo-
sopho 2. Topic. 3. Et probatur; quia similem in modum argumentatur Aristoteles 1. Post. dum absumens nihil esse falsius, quàm oppositam primè principij, rectè inferi; ergo nihil est v-
rius, quàm ipsum primùm principium. Nec dissimili vtitur ar-
gumento D. Thom. 2. 2. q. 10. 4. art. 2. cum ait, *speciale inobedi-
tia peccatum non committit, nisi cum quis, præcepto qua præce-
ptum est superioris, aduersatur, ex quo rectè concludit, com-
muni.*

munitur ab omnibus receptus, ergo specialis virtus obedientia non exercetur, nisi cum quis exequitur superioris præceptum, præcise quæ tale est. Imò & Christus Dominus similem argumentandi formam aliquando usurpauit. Satis sit locus ille Ioan. 10. *Si non facio opera Patris, nolite credere: si autem facio, operibus credite.* Vbi probat illud, quod proxime dixerat: *Ego & Pater unum sumus.* Probatio autem est huiusmodi: Diuersitas operationum inter me & Patrem, si forte daretur, sufficiens vobis occasio esse poterat incredulitatis vestrae, hoc est, non credendi me & Patrem eandem esse essentiam, idemque principium operandi ad extra: ergo identitas operationum inter me & Patrem, quæ de facto datur, vt vos ipsi experimini, sufficiens vobis ratio esse debet ad credendum me, & Patrem vnum esse. Ita enim post Theodoretum, Cyrillum, Leontium, Augustinum, Bedam, Euthymium, interpretantur recentiores ibid. Caietan. Toletus, Maldonatus. Missa igitur cõsequentia.

Probo illud antecedens: nimirum. Sophisticam perniciosam esse ad scientias comparandas. Primò ab auctoritate. Nam Basilus, qui in Dialectica adeò excelluit, teste Nazianzeno oratione 20. de eius laudibus, vt ijs, qui cum eo disputabant, facilius esset, è labyrinthis sese extricare, quàm argumentorũ eius laqueis effugere. si quando res ita postularet Basilus, in quâ, in cap. 1. Isaiæ, vocat Sophistarum dogmata fluxa ac decidua, nec potentia consistere. Vnde in c. 2. eiusdem Prophetæ ait, illa expressa fuisse in muris Hierichuntinis, qui non tormentorũ vi, sed tubarum quasi vnico statu corruerunt. Et in cap. 16. sentitur, artem sophisticam fuisse adumbratam in vrbe Moabitide Efebon. Primò, quia Efebon, quæ interpretatur *disceptatio*, prædicatur à Propheta suas plagas in æternum deploratura: Sophistica verò, quæ tota disceptatrix est, in perpetuis lacrymis iacebit; cum eius alumni apud inferos suis se mucronibus consequentiarum iugulabunt, *pœnitentiam agentes & pro angustia spiritus gementes, ac dicentes intra se; Ergo errauimus.* Secundò, quia arua suburbana Efebon, latissime in omnes partes excurrerant, adeo tamen erant infœcunda, vt ne leues quidem stipulas enutrent: sophistæ iurgando, argumentando, disceptando longissimè spantiantur, solidos cremabunt dies; illis enim, vt Græcus cecinit poeta,

Verborum non stilla cadit, sed flumen inertum:

at vero ex tam verbosis disputationum congressibus, nihil fructus, plurimum vanitatis. Tertio, quod meum erat institutum; quia muri Efebon fragiles erant, ac testacei; munitionib. vero sophistarũ informius nihil esse potest, nihil imbecillius. Vnde Regius Vates Psalm 163. eorum muros maceriam appellauit;

Theodor.
Cyrill.
Leont.
August.
Beda.
Euthym.
Tolet.
Maldon.
Basil.

80.

Sap 1.3.

Nos

Non est ruina maceria, neque transitus in plateis eorum. Nam licet sophistæ D. Hieronymo interprete ibidem, rimulas omnes suarum munitio-
 Hieron. num diligenter oblinant, obturent, & cōstipent ne qua sit ruina maceriæ, ne quis transitus, quia miseri homines veteratoriē circumuenti elabantur: tamen vnum efficere non possunt, vt eorum murus maceries non sit, cui si quis vel solis calcibus insultet, facile subruetur. Cum igitur sophisti-
 Irenæus. cæ præceptiones labiles sint, & sola inanitate plenæ; non possunt nobis esse gradus satis firmi, quibus nixi ad scientiarū culmen pertingamus. Hanc sophisticæ artis vanitatem mihi videtur expressisse Irenæus lib. 1. aduersus hæreses cap. 5. vbi
 sophistas pepones vocat, & cucurbitas. O pepones, inquit, *sophista vituperabiles, & non viri!* Cogitabam quorsum isthæc exprobratio pertineret, an, vt inueneret sophisticarum effæminatōs animos, iuxta illud Homericum Iliad. 3.

Homerus

ὦ τὰ πονεῖς, κακ' ἐλέγχε, Ἀχαιῖδες, οὐκ ἐτ' ἀχαιοί,

81.

O pepones, mala probra, Achiuæ, & non Achiuæ.

Hoc enim conuicij genus in animos parum viriles iactabant Græci, vt colligere est ex Theopompo apud Athenæum lib. 2. Sophistas verò non parum à viridis degenerasse, significat Alexandrinus 1. Stromat. post initium. dum illos vocat cicadis loquaciores. eos, quibus aures pruriunt, non satis viriliter demulcentes, & titillantes. Alia rursus meum animum subibat interpretatio; an fortè vellet Irenæus eò commate declarare sophisticarum superbiam, & arrogantiam in eo flatu, quo pepones & cucurbitæ inturgescunt satis, vt videtur, adumbratam saltem, si non expressam. Nam sophisticis sicut nemo ignorantior, ita nemo & arrogantior; duæ enim istæ comites, ignorantia, & arrogantia, se inuicem consequuntur, vt optime ostendunt Chrysostomus homil. 40. in Ioannem, Gregorius lib. 23. moralium. Helias Cretens. in Nazianz. Bernard homil. 37. de duab. notitijs in Cant. D. Thomas 2. 2. quæst. 162. art. 3. ad 1. Caietanus & alij interpretes ibidem. Meritò vt dicat Apostolus 1. ad Timoth. 6. *Qui non acquiescit sermonibus sanis, superbus est, & nihil sciens cum superbia coniungit inscientiam.* Quanta verò sit arrogantia sophisticarum, bene declarauit Ambrosius epist. ad Demetriadem, dum ait: *eos propria fiducia inflari, & sibi suum constituere meritum, vbi diuinum cessare auxilium.* Non minus eleganter Hieronymus commentarijs in cap. 5. Osee, *Matrem, inquit, habens iniquitatis suæ superbiam, dum semper altiora se scire iactant, & excelsum sibi scientiam pollicentur, & in Ecclesia contumeliam debacchantur.* Breuior, non tamen obscurior, Epiphanius lib. 2. contra hæreses, tom. 1. hæres. 64. in verbis Methodij: *Sophista, inquit, ad suam gloriam fraudem co-*

Chrysost.

Gregor.

Helias

Cret.

Bernard.

D. Thom.

Caietan.

1. ad Ti. 6.

Ambrol.

Hieron.

Epiphan.

lorantes depingunt. Cùm ergo sophistæ ex nimia superbia laborant, vel insaniant, bene inflati pepones, & turgescences cucurbitæ ab Irenæo appellantur. Et fortasse hæc sophistarum arrogantia, morbus ille est, quo eorum animi affliguntur. Sic enim appellantur Clemens Alexand. 1. Stromat. Basilius lib. 5. aduersus Eunomium homil. 17. Theophyl. & alij. Hic autem morbus non est alius, quàm insania. Quid enim insanius esse potest, quàm velle sapere ex inscitia? Quare, vbi Paulus 1. ad Timoth. 6. de sophista ita loquitur, *languens circa quæstiones & pugnas verborum.* merito legit Varablus, *insaniens circa disputationes* eorum enim languor furor est. Quò fortè alludit Isidorus Pelusiota lib. 3. epistolarum 87. cùm sophistas appellauit insanos. Certè Euripides in Phœnissis contemplatus hanc sophistarum siue insaniam, siue ægritudinem, siue arrogantiam, ex ignorantia tamen ortam, prudenter cecinit, eam vt conualesceret pharmacis indigere sapientibus. *contraria contrarijs curantur;* morbus igitur ortus ex inscitia curari debet pharmaco confecto ex sapientia. Ea altera expositio. Addo tertiam. Quemadmodum pepones, postquàm nimium maturuerūt, medullam omnem, qua intus erant stipati, quosdam inanes decessunt in vapores, compressiq̃ue manibus in vanos strepitus accessunt: ita sophistæ sua ignorantia putrescentes potius, quàm maturescences, veritatis vacui, vanitatis pleni, hanc foras promunt, illam intus condunt, & si à sapientibus nimium comprimantur, defiliunt, & in futes verborum crepitus erumpunt: vt non immeritò Elias Cretensis in orationem tertiam contra Iulianum, sophisticam appellet *artem deceptricem*, Ignatius epistola ad Trallianum, *artem vaniloquam*, Clemens Alexandrinus 1. Stromat. *phantasticam potestatem.* Quid igitur utilitatis ab hac arte ad reliquas scientias comparandas spectetur? Certè nihil. Parùm tamen foret non prodesse, si non obesset: obest autem plurimum.

Capite nobis vulpes paruulas. qua demoliuntur vineas, cecinit Epithalamographus Cantic. 2. Quas appellat vulpes demolitrices vinearum? Non dubium, quin eos homines, qui sophisticis argutijs aliorum animos deludant: quiq̃ue, vt cum Satyro, loquar,

— *astutiam rapido seruant sub pectore vulpem.*

Ita enim interpretantur Origen. Theod. D. Gregor. ibi, D. Hilarius in Matth. can. 7. D. Ambros. serm. 11. in Psal. 118. & commentarijs in Luc. cap. 9. & lib. 2. de Spiritu sancto, D. Bernardus sermone 64. in Cant. vbi notat huiusmodi homines capiendos esse, non fugandos. *Capite: capiantur,* inquit, *potius, quam fugentur. Capiantur non armis, sed argumentis.* Nec immeritò:

Clem. A.
lexan.
Basilius.

Vatabl.
Isidor. Pe-
lus.
Euripid.

Sapientia
mudetur,
inscitia.

Elias Cret.

Ignat.
Clem. A.
lexan.

82.

Iuuenal.
Origen.
Theodor.
Gregor.
Hilar.
Ambros.
Bernard.

vt li-

ut si quidem nos captant, & non capiunt, à nobis, cum non capiuntur. capiantur; & quam pœnam nobis inferre volunt, luant; & in quas plagas impedire volunt alios, implicentur. Quod tamen difficillimum factum est: nam, ut idem Bernardus observat serm. 66. *Vulpes tam pusilla atque subtilis est, ut facile humanos frustretur obtutus: & nescio qua arte fingendi ita sua confundit vestigia callidissimū animal, ut qua vel intret, vel exeat, non facile queat ab homine deprehendi, cumque pateat opus, non appareat auctor.* Ita Bernardus festiuissimè, Non aliter sophista tam callida arte concreditur, tam cauto pede confligit, tam solerti lapsu erumpit, ut cum iam videtur undique circumventus, subito appareat expeditus. Nimirum Proteus est, multiplices sese induens in figuras. Et nisi aliquis Aristæus accedat, non Cyrenæ, sed Dialecticæ præceptionibus institutus, qui exitus & effugia ambientem validis nodis constringat, facile elabatur. Has igitur vulpeculas capite, quia demoluntur vineas, corrodunt pampinos, defricant gemmas, atterunt stolones, racemos deuorant, omnem virorem, ac decorem vinearum labefactant: hoc est, litos greges sophistarum prendite, conuincite, circumcludite: ne mendacia serant & errores, & in hortu amoenissimo veritatis dumeta excitent & spineta falsitatis. Videtis quantum sophistica afferat nocumentum ad scientias comparandas? Quis crederet ex tam fictitijs machinamentis tantam posse scientiarum calamitatem proficisci? Hoc ipsum facere non possum, quin exemplo alio illustrem.

Bernard.

Vulpium
calliditas.Sophista,
Protheus
est.

83.

Ægyptia
plaga per
sciniphes
illata.

Exo. 8. 19.

Caietan.

Philo Iud.

Origenes,
& ex eo
Aug. ser.
87. de tem-
pore.

Inter Ægyptias plagas vna per Sciniphes illata adeo acerbâ fuit, ut cum Pharaonis Magi reliquis non cederent, ab hac se statim victos faterentur; *Digitus*, inquit, *Dei est hic*, hoc est, maior hic aliqua virtus latet, quam cui nos resistere possumus. Quid hoc est? Nonne Magi sanguinem sanguine, ranas ranis, dracones draconibus repulere? Cur etiam hanc pestem aliâ simili non euitarunt? Caietanus, credo, ad literam, licet non meum ad institutum. *Voluit Deus in minimis deficere Magorum virtutem; ut si quando in maximis valeret, intelligerent Ægyptij eam à Deo datam esse, non innatam; ex diuina liberalitate concessam, non ex humana hereditate possessam.* Philo Iudæus, ad mores, nisi fallor; & præter id; quo tendo, *Voluit item Deus Ægyptios minimo supplicio succumbere, ut maximis supplicio cederent; uno digito Dei punientis collidi, ut totam manum Dei sauiantis formidarent.* Nam si digitum Dei leuiter sauiantem tota non potuit sustinere Ægyptus, manum integram Dei in plagas efferuescentem, quo pacto vnus sustinebit homunculus? Origenes allegoricos sequitur explicatus: sed quibus mea sententiâ stabilitur, per sciniphes sophistas intelligit; *Hoc animal*, inquit Orige-

Origeues, pennis suspenditur per aera volitans, sed adeo subtile, ac minurum est, ut visum, nisi acutè cornentis, effugiat; corpus tamen, cui insederit, acerbissimo cerebræ stimulo, ita ut quem volitantem videre quis non valeat, sentiat stimulantem. Non aliter Sophista; &c. Quare sicut illud animal icue, paruum, penè nullum, adeo tamen perniciosum fuit AËgypto, ut vel Magos, vel Philosophos perturbaret, indeque viribus repelli non posset humanis; ita Sophistarum genus difficile, molestum, importunum, adeo est veræ sapientiæ inimicum, ut eos, qui ad illam peruenerunt, deturbet qui in illa proficiunt, eludat; qui de illa profitenda cogitant, remoretur. Perniciosi planè homines & infesti. Date igitur illud antecedens vel solâ auctoritate permoti. Nimirum sophisticam ad scientias comparandas perniciosam esse. Vnde infero; ergo Dialecticam ad easdem acquirendas esse necessariam. En primum, & postremum pro hac parte argumentum. Vnicum esto. In quo fateor ingenuè plus fuisse verborum, quàm neruorum. Date veniam. *Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.* Ego si quam noui (noui autem nullam,) si quam, inquam, noui, loquendi fuit, non discendi. Ex illa hoc præceptum adhuc memini; nimirum: *persuasiuorè leuius velitandum esse cum auditore persuaso;* vestrum autem nemo est, qui iamdiu non sit in hanc opinionem excitatus. Dialecticam esse necessariam, & pernecessariam ad ceteras scientias comparandas. Quid ergo vehementius agam cum pacato? inclementiù; belligerem cum pacifico?

Nota Auctoris modestiam postquam per aliquos annos Rhetorem egit.

ORATIO IV.

In Baccalaureorum examimibus.

ARGVMENTVM.

Inoffensus planè clypeus Philosophiæ; priuatas domos defendit, integras vrbes protegit, amplissima regna custodit, vniuersum denique terrarum orbem tuetur. Hac vtriusque sapientiæ exempla demonstrant. Tandem Philosophiæ candidatus hoc clypeo protectus descendit in arenam, victoriam spe præsumit. Certè parmam nemo abuciat, qui ad palmam nititur; nemo enim relicta non bene parmula coronatur in triumpho.

Superiori anno, cùm philosophicum curriculum ingressus sum, Auditores meos, si fortè meministis, armaui gladio: nunc

Scipianis
Africani
celebra dis-
cium.

nunc clypeo armabo alienos. Erit aliquis ex optimis Candidatis, qui indignè ferat sibi clypeum, alijs gladium de ferri, suspicatus clypeum minoris esse virtutis argumentum, quàm gladium. Hanc illi suspicionem ingeret celebrè illud dictum, credo, Scipionis Africani: (diu enim est, ex quo id legi, neque interim mihi fuit otium relegendi.) Obtulit bonus quidam miles suo duci Africano clypeum, quem aduersus omnes ictus munitissimum esse prædicabat. Quid Africanus? libensne suscepit? Induit alacer in sinistram? Gratulabundus cumulado pretio rependit? Nihil sibi minus persuasit. Imò toruus, & seuerus, *Abi, inquit, bone miles, cum tuo munere, ego dextera utor, non laua: gladio mihi opus est, non clypeo.* Ita se mihi opponunt generosi candidati. hocce tu nobis offers clypeum meræ imbecillitatis argumentum; timidis hæc dona remitte: nobis, quos ad philosophica certamina parens sapientia

Clypeum
fortitudi-
nis argu-
mentum.

Jonathas
& Saulpa-
riter occi-
dunt.

melioribus auspicijs inauguras, gladios, & missile ferrum. Parcius optimi Candidati, parcius. Virtutis nullum est accommodatius insigne, quàm scutum: adeste parùm, dum id probò; antiquam ad rem me confero. Occidit bellico in conflictu gemina illa virtus, Aquilarum virtute maior, & leonum, virtus Ionathæ, & Saulis: cum Principe ac Rege, optimi quique militum corruerunt: cum militibus bellica præsidia omnia conflagrarent: funebre Vates Regius misera in strage concinit Epicedium: quid primùm in eo queritur? Quid deplorat? An sceptrum Regijs manibus excussum, hostilibus pedibus attritum? An purpuram nativo succo decolorem, infuso cruore saturatam? An diadema Saulis capiti direptum, equorum ungulis collisum? Nihil ista. Maiorem iacturam lamentatur. Ibi abiectus est, inquit, clypeus, clypeus Saulis. Ac si sequerebundus ingemiscat,

Clypeum
Saulis.

O clades! ô perniciës! ô calamitates! in totum exercitus robur hostilis furor defæuaret; in reliqua belli instrumenta militaris procella detonaret: vnus superesset clypeus Saulis, salua mihi esse omnia viderentur: nunc autem abiecto clypeo spes abicitur, languent animi, prostrata mihi omnia videntur esse & percussa. Cernitis in clypeo quantum sit momenti? ergo strenuis debetur clypeus, non ignauis: fortium insigne est, non imbellium: clypeus fortium. Pergite mihi studere, dum Laconicè exemplum Laconica oratione perstringo.

85.
Mater La-
cana.
Aufon.

Lacæna quædam mulier filium ad bellum profectum clypeo obarmavit; quam precem existimatis addidisse? Vt cautè incederet? Vt vitæ consuleret? Vt iuuenilem audaciam temperaret? De hac re nec verbum quidem. Quid præcepit? *Cum hoc,* inquit, (dimetrum reddo Aufonij) *aut in hoc redi?* Nostis sententiam planè auream? Non dum satis, vt existimo. Adeste ani-

inis, faciam, ut agnoscat. Græcorum consuetudo illa fuit, ut qui in prælio dimicando fortiter cecidissent, eodem, quo præliati fuerant in clypeo ad sepulturam efferrentur; quod solenne externorum etiam rituum non ignarus Mantuanus suâ in Aeneide expressit. cum de Pallante Arcadum Principe à Rutilis interfecto à Troianis parentato, ita cecinit;

Mantuan.

Impositum scuto vs. ferunt Pallantia frequentes.

Iam ergo & ille dimeter Spartanæ feminæ recâtetur, cum hoc, inquit, aut in hoc redi. Ades mihi filius, ad bellum mitteris, præbe te, & melim & Lacedæmonium. Proba virtute tua, & matrem tibi esse viraginem Spartanam, & patriam virorum educatricem. Hunc tibi trado clypeum, mentem erige, sume animos. Omnia de te spolia hostes ferant, clypeo caue sis nunquam te expolient. Manus tibi, & brachia rescindantur, patere. Clypeum à te reuelli nunquam patiare. Animus a corpore tibi exgatur: clypeo nunquam laua denudetur: leuior est vitæ, quam clypei iactura. Redi, ita precor superes, & fortunatus redi, sed hac lege, Cum hoc, aut in hoc. Viuus cum hoc, mortuus in hoc, neque viuus, neque mortuus sine hoc. Hoc tibi sit victentium solum, hoc tibi sit cadenti feretrum, hoc tibi triumphanti monumentum: hoc tibi expiranti mausoleum; cum hoc, aut in hoc, nunquam sine hoc. Desinitis iam mihi irasci optimi Candidati: Cernitis in clypeo virtutis insigne, fortitudinis trophæum? Creditis à me honori vestro consultum esse, dum clypeo vos armo, ad philosophicum certamen? Ita credite, ita iudicate.

Sed quid Philosophiæ cum scuto? Iam id aperiam: vnum in primis ratum volo, vitam que sapientiam tam profanam quàm diuinam clypeo armatam esse. Age, & profanam intueri. Nōne Pallas sua ægide clypeata è Iouis cerebro profiliuit? Sed diuinam altissis contemplantur? Nonne æterni Patris soboles filia Regis circumamicta varietatibus, ut diuinus Vates poetatur, seu ut Hieronymus Græco è fonte haurit, scutulus exornata splendet? Planè ita est. Vtraque mihi videtur sapientia suo sibi iure clypeum vendicare. Sed quos in vsus armatur clypeus? Rem aggredior. Scutum è toto armorum genere vnum est, quod ad tuenda omnia corporis membra fabricatur. Caput galea, thorace pectus, lorica femur, alia corporis membra alijs armorum generibus muniuntur: scutum versatur pariter omnium in præsidium, omnium seditur ac reflectitur in tutelam. Est pectori, ambit latera, seruat caput, totum corpus protegit ac circumdat. En Philosophiæ ingenium, en officium. Omnes defendit, & quod magis mirabimini, inoffensa; quam domum? quam urbem? Quod regnum sapientia non tuetur? domum?

Lacana ad
filium ele-
gans exhor-
tatio de
clypeo ser-
uando.

86.
Quid sa-
pientia dis-
iuncta &
profana cū
clypeo.
Hieron.

*Pindari
domus ser-
uata in
incendio
communi.*

Testor Pindari penates, qui in media Thebarum calamitatē incolumes perflutere Urbem? Testor Lampfacum Hellefonti, ad quam tuendam vnus Themistoclis sapientia plus contulit, quàm ad euertendam validissimæ Persarum incursiones potuerunt. Regnum? Testor in Africa Numidiam: prope Asiam Aegyptum: intra Europam, Græciam, Siciliam, Italiam, Hispaniam, vt de alijs taceam prouincijs, quas non tam potentia, quàm vna sapientia obiecto contra omnia tela clypeo cōseruauit. Quòd ne vobis dictu facilius videatur, quàm probatu; eas mecum regiones animis peragrate. Numidiam feruidus ingenij Masinissa & feruidus xui. vt poeta canit, non pugnando, sed philosophando diuturna in pace sustentauit. Ab Aegypto vterque Ptolemæus Claudius, & Philadelphus hic non armis, sed libris studendo, ille non castra, sed altra meditando. hostiles iniurias arcuit & repressit. Athenæ sola Perichs sapientia steterit, sine illa certū in interitum ruituræ. Sicilia, non Dionis imperio sed ingenio extremam perniciem euasit, quam illi circumfusæ hostium classes machinabantur. Italia suo se collidens pōdere, vltimum saepe abiret in occasum, nisi Fabij, Catonis, & Fabritij, & aliorum non tam Imperatorum armis quam consilijs tegeretur. Te verò, ò Hispania, à telis hostium quis protexit, à belli periculis quis defendit, è lethi faucibus iam penè haustam quis eripuit? Nisi illa, quæ suis semper vigilat, & militat alumnis Philosophia. Mitto alia, quibus id confirmare poteram, exempla. Vnum accipite festiuissimum.

*Qua, &
quot ciui-
tates sapi-
entia auxi-
lio stete-
runt.*

87.
*Ferdinan-
di Regis
Hispani
exercitus.*

Colonus Philosophiâ & militia iuxta bonus Ferdinandi Hispani Regis exercitū ducebat apud Barbaros Ramaicenses, cui agrestes homines, & ferini, nec prece, nec pretio suppeditabāt alimenta, rati, totum exercitus robur, fallaci arte potius, quàm aperto Marte abolendum, neque illos opinio fefellit. nam eò ventum est, vt Hispani milites ferendis corporibus, ne dum armis impares viderentur. Marcebant ora, languebant artus, crepabant viscera, lababant genua, vires succo, & sanguine exhaustæ tabescebant. Quid colonus? raptò viueret: deerant raptoribus rapinæ, capefferet viam in Hispaniam: ad viam deerant viatores, incursiones ageret in hostes: animas agebant milites præ fame. quid consilij? pati. quid remedij? perire. quid solatiij? mori, & exanimari. O vitæ, Philosophiæ, dux, & clypeus singularis! quæ discrimina à tuorum ceruicibus militaris industria non auertit, tu sola, tui obiectu clypei, repulisti. Nouerat Colonus Astronomiæ peritissimus lunam iam iam esse defecturam: mittit ad Barbaros legatum, vt sibi quàm primò commeatus subministrarent: sin minus, certò scirent totum contra eos cælum obarmandum; & huius rei signum, nisi crederent.

derent, in cæl. proximam ſub noctem affuturum. Legatum
 exceperet Barbari, cum plauſu, cum exploſione remiſere: no- *Luna de-*
 ſte tamen intempeſta, ſiue religio, ſiue ſuperſtitio ad id eos *ſeſus.*
 impulſiſſet, ſidera inſpiciunt, cernunt lunam pleno orbe ſinua-
 tam paulatim expalleſcere, ſuo fulgore hebetari, ac tandem
 terra cal gine incubante, toruum, minacemque aſpectũ exhi-
 bere. En illud eſt, exclamant, illud eſt irati Numinis oſtentum:
 quas pœnas tam dira cœli facies minatur? caue, caue, quiſ-
 quis ades: procul omen eſto; tam ferale aſtrum procul eſto.
 Vix prima cœlo aurora ſe reddiderat, cum Barbari à feritate
 in humanitate reſtituti, certatim pro ſua quiſque parte hu-
 meris onerant cibaria lauta, ſplendida, opima; & ad Coloni,
 cæterorumque militum genua prouoluti. En vobis, inquit,
 comæatus: ſi parci videbuntur, aderunt largiores; ſolum, quas
 metuimus, iras cœſenſi Numinis deprecamur. Subitâ annonâ
 reſecti milites annos ſibi promittunt longiores, & qui mortẽ
 in ſingula momenta expectabant, illo cibo, tanquam nectare
 recreati ſibi fore videntur immortales. O clypeum domoũ!
 ô tutelam vrbiũ! ô præſidium regnorum, Philoſophia! Te au-
 ſpice, te duce, (nec vana fides,) domus, regna, nullis laborum
 procelis labefient.

Sed me incautum oratorem, qui cum ſuſceperim Philoſo- *88.*
 phiam oratione illuſtrandam, obſcuravi; & cum poſſem im-
 meſas illius vires prædicare, attingi prope nullas Dixi priuatas
 domos à Philoſophia deſenſas, nihil dixi: integras vrbes philo-
 ſophie ſeuto ſarras, teſtasque fuiſſe, dixi parum: ampliſſima re-
 gna vno Philoſophiæ patrocinio ſecurius cuſtodita, quàm ſi
 muro ſeptemplici clauderentur, adhuc non dixi multum, quo
 ſe vitæ tua vis, ô Philoſophia, extēdit: Eſt amplius, quod de-
 fendas: O rem miram, & niſi diuinum aliquod oraculum an-
 teiret, incredibile! Luſtrate oculis immenſa terrarum ſpatia,
 quæ ſurgunt ad Arctos, quæ cedunt ad meridiem, quæ tendunt
 ad ortum, quæ ſpatiantur ad occaſum. Cernitis eam molem,
 crebram domibus, frequentem vrbiſus, regnis, vt ita loquar,
 conſtipatam: totam eam ſapientia ſuo clypeo tegit ac tuetur.
 Mirum narras, & incredibile: oraculum niſi proferas, non ſe-
 queſtur audientium fides oratorem. Audite, non Delphicum,
 ſed Dauidicum. *Totum or-*
bem ſapi-
tiæ tuetur.
Pſal. 46.
10.
Quoniam Diſ fortes terra vehementer eleuati ſunt; ſeu, vt Hebræo elicio de archiuo, quoniam Diſ ſcuta terra.
 Quis ignoret diuinæ ſapientię profeſſores à Vate in eo carmi-
 ne decantatos: ſcuta igitur appellat, non domus non vrbiſus nō
 regni, ſed terræ: ſcuta terræ, quia nulla plaga eſt adeo ab hu-
 mano ritu aliena, quam ſapientię præſidium nō defendat. Nec
 mirum, ſapientes homines à Vate ſcuta terræ appellatos,

cùm ab eodem Dij nuncuparentur, *Dij scuta terra*, nam Deus scutum est: unde illud eiusdem Vatis hemistichion, *Misericordiam & veritatem intelligit Deus*, seu, vti Hebræo inuenietis in archetypo, *Sol & scutum Deus*. Ita igitur odior argumentum: Deus scutum terræ est, concedetur: sapiens Deus est non abnuittis; colligite Dialectici, vestrum est hoc munus; ergo sapiens scutum est terræ.

89.

Magnum profectò videri debet, sapientes homines, dum viuunt, vniuerso terrarum orbi defendendo gnauiter excubare, postquam tamen in cineres abiere, adhuc agere excubias, adhuc arcendis malis inuigilare, adhuc se terrarum clypeos exhibere, hoc vnum incredibiliter admiror. Restamen ita habet. Philosophi, quando vrget necessitas moriendi, corpore exuunt, non inficior: clypeum, quo terras tueantur, exuere nunquam possunt: viui mortui in suorum ciuium tutelam armantur clypeo. Neque solùm de ijs loquor, qui Christianam Philosophiâ coluerunt; hi enim, quo res nostras inter homines laboriosius curarunt, eo illas inter Superos felicius negotiantur: ad eos quoque mea oratio spectat, qui humanæ sapientiæ cultores extiterunt vos cineres, vbicumque adestis, sapientum, vos appello clypeos ciuitatum: vos arida ossa, & exesa quâcumque sub tellure delitescitis, vos appello arma, & monumenta regnorum, vos vrnas, vos tumulos, vos inania sepulchra Philosophorum, vos appello inexpugnabilia propugnacula terrarum.

*Sapientes
vel mortui
sunt orbis
propugnacula.*

Cæsar Augustus Alexandria pepercit.

Totâ fere Asiâ Cæsar olim Augustus, victor, & triumphator equitabat: factò agmine Alexandriam tendit, cingit urbem, quatit muros, extremas in angustias adigit oppidanos. Parùm aberat, quin portas frangeret, mœnia labefaceret, domos euerteret, fana compularet, totâ vrbe amplissimis spolijs prædiuite frueretur: cum subito noua ratio mentem subit in medio æstu præliandis: state, inquit, milites, & cessate. Milites primùm non curare, sed alacrius vrbis inuehi in ruinam: state, inquam, ingeminat Augustus, & à bello abstinete, quid istud, inquit, milites, est præcepti? In re confecta legnes erimus, qui sumus, in aggredienda bellicosi? Aliud Augustus agit: vi & ferro euerenda vrbe insistamus. Sistite, ter iam admoneo, exclamat Imperator, sistite arma ponite, retrocedite, urbem in columem relinquite, & illa sam: sic volo, sic iubeo. Nouum consilium, inquit miles, ne dicam importunum, vincere scis ô Cæsar, victoria vtî nescis, quam tibi urbem fortuna obtulit, relinquis? quas tibi diuitias militum virtus peperit, contemnis? Alexandriam Asiæ decus, Orientis decus, totius mundi amplissimum emporium, cum iam possides, renuntias? Impiger es ad bellum, ô Auguste, piger ad triumphum. Cur cessas, cur desistis, cur ob-

sidiõne

fidione urbem soluis, quam statim ditione coercebis? Boni cō-
sulite ô milites, inquit Imperator, boni consulite factum
meum. Subijt mihi animum vnus Philosophi, Arto nomē fuit,
qui in hac vrbe vixit, recordatio. Ea mihi flammam restrinxit,
iras emollit totum pectus serenauit. Nefas duco Philosophi
patriam, domicilium, sepulturam, nefandis cædibus cruentare;
malo ab Alexandrinis victus videri, quàm vincere Alexandriam,
ne cogar cum altrice vrbe alumni Philosophi cineres violare:
non timeo, mihi credite, non timeo viuorum gladios, timeo
clypeos mortuorum. Philosophus vnus mortuus urbem seruat,
quam tot milites viui non seruarunt: vnus de vobis inuictis
victor exit: vnus de me triumphatore Asiæ triumphat. Cedite,
urbem soluite, pugnandi auiditatem coercete, vt philosophi dī
dignitati consulatis ô cineres, plusquam milites! ô feretrum
plusquā ferrum! ô vnam plusquam arcem! ô cadauer plusquā
aggerem! ô clypeum & viua & mortua in laua formidandū!

Quid amplius potuit erga Deum Davidis sanctitas & reli-
gio: Solymam quondam Assyriorum Imperator Senacheribus
oppugnabat, aderant hostiles acies, manu validæ, fortuna tu-
mida, numero infinitæ, ingenio ipsis etiam bellis duriores:
contrâ Solymæi, viribus imbelles, casibus attriti, copijs dimi-
nuti, moribus in naturam degeneres belluinam: vno verbo ab
Assyrijs omnis metus, ab Hebræis omnis spes penitus exula-
bat. Quid in rebus desperatis effectum creditis? Ecce tibi inter
armorum crepitus, inter telorum missus, inter hostium plau-
sus, inter ciuium eiulatus, ecce tibi de cælo personat non to-
nitruum, sed oraculum: *Protegam urbem hanc propter David.*
Nec mera: armatus è cælo desiluit in Assyrios bellator. Boni su-
peri! quot funera inter hostes, quot gaudia inter ciues? quot ca-
dauera per agros, quot clypei pro Hebræis? Continuò incolarum
lachrymæ exarescunt, hostilis cruoris flumina inundant:
semianimes Hebræi reuiuiscunt; immortales, vt sibi videban-
tur, Assyrij moriuntur. tam subitam vrbis libertatem, tã præ-
sens Numinis patrociniū, tam firmum contra hostiles acies
scutum, quis parauit, nisi profectò ille regius ciuis; ille, qui iam-
dudum conditus, in tumulo viua adhuc spirabat sanctitatem?
O parem sanctitati Philosophiam! O parem Philosophiæ san-
ctitatem! Quod olim Hierosolymæ præstitit vnus Regis de-
mortui sanctimonia, hoc ipsum vnus Philosophi defuncti sa-
pientia contulit Alexandriæ.

90.
Imperator
Assyriorū
Solymam
oppugnat,
& expu-
gnat.

4. Reg. 19.
34.

Sed quis me benevolentia vestra statum tam feliciter pro-
uexit, vt hactenus ad illum scopulum orationem meam impin-
gere nequaquam pateretur? Agite quæso, & ad illum paulisper
me me impellite, non vt ibi naufragiū quærat oratio, sed quie-

91.

Cant. 4. 4.

Turris
Davidica

tem. Illa sedes optimi Candidati scitis, quænam est? Est turris David; *Mille clypei pendent ex ea*, prendite felicissime, sed prendite clypeati, sed prendite disciplinis instituti, vel si Hebræorum adyta adeatis, est turris David constructa ad disciplinas. Clypeis armatur illa turris à disciplinis. Prendere illam vultis? prendite felicissime, sed prendite disciplinis instituti: tot in ea fulgurent clypei quot Philosophi. Parmam nemo abijciat, qui nititur ad palmam quæcumque ad vos librentur iacula, declinate, si contra veritatem iaciantur, veritatis præsidio rejicite, si contra Aristotelem collimentur, Aristotelis patrocinio repellite: si contra vestem ad Philosophiam ductorem torqueantur, totis viribus retorquete totas ad eum defendendum vires debetis, qui totas ad vos instituendos vires effundit. Animo nemo cadat in hoc certamine, seu tela ingeminetur seu clamores, clamores, si qui ingemunt, ne timere sunt fulgura sine cuneo. Illis Philosophiæ clypeos ne obijcite: adfunt cum, in qua irriti evanescant, quamuis eos fore polliceor moderatos, sumus enim iudices, non rabulæ: tela solida, præacuta, & amantata, si qua fuerint, hæc timete. Dexterè versate clypeos, ut caueatis, adeste cauti ante moneo: ne forte pedibus, ut aiunt, minitemur, plagas capiti reponamus. Tot vobis adfunt scuta quot verba tot lumina, quot scuta: oculos habete clypeos, siue oculos clypeatos, ut & oculis prævidere, & clypeis retorquere tela valeatis. Relicta non bene parmula nemo cedat clypeo perforato; animam potius relinquit, quam parmam, pectus perforari potius sinite, quam scutum. Pro mittitis ita facturos? feliciter auguror. Vicistis, & si maius desideratis auspiciam, triumphastis.

O R A T I O VI.

Pro auspiciandis eisdem examinibus.

A R G V M E N T V M.

Triennis Philosophiæ cursus, cum trienni Salomonis cursu, seu navigatione confertur. Et quid vel aptius, vel dignius? Salomonica classis, & tempestatibus, & felicitatibus insignis: philosophica suas etiam sustinet tempestates, suas numerat felicitates. Salomonica in patrios tandem portus triennio exacto feliciter remigat, aut spoliis onusta, mercibus plena, omni diuitiarum genere abundans. Philosophica post triennem navigationem non minores venditat diuitias, merces exponit pretiosiores. accede, si venales fuerint, eme.

Feliciter

Felicitatem Salomonis innumera prope illustrarunt monumenta; quæ si expendere vellem vniuersa, neque mihi ad dicendum verba sufficerent, neque vobis ad audiendum patientia superesset. Vnum seligo è multis, futurum omnibus, vt spero, nouitate gratum, varietate iucundum, grauitate ita acceptum, vt dignum hoc theatro, hac luce, hoc splendore hominum, vestra denique beneuolentiâ videatur. Illa se mihi offert armata classis, quæ Rege Salomone tertio quoque anno nauigabat in Ophir, Indicam regionem, siue illa sit, quam *Peru* vocant; seu, quod potius existimo, Aurea Chersonesus (*Malacem* nuncupatis) Lusitanorû expugnata viribus, nobilitata trophæis, præsidijs vsque adhuc conseruata. Facite quæso, vt mihi nauigationem illam describenti, vestræ humanitatis beneuolentissimus fauonius blandiatur. Tempus aderat (fingite vos non aliud, quàm Octobris Calendas extitisse) quo illa triennis nauigatio parabatur. Ecce tibi in æstuario sarcinæ naues, in vrbe expediti milites, aptari sarcinas, pulsari tympana, euntium, redeuntiumq; congressu omnia littora circumstrepere. Ad hæc designabatur dux ætate grandis, consilio maturus, experienciâ edoctus, qui nauigationi præsideret. His ita procuratis statò die miles ad nauem cogebatur, ciuitas spectandi studio excita ad littus confluebat, tubarû clangor vtrinq; editus, & in medio ære collisus, in omnes partes sonantior fundebatur. Ergo passim dabantur vela, è summis antennis vexilla emicabant, tota classis vittata, tota comata, multis redimiculis temerè ventilatis paulatim è portu recedebat. Quid obsecro in mari, quid in terra non visendû? In mari celestia nauticum, in terra ciuilibus gemitus, in mari salutantium gestus, in terra bene imprecantiû nutus, in mari crebrû vale, vale, in terra frequens salue, salue. Sic vtrinq; defixis obtutibus suos respiciebant, pater filios, frater germanos, amici amicos non nisi post trienniû reuisendos, donec tandè magis magisque inuecta in altum classis se à prospectantium oculis auferebat. Nunc quæso, si minus oculis, certè animis fugientè à terra classem prosequamur. Quos labores adit, quæ pericula, quas Syrtis vnicâ patientiâ superandas? Perturbabat in primis nauigantè illa immensitas vndarum, nullis quæ cælo, terminis definita: cælum vndique, & vndique pontus.

Offerebant se militi intuenti multa cælo, saloque prodigia; hinc balænarum informes formæ; illinc astrorû feræ vultus: hinc rauci sonores futuræ tæpestati præludètes; illinc offusæ nebula venturi imbris auguratrice: hinc maris æstus crebra reciprocatione feruescentes; illinc candentes facula: toto æthere confertissimè degladiantes. Pergite quæso fortunâ classis obseruare, Paululum progressa, subito aliquando silebant flatus,

92.

*Salomonis
Indica ex-
peditio.
Aurea
Chersones-
sus dicitur
Malaca à
Lusitanis.*

*Pulchra
classis vela
faciens
descriptio.*

*Nautarû
pericula.*

93.

hærebant vndæ, quiescebant armamenta, mare ipsum dormiebat, denique moueri nihil, stare omnia videbantur; & quamuis nauæ, contis remisque nauem trudere niterentur; conatus irriti, perdebant operas, ne hilum quidem proficiebant. Tanta in malacia, quod tædium, quæ nausea, quod fastidium militum animos non tentaret. & ab spe optati portus obtinendi nõ dimoueret? Sed videte inconstantes maris viçes. Subitò tanquã e profundo somno venti fluctusque euigilantes pro se quisque debacchari, turbines hinc inde in prælia coniurant; gurgites alterno nisu acriter colluctantur; ardescantium pugnas procellarum tonitrua tanquam Martiales tubæ vehementius accendebant: Inter hæc, nauium latera collidi, crepare antennas, refigi gubernacula, abrûpi vela, omnia desperari; denique milites firmiter statuere, eadem in pericula nunquam se amplius, si euadant semel, redituros. Consequitur tandem, Deo dante, ex pertinaci tempestate tranquillitas secura: nauigant iam felicibus Zephyris Palæstinæ; gaudent in periculum vitam adduxisse, vt eadem e periculo vindicata iucundius perfruantur. Sed iterum, ô malorum vicissitudo! nescio quo fato, seu quo infortunio, in vadosa & scopulosa loca nauis impingit: suberant nimirum dolosa cautes, fallentes aggeres arenarum, insidiatrices saxorum moles, inter quas repercussum mare implacatus æstuabat, quidquid nauium exceperet, misera ruina labefacturû. Hos inter vortices deprehensû incauti milites, quid facerent? quò confugerent? quam fidem implorarent? quibus se Dædaleis remigijs tam periculoso e labyrintho expedirent? Verum diu colluctati, tandem euadunt, libero æquore potiuntur, aliosque vndarum tractus, atque alios emensû, tandem ad Ophir optatam regionem feliciter appellant.

*Tempestat
maris*

*Appellat
Ophir Sa-
lomonis
classis.
24.*

Ergo in littus emicant, parentis terræ amplexu iucundissimè fouentur, quærunt gazas, vestigant opes, commutant mercês, omnes Indicas diuitias ad nauigia conuertunt. Sed in hoc studio occupatis restabat adhuc extrema periculorum linea subeunda, vt non mari tantùm, sed terrâ quoque strenuorum militum virtus probaretur. Sunt in Ophir (testantur multi) præalti montes, multis specubus excauati, tã fertiles, tam opimi, vt non hortenses herbas, non flosculos geniales, sed auri laminas, argenti bractæas mirabili fertura ex se parturiant: quib. thesauris suum natura præposuit satellitium, quod putatis: Leones, gryphos, & dracopes, quas feras, dicunt, pro illarum foribus cauernarum diurnas, & nocturnas excubare; & si quem miserum nanciscuntur clanculum irrepentem, non solùm mordicât, ac vellitant; sed integrum ac solidum heluantur. Hæc monstra Hebræi seu vi domuerint, seu dolo ceperint, seu aliquo medi-

gato holo consopierint, certè, Deo auspice, superarunt: & ab eorum dentibus illæ si, ab vnguib; incruenti, à cornibus expediti, quid uirgini & argenti voluerunt, voluerunt autem plurimum e cauernosis specub; in naues exportarunt. Quibus diuitijs delicias aliquas addiderunt, simias psittacos pauones; rati illas quoque belluas, & volucres exoticas in suorum ciuium voluptatem expetendas. Nauibus ita oneratis in patriam remigant in quam post varios casus triennio exacto feliciter inuehuntur. Rursum conuulsi sedibus ciuitas vniuersa ad excipiendos aduenas gratulantur aduentum, consolantur de laboribus, felices exitus imprecantur. Milites, vt suorum laborum erigant trophæa, excitent monumenta publico in theatro, in luce procerum in oppidanorum omnium conspectu, proferunt illos auri, argenti que thesauros sibi, suis Regi, patriæ denique vniuersæ profuturos: externas quoque delicias in lucem promunt. simias suis cippis catenatas festiuissime gesticulantes, psittacos vnumquemque eorum, qui aderant, vocali oratione salutantes pauones multiplici gemmantium pennarum apparatu superbientes: quæ omnia singuli cum incredibili sensu voluptatis intuentur, faustos, fortunatosque dicunt ter & amplius eos labores, qui tot opes, tot honores, tot voluptates patriæ pepererunt.

Quorsum hæc Auditores optimi? Rem audite, eadem quæso benevolentia, qua me hætenus audiuitis. Nihil mihi visum est ad hodiernam actionem propius accedere potuisse, quàm illa triennis nauigatio Salomonis tẽpore instituta. Replicate memoria quæ dixi, & quàm conueniant cum ijs, quæ dicam, facile agnosceris. Trib; ab hinc annis parata est in hoc Lyceo nobilis expeditio, ad sapientiam, quibuscunque in tenebris terrarum delitesceret, inquirendâ. Deligitur in primis nauigationis præses, qualem vos, nobiles Candidati, desiderare potuistis: qui vos aluit, rexit, erudiuit, informauit, tanta facilitate, vt parens; tanta seueritate, vt Princeps; tantâ doctrinâ, vt magister, tantâ pietate, vt religiosus vestrarum animarum negotiator. Ducem alacres milites insequuntur, literariæ nauigationi arma comparant, libros emunt, aptant calamos, digerunt codices, pluteos concinnant, quidquid necessarium est ad longâ illam nauigationem, diligenti opera moluntur, & iam Calendæ Octobris illuxerant, cû omnes eam in exedrâ conueniunt, ex qua cû bonorum omnium votis, precibus, & studijs vela pandunt, & nauigationi se committunt, triennium duraturæ. Pergite fortunati excursiones (ita mihi videtur aliquis è portu salutasse abeûtes) pergite felices exploratores sapientiæ, lustrate maria, obseruate sidera, naturæ arcana indagate, quidquid cœli, terræq; amplexu

*In patrios
portus re-
migauis
Salomonis
classis.*

95.

*Triennis
Philoso-
phia nau-
gatio cum
trienni Sa-
lomonis
nauigatio-
ne confer-
tur.*

continetur, ignorantia inuolucris circumtectū detegite, & uoluite, explicate: futurum erit post trienniū, ut partes diuitias amplissimo in confesſu ostendatis, & quidquid laborum, periculorumque in ea nauigatione ſuſcepistis, bene collocatū iudicatis. Sed uidete, quā multi labores eā nauigationem arduā, ac difficilem reddiderunt. Soluunt ē portu ingenioſi adoleſcentes, antea ſolū aſſueti pratis eloquentiæ, poetarum uiridarijs, Apollinis, Muſarumque, nemoribus: cum ſubitō ſe offerūt oculis quædam interminata ſpatia uindarum, hoc eſt, illæ uniuerſalū, prædicamentorumque naturæ, illa immenſitas nulla menſura limitata, illa complexio nullo complexu coercita, illa infinitas nullis ſinib, circumscripſa; ubi quidquid rerum ubique eſt, unū Deum ſi excipias, ſiue ſubiter, ſiue ad hæreat, ſiue modo aliquo nomenclaturam conferat, ſub uno aſpectu collocatur. Quis nō deficeret, non reformidaret, non omnino frangeretur, cū uideret per tot ac tā amplas regiones ſibi eſſe peruagandū? Sed eo terrore depulſo, animoque ad maiora obſtinate, in illa ſe obijciunt, ſeu ſpectra, ſeu prodigia, ſeu plæne monſtroſa ſigna, præſaga futurorū, præteritorū monſtratiua, formalia, inſtrumentalia: Candidatis quidem Dialecticæ feralia uidebantur & larualia. Nā quæ aues oſcines, quæ uolucres præpetes, quæ ſiniſtra cornix, qui cometæ triſte fulgurantes tā minaciter unquā terruerunt, quā hæc ſigna egregios adoleſcentes exagitarunt? Verum hæc monſtra tutō prætergreſſi maiores adhuc ſubeūt moleſtias nauigandi, uelint, nolint, deuorandas. Nimirū delabuntur in eas propoſitiones de futuro contingenti, quæ cū determinatam ueritatem non oſtendant, neutram in partem abire intellectum patiuntur. Quem in locum boni iuuenes delati, tanquam in paludem torpentiſ, aquis congelantē, quas nauſeas, quas moleſtias, quæ ſaſtidia nauigantium in Indiā non iudicarent potiora? Quidquid moleſtiarū exorbent nauæ, cum uenti ponunt, pigrantur uindæ, & in lento luſtantur marmore tonſæ, totū id facile eſt, nec inſuaue, ſi cū eo ſaſtidio cōparetur, quo inertes animi affliſtantur, dum inter dubias de futuris euentib, connexiones hærent ancipites, nutant incerti, uacillāt fluctuantes. Sed quia nauigantium labores nouis ſemper laborib, importunè catenantur, cernite quæſo ex illā malaciā, & inertia, quā acres turbineſ, & procellæ conſequantur? Noua exoritur argumentationum tempeſtas, in qua contrariæ, contradicentelque propoſitiones, ſuis quoque ordinib, diſpoſitæ, tanquā tranſuerſi uenti in ſpatioſo mari præliantur. Iā uerò illi uortices conuerſionū nunc in partem, nunc in totum mutuā reciprocaſione comitantium, quæ maria non ſulcant, quas naues non hauriunt, quæ ingenia non torquent, quam rationē extra rationis gyrum non compellunt?

96.

Dialectica
monſtra.

Ad hæc argumentarium clamores tales sæpe numero erumpunt, ac si in Sicania officinâ malleorum ictus audirentur, seu collisæ inter se nubes toto æthere detonarent. Quas procellas vel Æneas, vel Vlysses, vel Iafon pertulit grauiores? At finis ne hic periculorum: hæcne extrema laborum meta fuit? Nequaquam. Labor oritur ingentis adolescentibus eo periculior, quo occultior. Nam sicut improvidi nauæ incidunt in latentes scopulos, ad quos miserabiliter impacti naufragantur: ita illi incidunt in elenchos, ubi cauillorum archirecti, fallaciarumque artifices tendunt laqueos, parant insidias, retiaque subornant, in quæ incauti iuuenes nihil tale metuentes subito se impediunt, & quò se ab illis volunt libertius expedire, eò implicatiùs constringuntur. Tam solertes dolos, tam fraudulentas technas, tam fallacia machinamenta, quis non, obsecro, perhorresceret, magis etiam, quàm Syrtes Libycas, in quibus externa bona, non ingenia periclitantur? Hæc omnia discrimina, egregij Candidati, cum Dialécticam ita auidè arripuistis, mihi superare visi estis. Sed quos labores exantlastis, cum ad Philosophiam accessistis? Planè tam difficiles, ut suos si cum illis conferant Hebræi, qui appulsi ad Ophir immanes illas belluas expugnarunt, eorum certamina ludicra, vestra seria videantur. Ili præualidos gryphas domuerunt? fateor: immanes dracones non inficior: leones ad prædam, rapinamque hiantes? Id quoque libens do. Vos tamè, quas chimæras, quas sphingæ, quos erimanthæos apros superastis, cum inertiam, voluptatem, & amorem feriandi subegistis; quæ vos pestes planè exitiales à labore in otium, à scientia in errorem à luce veritatis in falsitatis tenebras impellebant? At meminertis, ne ingrati sitis, cuius beneficio tot pericula euasistis. Vestri nimirum sapientissimi Doctõris patrocinio, qui vestrum cursum mira dexteritate temperavit, nunc legendo oras, nunc obliquando vela, nunc totas habenas feliciter emittendo. Vnde effectum reor, ut cum in illa Salomonis nauigatione multi sæpe deherent, quos in mari tumulabant, in vestra classe plerique, qui nauigationem exorsi fuerant, salui, & incolumes conseruentur. Ergo, sub optimo patrono expugnastis montes aureos sapientiæ, diuitias comparastis, ornastis animos, excoluistis ingenia, tandem nauigatione trienni feliciter peracta ad hanc stationem bonâ stellâ duce appulistis; ubi vos gratulabunda præstolatur Academia, Rector illustrissimus intuetur, dignas vestris meritis laureas præstiturus. Promite igitur in portu merces, aurum argentumque, exponite in theatro, sapientiam diuturno labore conquistam vtriusque Scholæ defigite in conspectu. Norint omnes vos non solum vobis, sed

*Argumentum
tam iustum
doli ac
fraudes.*

*Academia
superior &
inferior.*

etiam Lusitaniæ vniuersæ, per labores, per sudores, per algores profuisse. At vbi pauones, vbi psittaci, vbi simiæ, quas ex Ophis Palæstinj deportarunt? Hisne etiam mercibus onerata vestra classis portum tenuit? Pauos certè mihi videmini attulisse. Nam cur pauos non appellem, qui tam multicoloribus aulæis parietes expingunt; qui tam graui incessu se afferunt in theatrum; qui cum placent, crispant colla; cum adspiciuntur, expandunt alas. cum laudantur, plumas toto corpore explicant oculatas; cum sui admirabilitatem faciunt spectatoribus, mille trahunt varios aduerso sole colores. Pauones sunt. Iunonijalites facessite. Vnum tamen moneo, quando in illo saxo explicueritis vestram eruditionis supellectilem tot plumis, tot oculis, tot luminibus variegatam, si fortè contingat, vt excidat verbum aliquod inuenustum, glabrum, & implume; memineritis vos pauones esse, quibus natura tribuit informes pedes, ne de reliqui corporis pulchritudine, insolentiùs, quàm par est, gloriarentur. Homines estis quorum est errare aliquando, nihil humani à vobis alienum putetis. At psittacos ne etiam attulistis? Id nos postea expendemus: interim non diuino. Scitis tamen, quos appello psittacos? Qui cum multum loquantur, nihil intelligunt; vocem referunt humanam, cognitionem retinent belluinam; quidquid à magistro, dedicerunt, vano strepitu funditant, nulla intelligentia complectuntur. Sed iam augur harum mercium nihil in vestra classe. Nullus in eo saxo psittacus audiatur; verus germanusque Philosophus auscultetur. Quid verò de simijs? Vallasne portatis? Absit, vt istud credam. Neque enim, vt simia cippum obinet, ita Philosophiæ Candidatus saxum illud occupabit. Nam simiæ cum homines videantur, nihil sunt minus, quàm homines; vibrant oculos, infiant buccas, morant caput, torquent corpus surgunt, exiliunt, flectuntur, ridiculis argutijs gesticulantur: at verò Philosophi placidi, sedati, immouensa animi aperiunt, veras sententias expromunt, seria verba æquato rationis examine trutinantur: philosophari enim sciunt, nugari nesciunt; tales verò optimi Candidati, verbis parcos, doctrina vberes, gestu graues, modestia præmaturos experiuntur Auditores, laudabunt iudices, fouebit Academia, Lusitania vniuersa omnibus studijs prosequetur.

O R A T I O VII.

Pro auspiciandis Philosophiæ disputationibus.

A R G V M E N T V M.

Prodit discipulus in arenam contra omnium aduersario-
rum tela vno Philosophiæ clypeo præmunitus; molles Pythago-
rici pulueris milites condemnat, generosos Aristotelici commē-
dat. Inter militaria, & Philosophica certamina duplex appo-
nit discrimen. Hieronymum, & Luciferianum, pulcherri-
mum deducit in congressum, & quamuis Luciferianus à Hie-
ronymo victus discedat, haud indecoro puluere sordidus repu-
tatur.

PYthagoricæ doctrinæ sectatores nihil magis cauebant, quàm
gymnasticos congressus, quàm argumentorum conflictus, quàm
Philosophorum disputantium theatra. Præceptorum suorum
aderant attentis animis, arrectis auribus, sopitis linguis; omnia
auscultabant, arcano in pectore omnia recondabant. Quære-
bant nihil nil inuestigabant; & ut sibi omnem percontandi, re-
spondendique spem adimerent, totum quinqueuicium linguam,
veluti loquacitatis ream silentij carcere obsidebant, vno se cly-
peo contra omnia aduersariorum iacula tuebantur, illud scilicet
reddentes; ὁ αὐτὸς ἔφα, ipse dixit. nullum sibi patrociniū
præsentius fore arbitrati, quàm tanti Philosophi oraculū. quāsi
vnius viri auctoritate, quàm rationum pondere, ipsa veritas fir-
mior niteretur. Ego interim, pace tua dixerim, Philosophorum
clarissime, & antiquissime Pythagora, responsū non appro-
bo. Nam diuturnum illud silentium quid aliud, quàm ignorantia
detrimentum? illa parcitas loquendi quid nisi egestas intel-
ligendi? Necessē enim fuit, ut omnium animis ignorantia caligō
incubaret; cum & rudiores principijs malè intellectis multa
perperam diriuarent, & neutri suis erroribus, quos nihil minus
esse putabant, quàm errores, disputando mederentur. valeat igi-
tur Pythagoricus auditor, qui dum amat tenebras, dum odit
lucem dum aciem timet, & congressum, suarum prodit spe-
ciem falsitatum, & nescire pudens prauē, quàm discere mauult.
Non ita germana Philosophia suos instituit candidatos; vix
eos sinu excipit, iam elicit in arenam; vix balbutientem effor-
mat

90.
Pythagora
oraculum.

Pythagori-
cum silen-
tium dam-
natur.

mat linguam iam acuit ad differendum; vix mollioris doctrinæ lacte nutrit, iam acribus argumentorum telis deuorandis exponit.

100.

*Lacænarum
in educan-
do filijs
conuetu-
do optima.
Horatius.*

Lacænas mihi videtur Philosophiæ genitricis imitari; quæ solæ viros parere dicebantur. Quibus delicijs suos stertus creditis aluisse? Mollis fouebant in amplexu? Plumis deponabant in stratis? Ontificijs pascebant mensis? Byssinis vestiebant indumentis? Leuissimis exercebant in choreis? Vernanpos educabant inter hortos? Non his iuuentus orta parentibus infecit æquor sanguine Punico. Quid ergo? A prima ætate ducebant in aciem, diuidebant ordines, acuebant in pugnas, cæstu, pancrætio, pugilatu exercebant; notabant desides, laudabāt impigros, excitabant omnes, viriles animos. puerilibus in membris nutricabāt; qui plus sudoris funderet, beatus erat; qui plus sanguinis beator; qui totam pertinaciter animam dimicando expiraret, beatissimus. Victis plagas, victoribus coronas, vtriusque maiores ad pugnam stimulos admouebāt. Ita plane suos exercet alumnos sapientia. Non otioso educat in recessu, sed contentiosum prouocat in certamen; non inter silentia Pythagorica; sed inter certamina Philosophica; non in tenebris, sed in luce; vbi quod plus colligitur pulueris, eo plus meretur & laudis. Nemo enim ntidus, vt bene Ambrosius, sed puluerulentus conatur.

*Sapientia
in nutri-
dis suis a-
lumnis se-
ueritas.
Ambrosij
elegans sen-
tentia.*

Taceat igitur Pythagoricæ alumnus disciplinæ, suæque taciturnitate consopitus non tam contempletur veritates, quam errores nundinetur. At Aristotelicæ auditor Philosophiæ intrepidus emicat in certamen, artem Marte promouet, sapientiam aliter spectaculis fauentium studijs enutritur, ex pugnis fortiter pugnat; acrior inardescit. Sed quæ dexteritate vititur dislerendi? Vim facientem vi repellit, dolo ambientem dolo capit; fugiendi vias occupantem more altis eludit; suo quemque tempore opportunè captas strategemata militandi, vel præliandi exercet. Nunc excurrit vltro, nunc commeat retro, nunc declinat obliquè, nusquam absens, vbi que præsens; na vt prius congregi, quam gradi; prius vociferari, quam loqui; prius scire, quam dubitare videatur. Nec angusties belli exitus pertimescit, certam sibi victoriam pollicetur. Philosophus enim disputando, nec elanguet, nec superatur. Quod apertius vt illustrem, expendite quæso, quodnam sit inter militaria, & Philosophica certamina discrimen.

101.

*Duplex
discrimen
inter mili-
taria, &
philosophi-
ca certami-
na.
Primum
discrimen.*

Duplex, ni fallor, discrimen, longè maximum, agnosco. Nā in primis bellico in congressu efferantur quidem animi, exeruntur vires, flammescunt intus in præcordijs studia decertandi; fateor: verum si Martis exitus diutius nutat, si in longum trahitur victoria, si plures per horas pertinet labore dimica-

tur;

Aaronis virgam, quasi in pignus Hebraici imperij, continebat. Ecquid ad orbem moderandum aptius sapientia? Arca cœlestis roris nectar seruabat incorruptum: ecquid dulcius sapientia? Arca legum diuinarum tabulas custodiebat: et quid, siue ad condendas, siue ad custodiendas leges præstantius sapientia? Peroratio eleganter excurrit in vtilitates maximas, quæ à sapientia in Lusitaniam emanarunt.

GRatulari non satis possum Olysiponensi iuuentuti, quæ vno, vel altero mense ab studendi labore ferrata, tanquam longo temporis interuallo à gymnasijs auulla, Octobri demum ineunte Lyceum repetit, intermissi laboris munera renouat, & instaurat, tantâ alacritate animorum, quantam hic frequentissimus confessus, hoc ab omnium oculis expirans studium, hæc in omnium frentibus expressa lætitia declarat. Verum, cum habere gratiam non possim, quantam debeo: operam tamen, quam poterò, præstabo maximam, vt nostra hæc de sapientia laudibus instituta oratio omnium animis deseruiat, omnium auribus blandiatur; non quidem verborum pondere, quod in me video, quam sit leue, non maiestate sententiarum, quæ quam sit exigua, probè scio: non eruditionis apparatu, qui inopiosus quam sit, ac prope nullus, haud ignoro: non denique vllâ præstantiâ oratoris, quem natura impositum, artificio vulgariter excultum, tam aliàs non sine fastidio audiuiſtis: sed vnius dignitate argumenti, quod vel angustè propositum audierit, exiliter tractatum placebit, humiliter explicatū oblectabit. Non enim mihi est in animo ex humanitatis campo siluam colligere ad dicendum; ex Philosophorum manuum materiam aucupari adorandum, quæ nisi verbis distinguatur, squaler, nisi illuminetur sententijs, languet, nisi numeris concludatur, horret; nisi ab oratore cum dignitate efferatur (quod à me video quantum absit) torpet, iacet, & emoritur. Examœnissimo sacrarum literarum viridario sapientia laudanda argumentum meam in orationem deriuabo; quod nullo fuce illitum splendet, nullis floribus aspersum efflorescit, nullis coloribus distinctum purpurascit. Mihi igitur, si beneuolas aures præbeatis, non leuia, sed firmas; non ludicra, sed seria; non humana, sed diuina; non figmenta, sed oracula audietis. Age verò, quid commemoras, quid enarras? quid expromis? quo & sapientia satis dignè illustretur, & auditorum animi ad sapientia studium cum aliquo sensu voluptatis incendantur.

Arcam illam memoro, plenissimum religionis adytum, lo-

Mendoza Viridarium.

11

capit

103
Olysiponē-
sis iuuentus
alacriter
Octobri
ineunte
Lyceum
repetit.

EO4.

Arca veteris Testamenti sapientia exemplar.

cupletissimum thesaurum sanctitatis, amplissimum celestium arcanorum monumentum, diuinitatis sacrarium augustissimum sapientia non fictum, sed veris expressum coloribus exemplar: quàm Hebræi populi moderator supremi Numinis ductus imperio fabricandam curauit, vt in initum à Deo fœdus cum hominibus hoc certissimo pignore ratum, atque firmum in sempiternum tempus conseruaret. Quantam verò assiduitatem habeat cum ea quam laudamus, sapientia, hoc non Dædaleo, sed diuino fabricatum ingenio monumentum, vos ipsi, vt spero, concedetis: si non modò oculos ad ea, quæ externa sunt, verùm etiam ad ea, quæ interna, mentis aciem conuertatis.

Tria seruabis illa Arca.

Tria sunt, quæ in Arca, tanquam in ditissimo thesauro inclusa seruabantur. Virga non Mercurij, non Quirini, sed illius, qui longè clarissimus fuit sapientia pariter, ac pietatis Antistes, Aaronis. Esca non saliares, non Sybariticas in mensas, sed in hominum delicias instar tenuissimi roris, lautè, copiosèque è cælo ministrata: Lex non Lycurgi, non Solonis firmata iudicio, ceratisque in tabulis, vt mos erat, pressa leniter ad exigui prædicationem tēporis, sed ipsius Numinis lata consilio, iam in ære, iam in marmore, altius incisa ad memoriam omnium sempiternam. Quis non meretur tot diuitias, plures, quàm Pætoles opes, maiores quàm Pelopis talenta, pretiosiores, quàm Lydias arenas vnâ in capsâ contineri? At in Virga imperij dignitatem exprimi, in esca mentis delicias effingi, in lege virtutis obseruantiam adumbrari, horum omnium cultricè, & conseruatricem esse sapientiam, tam appositis conuincam testimonijs, vt qui inficiari pergat, celebrosus, ne insanus dicam videatur.

105.

Quid Amygdalus, vnde virgam decisam esse palàm est, potius repræsentat, quàm imperium. Vt enim illa præcocis naturæ arbor novos germinum oculos brumali tempore expandit, quorum nonnulli maturè iam fastigiati immodicis imbribus atteruntur; multi iam feliciter expliciti, ventis pertinaciter flantibus verberantur; plurimi tunc primùm lactescentes frigoris inclementia aduruntur. rari admodum ab his iniurijs immunes, ab his calamitatibus illæsi vsq; ad maturitatem conseruantur: ita planè imperium, cum primùm verticem attollit, & rerum gestarum gloria efflorescit, statim inuidia laborat, odijs carpitur, curis cōficitur, periculis minuitur, insidijs frangitur, metu extabescit, intestinis factionibus dissipatur. Iam verò ipsa virga ab arbore auulsa, modò arida, nuda pomis, succi expers, viriditate spoliata: modò euctu prorsus admirabili exuberans in gemmas, erumpens in flores, diffusa in ramos, pulcherrimos in scæuis intumescens, quid aliud ostendit, quàm

Imperium alterna rerum vicissitudine agitatumsunc prouum ad ruinam, nunc erectum in spem æternitatis ; iam cladibus percussum, iam commodis refarctum ; modò vi Martis penè labefactum, iterum ab ipsis lethi faucibus prosperam in fortunam restitutum? Cùm ergo fugatus, & incōstantius, quàm imperium nihil sit, sola sapientia est, quæ diuturnum efficit, & immortale. Tolle è mediò sapientiam, florentissima regna è sũmo fastigio ad interitum rapiuntur: hanc iterum reponè ignobiles respublicæ, exiguis ab initijs magna capient incrementa.

Imperij firmitas à sapientia.

Adeste quæso animis, Auditores amplissimi, & quacunque orbis spatia protenduntur, oculos circumferte: quantum cogitatione assequi poteritis, sæcula anteacta in memoriam reuocate. Videtis quod imperia cū ad Om̄ētis, tum etiã ad occumbētis Solis plagas alijs atq; alijs temporibus extiterint: quot regna tam sub Austro, quàm sub Aquilone iam inde à primo orbis statu ad hoc vsque ætatis effloruerint? Mecum igitur singula diligenter expendite: & si vel vnum inueneritis, aut diuturnitate regnandi præcellens, aut imperandi sinibus augustum, aut diuitiarum gloria opulentum, aut rerum gestarum amplitudine decantatum, in quo sapientia, tanquam rerum publicarum conseruatricis principem locum non tenuerit; non modò orationem meam uti cassam, & inanem sibilo, & conuicio explodite; sed me ipsum quoque magis veteratorem, quàm oratorem esse iudicate. Primùm ergo Ægyptum intuemini, regionem planè adeò vetustam, ut terræ parenti adeò illustrem, ut cœli imago ab antiquis diceretur: soli ubertate tam insignè, ut, quod Sicilia Romæ, ipsa totius mundi granarium esset; populorum multitudine tam frequentem, ut viginti millia urbium haud sanè ignobilium suo quasi amplexu contineret; Regum perpetua serie sibi inuicem cohærentium tam felicem, ut amplius trecentos vsque ad Amasim numeraret; cùm ab illo adhuc plurimi sequerentur. Videtis huius regionis dignitatem? Suspicitis splendorem? Amplitudinem demiramini? At sapientia est, quæ primùm natam excepit, impolitam effinxit, crescentem nutriuit, adultam auxit, senescentem excoluit, matura iam annorum canitie ruituram quàm diutissimè conseruauit. Ibi enim cœlestium sphaerarum metatores, arcana Philosophiæ parentes, difficilium ænigmatum artifices, symbolicæ doctrinæ architecti, bonarum artium antistites, iacentium literarum creditores, Reges sapientia exculti, sapientes regia dignitate insignes floruerunt.

106.
Orbis imperia à sapientia considerantur.

Orbis imperia à sapientia illustrantur ac eidem obsecundant.
Ægyptiorum imperium.

Iam in Syriam animos intorquete, ubi Assyriorum imperium ociosè contemplamini: quod exiguis ortu principijs non exiguis finibus inclusum continetur; sed ad Orientem solè effu-

107.
Assyriorum imperium.

sum, ad occumbentem propagatum, ad Aquilonem extensum, ad meridiem productum, non modò terrarum plagas ditio-
ne, sed etiam, vt à sacro diuinæ mentis interprete Daniele
memoratur, cœlestes oras sui nominis famâ occupauit. Po-
tuitne tam illustri ab imperio exulare sapientia? Accrescere
sine sapientiæ præsidio tanti imperij vires potuerunt? Sanè
qui istud aut in vulgus audeat effutire, aut secum tacitus arbi-
tretur, amens est. Ergo Chaldæis natura ad scientiam natis, in-
genio ad studium efficiendis primas Assyriorum Reges defere-
bant. Quidquid illi definirent, certum; quidquid præciperent,
iustum; quidquid prohiberent, malum; quidquid ominarētur,
diuinum iudicabant. Denique tanta fuit eorum gratia apud
Reges, fauor apud summos viros, dignitas apud infimos ordi-
nes, autoritas apud senes, admiratio apud iuuenes, apud omnes
commendatio, vt ab illis sapientes viri, vbicunque terrarum
exitissent, Chaldæi postea vocarentur.

*Assyrio-
rum Re-
ges primas
sapienti-
bus ñ fere-
bant.*

108.

*Persarum
imperium.*

Quid de Persarum imperio commemorem? Adeone pere-
grinus quisquam ab historijs, vt illius diuitias ignoret, nemini
mortalium ignotas? Mitto alia Persici apparatus argumenta.
Regium quæso in cubile penetrare stragulis vestibibus excultū
belluatis peristromatis adornatum, conchyliatis tapetibus
expictum, vermiculatis operibus interpunctum, omnibus sum-
mi artificij cælaturis variatum. Lectum ipsum intuemini, in
quo non tam molles culcitas, leues plagulas, Phrygianas ve-
stes, textiles ex auro, argentoque pulunos curiosis oculis
perlustrate, quàm illud regii capitis cervical; ita veteres dice-
bant locupletissimum thesaurum, cui dormientes Reges incu-
babant. Iam verò illa vitis ex auro fabiè facta, quæ è lacunari
in omnes partes nimia fundebatur, patulis opaca frondibus,
flexuosis adminiculata clauiculis, aureis iugata perticis, claris-
simis inserta gemmis, omnibus summi pretij lapillis insigni-
ta, tanto artificio, vt racemos veris compactos acinis videre
sibi quisque videretur, quantum erat Persicæ opulentia mon-
umentum? At nihil tam ingentes Persarum opes ab insidijs
immunes conseruauit, nisi illa ipsa, quæ conflauit, sapientia
tueretur. Certum enim est, neminem apud Persas, quæcunque
in eum vel à natura, vel à fortuna dotes confluxissent, regiam
in sedem cooptatum, nisi, qui sapientiæ ornamentis institu-
tus reliquis omnibus anteeret. Iacebat inter eos generis am-
plitudo, nihil domorum lautitia pendebatur, non admodum
corporis vires requirebant, haud multum de matura ætate co-
gitabant, illa, quam Euripides imperio dignam affirmauit, præ-
stantissima forma, tanquã merus fucus, adulterinus color, peri-
culosissimus veteris ab imperio arcebat. Sola sapientia e-
rat,

*Persa Re-
gem non
nisi sapi-
enti in eli-
gebant.*

rat,

rat, quæ viros genere ignotos, conditione seruos, fortunâ miseris, valetudine infirmos, ætate iuuenes, corporis habitu inuenustos ab infima plebecula in regiam dignitatē vendicabat.

Vocat me iam Græcorum illud imperium, vt sacer appellauit Hieronymus, vocalissimum: quod illius fama longè, lateque diffusa non modò finitimas gētes, sed illas etiam, quæ locis erant disiunctissimæ, ad obsequium traxit, ad deditiōnem impulit ad perpetuam seruitutem inuitauit; gloriosius sibi fore existimantes, famulari deformatas habitu, tam illustri imperio seruire, quàm regijs insignibus decoratas quibuscumque nationibus imperare. Cuius rei testes appello non modò. Asiam vniuersam, Græcorum imperio liberaliter obsequentem, verùm etiam pugnacissimas Africæ, atq; Europæ nationes partim ad dolos concinnandos suo pte ingenio eruditas, partim ad omnem fortunæ aleam cæco impetu effrânatas; quæ omnes Græci nominis formidine percussæ, viros ad Alexandrum de pace ineunda legauerunt; vt quas ille imperio reluctantes virtute suâ facile pessum premeret, eadem saniori vsas consilio, suâ sapientia incolumes conseruaret. Quid ergo huius imperij famam nascentis aluit, florētis euulgauit, mortui iam ac deplorati, etiam nunc in luce collocat, in omnium oculis defigit? Nisi illa, quæ obliuione non deletur, vetustate non exeditur, tenebris non obscuratur, morte ipsâ non extinguitur sapientia: quæ si vsquam aliàs hospitium, certè apud Græcos domicilium collocauit. Ibi enim duæ illæ vrbes optimarum artium altrices Lacedæmon & Athenæ floruerunt, è quibus tantus se splendor in omnem Græciam effudit: vt quod homini duo lumina, idem ipsæ Græcorum imperio præstitisse dicerentur. Mitto illam porticum Zenonis pluribus Philosophis frequentem, quàm emblematis distinctam: illam Platonis Academiā iucundioribus doctrinæ flosculis redimitam, quàm arboribus nemorosam; illud Aristotelis Lyceum clarioribus sapientiæ documentis illustratum, quàm irriguis fontibus intersectum. Palam sit, quidquid honoris, quidquid gloriæ, quidquid vtilitatis hoc imperium comparauit, potius ciuium doctrinæ, quàm militum armis tribuendum: præsertim cum ipsius imperij moderator Alexander, ad hostes subigendos, ad ciues propugnâdos malle se optimarum rerum scientiâ, quàm potentia præcellere apud Plutarchum fateatur.

Sponte sua fertur oratio ad illud Romanorum imperium tantò reliquis omnibus gloriosius, quantò sol minoribus astrorum luminibus elatior splendescit: cuius tantæ fuerunt opes, vt si credamus Appiano, quotquot natura parens intimo terræ viscere inclusit, in Romanorū sinū prodi, ille videantur: tam in-

109.
Græcorum
imperium.

Lacedæmon
& Athēna

Plutar-
chus in A-
lexandri
Magni.

110.
Romano-
rum impe-
rium.

Romani
imperii
gloriam sa-
pientia re-
ferenda.

gentes vires, ut si vel hostis iudicio Annibalis rem ipsam arbitremur, Romana virtus, non nisi Romanis viribus superetur: tam lata, extensaque possessio, ut si Maronem audiamus, nullas metas, nullos fines nouerit, sed iisdem, quibus solis cursus regionibus, ac terminis inclusa teneatur: tam vegeta in tam florenti ætate diuturnitas, ut si illum auscultemus, qui ab eloquentia Tertullius debuit appellari, eundem exitum, quem orbis, Roma habitura ab antiquissimis viris prædicetur. Quotus verò quisque erit tam perfricti oris, tam effusæ audaciæ, tam profigatæ verecundiæ, qui huius imperii gloriam, aliorum quàm in sapientiam iudicet referendam? Certè (ut alia eius ornamenta prætermittam) Romanum imperium quantum fuit, totum sapientia fuit. Nullus ibi ordo erat à sapientia vacuus, nulla domus à literis dissoluta, nulla ætas ab studio feriata, nullum negotium tam operosum, in quo literis otium non vacaret: nullum otium tam remissum, in quo cum sapientia negotiura non esset. Cæsar inter armorum strepitus, tubarum clangores, cadentium, occidentiumque militum singultus, maius à libris, quàm ab armis, præsidium capiebat. Lucullus inter nauigandum, modò naui fluctibus solueretur, modò armamenta sæuis conuulsa turbinibus rumperentur: modò nauæ vi tempestatis perterriti de se ac salute sua desperarent, periculorum immemor totus studio intentus quiescebat. Quid Augustus, etiam cum solum à curis animum otuari oportebat: balneas ingressus, iucundissimis liquoribus perfusus, miro voluptatis lenocinio recreatus, libris tamen diligenter lætitandis, imò & ingeniosè componendis insudabat. Parens ille eloquentiæ, cum se ad suburbanam agrum, ad villam Tusculanam, animi gratiâ colligebat, quid agebat? Non minùs sanè curarum laxamentum, quàm literarum incrementum; non minùs cum foro diuortium, quàm cum studio commercium aucupari videbatur. O imperij conseruatricem sapientiam! ò regnorum præsidium immortale! quæ non modò Romano imperio, sed omnibus, quæ in orbe vigerunt, firmitatè cõciliaasti ac decorè.

ET.

Vidistis, ut clarissima orbis imperia cum sapientia efflorescente effluerint, cum adolescente adoleuerint? Atqui, nisi multa iam foret oratio, pronum mihi esset ostendere, hæc omnia cum sapientia corruente pariter corruisse. Illud vnum Hebræorum imperium, cæteris omissis, argumento esse potest, quod, dum à Salomone omnibus sapientiæ dotibus instructo regebatur, dignitate præstans, opibus abundans, ditione augmentum, pacis munere fortunatum eminebat. Idem ad Roboamum deuolutum, iuuenem inertem, nullius disciplinæ alumnus, nullius doctrinæ candidatus, in casum iuit, in præceps ruit, in aestibus præliis conflagrauit.

Hebræorū
imperium
Salomone
auiulso cor-
ruit.

Ye-

Venio ad alteram orationis meæ partem, multò tamen, quàm primam breuiorem: in qua sicuti apud arcam cœlestes dapes, ita apud sapientiam veras animorum delicias conseruari audieris. Quid est, obsecro, quod ad voluptatem propius accedere videatur, quàm diuinum illud nectar è cœlo in Hebræorum, epulas effusum? Cuius si nouitatem contempleris, admirabundus exclames; Quid est hoc? Tanquam si exoticum esse condimentum deprehendas, nullam in cœnam aliàs inuentum, quamuis diligenter exquisitum; si pulchritudinem spectes, videre tibi videaris rorem in pellucidos orbes, conglobatum flosculos miro candore intermicantes, gemmas tummo artificio expolitas: si saporis lautitiam attendas, quidquid vnquam artis & naturæ vestigauit industria ad torpentis gulæ fastidium excitandum, totum id vno in ferculo sentias mirabiliter inclusum: iam pauos Samios, Phrygias attagenas, Colchicos Phasianos edere te putes: iam Tartessias murænas, ostrea Tarentina, acipenseris Decumanos tibi dari in cibum credas: modò glandes Ibericas, nuces Ponticas, palmas Idumæas apponi coràm arbitreris. Modò Attica bellaria, adorea tragemata, florem nectaris, medullam mellis existimes degustare. Quid magnificentius? Quid diuinius fingi posset? Valeant adiciales dapes, magno impèdio præparatæ; Põuificiæ cœnæ, incredibili luxu institutæ faceant omnes; conuiuia ab Antonio indicta, vbi tot ferula, quæ sunt ferculorum nomina, apponi dicebantur, ab hominum memoriã penitus abdicetur: vnum hoc conuiuium tam est amplum, ac tam splendidum, vt omnia honestissimæ voluptatis blandimenta complectatur.

Verùm, vbi existimatis tam iucundas epulas diu conseruari potuisse? In agrisne effusas, ac dissipatas? At vbi primũ die iam adulto meridianus calor nullo flatu temperatus augebatur, quàm primum immodico æstu tepesactæ soluebantur. Vbi tandem? priuatissimè in tentoriis seclusas? At, si quis ad rem audior, quàm par erat, earum, vel tantulam portionem proximè in diem conseruabat, ecce tibi cœlestis illa infici pulchritudo, fuligine candor obtegi, sapor cum nidore commutari, tota denique situ obduci, tota obrui squalore, tota in vermes solui, in corruptionem abire, in nihilum postremò exhalari. Vbi ergo, cum nihil reliquum esse videatur? Sola arca erat, in qua inclusa dapes, neque solis ardore soluerentur, neque villo naturæ vitio contabescerent, sed recentes, & incolumes se in postera ætatem conseruarent. Ita planè res habet, Auditores humanissimi. Ita planè. Vestræ, qualescumque erunt voluptates (erunt autem, ita credo, honestissimæ) nisi sapientiæ regionibus circumscriptæ teneantur, quàm citissimè deflorescent.

Hebræorum
nectar.

Variis
la irrita-
mentis

Marci An-
tonii con-
uiuium
lautissi-
mum.

Seneca de
incredibi-
s suis au-
xxx

Quod quæso non ex me tenuiter, sed ex Seneca luculenter au-
diatis vides, inquit hominem, auro, gemmâq; basilicè excul-
tum, madentibus cinnorum fimbrijs eleganter calami-
firatum, longo famulantium virorum ordine circumseptum?
Intueris ædes magnificentissimè extructas, laquearia pretiosis
lapillis tanquã stellis colluceantibus calata, parietes & auro, &
coloribus ad miram speciem illusos? Cernis opipara conuiuia,
geniales hortos, celebres ludos, festiuos plausus, delicatissimos
conventus? quid miraris? quid stupes? pompa est, fucus est, ina-
nis decor est. Videntur istæ res, non possidentur; cum parent,
fugiunt; cum placent, volant; cum rident, torquent; cum flo-
rent, marcent; cum adsunt, fallunt; cum titillant, perimunt;
cum stare putantur, repenti dilabuntur. Cur ita? quia in ce-
drina illa pyxide sapientiæ non continentur; quæ rebus suop-
tè nutu ad interitum ruituræ diuturnitatem præstat, vel, si di-
cere per vos licet, æternitatem. O eximiam sapientiæ con-
stantiam! in qua res fragiles roborantur, fugaces retinentur; ef-
fusa sine hamo, voluptas sine periculo, oblectamenta sine ægri-
tudine capiuntur.

113.

Sapientia
conuiuium.
Conuiuia
sapientiæ

Rethor.

At ne in extrema oratione vestra me deficiat audientia,
omnibus indico cœnam, omnium quas vlla ætas vidit celeberrimam.
Parate symbolas, nisi abire vultis incœnati. Septem sunt, quos
Sapientia in hoc bonarum artium Lyceo ad epulas inuitat, neque plures
inuitare æquum est, iuxta vetus illud verbum, *Septem conuiuium, nouem conuiuium*.
Eorum a symbolo nemo venit: suas omnes afferunt collectas. *Rethor* omnium
primus synthesi texturæ non vulgaris exornatus, manu altera
gerit calathiscum plenum iucundissimis eloquentiæ floribus, quibus
conuiuet, vt olim mos erat, coronentur, altera myrothecium
Isocraticum. vnde nitidi sermonis promantur vnguenta, in
epulantium capita de more aspergenda; vnde petantur sales
festiuæ orationis, quibus reliquæ dapes condiantur. *Mathematicus*
habitu augurali venerandus citaram tenet, & cum musicam doceat,
maximum in conuiuijs oblectamentum, neruos pulsat, numerosè
modulatur.

Mathema-
ticus.Virg. 1.
Æn.

*Iam canit errantem lunam, Soli que labores:
Vnde hominum genus, & pecudes; vnde imber & ignes,
Arcturum, pluuiaque hyadas, geminosque triones.*

Dialecti-
cus.

Dialecticus cum habeat fere nihil, quod in commune con-
ferat, chironomum se fore pollicetur non inurbanum, epula-
rum structorem non inuenustum; quippe propositas dapes di-
uidendo, definiendo, argumentando in frustra discerpit, tam
leui appulsa digitorum, vt cum singulas contingat, ab omnibus
abstinere videatur, *Ethicus* consortia virga ad incredibile ma-
icta.

Ethicus.

iestatem compositus, non temerè pro fortis alea, sed consultè omnium suffragijs archiposiam consequutus iuber leges inter pocula, consulit moribus inter epulas; prouidet, ne quid tumultus inter voluptates excitetur. *Physicus* naturam diligèter perscrutatus rerum omnium, quæ mundi amplexu continentur, primos ferculorum missus inducit, ad eò quidem vberes, & optimos, vt quidquid rebus cogi, aucupio falli, venatione indagari; quidquid infra, vel extra lunam, aliquam in animis mouere potest illecebram voluptatis, totum id exhibeat epulandum. *Metaphysicus* diuinas illas mentes extra corporis molè positas contemplatus, secundas mensas importat; non quidem ex hyblæo melle, sed ex nectare, & ambrosia conditissimas, quibus præstantes illæ naturæ sempiternum in æuum perfruuntur. *Theologus* Quid *Theologus*? Vnus planè instar omnium, quod totius conuiuii caput est, liberaliter subministrat; vtque alias scitissimi saporis dapes prætermittam ab ingenioso artifice laboratas augustissimum illud Numen (quis non miretur? quis non obstupescat?) in ferculi speciem conformatum omnibus proponit, non quidem fugiendum, sed fruendum; non timendum, sed amplectendum; non videndum, sed suauissimè degustandum. O inanes delicias! ô fucosas illecebras! ô abiectissima voluptatum lenocinia, quibus plerique mortalium delusi, & in bellinum viuendi ritum efferati ab his animorum oblectamentis auertuntur! Valeant, adolescentes optimi, æternumque valeant adijciales dapes magno impendio præparatæ; pontificiæ cœnæ incredibili luxu institutæ faceffant omnes; nocturnæ comellationes teterrimam popinam inhalantes ab hominum memoria penitus abdicentur; reliqua malorum irritamenta, si qua vigent inter vos, quod melius vertant Superi, saltem ab alumniis sapientiæ sempiternum in exilium compellantur. Vnum hoc conuiuium sapientiæ tam est amplum, ac tam splendidum, vt omnia honestissimæ voluptatis blandimenta complectatur.

Sed iam estis omnes, vt opinor, incitati ad audiendum, quo iure sapientiam legum seruatricem appellarim. Diutius ne vos teneam, rem habere. Nemo ignorat, quibuscumque rebus aliquid efficitur, iisdem potissimum conferuari. Nam res omnes (vt à communiore natura ducatur exemplum) cum ex quaternis qualitatibus cæterarum principibus coalescat, non aliter conferuantur, quàm si illæ inter se perpetuam in concordiam copulentur: vbi vna in eo choro vel sopitur, vel ardentius solito excandescit, mora nulla, quin totius corporis structura dissoluatur. At quis ita erit in extremam demeritiam præcipitatus, qui ad leges condendas multatum rerum

*Physicus**Metaphysicus**Theologus**Sacrum
Eucharistia
sacra
mentum**II 4.
Sapientiam
legum ser-
uatrix*

*Minos Ly-
curgus, &
Pomphi-
lii leges
ab oraculis
acceperunt*

*Moyſes à
diuina ſa-
pientia ſa-
cras leges
expreſſit.*

notitiã non requirat? Certè veteres illi legum moſitores eã fuerunt præditi ſapientiã, vt non humanã ſolũ, ſed diuinã habere crederentur. Minos enim Cretenſis in Dictãum montem, louis incunabulum, ſubinde ingreſſus, Numinis colloquio ſe frui, & ab eo latas leges accipere diſcitabat. Lycurgus Delphicum ad oraculum profeſtus ab Apolline ſe doctũ ſimulabat, quidquid legum Spartanis tradidiſſet. Pompilius in Aricino luco deliteſcens, mentiebatur ſe Mineræ monitu eas leges promulgare, quæ reipublicæ forent in primis ſalutares. Quorũ tamen commentitia, cum veriſſima exempla præſtò ſint? Moyſes in Sinæ verticem euadens denſa caligine circumfulſum, & crebris ignibus inter nubes coruſcantem, non ab humana, ſed plane à diuina ſapientia expreſſit eas leges, quæ Hebræis traditæ, noſtræ in ſæcula, veluti per manus, redundarunt. Cum ergo ad ferendas leges niuiũ quantum valeat ſapientia, iam videtis, quantum erit ad conſeruandas valitura. Tollite è republica ſapientes viros, ignaros inducite, & imperitos; de legibus proculdubio actum erit; omnes ſine diſcrimine impune violatæ interibunt. Vt enim ſine gubernatore clauus præſidium habere nullum poteſt, quo minus ad ſcopulos nauis allidatur, ita leges, niſi à ſapiente viro tractentur, conferre ciuibus nihil poterunt, quò minus per omnes ſcelerum voragineſ deuoluti ad interitum rapiantur.

115.
*Virga Mo-
ſaica.*

Subeat quæſo animo virga illa, quã Moyſes, veluti ſceptro inſignitus, traditiſ ſibi à Deo copijs ducem præſtitit. Quid eſt, obſecro, tam à legibus immune, ab imperio tam ſolutum, ad eò à natura alienum, quod illa ſapientis manu gubernata, facile non exequatur? ſi vel prædura ſaxa contingat, aquam elicit, perennis fluuij more decurrẽtem: ſi mate, quamlibet efferueſcentibus vadis intumeſcens, vnico ictu percutiat, coituros inter ſe fluctus ita diuidit, vt hinc, & inde contrarias in partes retrouerſum compellantur: ſi leui quodam motu auras verberet, modò cælo Cymmetias pluſquam tenebras offundit; modò nubes atrã caligine concretas in aquas ſoluit, iam tonitrua ciet, iam ardores nubium expreſſos conſictu iaculatur; ite rura Soles reuocat, fugat nubes, tranquillat ventos, ſerenitatem inducit, nihil denique eſt, quod illi, tanquam ſceptro non ſtudioſe famuletur. Verũ vbi virga ſapientis manu elapſa, in humumque proiecta, neque arte, neque conſilio mouetur, Deus immortalis! quam ſæui in faciem draconis induitur, quantum in imis præcordijs virus includit, quã tetrũ ab oculis venenum exſpirat, qualem à toto ore ſæuitiam anhelat, quanta voracitate minores ſerpentes heluatur? Quorũ mea euadat oratio, iam cognoscitiſ. Si ſapienter tractatur imperij clauus, ſi iura

*Virga in
ſerpentem
conuerſa.*

si iura non imperitè disponantur; nemo est, qui præceptis iu- *Quam facile flecta-*
 bentis obstat, legibus opponatur, minimo nutui aduersetur, *tur imperium à sa-*
 dicta omnia sunt, & facta: nihil enim est difficile, quod sapienter *piente,*
 imperatur. Vbi tamen reipublicæ gubernaculum sapientis
 è manu extorquetur; prohluperi! quæ labes, quæ perniciēs
 existat; quis gurgēs, quæ vorago consequatur, necesse est?
 Transuerse aguntur omnia; occidit pudor, triumphat audacia,
 libido dominatur: omnia vitiorum genera grassantur, omnes
 virtutum chori in exilium compelluntur. Sceptrum denique
 ipsum nihil minus viderur, quàm sceptrum: nihil potius repræ-
 sentat, quàm colubrum suorum sanguine ciuium saginatum;
 in communem patriæ salutem atrociter sauientem; in totius
 labem, & perniciem sanctitatis immaniter sibilantem. O im-
 mensum ignorationis pelagus, quo virtutes omnes obruun-
 tur! O fortunatissimum thesaurum sapientiæ, penes quem
 veterum leges, ceremoniæque maiorum inuiolata conser-
 uantur! Habetis, viri ornatissimi, clarissimum sapientiæ exem-
 plar, si non viuus, certè veris coloribus expressum. Videtis, *Sapientia*
 quæ in illo opes inclusæ delitescant: quæ ab illo utilitates in *opes.*
 hominum genus copiosè deriuentur. Vigeat ergo nostra in
 Lusitania (ita Deum obsecro, reliquosque Cœlites obtestor)
 vigeat sapientia. Stabit proculdubio imperium, veræ animo-
 rum deliciæ vernabunt, sanctissima legum instituta perma-
 nebunt, nihil erit, quod ad perfectissimi felicitatem status re-
 quiratur.

Sed planius vt audiatis, quæ utilitates non dico in cæteras *118.*
 mundi plagas, sed in hanc urbem ex sapientia redundarint, di- *Sapientia*
 ligenter quæso attendite, quo pacto area illa in fortunatam o- *utilitas*
 ram lacte ac melle manantem inferatur. Ventum erat ad flu- *maxima.*
 uium totius Idumæ celeberrimum; seorsim verò diuinis liti-
 ris cantatissimum Iordanem: qui per id temporis niuibuscum Li-
 bano solutis intumescens, tam longè, lateque effundebatur, vt
 nullis ripis circumscribi, nullis molibus coerceri posse videretur.
 Vbi tamen illi, quorum humeris diuinum illud monumētum
 nitebatur, primam Iordanis vndā illato pede contigerūt;
 ecce tibi (ô rem ad omnium admirationem sæculorum me-
 morandam!) fluitus omnes magno impetu à capite defluentes
 retro aguntur; & quia diuinā quadam vi profum ire veraban-
 tur; alijs verò à tergo vndis propellentibus, rursus omnino ce-
 dere non valebant; in immensos aquarum cumulos paulatim
 glomerantur, & tanquam obiecta crepidine, ne miserandam
 diffuant in stragem, à Deo sustentur: illi verò, qui ab eo lo-
 co versus mare excludebantur, partim subterraneis hausti
 voraginibus subsidunt, partim celeriori cursu, quam vnquam
 alias,

*Retro agi-
 tur Iordanis
 nis impe-
 tus.*

aliàs, in mare dilabuntur : ita vt quæ paulo antè efferuescentes vndæ intumuerant, liberum spatium relinquatur, quo non arca modò, sed copiæ vniuersæ quadrato agmine incedentes ad vltiorem ripam deducantur. Nunc quæso, Auditores humanissimi, ab Idumæa in Lusitaniam, à Iordane in Tagum, ab Arca in sapientiam cogitationes vestras reuocate. Vbi prima sapientia in Lusitaniam, à qua longè priùs exulerat, gradū mouit: vbi Henricus felicitis recordationis Princeps è Ioanne primo tertio loco natus Mathematicis disciplinis operam tribuit, & honorem: vbi Alphonsus, Ioannes, & Emmanuel Lusitanix Reges augustissimi, quorum res gestas cum admiratione posteritas intuetur, in eam mentem sunt impulsu diuino aliquo afflatu, vt literarum studium excolerent, vt Astrologorum fierent Mæcenates, quid Tagum memorem? quid Iordanem? Oceanus planè ipse Syrtibus præclusus, hostibus efferuescens, turbinibus verticulus, infinita propemodum aquarum mole, longè lateque spatiosus ita sternitur Lusitanorum classibus sapientiæ duce nauigantibus, ita coeretur, vt non modò videatur superbiam frænare suam, verùm etiam aquarum facto diuortio in diuersa litora resfluere, sicco alueo naues excipere, viâ inter aquarum cumulos mirabiliter tendente, Lusitanos toto æquore circumferre, in extremas mundi oras feliciter exportare. Quòd si tubæ illæ septem Arcam fœderis præeuntes, & incredibili sonitu concrepantes eas vires habuerunt, vt firmissimæ vrbs mœnia, suis veluti conuulsa fundamentis, dederent in ruinam: quid mirum est, totam Orientis Solis regionem Lusitanorum imperio cessisse, vbi primum septem illæ artes, quæ in liberum hominem conueniunt, non concitato ad arma clangore, sed composito ad harmoniam concentu omnium Indorum aures compleuere. O vim! ô dignitatem! ô beneficam in hominum genus sapientiæ naturam, cui cum reliquæ orbis gentes multum debeant, certè Lusitani plurimis nominibus debitores se esse profitentur.

*Henricus
Lusitania
Princeps.
Alphonsus,
Ioannes,
Emmanuel Reges
Lusitania.*

*Tuba Ar-
cam præeun-
tes.
Orientis
imperium
Lusitano
cessit im-
perio.*

*117.
Templum
Salomonis.*

*Henricus
postremus
Lusitania
Rex Lycei
condidit
Olysi-
ponense.*

Meministis Salomon quid egerit, vt beneficia ab Arca in parentem Dauidem collata aliqua ex parte compensaret? Templum illud religione augustum, magnitudine immensum, artificio visendum, diuitijs portentosum, operibus nunquam satis admirandum excitauit, in quo Arca solempni pompâ collocata, ad totius splendorem, & vtilitatem imperij seruaretur. Quàm iucunda, Auditores optimi Henrici Lusitanix Regis meum subit animum recordatio! Qui cum videret infinita propemodum esse beneficia, quæ apud parentes suos posuerat sapientia, gratiam à se referendam duxit: hoc bonatum artium Lyceum, hoc domicilium sapientiæ, amplum quidem, multò tamen amplius futurum,

futurum, nisi illum nobis fortunæ inuidia eriperet, fabricandū curauit, non quidem in obscuro loco, sed in celeberrimo totius orbis emporio; ut, cum exteræ nationes Olysiponem confluentes, Lusitaniam sapientiæ muneribus florentissimam agnoscerent, certè non ingratham esse vbiq̃ue terrarum prædicarent. Quid agitis, adolescentes egregij, (ad vos enim extrema conuertatur oratio,) quid agitis? quò mentes, quò cogitationes vestræ recesserunt? Itane, ut indulgentissimam parentē, de vobis, de patria, de orbe tam præclare meritam, nescio quibus capri lenocinijs, deseratis? Incumbite, per Deum immortalem, in studium literarum, diligenter incumbites & cum arcam illam non alibi, quàm in templo collocatam esse videatis, sic habete, sapientiam non nisi cum virtute coniunctam inueniri; literarum palæstras, quas aditis, virtutum quoque esse omnium officinas: quare sapientiam si requiritis, virtuti studeatis, necesse est. Frequentate, ita vos Deus amet, hæc non damnandi, sed absoluendi tribunalia, ad illas aras diuinis epulis recreandi sapius confugite, pietatem colite, morum licentiam coercete. Vestri omnes labores in sapientia acquirenda collocati, erunt procul dubio Deo chari, parentibus iucundi, amicis vtilis, hostibus metuendi, vobis honesti, reipublicæ vniuersæ salutares.

*In literarū
studium
animos
prouocat.*

O R A T I O IX.

De sapientia laudibus.

A R G V M E N T V M.

Debora Hebræorum moderatrix sapientissima, admirabilis extitit sapientie imago. Enimverò ut Regina regios sapientie habitus, & dignitatem amplissimam ostentauit, ita etiam ut fortissima militum ductrix inuictum sapientie robur adumbravit; ut vel ipso nominis auspicio, ingeniosa quasi apis, suauis sapientie ingenium significauerit. Habes igitur in Debora & imperium, & ingenium sapientie. Vtrumque noster Rhetorica professor in Lyceo Olysiponensi suo quidem penicillo ad viuum expressit. Lineæ summa tenuitatis, quas per tabulam ducit, ne tibi visus effugiant; quamuis enim colorum claritas oculorum aciem perstringat, huiusce picturæ claritas colorum suavis est, alliccit potius, quàm offendit. Attolle oculos, oculi pictura tenentur.

*Auctoris
paris in Ly-
ceo Olysi-
ponensi
Rhetorica
professor.*

Admi-

118.

Admirabilem sapientiæ dignitatem, ingeniosamque ipsius naturam tacitâ cogitatione contemplatus, liberalem reginæ formam laureatis victoriarum insignibus decoram, diuinis propè ingenij viribus præcellentem mecum animo effingebâ. Cuius tantus decor, tantaque pulchritudo, tanta totius oris ad grauitatem compositio, mentis oculis affulsit, vt parùm abesse, quin me in ipso orationis aditu longè à meo sensu dimoueret, quam vt possem hanc solemnem literarum commendationem vestrâ beneuolentiâ feliciter auspiciatam felici aliquo exitu terminare. Diu igitur in huius contemplatione imaginis sine satietate immoratus, non sine admiratione defixus, in tale consilium ductus sum, vt eandem orationis penicillo adûbratam vestris oculis exhiberem; certam in spem erectus, fore, vt neque alio in argumento noster labor meliùs colloccetur, neque alio dicendi genere vestris auribus indulgentiùs blandiatur. Iam itaque me comparo ad viuam illam, & spirantem sapientiæ imaginem, regio habitu insignem exprimendam, vos quæso & obtestor, comparate vosmetipsos ad ea, quæ dicturus sum, tanta attentione audienda, vt in illis cogitationes vestræ mihi defixæ videantur.

Regius habitus sapientia.

119.

Sumo in manibus tabulam politissimâ arte læuigatam: colores, pigmenta, fucos, oculorum in picturis illecebras accerso, id est, sententiarum lumina, verborum lepores, figurarum delicias exquiro; & iam prima lineamenta descripturus, ad illam eximiam pulchritudinis speciem, quæ mihi in mente insidet, oculos conuerto, vt ab ea similitudinem ducam; cum subito tantum ex se fulgorem in me vibrat, vt perstrictâ videndi acie, mihi spes omnis infringatur, industria languescat tanti operis non modo absoluendi, verum etiam inchoandi: merito iam vt credam, sapientiam, in quâ formanda, tot verborum artifices, tot logodædali vires omnes collocarunt, à me vno adumbrari, primis eloquentiæ rudimentis malè initiato, recusasse: non secus atque Imperator ille Macedo indiscreta verisimilitudine pictus ab Apelle, miro artis lenocinio fictus à Lysippo, exprimi se ab alijs interdixit. Quid ergo consilij superfit? quò autem intendam à prima operis molitione reuocatus? Multa mihi terrarum solâ peragranda sunt, si vsquam se offerat sapientiæ imago, in solario, vt aiunt, in luce, in conspectu omnium defigenda. Illud vnum præmoneo, vnde orationem auspiciatus sum, eam, vbicumque gentium delitefcatur, regio habitu decorâ, gloriosissimis trophæis insignitam, singularibus ingenij prædijs circumleptam esse.

Alexander ab Apelle depictus.

120.

Primum ergo Asiam vniuersam collustro, singulas eiusdem prouincias exploro, quæ ibidem anteaactis seculis reginæ floruerunt;

ruerint, mente pertracto, an aliqua verum sapientiae praeferat
 exemplar, oriose contemtor, Ecce tibi in ea vrbe, quam insana
 operum moles, immortali posteriorum recordatione lega-
 uerunt, Babylone, inquam, emporio totius orbis longè maxi-
 mo, Semiramis Regina ad incredibilem maiestatem compo-
 sita procedit. Age verò, Regina Babylonis amplissima, quanta
 tuae dignitatis argumenta praebuisti? quam testata tui ingenij
 monumenta collocasti? Amplitudinem tuam non modò sce-
 ptrum, & purpura, verum etiam regnum bonis à te legibus
 temperatum edocebit: ingenium verò praedicabunt vel ipsi mu-
 ri nemoroso vertice frondescentes, propter pensiles vernantiū
 hortorum amoenitates, fornicatis parietibus impositas, tanto
 artificio, vt nequaquam miraculo eximantur. Amplissimus mi-
 hi videbatur hic typus, in quo effictam sapientiae dignitatem,
 expressum ingenium, sub omnium oculos proferrem. Verū
 petulantes Reginae mores, infinitam urbis licentiam altiùs cō-
 templatus; fugite, inquam, ex hac vrbe, adolescentes optimi,
 fugite: pessimus in ea luxus dominatur, prorupta audacia exul-
 tas, scelera omnia & vitia grassantur, quae nihilo citius vestros
 animos occupabunt, quam olim strenuissimos Darij milites
 diutius ibidem commoratos inuaserunt.

*Semiramis
Regina
Babylonia.*

Alio itaque animum intorqueo; cum primū in Syria in-
 clita fertilitatis plagā, obseruāda Reginae species occurrit: quae
 manu alterā districtum gladium, altera Homeri Iliada prae-
 rebat. Agnosco insignia; Zenobia profecto illa est; nisi meos
 sensus ludificatur augustior eius forma, quam mortalis. Desi-
 deratisne illustrius sapientiae simulacrum? Fingi planè, neque
 ipsius operā naturae elaboratius vllum potest. Quid enim in-
 tuendo, melius sapientiae dignitatem, & imperium cognosce-
 tis, quam Zenobiam, in totam ferè Asiam euaginato mucro-
 ne fulgurantem? Quāuis in pictura oculos iucundissimè depaf-
 cite; concederis proculdubio in nulla clarius illustratū sapien-
 tia ingenium fuisse, quam in Zenobia quae selectissimos ex Iliade
 flores in corollas, in fasciculos, non tā sensibus applicandos, quā
 rationi admouendos solertissimè congererat. Cæterum, ô ca-
 sum infelicem, & peracerbum! succumbit aliquando Zenobia
 fortunae, imò & Romanorum viribus occumbit; superatur,
 Romam abducitur, in miseram seruitutem compellitur; vs-
 que ad extremum spiritum in gloria perseuerat. Hoc vnum
 iam efficit, quò minus ex illius similitudine sapientiam effingā.
 Non enim cedit, non frangitur, nō vincitur, non eneruatur sa-
 pientia: nemini subiecta, in omnes imperium exercet: nun-
 quam à suo sensu dimota omnes in suam sententiam inducit,
 nullius honoris indiga, in omnes gloriae dispensat. Quid faciā?

111.

*Zenobia
Asia Regi-
na.*

*Zenobia
victa Ro-
mam in
triumphū
ducta est.*

Quò

Quo me conferam? Quam ineam sapientiæ laudanda rationem: cum neque possit illius effigies ab infantissimo Oratore dicendo exprimi, neque a curioso indagatore totam Asiam peragrando inueniri? Pergamne ad Africam vanis Deorum simulacris locupletem? An potius cursum inſectam in Europam propter politiores ritus ſignis tabuliſque excultam? Nuſquam terrarum, nuſquam, viam ſapientiæ formam comparabo. E cælo petenda illa eſt, e cælo, vnde ingenioſo antiquitatis cõmento à Socrate ſuit in terras auocata. Quòd ſi neque cæleſtes orbis tantæ pulchritudinis ſpeciem clariffimis aſtrorum luminibus repræſentatam complectantur, ex anguſtiori ſacrarum litterarum penetrali ſub omnium conſpectum educatur ſapientiã, vbi à Deo expreſſius efficta. quàm ars humana conſequi valeat imitando, exhibetur. Date obſecro hanc veniam, AA. ſi in pleno humanitatis argumento largiores diuinitatis opes noſtra vobis oratio cumulare videatur. Agite verò, quæ vobis in mentem venit Hebræi populi moderatrix? quæ Princeps? quæ Regina? cum qua ſapientiã conferendam eſſe iudicetis. Vnam ego e pluribus cooptauit, cuius meo quidem iudicio tanta eſt cum ſapentiã cognatio, tanta coniunctio, vt nunquam aliàs duæ res in maiorem ſimilitudinem coeant, in propiorem neceſſitudinem conſpirent. Debora quidem illa eſt. Debora diuino Spiritu afflata, cæleſtium arcanorum interpretis in ſuprema imperij dignitate conſtituta, tantã victoriarum gloriã inſignis, vt non immeritò dicatur ſubter palmam patulis diſfulam ramis diuturnam ſedem collocatſe: tam acri ingenio excellens, vt non inconſultè ac temerè Debora nuncupetur, id eſt, Apis, qua nullum animal finxit natura ſolertius, nullum ingenioſius formauit. Deus immortalis! Quanta ex Deboræ dignitate ſapientiæ dignitas efflorefcit! Quantum ex illius ingenioſã naturã huius diuina propè ingenij ſubtilitas illuſtratur, Quæ duo mox vbi expediam, optatiſſimã veſtræ humanitatis aurã prouectus, perorabo.

Reginam ego appello ſapientiã, ne ue vlli, quàm Deboræ, ſimiliorem eſſe contendo. Nemo mihi ex confertiſſimã hominum frequentia obloquatur. Nemo continentem orationem interpellet. Quid hoc, inquis, nugarum eſt, cur Reginam vocas ſapientiã? Illam quidem regijs planè inſignibus deſtitutam? Vbi regnum? vbi purpura? vbi corona? vbi ſceptrũ? vbi tecta auro eboreque fulgentia? vbi parietes belluatis peripetasmatis conueſtiti? vbi lecti conchyliatis peristromatis adornati? vbi fœminarum ancillantium multitudo? vbi viro- rum famulantium greges? vbi nobilium accedentium, recedentiumque congreſſus? vbi reliquus ſplendidiffimæ aulae apparatus?

Socrates e
cælo inter-
ram ſapi-
entiam auo-
cauit.

Debora
Hebræorũ
modera-
trix.

1120
Prima
pars.

paratus; Ludicra sanè hæc Regina est: nec nisi in feriantium puerorum circulis inuenta. O inanem tenuissimi hominis, & incertissimi quærimoniam! Quid primum ad regiam dignitatem in sapientia requiris? Regnumne? Mihi iam ausculta, quicumque es; peream, nisi aut sinistram exuas de sapientia opinionem; aut viri nomine indignus, omnium, qui adsunt, calculis, iudicaris. Intende quæso oculorum aciem, quantum maximè intendi potest in infinitam propè terrarum molem; nonne admiraris camporum immensitates, accliuitates collium, montium altitudines, speluncarum recessus, vallium planities, littorum, orarumque excursus? Atqui longius, latiusque patet sapientie regnum. Metire, si potes, vastissima Oceani spatia; libra, si vires suppetunt, vndarum cumulos terræ incubantes; explora, nisi factu difficillimum videtur, demissa bolide, pelagi voragine; an non ingenti admiratione commoueris, interminatam ferè in omnes partes maris vastitatem peruagaturus? Atqui vltèrius se protendit sapientie regnum. Erige oculos in infinitam aëris regionem, vnde quaque circumfusam; intuere supremam ignis oram, constatum ex reliquis naturis globum suo ambitu continentem; nunquid tuum animum non præcellit tam ingens aëris huc illuc commeantis latitudo, nullis penè terminis angustata; tam immensus ignis amplexus, nullis propè modum regionibus circumscriptus? At amplioribus metis definitur sapientie regnum. Euade iam vltèrius, euade, & cœlestibus sphaeris, si minus corpore, animo saltem euagare. Vides ne orbem illos splendidissimis astrorum ignibus collucentes, singulos, quo longius à nostris oculis sermotos, eò ampliore capacitate ad volubilitatem rotundatos? Supera tandem globum illum, qui extrema ora est, & determinatio mundi, citima parte nullis angulis incisum, nullis anfractibus lacunosum: extima verò ad stabilitatis præsidium quam gratà specie figuratum? Nonne omnino obstupescis, cum primum animum subit spectabilis illius orbis cõformatio, nulla spatij circumscriptione definita? Atqui ad hæc & mundi extremitatem suam sapientie regnum propagauit? O immensum sapientie regnum, non ijs modò, quibus Solis cùrsus, regionibus ac terminis inclusum, verùm etiam in eosdem fines extensum, quibus mundi vniuersitas continetur! O eximiam supremi Numinis liberalitatem, quæ larga & plena manu eas locorum infinitates sub vnius sapientie imperium, ditionemque subiunxit! Quid ais iam si uida sapientie obrectator? Ancillaremne vocabis amplius sapientiam, cuius latissimum regnum intueris? Regnum, inquit, video; quam in eo sapientia potestatem exerceat, non agnosco. Attende, obliuiscra,

*Telluris
scriptio.*

*Maris de-
scriptio.*

*Aëris re-
gio.*

*Ignis am-
plexus.*

*Sphaerarũ
cœlestium
considera-
tio.*

*Sapientie
regnum.*

paulisper, nec tibi vllus superstit cauillandi locus, iam efficiam.

123.

Philosophia regnum.

Imo sapientia vna est, cuius nunquam terra imperium recusat. Hic præsertim illa pars Philosophiæ, quæ dissimiles rerum motus diuersasque naturas inuestigat, dominatur, iam ipse terræ situm, positionemque perpendit. quo pacto singulæ illius partes in societatem amice coniuuantur suis motibus ad infimum locum adhaerescant, quàm ardui assurgant montes; quàm molliter fastigenter colles; quàm humiliter succidant valles; quàm late campi expatientur. iam verò in penitissimas terrarum latebras, quæ nisi dominatrix sapientia inuadit: Hic illa omnium prima incidit in fertiles auri, & argenti venas, in pellucidos animum liquores, in resedentis terræ siuus, partim incendiorum fomite obturatos, partim incluso ac reluctante

Terra motus.

Mathematicus regnum.

Protomæus.

Spiritu commotos. Vnde flammæ scatebræ erumpunt, montium labes existunt, urbium ruinæ consequuntur. Altera verò sapientiæ pars, quæ disciplinas Mathematicas complectitur, quantum habet in terram dominatum? Testem ego appello Protomæum, reliquos autem eiusdem facultatis alumnos testes apello, qui terram vniuersam ita peragrunt, ita ambiunt, ita lustrant, vt non modò illam milliaribus discriminent, passibus præfiniant, digitis exequent, verum etiam granis hordeaceis dimensam partiantur. Ille verò Syraculanus Archimedes, quantum iuris sibi arrogat in terram? Quis locum aliquem extra hunc globum nanciscatur, vbi pedem figat, viresque intendat; facile à se totam hanc molem ponderibus libratam suis diuulsum iri pollicetur. Quid porro mare? Ad cuius furor

Archimedes.

Philosophia nauis excogitauit.

rem eludendum sapientia navigationis inuenitur, primum naues compegit ex subtili, sequacisque naturæ virgis opere textorio solidissimè conuexis. Deinde verò diuersis diuersa contulit, vela Icaro, malum, & antennas Dædalo, gubernaculum Typhi sicque alijs alia, & totam eam machinam fabricauit, quæ desauientis pelagi superbiam frænaret, fluctus constringeret, tumores coerceret, merces ab alijs nationibus in alias moribus & linguis disunctissimas, duplici ad singulas redeunte scœnore conuectaret.

124.

Sapientia regnum.

Pergè ergo Regina sapientia & reliquas infra ac supra lunam regiones moderare. Aërem peruagatur sapientia, qua nimis Solis ardoribus æstuantem, qua intemperata frigoris sœuitia obrigentem, illac amicitiam cum igne copulantem; hæc verò concordiam cum aqua ineuntem: cum modo præ serenitate fufum, & extenuatum; modò præ intemperie constipatum, & concretum: iam horridum procellis, fulminibus coruscum, tonitruis bachantem; iam placidissimis auris delinitum,

pul-

pulcherrima luce collustratum, vitalem spiritum afflantem in-
tuetur. Ad superius verò ignis domicilium appulsa, quid non
tractat, quid non regit, quid non moderatur sapientia? Diligen-
tissimè inuestigat, quare nulli fulgores ex tantâ flammarum
perspicuitate nostris oculis offundatur; cur in tanta celeritate
ignis se in gyrum conuertentis frequentius, & liberius igneæ
faculæ in terram non desiliant; quamobrem in summa illius
naturæ edacitate tanta parsimonia obseruetur, vt ne semiu-
s quidem proximis orbis relinquatur. Quid tandem cælum, vn-
dique patens & apertum? Nonne se ipsum in amplissimo sapi-
entia regno contineri gloriatur, cum suas opes, suas delicias
in illius sinum liberaliter effundat? Adite mecum obsecro Au-
ditores humanissimi Regiam illam Caroli V. Imperatoris
multo ornatisissimam Octauam illud, seu potius vnicum orbis
miraculam intuemini spheram eam dico, Dadaleo planè ar-
tificio constructam; diuino propè ingenio fabrè factam, in
qua cœlestes orbis inter se mirabili nexu illigati, partim er-
rantium, partim in errantium astrorum ignibus distincti,
tam firmis, & æqualibus spatijs diuersi rapiantur; vt mo-
dò lunam in vmbra terræ incidentem, modò solem
lunæ oppositu caligantem; iam institutiones, iam progres-
siones singulorum, omnium denique motus pro rata por-
tione æquabiliter incitatos representent. Cælum planè di-
cetis in terram deriuatum, eò maiori commendatione, quò
breuioribus, circulis inclusum; neque in cœlesti illa domo
quippiam admirationis inueniri, quod in hoc opere perfe-
ctissima arte absoluto requiratur. Nimirum tantam habet sa-
pientia in superiores orbis potestatem, vt non modò singulos
propriis locis constitutos moderetur; verum etiam omnes suis
tanquam è sedibus excitos infra lunam angustiioribus spatijs
concludat. O vim incredibilem! o potentiam inauditam! o im-
perium singulare!

*Caroli im-
peratoris
spheræ.*

Sed iam ab his rebus, quæ mentis sunt expertes, ad homi-
nem, qui rationem habet ex diuina natura, orationem transfe-
ramus. In hunc & regiam potestatem sapientia exercet. Huius
animum ita sciëntia de moribus gubernat, vt eum ad republi-
cam sustinendam Politica inflammet, ad familiam administrã-
dam œconomica erudiat ad vitam è virtute effingendam vna
Ethica informet. Impositam ipsius mentem Dialectica ita sin-
git vt eam reddat ad formas distinguendas, diuisio tolertem,
Definitio ad naturas explicandas abundantem, Argumentatio
ad rationes colligendas efficacem. Balbutientem eiusdè lín-
guam loquendi facultas ita acuit, vt illam Grammatica ad ó-
rationem emaculandã bonis præceptionibus instruat. Humã-

125.
*Quale sãd
piencia in
hominis
imperium.*

nitas ad dictionem excolendam prædiuite rerum supellectile exornet; Eloquentia ad intimos audientium sensus titillandos optimis dicendi characteribus illustret.

Adhuc tamen terrena nescio qua contagione nostra se oratio inuoluit. Auocate iam à communi oculorum consuetudine cogitationes vestras, & nobilissimum illum beatarum mentium confessum, quem Angelorum appellatis, vestris oculis admoueri, fingite. Quanta nobis lux, quantus splendor oriatur, si naturam illam nulla vitiorum labe aspersam, nulla fæce corruptionis imbutam, ab omni mortalitatis consortio segregatam cogitetis. Quis non meretur in tantâ multitudine concentum, in tanta dissimilitudine concordiam, in tanta generis præstantia facilitatem? Nunquam profectò diuinus ille Plato tam præclaros ciuium ordines in suam Rempublicam importabit. O dignitatem sapientiæ, cui obtemperare gloriosum existimant, vel qui imperio digni iudicantur. Illi, illi etiam spiritus, ad quos delata est mundi administrandi potestas, sapientiæ regno includuntur, inter eos libera seruitute obsessos, vel seruili libertate donatos spatiatur Metaphysica, triumphat, & exultat: quosdam præfecit singulis sphaeris cœlestibus in orbem agitandis; quosdam contemplatione insistentes ab eo munere exsoluit: omnes corporea concretione liberos, temporum iniurijs immunes, extra interitus aleam sepositos contemplatur. Quid amplius est in mundo præter illum, qui suo complexu coercet mundum? Illum inquam, rerum omnium opificem ac molitorem Deum, cuius omnia nutus obseruant, mandata exequuntur. In illius ergo aditum sanctitate & religione obseruandum, si se ingerit Theologia, non tam libidine regnandi incensa, quam seruiendi studio inflammata. Ibi simplicem illam naturam triplici Hypostasi præditam, sine vlla diuisione consistentem veneratur: ibi Deum humanitatis consortem hominem diuinitatis participem agnoscit: ibi Augustissimum illud Numen, quantum, quantum est, tenuissimo externarum qualitatuum amictu obuelatum confiteatur: ibi ad inexhaustum illum totius perfectionis fontem, è quo res omnes suum principium mutuantur, & in quem, veluti in finem vltimum recurrunt, votis omnibus adspirat.

Itaque vni Deo sapientia deseruit, reliqua omnia vni sapientiæ famulantur. O Reginam imperij finibus amplissimam! O regnum tam longè, latèque effusum, vt non alterius, quam sapientiæ maiestate compleatur! Et audiat quis Reginæ appellationem per summam indignitatem sapientiæ denegare: Nemo, ita reor, ita credo, nisi in extremam dementiam abiit, vel leuissima dubitatione perstringetur, quin hoc illi

no-

*Beatorum
considera-
tio.*

Plato.

*Metaphy-
sica regnū.*

*Theologia
regnum.*

*Sacra Eu-
charistia.*

126.
*Mira sapi-
entia dig-
nitas.*

nomen optimo iure debeat. Testimoniane desideratis antiquorum cum sapientibus regiam dignitatem copulantium? Accipite illam totius Italiae vocem, qua Cicerone propter eloquentiam Regem predicabat: illud totius Graeciae praconium, quo Demostheni, propter dicendi vim Regis nomen deferrebat: illud Stoicorum consensus, quo stultos omnes, seruos; solos sapientes, Reges appellabant: illa Persarum instituta, ut nemo Rex, nisi doctrina admodum excultus crearetur: illud Aegyptiorum insigne, ut in regio scepro oculus infererent, qui sensus est, si Aristotelem consulamus, sapientiae: illam denique Poetarum conspirationem, qui cum reliqua Numina Veneris imperio subdidissent, tamen in Mineruam scientiarum praesidem, Musasque studiorum faatrices nihil ei iuris detulerunt: ut plane iudicarent sapientiam, eiusque alumnos ita excellere, ac dominari, ut nullius imperio subijcerentur. Quid? si Reges in ipsos imperium est non Ioui, ut Poeta fabulatur; verum sapienti, ut mihi videtur Aristophanes indicasse, cum virum sapientem optimum citharædum appellauit.

Adeste, quaeso animis, sicuti haecenus adfuitis; interim dum vnum vobis oculos propono citharistam, tantum non modo reliquos homines, verum in ipsum Regem imperium sortitum; ut mirabiles in eo animi commotiones excitaret. Fuit quondam apud Henricum Regem cognomeneo Bonum, nescio quis citharam pulsandi peritissimus; qui à Rege aliquando exoratus, primum fides grauius remissas fractâ, & nutabunda digitorum vicissitudine percutiens, tam inusitatae seueritatis concentum elicit, ut Regi quendam veluti stuporem iniecerit, lacrymas excusserit, totum vultum incredibilem aestitia compleuerit. Subito vero digitis celeriter incitatis, neruisque ad plausum hilariter ac festiue commotis, molliores, vegetioresque sonos in illius aures induxit, quibus Rex tanquam illecebris inuitatus, non modo haustum dolorem sepehuit, verum etiam maximo nisu exultabundus in saltus, gestusque erupit. Postremo chordis ad vehementiores modos acriter pulsatis, nescio quod horridum, & incultum ad Regis aures illapsam, quod illius animum tanta immanitate efferauit, ut rationis minimè compos fremeret, desauiret, magnam satellitum stragem ederet, maiorem haud dubie facturos, nisi cōgesta undique à militibus puluinarium moles furentem retardarent. Videtis vnus citharædi potestatem? At in ea obsecro, adumbratum viri sapientis imperium agnoscite. Est, inquit, Aristophanes, vir sapiens optimus citharædus, ut enim huius opera pro multiplici catus lenocinio, multiplices in Regis animo affectiones commouit: ita etiam diuersa, viri sapientis

Tulius.

Demosth.

Persa nulum creabant Regem quin sapientem.

Horat.
Aristoph.

127.

Elegans citharædi descriptio. Henricus Rex cognomento bonus.

Sapientia potestas ad animos commouendos.

tis documenta ad diuersa studia Regem alliciunt, & inflectūt præcipitem in audaciam refrænant; effusum in libidines coercent; proiectum in crudelitatem retardant; ignauium ad res arduas accendunt. Ita Periclem Anaxagoras, Timotheum Isocrates, Dionem Plato, Epaminondam Lyfias, Alexandrum Aristoteles à vitijs abduxerunt, ad virtutem inflammauerunt. Nilominus Reges propter iustitiam rerum omnium cognitionem, quam illi propter hæreditariam à maioribus potestatem meruerunt, appellandi sunt.

128.

Debora
sapiencia.

O Debora: Diu enim sine te nostra oratio, magnam sibi dignitatem ex tua amplitudine sapientia conlauit; maiorem tamen adhuc splendorem ex tua virtutis gloria consequetur. Reginam Debora, moderatricemve Hebræi populi agebat. Quid existimatis? Illamne imperio ad licentiam, honoribus ad voluptatem, diuitiis ad luxuriam abuti solitam? Delictis vacasse? Mollitudine diffluxisse? Madentes cincinnorum fimbriis gestasse? Frontem calamistræ notatam vestigijs habuisse? Multis delibutam vnguentis inter odores ambulasse? Procul absit à vobis ea cogitatio. Fæmineo in corpore virilem animum occultabat parcè ac duriter vitam traducebat; pro folio multis gemmis artificiosè stellato, solum ipsum herbis tantum agrestibus vestitum cooptabat; pro laquearibus auro pulcherrime illulis, palmam diffusa ramorum opacacitate luxuriantem obtinebat: omnibus vt esset exploratum sibi, quæ luxuria in totum abdicasset, palmamq; egregiam in victoriarum insigne extulisset, alacriorem animum esse, ad populum tuendum, quàm ad corpus saginandum; ad hostes subigendos, quàm ad mores effrænandos; ad patriam colendam quàm ad vitam propagandam. O viuam sapientiæ imaginè! Vbi sunt illi modò, si qui sunt, iniqui rerum æstimatores, qui sapientiam mollem, & effæminatam vocant? qui Lusitanam iuuentutem in his studiis malè collocatam arbitrantur? Quali verò ex hoc capite nostri gladij hebescant vires eneruentur, spiritus sopiantur. Reicite, ô pudor, ô nefas! Reicite eam calumniam in ista blandiméta, quibus, pace dicam vestra, plerique hominum animi his temporibus obruuntur. Illa, illa armorum acies retundunt virtutis ignes extinguunt, auiti roboris memoriã vestris animis ablegant. sapientia in vtramque aurem quieti non indulget pollucibiliter non obsonat, phrygianis vestibus non excolitur, non deniq; (quoddixit Comicus) *pergracatur*: illa militibus audaciam confert, ducibus solertiam conciliat, ignauium fortitudinem subdit, strenuis virtutem roborat, omnibus verò perconfertissimos hostium cuneos ingressa victoriam pollicetur.

Regina
Debora
virtus ex
imia,

129

Subit animum dux ille strenuissimus Barachus, cuius velle nomen

nomen præterire, ne vocabuli asperitate teretes audientium aures laderentur. Qui munitissimis copijs præfectus, missusq; à Debora contra Sizaram, præhura iuiturus, cælege sibi obtemperandum esse dixit, dummodo eiusdem expeditionis comitem Deboram haberet; sine minus animum se deficere ad præclaram illud facinus lubeundum. Obtinuit; Debora comitatus simul hostem lacessuit, fregit, evertit; in fugam compulit, palmam ex certamine reportauit. Ita est, viri ornatissimi, ita est; præstantissimi Imperatores suis viribus diffidunt, nisi sapientiâ condiantur, vnus verò sapientiæ patrocinio innixi, nulla bellorum atrocitate deterrentur, victoriam plerunque, vel acerrimo ex conflictu consequuntur. Euripidem audite, *ταρξάγει λόγος, ὁ κ' σίδηρος*, quibus verbis prædicat ad bellandum, ad vincendum minus validam non esse sapientiâ, quàm ferrum. Quid Pyrrhus Epirotarum Rex: Inge noue fate-
 tur, plures vrbes à Cyneæ disertissima oratione expugnatas, quàm ipse vnquam armata manu subegisset. Tantum est sapientiæ cum mollitudine diuortium, tantum eiusdem cum virtute commercium, meritò vt veteres illi Iætarum antesignani in vnam Palladem scientiarû, & bellorû studium conferrêt.

*Barachusa
dux fra-
nuus.*

*Pyrrhus
Rex.*

Longius progressus sum dum regiam sapientiæ dignitatem illustraui, quàm putabam: ignoscite tamen, non enim potuit immensum illius regnum minori verborum ambitu definire, sed iam sapientiæ ingenium quale sit, eadem obsecro attentione, quam mihi hæcenus præbuisistis, ad extremam orationem audiat. Deboram apud Hebræos apem significare, apem vero apud Ægyptios ingeniosæ sedulitatis hieroglyphicum præferre, neminem ignorare arbitror, qui diuinas, humanaeque literas, vel è primo limine salutarit. Agite verò, quid est in ape, quod singulare non sapiat ingenium, diuinum non redolet artificium? Quis non miretur in parua mole, in gracili corpiculo, in insectis membris, tenui modo fistula cohercibus, tam sedulam curam, tam pertinax studium, tam exercitum laborem; Sub Auroram gemino vnus vel triplici bombo, tanquàm buxo aliquo excitata prouoluant omnes ex alueario: & qua se offerunt pubescentes herbarum tori, vernantes florum puluini, emicantium fontium scatebræ, liberrimo vagantur incessu. Iam carpunt flosculos ex fatiscente paulatim caliculo erumpentes; iam pedibus egerunt herbas suauissimos odores exhalantes, iam puros latices ex perenni fontium scaturigine iucundissimè delibant; iam sugunt cælestem illum rorem frondium lanugine insidentem, iucunda viriditate conspicuum, in subtiles orbes conglobatum, gemmas cælo expolitas imitantem. Quod si ventos, & imbres augurentur, suis fundata; tartareu-

130
*Secunda
part.*

*Apes sunt
sapientia
hierogly-
phicum.*

*Apis con-
sideratio
ingeniosa.*

*Fide infra
li. 8. n. 205*

131.

*Sapientia
solertia.*

lis in eundem quo egressæ fuerint, alueum reconduuntur: quem primum amarioribus succis contra minorum vermium auaritates, quodam veluti tectorio illinunt, ceram figunt, pilæque intergerinis à solo concameratis fulciunt, tandem suavissimo nectare constipant. Quis non videt Deboræ, sapientiæque ingenium in apibus mirabiliter expressum, ne iam dicam adumbratum? Debora quidem cœlestium rerum studio prouecta procul à sensibus abducta totam mentem ad diuinam illam, præstantemque naturam assiduâ meditatione conferebat: ibi ut in speculo non modò sacra mysteria intuebatur, verùm etiam abditissima rerum futurarum penetralia circumibat, arcanum destinatricis prouidentia ordinem collustrabat, res aliquando in lucem prodituras, multò antè præcinebat. Quid verò sapientia? hisdem planè vestigiis inhaeret. Apis matinae more, modoque, pulcherrimo in viridario colludentis, singulis naturæ sacrariis obeundis strenuâ operam impendit, nihil non videt, nihil non explorat, quod natura parens gremio suo cõplectatur. Tamque perspicaci intuitu inuestigat rerû omnium affectiones inter se mirabili vinculo colligatas, ex iisdemque euentus necessaria lege deducendos, ut iâ à primo factu diuinatricæ vim habuisse, expressisse, & arripuisse videatur.

Rursus Debora animum colligens à diuturna contemplatione feriatum quid agebat? Instar apis suo in alueario gnaui-ter operantis ceram formabat, & fingebat. Non hoc fabulare est, quod narro; consulite sacrarum literarum Antistites, apud quos inuenietis, solemne Deboræ fuisse multum operæ collocare in lychnis, cereisque conficiendis; quibus inflammatis, dies, noctesque religiosissima fana illustraret. O singularem Reginae pietatem; ô Deboram! apum reginae vel hoc nomine præferendam, quod illa à labore immunis orietur, tu verò ne minimam quidem diei partem effluere sine labore patiaris. Christe sanctet quam viuam, quam expressum sapientiæ ingenium mihi ob oculos obuersa: ut ipsos planè ceteos, lucernas planè ipsas, ne lucubrationes dicam, tantummodo lucernam redolentes, vna sapientia operatur. Nonne Plato, nonne Pindarus, quibus infantibus, solutisque infomnum, apes mirabili futuræ sapientiæ portento in ora fauos intulerunt, multiplicè doctrinam, in libros tanquam ceram in cereo, conformarunt, ut Ethnicorum genti splendorem aliquem afferrent primò quid ex nostris Ambrosius simili prodigio, atque illi, ad sapientiam inaugurator? Quid Hieronymus? quid Chrysostomus? quid Augustinus? Nonne omnes cum primùm hauritam ex cõtemplatione rerum sapientiam in libros coagmètarunt, quosdam veluti ceteos extulerunt, qui diuini amoris igne inflam-

*Deboræ ce-
reos confi-
ciebat qui
religiosissi-
ma fana
illustra-
rent.*

*Plato.
Pindar.*

*Ambros.
Hieron.
Chrysost.
August.*

mati, errorum tenebras vitiorum caligines ab hominum mē-
tibus longè lateque diffusa luce veritatis amouerent?

Audite, quæso, quod olim contigisse, locupletissimi autho-
res prodiderunt. Prædo quidam nefarius totus ex malitia con-
cretus fuisse aliquando perhibetur, qui in extremam dementiã
præcipitatus, augustissimum templum depopulatur, sacrarium
inuadit, pyxidem auerit, aurum quidem eripere non dubitat:
ipsum verò sacrosanctum Christi corpus (quis non paueat?)
illotis manibus atterit: tandem per summum scelus quoddam
in aluearum deturbat, quo nemini pateret accessus. O profu-
sam audaciam! ò effrænata licentiam! Quid tamen apes?
Amplius ne per alueum cursitate? petuleis pedibus lasciuere?
Labem aliquam sanctissimæ hostiæ aspergere? Nihil vo-
bis minus veniat in mentem. Ecce tibi omnes confertim
aduolant, officiosissimè circumstant, religiosè venerantur,
bombis ad harmoniæ legem temperatis prosequuntur. In-
terim nonnullæ ex selectissimis herbis ceram constant, ex cera
capsulam compingunt, tanto ingenio tornatam, vt interius
plana cum esset, exterius tamen multis operibus filicata distin-
gueretur, in qua diuinum illud Sacramentum per speciem ho-
noris obeuntes præcipua quadam obseruantia reuerēter. Quo
hæc spectent iam videtis. Improbi hæreticorum greges, non
modò delubra sanctissimis religionibus consecrata nefariè
compilant, sacras Diuorum statuas sceleratissimè demolun-
tur, aduersus Christianorum ritus noua in dies singulos con-
tumeliarum genera producant, verùm etiam (proch scelus,
proch impietas) diuinum Eucharistiæ mysteriũ dentatis libellis
verbis aculeatis seuerissime perstringunt, Bona verò diuini Nu-
minis virtutem prædicant, quæ tanti difficultatem miraculi su-
perauit, sapientiam commendant, quæ ignotam illam rationẽ
influendi in hominum animos inuenit: bonitatem admirantur
quæ tam liberaliter in nos cœlestes opes, exhaustis, vt ita dicã,
diuinæ largitatis fontibus, congeffit. Denique tanquam ceram
multifariam molitam & subactam in cereos figurent: singularẽ
veritatis doctrinam diligenter excussam colligunt in libros o-
ratorijs luminibus illustratos, diuinæ charitatis facibus accen-
sos, qui alias hæreticorum mentes falsitatis nebula occæcatas
nouo quodam retexunt splendore, alias prauis erroribus mor-
dicus adherentes plurimis argumentis conuincunt, ipsum verò
longè maximum Christianæ religionis Sacramentum non mo-
dò debitis obsequijs amplectuntur, verum etiam omnibus stu-
dijs ab hæreticorum confutis dolis, & constatis mendacijs tuen-
tur. O mirum ingenium! ò præstans artificium! Utinam mihi
tempus, vobis audiendi patiẽtia superesset, ad reliquas utilitates

132.

Immane
cuiusdam
scelus.Apum de
usum o-
pus.Hæretico-
& macci-
tas.

prosequendas, quæ ex tam ingeniosis sapientiæ operibus in hominum genus exeunt, & promanant.

133.

*Sapientia
suauitas.*

Quid tandem est, in quo aut Debora ab Ape, aut à Deborâ sapientia abiungantur. Debora quidem, tanquam Apis quæ purgantis se aeris succum quibusdam veluti folliculis collectum, & in liquorem suauissimi num decoctum ad hominum voluptates effundit, comparatam rerum omnium scientiam in leges mira suauitate conditas digerebat, quibus ita Hebræum populum iudicabat, ut in neminem maleuolentiæ virus euomeret, omnes ad perfectam ciuitatem compositos incredibili iucunditate permulceret. O expressum sapientiæ ingenium! Nestoream hic ego vocem requiro, ex cuius ore melle dulcior fluebat oratio ad ea oblectamenta explicanda, quæ ex perennis sapientiæ fontibus Attico melli præferendis in hominum mentes deriuantur. Quanta, boni superi! dulcedine perfruuntur illi omnes, qui à reliquis voluptatum illecebris auocati ad vnius sapientiæ delicias animum appulerunt! Vos ego testes adhibeo, qui religione pariter & sapientiâ reliquis præluceatis. Vos, inquam, qui adhuc pueri, uelcio, quo perfectæ voluptatis illicio inducti, prima latitantis tyrociniæ posuistis, ætate grandiores, maiori iucunditatis incitamento prosecti Philosophiæ tædia deuorastis; tandem dicendi facultate maturi, animum suapte sponte incitatum, ad arduum Theologiæ studium contulistis: quo in vertice bonarum artium collocati, iucundissimum vobis metipsis humanarum diuinarumque rerum spectaculum exhibetis. Ecquid per Deum immortalem sapientiâ iucundius, Ecquid dulcius? Ecquid suauius humano generi tributum iudicatis? quæ tantæ legum suauitate hominum vitam moderatur, ut sine acerbitate in virtute contineat, sine offensione à vitijs refrenet, sine satietate voluptate perfundat? Ex ipso vestro oculorum intuitu agnosco, qualem apud vos tacitâ cogitatione sententiam feratis; nempe viscum doctrinæ pabulum Salariibus opulis præstare; attritum Philosophorum pallium Attalicis vestibus antecedere; nocturnas sapientium vigilias immoderatis helluonum comessationibus præire.

134.

*Dimouen-
dus ani-
mus à blã-
ditiis.*

Magna sunt, adolentes optimi, qui in hoc Liceum nobis operam daturi confluxistis, magna sunt disciplinarum oblectamenta. Meræ nugæ suaves & inanes blanditiæ, quæ ex corporum lenocinijs capiuntur. Hæc fugate, hæc excramini, hæc diris omnibus deuote, quæ hominem ad belluinum viuendum Circeæ tanquam poculo abiectum, in quoddam miseriarum pistrinum per summam turpitudinem detrudunt. Sin autem proclues estis ad deliciores incessus, ad elegantiores cultus, ad molliores delicias, ad effusas in aliquâ intemperatiâ libidi-

libidines animum eijcite sapientia comparanda, ne in primū quidem illius vestibulum pedem inferetis.

Nulli fas castum scelurato attingere limen.

Reuocate in memoriam Iudicem illam, & imperatricem Hebraeorum, vt à quā sumpsi exordium, in eadem terminetur oratio. Qualem obsecro viuendi rationem elegisti ó Debora? Quam puram, quam sanctam, quam ab omni corruptionis macula vacantem? O verè Apem, quæ flosculos omnes cum debet, illibatam tamen virginitatis florem ita seruat, vt sola factus facere, non producere dicatur. Tu coelibem vitam egisti, ne minimā quidem libidinis noxā violatam: tu mentem ab omni petulantia integram, ab omni obscenitate illa sam conseruasti: tu virorum aspernata coniugia, vnus vxor splendoris, sacris literis nuncuparis, eo supremi Numinis consilio, vt mirabilis sapientia cum virginitate coniunctio exprimat. O pulchram germanitatem: O germanam pulchritudinem: Vbi sapientia virginitati decorem, virginitas sapientia honestatē conciliat; alterius vtraque ornamentis instructa clarior efflorescit. Non aliter, quam nubes præcipiti iam die, dum à sole, cuius peruiæ sunt radijs, splendorem mutuatur, eidem quoque incundiorem speciem rependunt. Fortunatum ego appellarem hoc Musæum, felicem Olisiponem, beatam semel, atque iterum Lusitaniam vniuersam, si omnes, qui ad sapientia dignitatem adspirant, castitatis etiam pulchritudinem deperirent. Quare vos oro, vehementerque obtestor, Auditores humanissimi, eosque seorsim, quibus nostra, hoc anno, laborabit industria, vt in virtutis pariter, atque doctrinae studium incumbatis, torpentem situ, ac delicijs mentem ad salutarem Deum morem exciteris; contractas scelerum noxas minimū quidē menstrua confessione eluatis; diuino Eucharistia coniugio languentem animum ritè conformetis: omnia pietatis officia studiosissime colatis: tum demum cogitationes vestras in sapientia acquirenda collocetis. Te verò, Christe sanctissime hominū tutor & parens, miserorum præsidium ac decus; sapientium gloria & corona: cuius è præsentis Numine sicuti auspiciū hodiernā die sumpsi oratio, ita reliqua parte anni contentiones nostræ capient incrementa. Te, inquam, quibus possumus, votis obsecramus, vt nostrum hoc anno ad virtutem & sapientiam cursum feliciter prosequaris. A te, qui sapientia fons es, & sanctitatis, vberissimi scientiarum amoes nullā vitiorum coluione turbidi, in huius Lycei alumnos deriuentur: vnde rursus in alios atque alios deducti torā vberē cum incredibili animorum ad virtutem accessu effundantur.

*Sapientia,
& virgi-
nitatis co-
munes.*

*Nubis si-
militudo.*

*Elegans
ad virtutē
calendam
exhorta-
tio.*

O R A T I O X.

De augustissimo Eucharistiæ sacramento.

A R G V M E N T V M.

Tota sacra, & diuina est, quam olim Rhetoricæ professor auditori suo habendam commisit, eam accipe sanctissimorum Patrum nectare plenam, & ambrosia; harum enim dapum haud imperitus iam tunc erat promus condus. Duas habet partes: in prima apponitur Eucharistiæ sacramentum, vt epulum valde splendidum, & pretiosum; in secunda, vt sine pretio & vulgare; pretiosum, quia nullo pretio exæquatur; vulgare, quia sine vlllo pretio confertur; quasi verò hac mensa non haberet maiestatem, si tantam non haberet communitatem. Peroratio tota in Iudeos venustè conflatur, veluti in tanti huius conuiuij perfidos contemptores, & irrisores spurcissimos.

135.

Diuinam erga homines beneficentiam nulla res magis cõsignatam posteritati reliquit, & expressam quàm illud augustissimum, & Eucharisticum conuiuium, quo reficiuntur hominum, non corpora, sed mentes, non vires, sed virtutes nutriuntur. Nam cum nihil esse possit hoc diuino epulo pretiosius, nihil tamen effectum est à Deo hoc diuino epulo vulgarius. Rem miram! Quæ duo in rebus humanis difficillimè coniunguntur, ea in hoc diuino munere mirabiliter cohærent. Quid est, obsecro, in mundo pretiosum, quod vulgò nobis obuerfetur? Quid vulgare, quod vlllo in pretio habeatur? Aurum pretiosum est, fateor; gemmæ pretiosæ sunt; id quoque non inficior; Sed quas in latebras hæc à natura reconduntur, vt ab hominum oculis auertantur? Contrà verò apinæ, ac tricæ vulgares sunt, ac triuiales; nemo neget. Sed illarum pretium quale est? Ipsa viliores vilitate huc, illuc agitantur. At hoc diuinum munus pretiosum est, vulgare est. Ne quæso, quia pretiosum est, reformidetis; ne quæso, quia vulgare est, abijciatis; sed potius ad illud acquirendum, quia vulgare est, spem erigite; ad illud cõseruandum, quia pretiosum est, vires intendite. Agite verò, quæ pretiosum sit considerate; deinde quàm vulgare sit intelligetis.

136.

Prima orationis pars.

Auri, & gemmarum pretium, operæ pretium non est, verbis demonstrare; nihil pretiosius apud homines, quàm aurum, quæ gemmæ inuenitur. Si quid est auro illudum, gemmis stellatum, absint

absint licet reliqua, pretiosum iudicatur: si quid auro nudum est si quid gemmarum expers quamuis reliqua non desideres, vile creditur, & incultum. Hoc pretium, quantum illud est, totum in hoc diuino ferculo reperitur. Aurum est, & margaritū. Quid pretiosius? Sic enim diuinus ille Salomon diuinæ & humanæ literaturæ Antistes, hoc cœleste conuiuium appellauit, gemmulam carbunculi in ornamento aureo. At quam gemmam pretiosiore proculdubio, quàm illa fuit, quam barbara Regina Cleopatra in scypho dilutam ad ostentationē sui luxus Antonio propinauit. Hæc enim, ut inquit Plinius, cū maxime singulare, ac verè vnicum naturæ opus fuit: illa tamen est amplissimum diuinæ largitatis monumentum; & sicuti natura suas omnes diuitias illum contulit in vniōem: ita diuina liberalitas suas opes, quam multæ illæ sunt, in hac vna gemma colligauit. Nam quæ multa beneficia in homines à Deo emanarūt, ea omnia in hoc vno beneficio mihi videntur mirabiliter inclusa: & quas amoris significaciones singula beneficia prodiderunt: eas omnes hoc vnum beneficium significantius expræfit. Tria sunt diuina erga homines beneficia præter cetera pretiosa. Primum, cum supremus mundi opifex hanc vniuersitatē rerum innumerabiles diuitias suo amplexu continentem cœlum syderibus collucens, terram multiplices fructus germinatam, mare aquarum immensitate circumfusum, aeris, & ignis regiones capaciori sinu ambientes, denique omnia, quæ sunt, quæ vigent, quæ animantur, singulari artificio è nihilo est architectatus. Magnum beneficium! pretiosum munus! Alterum accipite. Cū idem omnium molitor Deus, hominum naturā in omnium calamitatum cœno sordidatam ad eam dignitatē excitauit, quæ nihilo differret à diuinā: ita, ut homini pariter, ac Deo diuini honores deberentur; & qui homo longissimè à Deo aberat, ad Deum proximè accederet; & in quo solio diuina natura dominabatur, in eodem dominaretur, & humana. Amplū, & inauditum beneficium! Singulare, & pretiosum donatiuum! Tertium audite. Cū idem, & rerum conditor, & reparator se beatorum dedit in conspectum, visendum clarè, amandum vnicè, in omnem æternitatem possidendum; tanto in otio, tantā in quiete, tantā in securitate, ut neque vlla spectacula ab eā contemplatione auertant, neque vlla oblectamenta ab ea charitate dimoueant neque vlli motus turbulenti ab eā possessiōne deturbent. Ingens, & pretiosum munus! Diuinum supremæ liberalitatis monumentū! Videtis hæc tria dona? Suscipitis pretium? Admiramini dignitatem? At ea omnia in cœlesti Eucharistia conuiuio includūtur. In primis enim illud mundanæ cōditionis beneficiū, felicius, & augustius in hoc epulo cōtinetur.

Eucharistia gēma carbunculi à Salomone dicta. Hæc gēma vincit gēmam Cleopatra.

Eucharistia diuinæ largitatis monumentum.

137.

Tria Dei erga homines beneficia.

Tria Dei pretiosiora erga homines beneficia sunt in Eucharistia.

Tunc

Tunc elementa fuerunt in suas quæque naturas mirabiliter conformata: nunc eadem in diuinum Christi corpus mirabiliter transformantur. Neque mirum id videri debet: nam si diuino Verbo loquente, ut egregie philosophatur Damascenus, omnia creata sunt quid mirum, si eodem se in cibum adhibente, omnia recreentur? Quid verò de illo dicam beneficio, quò humana natura sociata creditur ad diuinam? Illud quoque in hoc sacro edulio luce claris elucet. Nam quisquis ad hoc epulum accedit, diuinitate donatur, unde cecidit. Admiramini, obstupescitis? Ita dico: & si cum proteruis agam, facile conuincam. Si quando ad sacras epulas, uti homines accessistis; eam tamen pietate, qua par erat, prælibastis; mihi credite, naturam exiistis humanam, diuinam induistis; Deos vos esse existimate, non homines; mortis supplicio immunes, immortalitatis præmio donatos. Ea causa est, quare diuinus ille Dionysius communionem Deificam appellat hoc est, Deum facientem. Notuit enim vir sanctissimus huius alimentum tantam vim esse, ac virtutem; ut non solum hominem vegetum efficiat, sed diuinum. Et quidem, si nutrimenta quò salubriora sunt, eo maiorem corporibus tribuunt virtutem; quis miretur, si hoc ferculum, cum diuinum sit, ipsam quoque hominibus conferat diuinitatem. Ergo quicumque Deus esse cupis, huc accede, hic epulare (Damasceni verbis utor) Deus hic efficere. O dignitas! o pretium! o diuinitas.

Dionys.
138.

Communio Deifica
quid sit.

Dei liberalitas in
Eucharistia.
Cyprian.

Eucharistia portio
vite æter
na parca
dicta.

Reg. Vates.
129.

Iam verò diuina illa liberalitas, qua se Deus hominibus exhibet spectandum, quanta est? Quam incredibilis? Ea tamen ab hoc munere non excluditur: in quo quidquid in cœlesti patria visendum est, totum id hominibus liberaliter confertur. Vnde parca & angustè mihi videtur dixisse Cyprianus, cum hoc diuinum ferculum portionem vitæ æternæ appellauit. Nam portio est, ultra quam aliquid est. At verò in amplissimo illo cœnæ beatorum, ultra has delicias, ultra has epulas, ultra hæc oblectamenta, quæ nobis in hac mensa proponuntur, nihil est: hoc vno epulo mens ipsa pascitur, voluntas recreatur, sensus omnes incredibiliter exhilarantur. Quare, cum ad has epulas acceditis; credite vos non solum portionem vitæ æternæ emendicasse, sed omnes vitæ æternæ delicias vestris animis excepisse. Videtis, ut hoc vnum beneficium cætera omnia vel superet, vel exæquet, vel ut dicam, veriùs complectatur. O munus præter cætera pretiosum! Meritò iam mihi videtur Regius Vates cecinisse Deum cum hoc apud homines posuit beneficium, cum has epulas condidit; cum istud sui amoris monumentum excitauit, singulare mirabilem suorum *μνημόσμων* condidisse. Habetis quã pretiosum munus nobis à Deo in hoc epulo

conf.

conferatur, iam verò quàm vulgare idem fit, beneuolè quæso
audiatis.

Vulgarius nihil esse potest, quàm id, quod ne venale quidem
esset, vilo sine pretio cōparatur. Sic aura viuus, terra mortuis,
mare fluctuantibus, littes electis vulgarissima dicuntur. Quis
enim vnquam pretio auram emit, vt auram duceret? Terram,
vt in terram cederet? Mare, vt in mari fluctuaret? Littus, vt ad
litus eijceretur? Inaudita ista sunt, scilicet, quod vulgare est,
auro non quæritur, sua sponte se se offert. En vobis, quàm vul-
gare sit illud conuiuium, quod in primis pretiosum esse de-
monstrauit. Auro non emitur, sine pretio inuenitur. Mihi non
credite, oraculo tamen credite. *Venite*, inquit diuinus Vates.
Quorsum veni? Ad mercandum, ad nundinandum. *Emite* Quo
pretio? Quo argento? profus nullo. *Absque argento, & absque
vlla commutatione.* Quas merces? Quas opes? *Vinum, & lac,* hoc
est, diuinas illas epulas, de quibus loquimur, vino, & lacte, imò
nectare, & ambrosia dulciores. Pretiosum sanè munus, pari-
ter, & vulgare. Pretiosum, quia nulla pretio exæquatur: vul-
gare, quia vilo sine pretio confertur. Scire vltèrius cupitis
quàm vulgare? Mihi obsecro beneuolentes studete. Illud e-
go vulgatissimum esse reor, quod vbique est, quod semper in-
uenitur. His omnibus nominibus hoc cœleste conuiuium
vulgare est. Vbi in primis est? Quis dubitet? Veteris religionis
sacrificia in quas angustias cogebantur? Vnâ tantùm fiebant in
prouinciâ, vnâ in vrbe, vno in templo; cætera terrarum loca
profana erant, nullis sacris inaugurata. At hoc cœleste sacrifi-
cium vbique est. Quam urbem? Quod oppidum? Quem
vicum in tota ferè terrarum mole reperietis; vbi hoc cœle-
ste miraculum non adfit? Adite religiosa templa, auro illu-
sa, gemmis distincta, multis opibus abundantia. Adest. Recur-
rite ad exigua sacella inter stramineas casas affixa, nullo la-
queati suffulta, omni spoliata apparatu. Adest. Peragrate re-
ctas vias, quibus precariæ pompæ deferuntur, multis frondi-
bus inumbratas, multis floribus redimitas. Adest. Pergite
ad agrotantium hospitia, pestifero infecta tabo, teterri-
mum odorem inhalantia. Adest. Lustrate militum hiberna, seu
æstiuâ bellico tumultu perstreptentia, visite tabernacula car-
basseis intenta velis. Adest. Abijcite vos ad humile stabulum,
quod olim in hanc rem Seraphicus ille pater Franciscus coop-
tauit, rudibus obsessum animalibus. Adest. Quid vulgarius? I-
psas quoque Oceani vndas penetrare, ibi quoque inueneritis
hoc cœleste munus prisca seculis solitum deportari: ibique à
nonnullis speratur etiam in posterum deportandum. Meri-
tò, vt mihi videatur face simul ille Vates exclamasse, *A solis*

119.

Secunda
pars ora-
tionis.Vulgare
Euchari-
stia conui-
uium.

Iai. 56. 10

Cur vul-
gare dica-
tur hoc e-
pulam.Euchari-
stia conui-
uium ubi-
que appo-
nitur.

140.

D. Fran-
ciscus vbi
collocans-
ris Eucha-
ristiam.

Pfal. 49. 1. *Ortu usque ad occasum*, hoc puro sacrificio æterno Numini libatum iri. Cernitis, ut ubique est? Cernite iam ulterius ut semper est. Nonne hoc sacrificium iuge est? Sic ex Danielis oraculo accepistis: ergo semper est. Ex antiquis sacrificijs matutinū alterum, alterum vespertinum esse dicitur: reliquum temporis spatium à sacris feriatum erat, & immune. Hæc tamen hostia, sicuti vtriusque sacri vim expleuit, ita vtriusque tempus occupavit; matutina est, & vespertina: imò per diem illam libet appellare, & pernoctem; quia neque nox vlla est tam intempesta, neque dies vllus tam profanus, in quo diuinæ illæ dapes nō proponantur epulandæ: Perfarum Regem Assuerum sæpius

Hoc conuiuium semper durat.

Assueri splendidissimum conuiuium.

audiuistis diuitiarum gloria præcellentem extitisse, quas ut omnium defigeret in conspectu, conuiuium parauisse, quā potuit splendidissimum: quod non in horas inclusit, sed in septem integros dies dilatauit. Magna continuatio ferculorū? Fateor. Sed quam exigua illa iudicabitur, si diuini huius conuiuij perpetuitas spectetur: quanta illa est dierum paucitas, si hæc annorum numerositas attendatur? Diuturnius conuiuium illud fuit, quo Hebræorum exercitus recreatus, vastam, & incultam solitudinem peragrauit: quadragenos circiter annos liberaliter impensum, nunquam defuit, semper extitit. Quis non miretur tantam epuli perennitatem? At hoc cæleste conuiuium longius excurrit: diutius perennat. Quot iam annos? quot lustra? quot secula? quot Chiliadas his diuinis epulis conuiuamur? Quo tandem fine hoc cæleste conuiuium claudetur, nisi eo pariter, quo & orbis? Huius conuiuij typus est æternus ille

Hebræorū conuiuiū.

Cælestis conuiuij perpetuitas.

Ignis ille æternus Eucharistiæ typus.

ignis, quo diuinum quondam altare alebatur. Ut enim ille nunquam poterat consopiri; ita hoc nunquam poterit aboleri. O diuinum epulum, quod nunquam deficit, semper sufficit; nunquam tollitur, semper reponitur: nunquam satiat, semper explet. Vidistis, ut ubique est: vidistis ut semper inuenitur: Videte, ut ab omnibus possidetur. Quis obsecro fortunæ tam extremæ vnquam fuit, quem, si vellet, hæc fercula non nutrent? Quis tam delicato fastidio extitit aliquando, qui summam nō sentiret in his dapibus illecebram voluptatis? De hoc cibo edunt pauperes, & saturantur. Ita Regius ille Vates. De hoc cibo incredibiles delicias hauriunt ipsi Reges. Ita Iacobi vaticinium.

Diuina Eucharistiæ ab omnibus possidetur.

Psal. 11. 27. 141.

Quid plura? Claudii, cæci, debiles, abiectissimæ fortis homi-
ciones ad has epulas admittantur: mihi credite, impransī non abibunt. Quid, si dicam sceleratis quoque hominibus hoc cæleste conuiuium patere? Ita dico. Grauius mihi videntur hoc ipsum prodidisse duo illi; aureo alter ore alter sermone, Chrysoftomus, & Chrysologus. Quid Chrysoftomus? *Mirum est*

est enim

est ex hoc conuiuium, no ipsum quidem expulsus esse proditorem. Quid Chrysologus? Venit vna ad conuiuium, ut secum faciat conuiuere morisuros. Significantius nihil dici poterat. Cur existimatis Seruatorem Christum improborum hominum conuiuia frequentare voluisse; nisi vt ab improbis hominibus hoc suum conuiuium frequentaretur? Nisi fallor, hæc Ambrosij mens est. Non designatur, inquit, eorum conuiuium, quibus datus est sacramentum: quasi libens ad improborum epulas accedat; ne improbi ab illius epula recedant. Cernitis, vt nemo ab hoc conuiuium excludatur. Magnum conuiuium, sed vulgare, sed commune. Audite iam clarissimum Chrysoctomi oraculum, & cæterorum que audistis, facite iacturam, libens patiar; hoc vnum altè infixum in animo adhærescat. Quam aptè in hanc rem Chrysoctomus? Non sinit, inquit, hanc mensam esse dominicam, qui non sinit esse communem. Aureum planè dictum! Ac si nullam hæc mensa haberet maiestatem, nisi tantam haberet communitatem. O epulas pretiosas & vulgares! Sed quomodo, inquit, ludæus potest hic (ô perfidia!) tam pretiosas epulas cum tam vulgari obsonio condire? quomodo? Nescis, quomodo? O ignoratio! Quæris, quomodo? ô curiositas! Ambigis quomodo? ô peruersitas! Quomodo tu, inquit Cyrillus. flagris dignus non es, qui cum de Deo loquaris, rogas, quomodo? Quod si vsque adeo pergis insanire, vt sapius insulures istud, quomodo? Mihi ades tu, tecum volo imperitiâ velitari. Dic, amabo, quomodo tu ex Ægypto exiisti? Nescis? Quomodo sceptrum Aaronicum ex arido reuifescit? Nescis? Quomodo. Vberes fontes è filice emanarunt? Nescis? Quomodo pellucidi fontes in sanguinem abierunt? Nescis? Quomodo vastû pelagus in cõtrarias partes retrocessit? Nescis? Planè nescis. Et tamen hæc omnia facta credis? ergo mitte tu istud, Quomodo, tam importunum scias factum à Deo aliquid; quod nescias, quomodo. Quod si vos eâ pietate in Deum, quâ par est, eâ religione in fidem, qua oportet, quæritis ex me, quomodo, sic accipite. Amando fecit Deus, quod nemo intelligat inquirendo, quod quilibet consequatur venerando.

Chrysol.

Ambros.

Chrysoct.

In Iudæos
illustis
peroratio.
Cyrill.

O R A T I O XI.

De D. Antonio Lusitano.

A R G V M E N T V M.

Grauis admodum est, & declamatoria: vtrumque dicendi genus ipsissimus copulauit Orator, in cuius lingua, incorrupta Antonij lingua intaminata fulget honoribus. Cum igitur Deus maximis nobis Antonij linguam perpetua hereditate legauerit, totus est in natura incorrupta causis inuestigandis. Tempestiuum facis, atque peropportunum argumentum, eo scilicet tempore, quo pestilens lues per Lusitaniam in dies grassabatur, & aer corruptus mortalibus agris spiritum denegabat. Collegium igitur Conimbricense Antonio sacellum consecrat, simulachrum erigit, multa prece ambit, honores indicit, & Oratorem offert, qui sanè exorauit; quasi verò incorrupta Antonij lingua aeris corruptionem expelleret, & salubrem cæli temperiem reuocaret.

142. *SI mihi sint lingua centum, sint oraque centum; vt cecinit Mantuanus: si cuncta corporis mei membra vertantur in linguas, vt inquit Hieronymus: si linguis hominum loquar, & Angelorum, vt ait Paulus; nullam partem consequi potero earum laudum, quæ debentur sacrosanctæ Antonij linguæ: quæ cum tacet, loquitur; cum obit, viuit, cum sepelitur, resurgit; cum abire in cineres putatur, vitalem redire in pulchritudinem videtur. Tuam ego eloquentiam, Præsul illustrissime, & amplissime, quem singularem nouit Lusitania, vidit Conimbrica, Societas nostra experta est, & pastorem, & prædicatorem, qui, vt inquit Nazianzenus, quod lingua pingis vita non expungis, cuius, vt inquit Cyprianus, efficacius est vita, quam lingua testimonium, quem, vt inquit Gregorius, dicentem vita commendat, & quod loquendo præcipis, ostendendo adiunas, vt fiat; tuam, inquam, eloquentiam augustam verbis, virtutibus augustiorem hic desidero, quæ sola eloquentiam Antonij sententijs pariter, & factis mirabiliter conditam illustraret. Interim, quod singulariter dicendo facile obtineres, beneuolè audiendo fac, vt assequamur.*

143.

Quæro igitur, cur ex omnibus sanctissimi Antonij membris sola

cinis. Peccauit infidelium multitudo; quem illi exitum Malachias 4. portendit? Calcabitur, inquit, impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum. Peccauit (vt iam libeat fontem ipsum vestigare) parens humani generis Adamus: quod illum abripuit infortunium? Gen 3. Puluis es, & in puluerem reuertere. Palam igitur iam est omnem corruptionem e peccato, tanquam e primo fonte emanasse.

Supereſt, vt minor illa propositio confirmetur, linguam frequentius, & grauius, quam membra cætera peccare. Frequentius, non est dubium. Ideo Iacobus epist. suæ: . linguam vocat *uniuersitatem iniquitatis*; quia, vt inquit Basilus, *Multiforme est lingua peccatum, & vita nostra referta est lingua delictis.* Quare diues ille, qui à Lazaro implorat auxilium, vt refrigeret linguam suam, Lucæ 16. quem, vt loquitur Chrysologus, *gehenna flamma complectitur, & totus possidet ignis inferni, folius linguæ aestibus desiderat subueniri. Quæ causa? Cyprianus: Inter omnes corporis partes magis os eius. & lingua eius dat pœnas, quia plus lingua, & ore peccauerat.* Peccat igitur lingua frequentius. At peccare grauius quis dubitet? Certe non Augustinus, cuius illud est oraculum, grauiora sunt vulnera linguæ, quam gladij. Non Chrysostomus, cuius illud verbum est, *Lingua tibi improbius, quolibet ense immanior.* Non Bernardus, qui maledicam linguam vocat *gladium ancipitem, imò tricipitem, cuius uno isturium sæpenumero vulneratur charitas, laditur conscientia.* Neque verò, addit Bernardus, huiusmodi linguam ipso etiam mucrone, quo Dominicum latus confussum est, crudeliorem dicere verearis: *siquidem Christus suum sibi latus lancea voluit aperiri, ne tu alienum tua lingua vulnerares.* Dicit aliquis: Hæc de improborum lingua dici possunt, non de iustorum? Sed occurrit Hilarius, *In optimis etiam hominibus lingua promptissimus lapsus est.* Ergo lingua etiam iusti pronior est peccato. Quid dico, lingua iusti? Addo & Angeli. Bernardus, *Vtilis est frater, qui loquitur, sapiens est, religiosus est, ac timens Deum est, plus dico, Angelus est: etiam sic caue tibi ne audias, unde ledaris. Nec personam tibi velim esse susceptam, sed linguam. Maria non in Angelo, sed in sermone eius: ne Angelicum quidem verbum sine discussionis præteriens cogitabat, qualis esset ista salutatio.* Ergo cum omnium linguæ promptissimæ sint ad peccandum, & cum peccati pœna sit corruptio: nulla prorsus lingua esse debuit à pœna corruptionis immunis. Hæc pro hæc parte, longius, quam par erat: breuius, quam res ipsa postulat.

Certum tamen est, non de nihilo fuisse Dei consilium, qui nobis Antonij linguam perpetua hæreditate legauit. Igitur trigésimo

145.
Lingua
frequentius
peccat.

Basil.
Chryf.

Cyprian.
Lingua
flagitia.
August.

Chrysoſt.

Bernard.

Hilar.

Bernard.

gesimo secundo anno à sanctissimi viri obitu, aperitur capsula, in qua sacrum corpus conditum seruabatur. parent membra cætera soluta in cineres: vna lingua succi plena, & sanguinis, viuere visa est, & spirare. Aderat totius ordinis Antistes Bonauentura, excipit in manus cœlestem thesaurum, gaudio delibutus fundit vbertim lacrymas *longo tandem post tempore fatur.* O lingua benedicta, qua Deum toties benedixisti, atque alios benedicere docuisti! En prima causa, cur Antonij incorrupta conferuetur, & illæsa. Deum semper benedixit. Iobum ab imis vnguibus vsque ad summum verticem capitalis hostis lethalter vlcerauit. linguam tantum reliquit incolumem, vt colligitur ex 19. *Dere ista sunt tantummodo labia circa dentes meos.* id est, interprete D. Thoma, *omnibus alijs officijs membrorum cessantibus, solum mihi remansit loquutionis officium;* vel, vt clarius interpretatur Hieronymus, *ex omnibus alijs membris vnâ mihi linguam reseruauit.* Quo merito, quo iure lingua tantum superstes fuit? Deum semper benedixit. Nam, vt bene Augustinus, *Lingua, qua Deum maledicit, semper minuitur, lingua qua Deum benedixit, semper augetur.*

Bonauen

Virgil.

D Thom.

Hieron.

August.

Causa altera. Antonij lingua fuit prædicatrix veritatis: ergo æterna esse debuit. non caduca nam rectè Ambrosius. *Qua vera sunt, æterna sunt.* Achan de anathemate præde Ierichontinæ furatus est *regulam auream,* seu, vt habent LXX. & Chaldaicus Paraphrastes, *linguam auream, posuitque eam in tabernaculo suo,* Iosue 7. Huius sceleris quas pœnas dedit? Ipse lapidatur, lingua flammis aboletur. *Hæc lingua,* inquit Origenes, *vana est Rhetorum eloquentia, qua qui vtitur in concionando, vanus est;* quia, vt loquitur Cyprianus, *uenerationem uenatur.* merito igitur lingua vanitatis euanescit. Nō sic lingua Antonij, non sic. Lingua fuit veritatis. Merito, vt à Vate Regio Psal. 79. interprete Hieronymo appelletur, *Cedrus Dei.* Cedrus, inquit Plinius 13. nat. 5. *non floret sed fructificat.* Vnde Dauid 91. *Iustus, inquit, vt palma florebit, & sicut Cedrus Libani multiplicabitur.* Cedro fructus attribuit, non flores. Lingua igitur Antonij Cedrus erat, non florebat, tamen fructificabat, quia veræ doctrinæ sementem faciens maximarum virtutum fructus colligebat. Verè Cedrus, quæ exedi non potest, non corrumpi, sic Antonij lingua corruptionis expers est, æternitatis typus est.

147.

Ambr.

Origenes.

Cyprian.

Hieron.

Plin.

148.

Rationem adiungo tertiam. Hæc lingua erat arca fœderis, erat virga Aaron, erat gladius Dauid, erat sedes Dei, erat clavis cœli, erat areola aromatis, erat rationale iudicij, erat pignus patrociniij nobis in Antonio nunquam defuturi: ergo corrumpi non debuit, sed intacta conseruari. Ostendo singula.

- D. Antonij lingua erat arca fœderis.** Erat arca fœderis, quia quemadmodum ex arca cœlestia dabatur oracula: ita Antonij lingua diuinæ mentis aperiebat arcana: merito vt quadræt in eum, quod de Achitophete scribitur 2. Regum 16. *Quasi si quis consuleret Deum, sic erat omnis consilium Achitophel.* Ergo quemadmodum arca facta est ex lignis Serchim impuitribilibus, Exod. 15. Ita Antonij lingua incorruptibilis naturæ esse debuit. Erat virga Aaron. Illa virga percussit filices, effudit aquas: hæc lingua percussit corda, excussit lacrymas illa, inquit Chrysofomus, *diuisit fluuios, hæc fregit iniquitatem terra:* de hac enim Isai. 11. *Percutiet terram virga oris sui:* ergo si illa ab arbore auulsa iterum fronduit, iterum germinauit: quid mirum, si hæc à reliquo corpore separata nobiscum viuat, nobiscum colloquatur? Erat gladius Dauid. *Ille gladius,* Chrysofomo teste, *caput amputauit Gigantis;* hæc lingua hostis fregit tartarei ceruices: ergo si Dauid posuit illud gladium in tabernaculo suo, vt esset illi ornamento, 1. Regum 17. Cur Christus hanc linguam in Ecclesia sua non conseruet, vt illi conciliet venustatem, Erat sedes Dei. Cœlum sedes Deo est, quia *enarrat gloriam eius,* Dauid. 18. Hæc lingua sedes Deo fuit, quia semper eius laudes prædicauit: ergo si cœlum non corrumpitur, cur hæc lingua corrumpatur? Erat clavis cœli. *Clavis cœli,* inquit Chrysofomus, *fuit lingua Elia;* *subes enim, & claudetur cœlum: orat postmodum, & aperitur:* clavis cœli proculdubio erat lingua Antonij, quæ verbo sistebat, verbo effundebat pluuias: ergo si lingua Elia adhuc incorrupta immortalitatem prædicat uiuendo, vt inquit Epiphanius, lingua Antonij adhuc viuens, adhuc virens, cur in nobis non excitet spem æternitatis. Erat areola aromatis, Cant. 6. *Areola aromatis,* inquit Gregorius, *lingua est prædicatorum: aroma,* inquit Vatablus, *doctrina est Scripturarum.* rursus aromatis mira virtus est ad cædauera conseruanda: vnde præcepit Ioseph seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. Genes. 50. ergo Scripturarum, quibus semper utebatur Antonius, mira fuit efficacia ad eius linguam ab omni corruptionis labe eximendam. Erat rationale iudicij. In illo rationali veritas erat, & doctrina, Exod. 18. In hac lingua irrationabili quidem, vt inquit Ambrosius, sed rationabilem vocem exprimente, nihil aliud, quàm doctrina, & veritas cernebatur. illud rationale quadrangulum cum esset, stabile et edebatur & firmum: ergo hæc lingua quadripartita Euangeliorum doctrina figurata, semper debuit superesse, nunquam verò aboleri, Erat tandem pignus patrocini, quod nobis semper præstat Antonius. *Sic enim,* inquit D. Leo, cum de Petro loquitur, *hanc pietatis sue curam omni populo Dei ubique præstat: quando magis alumnis suis*

suis ubique semper impendet Huius ergo beneficii, quod aptius pignus nobis dare poterat Antonius, quam linguam: vt ostenderet suam linguam, suam vocem, suas preces suorum Lusitanorum traditas esse, ac dicatas in salutem. *Gaudeas ergo terra nostra,* inquit Ambrosius de Nazario loquutus, *gaudeat Olisipo,* triumphet Conimbrica, Lusitania vniuersa hilaretur, *nutrix cœlestis militis, & tantarum parens fecunda virtutum; quæ eundem habet apud Deum, & alumnus, & patronum.* Imò, subdit Ambrosius (illius fermè verba sunt, proprijs tantum nominibus in rem nostram variatis) *imò totus exulset orbis; nam licet (Antonius Patavinus) sit priuilegio sepulchri, Olisiponen- sis, conditione incunabilis, Conimbricensis, sorte educationis; omnium tamen est communione suffragij: non enim claudisur locis, quod effunditur meritis. Omnibus lingua illa data est in pignus, vt pro omnibus Deum oret. In vno Zacharia, idem ait Ambrosius, totus ad Deum populus loquebatur.* In vna lingua Antonij tota Olisipo, tota Conimbrica, tota Lusitania, tota Italia, totus orbis ad Deum loquitur sine dubio audiendus.

Nondum mihi videor principem causam attigisse, cur Antonij lingua perseueret incolumis. Date aures, & si longior esse videar, date veniam. Nam cum in nostro choro primarius desideretur choragus, mihi ad dicendum duplo maius spatium præstitistis. Christianam fidem Lusitanorum opera in extremas oras propagandam, eorumque hortatu ethnicorum animis inferendam, iam inde ab heroicis illis temporibus Isaias 11. prædixit, *Volabunt, inquit, in humeros Philisthim per mare: simul prædabuntur filios Orientis.* Nam, vt bene Genebrardus interpretatur, auctor nuperus in re nupera, *Ethnicis ad fidem transducendû Portugaleses in suis ad illos populos nauigationibus inseruiunt.* Ergo in Lusitania esse debuit quædam veluti prædicatorum officina, ex qua prodirent tanquam Angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam; ad populum terribilem, post quem non est alius. Hæc autem officina vbi est? Planè in hoc collegio, quod eo consilio ædificandum curauit Augustissimus Lusitanæ Rex Ioannes III. vt hinc, tanquam è seminario ad Indos, ad Sinas, ad Iaponicos, quotannis mitterentur, qui diuinæ legis dogmata omnium animis seminarent. Hic igitur futuri prædicatoris excoluntur mores, componuntur sensus, franguntur appetitus, omni virtutum, & scientiarum genere animus exornatur. Tandem lingua acuitur, & ex politur, vt sit non modò vocis organum, sed etiam calamus scribæ; hoc est, vt non effundat tantum in aures sonos statim perituros, sed inscribat etiam in imis cordibus verba nunquam expungenda. Planè concionatorum officina: quæ vt augetur, & meliores

Ambros.

149a

Ratio alia
cur D. An-
tonij lin-
gua ma-
neat in-
corrupta.Geneb. in
Psal. 76.Collegium
Conimbr.
à Ioanne
III. Lusitaniae Regis
ædificatû.

in dies, prædicandi artifices educaret, sapiënter à Deo consultum est. Nam nostratem prædicatorem Antonium nobis proposuit imitandum; eius linguam saluam esse voluit, & incorruptam; vt semper discamus, quo pacto prædicandum sit, ex lingua, quæ, cum semper viuat, semper docet. Hoc illud est, quod Sophon. 3. promissit, *Reddam populis meis labium electum, vt innocenti omnes in nomine Domini.* Hoc est proponam populis meis, quos cooptaui in societatem filij mei, labium electam, id est, linguam electam, linguam puram, linguam sanctam; vt innocenti omnes in nomine Domini, vt iam non vtantur eloquentia Tulliana, neque subtilitate Tertulliana, sed in ostensione spiritus, & veritatis, vt inquit Paulus, annuntient testimonium Christi. Merito igitur noster ille egregius prædicator, quem honoris causa nomino, Ignatius, qui cum totam Lusitaniam vitæ probitate insigniret, hoc collegium seorsim mortis felicitate illustrauit: merito, inquam, Ignatius, cum videret hanc prædicatorum officinam rebus cæteris ad dicendum paratissimam, censuit hoc vnum præsidium minimè defuturum, nempe Antonij simulacrum, cuius in viuendo sanctitatem, in dicendo efficacitatem sequeremur. Merito huius officinæ præsidēs, & magistri hoc illius consilium maturandum esse censuerunt; vt quam prædicandi facultatem profitebantur, eam, hoc adiuti præsidio, suis alumēis facilius instillarent. Merito mihi videmini vos omnes huius actionis auditores hanc celeritatem omnibus calculis comprobare; quippe qui Antonio ad prædicandum duce animati vobis audeus ex prædicatione vestra vberiores fructus polliceri. Iam verò quanta alacritas ad annuntiandum Euangelium pacis incesse huius collegij prædicatores ex hac erga sanctissimum Antonium pietate quis non videt? illum ego appello testem, qui paucis ab hinc diebus nostri omnium è complexu ad superos feliciter emigravit qui iam iam emoriturus, nutanti capite, pallenti ore, frigenti corpore, tamen linguam ita habebat expeditam, vt ex Chrysostomo, ex Ambrosio, ex varijs Scripturatum locis multa grauitè, & copiosè prædicaret. O Antonij lingua, quæ non infantes modò, sed penè mortuos facis esse disertos? Ergo singularis præco veritatis Antoni, cui dicamus hunc diem, hoc simulacrum, hoc sacellū, hoc collegiū, huc ades: esto nobis Seraphinus ille propheticus; linguam tuam, veluti ardentem calculum nostris impone linguis vt ab omni prorsus iniquitate expurgentur, fac ne illud audiamus quod peccatori dixit Deus, *Quare zue narra iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum; fac vt sermōem tuum, quasi ardentem faculam, quod de Helia scribitur, illi omnes imitentur, qui in hac officii-*

150.
Ignatius
Martinus
sanctitate,
& prædicatione
clarus.

officina prædicatores efformantur: fac vt nostratum prædicato-
rum eloquentia, in tua lingua, tanquam in semine æternitatis,
vt appellat Ambrosius, æternum, iuiuat, æternum efflorescat. Ambrosi
fac vt nullum cordis & linguæ defidium in nobis sit, ne cui a-
lijs prædicauerimus, ipsi reprobi efficiamur.

O R A T I O XII.

De eodem D. Antonio.

A R G V M E N T V M.

Antonij potestas in quatuor elementa aptè describitur, mi-
raculis illustratur, & confirmatur. Enim verò ignem voracissi-
ma natura belluam frenauit: de finitima aeris regione trium-
phauit, Pelagus in suam ditionem subegit: terram deniq; sibi fe-
cit stipendiariam. Vniuersum igitur Orbis imperium sub An-
tonij iacet imperio. Felix Lusitania, que non solum moderato-
rem sed tutelarem sibi vendicat Antonium. Omnia Rhetor op-
timus Auditori suo dicenda commisit.

Felicem ac ter, & amplius felicem Lusitaniam. Beatam, &
multis nominibus beatam Olisiponem. Fortunatissimam
arque omnium quæ florent, vrbium fortunatissimam Conim-
briam! Ad quarum feracitatem soli, salubritatem cæli,
hospitalitatem salis, rerum omnium, quas desideres felicitatem,
nouus quidam cumulus accessit non humanæ beatitatis sed
diuinæ. Insolentis orationis exordium, nisi meus me fallit
animus, in vestris nouam audiendi auiditatem concitauit.
Quam tu, inquitis, iacentis patriæ, ne dicamus penitus sepultæ
fortunam memoras? Quid in afflictis rebus ac prope despera-
tis non calamitosum? qua spe cadentes erigis, male animatos
consolaris, retines, ne labent vacillantes? Quid inuenisti inter
tot fortunæ ictus fortunatum? Quid inter tot gloriæ detrimen-
ta gloriosum; O Heroem Lusitiæ pariter alumnum &
altorem. Antonius ille est, Antonius omnium maximarum
virtutum præsidio munitus, qui Conimbriam beat, Olisipo-
nem felicitar, Lusitaniam, vniuersam, quam amplissimis deco-
rat ornamentis. Quantum gloriæ Lusitanorum armis partum
est (est autem plurimum) totum id exiguum & inane est, si
Lusitania
felix pro-
pter An-
tonium
L l 5 cum

*D. Antonij
imperium.*

cum ea gloria conferatur. quæ ex clarissimis Antonij virtutibus in patriam redundauit, longè lateque Lusitanorum se virtus fundit; longius tamen ac latius vnus Antonij potestas dominatur. Illorum imperium, vt nimium se extendat, terrarum spatij definitur, huius vis ac dominatus, ne totius quidem orbis amplexu continetur. Quod dum breuiter ostendo, date aures: ac dum orationis vela pando & in totum orbem Lusitanorum trophæis illustratum celeriter excurro, secundissimo vestræ beneuolentiæ fauonio adspirate.

152.

*Quatuor
mundi par-
tes.*

Nemo est, qui ignoret terrarum situm quatuor in partes distributum, totidem cæli partibus respondere: Africam ad Austrum recedere: Europam vergere ad Aquilonem: ad orientem solem Asiam extendi; nouum vt appellant, orbem ad occubentem spectare. Nemo item est, qui à patrijs historijs adeò peregrinetur, qui sæpius non audiuerit, in has singulas mundi partes Lusitanorum colonias deductas, ditionem extensam, imperium propagatum. Si Asiam spectatis, quid nisi Lusitanorum monumenta apparebunt? tot vrbes, tot prouinciæ, tot regna, Taprobana, Samatra, Aurca, Chersonessus Lusitani nominis gloriam testabuntur. Si ad Africam oculos inflectatis, qua Tingiana regio, qua Septensis, qua Masaganica, qua vrbes aliæ

*Lusitano-
rum impe-
rium in
quatuor
orbis par-
tes propa-
gatum.*

florentissimæ Lusitanorum munitæ præsidio, omnium impetus barbarorum strenuè excipiunt, strenuissimè rerundunt. Si ad nouum orbem cogitationes vestras reuocetis, quid ibi antiquius se offeret intuentibus, quàm Brasilia, vbi Lusitanorum vestigia superiunt, non pressa leuiter ad exigui prædicationem temporis, sed altius infixæ ad memoriam omnium sempiternam. Iam verò si ad Europam libeat animos intorquere, Deus immortalis! Quis fulgor, quod lumen, quæ amplitudo oritur? Siquidem in tam exiguis terrarum finibus, neque maior rerum opulentiæ, neque sanctior legum obseruantia, neque augustior in superos religio vnquam floruit, quam in hac ipsa, vbi viuimus, vbi nati sumus, vbi nostri nominis memoria secundo numine perennabit Lusitania. O imperium longè maximum, non alijs, quam Lusitanorum viribus sustinendum! Admiramini, vt par est, ditionis amplitudinem, potentiæ maiestatem? At mihi obsecro tantisper per silentium vacate; efficiam vt hoc ipsum Lusitanorum imperium angustissimum iudicetis, si cum illo comparetur, quod vnus sibi Anton. vëdicauit.

153.

*Mundi
elementa.*

Quid terræ moles aliorum corporum amplexu circum se fundentium inclusa, nisi punctum acutissimam oculorum aciem effugiens videatur? Hanc super incubentium aquarum vastitas capaciori ambitu constringit; æquabiliter effusum mare superior aeris sphæra sinu multis partibus amplior circumscribit.

bit: aerem latissimè commeantem easdem illa flammaram regio nullis penè terminis angustata continet, & coercet. Intra tantam corporum immensitatem, seu potiùs infinitatem terra vnus instar atomi delitescit. Quanto igitur illa interminata ambientium sphaerarum latitudo amplior, quàm totius orbis terræ spatiatur. Virtus Antonij, quàm omnium Lusitanorum imperium latius se effundit & extendit? illi enim, quamuis in omnia libere excurrant, tamen eiusdem terræ limitibus circumscripti in angustissimum possessionis gyrum compelluntur. Antonius terram, quacunque patet, premit imperio: maris nullius iugum patientis contundit iras: aerem licenter euagantem, nutu regit: ignis edacitatem, ne omnia pariter deuoret, compescit: quidquid infra lunam est, supercilio moderatur.

Ad singula quæso animum intendite; ex singulis non mediocrem voluptatem haurietis, & vt altè repetam à summo orbis fastigio, audite vt ignem voracissimæ naturæ belluam frænauit. Honestæ femina pia quadam religione in Antonium non vulgariter affecta, concionantem auditura proficiscitur, filio quem vnicum lætabat, intra ædem præcluso non sub alterius tutela, quàm Antonij, cuius operam omnibus auxiliariam credebat sibi quoque minimè defuturam, fortè accenso foco pendebat desuper ahenum, in quod infantulus, dum improuidè hac, illac repit, præcipientem se agit, ita vt foras se proripere, neque sciret, neque posset. Quid existimatis contigisse? Vigebat ignis, flamma exultabat, aqua in lebe bullabat, feruescebat, æstuabat: puellus (O rem ad omnium memoriæ seculorum prædicandam!) quasi lauatum ad balnea veniret, aut animi gratia in hypocaustis desudaret; inter ebullientis calidæ scatebras festiuiter colludebat. O eximiam Antonij virtutem ac propè singularem! quæ vna flammaram vires consopiuit, ne infantem suo præsidio commissum abolerent.

Iam qui ignem subegit omnia voraciter helluantè attendite eadè, qua cœpistis beneuolentia, quo pacto de finitima aeris regione victor etiam triumphauit. In æquata, aperta que planitie ad frequentem multitudinem orationem Antonius habebat: omnium animi eodè iam erant impellendi, vt rebus humanis valere iussis vitam moresque ex virtutis præscripto conformarent. Ecce tibi casus, an Tartari hostis maleuolentia, incertum: toto cœlo spissæ nebulæ funduntur, quæ in terribissimas coactæ nubes diem adimunt. Cimmerias tenebras obtendunt, hæc adhuc ita erant, cum repentino tonitru rûpuntur nubes exprimuntur ignium ardores ventorû furæ debacchantur, aquarum perpluit tanta copia, quanta maior nec in sublime cogi, nec in terras effundi posse videretur. Auditor intem-

*Antonij in
quatuor elementis
potestas*

154°

*Antonius
de igne triumphat*

Ant. Bullabat.

*Antonius
de aere triumphat*

pesti-

pestiuâ territus tempestate discessum meditatur, hac illac diuersus abire parat. & in fugam sese conijcere ipsa pluuia fusio-rem. *Abiit* (inquit Antonius) *nemo hinc se auferat, vestigio omnes hæreant in eodem cæteræ res posteriores posite, meam in dictio- nem aures intendite; haud dubium, quin vobis à cælo clemen- tiam, quàm putat, consulatur.* Res mira! Procella sauire pergit, multiplicari fulgura, tonitrua exaudiri, turbines tumultuari, nimbis in singula momenta largiores continenter effundit; ea solum area quam Antonius, & quæ Antonio aures dabat, multitudo occupauit. hæc yonæ tranquillitate fruebatur. Videtis, vt ipsi quoque aeris tractus Antonij non viribus, sed votis studiosè obsequantur, & quem ille postulat, officiosissimè præstent famulatum? O imperium non humani iuris, sed diuini cuius in consortium Deus ipse Antonium diuinæ bonitatis consortem cooptauit.

155.

*Antonius
de mari
triūphat.*

A cælo iam in mare sensus vestros quæso auocate; palam vobis erit, hoc non minus, quàm illud clarissimi herois, non dico imperio, sed nutui paru ille. Prope litus, vbi mare multi- plici vndarum collisione efferuescit, cælestis doctrinæ præco singularis aliquando confedit; & cum plebem duro & immiti ingenio ad pietatem non satis emolliret, suam aliorum tra- hit dictionem; pisces qui soli nesciunt inter animantes man- suescere, euocat in litus, ad colloquium inuitat, vt rebus di- uinis audiendis suam operam commendens, adhortatur. Quis crederet, aliquem ita dicendo valiturum, vt tam rudes audito- res erudires, tam indociles edoceret, tam inexorabiles exora- ret. Omnis subito maris tumor sese frangit molliter crispatur vnda, placido æstu ripæ alluuntur; pisces ex abditissimis specubus, in quos illos natura detrusit, & compegit, foras emi- cant, in summa aqua gregatim enatantes confertissimè den- santur; suis quique ordinibus, vt maiores, aut minores erant, pouuntur: omnes in dicentem intendunt oculos, perpurgant aures, fauent, applaudunt, gesticulantur; tandem faustâ cum prece abire iussi, colla submitunt, pinnas explicant, hilaritudi- nem ostentant, obsequium pro anathemate rependunt: deniq; moderatoris sui ex conspectu sensim abducuntur, manifesta- riis indicijs testati, se in posterum vel minimâ voce euocatos tanti oratoris, vel potius imperatoris iussui affuturos? Ecquid maius? Ecquid gloriosius fingi poterat? Vos ipsos appello tes- tes. Sanè inuenietis nulli vnquam duci obæratos famulorū greges tam peramanter obsequutos, quàm liberaliter Anto- nio indomita, & effrenes belluæ ancillantur.

156.

Agite verò & ipsius terræ in alumnium suum obseruantiam, & studiosam seruitutem contemplamini. Non dico, qua faci- litate

litate Antonius steriles & emaciatos agros fecundaret; nutantis ac desidentis terræ labes coerceret: solidos montes in immensum supercilium fastigiatos inuis quateret fundamentis, terram denique totam suis libratam ponderibus, suis nutibus ad infimum adhaerescens mediâ orbis sede, si opus esset, amoliretur. Vnum illud admirari satis nequeo, vel mortuos, quibus terra suo iure dominatur, ab eiusdem faucibus ereptos, & in vitales auras vnus imperio Antonij restitutos. O vim incredibilem! ô potentiam admirabilem! quæ terrarum molem ita versat, vt intus pariter ac foris imperet, & aeneos inferorum obices infringat! Magna est Antonij potestas, magna est: & quæ sola omnium veterum heroum potestatem exæquare videatur.

*Antonius
de terra
triūphata*

Antiqui illi heroes dominationis suæ regiones fortiti, certis terminis claudebantur, vltra quos non licebat euagari. Danieli Babylonicæ fornacis incendium ita compressit, ita sepeliuit, vt flamma innocuo lapsu circum humeros, circum pedes ambulantis funderetur. Helias ita cæli plagas in ius suum vendicauit, vt illius ad arbitrium modò cælum venate, modò hyemare videretur. Moyses Erythræum mare ita subegit, vt cedentibus vtrinque fluctibus facilem sibi viam in vltiorem ripam aperiret. Saul tantum habuit in terram dominatum, vt vel è penitissimis illius visceribus Samuelis animum in aperta lucem euocaret. At verò Antonius terræ mari, cælo, igni dominatus, omnium imperium suo haussit imperio, omnium potestatem suâ potestate superauit. O clarissimum totius orbis domitorem! felicem Conimbriam! beatam Ohsiponem! fortunatam Lusitaniam, cuius fama ob egregia Lusitanorum facinora solis terrarum spatius propagata, modò ob singularem Antonij virtutem iisdem, quibus Solis cursus, regionibus ac terminis inclusa continetur. Ergo sanctissime Antoni, qui totius orbis clauum moderaris, tuæ Academiæ, tuæ vrbis, tui regni, in quo natus es; in quo nutritus, in quo adultus, patrociniū ne demitte. Fac, amplissimum imperium ne vnquam ruat, Lusitani nominis gloria ne vnquam aboleseat, pristina virtutis exempla ne vnquam dilabantur. Ades altici tuæ tot laborum procellis laboranti; ne ingratus alumnus videare: ægram foue, iacentem suscipe, depositam consolare, ad feliciorē aliquem statum erige deploratam: vt cum in ea virtutis tuæ ieceris fundamenta, ipsa in te felicitatis suæ fastigium collocatum esse fateatur.

Dan. 3

Exod. 14

I. Reg. 17
28.

O R A T I O XIII.

De D. Francisco Xauerio.

A R G V M E N T V M.

Chrysoft. Nihil est, inquit Chrysoftomus, doctore frigidius, qui verbis tantum philosophatur, non exemplis; neque enim hoc doctoris est, sed histrionis: fabularum actor dicitur, non diuinarum rerum buccinator. Verus doctor, qui vita sanctimoniam cum doctrina legibus coniungit. Talis extitit Magnus Heros, in multis quidem virtutum monumentis; bonus verò auditor tria tantum selegit commendanda; Asperitatem Xauerij in seipsum: Pietatem in homines: Charitatem in Deum Tu autem nitere, vt paribus figas vestigia curis. Hæc Authoris discipulus.

857.

Vidæ exem-
plum red-
ditis homi-
nes immor-
tales.

Duorum exempla monumenta quædam sunt, quæ nunquam patiuntur eorum dicta præterlabi, facta interire, memoriam aboleri. Non moritur, qui honestè viuit, non decedit, qui egregijs operibus excellit; obliuionis in tenebras non abit, qui singularium clarescit lumine exemplorum. Imò illa, quæ ocysimè marcescit eloquentia, si tu cultissimis exemplorum hortulis efflorescat, non perit, sed perennat. Ea causa est, quare beatissimum herosa nascētis & obeuntis Solis ornamentum longè maximum Franciscum, etiamnum liceat viuum intueri, præsentem venerari, dicentem exaudire, ille, qui iamdiu expirauit, adhuc spirat; illa vox, quæ iamdiu obmutuit, adhuc loquitur; illa oratio, quæ iamdiu exiuit, adhuc redit; illa eloquentia, quæ iamdiu perorauit, iterum exorditur. Scilicet illius vis omnis ad dicendum non erat mollibus oratoriarum vnguētis delibuta, quæ elumbem, fluentem, curuatamq; efficiūt dictionem; sed erat exemplorum oleo, tanquam cedrino perfusa, cuius illud est ingenium, vt quidquid imbuat, constituat immortale. Age verò, quæ virtutum monumenta à viro sanctissimo deprædicas excitata? Vt nam quàm multa illa sint, mihi dicere liceret, si minus posseni illustrare: plura enim vnus Franciscus excitauit, quàm omnes simul oratores valeant recensere. E plurimis tria seligo: Asperitatis in se ipsum, Pietatis in homines; Charitatis in Deum, ea nobis Franciscus posuit monumenta, quæ nullà possint annorum serie labefactari.

Quis

Quis vnquam atrocius in hostes bellum, quàm Franciscus in se ipsum comparauit? Primum suum ipse animum corporis inclusum vallo ad extremum spiritum acerbissima pressit obfidione: omnes aditus obstruxit, omni comearu interdixit, omne voluptatum præsidium amouit: iam verò illas sensuum portas, quæ ad mentis arcem ferunt, ita clausit, vt ahenis plusquam repagulis munitæ viderentur. Oculos, cum externa solâ nouitatum feracissima peragraret, non in vana spectacula referabat; siquando exoticæ deliciæ se dabant in conspectum, vel statim auertebat, vel ad nimiam seueritatem conformabat. Gustandi sensum maximè voluptarium ita domuit, ita subegit, ita composuit, vt nesciret, quid porio distaret dulcis ab amara; dies singulos ieiunium transegisse; non est mirum: quaternos & septenos, plusquam humanum: ad quadagenos in solitudine perstitisse epulis vacantem, propè diuinum. Quid in ipso tactu? qui cum toto corpore fusus sit, plurimarum rerum affricu læditur, ac vulneratur. Non dico, quos frigoris calorisque appulsus imbecillo corpore exceperit: taceo, quas saxorum, sylvarumque adspersitates nudis plantis superârunt: ommitto, quæ in loca ventis peruia, rupibus prædura, pluuijs obiecta se receperit detectis membris cubiturus: prætereo, quàm in se zonis cilicinis, crudis loris, hamatis flagellis exercuerit laniam. Vnum memoro, quod licet alius acerbissimum omnium fastigium esse poterat editissimum; tamen Francisco extitit primum suorum laborum rudimentum.

Leuiculam quandam gloriam, quam olim hauserat in currendi, saltandique palæstrâ, vbi perinde clarus fuit, atque in Elyde quondam Olympionicæ extiterunt; illam, inquam, vanâ iactationem abire sibi noluit impunitam. Crura funibus re-tortis strictim ita colligat; vt cedat introrsum nexus, tumescat extorsum caro, rumpantur vtrinque venæ, circum liuentes pustulæ concrecant. Quid in tanto dolore vir sanctissimus? torpere? pigrari? non incedere? non erigi in pedes, vt sedentariâ medicinâ tumor quoque resideret? imò longam se in viam dat, vt agitatio corporis recrudescente vulnere dolorem quoque acrius refricaret. Ergo bonam itineris partem iam emensus ex nouo cruciamenti genere sentit novos dolores renouari; sed patitur carnem exedi, sed contemnit; tabum extillari, sed permittit, purulentam faniem coire, sed dissimulat; totum corpus præ dolore extabescere, sed tolerat viriliter: adeò vt prius animus defuisse videretur corpori animando, quàm dolori perferendo. Eò res adducta est vt mediâ in via subito rueret exanguis, & eneruis. Accurrunt socij, mirantur ruinam, suffutam pallorem, deiectos oculos, interclusum spiritum,

exci-

158.
Xaueio
in se ipsum
cruciatum.

159.
Crura fun-
niculâ ra-
torum liga-
uit.

excipiunt, leuant, tractant, explorant, mali causam subiti ægrotolentur: Medicus accersitur, vulnus inspicit, malum expendit, quidquid remedij esse poterat, inuestigat, tandem plagam renuntiat insanabilem. O virum planè, fortem! O animum humano celsiorem! O virtutis monumentum inauditum! Nempe, vt leuem animi noxam Franciscus medicaret, plagam corpori imposuit nullo remedio medicandam. Sed sicut causa vulueris diuinus fuit ardor animi in proprias culpas sæuentis, ita planè æquum erat, vt diuinitus peteretur medicina. Postridie eius diei Franciscus plagam visit, mirum dictu, illos funiculorum nodos inuenit extrictos saniem expressam, vomicas depletas, obductas cicatrices, restitutam in integrum sanitatem. Ita contigit, vt nouum illud asperitatis genus in nouæ miraculum sanitatis mutaretur.

*Xauerius
in alios benignus.*

Iam videte quàm se præstitit alijs clementem, qui se sibi tam præbuit immitem, quanta in alios charitate suam in se asperitatem temperauit. Quacumque Franciscus ibat de ægrotantium valetudine, de miserorum egestate, de morbis præcipitantium se in scelera diligenter inquirebat. Nunquam patiebatur vllius morbo suam operam, vllius paupertati suam industriam, vllius criminibus suum præsidium defuisse. Ager ipse aliorum morbos ita miserebatur, vt semper dolenti assideret, fastidienti incumberet, morienti assideret. Quà sternebat lectos, quà eluebat sordes, quà expurgabat domos: horum vulnera parentibus digitis pressare, & circumductis facijs molliter redimire: illorum fluentes artus plumeis culcitis fulcire, & mollissimis desuper stragulis fouere: aliorum deficientes spiritus suffusa frigidâ reducere, & scutellis dulcioris potationis reuocare: si quem inueniebat luridis confectum membris, fœdisque exulceratum plagis non tantum manu, sed ore etiam expurgabat, & sui stomachi teneritatem nauseantis frequenti cogitatu de Christi vulneribus frangebatur.

*Id.
Xauerij
studium
circa aliorum salutem.*

Iam verò illius de salute animorum studium quantum fuerit ex vno, quod subijcio, exemplo agnosceatis. Inter nauigandum quendam Franciscus adhortatur ad animum confessione eluendum: ille effronti audacia negat se facturum: littori appulsum monet iterum de contractis sceleribus expiandis, antequam merita à Deo pœnæ exigantur: ille tam proprie negligens salutis, quàm Franciscus diligens alienæ salubriter monentem iterum repellit; vtque magis redeundi ad se locum intercludat, impiè ac superstitiosè deierat nunquam se illius consilio pariturum. Quid Franciscus de illius bono iam deplorati curam ponat? imò aliam in se recepit acriorem. Tertio hominera amice tentat, verbis blandis alloquitur, familiaribus

obsequijs euocat in recessum, vbi suis dictis, factisq; nulli arbitri adessent; sequitur ille non ingratus; vterque arcanas se insyluas pariter includunt. Franciscus coram prouoluitur in genua; retorquet in tergum pallium, apparet seminudus. Rem nouam! Expromit flagra, acriter se verberat, terga vibicibus inscribit, plagis exarat, vulneribus cruentat, sicut non guttatim, sed vbertim emanat sanguis; quid plura? funes, manus, vestes, syluæ, & qui aderat aduersarius, scelerum molitor effuso cruore imbuuntur. *Hæc in me, inquit Franciscus, supplicia incubant, ut quæ tuo capiti debentur, à te propitio nomine auertantur.* quis tam ferreus esse poterat, quem tam nouum spectaculum non moueret? Certè vnus ille, qui aderat spectator, rei nouitate incredibiliter commotus, flere, obstupescere, veniam precari, certissimum ad meliorem frugem receptum polliceri. Videtis eximiam Francisci in omne genus hominum charitatem? *Certè illius beneficentia, vt sanctissimi Hieronymi verbis*

Hieron.

vtar, totus erat angustus orbis.

Vt tamen, AA. amplissimi, huiusce charitatis amplitudinem melius percipiatis, mecum ipsam orbis vniuersi amplitudinem considerare debetis? Euiuerò hæc summa fuit in Xauerio, ita vt ad omnium gentium salutem natum fuisse videatur. Quippe cui ad eò cordi fuit vastissimas regiones peragrarè, diuersa maria traicere, disiunctissimas terras perlustrare, barbaras nationes adire, remotissimas gentes penetrare. rudes & incultos populos instituere, infinita prope laborum genera, & periculorum exantlare, vt hoc ei non casu euenisse, sed à natura insitum fuisse existimemus. Quia verò animi contèctione; quo impetu mentis; quo spiritus ardore huic se studio addixit; quâ flamma rapiebatur; quo vrebatur igne; quo amoris æstu exardecebat? Erat intra pectus incendium diuinitus illapsum, quod cū illis angustijs contineri non posset, erumpebat, & in omnes partes latissimè fundebatur. Hinc admiranda illa celeritas, quæ per totum terrarum orbem volitauit, hic enim plures gentes adiuit, quàm cæteri nouerunt; plura regna vidit, quàm cæteri audierunt; plures prouincias lustrauit, quàm cæteri concupiuerunt; plures regiones peragrauit, quàm cæteri legerrunt; plures portus & insulas penetrauit, quàm cæteri cogitarunt, cuius vita ad hominum salutem non pecuniæ studio, sed paupertatis amore, non quietis cupiditate, sed laborum tolerantia, non priuata vtilitate, sed communi salute est traducta.

161.

Quis vaquam aut obeundi negotijs aut consequendi quaestus studio, aut comparandæ gloriæ cupiditate, tam breui tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter nosse Xauerius solo impetu animi ductus, & alienæ salutis ar-

162.

Proa cip
quæ Xa-
uerius ig-
stratus;

Mendozæ Veridatæ.

M. III

dore

dore nauigauit? Qui iustravit Europam, & in ea Galliam, Ita-
liam, Germaniam, Hispaniam, Lusitaniam prouincias (ciuita-
tes enim percurrere immensum esset) peragrauit, Oceanoque
emenso ne deesset Africa, Monsabiquio, Milindio, Socotora ex
itinere aditis, Asiam est ingressus, & Goa, in quam primum ap-
pulis, oram Piscariam contendit, à Piscaria Trauancorum, in-
de Mariam, à Manaria Ceylanum, ab hoc Meleaporam, inde
Malacam: à Malaca Amboynum, ab hoc Ternatam, inde Mau-
ricam, à Maurica in Indiam redijt; ab Indiū soluit in Iaponiā,
ibique obiit Cangoximam, Amanguerum, Meacum, Bungum,
eodemque itinere remenso in Indiam reuersus est. Vnde in Si-
nas profectus infinitatem Asiæ suis passibus fuit emensus, vlti-
riusque progrediretur, nisi aut ipsum vita, aut orbis defecisset.
huc ille toto impetu ferebatur, huc omnes cogitationes suas
referebat, in hoc totus insudabat, vt Christo quam plurimos
stipendiarios faceret, & emancipatos. Ita tamen, vt quacun-
que petransit virtutum etiam suarum exempla reliquerit; neque
minus homines verbis pertraxerit, quam exemplis alexerit: ita-
que non pedum tantum, sed virtutum etiam adorantur vesti-
gia, non pressa leuiter ad exigui prædicationem temporis, sed
fixa ad memoriam omnium sempiternam. Nunquam eum à
salute animorum difficultates maximæ obiectæ retardarunt,
nunquam longissimæ peregrinationes reuocarunt, nunquam
fœdissimæ tempestates deterruerunt, nunquam vastissimæ so-
litudines refrænarunt: nūquam hostium impetus immanissimi
represserunt, nunquam innumeræ periculorum species à cur-
su, impetuque animi remoratae sunt. Neque ignis illius ardo-
rem, aut ventus obruit, aut tempestas oppressit, aut Oceanus
restinxit. Omnia veluti continenti quodam incendio corri-
puit, quo vniuersum terrarum orbem inflammauit. Proch De-
us immortalis! tanta ne vnus hominis incredibilis ac diuina
virtus, vt tantis rebus par esse potuerit?

163.
Xauerij in
Deum cha-
ritas exi-
mia.

Sed quid eloquat de eiusdem in Deum pietate? Certum est
eius animum ita in Deum sapenumero excitari, vt corporæ
sentiendi facultate nulla prorsus vteretur. Adulta hyeme mon-
tes brumali niuium cantie obrigebant: Franciscus ita diuino
ardore aestuabat, vt nudis plantis sine vlllo frigoris sensu se in
algentes niues temerario lapsu præcipitaret, ætini calores vias
arena obrutas ita excoquebant, vt si quis summam plantam le-
uiter admoueret, statim illam retraheret expilatam: Francis-
cus sui immemor, solius Dei memor, nudos pedes altè in hu-
mum deprimebat: neque sentiebat, ex calida arena semiustu-
lato reuocari. Vastæ solitudines sentibus ac vepribus horre-
bant, de fossis stimulis ac muricibus cingebantur: Francis, illac

iter ingressus præacutos se induebat in aculeos, lacerabantur
 venæ, cruentabantur pedes, & à se totus abductus, transfususq;
 in Deum, miseram in se fieri carnificinam non videbat. O
 singularem æstuantis animi ardorem! O diuinum pietatis in
 Deum monumentum! O prodigia virtutum omnibus miracu-
 lis præferenda! Nam vt egregie Cyprianus, Ethnicus homines, Cyprianus.
 quia mirati fuerant in Francisci miraculis gloriam, multò
 magis mirabantur in moribus disciplinam. Ego verò mirari
 desino, cum à cœlesti illa flamma, qua incendebatur, ita con-
 sumeretur, vt nihil aut doloris, aut molestiæ, superesset. Itaque
 amoris æstu exardescente, cum ei diuinitus variæ, terribilesq;
 pœnarum formæ horrendaque & maxima tormentorum ge-
 nera obijcerentur, quæ visa alterius etiã fortissimi animam
 frangerent, ipse infractus & constans incredibili quodam ar-
 dore ductus plura sitiebat, & diuino æstuans afflatu exclama-
 bat, *Non satis est Domine, non satis est.* Cœlestis enim illa flam-
 ma laboribus alebatur, & dura omnia, & aspera temperabat,
 doloresque & cruciatus, & tormenta immanissima deuorabat.
 Eadem pectoris angustia, quæ cœli delicias non ceperant, vitæ
 huius miseras maximas, acerbissimasque pœnas capiebant. O
 charitatis incendium admirandum! O amoris æstum inaudi-
 tum! O incredibilem vim ardoris, quæ non orbis iste tantum,
 quem colimus, sed innumerabiles alij ardere potuissent!

Quamquam mihi alia huiusce rei causa longè verior videar-
 tur, Christum Dominum se laborum comitem Xaverio ad-
 iunxisse, maioremque illorum in se partem transtulisse. Quod
 in diuino illo ac domestico prodigio factum est palã, visu, au-
 dituq; mirabili. Ferunt enim in Xaveriæ sicut castello ligneã Chri-
 sti cruce pendentis effigiem antiquissimã toties, sanguineo
 sudore manasse, quoties Xaverio in India grauius aliquid ac-
 cideret, vt ex collata temporum ratione, totidem, quot in In-
 dia vixit, annis obseruatum est, quasi verò idem dolor ambo-
 bus communis esset, partemq; Xaverius, partem Christus Do-
 minus susciperet, ne alter sine altero pateretur. Eoque ipso an-
 no, quo ille est mortuus, omnibus ferijs sextis diuino illo simu-
 lachro idem sudor sanguineus vberius defluxit, vt manifestius
 appareat Christũ ei laborãti nunquam defuisse, cũ aut Xaverio
 patienti condoleret, aut de mortuo parentaret. Hæc illa sunt
 exempla, quibus Franciscus sua non modo verba exæquabat,
 verumetiam antebat: hæc orationi vires afferunt, auditori fi-
 dem faciunt, doctrinæ conciliant dignitatem, oratorem con-
 seruant etiam apud homines immortalem: Reliquum est,
 AA Amplissimi, vt à vobis quanta possum animi contentione
 obnixè orem, contendamq; vt quæ auditis exẽpla eadẽ paribus

164.

Admiran-
da Christo
effigies.

vestigijs sectemini, & qua via Xauerius immortalitatem com-
parauerit, ac vos etiam ingrediamini. Hunc itaque nobis imi-
tandum proponamus, adumbremus in nobis illa, quæ uiuis in
se coloribus expressit, neque nos illum ducent, magistrumque
pudeat habere, à quo discere gloriosum est, illius impressa ve-
stigia adorantes pariter & subodorâtes sectemur, ut exacto hoc
vitæ curriculo, & tam breui ad cælum gradu veluti ex virtuti-
bus factò, ascendamus.

O R A T I O XIV.

De Societatis amplitudine.

A R G V M E N T V M.

*Laborum tolerantia, & beneficiorum magnificentia in So-
cietate exornanda, de primatu certant: vincit magnificentia
beneficiorum: Reges orbis ad Societatem amplificandam donis
largiter affluentibus conspirant: triumphant Lusitani, quos
omnes Ioannes huius nominis tertius victor supereminet: Hæc
auditor Auctoris.*

165.

Societas per Ignatium eiusdem parentem amantissimum,
Hispaniæ decus, totius orbis ornamentum longè maximum
secundum Deum ab exiguis initijs excitata eò creuit, ut dubio
viarum anfractu superato, ancipiti itinerum ambage explica-
ta, immensis propemodum terrarum spatijs emensis in tot or-
bis partes penetrarit, ut facilius ducas, quas non incolat, re-
censere, quàm ubi gentium immoretur enarrare. Hoc cum ita
habeat, quæret aliquis, quæ causa tanto extiterit incremento?
Duas præcipuè assigno, beneficia in Societate collocata, labo-
res ab eadem exantlatos; hic Societas oppressa non succum-
bens, oppugnata non deficiens, profligata non interiens, iterû
victricis instar palmæ sursum niti, caput tollere, vires denovo re-
ficere: illis molliter nutrita ut teneræ quædam plantæ humore
præterlabentis aquæ, ita adolescere, viuere, efflorescere ut si o-
culos ab ea auerteres paulisper & iterum retorqueres, vel om-
nino non agnosceres, vel agnoscens quasi miraculum suspice-
res. At cum vtraque Societatem adolescentem incredibiliter
iuuerint, beneficia tamen laboribus contendo præiuisse. Nul-
lam credo hac de re, desiderium vobiscum mihi esse: at vestrum

*Societas
IESV instar
palmæ la-
boribus
magis as-
surgit.*

à vobis consensum iniuste ne videar extorquere, sed merito exorare; date animos, dum ostendo Societatem, beneficijs ad hanc rerum omnium felicitatem, in qua huc vsque floruit excitatam. Verum ne multus sim, illa tantum breuiter percurram à Deo, à Romanis pontificibus, à Regibus, tum in Ignatium, tum in Societatem liberaliter collata.

Postquam in prima mundi iuuentute immensa vis aquarum ruptis nubibus in terras exonerata omnes ferè mortales (ad decem si excipias) in lustra turpitudinis elapsos, simul cum totius orbis ruina miseranda perdidit, interemit & extinxit: quid factu difficilior esse poterat, quam tantum humani generis exitium resarcire? Immensum sanè opus: at quod remedium à diuino Numine huic iacturæ creditis comparatum? Vnam exhibet misericordiam, quam Ambrosius diuinæ flumen eloquentiæ, Christianæ columen sanctitatis, in Iride credit adumbratam? (& vt semel dicam, tam proprium est diuinæ misericordiæ beneficia effundere, vt rectè pro eiusdem accipiatur.)

Arcus, inquit Ambrosius, *in signum clementiæ Dei hominibus in terra consistentibus apparet.* Nempe ratus Deus Opt. Max. remedium præsentius fore nullum ad humanum genus propagandum, quàm vnâ misericordiam beneficiorum operatricem: ita quæ iactura per aquas laborum significatrices mortalibus fuerat illata, per Iridem beneficiorum indicem, Deo auspice, reparatur. Videtis quæ sit vis beneficiorum è fonte diuinæ misericordiæ emanantium? Sanè. quæ igitur ratio dubitandi eadem vi Societatem ad hanc magnitudinem euasisse, cum tot Ignatius à diuino Numine exceperit beneficia?

Quod enim beneficium diuinius, quàm arcana rerum cœlestium mysteria vno penè temporis momento, quæ nequeunt diuturnis spatijs vestigari, liquidissimè perspicere; Perfundator & ipsius humanæ salutis assertoris conspectus frequentes vsurpare? Usurpauit. Quod beneficium diuinius, quam ægritudine oppressum medicina diuinitus petita ad pristinam facilitatem subito miraculo conualescere? Conualuit. Quod beneficium diuinius, quam multos in vltima vitæ periodo constitutos, de quibus medici actum iam esse nuntiabant, ad integram validitatem cœlesti ope reuocare? Reuocauit. Quod beneficium diuinius, quam quendam, qui gula fracta supremum anhelasse credebatur à mortis faucibus ereptum, vt de contractis flagitijs pœniteret, iterum vitæ restituere? Restituit. Iam verò eius animum (quod non exiguum est diuinæ largitatis monumentum) ita sepius diuino amore æstuarè, vt vllâ absque sentiendi facultate à terra sublimis viseretur, non

166.

Ambros.

D. Ignatius Societatis Iesu fundator beneficiis diuinis accumulatus.

est mirū: dies integros in rebus diuinis cogitandum transe-
egisse plusquam humanum: ad septenos epulis vacantem,
quasi truncum stetit prope diuinum. Quæ causa est, quare ve-
ræ religionis, veræ fidei sacrarium Ecclesia à minimis auspicijs
(oculis si credimus) excitata in tantam magnitudinem excre-
uerit, vt gentes ad Austrum, Aquilonemve lepositas, vel distin-
ctas ad cadentem, surgentemve solem nationes suo ambitu
contineat, suis imbua t præceptis, suis legibus exerceat: Auræ

Chrysof. Chrysofomi auctoritate eloquentiam. Ecclesia, inquit, *in cælo
radices fixas habet, potiusquam in terra* Quorsum, ait Chrysof.
Ecclesiam instar arboris radices in cælo potius egisse quam in
terra: quia cælum, ita credo, veræ misericordiæ nouerat offi-
cinam: vnde merito mihi videtur Regius Vates cecinisse, *In*

Psal. 88. 3. *æternum misericordia edificabitur in calis.* Quasi verò existi-
maret Chrysofomus non alibi, quam in cælo, hoc est, in diui-
nâ misericordiâ Ecclesiæ prima niti fundamenta: hic enim
cum perennes beneficiorum riuuli exundent, non potest fieri,
quin Ecclesia ibi consista in miram altitudinem excreseat. Hic
ita de Ecclesia. Verum eadē profus ratione Societati credo
accidisse: causa enim tam subitæ eius adolescentiæ ea est quod
Ignatius eius radix potiorem suæ ætatis partem in cælo transi-
gebat, & è diuinæ misericordiæ fonte ibi emanante, beneficia
non vno modo, sed plurimis, non semel, sed semper, non vno
in loco, sed vbiq; hauriebat: merito vt huc natum videatur
illud Ambrosij Elogium singulare, *Plena semper & redundan-
tia sunt diuina beneficia, non exiguo constricta numero, sed uberi
bonorum conueruata congestu.* Ex quo fit, vt quod plura à Deo in
Ignatium proficiscatur beneficia, eò ampliora Societas sentiat
incrementa. Habetis vt Societas diuinis beneficijs excreue-
rit.

Ambros.

157.
**D. Ignatius Pontif-
icium &
Regum
auctus be-
neficijs.**

Iam verò beneficijs; quæ summi Pōnifices apud Ignatium
posuerunt. quæ potest par oratio inueniri? Nulla ferè ceteris
familiaris Deo sacris tribuerunt, quæ in Societatem non effude-
rint. Illi semper se Ignatij, & sociorum propugnatores præsti-
terunt: improbi quidam homines Societatem odio prosequen-
bantur, illi amore amplectebantur: contemnebant, illi obser-
uabant: oppugnabant, illi propugnabant: velliebant, illi fo-
uebant: tela intorquebant, illi retorquebant: ab inferis ex-
citaram dictitabant, illi è cælo elapsam predicabant. Societas
nondum nata, iam eorum benefico iu fsu Italiam obire, iam
Hispaniam peruadere, iam in Indiam conscendere, iam dis-
iunctissimas alias orbis plagas peragrarè. Illi Societatis studiū
ad iuuentutem informandam, labores ad veram fidem propa-
gandam, opera ad bonos mores inducendos, doctrinam ad

rude

rude vulgus edocendum, sapientiam ad amentata hæreticorum tela retorquenda comprobant. Iam verò Romæ quæ pars, quæ tribus, qui vicus illorum beneficio à nostris infrequens? tanta est ibi Societatis frequentia, ut merito ille alius, nescio quis, curdam Societatis domum queritanti, vbi que esse, nullibi deesse responderet. At Gregorius tertius decimus *Gregor. XIII. oratio Societatis est munificus.* Societatis verus parens, cuius suavissimam recordationem anni excipient consequentes, quæ erat in nos fratres benevolentia, & amore, Romæ collegium erexit cæterorum, quæ postea in Italia floruerunt fundamentum opere augustum, magnitudine vitendum, censibus opulentum, incolis frequentissimum, singula denique si spectes, opus tanto conditore dignum iudicabis. Et tam in totâ Italiâ ad Societatis incrementum nihil opus esse ratus in Iaponia Collegium regio planè sumptu curavit extruendum, cui ultimam manum poneret, ut primam, nisi factis mors interueniret. Hæc sunt, & multa alia, quorum magnitudinem temporis exiguitas non capit, Pontificum in Societatem liberalitatis monumenta; Societatis Pontificum beneficij dilatata non ficta, sed vera argumenta.

Iam ad ea beneficia maxime festinat oratio à Lusitania Regibus, ut interim alios omittam, quorum nomini officium, in Societate collocata; quæ tam largiter effuderunt, ut crediderim, & affirmari nullum vnquam fuisse nec Dynastam, nec Principem, nec Regem, nec Cæsarem, qui eorum in Societatem liberalitatem, non dico superarit, sed ne quidem exæquarit: à me nihil dictum arbitremini, indictum volo. nego in tota terrarum mole vllum vnquam cuiusque ingenij virum extitisse (pecuniæ quamuis avidum) qui tantum diuitiarum cuperet, quantum vel vnus Lusitaniæ Rex in Societatem liberaliter profudit. Hoc non tantum oratio conuincat: Olisipo, Eboræ, Conimbricæ, Lusitaniæ, Angolæ, Brasiliæ, Goæ, Iaponiæ, orbis denique vniuersus hoc proclamat, deprædicabat, buccinatur. Lusitaniæ Reges sunt, quos diuinus Vates Italis Societatis (ita liceat interpretari) nutritos fore pollicebatur, *Ita. 49. 29. Erunt Reges nutriti tui, & Regina nutritus tua;* quippe Ioannes huius nominis tertius (Regemne te dicam Lusitaniæ, an Societatis parentem, & altorem?) nascentem Societatem primo amanter excepit, ut parens, reptantem erexit sedule ut pædagogus, adolescerem ut Rex aluit liberaliter. Ille Societatem ex Italia breui terrarum limite inclusam in Lusitaniâ euocauit, fouit, coluit, obseruauit. Ille Olisipone domum augustissimam, Conimbricæ hanc molè, quæ Lusitaniâ suscipit vniuersa, Goæ collegium nascens Solis ornamenti fabricauit. Ille Societatem ad Angolam, ad Brasiliam, ad Orientis regiones, qua in dinas excurrunt,

quæ in Iaponios protenduntur, quæ in infinita propè regna dilatantur, summo studio transmisit. Quid plura? Quæ nostris rem frumentariam tribuere, quæ suppeditare alimenta, quæ donare vestes, quæ domesticam conferre suppellectilem, quæ in sumptus ordinarios soluere pecuniam. Et ut hac in re Ioannis benevolentiam conijciatis, vnum non omittam, quod hoc in collegio euenit, omnibus tamen forsân inauditum, propter nouitatem periocundum, propter liberalitatem admirandum.

169

Ioannis
Regis libe-
ralitas in-
credibilis.

Cum nostros domesticæ suppellectilis inopia Rege incio vrgeret. Lusitanæ Societatis per id tempus moderator Regem adit, quæ fiducia Patrem alloqui par erat, defectum indicat, orat, exorat; pecuniam tribui Rex iubet: quantam creditis? Aureorum mille: parum id est: bina, terna, quaterna millia? Inopes opes istæ sunt, si cum regiâ illâ liberalitate comparentur: viginti, triginta, quadraginta millia? Satis quidem ea summa non tantum parco, sed etiam effusissimo Regi videretur: at Ioannes non his liberalitatis finibus circumscriptus, in ampliores beneficentiæ campos spatatur. Quid præbuit? quid contulit? quid donauit? O prodigium liberalitatis! obstupesco, vix præ admirabilitate possum dicere. Centum mille aureorum. Centum? ne obolo quidem minus: & nisi Societatis modestia, ac frugalitas tantum accipere dona: iuum recusasset, rata religiosam paupertatem tanta liberalitate non reparari, sed labefactari, ampliores illas gazas largiretur. O rem iterum atque iterum inauditam! O miraculum largitatis nullis vnquam seculis excitatum! Quis vnquam talem fabulam audiuit: nempe ut tanta

Rex Seba-
stianus.

tula inopiæ consuleretur, tanta pecunia funderetur. O Regem Macedoni datori vrbium conferendum, ne dicam præferendum! Iam verò de Augustissimo Ioannis nepote Sebastiano quid commemorem? qui non solum auitam maiestatem, sed etiam in Societatem benevolentiam expressit. Huius enim beneficio nouem Societatis collegia amplis dotata vestigalibus tum in Lusitania, tum in Brasilia, tum in India constituerunt. Sed quid eloquar de Henrico? Cuius in Societatem liberalitatem quamplurima testantur monumenta. Ille Olisipone collegium augustissimum, Eboræ Academiam celeberrimam sumptu planè regio construxit, & plura alia in Societatem contulit beneficia, quæ, ne longus videar, omitto.

Rex Hen-
ricus.

170.

Isai. 60. 16

O quam bene de te potest concini, ô Societas! illud Isaiæ vaticinium, *Suges in gentium, & mamilla Regum lactaberis*, seu ut clariùs interpretantur, *& diuitias Regum comedes*; ut enim cibo humana corpora maximè adolescunt, ita tu Regum beneficijs, quasi lacte in hanc magnitudinem creuisti. Quod si in tota Lusitania tantam tui admirabilitatem excitasti, id mihi

Lusita-

Lusitanorum Regum beneficiis iure merito videtur referendum: quod idem Vates Isaias expressit Ecclesiæ cultores allocutus, vel vt meam in rem oraculum dirigeretur, Societatis professores, *In diuitiis*, inquit, *eorum* (de Regibus sermo erat) *Ita. 61. 53* *erunt admirabiles*; vel vt significantius loquar cum vulgari, *In gloria eorum superbiētis*. Sic enim Regum liberalitas se in nostros homines effudit, vt dubitare possis non immeritò, illis ne religiosam inopiam releuarit, an regiam superbiam conciliat? At ab Henrico Lusitaniæ pariter Rege, & Pontifice omnes ferè Præsules clarissimi hanc in Societatem beneuolentiæ hæreditarunt, inter quos te, Præsul illustrissime, principem *Alphonsum* merito appellarim, cuius frequenti consuetudine, regiaque *Albica-* liberalitate quantum hoc collegium, hæc prouincia, Societas *strus Episcopus* que omnis decoratur, Lusitania testatur vniuersa, mihi verò te *scopus Cæ-* nui & ieiuno Oratori non licet recensere. Videtis quantum *mes Cæ-* Societas principum virorum beneficiis ceperit incrementum? *nimbri-* Ea scilicet est beneficiorum vis, vt quidquid efficiant, maius *consis,* efficiant & angustius. Cui rei præcipuum est Societas argumentum, illa enim quidquid vel magnitudinis, vel dignitatis habet (quod quantum sit, aliorum potius sit arbitrium, quam meum) Dei, Pontificum, & Regum beneficiis occupauit.

O R A T I O XV.

Pro Ioanne Baptista.

A R G V M E N T V M.

Magnus Baptista auspiciò nascitur: patriam exhilarat
vniuersam: paterna domus delicias aspernatur: horrentis syluæ
recessus penetrat: asperissimam vitæ rationem profitetur: crudeli
setarum capillitio indutus venit tandem aliquando in hominum
spectum: in vitia & factis, & verbis excandescit. Hæc
auditor Authoris.

OMnium virtutum schola, magisterium vitæ, sanctitatis
forma, norma iustitiæ, virginitatis speculum. pudicitia
titulus, castitatis exemplum, fidei disciplina, maior homine,
propior Angelis, legis summa, Euangelij sanctio, Apostolorum
vox, silentium Prophetarum, lucerna mundi, præco iudicis, præ-
cussor Christi, metator Domini, Dei testis, totius mediæ Trinitatis.

Chrysol.
serm 86.

Ioannis Baptistæ oraculum est, quod cecinit Aureo eloquentiæ exundans flumine Chrysologus, quo neque elegantius quicquam dici poterat, nec verius. Et quia sentio illius maiestate vestros animos ad reliquam dictionem non mediocriter excitatos, mitto longius exordiri. Immensum laudum campum aggredior, nullis finibus inclusum, nullis terminis circumscriptum, in quo dum liberè vagatur oratio, mihi audeo polliceri, nunquam à vestra beneuolentia deferendam.

Vita sanctitas & doctrina
coniuuncta.
Hieron.

Vitæ sanctitas, & doctrinæ veritas in eo, qui imperitam multitudinem suscepit informandam, ita debent copulari, vt neque absit à sanctitate veritas, neque à veritate sanctitas diuellatur. Alterius vtraque præsidio munita confirmetur. *Eru- bescit*, inquit Hieronymus, *doctrina, quam propria conscientia reprehendit, perdit auctoritatem dicendi, citius sermonem opera labefaciunt*. Ergo cum sanctissimus Ioannes rudem, & incultam plebem in tot scelerum voragines abeuntem, ad pietatem reuocavit, eum fuisse oportebat, in quo vitæ integritas, & doctrinæ sanitas dubia semper victoria certare de primatu potuissent. Agite verò & mirabilem totius vitæ candorem, quo enituit, contemplamini: sub extremam orationem in clarissimos doctrinæ radios, quibus vitiorum caliginem animis offusam dissipauit, oculos intendite. Quid antiquius in Ioanne, quàm morum probitas, quàm vitæ innocentia, quam omnium chorus splendidissimus virtutum? Quo tempore existimatis Ioannis animum cælestis gratiæ, & diuinæ munificentiæ imbribus patuisse? quoto ætatis anno rebus humanis valere iussis, se à patria, à domo à parentum suauissimo amplexu abdicasse? quibus sanctitatis incrementis ad illud fastigium euasisse, quo neque maius, neque illustrius quicquam inter homines videretur? O rem nouam, & nō modò antea quibus sæculis, sed futuris etiam singularem!

Ioannis
sanctitas
ab incu-
tabulis.

172.

Materno inclusus vtero, cælestibus spatiabatur aulis, cimmerijs plusquam tenebris inuolutus, iucundissimo colloquio fruebatur; natiuis membranis colligatus, præ lætitiâ quasi ludricam ageret histrioniam exultabat. Quis non hæreat attonitus? Quis admiratione defixus non oblitus pescat? Ioannem ante vixisse Deo, quam sibi, ante peruenisse ad cælum, quam tangeret terram, ante accepisse diuinum Spiritum, quam humanum, ante rapuisse cælestia dona, quam corporis membra, ante ad suum Regem, quam ad suum corpus accessisse. Prima sunt hæc Ioannis rudimenta, quæ tamen aliorum esse poterant fastigia editissima. Sed quis cursus? quis progressus? Nascitur diuinus puer; patria, domus hilaratur; sterilitatis ignominia e-
lucitur, fecunditatis gloria excrescit; muta parentis ora, in gra-

Lætitia in
ortu Ioan-
nis.

tiam

riam nascentis, soluuntur in vocem; conflunt gratulabundi vniuersi; finitimæ regiones incredibili gaudio delibant exultant, & triumphant. Quid deinde? Mollissime nutritur, laurissime depascitur, delicatissime induitur, indulgentissime ornatur, omnibus illecebris, omnibus officijs retinetur in amplissimam domum, in locupletissimam hæreditatem cooptandus. Quis non crederet vnius animum pueri tot blanditijs delinquentum, eò auocandum, ne vnquam de vita parce, aut duriter instituenda cogitaret? Ita planè res haberet, si illis se delitijs traderet ex animo; si lactari se, & inescari iucundo, sed lethali blâdimentorum veterno pateretur.

At sanctissimus Ioannes inter opes inops, inter epulas ieiunus, inter serica scrutarius persistebat. Turbæ aderant, ille solus; certabatur iocis, ille serius; perstrepebant fabulæ, ille mutus; apponebantur fercula, ille siccus: fundebantur circum lenocinia, ille frugi: omnia voluptatum incendia æstuabant, ille incolumis, & illæsus. O puerum non voluptatis alumnum, sed altorem pietatis! Verum probe nouerat, quanto in periculo versabatur; hominem esse se intelligebat, humani à se nihil alienum; rem difficilem non innodari inter nodos; iuxta retia non irretiri: non illaqueari inter laqueos; inter flamas non ustulari. Ergo securiorem viam aggressus, & à loco scopuloso, ac difficili altioremeditatur. Quinque annos nactus querebatur, se quasi Nestoriam ætatem intra domesticos lares consumpsisse. Ne minimam quidem iracundiæ fauillam senserat in animo exoriri, iam de illa sopienda cogitabat. Nullos superbiz motus nouerat in imo corde tumultuari, iam ad illos subigendos animum intendebat; nullis libidinum illecebris expertus fuerat intimos sensus commoueri; iam ad eas coercendas perditus, & pernox excubabat: prius medicamenta querebat, quàm vulnera; prius palmam, quàm pugnam, prius victoriam, quàm congressum; non respicere post culpam, non surgere post ruinam, non sanari post agnitionem satius esse arbitrabatur; sed ne vnquam decideret, ne vnquam rueret, ne vnquam ægrotaret, multò ante præcauebat. O prudentiam maiorem puerili, imò & senili præferendam!

Itaque paterna se domo aufert, parentum benevolentiam eludit, populi æstimationem frustratur, omnium eripitur e conspectu, abdit se in sylvas, horrentia se se implicat in dumeta, solitarios penetrat in recessus. Sed videte spectaculum omnium, quæ Circentes caueat, aut Olympici agones vnquam præstiterunt, longè maximum; ad cuius nouitatem non modo homines, si adessent, verum ipsi quoque

173.

Ioannis
parisimo
usu.Ioannis
prudencia.

174.

Ioannes
abdit se in
sylvas.

superi

*Ioannes
mollissi-
mas vestes
exuit. Et
asperas in-
duit.*

superi incredibili gaudio mihi viderentur triumphasse. Puer eleganti forma, tenera ætate, ingenio liberali, præcæcis in rupem saxi munitissimam vndique procedit; vbi veterè exiit, nouum induitur inornatum, cingulum bullis aureis distinctū, pretiosis baccatum gemmis deponit; fluentem ad talos chlamydem auro textili crepantem deloricat atque abijcit; thoracem aureis fibulis stellatum discindit, & à se longè propellit. Bombycinas periscelides suis ligaminibus eleganter lemnicatas detrahit, & proculcat. Calceos ex aluta ad miram elegantiam confectos plantis excutit, ac dispellit. Cætera vestimentorum lenocinia quibus ab indulgentissimo parente excoli & expingi credendus est, omnia proterit, ac spernatur; quas exuias creditis sibi ex tam florido cultu reliquisse? O rem diuinam, miram, & ad totius memoriam posteritatis prædicandam! horrentem sacco, hirsutam pellem humeris circumdat, nudis plantis, aperto capite, manibus in crucis ritum decussatis tota solitudine vagatur; excrescunt vngues, promittuntur crines, expalescunt ora, sulcatur facies, hebetantur oculi, gracilescent artus, colliduntur genua, totus illuue obruitur. Feram dixeris, non Ioannem.

175.

O nouum spectaculum, sed visendum! O factum insolens, sed diuinum! At in hac viuendi asperitate numquid deliriarum suppetebat? quis victus, quis torus, quæ occupatio, quod negotium? Res mira. Nihil adhibebat in cibum, præterquam nescio quæ arentis naturæ, & torridæ cartilaginis insecta: nihil in potionem nisi roris guttulas aerij, quas è summis frondibus stillatas hianti ore excipiebat; lectulum horrida præbebat humus, non mollissimis culcitris substratum; sed quæ saxi, quæ vepribus contectum, Solis frigorisque appulsus non vmbraculis propulsabat, sed in aperto æquore nudis artubus sustinebat. Ingruebant imbres, sæuiebant turbines, verberabat grando, macerabant niues, gelu omnia cohorrebant; turbulentæ potestates toto cælo præliabantur, Ioannes hyemis atrociter debacchantis diritatem sua patientia molliebat. Rursus æstiu calores siccabant fontes, liquabant cautes; omnia denique grassante incendio conflagrabantur; Ioannes cæli iniuria æstiuantis ferendo fortiter, acrioribus telis sustinendis se se reddebat in dies promptiorem. Efferatæ vndique minabatur belluæ vndique venenatæ perterrebant, quæ luporum vlylantium voces, quæ serpentium exsibilantium stridores personabant. Hinc furentes vrsi excitabant ora, illinc atroces pardi acuebant vngues; omnes iam iam in miseram lanienam præludebant. Ioannes tanto in discrimine sui immemor, vacare Deo, effundi in preces, solui in lachrymas, ex alto pectoris recessu trahere

*Ioannis
pœnitentiæ.*

*Ioannis
erga Deū
religio.*

trahere suspiria, deprecari vindictam, pronum in supplicia nomen supplicibus votis serenare. Sic ad eum sanctitatis apicem euasit; quo sublimior inter homines non erat.

Eam vitæ innocentiam tulit, vel obtinuit; qua purior in terris nulla omnino vivebatur. Ex tam sedulo pietatis cultore, quæ doctrina in hominum animos emanaret, nisi quæ diuinam veritatem proximè attingisse videretur? Cœlesti vocatu prodit è latebris Baptista; è sylvarum recessu commigrat in hominum concessum. Deus immortalis! Quis concursus; quæ multitudo; quæ frequentia? Non minori spectandi, quàm audiendi studio confluebat. Mirabatur cultum belluino, quàm humano propriorem. Horrida setarum capillamenta; demissas ad imortalos fimbrias cincinnorum, maceratum corpus, & quasi elephantico corio circumtectum, coherentem nudis ossibus staturatus; exhaustis viribus, castabundo capite, lapsante gressu, oculis herbariis, colore mustellino; mortis denique, non hominis simulachrum. Magnum mundi miraculum appellabant homines, vel certè cœlestem aliquem præconem, qui diuina apud homines legatione fungeretur; & quò noua homines species mirabilior vnicique videbatur, eò maiora prodigia ab illo nuntiatum sperabat.

Age verò sanctissime Ioannes, qui sanctitatem vsque adeò coluisti, nudam veritatè, nullo fuce illitam nullo suauis liquore medicatam, sparge in aures, in animos infunde. Quam dicendi rationem ingressum fuisse iudicatis? Non indulget auribus, animis non blanditur; fulminare diceres, ætonare; adesse id ætatis, quò panchristum ægritudinum medicamentum nemini denegaretur. Meminisse vipereum scelerum venenum omnium animis serpere, & grassari, nusquam fidem esse, nunquã pietatem, intermori iustitiam, deperire castitatem, exulare religiosem omnium virtutum comitatum aboleri; respicerent vniuersi, si pergerent incassum tuere, in præceptis ire, in omni vitiorum genere volutari; certò scirent diuinam vltionem quàm citissime affuturam, quæ peccandi licentiã puniret. Neque solum in multitudine imperitam dicere ausus est; Regem aggreditur, castigat verbis, in maxima potestate minimam licentiã esse oportere, ne imperio ad voluptatem abutatur, strama Dibaphone inuoluat; Regem esse instar speculi, in quod homines intuentes mores componere assuescunt, ne vita pessimè instituta ad viuendum cæteros pessimè adhortetur.

O exitium veritatis Doctorem; qui nec ideo destitit admonere, quòd in se Regis odium, plebis malevolentiam, omniura feritatem transmoueret. O lucernam pariter flagrantem & collucentem! O singularem actorem rerum, oratoremque

176.

Ad Ioannem hominum concursus.

177.

Ioannis doctrina.

Ioannis sermo in Hierosolyma.

romque verborum; qui cum vitæ sanctitate sanitatem doctrinæ mirabiliter coniunxit. Eia, sanctissime Iohannes, qui facem omnibus ad salutem prætulisti. Nunc etiam te ducem præsta, cuius inherentes vestigijs salutis portum teneamus. Tu Lucifer splendidissime diuinum post te solem quam citissime nasciturum indicasti, qui mundi tenebras dimoueret; nunc iterum tuus nataliuis redeuntibus diuinum aliquod præsidium feliciter dominare, quo peccandi licentia conquiescat; scelerum labe eluatur, totius orbis tempestates serenentur.

*Iohannes
quasi Lucifer
dicitur
mundum Sole
præse
ferentis.*

O R A T I O XVI.

Pro auspiciandis Philosophia mensis.

A R G V M E N T V M.

De lege Academica anniuersarias instaurat Philosophia mensas, conuiuium lautissimum apponit, dapes infert delicatissimas, & more symposiaco conuiualem excitat questionem ex ditissimo Augustini penu depromptam, ex qua in suos Auditores festiuam deducit commendationem, eisque veluti bellarijs mensas claudit. Si famelicus es, ingrediere conuiuium lautitijs, ac delicijs affatum instructum. Fas etiam mensas consumere.

Virgil.

*1. 8.
D. Aug.
lib. 1. ci-
uit. 18.
Mundus
carmen.*

*Vir Au-
gustinus
carmen
mundum
appellat-
ur.*

APex ingeniorum Augustinus artificiosam mundi architecturam contemplatus, cum plurimis elogijs eam posset decorare, vnico contentus, carmen appellauit. Quid obsecro mundo cum carmine? Orbi cum voce, cælo cum sono, cum exiguo metro, quid immensæ moli similitudinis intercedit? Hæc prima vobis sit in hoc cœnaculo quæstio conuiuialis, cui soluenda, quia imparem me cognosco, vestrum prouoco ad ingenium; oroque vt inter vos de more symposiaco, vtrò citroque amice disputetur; dicite quid vobis videatur, deinde quid mihi occurrat, audietis. Ita plane festiuior euadet disceptatio, ac pristinae nobis aderit dies curiæ conuiuium Tusculanum. Agite verò quid censetis? quorsum retendisse Augustinum existimatis? Vestrum de hac re iudicium mihi videor sic audire. Ingeniosè, inquit, Augustinus mundum carmen appellauit, vt enim in carmine, si reses, si torundum sit, verba verbis concinunt;

aunt, syllabæ syllabis respondent, pedes pedibus coherent, signa significatis aptantur, omnia omnibus connectuntur: nihil asperum in eo est, nihil hiulcum, rude nihil apparet, nihil anhelum, sed totum fluit ad numeros, totum animorum influit in delicias; ita in hac rerum vniuersitate summa infimis, vltima medijs, calida frigidis, arida humidis, grauia leuibus, firma mobilibus, singula singulis, tam concordia discordia, ac discordi concordia amittuntur, vt nihil in ea dispar, nihil inconstitutum. æquis omnia legibus temperata, paribus omnia librata ponderibus, quàm aptissimè inter se conciliuntur. Accipio vestram mentem, qui planè Augustini mentem attigistis. Alio profectò non abiit Augustinus, quàm quo ipsi collimastis. Mundum appellat carmen, quia suo artificio carminis artificium, suo concentu carminis concentum imitatur. Cœlestis plaga vndecim constata sphaeris, quid obsecro est aliud, quàm politum tersumque hendecasyllabum, totidem syllabis efflorescens? Regio infra lunam quaternis constituta elementis, vt appellant, quid vobis aliud videtur, quàm grauiter decurrens Anapæstus sonitum in aures inuehens quadrupedantem, totâ molem ex vitroque mundo supero atque infero coeuntem, sex dierum spatijs à Deo fabricatam; Exaëmerone appellem, an hexametro n? Iam verò hominem mundi principem, & mundum alterum, mole paruum, virtute magnum in morem carminis à Deo conditum nemo neget: cum diuinæ Antistes eloquentiæ Paulus affirmet, *ipsius*, inquit, *factura sumus*. Græco exponite de myrothecio, qui græcos colitis Athenas, *ipsius*, inquit, *poema sumus*. O heroicum ab heroica Dei sapientia poema! O carmen cui pangendo non Apollineus afflatus, sed diuinus Spiritus, super aquas volitans iam inde à nascentis mundi exordio incubabat!

Vestram de Augustini mente sententiam audiui. Nunquid meam audire vultis? At quidquid à me dici poterat, vestro acumine præoccupastis, sed quoniam ea lege dixistis, vt ex me quoque vicissim audiretis, morem gero, medios inter strepam anser olores. Carmen non est aliud, quàm quædam laus, verborum phaleris, & lenocinijs inclusa, Græcos euoluite poetas, euoluite Latinos; in quibuscunque libros carminum inuenistis, eosdem inuenietis libros laudum appellatos. Nec aliud solemne sacri quondam Vates tenuerunt. Nam Dauidicum illud opus, quod à nobis liber carminum nuncupatur, Hebræi libram laudationum inscribebant. Hinc ergo mentem elicio Augustini. Mundum appellat carmen, quia totus quantus est, totus diuinæ bonitatis laus quædam est. Cur existimatis à regio quondam Vate vocem Domini super aquas, super nubes,

179.
Auctoris
mens de
Augustini
sententia.

super

Basil.

Psal. 18. 9.

Nazianz.

Hieron.

super ignem, super cælos, super nemora, super vitulos, super omne id, quod est, quod viget, quod mouetur, exauditam? Basilium auscultate, quia *uniuersa creatura suum deprecatur creatorem*. Nec si mihi deesset Basilij authoritas, Dauidicum testimonium defuisset: quia *in templo eius*, inquit, *omnes dicunt gloriam*. Lustrate cælestes orbis, explore terrestres fines, media inter spatia peragrate, nihil à vobis inuentum iri, quod à diuinis laudibus ferietur. Optimè Nazianzenus, *magnus diuinæ maiestatis præco mundus est*. Quasunque enim in partes accommodetis aures, clarissima diuinæ sapientiæ præconia audietis. Imò filere omnia, sola diuinæ bonitatis encomia personare videbuntur. aptè in hanc rē Hieronymus, *Totius mundi una vox Christus est; una vox*, inquit, quia in hanc diuinæ laudationis vocem tanta contentione res omnes erumpunt; ac si de cæteris omnibus taceretur. Videor ne vobis Augustini mentem aliqua ex parte affectus, credo non negabit; neque ipse, si nunc adesset, nobis iret inficias Augustinus, qui præclare dixit aliquando mirabilem à Deo constitutam in hoc mundo non vocum, sed rerum, non verborum, sed factorum eloquentiam. quia omnia, dum tacent, sonant; dum vigent, clamant; dum videntur, eloquuntur, dum se produnt, supremi artificis sapientiam testantur.

180.

Elegans ad
Auditores
suos ex-
orsio.

Quorsum tamen ista inquirat aliquis. Dico breuè, meos vè extremum alloquar auditores. Fuiſtis, optimi Philoſophiæ cãdidati, toto quadriennio ſolertiſſimi mundi indagatores: eſtote iam deinceps imitatores, vanã non moneo, improba non inculco, mundi, inquam, eſtote imitatores, quem mundus in ſuis motibus concentum ſeruat, hunc vos in veſtris moribus obſeruate. Credite cum Platone naturã æquabilitatem in rebus omnibus contendere, vt naturã contemplatores eandem in ſuis factis æquabilitatem exequantur. Facite, vt ſicut in mũdo cœlum terris imperat, ita in vobis ratio appetitui dominetur. Curate, vt ſicut in cœlo Sol nullis terrenã concretionis facibus imbuitur, ita in vobis hauſta per hos annos diſciplina, nullis prauarum affectionum inquinamenti obruat. Cernitis, vt aſtorum lumina nunquam ſeneſcant, vt cœleſtes orbis nunquam à ſuis motibus orientur, vt noua ſemper tempora alterna totius mundi fecunditate renaſcantur. Ergo & in vobis nunquam virtutum ſplendor exoleſcat, nunquam bene viuendi actiones intermittantur, nunquam illa, quæ in animis expreſſa geritis pietatis ſimulacra obliterentur. Tacentem orbem aſpicitis & eloquentem, tacentem, quia vocis expertus eſt, eloquentem, quia diuinarum laudum teſtis eſt, hæc in vobis taciturna eloquentia, hæc in vobis eloquens taciturnitas

Aſtorũ,
& Audi-
torum cõ-
paratio.

nitat

nitatis efflorescat. Factis loquimini, operibus exclamate, estote vita, si lingua non poteritis oratores; efficaciora enim sunt, ut egregie monuit Cyprianus, *vita, quam lingua testimonia*; nec vobis illud est memoria diffluat, aut dilabatur, quod grauius expressit Cypriani magister Tertullianus. *Philosophus, inquit, tunc auditur, cum videtur, etiamsi eloquium conquiescat, habitus sonat, ab occursum suo confundit vitia.* O egregiam philosophantis hominis maiestatem, non longa oratione Philosopho opus est, ut aliorum scelera reprehendat. Ipsa coram Philosopho vitia erubescunt; ipsa cum Philosophus in medium venit, malefacta est medio subtrahuntur; ipsa cum Philosophus oculis obijcitur, flagitia ex animis abolerentur. Tales ergo vos intuentibus, qualem se vobis mundus exhibet, exhibete. Mundus carmen est mirum in ordinem expositum, carmen est in diuinam laudem artefactum; hoc ergo facite, ut & mores vestri ad virtutem exæquentur, & in diuinam laudem feliciter dirigantur. Hæc alumnos meos moneo, ne ut ignauus poeta in extremo actu obdormiscam. Non quod de futuris eorum factis nulla mihi suspicio inhærescat. Talia enim doctrinæ ac virtutis monumenta per hos annos posuerunt, ut sperem nullis ea temporum incurfionibus diruenda. Nam cum initio huius quadriennij numerosam scholam excepissem; ecce tibi eorum plurimi, antequam naturam lustrent, gratiam perlescunt; antequam mundum explorent, mundo renuntiant, antequam è ludo exeant philosophico, seria religiosæ vitæ studia aggrediuntur. Testor religiosos Ordines, qui adestis, in quorum se nonnulli disciplinam tradidere. Fuit aliquis, qui tuos, sanctissime *Dominice*, sese abderet in penates: fuit, qui tuos, beatissime *Antoni* se in recessus penetrarent: non defuit, qui tuos, Augustissime *Augustine*, penetralibus clauderetur: extitit, qui tuos, facerrima propago est *Carmelo*, aditus salutaret. Agnoui, qui tuos diuinæ *Trisacos* diuina domus institutis subderetur. Habui, qui ad vestram militiam Christi insignibus decori se militaturus aggregaret. Memini, qui tuos alumnos, Sanctissima *Deipara*, tuo de nomine Marianos nudis pedibus sequerentur.

Denique pluribus ne vos teneam, nullum ferè est religiosæ vitæ in hac vrbe viridarium, ad quos aliquis è nostro plantario furculus non abiret; & qui nos in cæteros ordines liberales exhibuimus, in nostrum fuimus non auari. O bene fortunatam iuuentutem, quæ prius ad virtutis fastigia contendit, quam Philosophiæ tyrociniâ collocaret. Qui mihi reliqui è toto numero fuit, ita morum suauitatem cum studiorum auiditate sociarunt, ut mecum ad Philosophiam sequerentur, mihi ad pietatem anteirent; inter se amicè fœderati, præceptori studiose

Mendosa Viridarium.

Na

obse-

Cyprian.

Tertull.

*Auditores
qui varios
Religiosos
ordines in-
gressi fue-
runt.*

obsequentes, res diuinas pro sua quisque parte certatim obsequentes: ex tot floribus, quos fructus non spero: certè despero nullos. Absint, Deum precor, atque cœlites obiector, teque præsertim Magna parens, alma *Virgo*, absint intempestiui turbines, ne intumescentes gemmularum marcescant. Ne erumpentes flosculi elidantur; ne bene nata ingenia antequam feliciter adulescant, importunè exanimentur. Quibus optatis si pates, ut spero, euentus congruant, auguror felicissimè, auguror magnos ab his incunabulis in publicam utilitatem prodituros Hippocrates, Galeanos; ingeniosos non defore in hoc ludo in totius regni splendorem Scotos, & Aquinates, egregiosque ex hac schola tibi in tuum, decus Lusitania affuturos, Basilios, Ambrosios, Augustinos, quæ si vita comite ego videro, ò me felicem, labores meos honores vestri coronabunt.

O R A T I O XVII.

In laudem historie.

A V D I T O R.

182.

GRatulari non satis debemus studijs humanitatis, quæ non modò nos ab eis ignorantis tenebris, quibus circumfundimur, in quandam veritatis lucem, & splendorem educit; verùm etiam amplissima præteritarum rerum cognitione quam iucundissimè oblectat. Quid enim accidere poterit hominibus iucundius, quàm animorum cogitationes in sæcula antea retro flectere, totaque antiquitate curiosis oculis diuagari? Quanta cum voluptate diuersarum gentium ritus ac ceremoniarum percipiuntur? Quanta auiditate animorum ancipites bellorum euentus inter alios, atque alios Reges temere exultantes auscultantur? Quanto denique oblectamento surgentium ac residentium regnorum vicissitudines, factæ præter spem optiones Imperatorum, deturbati per summum nefas hæreditario imperio clarissimi heroes, omnia omnium sæculorum monumenta cedrinis notata membranis agnoscuntur? At historia vna est, quæ in eis humanitatis spatijs tam ampla rerum spectacula, tam iucunda theatra antiquitatis studiosæ iuuentuti præbet intuenda. Historia vna est, cui, qui summam operam impendunt, quamuis ætate ephæbi, consilio tamen, & maturitate senescant. Historia vna est, cuius consuetudine, qui se ab-
iungunt, licet senilibus sulcati rogis, pueri tamen adhuc esse videantur. Rectè enim Tullius, *Nescire*, inquit, *quid antequam natus*

Historia potestis.

Cicero,

inatus sit, occiderit, est semper esse puerum. Sed quid opus multa oratione ad historiae laudes praedicandas, cum M. Tullius in compendium contulerit singulares, dum historiam appellauit *sempiternam vitam, lucem veritatis, vitam memoriae, magistram vitae, nuntiam veritatis.*

E quibus praeconijs illud vnum, amplissimam suppellectilem, gazamque locupletissimam subministrat; ad praedicationem historiae immortalem, nempe historiam, *magistram esse vitae, morum gubernatricem.* Vndenam melius Reges singularia expromerent documenta ad sui imperij gloriam, recte factorum amplitudinem in maius promouendam, quam ex historia, in qua passim incurritur in eos; qui multiplici virtutum genere regnorum fines ad extremas oras protulerunt? Sin vero nominis splendorem totius posteritatis recordationi consecrarunt, vel commedarunt, Vnde strenuissimi quique duces leges haurient, aptiores ad aliorum militum virtutem beneficijs cumulandam, aliorum ve ignauiam supplicijs coercendam, quam ex historia? Vbi saepe numero inuenitur praestantium virorum robur ad maiora indices facinora prouectum: segnitium vero ac torpentium imbecillitas inhonestis poenis ad gloriam excitata, vnde potius milites famae & honoris nimium appetentes egregia facinorum exempla praegustabunt; quibus tanquam incitamenti ad res arduas acriter aggrediendas incendantur, quam ex historia? Vbi res praecclare gestae, obitaque strenue munera militaria non ad exigui praedicationem temporis, sed ad memoriam posteritatis sempiternam literis consignantur.

183

*Historia
honoris
citameta-
tum*

184

Age vero, quae sunt unicuique sedulo praecauenda, quae dedecoris labes euitandae, quae fortunarum, vitaeque discrimina praetereunda ex historia, tanquam ex altissima specula ediscuntur. Iam vero flagitia per summam libertatem, ac licentiam admitta historia instar grauissimi Censoris liberè quoque & licenter obiurgat. Hinc est, quod Demetrius ille Phalereus Ptolemæo Regi saepius daret in aures, vt libros legeret. Nā cum de vitijs vereantur amici admonere, ne qua in re Imperatoris animum offendant; ea omnia historia, quin erubescat, demonstrat; quin vacillet, pronunciat; quin vereatur, apponit. Quid si dicam, nullo alio praesidio ducem euasurum esse fortiorē, quam eo, quod ex historia mutuatur? Audiuitis iam, nō fallor, ducem illam Romanorum longè maximum Lucullum, vel ab ipso hoste Mithridate omnibus, quorumcunque saeculorum Imperatoribus antefert. At si Tullio creditis, vt par est, ex veterum libris assidue lectitandis, obseruandisque maiorū factis, ad eam imperij gloriam euasit O eximiam historiae com-

*Demetrius
us Phalereus
quo de Strabo
lib. 9.*

*Historia
libertas.
Lucull.*

Cicero:

Vide sup. lib. 5. -
 probl. 41. n. 119. &
 probl. 48. n. 130. &
 prob. 51. n. 137.

mendationem ! quæ cum omnes res præclare editas dilaudet; nulla tamen prædicatione satis dignè efferatur, cum omnium utilitatibus deseruiat; nullo studio pro dignitate excolatur. Agite tamen, auditores humanissimi, & in vnâ historiam, quod vestri erit acumen ingenij, concinnatis verbis, phaleratis argumentis incurrite; illud verò pro certo habeatis vnus historiæ tantam esse dignitatem, vt sicuti nulla laudatione augetur, nulla quoque vituperatione minuatur.

O R A T I O XVIII.

In Laudem Poeticæ.

A V D I T O R.

185.

QVæ duo in rebus humanis difficile admodum coniunguntur; ea in vna poetica tantam in societatem coierunt, vt vix vnquam à se inuicem diuellantur. Sola enim poetica facultas è multis artibus, quas hominum genus laboriosè exercet, & utilitatem parit, & honorem. Qui ergo ingenio ac liberali præmio honoris incenduntur, qui utilitatis studio inflammantur ad ea, (quæ, breuissimo vsus orationis compendio, enarrabo, non memorabo,) aures, animumque appellant. Fiet proculdubio, vt acrioribus stimulis incitati ad poeticæ studium rapiantur, sed iam vt meliùs poeticæ dignitas perspecta sit, & explorata, sapientissimi veterum libri consulantur; apud quos vel diuinâ quædam Philosophia, vel quædam humana Theologia poetica nuncupatur. Sicuti enim humano ingenio expoliri cœpta diuino perficitur instinctu; ita ad eam dignitatem euasit, vt dubitare possis non immeritò, haustane è diuinæ, an humanæ industriæ fontibus in terras deriuetur.

Poetica dignitas.

Plato:

Et quidem ille, qui Philosophus humanus, si naturam attendas, si rerum omnium cognitionem spectes, diuinus meruit appellari. Plato, inquam, acerrimi vir ingenij, poetarum genus ab hominum consortio abdicandum, & inter superos censuit referendum. Neque ad eam sententiam temerè & inconsultè prolapsus; cum eandem ab illo Philosophorum faciliè principe, in alios, atque alios, totiusque antiquitatis sapientissimo Socrate emanantem transferret; qui solitus erat crebris vsurpare sermonibus, Vates non nisi diuino quodam spiritu incitatos singularia viuendi documeta hominibus prodidisse, & iam neque falso dixisse videatur Ouidius, nec proterue,

Socrates poeticam amauit.

Est

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Impetus hic sacra semina mentis habet.

Ovidius.

Quare neque sibi plus æ quo per insolentiam arrogant, neque possessionem inuiolant alienam, qui poeticæ studio conspicui, honores sibi propè diuinos existimant deferendos, dum sacros se. & diuinos cupiunt appellari. Videris iã, quantus poetarum honos efflorescat, cum tanta propinquitate diuinam cognationem attingant? At quis ille est adeò amusus, qui poeticæ commendationem exhibat, & explodit negatque quicquã illi inesse posse dignitatis, quæ omnia consutis dolis, adumbratisque ad veritatis speciem mendacijs inuoluat. Fallitur tamen ille impudenter; pessimeque fallitur, qui poeticæ nihil cõmercij cum veritate vnquam fuisse arbitrat. Imò hæc vna est, ex qua egregij sapientiæ antistites firmissima testimonia suis inferenda lucubrationibus mutuentur. Ex Homero, tanquam locupletissimo ex thesauro veritatis, Aristoteles Philosophorum Alpha, carmina vsurpauit, per quæ suam de natura rerum sententiam multò efficit illustriorem. Ex Marone, Persio, & Horatio tria illa Christianæ religionis lumina longè clarissima, Lactantius, Hieronymus, & Augustinus lectissimos quoque carminum flores delibarunt; quos tanquam aurum illecebras, animorumque aucupia suis scriptis adhiberent.

186.

Vide li. 7.

Poetica dignitas maxima

Aristoteles carmina amauit.

Lactant. Hieron. August.

Quid? nonne ex Epimendo, Arato, & Menandro facerrimus ille cœlestium arcanorum interpret Paulus, versus aliquos aptè, & appositè deriuauit, quibus pessima vitæ instituta non modò reprehenderet, verùm etiam ad mitiorem, honestioremque viuendi normam reuocaret? Infans profectò, qui hac in re sanam esse poeticam diffretur. Sed iam quæstia ex poetica utilitas in hominum genus effundatur, videamus. Hæc illa est, quæ non modò summa voluptate intimos sensus afficit, & titillat, verùm etiam in poetarum sinum multa confert emolumenta. Hoc fuit in causa, cur à Scipione Ennius, à Lucullo Marius, Virgilius ab Augusto Horatius à Mecænate, à Domitiano Papinius, Tibullus à Messalla, Ausonius à Gratiano, singulique omnes poeseos artifices à singulis beatoris fortunæ principibus tot opes, tot emolumenta, tot cumulata beneficia acceperint, poetica enim facultas in omnium animis mirabilem sui excitauit amorem; quo quidem inflammati Vatribus non solum bene volunt, verùm etiam diuitias largè, & copiose subministrant. Quid si non solum homines, sed superi quoque poetarum partes tueantur?

D. Paulus.

Poetica utilitas.

Poeta meritis affecti à Principibus.

187.

Apollo Euripidem

Apollo certè huius facultatis arbiter & patronus Euripidem ex oraculo multis laudibus prædicauit, & in Archiam, qui Archiloum interemit, tam acerbis odijs exarsit, vt illum, tanquam

*gradicauit
in Ar-
chiam ex-
arsit.*

*Liberi in
poetas a-
mor.*

*Sophocles
poeta à Li-
bero hono-
ratus.*

*Castor &
Pollux er-
ga Pinda-
rum bene-
uoli.*

sceleratum, ac profanum hominem suo ex templo protelare. Quid de Libero commemorem? An minus officiosus extitit in vates? imo eos plane videtur habuisse chariores, cum Lacedæmonium Lisani Athenas per id temporis obsidentem iterum ac sæpius per quietem admoneret, ut obsidione urbem liberaret, interim dum Sophocles, quem delicias appellauit, in vrbe paulo ante vita functus cum funeris solemniter humaretur. Sed & Castora, & pollucem gratissimos fuisse in poetas: à quibus sæpè decantatur, ex iplo agnosceris. Pindarum laute, & splendide aliquando epulantem è conuiuio loco duo nomina foris euocant, pedem efferat, quam citissime instigant; surgit illere ignarus, studiosusque obsequij, primo limine excedit, Ecce tibi triclinium vniuersum ingenti ruina prosternitur, & conuiuas nihil tale opinantes casu obruit miserando. Vnus Pindarus numinis beneficio tanto è periculo incolumis euadit. Videtis quanta sit cum poëtica vtilitas coniuncta? Illam ergo, si sapitis, non ficta laudatione, sed veris præconijs exornata; ut quam vos illi lauream tribuitis, eandem illa vobis maiori cum fecnore rependat.

ORATIO XIX.

In Laudem Rethoricæ.

A V D I T O R.

388.

*Per id tem-
poris Re-
thoricam
Olisipone
profiteba-
tur.*

*Tagi flu-
minis a-
mœna con-
suetatio.*

A Vreo eloquentiæ flumine opus erat ad Rethoricæ dignitatem satis dignè efferendam. Illius enim iucunditas tanta est, ut non nisi cum auri materia comparata illucescat. Tanta est illius vis, ut non nisi cum fluuiio pleno aquarum auctu exundante, & obuia quæque præ se agente compositam lucem habeat, ac decorem. Fingite ergo animis, vel potius ad ipsos penetrare oculos reuocate aliquem ex ijs fluuijs, quos antiquitas memorauit prædiuite auri fertilitate pellucere; & ne in externorum annuum conquisitione peregrinetur animus, patrius Tagus ille sit, qui orationi tribuat argumentum.

Agite verò & illius fluminis, quod sæpè intuemini, naturam quoque & gratiam contemplamini; facite quæso secundum illius ripas amœnissimas aliquot deambulando excursus. Videtis, ut late spatientur vndæ? Ut alterna vicissitudine molliter frangantur? Attenditis quam temperato fauonio crispentur fluctus: quam suauè ex mitissima vndarum collisione murmur-

cons.

Consequatur? Cernitis licet illud diuersicoloribus conchalis
 tessellatum, intermicantesque in placidissimo alueo lapillos? At
 quanto pulchrior est species illa auri, quod inter ebullientes
 arenas passim egeritur, & totius amoenitatem oræ, ac pulchri-
 tudinem commendat. Viua prorsus, nisi fallor, hæc eloquen-
 tis hominis imago mihi videtur & expressa. Qui orationem
 habiturus paululum exordiando euagatur, placidoque vius di-
 cendi caractere leniter fati; quo vsque captatis vndique bene-
 uolentiæ flatibus, sublimius insurgit, conformatoque vocis so-
 no, & ad numerum cadente audientium mulcet aures, animos
 verborum splendore, sententiarumque luminibus iucundissi-
 me oblectat.

Illius verò auri, quo se Oliſponis Tagus gloriatur, haud tan-
 tus est fulgor, quantus ex oratione perfecto expolita ingenio
 in omnium oculos redundat; in qua non modo aurum ipsum
 eloquentiæ lucet; verum etiam pulcherrimæ orationis gem-
 mæ mirabili artificio insertæ entescunt. Quod si suuſ aureis
 arenis inclyti, Tagusque præsertim innata opum affluentia
 mirabilis, quas perlabantur vrbes, locupletant, & illustrant;
 Quid de vnus eloquentiæ thesauris quam amplissimis dicen-
 dum est? Nonne quas vrbes tenuit eloquentia, posteritas quo-
 que cum admiratione intuetur? Quid Romam? Quid Athenas?
 quid florentissimas alias Respublicas in luce collocat, in poste-
 rorum oculis desigit, nisi vnus fulgor eloquentiæ, qui non mi-
 nus quam Sol ipse mundum, eas oras illustrauit. Felicem igitur,
 ter, iterumque ac sæpe beatam Oliſponem quæ sicuti opibus
 Venetijs, Bononiæ feracitate, Mediolano amplitudine, anti-
 quitate Rauennæ, pulchritudine Florentiæ, Neapoli nobilitate,
 ac rerum omnium cum exteris nationibus commercio, Bi-
 zantio antecellit; ita vnus studio eloquentiæ adeo præstas, vt
 nec Roma facundiæ parente, nec Athenis litterarum alticibus
 inferior esse videaris.

Sed iam eloquentis vim ac robur in eodem expressum Ta-
 go intuemini? vbi paulo antè eloquentiæ dignitatem adum-
 bratam esse audiistis. Si quando hibernis niuib; Tagus in-
 tumescit, diriuatque aliunde suum in alueum torrentibus in-
 credibiliter augetur, vel camporum nactus occasionem longe-
 lateque spatiat, vel montium obiectu vtrinq; conclusus, tam
 rapido ac turbulento cursu incitatus in mare fertur, vt qua ar-
 nosas arbores radicitus extirpet, qua ingentes arbores funditus
 euertat hac immensæ altitudinis aggeres perfringat, illac
 infinitæ molis cautes suo loco conuellat. Quidquid denique
 obuium inuenerit, diruat ac demoliatur. Quid opportunius
 eloquentiæ vires exprimeret, haud scio. Ita aliquan-

189.
 Eloquētia
 splendor.

Oliſpo re-
 liqua or-
 bis urbi-
 bus præstas

190.
 Eloquen-
 tia vis.

do flumen illud aureum eloquentiæ grandibus verbis, plenifque sententijs incitatur; vt nullius sit animus tam ferreus, nullius pectus tam obtusum, quod præ se non agat, & in quas liberit partes, non inflectat. Volentes retrahit, nolentes incitat, exultantes compefcit, ferocientes emollit, ægros consolatur, fractos confirmat, in omnes denique ita dominatur, vt qui illius se possit imperio abdicare, nullus sit, vel nemo sit.

Menesth.

Quid: nonne Lacedæmoniorum exercitum labantem prorsus, ac deficientem vnus viri eloquentissimi oratio reuocauit, reuocatumque accendit ad pugnam acrius ineundam; ex qua turpiter priùs fugerant, tam gloriosè postea victores euaserunt. Nonne Troianos vnã spem salutis in fuga reponentes Menesthei vox ad prælium incitauit repetendum, & qui intra muros cum dedecoris labe fuerant ab hostibus obruendi, à muris postea ingenti cum strage hostes propulsarunt. Iam verò fuis Romanorum phalangibus, quoties de Republica actum esset, nisi militibus in fugam versis vnus Imperatoris eloquentia obstitisset. Ex his ergo mihi videtur laudabiles Pyrrhi, & Agamemnonis voces; quorum ille plures vrbes Cinxæ oratione, quàm militum præsidio superasse affirmabat. Hic autem ad Troiam exseindendam septem non Aiadis, sed Nestoris similes requirebat: sed iam, vt in hoc aureo flumine eloquentiæ vela orationis iucundissimo vestræ benevolentis fauonit inflata colligantur, quemadmodum Tago Olisiponem alluente (alluet autem *in freta, dum fluuij current*) semper huius vrbis decor & amœnitas vigebit. Ita planè vna eloquentia superstite (superstes autem erit, dum virtutis venerabile nomen viuet) semper huius Lycei amplitudo ac dignitas efflorescet.

Cyneas, &
Nestor clarissimi oratores.

Virgil.

O R A T I O XX.

Donatur suprema Philosophiæ laurea Illustrissimus D. D. Ioannes Syluius Comitum Portalegrensium, & Marchionis de Gouea frater germanus; modò in Regio Sacello Curia maximus, & in summo Fidei Senatu Quæstor dignissimus.

191.

Portus lætus me excepit quadrienni ex nauigatione redeuntem; Sylua alia felicissima peramœnus. O bene collocatos labores meos, qui tam beatam in amœnitatem euaserunt! fa-

miliaris, quondam Deo populus vastas & incultas ſolitudo-
 quadragenario labore fatigatus peragravit. Quid præmij tan-
 to merito conueniret? Quid honoris tanto oneri reſponderet?
 Quid mercedis tantum laborem exæ quaret? Rem audite.
 Ducitur in urbem, ſi Hebræum vocabulum attendatis, frago-
 ſiſſimam, Cariathiarim: ſi Latinum interpretamentum cum
 Hieronymo ſpectetis, amœniſſimam, urbem ſylvarum: vt qui
 inter horrentes dumos palantes expirabant: inter vernantes
 ſyluaſ habitantes reſpirarent.

Hieron.

Similem mihi videor ad fortunam hodierno die aſcendiſ-
 ſe. Erraui toto quadriennio inter ſpinoſiſſimas diſciplinas: qua-
 driennio exacto amœniſſimam in ſyluam declinaui: vt quem
 hætenus Philoſophiæ acerrimè pungentis argumenta crucia-
 bant; deinceps huius ſyluæ iucundiſſimè virentis blandimenta
 recrearent. Agite quaſo, & mecum in hanc urbem ſylvarum,
 ſeu in hunc orbem Syluiorum penetrate: flores legite, fructus
 carpite, ex vtriſq; texite corollas, quæ illuſtriſſimo candidato
 pro ingentium cumulo meritorum imponantur. Patere verò,
 Illuſtriſſime Candidate, patere, tuam me in ſyluam inferre
 gradum. Nam ſi te per hos annos non dico in gymnaſio, ſed
 in animo geſtaui; quo iure mihi tuæ ſyluæ aditu interdicas? Pa-
 tere, vt ingrediar: flores non atteram, gemmulas non defrin-
 gam: ſuſpenſo incedam gradu, ſyluæ decus, vt maneat illibatū.
 Non ero laudator, ne videar adulator. Ero tuorum admirator,
 gratulatorque bonorum. Primo in veſtibus huius ſyluæ, vbi
 ſiſto truncosque arborum contemplan, annoſam ſentio. Intrò
 diligentior, vt ingredior, floresque ac poma circumſpicio, fru-
 ctuoſam iudico. Totam curioſior, vt perambulo, & felicibus
 de cælo auris aſſatam video; prædico religioſam. Diuitem
 planè ſyluam ac beatam! quæ annoſa eſt, fructuoſa eſt, religio-
 ſa eſt. Singula breuiter dum percurro, veſtrâ me beneuolentiâ
 conſequatur. Annoſa eſt. Quo ſata ſeculo? quo nata anno? qua
 adulta ſub chiliade? Sic habete. Neque ſeculum, neque annus,
 neque chilas ſolemnè ritu ab Europæis, quod ſciamus, com-
 putabatur; quando illuſtriſſima ſyluiorum familia ſata, nata, &
 adulta eſt. Altius antiquitatis memoriâ replicare, altius. Re-
 ges animum appellite ad Albanos, qui annos ante Romam
 natam pluſquam trecentos florere. Ab hac radice hæc ſylua
 pullulauit. Creditu vobis difficile non ſit, quod nobis non erit
 difficile probatu. Nam in primis Albanos Reges Syluios nun-
 cupatos, omnes planè, qui a deſtis, cum primis latini-
 tatis rudimentis accepiſtis. Deinde ab Albaniâ in Luſi-
 taniâ propagatam fuiſſe hanc familiam, illud eſſe po-
 teſt manifeſtario argumento, quod ſub Nerone, anno

Syluiorum
ſylua an-
noſa, fru-
ctuoſa, re-
ligioſa.Regū Al-
banorum
verſitas,
à quibus
Syluiorum
gens.De Aenea
Sylui Vir-
gi. 6. Ae-
nid.

les, adest. En tibi Lusitania germani proceres: si numerum at-
tendas, quatuor: si charitatem, qua se mutuo complectuntur,
vnus: si res gestas, ac gerendas, quibus te ornare incipiunt, &
felicis in dies ornabunt, infiniti. Adest Illustrissimus Comes
Illustrissimi Candidati naturâ frater, amore pater, officio pa-
tronus: quem solum si hæc *sylua* fructum ferret, diues foret: in
quo priorum Comitum virtutes viuere mihi videntur, & spi-
rare: & à quo posteriorum Comitum res gestæ lucem ac deco-
rem scenerabatur. Adiunt Illustrissimi *Mauricius* & *Philippus*,
armis habiles, virtutibus proclives, suorum maiorum ad lau-
dem sectatores, suis posteris præduces ad honorem. Adest Il-
lustrissimus Candidatus, honor Academiæ, decor Philosophiæ,
suorum corona inelyta magistrorum, nunquam fatis dignè,
prout eius merita postulant, coronandus. Vberem plane *syl-
uam* & locupletem: quæ tot dilatatur in frondes, tot fastigia-
tur in flores, tot euisceratur in fructus.

Fructuosam vidistis *syluam*; cernite religiosam. *Syluis* inesse
numina supersticiosa antiquitas fabulabatur; vnde multos per
annos religionis causa in cædæ seruabantur, canente Vate,

Sacra comam, multosque metu seruata per annos.

Quis dubitet diuinum in hac *syluâ* adesse Numen, cum tot
per spatia annorum natio semper virore, & gratiâ iuuenes-
cens conseruetur? Sed apertiùs ad hoc probandum mihi super-
est argumentum. Nam in omnibus huius clarissimæ familiæ
alumnis singularis in Deum pietas ac religio emitefcit. & ne
percurram singulos, duos memoro non vulgariter, sed singu-
liter ad pietatem eruditos. Reuocate in memoriam primum
Comitem Portalegensem, Illustrissimum *Iacobum Syluium*,
primi Ducis Septensis, & Viannensis Comitum nepotem. Ha-
buit amplissimus Comes germanos duos, fratrum vnum, al-
teram sororem, inter se religione pares; multis alijs, qui reli-
gione insignes extiterunt, clariore. Nam frater rebus huma-
nis valere iussit Seraphicum se in ordinem inclusit; & mutato
nomine nuncupari voluit *Amadeus*, vt ipsa notauione nomi-
nis suum erga Deum amorem restaretur. Quo in ordine mul-
tis à Regina Castellæ, *Elisabetha* beneficijs affectus; pluribus à
Regina Deiparâ muneribus cumulatus, cuius sæpe colloquio,
& aspectu fruebatur, vitam agit virtutibus claram, miracula
insignem vaticinijs perillustrem; vt tota Italia vbi non tam o-
bijt, quam abijt ad superos, magnis præconijs buccinatur. Me-
rito, vt possimus dubitare, maioremne splendore ab eius incu-
nabulo Lusitania, an ab eius sepulchro Italia mutuaretur. Soror
non solû *Beatricis* nomine, sed virtutû omniû pfidio beata, hu-

Illustrissim-
mus D. D.
Didacus
Syluius, &
Illustrissim-
us Ma-
ricus Syl-
uius Ioan-
nis fratres
germani:
Philippus
apud Bol-
gas nunc
Equitum
Magister
Iohannis

etiam ger-
manus
frater.
Syluiorû
religi-
osæ

*Iacobus
Syluius
primus
Comes
Portale-
gensis.*

*Amadeus,
prius Io-
annes
Menesses
Sylua, &
Beatrix
fratres.*

manis opibus abdicatis Dominicanam in familiam recessit, si non illius institutum, certè illius studium profecta, ubi se tam arcanas in latebras abscondit, ut totos quadraginta annos (si reginam Castellæ Elisabetham semel inuisentem excipias) neminem mortalium videret, à nemine mortalium videretur. Sequuta illud singulare Tertulliani documentum, *struendum esse sacris virginibus pudoris murum, qui nec proprios emittat oculos, nec admittat alienos.* Sed videte mortem vitæ congruentem. Vix vltimum Deo spiritum reddiderat, cum diuinum è cælo astrum in eius fronte coruscavit; ut quam virgineus pudor obscuras in tenebras abdiderat, eandem cæleste sydus manifestam in lucem euocaret.

194.

Inter hæc religionis præsidia Portalegrensis Comitatus firmior adolesces, sublimior affurges, immobilior perennabis; Nemo enim dignior est imperio in homines, quam qui pronior est obsequio in Deum. Solymæum in templum venerandæ ascenderunt *Tribus, Tribus Domini.* Aptissimè eruit Chrysoftomus ex Hebræo, *Sceptra, sceptrum Domini*, quia qui religiosa Deo thura offerunt, gloriosa in homines sceptrum promerentur. Ergo, Illustrissime Candidate, tua tibi bona gratantur omnes, Gratulatur tibi Lusitania maiores tuos, ex quibus tanquã generosus surculus ex annosa, fructuosa, & religiosa sylua prodijisti. Gratulatur tibi Academia tuam in studijs frequentiam, qui non solum in accessu ad scholas primus es, vltimus in recessu, sed menses quoque feriatis aliquando in hac vrbe perstitisti. Gratulatur tibi Oratoria tuam in dicendo grauitatem, quam adeo eximiam agnoscit, ut cum te audit, pristinos Tullios, ac Demostenes non desideret; sed coram sibi audire videatur. Gratulatur tibi Philosophia tuam in excolendo ingenio diligentiam, qui semper audiendo frequens, scribendo assiduus, publicas actiones obeundo impiger adfueris. Gratulatur tibi Religio tuam erga res diuinas pietatem, ad quas tam bene te geris animatum: non dubites frequentissimo in templo, spectante Academia, & admirante ad aram præire Sacerdotem, & sacrificanti religiosè ministrare. Quid tui tibi non grauentur præceptores: Gratulantur præter alia tuam erga eos obseruantiam, quam exhibes in paruis, in magnis, in omnibus singularem. Quare tua tibi bona gratamur omnes, precamurq; à Deo Opt. Max. ampliora. Ac dum in caput infulas, in manum baculos tua tibi merita moluntur: accipe quæ tibi libens offert Academia ornamenta. Pileum tibi trado cæruleis tænijs simbriatum, tuæ indicem nobilitatis. Annulum tibi induo indigito perfecta specie figuratum, tuæ symbolum virtutis: librum tibi offero in manum sapientiæ thesaurum, singulare tuæ doctrinæ

Tertul.
lib. de ve-
land.
Virg. c. 16.

Chrysoft.

Ioannis
anconia.

Insignia
Philosophi
Magisterij.

Ærinæ monumentum. Fruere his insignibus, fruere; seu potius hæc te insignia perfruantur.

ORATIO XXI.

In gradu Philosophici Magisterij Illustrissimi D.D. Ioannis Mendocij Ecij, Henricuij, Noronij, in Collegio D. Petri Collegæ.

IMortalis sum, si hodie præ gaudio non morior. Plures aliquando filij Olympico in certamine coronati obuiam parenti Diagoræ processere. Quid Diagoras; Cernit theatra exultantia, sentit fauentium plausus, percipit gratulantium voces, audit præana modulantium cantus, flores, palmas, coronas intuetur. Quid efficiat: tantæ impotens lætitiæ viuens, videntque exanimatur. Quid non morior præ lætitiâ, cum meos videam alumnos nobiliori in certamine, non corporis, sed animi; non roboris sed ingenij; non Olympiæ, sed Philosophiæ coronatos; Viuo nihilominus, & viuo, tuas Illustrissime Candidate hodierno die vt aspiciam coronas; quæ mihi ferales non existunt, sed vitales quæ me nequeunt viuum interimere, sed facile me possunt vel de mortuum animare. At cui prius in hodierna actione gratulabor, tibi ne qui à sapientia coronam accipis, quæ fulgeas: an sapientiæ, quæ in te sibi sedem inuenit, quæ emineat? Gratulor in primis sapientiæ. Nescio enim quid augustius, quid diuinius mihi videtur ex te in sapientiam, quam in te ex sapientia redundare Gratulor inquam, & vehementer gratulor sapientiæ, quod apud illustrissimum Candidatum illustrissimum sibi domicilium compararit.

Olim sapientia toto orbe peregrina, ac profuga vagabatur: humiles tantum casas, deserta tuguria, ruinosâ mapalia incolebat. Vel in puteo cum Democrito, vel in dolo cum Diogene, vel summum in porticu cum Zenone latitabat. Ab aulis regijs, à Dynastarum foribus, à Principum liminibus, tanquam profana à sano arcebat. Idem exilium in Lusitania recens nata aliquando experta est. Nam primi in dignitate viri, erant in sapientia postremi: gloria utebantur, non calamo: armis vacabant non libris: hostes profigabant, non errores. Si quis sciebat legere; disertus erat: si characteres pingere, disertissimus: si quid latinitatis redolebat, magnus videbatur omnibus

195.

*Diagoras
cum filijs.*

*Sapientia
olim peregrina.*

*Standocij
erga Philo-
sophiam
amor.*

nibus Apollo. Deseruit tandem hoc exilium sapientia. & quæ olim vix poterat apud vilem plebeculam parua hospitia inuenire: iam nunc à principe Lusitanix iuuentute in amplas domos, in illustria palatia, in regia domicilia inuitatur. Testor illustrissimum Candidatum, testor, qui per hos annos sapientiam diligentissimè inquisiuit, benevolentissimè excepit, & in amplissimum maiorum suorum domiciliùm cooptauit: ægrè ferens, sicut ille quondam Rex, & Vates se in augustissimâ degere familia. arcam Domini, nimirum sapientiam, inter abiectissimum vulgus exulare. Tibi igitur vni gratulor, sapientia. Clarissimam tibi in hac illustrissima familia domicilium confurgit. Durissimum exilium, quod olim experta es, felicissimè ædificio, quod hic in posterum incoles, commutasti. Ingredere sapientia feliciter ingredi hoc hospitium: & ingressa, quàm sit amplum, quàm magnificum contemplare.

196.

*Nobilitas
Ioannis
quaterno
cognomi-
nis honore
insignita.
Vide Ora-
toris mode-
stiam, dū
tacet cog-
nomentū.
Ecarum
vetustas.*

Dignitas ædificij quaternis in angulis, quibus uestitur, spectatur: angulares enim lapides firmitatem adhibent operi, ac decorem. Non aliter alicuius amplitudo familiaris ex quaternis auis, à quibus oritur, innotescit. Suum enim nepotes ab auis hauriunt, & in auos reseruant splendorem. Agite verò, & illustrissimi Candidati quaternos auos, tæquam quaternos amplissimæ substructionis angulos explorate, Ecas, Noronias, Henriques, & quos suo ipse præfert cognomento. Singulos attentius expendite diligentius inspicite, curiosius contemplamini, facile agnoscetis, quàm his angulis nō vulgare, sed regale monumentum fulciatur.

Primus ille angulus, qui Ecas continet, firmissimus quidem est, ac politissimus, auro interlinitur, non calce; gemmis fulgurat, non cæmentis; ruinam non patitur, æternitatem pollicetur. Quàm pulchri in eo lapides, quàm pretiosi inseruntur. Ab ima basi ad summum epistylum vtrò citroque comiteat; nihil in eo, quod amplum, quod magnificum, quod regium nō sit, inuenietis. Nam à materno auo Illustrissimi Candidati, Illustrissimo Domino Iacobo Deça, recta, vt vocant, linea si ascendatis, quo tendetis? Sanè per mares semper genitores, bellique insignes euadetis in clarissimum Lusitanix infantem felicissimæ memoriæ Ioannem, filium augustissimi Regis Petri, & nomine, & virtute in Lusitania singularis. Vt non immeritò illustrissima Ecarum domus, quæ tota in illustrissimi Candidati fratre maximo recumbit, non immeritò, inquam, illustrissima Ecarum domus regio stemmate gloriatur. nam ab augustissimis Lusitanix Regibus, qui facti sunt ei in caput anguli, coronatur. Quod si lapides huius anguli laterales inquiratis, plures in eo Comites, plures Duces, plures Principis ordinis

*Ecarum
gens pro
stemmate
gentilitio
regale stē-
ma sibi
vindicat.*

ordinis magistratus agnosceatis, quibus huiusce anguli constructio mirabili artificio exornatur. Nam & Comites in eo Penellenses, & Arionij Duces, & Bracharenfes Archipræsules, & plures alij non solum in Lusitania, sed in tota Hispania Dynastia includuntur. Neque solum decus in angulo suspicio, sed & robur. Ut enim alios omittam, duo se mihi offerunt clarissimi de hac familia Scipiones, Illustrissimi Domini Ioannes, & Georgius Deça, Lusitani quidem, si patriam spectetis; si bellandi virtutem, qua Libyam terruerunt, Africani. Non minus enim opera, & laboris in Arzilla, & Azamorio euertendis posuere, quam illi quondam duo fulmina belli Scipiadæ in Chartagine, & Numancia expugnâdis collocarunt. En vobis primus angulus.

Quid de altero, qui Noronias complectitur? Ordine mihi secundus est, non dignitate. Quanto & naturæ, & artis lenocinio splendet? Florem in eo Lusitanæ nobilitatis nemo quidem non agnoscit. Vultis in eo Comites? Comites in eo habetis Dencirenses. Marchiones postulatis? Regalis villæ fulgurant in eo Marchiones. Optatis Duces? Duces ab hoc angulo non absunt Brigantini, Prouinciarum queritis Gubernatores? Indici continentur in hoc angulo Proreges. Academicos Rectores desideratis? Ipse, ipse, quem præsentem & agnoscit, & veneratur Academia, Rector illustrissimus cum illustrissimo Candidati in hoc angulo propinquitatis iure colligatur. Inclytum sanè angulum! qui non rudibus construitur ex lapidibus, sed collucentibus nectitur ex pyropis. At quem in caput huius anguli lapidem erigamus? In prioris anguli caput Regem erexi; Regem quoque in caput erigo posterioris. Antiquam proavorum feriem replicate: facile deprehendetis Noronias, à quibus Illustrissimi Candidati materna auia, & genus, & nomē hæreditauit, tandem in regale fastigium terminatos. Nam in augustissimum Lusitanæ Regem vnicum huius nominis Ferdinandum tota huius anguli constructio fastigiatur. Quare sicuti prior ille angulus regio stemmate fulgurabat, ita & hic posterior stemmate pariter regio splendet. Vidistis, quam firmus sit hic angulus & opulentus?

Tertium, qui Henriques includit curiosus vestigate. Quantum emicat ab eo fulgor, qui non solum complet illud oppidum, *Alaceuas* appellant, cui Illustrissimi Candidati familia, iam inde ab antiquis temporibus dominatur. Verum etiam in Lusitaniam extenditur, in Hispaniam diffunditur, in Italiam perlabitur, in maiorem partē Europæ peruagatur. Nulla enim ferè est ex tam multis Europæ regionibus, in qua plures de hac Illustrissima familia Comitatus, Marchionatus, ac Ducatus, amplissimæque aliæ Dynastie non assurgant. Et ne sua in hoc angulo

*Comites,
Duces,
Præsules,
Præsides,
Dynastia quæ
qui ad E-
cas suam
referunt
originem,*

197.
*Noroniarum splendor regium,
& stirps
clarissima.*

*Noronia à
Ferdinando
Lusitania
Rege san-
gusnem
suum pe-
tunt.*

198.
*Henri-
quiorum
progenies
numerosa
& glorio-
sa.*

gulo firmitas requiratur, plures in eo Comites, ut Hispania nuncupat, *Stabiles*, intercurrunt, qui sui stabilitate comitatus suorum stabilitatem posterorum feliciter ominentur. Iam verò quam artificiosam coeant instructuram huius anguli lapides, quis non videt? Nam à paterna auia Illustrissimi Candidati, quæ & genere, & nomine Henriques fuit, si gradum ad superiores parentes referatis, quo devenietis? Recto quidem limite, & per mares semper, ut de primo angulo dixi, genitores, ascēdetis in clarissimum Castellæ infantem, nomine Hencieū; à quo defluxit in ceteros huius familiæ proceres cognomenū. Quem autem habuerit Henricus genitorem, Sanctiumne Castellæ Regem, an potius Alphonsum vobis erit fortasse, quàm mihi exploratius. Si habuit Alphonsum huius nominis secundum Augustissimi Regis Dionysij, & sanctissimæ Reginae Elisabethæ in Lusitania nepotem, ut non leuibus ex indicijs conjicio, quanta huius anguli dignitas efflorescit: quæ in regiã non solum maiestatem, verum etiam sanctitatem terminatur.

*Henricus
ab Henrico
Infante
deducunt
originem.*

199.

*Mira Au-
toris mo-
destia qui
à Mendo-
ciorum
laudibus
abstinuit,
ne proprias
auulgaret.*

*Sapientia
in Ioanne
Candida-
to facta
illustrior.*

*Candidati
encomia.*

En vobis huius clarissimi ædificij tres anguli, seu huius clarissimæ familiæ tres aui, regio vnusquisque diademate insignitus. Quid pulchrius ad speciem? Quid augustius ad honorem? Quid magnificentius ad totius memoriam posteritatis? Horū trium in aspectu angulorum, tantus me stupor amplectitur, ut orationem à quarto, qui restabat perlustrandus, penitus remoretur. Tibi igitur gratulor sapientia: quæ ab humilib. casis, in quibus olim delitescebas, ad sublimia tecta, in quibus modo splendescis, commigrasti. Tui illi suauissimi odores, qui ab exiguis quondam tugurijs spirabant, iam nunc à domibus eburneis, seu Hebræo ut elicitur de archiuo, à palatijs Regum exhalantur. Ingredere feliciter sapientia hoc hospitium, ingredere; quod illustrissimus tibi pangit Candidatus, nullum ex ijs, quæ desiderare potes, in eo tibi deerit ornamentū. Age enim verò, tuo quid desideras in alumno. Nobilitatem? at quæta in eo fulguret, iam vidisti. Ingenium? Mihi crede. Per hos annos multorum ingenia tractaui: ingenium Illustrissimi Candidati nulli cedit, optimis exæquatur. Frequentiam in scholis? Scholas tam auidè, quàm ludos alij, frequentabat. Obseruantiam in Magistris? Certè tantam illis semper exhibuit, ut eorum, quocunque vellent, non modò ductum sequeretur, sed nutum. Beneficentiam in condiscipulos? Ipsi loquantur: quos in scio præceptore ad publicas actiones obeūdas suo adiuvit præsidio, ac promouit. Pietatem erga Deum? Tam prono fuit animo ad pietatē, ut facilis deesse sibi omnia, quam se rebus diuinis deesse pateretur. Tuum igitur tibi gratulor sapientia Candidatum. Hic viue, hic morare, hic triumpha. Oro quæ, ut quem suis naturæ præsit

præsidij cultum inuenisti, eundem tuis artis insignibus efficias
 cultiorem. Ergo illustrissime Candidate ipsius nomine sapien- *Philosof*
 tiæ solennibus te inauguro ornamentis. Accipe pileum lem- *phia insig*
 nificatum, qui meritas tibi insulas feliciter ominetur; indue *gnia.*
 anulum signatorium, quo tua rectè facta ad memoriam po-
 steritatis expressa relinquuntur. Librum in manus sume tuæ
 sapientiæ monumentum, cuius doctrina possis Lusitanæ &
 prodesse, & præesse.

O R A T I O XXII.

*Euehitur ad summum philosophica dignitatis fastigium Il-
 lustrissimus D. D. Iacobus Lupus, nunc Ordinis sancti Iacobi
 Dominus Prior meritisissimus, & in sacro Fidei Senatu Qua-
 sitor dignissimus.*

VENIO exultabundus in hanc lucem ad labores meos felici- *2007*
 ter coronandos. Te enim Illustrissime Candidate meis per
 hoc quadriennium laboribus veluti coronam adhibeo trium-
 phalem. Nam si diuinus ille gentium Doctor, & institor Pau- *Paulus,*
 lus, quos aluit, quos nutriuit, quos ad pietatem informauit, gau-
 dium suum vocat, & coronam: cur te, cui ad Philosophiam an-
 helanti monstraui viam, currenti facem præluxi, assequeri co-
 mes adfui (si spectes animum) non infidus: cur te, inquam, gau-
 dium & coronam meam non appellem? Certè hoc te nomine
 eo libentiùs appello, quo tuum in me animum manifestius a-
 gnosco. Sicut enim labores meos per hoc spatium annorum
 fecisti tuos, ita stadio Philosophiæ decursò honores tuos facies
 meos. & qui vt me leuares onere, meum in te onus transtulisti;
 planè vt me afficias honore, tuum in me honorem deriuabis.
 Singularem in hoc modestiam admiror tuam: merita namque
 tibi auarè vendicas præmia, liberatè alijs communicas &
 honores. Agite ergo & qui adestis; non tam spectandis præmijs, *Ex triplex*
 quæ sunt exigua, quàm auscultandis meritis, quæ sunt eximia, *Philoso-*
 vacate. Præmia, quæ Illustrissimo molior Candidato, tria ad- *phia hono-*
 sunt: liber sapientiæ typus, annulus symbolum probitatis, pi- *re triplex*
 leus sericis filis in morem diadematis simbriatus, nobilitatis *latus diri-*
 monumentum. Quid leuius ad speciem, quid angustius? At me- *uatur in*
 rita totidem mihi è regione obuersantur: sapientia quadrien- *Candida-*
 ni) laboribus acquisita, probitas totius vitæ spatijs exulta- *tium.*
Admodum Veridarium. *Et* *nobis*

nobilitas antiquissimis proavorum stemmatis commendata. Quid accommodatius ad veram laudem, quid angustius? Quare ab illis præmijs oculos deflectite: ad hæc merita aures comparate.

Longa vos oratione fatigabo. Neque enim breuibus dicendi finibus includi possunt quæ totam fere eloquendi exhauriunt ubertatem. Sed quis mihi aspectus vocem intercludit? quis linguam mihi præpedit obtutus? quis horrore fauces mihi obsidet, totamque è pectore dicendi eripit facultatem? Me ne lupi videre priores: quorum proprium est, muros efficere, quos inuentur. Ita planè est: Lupus mihi adest. Ille me, non alius, ille mutum me reddidit, & elinguem: qui suarum laudum mihi silentium plusquam Pythagoricum seuerè imperauit: arbitratus tunc eas melius euulgari, cum modestiæ velamine obteguntur. Hoc tamen sine, vt exorem, vir illustrissime, vt si minus tuas laudes expromam; laudum tamen umbras nonnullas ducam: faciam, vt à longissima narratione, quam decreueram, ad breuissimam periodum, quam imperas, tota mea oratio colligatur. Quid prius igitur commemorem? Nobilitatem? Eam si verbis illuminare vellem, eo ipso obscurarem. Solemne prætenta face aliquis sanus indicabit: Ita planè, si illustrissimam Luporum familiam enucleatius aperirem, insanirem. In illius profapia duo commendantur, exordia, incrementa. Ego in hac familia exordia non inuenio: longè abest ab initijs, quisquis in illa est natus. Nisi fortè exordia appellentur, quæ suprema nobilitatis fastigia iudicantur. Si rem ita vultis vt definiam, huius familiæ exordium Regium sceptrum est. Rem vt credo sapitis, memoriam solum ne excidat, interpono.

201,

Periculoso bello laborabat Lusitania sub Rege huius nominis primo, felicitis memoriæ Ioanne: cum ei à finitima Regina quinque filij de Regiæ matris nomine Lupi appellati in auxilium præmittuntur: novos induit animos ex nouo præsidio Ioannes. bellum suscipit, hostes pellit, ciues ditat, totam à seruitute eximit Lusitaniam, ita ut, quæ primo sub Alphonsio quinque vulnerum Christi auspicio nata fuerat, eadem primo sub Ioanne quinque Luporum patrocinio renata videretur. En exordia? Noua planè rudimenta, in quibus nihil rude, noua fundamenta, in quibus nihil humile, noua principia, in quibus nihil imperfectum. Nostis illud prouerbio decantatum, *Geniosas plantas cum fructu prouenire in ardore felici*. Non solum summi apices papydantur in frondes, gemmant in flores, exuberant in fructus; sed etiã totus hic vernantis anni apparatus primò pullulat ab radice. Ita Illustrissima familia Luporum, non solum iam adulta, sed vix nata regijs insignib. splendet

*Pulchra
ludit in
Virgilia-
ni lupi.*

*Luporum
vetustas in
Lusitania.*

*Quini Lu-
sitania Lu-
pi cum
quinis
Christi
vulnerib.
cõparatio.
Luporum
gens regijs
insignibus
clara.*

descit; & iam inde à Regina augustissima parente tanquam prima à radice sceptrâ geminat, purpuras regales ostendit, gemmeas induit coronas. Quem progressum, quemve exitum talia vobis exordia videntur habitura? Certè tantum accreuit hæc familia, quanta habuit spatia accrescendi. Totam sese in Lusitaniam intulit, & infudit nobilitatem. Adeò ut nulla primò nominis in Lusitania domus sit (percurrite singulas, qui estis ad hoc studium promptiores) nulla, inquam, quæ cum hac familia in aliqua necessitudinis commercia non conspiret.

Omnes ab hac lucem, hæc ab omnibus lucem feceratur, mutuas sibi singula præstant faces; alternis inter se fulgoribus singula collustrantur. Quare dum Lusitana nobilitas steterit, hæc stabit: merito ut possit sibi usurpare insigne illud hædæ toto muro inerrantis, cum hac inscriptione, *Tæ stans vitæbo*. Ut enim hedera multiplici lapsu serpens, suis que fibris & clauiculis, quidquid nanciscitur, arripiens natiuo virore exui non potest, nisi prius totus, cui innititur, murus diruatur: ita hæc domus cum reliquis Lusitanæ dynastiis mutuis amplexibus inhærens, excindi nequit; nisi prius tota, quod Deus auertat, Lusitana nobilitas, cui incumbit, labefectetur. Iam verò titulos, si requiras, innumeros numerabo. nam præter Gubernatores, Comites, Legatos, regaliū censuum curatores, Regijs Senatibus præfectos, pluresq; alios magistratus, illustrissimi Candidati auos, proauos, ac tritauos quorum nullum nomino, ne quem nominem extremum: præter hos, inquam, sola hæc familia virorum, seu ut dicam Lusitanæ, *Baronum* est. Hanc domum, si Philosophus ille Cynicus aspiceret, à suo veteri iurgio abstineret; qui in meridiana luce in frequentissimo foro, huc, & illuc cursitans accensa tæda viros inuestigabat: ratus nihil esse minus, quàm viros, plerosque, qui viri esse videbantur. Oculos si huc referas ô Cynice, quàm raros in tua Græcia viros inuenisti, tam frequentes in hac familia deprehendes. Viri sunt omnes, seu *Barones*, nomen à virtute mutati. Incidi inopinus, quoniam oratio festinabat, eam scilicet in virtutem, quam Illustrissimus Candidatus à maioribus suis hæreditariam accepit. Iuuenilem ætatem vitijs pronam esse omnes sciunt, plerique experiuntur: neque ille sanctissimus lobus ignorauit, cuius illa verba sunt, *Cassa eius implebuntur vitijs*, seu, ut Hebræo eruitur de archetypo, *implebuntur adolescentiis*, ac si nihil interesse existimet, vitijs ne, an adolescentiis quispian impleatur.

Tua verò optime Candidate adolescentiâ nullum habet minus, quàm cum adolescentiis commercium: Memor enim, te

202.

*Luporum
genus cum
nobilitati
bus Lusitania
Dynastia con
iuncta?*

*Lupinâ
familia so
la Baronū
est in Lu
sitania.
Cynici
Philosophi
elegans
exemplū.*

Iob 20. 11

203.

*Candidati
encomia
singulatis.*

à viris seu Baronibus, seu virtutum cultoribus prodijisse, semper in iuuenili ætate virilem probitatem corruisti. Hoc planè tuus in res diuinas ardor, in religiosos ordines amor, in magistratos tuos beneuolentia, in pietatis opera affectus, in Diuorum obsequia studium, etiam me tacente buccinantur. Quin etiam & cum bonam iuuentutis partem iarer Academicos iuuenes transigeris, vnum omnino extitit singulare, quod nihil alienæ noxæ in te hæserit, plurimum virtutis tuæ in alios redundarit; vnde hætenus querulam de omnibus iuuentutem, ab omnibus immunem querimonijs conseruasti. Pluribus tuarum virtutum laudibus libens parco ne videar, vel hortando adulari, vel laudando fascinare. Vnum moneo (neque enim profers, vt de cæteris adolescentibus testatur Ambrosius, fastidiosam monitionibus iuuentutem) vnum inquam moneo, perge nobilitari à maioribus acceptæ virtute proprijs factis comparata, vt fecisti hætenus, antequam. Ita fiet, vt alterius vtraque suffusa splendore clarior enitescat. Iam verò tuum ad sapientiam laborem, & contentionem indefessam, quis incredibiliter non miretur? Philosophiæ quadriennium, non inficior, tam est graue, vt nullum forte ægrius ac difficilius videatur. Hinc est, quod multi è portu soluant, plerique in medio conatu naufragentur, pauci optatam stationem consequantur. nam quosdam infana cupiditas ab incepto auertit; alios molesta naufragium cogit. plurimos diuturnus labor obruit, & infringit. Te verò propositi tenacem nec molestiæ, nec labores, nec inanes appetitiones diuersa in studia abstulere, eundem semper in scopum tuus Philosophiæ amor incitauit, audiendo frequens, scribendo assiduus, celebriores actiones obeundo impiger adfuit: in quibus Philosophiam & Oratoriam tam solerti artificio sociasti vt qui aderant, & Philosophum orantem, & oratorem philosophantem sibi audire viderentur.

Hæc tua sunt merita, illustrissime Candidate, non lacinioso, vt optabam, dicendi genere exulta, sed exiguo, vt iussisti, verborum ambitu prælibata. Quæ pro illis præmia debentur, tota tibi posteritas molietur, vt partis honoribus respondeant comparandi. Interim tria tibi rotius Academiae nomine deferuntur, Accipe pileam cæruleis sîmbrijs leuissicatum, qui & prodat maiores tuos regijs coronis insignitos; & demonstrat philosophiam, quam colis, multis coloribus variegatam, multis habitibus distinctâ, multis, ac pulcherrimis vestibus fulgurantem, & portendat infulas ac tiaras quas tibi spero propediè affuturas. Annulum indue signatorium quo possis tuam de rebus Philosophicis sententiam veluti impresso sigillo confirmare: & qui suarum partium in se recurrentium perfectione tuo-

rum

Ambros.

Insignia
Philosophiæ lau-
dum argu-
menta.

rum operum à Deo & in Deum redeuntium commeatum repræsentet. Librum tibi trado vnicum sapientiæ thesaurum ex quo tibi, alijsque necessarium ad res omnes præsidium mutua-
re. Fruere tuo bono, fruere, & te longissimum in tempus Aca-
demia perfruatur.

ORATIO XXIII.

*Illustrissimo D. D. Ioanni Brigantino Episcopo Visensi pri-
mum Philosophiæ curriculum inuisenti.*

CONimbrica, Academix, Societati nostræ, his scholis, Diale-
ctica Lyceo, meis auditoribus, ac tandem mihi vni felici-
tatem auguror, ante denuntio, prædiuino. Quæ præpetis om-
nia pennæ me in hoc vaticinium impulere? Aquila Regina
volucrum, & à cælo dilapsa mihi visa est hanc nobis felicitatem
ominari, cum te Pontifex clarissime, in eundem nidulum
video remigrare, ex quo multis abhinc annis ad honores tibi
debitos licet tuis meritis minores euolaras. Aquilam felicissi-
mi auspicij volucrum fuisse nemo nescit, qui humanas historias
prælibarit. Illa est, quæ Midam tenuis fortunæ hominem ad
montes aureos incredibilium diuitiarum antecessit. Illa quæ
Ægonem natum sub paupere tecto ad Heraclidorum regnum
fauito omine deduxit. Illa, quæ Hieronem humilis conditio-
nis virum ad Regiam inter Siculos dignitatem excitauit. Illa,
quæ Tarquinio ne sua quidem superbia tantum honoris cul-
men meditati Romani imperij fastigium portendit. Illa, quæ
ipsum Iouem, in cuius sceptro depicta visibatur, quo facilius
ad diuinitatem scanderet, suis humeris fingitur sabuexisse. in-
deque ne rueret, suis viribus conseruasse. Itaq; volucres aliæ o-
minosæ esse solent, infelices, & inauspicatæ; aquila non nisi fe-
lices exorsus, felicioresque exitus ominatur. In te verò Præsul
augustissime principem volucrum aquilam mihi videor intue-
ri, cum illæ, quæ in aquila fulgent dotes, in te mirabilius efflo-
rescant. Nam sublime illud & regale ingenium aquilarum, qui-
bus Rex Deorum regnum in aues vagas permisit, in te natiuo
quodam splendore clarius elucescit. Testantur id nobis tacen-
tibus maiorum tuorum series, siue in caput retrouersum, siue in
latera retexantur, quas qui velit etiam sine longa ambage, &
circuisione colligere, vel explicare. Boni superi? Quæ lux;

204.

Aquila
auguria
felicissima.Aquila in
genium
regale.

quod iubar? quis splendor animo suborietur? Tot Comites, tot Marchiones, tot Proreges, tot Duces, tot Dynastæ, tot Præfules, tot Archipræfules, inter purpuratorum patrum lumina, omnes regio sati sanguine, regijs instructi moribus ad regnum natos dixeris, non educatos. Ut cum amplissimis in prouincijs difficillimè quis inueniat vel vnum dignum, qui rex sit; tua in stirpe nequaquam inueniatur vnus, qui non sit. Sed hoc decus, quantum quantum est, quod certe maximum est, in te eo nomine maius est, quod vix illud tum vocas; & ad verum decus, quod egregiè factis comparatur, sic incumbis, quasi illud hæreditarium non haberes.

205.
Tyrones
peregrinã-
tes amicè
& hilari-
ter excipie-
bat.

Quare illa comitas, illa facilitas, illa liberalitas, aquilarum, veris, falsis, omnibus decantata linguis, & oraculis sapientum, tibi potiore iure insita videtur, & innata. Testes promerè domesticos, eam sapius expertos, nisi illorum fides in tuis rebus suspiciosa esse posset, pro ea qua in te sunt beneuolètia animati. Illos tamen non possum non afferre: yrunculos nostros, in quibus tam propter ætatem, quam propter simplicitatem nulla in hære potest suspicio falsitatis. Quo illos excipis hospitiis? quo foues amplexu? quibus oculis intueris? qua liberalitate donas? qua beneuolentia curas? quibus genijs oblectas? Qua facilitate alloqueris? Qua indulgentia tractas? Quibus studijs prosequeris? Nullus, vt tibi videatur hilarior ire dies, quam ille, in quo pauperuli tibi adsunt hospites, ac mendiculi; nullus tristior illuceat, quam ille, in quo tuo ex episcopio, te inuito, ac longiores sapè moras interponente tandem diueluntur, illos foues, vt parens, vt altor, vt magister; illos tuas delicias esse credis, cum illis tibi videris agere dies curiæ, conuiuium Tusculanum. Est hæc proculdubio, est hæc humanitas non vulgaris, qua liberale ingenium aquilarum tantum superas, quantum superant aquila columbam. At ille feruor, illa propensio, illa auditas ad studia litterarum, quam in aquilis sapientes mystologici expressam esse prodidere, vbi melius, quam in te Mecænas optime sedem habet? Oculati adsumus testes omnes. Vix hære potes pedibus, dolore eos pungente articulari, leniant eum superi, & emolliant! Vix, inquam, potes pedibus insistere; & tamen vires suppetunt, animi non deficient ad hæc curiosius adenda limina, seu theatra sapientiæ. Nec te deterrent ab ingressu ipsa laquearia cariosis trabibus consumpta, & ex se ipsi parietes annosa vetustate hiantes, & fatiscences: ipsum solum attritu pedum incomposito puluere in glomera effusum, ipsa values, ipsa fores, ipsi cardines, sedilia ipsa, & subsellia sua iam diuturnitate extabescencia. Non inquam, te deterrent tam humiles aditus,

Vetus Aca-
demia.

& angustis. Libens ingredieris; nec illa tibi admonitio opus est.
Aude hospes contemnere opes, & te queque dignum
Finge Deo; rebusque veni non asper egenis.

Virgil.

Sponte tua humilia te ingeris in tuguria, ut ex tuo nutu verticem sapientia erigat altiorē. Quis te auspice auditor non exultet? Quis te Mecanate præceptor non excitetur? qua te patrono scientia non efflorescat? Rethorica adulta in hyeme vernabit. Poetica in frigorum sæuitia comantes texet flosculos in corollas. Philosophia suas iam matura fruges ante messem colliget ampliores. Nostra quoque dumeta, & spineta Dialectica, in quibus sæpe pungimur, elidimur, exulceramur, te bene fauente in violaria abibunt ac rosaria. Denique tota Academia dum beneuole faues, & leniter adspiras, cresecet, adolescet, perennabit, & sicut illustrissimi iustauratoris auspicio expoliri cæpta est, ita tuo fauore mirabiliter excolitur. His geminis liberata abs o Academia tollere humo, & caput inter nubila conde,

206.

En illas duas alas aquilæ magnæ, quas Pathmæus vates mulieri datas vidit ad volandum. In quibus videre mihi videor duas alas aulæ Brigitinæ, illustrissimos hinc, & inde præsulem, & censorem, Contimbricensi Academiæ diuino plane beneficio insertas, ut altius exurgat, sublimius excitetur, parem cum ipso cælo celsitatem consequatur. Alas ambas Regias si generis splendor, si stemmatum antiquitas, si proauorum series repetatur; alas ambas beneficias, si morum comitas, si ingeniorum facilitas, si fauor in omnes spectetur. Alas ambas sapientes, si vtriusque labor ad capeffendas literas, amor ad promouenda studia contentio ad acuenda ingenia multorum ponderetur. Alas ambas sacras, si vtriusque religio in Deum, pietas in res diuinas, feruor, amor, & studium ad colendam sanctitatem expendatur. Alas ambas aquilinas, quibus Romanæ aquilæ, si modo viuerent, libentius colla subderent, quam olim suis pedibus totius orbis colla subdiderunt. Verum ut hæc tibi deessent ornamenta aquilarum, adhuc mihi videris aquilæ insigne tuo tibi iure vendicare. Nonne ille diuinitatis præcostibi cognominis Ioannes quatuor inter cherybinos aquilam sibi optauit, ac delegit? Quid ergo mirum, si in te tutelaris Diui ac patroni insigne transferatur. At cum ille tam eximio stemmate insignitur; nempe quod volatum inijt, quam cæteri omnes altiozem. Non humanis rebus instiit, sed prorsus sese transtulit ad diuinas. Ad ipsum diuinitatis solum, Felici, ut loquitur Hieronymus, temeritate euolauit: & aeterni iubar splendoris aquilina acie contemplatus, totum se diuina natura abdidit in recessum. Merito, ut dicatur à sa-

Apoc. 12. 14.

Episcopus
 visensis &
 D. D. Frä-
 ciscus Bri-
 gantinus
 tunc Aca-
 demia
 Censor.

Hieron.

Ezech. I.
10.

cro vate tam feliciter volans aquila faciem quaternis animalibus altiorem erexisse : *Facies*, inquit, *aquila desuper ipsorum quatuor*. Nam non solum alijs diuinæ historiæ conditoribus, sed se quoque ipso altior, & sublimior à solo in cælum commigravit. Hoc nomine, cur te Aquilam non appellem? qui diuinis rebus intentus totum te abducis ab humanis; & libentius, quam inter homines, cælestes vagaris inter Diuos: qui non solum tibi largè hauris diuinæ nectar dulcedinis, sed tuis quoque domesticis abundanter propinas, & affluenter; qui non solum tibi nectis alas, quibus ad cælestia conscendas; sed easdem tuis inferis, vt te duce sequantur, non trahantur: qui denique de palatio facis templum: de Regia Ecclesiam; de atrijs oratoria; de hominibus aulicæ vitæ professoribus homines religiosæ disciplinæ æmulatores. Feliciter euola felix aquila, feliciter. Quocumque volatus nexeris, *ed congregabuntur et aquila*. Te auspiciem, & ad sublimia conscendentem Lusitanæ proceres, & præfules qui in te desigunt oculos feliciter insequentur. Sed quoniam tam multa in te aquilarum elucent decora; vnum, vt non deficiat Deum precor. Renouetur vt aquila iuuentus tua. Aquila sceta senio pennas exuit vetustiores, & nouo se plumarum induit apparatus. Tibi, vt ita accidat, faxit Deus. Abscedant precor, abscedant, molestiores illæ ægritudines, quæ te elidunt; dolores illi difficillimi, qui te angunt; affecta illa valetudo, quæ te torquet, malè accipit, & excruciat. Pristinus tibi vigor adsit, redeat optata sanitas, iuuenile robur consequatur. Nam sicut in ætate iuuenili semper maturitatem senilem tenuisti; ita quoque æquum est, vt quo senior tibi ætas venerit, & sanior in te vigor inoleseat. Renouare felix aquila, renouare. Viue tuis, tibi, Deo, vt tuus fauor tuis nunquam desit; tibi nunquam desit & diuinus.

Matt. 24.
28.

Luc. 17:37

ORATIO XXIV.

In cuiusdam Doctoratu.

207.

Doctoris laudes illæ mihi videntur longè maximæ, quæ ex illius sapientiâ & probitate colliguntur. Nam si fulgore sapientiæ non præluceat, quisquis est sapientiæ in fulgure inaugurandus, non erit sapientiæ monumētū, sed sepulchrum: sub illo tanquam sub vastâ mole tumulata iacebit sapientiæ, exornata non eminebit. Item, nisi probitatis facibus splendescat,

descat, quisquis sapientiæ inuoluat in coronam, fumosam mundo sapientiã venditabit, non fructuosam: suis ipse tenebris illulus, inani quodam splendore intuentium oculos eludet. Ita sentio, ita est: nemo erit, nisi insanus, qui dissentiat. At si quem ad supremos Theologiæ gradus, & honores erigendum hinc sincera virtus, illinc germana sapientiã coronet: immane quantum laudationis eius encomium oriatur. Quidquid pares dicere, leue erit: quas vndique coradas eloquentiæ gazas, prorsus inanes. quæcumque accendas verborum lumina, quæcumque sydera præferas sententiarum, nubila videbuntur, & obscura. Quid plura? Totum si ventiles, & excutias totum si effundas, & infumas myrothecium Isocraticum, attigisti quidem eius laudes, non exhaustisti. O virum præcone dignum, si dignum se præconem inueniret?

Virtus & sapientiã Doctoris lauream præcipua

Nunc ad te venio, nobilissime, & sapientissime Candidate. Tuas laudes si illustrare possem, vulgares esset: sed planè meis sunt luminibus clariores. nam ex illo duplici fonte nunquam satis dilaudando, & doctrinæ virtutis hauriuntur. Adsum igitur tuarum laudum non præco, sed testis; & is quidem non auritus, sed oculatus. Neque enim mihi opus fuit ad tuam sapientiã ac modestiam testandam externos homines consulere, antea-ctã tempora replicare & quæ mihi per aliorum manus trade- rentur, in lucem promere: hoc si facerem, quem finem dicendi facerem? Semper in tuis laudibus exordirer, nunquam perorarem. Ex me igitur tantum didici, quæ de te doceo: parum temporis est, ex quo te noui; sed ad tuas laudes verissimè testandas quàm longissimum. Tuam ergo in primis testor sapientiã, non quidem nuperam, ac nouitiã, sed bene coctã & maturã. Nam collectã olim hac in Academia Theologiã, multos iam annos est, ex quo arcano in pectore conferues Vigorem in te accepit cum virili ætate sapientiã; sed illum virorem iuuenilis ætatis non amisit: canescere quidem cepit, sed non desit reuirescere: maturitatem inducit, sed non exiit vetustatem. Quem haulisti sapientiæ saccum ex altrice Academia, in aliud solum transplantatus ita retines, vt veruare adhuc inter Academicos fontes videaris. Rem confirmantur illæ tres actiones Theologicæ, omnium difficillimæ, quibus tantum mihi contigit interesse: quas ita feliciter obusti, vt non alumnus sapientiæ videreris, sed patronus. Tuam illam Henriquianã, si Henriqus vitæ redditus spectaret: suam sibi Academia gratularetur, quæ Henrici nomen tam fideliter conseruarit. Illam tuam concertationem, vt appellant, quodlibeticã, si videret Plato ab inferis excitatus, ambidextros eius in vtrumque latus digladiantes, quos in sua republica requi-

Tres actiones Theologia ad Doctoratum necessariz, & omnium difficillima. Henriq; Plato.

rebat amplius non exoptaret. Illud tuum priuatum examen, si publicum prodiret in theatrum, censores haberet nullos, plurimos inueniret laudatores: & cum fuerit de more Academicæ pene extemporalis, quadraginta horarum spatio interclusum, nemini, nisi multorum dierum præmeditatione ad vnguem expolitur, ad Cleanthis lucernam elaboratum videretur. Denique vnum tantum habuit tua illa triplex dissertatio errorem, vt ab omni falsitatis specie quàm longissimè aberrarit: vt nihil interim dicam de canore vocis, de actionis dignitate, de memoriæ firmitudine; quibus veluti excultam ornamentis, quam animo conceptam habes sapientiam, foras clariorem prodidisti.

208.

Iam verò tuam probitatem, quod est alterum tuæ panegyris argumentum, tuam, inquam, probitatem, tuam facilitatem, tuam, sic appello, docilitatem, quæ in iunioribus maximè commendatur, in senioribus miraculo similis habetur; etiam me tacente, hæc aula testaretur. Homo eras tui iuris, imperandi tuis Curialibus assuetus, liberiolem nactus campum ad excurrendum; & tamen nihilo secius, quàm puer nondum ephebus, mira suauitate morum, eximia flexibilitate ceruicis, incredibili studiositate ingenij, te per hosce dies antiquum in ludum inclusisti; Reçtori admodum colendo obtemperantem. Cancellario Academicò audientem, Doctoribus ac præceptoribus morigerum, auditoribus gratum, omnibus periuicundum. Quis te currentem altiora per negotia repressit, vt ex alio parentis Academiae iam editus in eandem iterum redires, iterum ex eadem nasciturus? Nisi tuus (ita sentio, ita credo) ille ardor animarum, quibus curandis incumbebas. Hæc tibi cura, cor, & animum exedebat: hæc te ad fastidia librorum deuoranda stimulabat: hæc ad sustinendos argumentorū impetus hortabatur. Hæc, vt Apostoli verbis loquar, instantia tua quotidiana, sollicitudo omnium animarum. Huc venisti non venatum, vel aucupatum auctoritatem propriam, sed petitum, & inquisitum vtilitatem alienam. Ergo geminis doctrinæ & virtutis alis erectus, cælo labere, vel potius cælo capere inferre: tuum volatum promoueat Academia, quibus solet honorum gradibus, prouehant Marchiones, Pontifices, ac Reges, quibus possunt fauorum incrementis; diuinus à tergo Spiritus, cuius in Collegio, cuius sacræ in hebdomada, cuius in obsequium feliciter inaugura ris; secundissimis à tergo auris beneuolè prosequatur.

D. Paulus.

Collegium
Eborense
spiritus
sancto di-
catur.

O R A T I O

ORATIO XXV.

Pro suis Philosophia candidatis in Philosophia mensis.

Mirabatur olim Isocrates leges, institutaque Athenien- 209
 sium, qui cum singulis hominibus de republicâ bene *Athenien-*
 meritis singula præmia statuerent, nullum tamen Philosophiæ *ses nullo*
 candidatis præmium assignabant. Coronabantur milites qui *donabantur*
 inimicas acies euertent, qui hostiles muros infilirent, qui im- *premio*
 perij fines propagarent, donabantur pugiles & athletæ, qui *philoso-*
 manum feliciter conferent, qui luctas artificiosius inirent, qui *phie car-*
 pancratium validius exercerent; dirabantur magistratus, qui *didanos.*
 leges utiles sancirent, qui ciuium moribus prouiderent, qui
 reipublicæ pacem tuerentur. Iphis denique minutiorum artium,
 venalium, fabrilium, & ancillarum professoribus sua præmia
 largè abundeque partiebantur. Solus Philosophiæ candidatus
 vacuus iacebat, & immunis. Rem indignam, exclamabat Iso-
 crates, & si quid tale de Atheniensium æquitate fas est dicere,
 indignissimam! In hanc ego Isocratis querimoniam bona il-
 lius venia non coniuero. Scio Athenienses homines acutos fu-
 isse, & perspicaces; bonum aliquem in scopum non dubito
 collimasse. Quorsum igitur eorum consilia spectauerint, si li-
 bet, paululum exploremus. Dicite, quid vobis videatur in hac
 re; deinde quid mihi in mentem veniat, audietis. Erit plane, ut
 tota Isocratis criminatio detonet, & conquiescat. Dicitis op-
 timè quidem, Athenienses. Nam cum reipublicam quoddam
 aluearium esse dicerent; ceteros artifices tanquam apes, so-
 los Philosophos tanquam fucos, ignauium pecus, iudicarunt.
 Quare sicut apes turmatim coeuntes desidiosos fucos alienis
 pastos, saginatosque laboribus toto exigunt ab alueario, ac
 propellunt: ita Athenienses paribus animis conspirantes pi-
 gros Philosophos & inertes, quorum vita, cibus: quorum la-
 bor, otium: quorum industria, somnolentia, ab omni mu-
 nere ac præmio deuoluebant. Absit à vobis, optimi æstimate-
 res, procul absit hoc arbitrium. Nam Philosophum appellare
 fucum, furor est. Quid fucos pigrius? Quid Philosopho alacrius?
 Quid fucos inertius? Quid Philosopho solertius? Quid fucos ob-
 tutius? Quid Philosopho acutius? Quid fucos otiosius? Quid Phi-
 losopho negotiosius? Furor est, mihi credite, furor est fucos Phi-
 losophum comparare. Et quæuis ceteri Philosophi degenerent

in fucos: tamen hi, qui adsunt, optimi candidati, apes proculdubio imitarentur. Nonne vidistis, quanta sedulitate, more apum excurrerint in agros iam vsque Vlyssæos, non timum syluestrem, sed aurum textile allaturi, non flores tantum libaruri, sed gemmas, quibus hoc suum aluearium picturarent? Non vidistis, quo studio inter se officia partiti, hos parietes, hæc mensas, hæc cœnacula exornarint? Quas obsecro lascinias, quas tæniæ, quos lemniscos, quæ redimicula, quos calathos ex auro argentoque virgatos, quas corollas pæctiles, subtiles, & plicatiles, quas pateras, quos abacos, quas orcas, quos pyrgos, quas turriculas, quos odores, quæ suffimenta, qualem denique gazam, qualem supellectilem hanc in exedram non intulerunt? Ut non iam aulam vestire, comere, & expolire viderentur, sed

Virgil.

----- *munire fauos, & Dadala fingere tecta.*

Quid ergo? Martio vix appetente, qui tam multos flores cogerit; qui tam præcoces maturat fructus; qui terram cogit inuitam, ac renuentem, ut integras quas huc transferat, producat ficus, fucus est? Parcite optimi æstimatores, parcite. Vestrum me iudicium pedarium assensorem non habebit.

110.

Sed iam meam, an fortè non displiceat, sententiam audite. Sapientissimè quidem Musa Attica, cæteris bonarum artiû cultoribus amplissimè muneratis, Philosophis, neque in manum inferebat palmam, neque in caput induebat coronam, neque in sinum quidquam pretij congerebat, ut ostenderet aliorum merita opificum potuisse quidem præmijs superari merita Philosophorum, ne exæquari quidem vllis muneribus potuisse. Ipsam sibi Philosophiâ mercedè esse, ipsam sibi sapientiâ coronam. O egregiam Philosophorû maiestatem, quorum merita sunt præmia, quorum labores sunt honores, quorû pugnae sunt coronæ, quorum vigiliæ sunt diuitiæ, quorum studia sunt præconia! Satis Philosopho, satis est, pro ingenti cumulo præmiõrum, Philosophia. Annuitis, meam mecum in sententiam conspiratis? Detumesce igitur ô Hocrates, caudico in patriam clamore, detumesce. Optimè quidem Athenienses, sicut Philosophiam plusquam cæteri hominum coluerunt, ita & Philosophos plusquam cæteri hominum decorarunt, non exoticis quidem mercibus, sed natiuis. Intus, intus est in Philosophia auri venæ, quo honorificè coronatur. Quare optimi candidati nolo vos verborû ambagibus eludere. Nullas fateor, habeo, quas vobis impertiar, coronas: nullas omnino. Neque tamen ea propter de præmijs onusti. Descendite cauti in arenâ, clamoribus aures ne obtundite, sententiâs ne precipitate, laqueos expeditate, iacula retorquete, cauete fallaces

ictus,

ictus, respondete singulis, satisfacite omnibus. Vestra vos gloria, vestrae vos laudes, vestra vos merita ab æquissimis arbitris decantata, cumulatiùs, quàm externa præmia coronabunt.

ORATIO XXVI.

In lapide Baccalaureorum.

Verissimum est illud Salomonis oraculum, *Da occasi-*
nem sapienti, & addesur ei sapientia. Nam omnes bo-
narum artium cultores, dum abest occasio sui ingenij osten-
tandi, torpent, & inani desidia sopiuntur: cum primum se of-
fert opportunitas suæ artis peritiam exhibendi, calent, sudant,
& indefessa contentione excitantur. Tolle ab vrbe ægritudi-
nes, medicorum industria feriabitur: singe grassari morbos,
multi ab inferis redire Hippocrates videbuntur. Blando fau-
nio sternatur Oceanus, strati per foros nautæ, placidum se im-
mittent in soporem: vehemens pelago procella incumbat, ex-
ilient, cursitabunt, efferuescent, marinos se omnes transferent
in Proteos in Neptunos. Toto regno pax, & tranquillitas do-
minetur, nihilo boni milites different ab ignavis: ingruat bel-
lorum turbo, ad arma signum euocet. ad arma. Veteres in no-
stro seculo Cæsares non requiras, Magnos antiquis temporibus
non inuideas Alexandros. & vt à communibus exemplis
ad propria transferatur oratio; dum olim hæreticorum turbi-
nes siluerunt, sanctissimi illi Heroes priuato in otio contem-
plationis quiescebant; vbi cæca hæresum tempestas furere, ac
debacchari cepit; ecce tibi è latebris omnes emicant in are-
nam, accuratiùs poliunt ingenia, subtilius acuunt eloquentiã,
mirabilioris intorquentiacula disciplinæ.

Prouocarunt olim Pelagius Augustinum, Arrius Athana-
sium, Ruffinus Hieronymum, Nestorius Cyrillum Alexandri-
num, Valentini, Sabelliani, Montanistæ, & innumeræ aliæ
pestes Epiphanium; sed quos laceßere quietos ausi sunt, laceßi-
tos nequaquam sustinere potuerunt. Nam quò illi præclari
Antistites, ardentiores antea fuerant pacis ac tranquillitatis
amatores, eò postea validiores extiterunt contra infelicissima
hæreticorum agmina bellatores. Da occasionem sapienti, &
sapientior apparebit. C neribus obducta scintilla dormiscere
videtur, & languescere; si flatibus vrgeatur, gliscit, adoles-
cit, & magnum sepe glomeratur in incendium. Quorsum ista,
diceret aliquis. Rem accipite. Suos intra nidum pullos fouit per
hoc

111.

Prouer. 9.

*Occasio
dum abest
torpent in-
genia.*

212.

hoc triennium Philosophia. Auidioribus primum epulis aluit
 Dialectica; suauioribus deinde ferculis Physica enutriuit; iu-
 cundissimis tandem pabulis Metaphysica saginauit. Quid vi-
 rium, quid neruorum generosa proles collegisset, æquum e-
 rat, ut experiri aggredereetur parens officiosa. Dat occasionem
 sapienti, seu potius sapientiæ Candidatis, ut qui hactenus intra
 priuata gymnasia literarum fuerant studiosi, iam studiosiores
 publico in theatro videantur. Magna profectò se offert alum-
 nis sapientiæ, magna se offert occasio ostentandi, quam toto
 triennio Philosophiam compararunt. Hæc sapientissimorum
 hominum frequentia allicit ad dicendum: hic æquissimorum
 iudicium congressus excitat ad pugnandum: hoc philosophici
 certaminis stadium urget, stimulat, & accendit ad conflictus
 alacriori animo lubeundis. Lapis est, quem hæc non mouenti
 ferro durior & adamante, quem hæc non flectunt: dignus, qui
 à Philosophiæ castris exauctoretur, qui dum tanta se dat rei be-
 ne gerendæ opportunitas, non gessit, non exiit, non irruit in
 certamen. Ergo Philosophiæ candidati vires sumite, ingenia
 excolite, animos in pugnas integrate. Adest occasio, Philoso-
 phiæ, quam per hocce annos coluistis, inculcandæ. Lapis hic
 dormire verat, pungit ac vellicat dormitantes. Ferunt Aristo-
 telem Philosophiæ parentem solitum se tradere in quiete ap-
 prehenso lapillo, pronaque manu in subiectam peluim: ut cum
 sopor paulatim se effunderet in artus, fluentibus digitis pòdus
 elaberetur; editoque strepitu dormire aggredientem ad repe-
 tendum studium excitaret. Ille lapis Aristotelem excitabat hic
 lapis Aristotelis excitet auditores. Ut qui hactenus diligentes,
 & curiosi extiterunt: deinceps diligentiores, & curiosiores o-
 mnium, qui adsunt, calculis censeantur.

*Aristotelis
 vigilia.*

O R A T I O XXVII.

Philosophia mensas Auditor indicit.

217.
*Discrimen
 inter sa-
 pientia, &
 voluptatu
 conuiuia.*

Quantum sit inter sapientiæ, & voluptatis conuiuia disci-
 men, nemo est, qui si animum diligenter appellat, facile
 non agnoscat. Nam voluptas eum exhibet hominibus fercu-
 lorum apparatus, qui corpus prægrauat, rationem impedit,
 totum animum vitijs pronum efficit ac procliuem. Sapientia
 eas suis alumnis epularum delicias proponit, quæ sensus refi-
 ciunt, mentem acuumt, tumultuanres in pectore vitiorum tur-
 bines serenant. Vtriusque rei illustria nobis supersse poterat,

tana

tam ex sacris, quam ex profanis annalibus exempla. Sed in voluptatis conuiujs nihil moror. Facestant illa suis cum luxconibus, quos non tam recreant, quam macerant; non tam vegetat, quam hebetant; non tam exhilarant, quam excæcant. Tuis ô sapientia in conuiujs libentior oratio conquiescit, quibus corpora non deprimuntur, sed eriguntur: sensus non hebescent, sed splendescunt; animi non vitiantur, sed expiantur.

Quantum igitur ex conuiuio sapientiæ rationi acumen oriatur, senex ille Isaacus non tam verbis, quam factis testatus est. Cum enim filio, quem primo loco genuit, extremam felicitatem precari vellet, eumque de omnibus, quæ per annorum seriem consequentium, euoluenda essent, præmonere. Quid fecisse existimatis? An meditabundus arcanam sese abdidit in recessum? An legendis antiquitatis historijs incubuit, ex quibus posteritatis euentus prælagiret? An ad mentis aciem acrius intendendam, externos à suis operationibus sensus auocauit, & in solo animi intuitu defixus conquieuit? Aliam profectò diuino afflatus Spiritu inijt rationem. *Affer, inquit, pulmentum, ut comedam.* Nouum planè consilium, & inauditum! Nescis sanctissime heros, & sapientissime, nescis, ferculis obtundi sensus, ingenium obstupescere, animi vires hebetari? Nescire hoc non potes, quod nemo nescit. Ignoras tibi modò necessariam esse acutiorem mentis aciem, vt possis vera filijs bona impertiri, vt queas tanquam ex alta specula in omnem posteritatem prouidere, vt valeas rerum euentus inaccessa plane caligine inuolutes explicare? Ignorare hoc non potes, quod nemo, quantumuis ignarus sit, ignorat. Quid ergo cum ingenio indiges, conuiuium postulas? Perdis ingenium, si conuiuio gaudes: famem integram, si non seruas, acumen ingenij non seruabis. Absit, mihi videtur respondere longæuus senex, non his epulis animorum acies erassescit; non his pabulis ingeniorum vbertas emollitur. Nequaquam rationis lumina his saporibus sopiuntur. Id profectò ex voluptatis conuiuio consequetur: conuiuium enim voluptatis est conuitium rationis. Meum tamen non voluptatis est, sed sapientiæ condimentum. Voluptarijs conuiujs animus pariter cum corpore extabescit: conuiujs tamen philosophicis in corpore senescente, & marcescente, reuiuiscere animus videtur, & iuuenescere. Ita planè est. Quare anniuersarium hodierno die conuiuium suis alumnis Philosophia proponit, & instaurat tam amplum, vt nullum delectamentum excludat; tam suauem, vt nullum fastidium admittat; tam splendidum, vt conuiuas omnes veritatis splendore illustret, nullas umbras falsitatis inter veros conuiuatores serpere patiat. His mensis siquis auidè accubuerit; neque propter

saturis.

214

Isaacus
sapientia
condimen-
tum postu-
latis.

Ge. 27. 4

Conuiuium
voluptatis
rationis
conuiuium

saturnitatem famem sentiet, neque propter suauitatem fastidium sustinebit. Magis à fastidio exulabit, quam famelicus: magis à fame, quam fastidiosus. His epulis, qui se expleuerit, tantum aberit, ut terrenæ contagionis vitijs obruatur, ut potius ad sublimiora virtutum fastigia exciteretur.

O R A T I O XXVIII.

Ad suos Philosophiæ Candidatos post conuiales theses.

215.

*Auditorum
suorum
encomia.*

Feliciter optimi Cādidi, feliciter pugnaſtis, ſuperaſtis; quid ſupereſt? Ut triumphetis. Feliciffimè ter, & amplius feliciffimè. Vobisne, an mihi hanc felicitatem gratuler? Vobis, non audeo: non quòd illa exigua ſit, ſed quòd vobis multò maior debeat. Ergo mihi gratulor. Felicitas hæc, quanta quanta eſt, pace dicam veſtra, tota mea eſt. Sed inuidiam aliquam ne mihi onerem, dum mihi ſoli arrego, quod vobis mecum commune eſt: attendite obſecro, quo iure totam hanc mihi vni tribuam felicitatem. Sunt in hodierna aſtione & merita, & præmia. Merita, fateor ingenuè, palam dico & latinè, teſtor omnes, quotquot adſunt: merita veſtra ſunt omnia. Nihil de illis in me tranſfero. In alienas fortunâs inuolare, ſi in veſtroꝝ meritorum dignitatem inſilirem, aut tantulam ex illis partem ad mei nominis gloriâ uſurparem. Abſit, ut hoc faciam. Veſtra ſunt merita, non inſicior. Labor veſter eſt, diligentia veſtra, ingenium veſtrum, honor, virtus ſapientia, contentiones ad gloriâ, ſtudia ad probitatem, exempla ad recordationem poſteriorum, veſtra ſunt omnia. Fateor, ita eſt. Nullam ego partem veſtroꝝ mihi poſſum tribuere meritorum. Vos ſoli ad pugnam exiuiſtis, vos ſoli victoriâ reportaſtis, vos ſoli de hoſtibus triumphaſtis. inuidus ſanè eſſem, ſi tantarum laudum aliquam partem, quamuis minimam, vobis detrudere voluiſſem. Veſtra ſunt merita, veſtra ſunt. Sed præmia quorum ſunt, quorum ſunt trophæa, quorum eſt laurea, & adorea: Præmia, id quoque fateor; præmia vobis debentur, vobis petuntur, vobis donantur, vobis ſummo iure donata eſſe feſtuo plaufu & gratulatione totius Academiae perhibentur.

*Auditorum
laus Ma-
giſtri laus
eſt.*

216.

Date mihi tamen hanc veniam. Præmia mea quoque ſunt. Veſtrum omnium coronis hodierna die incedo coronatus. Ecce mihi ſe offert egregius forma iuuenis, qui olim Pathmæo vati, cum diuina altius contemplaretur, auguſtiori habitu, quam

quam humano se obiecit. Cernitis in capite eius diademata multa? Christus ille est, qui suorum militum coronas, quas pugnando meruerunt, sibi proprias fecit adiuuando. Ego ne vt audeam vestras mihi coronas eodem nomine vsurpare, quo Christus suorum sibi Martyrum coronas vsurpauit. Nequaquam mihi credite.

Non ea vis animo, nec tanta seperbia cordi est.

Virgil.

Martyrum ille Dux & Imperator, Martyrum sibi vendicat coronas; quia docet manus eorum ad prælium, & digitos eorum ad bellum, vt bene cecinit Psalmographus. Adest prælianti, intendit arcus, collimat sagittas, dirigit plagas, firmat pectora, roborat vestigia, tenet, munit, circuit, tuetur, ac denique, vt egregie Cyprianus, pugnat & vincit in Martyribus, & in eodem agone coronat pariter & coronatur. Ego simile vobis obsequium nunquam præstiti. Emisi quidem vos in arenam, in periculum, in congressum; sed vobis non interfui præliator. Imo retraxi pedem, terga verti, dimisi solos, & vix è sublimi ac tuto loco per transfennam præliorum vestrorum adfui spectator;

Psal. 17. 35.

Cyprian.

quo igitur meo iure, quo meo merito vestras mihi tribuo coronas? Attendite, quo spectem; si vis examinetur, Coronæ vestræ sunt; si meus in vos animus attendatur, meæ. Nam vestris bonis ita lætor, vestris honoribus ita afficior, vestris laureis ita nobilitor, vestris præmiis ita locupletor; ac si hæc omnia meum in decus verterentur, meum in honorem accumularentur, meam in laudem sponte fluerent, meam in gloriam pariter caderent, & coronam. Enimvero vos victoriam reportastis, ego vinco. Vos coronas meruistis, ego coronor. Vos triumphos celebratis, ego triumpho. Crescite feliciter, vt cœpistis, crescite. Augete victorias, multiplicare coronas, triumphos accumulante; & si me feliciorum indies reddere exoptatis, curate, vt efficiamini indies feliciores.

Coronæ discipulorum Præceptoris sunt corona.

Pro sequentibus oratiunculis.

ARGUMENTVM.

En oratiuncule, quibus Noster, veluti gradibus ad Theologiae Doctoratum ascendit. Breues sunt (hæc Eborensibus norma,) sed non leues: pretium parit aliquando breuitas, gemmas credo magni ponderis inclusas auro. Addit pretium & operis solertia, & artificis modestia. Si vtrumque venale foret, nullus non emeret.

Mendoça Viridarium.

Pp

ORA-

ORATIO XXIX.

Pro formatura sua.

217.

Honorum
postulatio.

Chrysoft.

Honores in publico theatro postulare non debent, etiam qui merentur. Duo illi non solum ab eodem cœtu, sed etiam ab eodem satu germani Iacobus & Ioannes magnis virtutum meritis ad primas in cœlo cathedras aspirabant: adduci tamen nunquam potuerunt, ut eas palam, & in luce, & in oculis hominum ambirent. Tempus captant, quo Magister & Servator hominum à vulgo in recessum abderetur: tunc secreto, procul ab arbitris, & cum nulli suis precibus adessent aucupes, adeunt, adorant, & precantur. Quorsum ea cautio, inquit Chrysoftomus? *Certe erubescant petere inter homines, quod inter homines desiderabant possidere.* Hæc si ita sunt, quo me impellis, Eborensis Academia? Publicos ut in publico confesso honores petam? ruborem mihi ut faciam? ruinam mihi ut moliar? inanis auidum gloriæ ut me prodam? honori potius ut consulam, quam pudori? ambitioso assatu iudicum animos ut excantem, quo illorum in me suffragia conferantur? Absit, pace tua dicam, absit, ut hoc faciam. Trahe, retraheque, quo lubet, sequar: hoc me nunquam indues in consilium, ut publicus orator sim honorum, quorum publicus esse deberem recusator. Nam si illos, qui magnis virtutum meritis fulciuntur, ab honoribus palam exigendis modestia remoratur: quæ me aget intemperies ad honores, qui mihi non debentur, ambitiose aucupandos?

218.

Humilis
Christi hono
rũ postulatio
Heb. 9. 24.

Cæterum ne à maiorum resiliam institutis, & ne dum modestiæ laudem sectari cupio, labem contrahere videar in solentia: eam inire iuvat precandi rationem, quam magister hominum Christus non solum docere voluit, sed exercere: qui non loquendo, sed apparendo precabatur. *Introsuit*, inquit Paulus, *in cœlum, ut appareat*; seu, ut magni utar interpretamento Aquinatis, *ut orat*; eius enim orare, fuit, hominem se Deo præsentare: tacitus petebat, tacitus impetrabat, non insistendo precibus, sed paternis se oculis sistendo. Hanc ego si orandi viam sequar, credo, neque in petendis honoribus ambitiosus esse videar, neque in reficiendis fastidiosus. Quare preces non afferro, sed me offero: promptiorem vobis ad parendum, quam vos mihi esse possitis ad imperandum. Facite, quod libuerit; certo scio, quod maiora meis meritis, non minora vestris animis facietis.

*
*

ORATIO XXX.

Pro Licentiatuſ ſui gradu.

SANCTISSIMI quondam heroës magna à Deo beneficia peti-
 turi, nulla ſua merita interponebant; ſed ſola accepta à Deo
 beneficia memorabant; perinde ac ſi vellent beneficiis acceptis
 emere accipienda, planeq; ſentirent, nullum Deo eſſe poſſe
 efficacius argumentum ad noua beneficia conferenda, quam
 meminiffe collatorum, neque ſibi opus eſſe validiori prece ad
 futura impetranda, quam præterita retuliſſe. Acturus mihi vi-
 deor è re mea, ſi quo pacto veteres illi ſanctitatis antiſtites ad
 Deum precaturi accedebant; ita & nunc adueniam præcator.
 Quare mea non vendito merita, quæ ſcio quam ſint exigua,
 ac prope nulla; veſtra commemoro beneficia, quæ in me v-
 num antehabitis actionibus contuliſtis, audiendo benèuole,
 arguendo ſubtiliter, patrocinando feliciter; ac denique veſtris
 ſuffragiis tanquam gemmulis candidis meas actiones confi-
 gnando. Præſtita mihi à vobis beneficia ad maiora ſperanda
 me inuitant, ad maiora largienda vos impellunt, vt cum mi-
 hi lauream imponatis, veſtra potius munera, quam mea meri-
 ta coronetis.

219.

Conſuetudo
 Sanctorū in
 à Deo benefi-
 ciis petendis.

ORATIO XXXI.

Pro Veſperis ſuis.

MONSTROSA res eſt, inquit D. Bernardus ad Eugenium, 220.
 gradus ſummus, & animus infimus; ſedes prima & vita Bernard.
 ima; lingua magniloqua, & manus otioſa; ſermo multus, & fru-
 ctus nullus; vultus grauis, & actus leuis; ingens auctoritas, &
 nutans ſtabilitas. Dignum plane tanto ſapientiæ & ſanctitatis
 antiſtite oraculum. Sed reliquis oraculi partibus ſuperſedeo, vt
 prioribus inſiſtam. Monſtroſa res eſt, gradus ſummus, & animus
 infimus. Gradus ſummus ille eſt, ad quem Doctores euehun-
 tur, ex quo tanquam ex altiffima ſpecula terrena deſpiciunt,
 cœleſtia contemplantur: animus infimus ille eſt, qui huma-
 næ gloriolæ adhæreſcit, & tanquam vile mancipium popula-
 res plauſus vndique aucupatur. Quid ergo monſtri ſimilius eſ-
 ſe poteſt, quam diuina contempleri, & terrenis inhætere, vagari

cælo, & solo reperi; dominari astris, & cupiditatibus seruire; denique gradum habere summum, & animum gestare infimum; Monstrum plane Lernæo sæuius, Cretico, & Colchico truculentius. Monstruosa res est, gradus summus & animus infimus.

221.
*Vesperiarū
actio humi
sedendo agi-
tur.*

Ne quod simile portentum in sapientiæ theatris grassaretur, sapientissimè à maioribus nostris consultum est, vt qui in summo gradu sapientiæ collocandi essent, degeneres animos, non afferrent; & qui multis actionibus sui acumen ingenij prodidissent, vnicâ saltem actione sui probitatem animi testarentur; vnicâ, inquam, eò fortasse ad probandum efficaciore, quòd priores actiones subtiliter argumentando transigantur, hæc autem humiliter sedendo, humi celebretur. In quam legem, si vnquam aliàs, nunc vel maximè aliqua dispensatio conueniret, cum sapientissimi Patris & probitas & religio, & humanæ gloriæ contemptus, nobis luce clarior meridiana splendescat. Verùm ne quid intentatum prætermittas, & vt per omnem versatus aleam, lauream consequaris: præbe te humilitatis spectaculum, Deo quidem, vt seruias, Angelis vt placeas, hominibus vt præluceas ad virtutem, sicut hæcenus ad sapientiam præluxisti, & in posterum prælucebis. Adsunt virtutis tuæ non solum spectatores, sed etiam laudatores. Sede paullisper humi.

O R A T I O XXXII.

Pro gradu Doctoratus sui petendo.

222.
*Danielis a-
pud Baby-
lonios au-
ditoribus.*

Daniel quondam singularia doctrinæ monumenta apud Babylonios collocauit. Nam duplicem illius prouinciæ Tyrannum de rebus futuris monuit, de diuinis oraculis instruxit, de omnibus, quæ illis ad salutem necessaria videbantur, erudiuit. Priori quidem somnium de immani illo Colosso patefecit: posteriori ænigma nullis peruium OEdipis enodauit. Reges tanti Vatis sapientiam admirati donis inuitant, muneribus alliciunt, omnibus certatim excolere, & expolire nituntur ornamentis. Quid verò Daniel? Rem effecit ipsis quoque in somnijs, ipsis etiam ænigmatibus, quæ expediuit, mihi difficiliorem explicatu. Nam munera à Nabuchodonosore, oblata libens accepit: oblata verò à Balthasare seuerus repudiavit. Quorsum spectauerit hoc consilium, audire potius vellem ex vestro ingenio, quam ex meo enarrare. Multos adij, consului non paucos: multa omnes artificiosè commentantur.

Vnus

Vnus tamen mihi videtur præ cæteris rem leuiter innuisse, si non palam expressisse Theodoretus. Balthasar ita honorare Theodor. volebat Daniele, vt omnia sua munera vno sisterent in Daniele, neque in aliorum vtilitatem funderentur. Contra verò Nabuchodonosor Daniele mjs volebat muneribus cumulare, quæ non illius tantum in sinu clausa obsolescerent; sed in publicam multorum vtilitatem fusa redundarent. Quid ergo diuinus Vates? Honores sibi vni tantum impertitos abiurauit, honores sibi cum alijs communicandos amplexus est. O factum bene! Vtinam cuius sapientiam imitari neque, O eius hoc vnum factum mihi proponam imitandum?

Age verò Eborensis Academia, magna mihi à te munera offeruntur, pileus candentibus filis cæsariatus, annulus encyclopediacæ typus perfectionis, liber humanæ ac diuinæ sapientiæ thesaurus, Doctorum suffragia, Magistrorum fauor, auditorum plausus, ingens omnium, qui spectandi desiderio confluunt, gratulatio. Magna munera, non inficior. Sed illa antequam accipio, paululum quæso paciscamur. Quorsum in me tot ornamenta? An me vnum vt honores, vt excolas, vt illustres? An mihi vni vt consulas, vt indulgeas, vt sereno vultu blandiaris? Si huc tendis, gratulor, & vehementer gratulor. Sed pace tua faciam; hæc omnia tibi munera remitto: omnes isti à me honores procul omnes aueantur. Amare debeo latebras, angulos, & recessus honoratus nunquam magis ero, quam cum ero omni honore viduatus. Quid ergo? Quorsum tot in me fundis plenis opobalsama nimbis? An tibi vt seruiam? An meas vt tibi præstem operas? An meos tibi omnes neruos conferam, & vires impendam? An meos vt tibi nuncupem labores? An vt in tui gratiam perpetuum me compingam, & includam in pristinum? Ita ne? Hos collimant in scopos hi honores, quos mihi tam officiosa, ac sedula moliris? Si ita est, accipio, amplectorque libens: sub hac lege tuis me subieco coronis. Alias fateor, optaui semper, opto-

223.
Insignia Do-
ctoratus
Theologici.

Auctoris
mira erga
Indos homi-
nes fide im-
buendos
charitas.
Clem. Alex

que hodie, laborum meorum palæstras inuenire; inter arentia Libyæ deserta; inter inculta Sinarum tesqua; inter extremas insulas Oceani, vbi pactum meum sit non cum feracibus agtis Translaganis, seu vbertimis ingenijs Eborensibus: sed potius Iobum imitatus cum lapidibus regionum, seu, vt Clemens interpretatur Alexandrinus, cum Ethnicis, cum barbaris, cum idololatriis, cum duris, & immitibus ingenijs sæctus ineam sem-

piternum. Sed si aliter tibi gratum est, æternum Numen, & Eborensi victimam me desinas aræ: parere necesse est. Academicâ in cathedrâ vnam mihi fingam sepulchralem, hic senescam, hic marcescam, hic extabescam: hic vel moriar animatus,

vel perpetuò viam tumultus. Hos plane iuvat admittere honores, qui pariant labores; hæc ascendere fastigia, quæ moueant fastidia: ad hæc munera adspirare, quæ in funera conspirent. Tua per obsequia, ô Alma Academia, tendam liuens in exequias, vtinam vel meis è cineribus diuturno labore tabefactis tantulus doctrinæ fructus in tuam vtilitatem, quam vitâ habere debeo chariorem, consequatur.

O R A T I O XXXIII.

Gratiarum actio pro Doctoratu suo.

214.
Clem. Alex

*Academia
Rector.*

*Patronus in
Doctoratu.*

Humanos animos appellauit Clemens Alexandrinus agros animatos. Vt enim agri nunquam reddunt sine fœnore quod accipiunt; ita humani animi nunquam rependere debent sine auctuario, eam quam aliquando gratiam inierunt. Quod si ita est, cum me hodierno die tam multa nomina constituent debitorem, quantum referre debeo gratiarum? Tibi in primis Rector admodum colende, triplici mihi nomine obseruande: sub te enim eloquentiæ præceptore, eam olim, qualem, qualem habeo, didici eloquentiam, sub te postea sacrarum interprete literarum, ad eam intelligentiam profeci, quam nunc profiteor; quæ sicuti pro tenuitate auditoris parua est, ita pro dignitate præceptoris debuit esse maxima, sub te modò huius Academiæ Rectore ad hunc gradum sapientiæ promoueor, mihi tuis auspicijs clariorem. Tibi Illustrissime Domine, & beneuolentissime Patrone, cuius singularia ornamenta totam hanc nobilitant actionem: nam in te vno exornando, & excolendo nobilitas pariter & probitas mihi videntur decertasse, dubiâ semper victoriâ de primatu. Tui enim claritas sanguinis tanta est, vt à longa proauorum serie lucem hauriat, longis posterorum ordinibus, vt spero, conciliatura splendorem. Tuæ propitas naturæ, & ingenij, tam eximia, vt cum geminum sub tua ditione populum cœrceas, alterum in Lusitano regno, alterum in Hispano, (neque enim regnum tibi sufficit vnum) incolarum nullus sit, qui te mirabiliter non deprædicet; multi, qui tuis beneficijs obruantur. Et ne extremos prouocem ad oppidanos; Heroes, viri principes, Academici, Religiosi, Eboreses omnes quotquot adiunt, tuæ præcones sunt nobilitatis, & probitatis.

Tibi

LIBER SEPTIMVS,
DE FLORIBVS RHE-
TORICÆ.
PROLVSIO.

Prolusio
Authoris.

CEPHALON opus ne aggrediar, unum vel alterum præfari libet. Laconica in primis erit oratio, si verborum compendia attendas. Si munditiem dictionis, curabitur ut sit Attica: è dumetis Dialecticorum se expediet: beatam eloquentiæ amœnitatem vestigabit. Nam qui in tradendis Rhetoricæ documentis nimio fuco, artifice calamistro, lacinosi phaleris utuntur, deiuuant potius auditorum ingenia, quam iuuant. Qui decentem verborum cultum, honestam sententiarum lautitiam, necessarium totius orationis candorem asperrantur; non discendi artem tradunt, sed silendi: quod de Cleanthe & Chrysippo dixit Tullius, qui spinosam breuitatem Stoicorum sectabantur. Verum, ut res fiat illustrior, Academicam dicendi rationem imitabor. Dialogos ponam: oratori rem committam & auditori.

Nimia oratoris lautitia improbat.

Cicero.

PRO-

PROGYMNASMATA IN ARTEM
Rhetoricæ.

PROGYMNASMA I.

De Rhetoricæ, ac Ciceronis laude.

V D I T O R. Anne tu nimis auarè pretium statuis arti tuæ? O R A T O R. Mihi crede, quantumq; pretio comparetur eloquentia, adhuc vilis erit. A V D. Age siquid agis, encomiastes illius esto: sermonem vorabo tuum quàm poterò auuidissimè. O R. Eloquentiæ Cicerone laudatore opus est: sicuti Ciceroni eloquentia laudatrice. A V D. At tu si non Tullius, certè Tullio proximus videris mihi: & quod ipse Tullius dixisse fertur,

— *magna spes altera Romæ.*

Cicero.

O R. Palpum obrudis, nisi fallor: apage, cum tua fistula pastoritia. A V D. Ne seui: vnum verbum tantam bilem conciet. O. Scilicet laudari in os non patior. A V D. Præstat istud quàm absentem vellicari. O R. Fateor, sed neutrum volo. A V. An nescis auditoris fauorem esse instar litui eburneoli, quem Gracchus post tergum gerebat. O R. Parce dicere vterius. Scio quorsum eas: sapienti sat verbum. A V D. Dic amabo, quò præuolasti?

O R. Ciceronem mihi canis in 3. de oratore. quem ego ita noui, vt me ipsum ignorem priùs. A V D. Ciceronem? Sed quam sententiam ab illo expressam volui? Superstitiosus es, si rem attingis. O R. Narrat tibi Tullius Gracchum oratorem in paucis inclytum, cum ad orandum prodibat, habere solitum post se hominem peritum cum lituo eburneolo, qui ita inflaret, vt sonis tum placidis, tum citatis, aut remissam, & iacentem orationem erigeret, aut excitatam ac triumphantem temperaret. Illius similem esse dicis fauitorem, qui cum dicentem laudat, laudabiliorem facit. A V D. Animum gestas meum: istorum ibam. nosti illud, *Excitat auditor studium.* O R. Planè: ingeniosi vatis est, triuuis notum, & tonstrinis. A V D. At tu quidem vterius *eris mihi magnus Apollo.* Laudabo enim te etiam in gratis. O R. Mitte ridicularia: agamus seria. A V D. Placet, & bonas horas bene collocemus. O R. Rhetoricæ laudes in pauca conferam. A V D. Istud ipsum iamdudum à te orauì, sine, vt exo-

2.
Tull.
*Gracchi
oratoris
lituus.*

rem. O. Capita solum aperiam unde verberes eloquentiae laudes haurire licet. A. Audio. O. Ea sunt tria potissimum. A. Intelligo. OR. Antiquitas, nobilitas, utilitas. A. Bene narras. OR. Antiquitas eloquentiae tanta est, ut in Mercurium inventorem referatur, à quo ad homines transfusa, eos feritate exiit, humanitate induit,

*Antiquitas
eloquentia.*

3.
Cicero in
partition.
Nobilitas
eloquentia.

AVD. Egregiam laudem. nam, ut inquit Tullius, *Vbi plus antiquitatis, ibi plus auctoritatis inuenitur.* ORAT. Nobilitas oratoria sic excellit, ut nobilitatem imperatorum obscurat. A. Hoc tibi non assentiar. ORAT. Audias, faxo tibi mecum conveniat. A. Utinam sic inter nos decidatur, ut orator ipse sis, ego vero imperator. ORAT. Ita ne idoneus tibi visus sum, in quem tam festiuiter illudas? A. Imò partes, ut ipse credis, tibi defero potiores. ORAT. Ut ut fuerit, attende, quod dico, scies, A. Aures vacuas tibi praebeo. O. Numerianus orandi, & imperandi arte insignis, maluit orator, quam imperator appellari.

Numerianus Imperator.

AVD. Quid ego ex te audio? Numerianus. OR. Ipsusmet Numerianus. A. A se Imperatoris nomen abdicauit? OR. Dixi. A. Vsurpauit oratoris? ORAT. Verum. AVD. Hoc illi anteposuit? ORAT. Tantundem. AVD. Lauda testem. ORAT. Volaterranum. AVD. Locupletem: sed quid ille? OR. *Sui, inquit, simulacrum Numerianus hoc elogio conscripsit, Numeriano oratori, non vero imperatori.* A. O factum bene! herbam porrigo; praestat orare, quam imperare. ORAT. Utilitatem Rhetoricae audire cupis? A. Nihil auidius. OR. Tam multa est, ut parta tueatur imperia, nondum acquisita expugnet. AVD. Accende quae verborum tenebris lumina exemplorum. OR. Libet. Philippus Macedo apud Plutarchum significauit Demosthenis eloquentiam, potius quam Themistoclis audacia Athenas conservari. A. Natum tuae sententiae confirmandae testimonium.

Volater.
Utilitas eloquentia.

Plutarch.

Homer.

OR. Agamemnon apud Homerum, ad Troiam expugnandam non decem Aiaces, sed decem Nestores requirebat. A. Scilicet magis è re fore putabat Nestoris verberatem dicendi, quam Aiacis alacritatem pugnandi? O. Planè, ut ais. A. Auidior iam ero ad hanc artem mihi tantis nominibus commendatam. Sed quem artificem primum colam? OR. Ciceronem. AVD. Quem secundum? ORAT. Ciceronem. AVD. Quem tertium. ORAT. Ciceronem.

*Ciceronis
encomia.*

4.

AVD. Pereo, nisi me indignis modis ludificas: qui mihi tam ineptè Ciceronem trigeminas, quasi Geryoneo sanguine progeneratum. ORAT. Tace nuperus ac nouitius hospes humanitatis. AVD. Imò tu, vide sis, contumeliam ioco ne adhibeas. ORAT. An nescis, quid olim Demosthenes, qui in oratore actionem primam, actionem secundam, actionem tertiam esse dixit? A.

Demost.

Nunc

Nunc primum audio. OR. Ignoras itidem, quid ille alius, qui pecuniam primum, secundum, ac tertium belli praesidium vocitabat? AVD. Nunquam istud noui: sed quorsum ista tam iocularis iteratio? OR. Ut ostenderentur ea res extra comparationis aleam constituta. A. Ergo & tu Ciceronem facis egregium à reliquo grege oratorum. O. Imò singulariter singularem. A. Quid? etiam Demostheni anteponis? Arbitrum consule Hieronymum. *Demosthenes, inquit, Ciceroni, praescripuit, ne primus esset, Cicero Demostheni, ne solus.* AVD. Argutè dictum: sed parcius, quàm tu velis: non enim praefert, sed plurimum exaequat. O. Certè uti dicis: at Fabio, si credis, *Ciceronem* Fabius lib. 10. *vim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis effinxit.* A. Locum memini lib. 10. ubi addit, *Ciceronem dono quoddam prudentia genitum, in quo totas vires suas, eloquentia expe-* rretur.

Hieron.

Fabius lib. 10.

OR. Collimasti, sed ubi rursus; *Quis, inquit, docere diligentius, mouere vehementius potest? Ut ipsa illa, qua extorquet, impetrare eum credas, & cum transuersum vis sua iudicem ferat, tamen ille non rapi videatur, sed loqui.* A. Pulchrè quidem Fabius, sed vereor ne Latino de Latino dicenti minor fides habeatur. O. Est, ut dicis: nostratem mitto, Græcum appello tehem. A. Audio libentissimè. OR. Orauit saepe apud Apollonium M. Tullius latinè. A. Scio. O. Ea felicitate dicendi, qua semper. AV. Teneo. O. Semel tamen Græcè. AV. Non ignoro. OR. Qui aderam admirari, suspicere, obstupescere, hominem externum non vulgari sermone uti, non protelario, non illoto, non malè dolato, sed tam Attico, quàm Attico vel ipsæ Atticæ Athenæ loquerentur. AVD. Iusta admiratio. OR. Soluta concione frequente obire Ciceronem, pro se quisque extollere, passim in aures dare bellè, *σοφὸς ἰσόχρητος.* AVD. Gratulatio planè debita. O. In tanta acclamatione nihilne Apollonius? A. Res mira. O. Neque dicenti applausit, neque perorantem festiuiter excepit. A. Proh Iiuor! O. Sed toruis oculis, deiectis superciliis, caperata fronte diu inhæsit attonitus. AVD. O hominem caudicem, & ferreum! O. Tamen stimulat ab omnibus, sensum aperiret aliquando suum, exclamauit. AV. Fare, quid protulit audire gestio. OR. *Te, inquit, ô Cicero laudo, & admiror: Tui, ô Græcia miseror.* AVD. Exordium inopinum, perge. O. *Cum videam ea sola ornamenta, qua nobis reliquisti, doctrinam, & eloquentiam per Ciceronem ad Romanos magno cum incremento transfusa.* AVD. Singulare præconium facundia Tullianæ. OR. Ita est, cum illam præferat Athenis homo Græcus, *genus ad gloriam suam effusissimum*, ut vocat Plinius. AVD. Plin. Imò,

8.

Apollonius
Ciceronis
auditor, &
laudator.

Imò, cui reliqui, barbari inculti, & ruris pleni videbantur. OR. Sed de Rhetoricæ ac Ciceronis laude satis. AV. Tuas partes egisti pulchrè. Aliò iam vertatur oratio.

PROGYMNASMA II.

De natura Rhetoricæ.

^{6.}
Rhetorica ars dicendi. **A**VDIT. Ne in primo limine erretur, dic obsecro, Rhetorica quid est? OR. Ars dicendi. AVD. Quid est ars. OR. Quæ dat rationes certas; & præcepta faciendi aliquid. quæ habent ordinem, & quasdam errare in faciendo non patientes vias. AVD. Quid dicendi verbo intelligis. OR. Ornate, graui-ter, & copiosè loqui. AVD. Atqui Rhetoricæ nihil mihi videtur minus, quàm ars. OR. Moue quemuis lapidem, me nunquam à sententia dimouebis. AVD. Ades mihi, ni proteruus sis, hastam abijcies. OR. Tuas omnes minas vno spiritu dissilabo. AVD. Rhetorica sæpenumero dat in errorem auditores: eloquendo enim, sublimia deprimit, humilia attollit, vt vera falsa appareant, vt falsa vera videantur, nonnunquam dicendo efficit: hoc autem longè abest à proposito artis sine, quæ nunquam dolos dolat, semper veritatem intuetur. OR. Egregiè tu quidem, sed vidè tuum ipsum nodum quàm facilè enodo. Licet quidem oratori aliquando in bona causâ, & ad finem aliquem honestum simulare vera, leuia attollere, sublimia deprimere; nego tamen hunc errorem, si ita appellari licet, vitio vertendum. nam & salutis humanæ vindex longius iter aliquando simulauit, cùm certum deliberatumque haberet, vterius non prodire. Nego insuper alienum esse hunc errorem à proposito artis sine. nam & pictores artis suæ vi efficiunt, vt sæpe oculis pictura illudat. Xeuxis quidem aues fefellit in pictas vvas aduolantes, Parrhasius ipsum artificem linteum in tabula expressum verum esse arbitrantem. Neuter quidem iners, sed potiùs artitus fuit.

Xeuxis, & Parrhasius aues fefellerunt, & artifices.

AVD. Declinasti quidem hoc telum scitè ac perpolitè! OR. Quodcunque gesseris, effugiam, vel effringam. AVD. Aliud priusquam vibro scire ex te velim, liceat ne quandoque oratori mendacium proferre, cùm aliter iustam causam tueri nequeat. Nam Fabius disertè affirmat, *Dicere, inquit, mendacium, sapienti concessum est, si aliter ad equitatem perducì iudex non poterit.* O. Turpiter lapsus est Fabius, cùm istud asseruit; nihil magis, quàm mendacium sapientem dedecet, præfer-

^{7.}
Secundū argumentum. Fabius. *Solutio.* *Mendaciū ab oratore alienum.*

præsertim Rhetorem, quem, nisi probum, neminem esse ostendemus. A. Tecum plane sentio: sed aliam rursus in Rhetoricam artem libro. O. Quamcunque intuentias, facile excutiam. A. Nulla ars sibi ipsi aduersatur. O. Sane. A. Eodem enim spectent omnia eiusdem artis præcepta, necesse est. O. Do tibi istud non ingratus. A. Rhetorica sibi ipsa est aduersaria. O. Fabula. A. Nam duobus in eadem causa contendentibus infesta tela subministrat. O. Somnia, & meri logi. A. Ita, vt, quod vnus effecerit ex artis præceptis, arte etiam aduersante, ab alio reddatur infectum. O. Germanæ, vt aiunt, gerræ, & lyræ lyræ.

Tertium argumentum.

A. Plane obfirmas; & contra rationem in prauum indurescis; emollire quæso ducto ex humaniori literarum argumento. O. Audio, cum vires omnes exprompseris, facilius eneruabo. A. Duo quondam oratores apud Philippum Macedonem causam dicunt. O. perge. A. Ait vnus, negat alter. O. Ita plerumque fit. A. Pro se quisque rationum momenta expendunt. O. Quid vltra? A. Peroratur lis, fertur sententia. O. Qualisnam? A. Vt victus mittatur in exilium; victor persequatur exulantem. O. Nempe, vt vterque exilio addicatur. A. Rem tenes? O. O iudicem lepidissimum! fatin' tibi videtur sanus? A. Imo vt qui sanissimus. O. Quid ais? A. Ostendit Rhetoricæ documenta esse adeo sibi inuicem pugnantia, vt qui illis vtantur, tanquam paribus telis depræliantes pariter occumbant. O. Vide iam tuam istam telam, quam laboriosè texuisti, quam facile retexo? pugnant quidem causæ inuicem, & actores, Rhetorica vero nunquam, quæ semper docet in vnaquaque causa quid dicendum sit, & quod in eadem docuit, nunquam dedocet. A. Exemplo rem face illustriorem. O. Faciam, & quidem quam aptissimo. Sentisne gladiatoriam artem esse? A. Imo solertissimam. O. Eamne sibi ipsi contrariam esse credis?

Solutio.

A. Minime vero gentium; semper enim docet quo pacto impetendus, quo pacto declinandus hostis sit. O. Tuo te gladio iugulaui, & tamen sæpenuero gladiatores in alterius artis perniciem, artis præceptis vtuntur. A. O argutum hominem! argutiorem vidi neminem. In astu me captasti, planeq; cepisti: vltimam in Rhetoricam technam construo. O. Molire quidquid audes, nil proficies. A. Artem nullam ego noui, nisi vtilem: nam, teste Philosopho, *omnis ars ad finem aliquem vitæ vtilem spectat*; atqui Rhetorica damni plurimum, vtilitatis prorsus nihil secum affert: ergo iniuria artis nomen sibi vendicat. O. Dum in omni arte aliquid vtilitatis inesse dicis, ais id, quod est; dum à Rhetorica nullam proficisci vtilitatem arbitraris, tota erras via. A. Atqui hoc tam scies esse verum, quam me, viuere: palam est ex Fabio, Agellio, aliisq; nonnullis, Rhetores quon-

Fabius.
dam Agellius.

dam à Lacedæmoniis, Atheniensibus & Romanis procul ab vrbe ablegatos esse; ergo prudentissimi homines nihil vtilitatis à Rhetorica se percipere posse crediderunt.

10.

O. Non negauerim Rhetores esse vltos, qui artis præceptis abutentes, seditiones excitent, tumultus cõsent, perniciem Reipublicæ moliantur: Illos tamen improbos esse dico, ac proinde vrbe iure optimo exigendos: addo etiam, ex artificum maleficijs ipsam artem nevtiquam esse improbandam: sin minus ars militaris destruat, quia multi duces rempublicam nefariis bellis confecerunt: Politica eliminetur, quia multi magistratus iniquas leges promulgarunt: Medicina expellatur, quia multi medici vita sæpenumerò homines deuoluunt. Quia etiam, vt inquit Quintilianus, cibos aspernemur; attulerunt sæpe valetudinis causas: nunquam tecta subeamus, aliquando super habitantes procumbunt: non fabricetur gladius; illo abutuntur homines sanguinarij. Denique, quis nescit, aquam, terram, ignem, ærem, imò solem, & lunam, sine quibus vita aulla sit, aliquando nocere? A. Luce clarius ostendisti non esse Rhetoricam damnandam, quòd noceat aliquando: nam, vt bene Ouidius,

Ouid.

Nil prodest, quod non ledere possit idem.

O. Istud pentametrum hærebat mihi primoribus in labris: hianti ab ore excepisti, sed quàm pulchrè quæ sequuntur. A. Redde mihi obsecro in aures: obliuiosus ego sum, nec satis meminì, quæ satis iam alias audiui.

O. *Ignè quid vtilius? si quis tamen vrere tecta
Comparat, audaces instruit igne manus.*

A. Pulchrè.

O. *Eripit interdum, modò dat, medicina salutem:
Quæq; iuuat, monstrat; quæq; sit herba nocens.*

A. Eleganter.

O. *Et latro, & cauetus præcingitur ense viator:
Ille sed insidias, hic sibi portat opem.*

A. Ingeniosè dictum.

O. *Discitur innocuus vt agat facundia causas;
Protegit hæc fontes, immeritosq; premit.*

11.

A. Conditio sanè in rem nostram de qua agimus quàm apertissima: quid tandem, si dicam Rhetoricam nunquam esse ciuitatibus innocentem? O. Id verò nemo dicet, nisi demens. A. Tène aded acerbè loqui in parentem Philosophiæ, antistitem eloquentiæ, Aristotelem? O. Magni opponis maiestatem viri, quem contrà ne hiscere quidem ausim. A. At ille primo Rhetoricorum, ait, *eloquentiam sine sapientia semper obessa, prodesse nunquam.* O. Validiori relo existimabam me hodie exanimalem factum iri: at tantillum cùm intorqueas, mentem colligo.

A. Qua

Aristoteles.

A. Qua igitur declinatione corporis illud effugis? O. Dicam. Aristoteles non de illa loquitur eloquentia, quam nos tradimus: argumento, quod illam à sapientia seiungat, cum tamen nos inter utramque credamus incidisse nodum, quam Herculeum, arctiorem. A. Quam ergo intelligit? O. Illam prorsus, quam quia Sallustius inusitato vocabulo loquentiam nominavit, A. Pollione Grammatico apud Agellium li. i. c. 5. tanquam nimis antiquarius damnatur. hæc autem nullum habet cum sapientia commercium; nullum cum stultitia diuortium: ut merito dicatur Catilina habuisse loquentiæ satis, sapientiæ parum. A. Tua eloquentia ab omni prorsus calumnia, eloquentiam vendicasti.

De nodo
Herculeo
Plin. l. 28.
cap. 6.
Sallust.
Agell.

PROGYMNASMA III.

De genere dicendi.

A V D. Vnicam dicendi magistram ego noui, naturam: à qua loquendi facultatem hausimus, expressimus, arripimus. O. Verum, nisi artis præsidium accedat, nullus nitor, nullus decor dictionis esse potest. A. Quorsum ista ope opus sit planè non video. Natiua enim orationis pulchritudo, potius inficitur adulterino artis fucò, quàm excolitur. O. Mihi ades, nisi *Hypseæ caciore esse velis*, faxo ut videas. A. Adsum quidem libentissimè, & nocturnam pono, lyncæam tibi intendo aciem. O. Terra vndenam generandi vim accepit? A V D. A natura si quid sentio. O R. Et tamen, nisi ars agricularum accedat, quid futurum putas? A. Planè sterile scet, emacerabitur, & agricolam *vanis eludet auenis*. O R. Probè iudicas: quæro iterum, sentisne hominum naturam perfectam esse, an degenerem, ac beluina? A. Imò perfectissimam: ac reliquis omnibus quantum viua mortuis, diuina terrenis anteire. O. Sanus es: quid tamen nisi artium disciplina excolatur? A. Pessum ruat necesse est. O. Quid ita? A. Tollatur medicina: ingens erit proculdubio Libitinæ quæstus acerbæ; amolire ab urbibus architecturam: errabunt homines in montibus, ferarum ritu, ac syluis, dissipati. Vacent reliquorum artificum officinæ, in totum hominum societates soluentur.

Ars, & natura in Rhetore.

O R. Ais planè quod res est, sed tuo te indicio, quasi forex prodidisti. A. Egone ut proditor mei fiem? O. Ita loquor. Nam sicut terræ, hominumque natura arte iuuatur, ita prorsus natiua orationis facultas arte excolitur. A. Artificiosam istam in me contechnatus es fallaciam: sed ex tuæ istius artis præceptis

Quotuplex
dicendi ge-
nus.

Cicero in 3.
de Orat.

Purum.

Orationis
pronuntiatio.

ptis quotuplex dicendi genus efflorescit? O. Sanè multiplex: paucis tamen vt expediam, triplex. Av. Ita quæso vt ere compendio, vt rem totam palàm facias. O. Gemino exordiar ab ouo. Trifariam, inquam, diuiditur dicendi genus. A. Perge, tibi otiosæ vacant aures. O. In purum, dilucidum, & ornatum. A. Ciceronis ista est diuisio, si quid memini. O. Sanè in 3. de oratore: ab illo enim fonte nostri riui. A. Quem purum sermonem vocas? O. Qui rectè scribitur, rectè pronuntiatur. A. Sana scriptio, quæ vulnera cauere debet? O. Solæcismum, barbarismum. Sed ab his vitijs orationem emaculare Grammatici pensum est, non oratoris. A. Rectæ pronuntiationis, quæ virtutes? O. Prima, ne prosodiæ, id est, accentus immutentur. A. V. g. vt semper *Excetra*, *Areopagus* proferantur penultima correpta. Semper, *Resina*, & *Bilibris* penultima producta.

14.

O. Ita planè: quamuis de his Grammaticorum contentio fuit, quæ iam sub iudice non est. Quid, si, dum in magno cursu verborum euolat oratio, casu offendit, & longa pro breui, vel breuis pro longa temerè, & imprudenter elabitur? O. Magnum malum, omnibus cerebrum excutitur: omnibus pereunt aures: consultant omnes frontem: rhonchos cient, ore concrepato frequenter fremunt, & malè mussitant: denique, vt inquit Tullius, *Theatra tota reclamant*. A. Experimento comperi, quæ dicis. Quid vltèrius requiris ad bene pronuntiandum? O. Vt sint literæ neque expressæ putidiùs, neque oppressæ negligentius: sed leniter, & æquabiliter animatæ. A. Istam laudem Atticis tribuit Tullius. O. At certè Asiaticis denegauit, quia in dicendo messorum videbantur, non oratores. A. Ridiculè quidem Cicero: illius sic fuisse ingenium Plutarchus ait.

Cicero.

Plutarch.

15.

OR. Festiuus tamen alibi; *Ita vocem*, inquit, *Asiatici obserant, vt non orare videantur, sed ululare*. A. O cauillam festiuissimam! vastus, & hiulcus sermo significantius exprimi non potuit. Quid præterea opus est, vt suauiter pronuntietur? O. Ne sint verba inflata, & anhelata grauiùs. A. Contrà tamen stat Agellius 2. Atticarum 3. vbi ait, *Veteres adspirationem plerisque vocibus formandis roborandisque, inseruisse, vt earum sonus esset viridior, & vegetior*. O. Ista olim consuetudo exoleuit, sed postea aboleuit. A. Falsum prorsus. nam ad Ciceronis ætatem perennauit. O. Nunquam factum: caue ne ætati germanæ latinæ tantam inspergas labem. A. Nullus sum, si contrà, quàm dico, fuit. nam Arrius Ciceronis synchronos, vel potiùs familiaris, vt ab eodem Cicero appellatur oratione in Vatinius, de imis pulmonibus trahebat verba, seu, vt dicam verius, exsufflabat. O. Arrium mihi memoras? at is rusticam asperi-

A. Gell.

Cicero.

asperitatem, & peregrinam insolentiam affectabat. A. Vide ne iniurius sis in hominem; quia Cicerone familiariter utebatur. nam sicut borrus iuxta botrum maturefcit; vnaque conspecta liuorem ducit ab vna: ita qui eloquentis orationi assuescit, eloquens fiat, necesse est. O. Quidquid sit eâ de re, certè Arrius sibilò exploditur à Catullo, quod inter loquendum spiritum semper reddere, accipere nunquam videretur. Audi Epigramma vrbani salibus conditissimum. A. Tibi me auritum præsto.

Commoda dicebat, si quando commoda velles

Dicere, & his insidias Arrius insidias?

Et tum mirificè sperabat se esse locutum,

Cùm, quantum poterat, dixerat his insidias.

Credo sic mater, sic Liber auunculus eius,

Sic maternus auus dixerat, atque auia.

Hoc misso in Syriam, requièrunt omnibus aures,

Audibant eadem hæc leniter, & leuiter:

Nec sibi postilla metuebant talia verba:

Cum subito affertur nuntius horribilis.

Ionios fluctus postquam illuc Arrius isset

Iam non Ionios esse, sed Eionios.

Catull.

Viden' vt irrisus sit Arrius à Catullo. A. Video & intelligo hoc dicendi hiatu non fauorem excitari, sed risum commoueri.

At iam sermo purus quidnam sit, satis planè perputâsti. Dilucidum quem appellas? O. Cuius prima virtus perspicuitas. A.

Vide, ne pessimè istuc in me consulas. O. Cur ista tibi suspicio de me incidit? A. Quia scio ludimagistrum in Græcia fuisse,

qui auditoribus suis præciperet, vt quæ dicerent, obscurarent: cuius illa erat egregia laudatio, *Ne ego quidem intellexi.* O. Iste

quidem ludimagister haud fuit, sed illusor magisterij; quia non homines eloquentes, sed belluas vociferantes laudabat. A. Dicis probè. nam oratorem perplexè, ac inextricabiliter meras

nugas blaterantem, quid aliud esse dicam, quàm alitem obstrepere vacuo & inani fonitu aures obtundentem?

O. Sed planiùs, quod aio vt agnoscas, M. Tullius perfectissimum oratorem cum vocat, quem puer elementarius intelligat, & quem se consequi posse confidat. A. Ita quidem Cicero.

Atqui ingeniosi auditores, inquit Fabius, orationis obscuritatem

requirunt, vt cum intellexerint acumine suo non quasi audierint, sed quasi inuenerint, delectentur. O. Malunt isti profectò suam operam commendari, quàm oratorum: quorum similes si omnes essent, permitterem vt nodos Gordios illis obijceres,

dithyrambicos sensus opponeres, apud OEdipos enim sphingem esse licet. Verùm cum plerique tardi sunt, crassipelles, ac

Mendoça & Viridarium. Qq testacea,

16.

Sermo dilucidus.

Sermo obscurus.

Cicero.

Fabius.

testacea, vt vocant, animalia; quidquid fiauofius, & contortitius dixeris, indictum puta. Av. A te, vt sentio, stat ratio O. Accedit, quia non semper tam actis esse solet attentio auditorum, vt orationis tenebris inferat quoddam intelligentiæ suæ lumen: sed frequenter animus aliorum auocatur. quare instar Solis in auditorum sensus, etiam si in eam non intendantur, occurrat oratio. A. Disertissime disseruisti. Sed quo pacto istis nebulis detegenda est oratio? O. In primis si fluat absque ambiguo verbo & sermone.

AvD. Audio. OR. Non nimis longa continuatione verborum. Av. Attendo. OR. Non admodum producto verborum ambitu. A. In mente hæret. OR. Non discriptis sententiis. Av. Rectè mones. O. Non præposteris temporibus. Av. Ais planissime. O. Non confusis personis. A. Studiosè præcipis. OR. Non perturbato ordine. A. Curabitur strenuè. O. Quid plura? Si tota Latina sit, nunquam externa. Av. Hic ego potius reclamem, quàm acclamem. nam Latinis verbis peruenisse inferuntur Græca. O. Prome exempla, si memoria fortè ex prompta vales. A. Mart. lib 1. Latinis hendecasyllabis Græcum illud verbum illigauit, *μισῶ μνήμονα συμπότην*, id est, *odi memorem compositorem*. Idem libr. 2. Latino hexametro Græcam illam paræcemiam inclusit, *πάντα κοινὰ φίλων*, id est, *amicorum omnia sunt communia*. OR. Admuniculatissima vteris memoria. Sed poëtam mihi narras, qui leges colit liberiores. A. Oratorem audias in Pisonem. Ratio, inquit, *apparet: argentum οὐχεται*, id est, *euauuit*. OR. Istud quidem non ex suo penu, sed ex Plautino Trinummo depromptit Tullius, quod cum omnium linguis tritum esset, minus orationem obscurat, & quasdam popularis sermonis illecebras in omnium aures infundebat.

AvD. Omnem mihi scrupulum euolisti. Sed ornatum dicendi genus superest, vt expeditas. OR. Attende. illud est, cuius omnia verba ius togæ tuæ possunt. AvD. At hæc vndenam petenda sunt? O. Primum à Cicerone; deinde ab alijs primæ notæ scriptoribus. Av. Imò à Cicerone tantum. nam qui vltèrius vtuntur verbis, meros loquuntur lapides. O. Nimum delicatas aures, ni fallor, gestas; circunda, quæso illis Amphotides, ne vulnerentur. Av. Quid? etiamne apud alios, quàm Ciceronem germanum orationis cultum indepisces. O. Ita loquor. Nemo enim sobrius dicet in tantulo Ciceronis thesauro tantam eloquentiæ supellecilem includi posse. Adde quòd Ciceronis scripta partim iniquitate temporum exciderunt, partim incensis Italiæ tabularijs conflagrarunt, partim manca, mutila, & lacunosa nobis reliqua supersunt. quare necesse est factam esse multorum nominum iacturam, quam nobis alij clarissimi scripto-

Tull. 3. de
Orat.

Martial. l. 1.

Idem l. 2.

Tullius
Pison.

18.

Ornatum
dicendi ge-
nus.

scriptores refarcunt, & instaurant. AvD. Mea me sententia amouisti, quid tamen si vel apud optimos quosq; scriptores necessariam verborum copiam desiderem?

OR. Logodædalum te præsta: noua architectare vocabula. 19.
 AvD. Repugnat Quintilianus; *Vtendum est*, inquit, *sermone*, Quintil.
tāquam numo, cui publica forma est. Ergo, sicuti peccant, qui lib. 1. c. 9.
 in priuata officina numos procudunt: ita etiam, qui nullius ad-
 miniculis, sed Marte proprio verba conflant. OR. Longè aliam Idem lib. 8.
 Quintiliani mentem reor, cum alibi audendum esse moneat, & c. 3.
 à Celso dissideat, qui omnem nouitatis, & peregrinitatis vsū
 interdixerat, solum significat in verbis nouandis, parcendum
 auribus, iudicium adhibendum; ne à nobis verborum imber,
 iudicij gutta, effluere videatur; quod olim de Rhetore, nescio Straton.
 quo, dicebat Stratoniceus. AvD. Fabij mentem gestas: sed adhuc
 illa me vexat dubitatio, quod olim verborum nouandi vsus
 nullus erat. reprehenditur enim Hermogenes ab Antiocho, Antioch.
 quod inter senes puer eslet: id est, quod veteri eloquentia ab-
 stineret, noua vteretur infantia. OR. Iusta reprehensio. nam Cato.
 pueri, vt inquit Cato, *sine ullo rationis examine verba nouant.*
 cibum ac potionem *buas & papas* vocant, matrem *mamam*, &
 patrem *tatam*: quos cum Hermogenes imitetur explodatur.
 Contra verò antiqui Rhetores verborum nouatores erant pa-
 riter, & censores: quos sibi à nobis imitandos proponit Hora-
 tius ad Pisones. Av. Horatium mihi canis? totus mihi in men- Horat.
 te hæret. ne dum tantillus locus. O. Ergo factio fit, non dictio
 fides: recita. A. Promptè, & fideliter.

— *Ego cur acquirere pauca*
Si possum inuideor? Cum lingua Catonis Aenni,
Sermonem patrium ditauerit: & noua rerum
Nomina protulerit? læuit semperq; licebit
Signatum presente nota producere nomen.

OR. Locum tenes, quo tuæ dubitationi factum fatis.
 AvD. Fateor. Sed de ornato dicendi genere multa diximus.
 OR. Plura tamen superant. Et primum, quæ in membra
 partiatur. AvD. Seponamus, si ita libet in tempus
 aliud. OR. Imò omnino ex-
 pedijt.

* * *

P R O G Y M N A S M A I V.

Ornatum dicendi genus quotuplex.

20.

Ornatum
dicendi ge-
nus triplex.
Epistolare.

AVDIT. Ornatum dicendi genus simplex est, an multi-
plex? OR. Triplex omnino, Epistolare, historicum, ora-
torium. AVD. Quid? in epistolis ornatum desideras? OR. Ita
dico. Nam epistola Mercurius alter est: legatione fungitur ad
amicos. AVD. At amicorum sermo communis esse debet, in
quo plus animi, quàm artis appareat. OR. Fateor. Non efflago
phaleras, sed idem scruta non fero: absint pigmenta, non ad-
sint sordes: lucernam olet epistola, Myrothecium Isocraticum
non consumat: tota culta sit: tota sine cura accurata, non fuca-
ta, non strigosa. AVD. Modus optimus in rebus. Vnum quæro:
debeatne epistola numerosa esse? Sunt enim, qui non modò
excludunt numeros, sed etiam data opera, scopas, vt aiunt, dis-
soluunt. OR. Errant isti prorsus, numeri sint in epistolis, sed
licentiores, & quodammodo innumeri: quales in Plauto fuisse
dicit Varro apud A. Gellium. *Vincula sint potius laxiora, quam
nulla, vt ait Fabius, & quo communioribus verbis texuntur, eò
difficilioribus pedibus vinciantur.* AV. Rectè præcipis. Quæ-
ro iterum, fas erit aliquando, vt epistola in oratoriam maiesta-
tem erumpat, & tanquam Periclis oratio tonare ac fulminare
videatur. OR. Si argumenti grauitas exigat, non repugnat.
Nam & Comœdia, cuius character humilis esse solet, nonnun-
quam in Tragicam vociferationem efferuefeit, vt in arte docet
Horatius,

Varro.
A. Gell.

Fabius libr.
9. c. 4

Horat.

*Versibus exponi tragicis res comica non vult.
Interdum tamen & vocem Comœdia tollit.
Iratuſq; Chremes tumido delitigat ore.*

21.

Cicero ad
Octauium.

AVD. An est vlla apud Cicetonem epistola, quæ ad oratio-
num procellas attollatur? OR. Præter cæteras illa ad Octaui-
um in qua modò aculeata dictionis pungit acuminè, modò
triumphantis orationis flumine spatiat. A. Repete, si quid
memoria suppeditat, audire cupio hæc tonitrua. O. Illa exclamatio
satis est neruorum plena, plena virium. *O me vnquam
sapientem, & aliquando id, quod non eram, existimatum: quan-
tum te, Popule Romane, de me fefellit opinio? O meam calamito-
sam, & præcipitem senectutem. O turpem exacta dementiæ, atate
canitiem, ego Patres conscriptos ad parricidium induxi, ego Rem-
publicam fefelli: ego ipse senatum sibi manus afferre coëgi: cum te
Iunonium puerum, & matris tuæ partum, ac reum esse dixi: at
te fata Patria, Paridem futurum predicabant, quia vaseares vr-
bem*

bem incendio, Italiam bello. O miseram & in brevis tam celerem, & tam variam commutationem, quisnam tali futurus ingenio est, qui possit hæc ita mandare literis, ut facta, non ficta videantur? AvD. Ferocem strepitum audire mihi videor, cum hæc audio. Sed epistolarum ornamenta sunt omnium communia, an propria singularum?

OR. Singulæ singulas virtutes exigunt. AvD. Encomiastica? OR. Grauis & rotunda. Av. Gratulatoria? OR. Hilaris & festian. Av. Consolatoria? OR. Blanda & amica. Av. Suasoria? OR. Vehemens & animosa. Av. Precatoria OR. Modesta & verrecunda. AvD. Expurgatoria? OR. Solers & acuta. AvD. Criminatoria? OR. Virilis, & acetosa. Av. Sed quos terminos statuis epistolæ? Sunt enim, qui Opistographam detestantur. OR. Nullos nisi quos necessitas præfigit. Av. Quid? si ad voluminis longitudinem excresecat? O. Nisi vacuus sermo in longum vrgeatur, longa non erit. A. Quid si ad vnius versiculi angustias coarctetur? O. Si inepta sit, & sententiarum centonibus inuenustè suffarcinata, adeò brevis non erit, vt Iliade quoq; videatur prolixior. A. Idem iudicium de Epigrammatis tulit Epigrammatarius,

*Non sunt longa quibus nihil est, quod demere possis:
Sed tu Cosconi disticha longa facis.*

Martial.

OR. Opportunè meam in sententiam istud incidit. Itaque eam longitudinem probo, cui nihil adimi: eam breuitatem, cui nihil adici potest. illa in Cicerone, hæc in Plinio spectatur. A. Etiamne illam breuitatem probas, quæ ad ænigmaticam obscuritatem accedit? O. Huius breuitatis, si qua gratia, tota est in minacibus epistolis: qualis est Lacedæmonum ad Philippum: exemplum accipe, *Lacedæmones Philippo Dionysius Corinthi.* A. Quid plura? O. Ne vnum quidem apicem: plura fortasse dicerent, nisi irati essent. A. Quid significarunt tanto verborum compendio? O. Meminisset Philippus Dionysium propter dominandi insolentiam ab ornatu regio ad familiarem habitum deuolutum Corinthi vitam agere priuatam: sibi caueret à simili infortunio. Av. Alterum quæso exemplum adhibe. nam Lacones ita sunt breuiloquentes, vt semper Pharium imitentur Harpocratem, qua in te naturam sequuntur, non artem. O. Alterum accipe Demetrii ad Locrenses, *Faxo*, inquit, *apud nos humi canant cicada.*

Cataneus
in præfatio-
ne epist.
Plin.

Demetr.

AvD. Proh. superi quæ tenebræ? qui mæandri? O. Facem præfero. Significauit Locrensiū solum ita à se desolatū iri, vt ne stipula quidem relinqueretur, vbi cicadæ sessitarent. A. Intelligo. Sed de epistolari studio satis iam multa. In histo-

Historicum.

Horat. 4. car. 2. Fabius libr. 10. cap. 1. Cicero. Cicero in orat.

merus, grauitas, suauitas. AvD. Numerus? at qualis? OR. Qualem in Pindaricis Dithyambis probauit Horatius, nimirum lege solutum: *Historia enim, vt inquit Fabius, proxima est poetis, & quodammodo solutum carmen.* AvD. At Herodotus historiae parens, vt vocat Tullius, quia princeps, genus hoc scribendæ historiae ornauit: quique sine salebris, quasi sedatus amnis fluit, eodem teste Cicrone, numero caruit: & ab his delitijs, seu ineptijs orationis longissimè semper absuit. O. Scilicet hoc illi defuit ad summam laudem: quamuis eo peccauit leuius, quia heroicis illis temporibus non species dictionis quærebatur, sed fides. A. Nunc igitur quando nouum aliquod delectationis aucupium expetitur, numeri sunt in historia: at grauitas omnino rescindatur. nam qui historici graues esse volunt, superciliosi fiunt. O. Ne istud metuas. Sallustio quis facilior? A. Nemo planè. Ita enim beneuolè in omnium animos illabitur, vt *doctõrum corda virorum* appelletur. testatur Mart. in Apophoretis 10. 4.

Sallustius
laudatur.

Martial.

*Hic erit, vt perhibent doctõrum corda virorum
Primus Romana, Crispus in historia.*

24.

Crinitus.
Cæsaris hi-
storia com-
mendatur.

OR. Mecum facis. at illius grauitas tanta est, vt, teste Crinito, diuina à sapientissimis quibusq; vocitetur. A. Singulare elogium, quod Platoni tribuit antiquitas. O. Quid de Cæsaris commentarijs existimas? Suntne in gratia, an in maleuolentia lectitantibus? Av. Aded probantur omnium iudicio, inquit apud Tranquillum Hircius, vt præcepta non præbita facultas scriptoribus videatur. Imò quod ipse fatetur Suetonius, aded venusti sunt, & culti, vt sanos homines ab scribendo deterreant. O. Et tamen Cæsaris in historia tanta grauitas est, tanta maiestas, vt autore Fabio, eodem animo dixisse appareat, quo bellauit. Av. Elucetne in Græcis scriptoribus eadem orationis dignitas? O. Elucet quidem. nam, vt inquit Poëta,

— *Græijs dedit ore rotundo
Musa loqui.*

Certè Thucydides bellicum in historia canere videbatur. Si Tullio habenda fides. AvD. Demus igitur hanc virtutem historiae grauitatem: suauitas tamen ab Scriptore negligatur. nam historia Magistra vitæ est, non blanda consiliatricula voluptatis. OR. Ita ferè Cicero. Verùm, vt inquit Horatius,

— *Pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint vt discere prima.*

Horat.
1. sat. 1.

25.
Liuji histo-
ria lauda-
tur.

Quare licet historiae munus sit docere, tamen ab historia alienum non est delectare. imò necesse est, vt historiae grauitas orationis suauitate condidatur. Ne prius legendi fastidium nos capiat, quàm sciendi auiditas satietur. Quid Liuro suauis?

quem

quem merito, inquit Hieronymus, lacteo eloquentia flumine manare. In cuius orationem quoties incidit, toties in ficem ne-
 tharis, in medullam mellis, in Attica bellaria mihi videtur inci-
 disse. Quod Xenophonte dulcius, ex cuius ore, ut inquit Tulli-
 us, melle dulcior fluebat oratio: adde, ut vel Xenophon Musarum ore, vel Musa ore Xenophontis loqui diceretur. Certè M.
 Tull. in Bruto, cum summam orationis dulcedinem Catulo tribuisset, molli & Xenophonteo genere orationis usum fuisse affirmavit. Avd. Atticam Musam mihi praestitisti tam Atticè loquutus. Sed tuam de historia sententiam unico argumento mihi videor posse demoliri. O. Insiste in antiquos dolos; nunquam me indues in plagas; nunquam impedies in laqueos.

Hieron.

Cicero.

Xenophon-
 tis suauitas.

Avd. Sic obijcio. Historia potius, quam reliqua descriptionis genera veritatem sectatur: atqui verborum apparatus plerumque esse solet falsitatis inuolucrum. ergo omnis falsus, omnis cultus orationis procul est, ab historia excludendus. Praepositionem si negites, facilè confirmabo: nam oratoria in persuasione versatur; poetica in delectatione consistit: quibus officijs falsitas aliqua ex parte commisceri potest; saepe enim, ut flectat orator, exaggerat, saepe ut delectet poeta, confingit. At historia ad docendum incumbit. & cum nihil magis à doctrina, quam falsitas abesse debeat: palàm est, vnam veritatem potius ad historicum, quam ad quemuis alium dicendi artificem pertinere. O. Ingeniosè confirmasti praepositionem: cui etiam M. Tull. in Orat. fidem facit, *Prima*, inquit, *lex historiae est ne quid falsi dicere audeat: deinde ne quid veri dicere non audeat*; eam igitur admitto libens. Assumptionem proba.

16,

Historia le-
 ges.

Cicero.

A. Luce clarius. *Nihil est*, inquit Politianus, *magis dedecens, & noxium in omni materia, in qua agitur de vere cognoscendo, quam uniuersum dicendi genus elaboratur, quia quidquid admisceas, non modo narrationem infeceris, sed etiam aliam feceris; neque solum veritatem dissimularis, sed penitus adulteraueris.* Quare non est historico ludendum tropis: neque in verbis nimis lasciuiendum, neque translatis luxuriandum, neque fictitijs audendum. fidem enim perdit, qui nimiam verborum gratiam aucupatur. Vnde merito Alcibiades dicere solitus erat, *se nunquam locubris, & loculentis orationibus Periclis fidem habuisse, nunquam verbis simplicibus, & nudis Socratis fidem denegasse.* Ergo non ex amœno Musarum nemore effluere debet historia, sed ex horrendo antro, in quo dicebat Heraclitus latitare veritatem. O. Verum istud à te dictum; sed mecum Politianus non pugnat, ideo non expugnat. Fateor quidem nimia cerussa & succo occultari veritatem, dico tamen modico ac decenti ornatu eius austeritatem dissimulari. Neicis Terent. illud:

Politianus

lib. 9. cap.
 ad Hermol.

Alcibiad.

Terent.

Veritas odium parit? AvD. Et scio, & experior, ita esse hominum mores, ut malint falsis verbis deludi, quam veris perstringi. O. Ergo si illis propines nudam veritatem, nullo melle illitam, nullo suavi liquore medicatam, tanquam meretricissima toxica repellent. Medicos imitare, qui acerbis abinthij neotario succo eludunt, ut facilius hauriatur: de quibus Lucret. in I.

Lucret.

Sed veluti pueris abinthia tetra medentes

Cum dare conantur; prius oras pocula circum

Contingunt mellis dulci flavoq; liquore

Ut puerorum etas improuida ludificetur.

27.

A. Euincis planè aliquo verborum apparatu esse lectorem inescandum: non verò nimio orationis lenocinio decipiendum.

O. Ita sanè. Non enim quærimus, quòd historia nimis vnguentata delectet, sed quærimur, quòd nimis incondita offendat.

A. Vnus mihi adhuc insidet scrupulus; quem si euellas, omni me liberabis aporia. O. Fac me ut sciam, euulsam puta.

A. Sacra historia nullis verborum coloribus picturatur, sed nudam veritatem ostendit, nullo tectorio offuscatur: ergo neque

*Scripturæ
veritas.*

humanis libris verborum deliciae sunt aspergendae, quæ potius veritatem celant, quam exornant.

O. Vide quam te facile ista dubitatione exoluo, oportet in primis, ut inquit Poëta, *secernere sacra profanis.*

Igitur in diuinis literis nullæ requiruntur orationis illecebræ, quæ sint animorum illices, nam in singulis

verbis diuina quædam virtus incedit, quæ non mouet, non suadet; sed penè cogit, agit, vim infert, & in pectore penitissimo

dominatur. At humana historia cui hæc vis penitus insita non est, ornatum desiderat, quo lactet, & se in animorum gratiam

insinuet, & infundat, quamuis vnum addo, non esse diuinas litteras omnis ornatus, & elegantiae expertes: imò nullum esse lumen oratoriae facultatis, quod in sacra pagina non cluceat.

28.

A. Hoc mihi gratissimum auditu foret, si tempus ad eam rem ferret; sed quia iam longinquum loquimur, vnum tantum scire ex te cupio. Hic historiae ornatus in antiquis solum, an

etiam nostri sæculi scriptoribus efflorescit? OR. Planè in vtrisque, & certè in nuperis ac recentibus quam maximè.

Nam Iouius mihi Ioue disertior videtur. Oforius Lusitanus, ut inquit Tiraq. sicuti nouissimè, ita eloquentissimè omni de nobilitate scripsit.

Tiraq.

Maffei, quem Muretus suspicit & veneratur, nulli veterum scriptorum secundus est.

A. Cur igitur non atteruntur manibus, non audiuntur in phrontisterijs, non denique iuxta, ac veteres historici celebrantur?

Quia antiqui scriptores ex multorum sæculorum diuturnitate conflatam gratiam conferuant: recentiores nondum satis suam fidem omnibus commendant: in illos nemo maleuolentia suffunditur: in

hos

hos plurimi inuidia agitantur. Nam, vt ingenioſe ingenioſus Vates,

Paſcitur in viuis luor, poſt fata quieſcit.

Tunc ſuus ex merito quemque tuetur honor.

A. Ita quidem res habet, virtutem incolumem odimus, ſub-
lataſam ex oculis querimus inuidi. Pronum eſt hominum genus
ingerere calumnias in præſentes; blande & benedice loqui in
abſentes. O Martialis querimoniam mihi replicas; cuius eſt de
hac re cantatiſſimum Epigram. Audi,

Eſſe quid hoc dicam, viuis quod fama negatur,

Et ſua quod rarus tempora lector amat.

Hi ſunt inuidia nimirum, Regule, mores;

Præferat antiquos ſemper vt illa nouis.

Ænius, & lectus, ſaluo tibi Roma Marone,

Et ſua riſerunt ſæcula Maonidem.

Ergo etiam illi ſcriptores, quibus qui modo ſuppares ſunt,
non admodum fauent, tuam tandem laudem ex antiquitate
conſequentur. A. Hiſtoria leges eleganter tradidiſti. Perge di-
cere de genere dicendi oratorio. O. Equum in planitiem prouo-
cas, Socratem ad diſputandum laceſſis, vt inquit Plato in Thæc. Plato.
teto, cum me oratorem ad dicendum de oratorio dicendi genere
inuitas. A. Certe de ſua quiſque arte conſulendus eſt artifex;
vnde ſapienter dicebat Philoſophus, tunc Reſpublicas fortuna-
tas fore, cum de ſuis artibus ſibi iudicarent artifices. O. Quid-
quid igitur hac de re ſcire velis, me vnum conſule, faxo vt ſcias.

Horat. *Orid. lib. 1.*
Amory Eleg. xv.
29.

Martial.

De hoc arg.
multa Hora.
2. epiſt. 1.

PROGYMNASMA V.

Oratorium dicendi genus quale ſit, & quo-
ruplex.

AVD. Videamus, qua modo re tam confidenter reſtas. 30.
Dicamabo, Oratorium dicendi genus quale eſt? OR. Oratorium.
Ciceronem audi in oratore; *Eſt inſigne, florens, pictum, & ex-*
politum orationis genus, in quo omnes verborum, omnes ſenten-
tiarum illigantur lepores. A. Quæſtionem ex procliui feciſti
palam. O. Quæcunque à te mihi proponatur, tam tibi erit in
procliui, quam eſt imber quando pluit. A. Quæro igitur vlte-
rius; hoc dicendi genus ſuperioribus, qui præſtat? O. Eo me
adigis, vt lucem tenebris componam. Crede mihi: minus di-
ſtant æra lupinis. A. Scorſim quidem à te ſentit Quintilianus; **Quinct.**
arbitr eſto illius verbis: *Mibi, inquit lib. 12. c. 11. vnum atque*

idem videtur benedicere, ac bene scribere, ergo sentit historicum dicendi genus oratorio affine esse, seu potius omnino geminū.
 OR. Fabij sermonem audio, sed non mentem, imò si haberet, quam mentem ei affingis, amens esset. A. Me ne ad eò elephantino corio tectum esse, vt errem à verbis tam perspicuis? OR. Fortasse, quæ sequuntur, legisti negligenter: non enim ibi de historia sermo est, sed de ipsa oratione scripta, quæ est monumentum actionis habitæ; quare solùm vult orationem, quo pacto scribitur, eodem pronuntiandam, daturumque operam oratorem, ne in ipso æstu dicendi excidat verbum aliquod ardens, vt vocat Tullius, quod postea reuocatum velit.

Cicero.
31.

A. Fateor iam in Fabio declarando incogitabilem me fuisse, perge tamen dicere, quod quærebam. Hoc dicendi genus difficultatis quantum habet? quantum dignitatis? ORAT. Tam est difficile, vt M. Antonius vir natura peracutus & prudens, disertos dicat se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Et nisi prima sequentem, honestum esset in secundis, tertijsque consistere: omnium, qui se studio eloquentiæ dediderunt, spes infringeretur, omnium languesceret industria; nolent enim experiri, quod se assequi posse desperarent. A. Cicronem mihi sapit oratio ista in oratore. ORAT. Certè. A. At

Cicero.

in hoc genere quanta dignitas? ORAT. *In eo, inquit Tullius, omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur.* Nam in quo homines exhorrescunt? quem stupefacti dicentem intuentur? quem Deum, vt ita dicam, inter homines esse putant? qui ornate, qui illuminatè, & rebus, & verbis dicunt, & in ipsa oratione quasi quendam numerum, versumque conficiunt; id est quod voco oratorium dicendi genus. A. Egregiè calleo iam tuum sensum. Partire nunc in sua membra hoc dicendi genus:

Idem.

& quod optimum iudicæ, fac vt sciam. O. *Rem difficilem, exclamat Tullius, atque omnium difficillimam: nam quotquot vsq; gentium extiterunt oratores, totidem genera dicendi floruerunt: in ipsa quodque ratione ita compositum, & limatum, vt nullum primum, nullum secundum videretur.* A. Aliarum artium mihi videtur hæc conditio. nam Polycletus in humana forma beltè ac decorè expolienda claruit sine æmulo: nihil tamen ausus

Plinius.

vltra genas, vt inquit Plinius, Phidias in Deorum habitu effigendo Deorum maiestatem æquauit; floridioris tamen picturæ imperitus. Demetrius similitudinis, quam pulchritudinis amantior, ad eò ad veritatem exprimebat; vt si aliquod ex illius operibus cum exemplari conferas; meritò, quod cecinit Martialis, vsurpare possim,

Martial.

*Aut utrumque putabis esse verum:
Aut utrumque putabis esse pictum.*

Itaque

Itaque horum nullus est, cui quicquam in arte sua deesse videatur. Idem prioribus de oratoribus esto iudicium. nam suauitatem Isocrates, subtilitatem Lyfias, acumen Hyperides, sonitum Æschines, vim Demosthenes habuit; quis eorum non egregius? & tamen quis cuiquam nisi sui similis? AvD. Rem miram, dissimilem similitudinem mihi narras, & dissimilitudinem confimilem O. Jam verò gravitatem Africanus, lenitatem Lælius, asperitatem Gæba, iucunditatem Catullus, profuens quidam & canorum Carbo dicitur habuisse: quis horum alijs non dissimilis? quis in suo genere non princeps? A. O fortunam eloquentiæ vbertatem, semper disparem, semper æqualem, semper aliam, semper eandem. O. Quid Cæsar, quid Antonius? hic vehemens, præmonitus; summa orationis varietate nulla aurium satietate. Ille novam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit prope singulare. Quis vquam res præter hunc tragicas penè comicè, tristes remisse, seueras hilare, forenses scenica prope venustate tractauit? Atque ita vt neque iocus magnitudine rerum excluderetur, neque grauitas facetijs minueretur.

A. Video iam quam se late diffundat eloquentia: tamen si quomodo fieri potest, orandi genera suis capitibus distingue: grandem à me inibis gratiam. ORAT. Quoduis munus à me optaueris, optatum ferēs; tot sunt igitur dicendi genera, quot sunt officia oratoris. A. At oratoris officia quælo enumera. O. Tria sunt, nempe vt doceat, vt delectet, vt flectat. A. Totidem ergo sunt dicendi genera. ORAT. Planè tuis verbis mihi præis. Vnum subtile ac tenue, quod docet: alterum modicum ac temperatum, quod delectat: tertium vehemens ac sublime, quod flectit. A. Qui fuerunt singulorum artifices? O. In primis omnium altrices Athenæ: at singulorum officinæ varix; subtilitas è Zenonis pericli; mediocritas è Lyceo Aristotelis; grauitas è Platonis Academia promanarunt. Av. Quo pacto hæc dicendi genera excoluntur? Primum, si singulis nata vitia fugiantur; quidam enim pro subtilibus se præbent squalentes, & ieiunos; alij pro mediocribus incertos, & elumbes; nonnulli pro grauibus tumidos & inflatos. A. Id mihi videtur Horatius in Poët. expressisse,

— *Sectantem læuia nerui*

Deficiunt, animiq; profusus grandia turget.

Serpis humi tutus nimum, timentuq; procella.

O. In Horatij sermone mentem agnosco meam; & in meo Horatianam: tantundem enim vterque valet. AvD. Quid deinde in singulis est curandum? Tenuis illa dicendi forma qualis esse debet? ORAT. Soluta quidem à numerorum vinculis;

nec

32.

Tull. 3. de
orat.

33.

*Tria orandi
genera.*

Horatius.

34.

nec vaga tamen, ut ingredi liberè non ut licenter videatur errare. A. Quibus verbis in hoc genere utendum? O. Vulgaribus, sed Latinis, elaborata concinnitas, auctoria delectationis, fucati medicamenta candoris omnia remouenda. A. Quid? Nulas ne adhibebit translationes? O. Non istud moneo: sed in loco, & quàm molliſſimas: minora lumina assumat, quæ erunt vehementer illustria repellat. A. Verba, quo pacto verbis coagmentanda? O. Aliquantulum negligentius: est enim hac in re, ut inquit Tullius, diligens quædam negligentia, quæ indicat de re hominem magis, quàm de verbis laborantem. A. Sententiarum vsus qualis erit? O. Crebrior esse potest: adhuc tamen verecundus. A. Qualis verborum ambitus? O. Angusti: qui valentiora latera non requirant.

Cic. in orat.

35.

Oratoris
vox, qualis.

A. Quæ vocis confirmatio? O. Suppressa, sed canora. A. V. D. Quæ corporis actio? O. A scena longissimè abhorrens. A. Equidem, si rectè mones, non admodum est difficile huius subtilis oratoris explere munus. O. Imò difficillimum: hic enim

Cic. in orat.

quamuis consuetudinem imitetur: tamen, uti Cicero auctor est, ab indisertis, re plus quam opinione differt. Itaque cum qui audiunt, illo modo confidunt se posse dicere; si conentur, infantes fiunt. Nam oratoris subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est experienti minus. A. Subtilis oratoris partes subtiliter explicasti; ad modicum ac temperatum veniamus. O. Hic quidem, inquit Cicero, neque utitur acumine subtilis, neque fulmine sublimis; vicinus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps, vel potius utriusque, expertus. A.

Idem.

Quæ sunt propria huius ornamenta? O. Facilitas & æqualitas: aliquos tamen addit, ut in corona toros, translationibus frequens; figuris iucundus, egressionibus amœnus, compositione apertus, sententijs dulcis; lenior tamen, ut amnis lucidus, & virentibus utrimque syluis inumbratus.

Quintil. lib
12. c. 10.

A. Iam verò in copioso oratore qui netui? quæ vires? O. R. A. Sanè plusquam Herculeæ: modò enim perfringit, modò irrepit in sensus: inserit nouas opintones, & vellit insitas; iudicem vel nitentem contrà fert, cogitque ire, quàm rapit. Denique tanquam fluuius pleno inundans alueo, sylvas præ se agit, saxa deuoluit, pentem indignatur. A. V. D. Rectè comparas. nam & Homerus Vlyſſis facundiam hybernis niuibus ex montium supercilijs in torrentem, abeuntibus comparauit. Sed ex his tribus dicendi generibus, cui primas defers? O. R. Vnumquodque in sua causa præstantissimum. Subtile in oratione pro Cicerina præsertim elucet; ubi res ambiguæ distinguuntur, inuolutæ explicantur. Temperatum in lege Manilia grandescit; ubi Pompeij laudes modicis luminibus illustrantur. Sublime pro

36.

Homerus.

Rabirio

Tulliana
dictionis
laudes.

Rabirio fulminat, ubi in omni genere amplificationis exardescit oratio. Si tamen vnum sit præ cæteris eligendum, quod optabis? Non dubito, quin vehemens: quia in illa contentione dicendi magis exultat eloquentia, magis animi inflammantur. Quintil. lib
12. c. 10.

AVD. Fabio pedarius auditor es.

ORAT. Ita planè; sed & Plinio hæreo iuniori. qui oratorem nescio, quem nimis in dicendo parcum, & sanum eò solùm peccare dicit, quia nihil peccat. AVD. Quid? Efferni ita debet orator, ut furere apud sanos, & inter sobrios bacchari videatur.

ORAT. Minimè vero gentium. Sed quando res ita postulat, erigi, attollique debet; & interdum etiam efferuescere, ac sæpe accedere ad præceptis: maior enim laus consequitur ruentem ex alto, quam humiliter reptantem. A. Præclare: sed quam magis probas orationem, quæ ex vno constat, an quæ ex omnibus dicendi generibus temperatur?

OR. Hanc posteriorem; quia non solùm delectat, sed etiam sine satietate delectat. A. An splendidissimus dicendi ornatu per totam orationem æquabiliter fusus, vllam afferre potest satietatem etiam ineptè fastidientibus?

ORAT. Dixi. nam, ut inquit Tullius, *in omnibus rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est.* AVD. Mea me sententia dimoue exemplis, si quid agis. nam me quæ summa voluptate impellunt, hæc iuuant, hæc beant.

ORAT. Volentem rogas; meam in dictionem aures indito. In primis tabulæ fulgentissimis illuxæ coloribus à se oculos alienant. Illæ, in quibus umbra est, & recessus, quò magis id, quod est illuminatum; extare, & eminere videatur, capiunt, & oblectant. A. Ita planè.

ORAT. Musica ex certis vocibus & seueris, licet in primis numerosis; nullis tamen interuallis distincta, aures vulnerat, & obtundit. illa, in qua sunt molles & delicatæ flexiones; in qua errantes & falsæ vocalæ audiuntur; in qua sonus modò continuo spiritu trahitur in longum, modò variatur inflexo, modò distinguitur conciso, modò copulatur intorto; modo promittitur reuocato, modò infuscatur ex inopino, & paribus vocibus interquiescit; illa, inquam, in audiendi sensu, nullam non mouere potest illecebram voluptatis. AVD. Non secus quidem est ac loqueris. ORAT. Vnguentis summa, & acerrima suauitate conditis, minus delectamur; quæ moderata sunt, neque nimis austerè pungunt, & irritant sensum, auidius captantur. AVD. Conuenit mihi tecum in hac re.

ORAT. Mellitissimas placentas, vel gustatus. qui sensus est ex omnibus maximè voluptarius, aspernatur, ac respuit: quæ modica dulcedine condiuntur, etiam in illis, qui sunt delicatissimi fastidij edendi concidant appetentiam. AVD. Vero si quid verius,

verius, hoc ipsam ais. OR. Quid? in ipso tactu mollitudinis & leuitatis modus est; & sicuti herinaceus affricus pungit: ita butyraceus parum recreat; ex utroque temperatus iucundius titillat.

59.

AVD. Ais id, quod est. OR. Sic igitur optimus orator non est semper idem, sed in diuersis causis diuersus; imo in eadem parua subtiliter, modica temperate; grandia vehementer tractare debet. Si in vno tantum genere persistat, proculdubio auditorum animi nauseabunt. A. Luculente tuam sententiam confirmasti; vnum peto; suntne etiam poëta huius tripartite varietatis moderatores? O. Sunt quidem, sed qui maxime, subtilitatem in Bucolicis, mediocritatem in Georgicis, maiestatem in Æneide, Mantuanus effinxit. A. Hæc quidem in diuersis poematis; at in eodem nescio an tanta varietas includatur. O. Iam scies, si me audias. Vnam Æneida triplex dicendi character illustrat; perlege, quod aio, noueris; imo quod mirere, eandem sententiam, tanquam triformis sit, triplici dicendi figura poëta distinguit. A. Quænam illa sit, ostende quaeso. O. Vnum Troianum excidium trifariam versat; audi subtiliter expressum.

Virg. 3. Æn.

Et campos ubi Troia fuit.

Macrob.

Ecce paucissimis verbis & subtilissimis maximam ciuitatem hausit & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam. A. Subtilius dici non poterat; nec poëta sententia à te subtilius explicari. O. Scilicet non meis, sed Macrobij verbis vsus fui. Iam attende temperatam dictionem.

5. sat. I.

3. Æneid.

*Postquam res Asia, Priamiq; euertere gentem
Immeritam visum Superis, ceciditq; superbum
Illum, & omnis humo sumat Neptunia Troia.*

Ecce dicendi genus, in quo nec præceps breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec latitia pinguis. A. Moderata quidem dictio, quamuis si aliquo inclinet, ad grauitatem spectare videatur. O. Ita quidem est: sed vide iam copiosissimam dictionem,

2. Æn.

*Venit summa dies, & ineluctabile tempus
Dardania; fuimus Troies; fuit illum & ingens
Gloria Teucrorum; serus omnia Iuppiter Argos
Transsuli, incensa Danaï dominantur in urbe.*

Macrob. cit.

Quis fons, quis torrens, quod mare, tot fluctibus, quot hic verbis inurdauit? A. Cumulatissime tuum munus perfoluisti, neque mihi superest, quod de vniuerso dicendi genere exquiram. O. Ergo cum iam constet, quid sit ars dicendi, & quid artis nomine, & quid dicendi verbo intelligatur: alia nostri muneris propria exæquamur.

* * *

PRO-

PROGYMNASMA VI.

De materia Rhetoricæ.

AVD. Estne oratorix cum cæteris artibus commune, cer-
 tam aliquam materiam habere, circa quam versetur? 40.
 O. Sane alias ab artium choro releganda foret. A. Cedo, quæ-
 nam illa sit. O. Quæcunque quæstio proposita. A. Ergo nulli
 sunt termini, quibus inclusa eloquentia teneatur. O. Rem i-
 psam ais: libere vagatur eloquens, ut inquit Tullius, & in im- Cic.3.deOr.
 mense rerum omnium campo libere spatatur; atque ubicun-
 que consiterit, consistet in sicco. A. Hic me animus deficit;
 & cum eloquentiæ comparandæ in tam arduo sit spes, expers
 omnino fio. O. Bona de spe ne decide: nam, ut inquit Fabius,
 cum natura perfectum oratorem esse non prohibeat, turpiter de- Fab.1.1.c.10
 speratur, quod fieri potest. A. Frigidam suffundis prope iam exa-
 nimato; sed si tibi constat, nemo esse poterit omni laude cu-
 mulatus orator; nisi erit omnium rerum magnarum atque ar-
 tium scientiam consecutus. O. Ciceronis verbis tibi satisfa-
 ctum volo; Oratori, inquit, omnia, que sunt in hominum vi- Cic.3.deOr.
 ta, quæsitæ, audita, lecta, disputata, tractata, agitata esse
 debent. A. Ergo non magis è Rhetoricorum scholis, quam
 è Philosophorum spatiis prodit eloquentia. O. Ita M. Tullius
 in Oratore, & alibi, Non solum, inquit, acuenda nobis atque Idem
 producenda lingua est, sed onerandum complendumq; pectus ma-
 ximarum rerum & plurimarum suavitate, copia, varietate.
 Et fortasse hæc causa est, quare Vlysses eloquendi scitissimus
 fingebatur ab Homero, non primoribus labris cadere, sed ex al-
 to pectoris recessu orationem trahere, vbi suam sapientia se-
 dem collocarat.

A. Iam intelligo, quamobrem M. Tullius non illiberaliter
 iocatur in Coracem imperitum Rhetorem: qui suis auditori- 41.
 bus nullum de Philosophiæ præceptis instillabat; Corax, in-
 quit, tanquam coruus excludebat pullos suos in nido, ut inde euo-
 larent clamatores odiosi ac molesti. O. Appositè quidem M.
 Tullius imperitos rabulas, ineptosq; veteratores cornis croci-
 tantibus comparauit. A. At tuam in sententiam, telum quod-
 dam, amentatum ita libro. Socrates totius Græciæ iudicio,
 omnium qui bonarum artium altiores & creditores essent, fa-
 cile princeps; sentiendi & ornate dicendi sapienter facultates
 separauit, in cuius verba ita consequentes Philosophi iu-
 rarunt, ut dissidium illud facerent quasi linguæ atque cordis:
 aliosq;

aliosq; bene sapere, alios benedicere affirmarent. Ergo ne tantorum hominum eleuetur & extenuetur authoritas, fatearis necesse est, eloquentiam & sapientiam, in sua quaque regione seorsim habitare. O. Scio quidem factum olim hæc doctrinarum diuortia, vt Philosophi, quemadmodum loquitur M. Tullius, in mare superum & portuosum defluerent: oratores in mare inferum & scopulosum laberentur. Illi, tanquam mystæ tacitam sapientiam tenerent; illi vero, tanquam blaterones stultam garrulitatem conseruarent: nego tamen propterea inueteratam eloquentiæ cum sapientia germanitatem rescindendam. A. Quid ergo? tantos viros errasse dixeris? O. Istam apud eos contumeliam ponere non ausim, sed fortasse illos tenuit negotiorum satietas; ferriari à causis publicis, alcedonia esse in foro voluerunt; vtque se totos in libros abderent otiosius dicendi exercitationem neglexerunt.

42.

A. Melius igitur Aristoteles, qui Isocraticam æmulatus disciplinam, quæ semper eloquentiæ floribus vernabat, rerum cognitionem, quam omnis ornatus & elegantia expertem atque inopiosam, eatenus inculcauerat, deinceps cum orationis lautitia coniunxit. O. Ita plane; ideo Philippus Macedo, cum Alexandro filio Doctorem acciuit, à quo ille & intelligendi præcepta acciperet & loquendi; illudq; sapientissimo Regi frequenter erat in ore, *non tam bene secum egisse Superos, cui talem*

Affinitas inter Rhetores & Philosophos.

silium donassent, quam cum filio, cui talem præceptorem præstissent. Itaque illos probo oratores, quos cum audias dubites, Philosophos ne orantes, an oratores philosophantes audire tibi videaris. A. Quid tamen, si alterum sit optandum? Vtrum eliges infantiam sapientis, an incitiam loquentis? O. Malim quidem cum Cicerone indisertam sapientiam, quam stultitiam loquacem. A. V. D. Mea item sic est ratio; & sic animum induco meum. Sed quas præsertim artes colat, necesse est, qui oratoriam meditatur? O. R. Omnes profus. A. V. D. Etiam ne fordidas & ancillares? Ne istas quidem repudiet. Merito enim laudatur Eleus Hippas, qui cum Olympiam venisset maxima illa quinquennali celebritate ludorum gloriatus, cuncta pene audiente Græcia, nihil esse in vlla arte rerum omnium, quod ipse nesciret, neque solum eas artes, quibus liberales & ingenuæ doctrinæ continentur; sed humiles quoque & abiectas; annulum quem haberet, pallium quo amictus, soccos quibus indutus esset, se sua manu confecisse. A. V. D. Mirum quantis ex angustiis oratorem educere ausus es, & in maiorum suorum regno collocare.

Oratores clarissimi, & simul Philosophi.

43.

O. R. Quid de Gorgia Leontino? qui apud Platonem de omni re quæcunque in disceptationem vocaretur, se copiosissime

sime dicturum esse profitetur, & in frequentissimo conuentu, de qua quisque re vellet audire, eloquentissime dissertauit. A. Magnam gratiam à tota Græcia inire debuit tam sapiens antistes eloquentiæ. O. Scilicet aurea statua illi posita est Delphis, cum cæteris tantum inaurata erigeretur. Quid hoc discrimine indicatum? O. Aliorum eloquentiam inani verborum apparatus solum esse circumtectam huius orationem, non solum verborum luminibus splendescere, sed etiam prædiuite rerum supellectile mirabiliter coruscare. A. Optime istud consultum est: at remouendi ne sunt à dicendi munere, qui non fuerint aliarum artium disciplinis bene initiati? O. Imo penitus protelandi; sunt enim isti quasi declamatores ad clepsydram latrantes: quorum vnum Cæcilianum multa incondite blaterantem, & crebro haustu hærentes fauces refrigerantem Martialis lepide, quod est illius ingenium, hortatur, vt de clepsydra bibat, quo fitius exhausta oranti silentium indicat.

*Vt tandem saties vocemq; sitimq; rogamus
Iam de clepsydra Cæciliano bibas.*

Martial.

A. Perridicule istud dictum: sed in hominem, qui fufissima utebatur oratione; mitius cum illo ageret Poëta, si breuiores in angustias cogeretur. O. Minime vero: nam imperiti oratores in ipso statim limine offendunt. Vnde Cæcilium Tullius nulla rinctum eruditione exordiri aggredientem tacere iubet, quasi proluxa oratione perorantem. Igitur non à verbis solum, sed à rebus præsertim orationis dignitas & venustas petenda est; verba, Rhetorica procutit; res, Philosophia subministrat; vtramque colere debet, qui de quacumque quæstione proposita se copiose dicturum profitetur: sin minus, aut oratoris nomen cum ignominia relinquet, aut cum iniuria retinebit. A. Scio, quo in loco versatur eloquentia, eo mihi aditum per industriam patefaciam.

44

Hucusq; Auctor operis.

* *
*

BREVE RHETORICES
Compendium.

CAPVT I.

De natura Rhetoricæ.

45.
Rhetoricæ
definitio.
Tull. 1. de
Orat.
Quinçtil.
l. 2. c. 15.
Tria dicen-
di genera.
Rhetoricæ
officium.
Rhetoricæ fi-
nis.
Quæstio du-
plex.

Rhetoricæ est ars dicendi. *Ars* est, quæ dat rationes cer-
tas & præcepta faciendi aliquid, quæ habent ordinem,
& quasdam errare in faciendo non patientes vias. *Dicere* est
ornate, grauitèr, & copiose loqui. Dicendi genera tria nume-
rantur, Demonstratiuum, Deliberatiuum, Iudiciale. *De-*
monstratiuum est illud, in quo aliquis laudatur, vel vitupera-
tur. *Deliberatiuum* illud, in quo aliquid suaderetur, vel dissuade-
tur. *Iudiciale* illud, in quo aliquis defenditur, vel accusatur.
Rhetoricæ officium est, dicere apposite ad persuasionem. *Finis*,
persuadere dictione. *Materia*, quæcunque quæstio proposita.
Est autem quæstio duplex, infinita & definita. *Infinita*, quæ
à Græcis dicitur *Thesis*, à Latinis *Propositum*, est illa, quæ la-
tissime vagatur à priuata controuersia auulsa: qualis est illa,
sitne militaris ars Reipubl. salutaris? *Definita*, quæ à Græcis
dicitur *hypothesis*, à Latinis *causa*, est illa, quæ singulari aliqua
persona, vel loco, vel negotio circumferibitur: qualis illa, sitne
Demosthenes Ciceroni præferendus?

CAPVT II.

De diuisione Rhetoricæ.

46.
Rhetoricæ
partes nume-
rantur & de
scribuntur.
Tull. 2. de
orat.
Quinçtil. 3.
c. 3.
Eloquentiæ
tribus rebus
comparatur.

Rhetoricæ partes traduntur quinque, Inuentio, disposi-
tio, elocutio, memoria, pronuntiatio. In hunc chorum
quidam *iudicium* includunt, quidam excludunt: posteriores
prioribus antepono. *Inuentio* est excogitatio rerum verarum,
aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. *Dis-*
positio est rerum inuentarum in ordinem distributio. *Elocutio*
est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem ac-
commodatio. *Memoria* est firma orationis perceptio. *Pronun-*
ciatio est ex rerum & verborum dignitate corporis & vocis mo-
deratio. Eloquentia ex his quinque partibus conflata tribus re-
bus comparatur, Natura, arte, exercitatione. Quænam ex his
plus

plus conferat adiumenti, nodus est, quem multi priusquam soluant, sudant & exudant. Ita sentio. Hæc tria præsidia Eloquentiæ comparandæ sibi inuicem cedunt & excedunt. Nam in inventione ac dispositione informanda primas obtinet natura. In elocutione excolenda arti tribuo primatum. In acuenda memoria, pronuntiationeq; limanda exercitatio præsertim dominatur.

Ars, natura, exercitatio in eloquente cõparantur. Tull. 1. & 2. de orat. Quint. 1. 3. c. 5.

CAPUT III.

De Inventione.

PRIMA Oratoris cura eo collimat, ut inueniat argumenta, quibus auditori persuadeat. Est enim *argumentum* probabile inuentum ad faciendam fidem. Diuiditur in insitum & remotum. Illud est, quod in re inest, de qua agitur: hoc, quod extrinsecus assumitur. Ad eruenda argumenta propotuit Aristoteles quosdam locos, quos argumentorum sedes Rhetores appellant: sedecim quidem ad argumenta insita: sex tantum ad remota. Nam argumenta insita, alia sunt à definitione, alia à partium numeratione, alia à notatione: alia dicuntur coniugata, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrariis, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta vero remota sunt præiudicia, fama, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes. Singula verbis singulis perstringo.

47.
Argumentũ quid? Argumentũ duplex, Aristot. Sedes argumentorum.

CAPUT IV.

De argumentis insitis & remotis.

PRIMUM est à definitione. Ut si ita argumenteris, Animal rationis compos suos debet ratione moderari appetitus: homo rationis compos est; ergo appetitus suos ratione moderetur. Secundum à partium enumeratione. Ut si probare velis, cœlum non esse aliquod ex primis rerum fundamentis, quæ Philosophi vocant elementa, ita argumentum concinnabis. Prima rerum initia sunt quatuor, terra, aqua, aër, ignis. Cœlum non est terra, quam terimus; non aqua, qua nauigamus; non aër, quem haurimus; non ignis, qui vicina corpora helluatur.

48.
Primum argumentum à definitione secundum à partium enumeratione.

- Tertium à notatione.* Ergo ex primis rerum initijs nullum est. Tertium à notatione, seu etymologia, ita deducitur. Consul ille est, qui reipubl. consulit: ergo qui illam euertit, consul non est. *Quartum à coniugatis.* Quartum à coniugatis, id est, à verbis eiusdem generis variè commutatis, Sic. Sapiens ille est, qui sapienter loquitur, & sapienter tacet; sed qui tacenda loquitur, & dicenda tacet; neque loquitur, neque tacet sapienter. ergo sapiens non est. *Quintum à genere.* Quintum ex genere. Est autem genus res, quæ plures diuersæ naturæ suo ambitu coërcet. Vt virtus, quæ ad plures virtutes, prudentiam, iustitiam, & ceteras funditur, ac propagatur. Ita ergo à genere argumentum constructur. Omnis virtus est expetenda: prudentia est virtus; ergo expetenda est. *Sextum à forma.* Dicitur autem forma natura illa minus ampla, quæ generis amplexu continetur: vt auaritia, quæ sub vitio, tanquam sub natura capaciorem numeratur. Sic igitur à formâ conficio argumentum: Auaritia est vitium; ergo omnis auarus vitiosus. *Septimum à similitudine.* Septimum à similitudine. hoc modo: Sicut auro amicitia, ita igni labor comparatur: sed auri probitas nusquam melius spectatur, quàm in igne; ergo amicitia nunquam apertius dignoscitur, quàm in mole ingruentium laborum. *Octauum à differentia.* Octauum à differentia ita ducitur: Barbarorum hominum est in diem viuere; ergo sapientum consilia sempiternum tempus spectare debent. *Nonum à contrarijs.* Nonum à contrarijs ita: Bello nihil reipubl. perniciosius; ergo pace nihil reipubl. salutarius. Item, nihil est, quod magis expetatur, quam vita, ergo nihil est, quod magis timeatur, quam mors. Item fugere militem crimen est grauius puniendum; ergo fugere Imperatorem flagitium est non nisi morte ipsa expiandum.

49.

*Decimum ab adiunctis.**Vndecimū ab antecedentibus.**Duodecimū à consequentibus.**Decimum tertium à repugnantibus.**Decimum quartum à causis.*

Tandem omnis homo est laudis appetens; ergo si quis est, qui ad laudis studium non accendatur, homo non est. *Decimum ab adiunctis,* Regem comitantur insomnia, fastidium, solitudo, taciturnitas: ergo aliqua cura mentem pungit, & exulcerat: aliqua ægrotudo animum exedit, intimaque præcordia elidit. *Vndecimum ab antecedentibus.* Ortus est Sol; ergo dies est. Et hic locus eò differt à proximo; quia antecedentia necessariò cum consequentibus coherent, non tamen adiuncta, cum ijs, quibus adiunguntur: vt ex positus exemplis liquido patefit. *Duodecimum à consequentibus.* Dies est; ergo ortus est Sol. Item, ingenti deformatus es cicatrice; ergo plagam accepisti luculentam. *Decimum tertium à repugnantibus.* Amicus amicum amat; ergo conuicijs nunquam insectatur. *Decimum quartum à causis.* Se ipsum efficere nihil potest; ergo vnus est rerum omnium effector, & molitor Deus. Item homo non viuit, vt edat; sed edit, vt viuat: ergo non debet se ad pastum, & volupta-

voluptatem abiicere, ut bellua ventri seruiens, & abdomini. Item humanus animus immortalis est; ergo homo immortalitatem spectare debet. Tandem, corpus hominis prouum est ad vitia; ergo ab eius societate & contagione animus ad virtutes erectus seuocandus est. Decimum quintum ab effectis, *Decimum* ita struitur. Virtus facit laudem, voluptas infamiam; ergo *quintum* ab sequenda virtus est, voluptas fugienda. Decimum sextum effecti. à comparatione maiorum, ita fiet. Boni milites pro laude *Decimum* mortis lubeunt acerbitatem; ergo exilij molestias facilius de- *sextum* à cō uorabunt: à comparatione minorum sic. Humana felicitas *paratione* magni ab omnibus æstimatur; ergo plus æstimari debet ab o- *maiorum*, mnibus æterna: à comparatione parium sic. In iuuenem viri- *minorum* & bus, seniorumq; consiliis æque Reipubl. salus continetur: ergo *parium*. utriusque sunt paribus beneficiis tumulandi.

Hæc de argumentis infortis: iam de argumentis remotis, *Argumenta* quorum primum est *præiudicium*, à quo ita duci potest argu- *remota*. mentum. Parricidæ quoties ab incorruptis iudicibus præiudi- *Præiudiciū.* cati sunt, toties capite damnati: ergo qui modo iudicantur, abire non debent impuniti. A fama sic. Decantatissimum est *Fama.* apud omnes, hunc reum esse immunem à culpa; ergo immunis esse debet à pœna. A tabulis sic. Publicis tabulis constat, à reo *Tabula.* plus acceptum, quam datum; ergo cogi debet ad reponendum in integrum. A tormentis sic. Ab hoc homine in quæstionem *Tormenta.* vocato nihil potuit extorqueti; ergo totius causæ in seius credendus est. A iureiurando sic. Hic iuratam fidem interposuit, *Iureiurandū.* nullam in se culpam hæere; ergo religiosus cum sit, culpam contraxit nullam. A testibus sic. Multi testes, atque ij locuple- *Testes.* tes, huic reo patrocinantur; ergo eius partes superiores proculdubio videntur.

CAPUT V.

De his, que inuenienda sunt ad genus dicendi demonstratiuum.

CVM in genere dicendi demonstratiuo laus & vituperatio includatur, de laude tantum dicam: unde, quid de vituperatione dici debeat, facile colligetur. Finge igitur aliquem tibi proponi dilaudandum. Tria præsertim tempora vestigabis, è quibus laudationis materiam expromes: antequam vixerit, quando vixerit, postquam vixerit. In primo diligenter explorabis parentes & maiores illius, quem suscipis laudandum, qui si clari fuerint, expendes, quanta ab iis in alumnium

gloria diriuetur. Si obscuro, ponderabis quanta ijs ab alumno dignitas conferatur. Pari modo considerabis patriæ dignitatem, vel humilitatem, quæ si fuerit nobilis, suam in alumnum transferet claritatem: si abiecta, suum ab alumno mutuabitur splendorem. Iam verò si vlla signa, si vlla prodigia, si vaticinia vlla natalem eius diem præcesserunt; mirum quantam eius laudationi afferet maiestatem. Item si spes hominum, temporum calamitas, plurimorum vota, & studia partum illum à Deo flagitabant, in immensum laudationi cumulus accrescet. Iam ad tempus, in quo vixit, gradum facies. Vbi considerabis quæ illum bona circumfluxerint. Omnia ad tria capita reuocantur. Bona externa, bona corporis, bona animi. Bona externa, vt opes, honores, amici, omniumque fauor & beneuolentia.

Bonoriū triplex genus.

Tull. l. 2. de orat.

Quinctil.

l. 3. c. 7.

Opes si affuerunt, laudabitur eius lautitia: si defuerunt, eius frugalitas commendabitur. Honores, si vllos in republ. comparauit, grande ministrabunt laudationi argumentum: si nullos habuit, confirmabis nihil id eius dignitati derogasse, cum præstet honores meruisse, quàm habuisse: meruisse illum ob singularem animi virtutem, non habuisse ob iniquam temporis conditionem. Ab amicis multiplex laudandi ratio promanat: ex bonis, laudabitur eius bonitas: ex sapientibus, eius sapientia: ex fortibus, eius fortitudo: ex nobilibus, eius nobilitas, cum plerumque non nisi pares paribus amicitia nudo copulentur. Quòd si amici fuerint improbi, ignaui, insipienti, ignobiles; adhuc nihilominus eius gloria efflorescet, si ostenderit, tantam illius virtutem extitisse, vt etiam in ea hominum face, & colluione mirabiles sui amores excitatit. Sin autem amicos habuit paucos, o fores plurimos: idcirco diceas hoc ipsum contigisse, quia improbi homines, & conscelerati, quàm illius virtutem imitari non poterant, execrari, quàm laudare maluerunt.

Bona corporis.

Bona corporis sunt, forma, robur, facilitas ad quælibet externa munia obeunda. Forma, etsi minimum, vllum tamen continet laudationis argumentum. Statura cum dignitate procerâ, frons cum grauitate iucunda, incessus non Iunonij more alitis superbus, sed sine superbia imperiosus. Roboris non exigua laus est, ad reprimendos hostiles impetus, ad faciendas validas impressiones, ad perfringendos aggeres, ad labefactandas turres, ad omne bellicum munus impigre capessendum. Iam verò illa facilitas ad canendum in voce, ad architectandum in manibus, ad saltandum in pedibus, ad natandum, ad luctandum, ad digladiandum in toto corpore, copiosam laudationis supellestem subministrat.

Bona animi

Bona animi sunt, scientia, & virtus. Vtraque est multiplex, vtraque materia laudandi singularis. A scientia, quam sic ordixi poteris dictionem, fuisse

fuisse illum, quem laudas, ad dicendum copiosum, ad differendum subtilem, ad philosophandum acutum, ad omnem artem, ad omnem disciplinam natura ipsa comparatum.

A virtute præcipua laudatio desumetur : sola enim virtus
 absque aliorum bonorum comitatu laudabilis est, totus simul *Laus palma*
 aliorum bonorum chorus, in quo restim non duclerit vna virtus, *ria a virtute*
 contemnendus. Diligenter ergo expendendum est, quid in Prudentia opportune; quid in Iustitia integre; quid in Fortitudine strenue; quid in Temperantia moderate vnquam egerit : qua beneficentia in homines, qua pietate in patriam, qua religione in Deum excelluerit : quid boni fecerit, quid mali fugerit; quod probitatis ad posteros transmiserit documentum. Hæc de tempore, quo vixit; tandem ad illud postquam vixit, veniendum. In quo deplorata mors, laudata vita, decorata præmiis virtus non inania præbent laudationis fundamenta. A communi luctu orationem ita duces, fuisse magnum virum, *Luctus communis.*
 quem abesse, omnes ægre patiantur: præstantem, quem omnes velint immortalem; beneficum, cuius malum excruciet vniversos : communes lachrymas fuisse publicos testes probitatis; & cum nihil cum dolore amittatur, nisi quod cum amore possidetur; charum omnibus fuisse illum, cuius interitus fuerit omnibus luctuosus. A vita laudata ita encomia deriuentur; *Vita laudata.*
 eum esse, quem summi, infimi; probi, improbi; amici, inimici laudent, efferant, deprædicent, plenis, vt aiunt, tibiis decantent: ab vno vel altero laudari, infirmum esse virtutis testimonium : ab omnibus simul prædicari, firmissimum esse probitatis monumentum. Laudes, quæ in hos tribuuntur, adulatrices esse; quæ post obitum euulgantur, synceras recte factorum ornatrices. A virtute præmiis decorata, ita excurret oratio, illum *Virtus præmiis ornata.*
 esse, cui Respubl. honores decreuerit, simulachra excitarit, epitaphia inscripserit : vt siquidem eius virtus immortalis esse non poterat, eius tamen recordatio præmiis fieret sempiterna. Illæ etiam laudes pro tempore mortem consequente afferri possunt, quas benemorati liberi parentibus, vites conditoribus, leges latoribus, artes inuentoribus, instituta auctoribus tribuere consueuerunt. Ex his alijsq; similibus fontibus amplissimum laudationis flumen emanabit.

* *
 *

CAPVT VI.

Quid oporteat inuenire ad genus dicendi deliberatiuum.

52.
*Deliberati-
 uum dicendi
 genus.*
*Quint.lib.3
 c.7.*

Deliberatiuum dicendi genus continet suasionem & dissuasionem. De suasionem dicam: nam dissuatio quid requirat, ex contrario deprehendes. Vt igitur res fiat illustrior exemplis, finge deliberari apud Lusitanos, sitne suscipienda nauigatio, qua regiones vltra Oceanum positæ explorentur? Hoc vt persuades expedire, tria ostendas necesse est: rem fieri posse, esse honestam, esse vtilem. Rem fieri posse, in primis quia plagas illas esse, non est dubium, cum ex Mathematica ratione constet, ab ora Mauritanæ continentis ac perpetuas regiones vltra æquatorum extendi, quæ si minus pedibus propter immodicos ardores ac vastas solitudines, tamen nauibus adiri possunt & occupari. Deinde quia etsi maris immensitas, ventorum crebritas, vndarum atrocitas à nauigando deterreat; omnis tamen aduersa fortuna ferendo fortiter, si perseverantia non desit, superatur. Rei honestas facile patebit, si ostendas, quantam olim gloriam Cretenses, Mysij, Troiani, Cathaginenses, Corinthij, Erythræi, cæteriq; præstantes viri nauigando compararunt: quorum multi eo nomine non solum maris domitores dicti sunt, verum etiam diuinos honores meruerunt. Vnde facile conicies, Lusitanos maiorem gloriam apud posteros habituros, si non tantum maritimas oras trepidi & cunctabundi legant vt illi; sed etiam in altum alacres & constantes inuehantur, vt nemo antea actis sæculis ausus est. Iam vero rei utilitas nullo negotio ostendetur, si confirmes in illis locis maximam esse pretiosarum rerum egestatem. Fieri igitur posse, vt nostris mercibus eo transmissis peregrinæ ad nos diuitiæ deferantur; atque ita paruo sumpto magnum lucrum comparatur.

53.
*Genium au-
 ditoru scru-
 tandum.*

Verum vt propositum suadendi finem facilius consequaris, antequam ad dicendum venias, diligenter scruteris necesse est mores & ingenia illorum, apud quos dicturus sis: nam si timidi fuerint & inertes, de facilitate rei plenius diseres & copiosius: ne succumbant, ne desperent, ne adhuc in littore frangantur; facile superari, quidquid laboris fortiter inchoatur; pierumque secundos exitus optimis iniis respondere; nunquam prosperam fortunam audacibus ceptis defuturam. Si animosi fuerint, & laudis audi; dices de rei honestate luculentius;

tius; nihil homine dignius, quàm honorem; hunc, si vita ematur, vili emi:adeunda pericula, exorbendos labores, omnes cœli marisq; iniurias deuorandas, vt tantula gloria colligatur; ne dum vt immensus ille laudis cumulus reportetur, quem tam illustribus nauigatio promittit: ex qua certissimè speratur fore, vt patria dignitas clarior eluceat, nomen gloriosius efflorescat, Imperium augustius propagetur, omnium virtutum celebritas magnificentior ad posteros transfundatur. Si tandem auari fuerint, & minimi etiam lucri studiosi aucupes; rei vtilitatem exaggeres oportebit: ostendas ergo nihil omnium votis accedere posse fructuosius, quàm tot gemmas, tot aromata, tot stragula, tot anaglypha, tot murrhina, tot præsidia morborum, tot irritamenta gulæ, tot lenocinia cultus, tot ornamenta ædium, tot auri argentiq; talenta, tanquam diuitiarum flumina in Lusitaniam quotannis deriuari. Si verò dicendum sit in concione, quæ ex hac triplici auditorum varietate coalescat, ita oratio temperanda, vt in alijs possit periculorum timorem consopire, n alijs gloriæ studium exaugere, in alijs opum auaritatem inescare. Atque ita omnes seu his, seu illis inducti argumentis ad rem alacriter suscipiendam erigentur.

C A P U T V I I.

Quid in genere dicendi iudiciali requiratur.

Hoc dicendi genus iam diu aboleuit; cum lites nostra tempestate multo aliter, quàm priscais seculis, intendantur. Sed ne vlla pars veteris eloquentiæ relinquatur inexplorata; dico paucula quædam, quibus hoc dicendi genus locupletetur: & ne multus sim, missa accusatione, de illustranda defensione sermo habeatur. Ades igitur alicui rei in iudicio patronus. Vt illum mortis laqueis expedias, de tribus tibi agendum est, de causa, de reo, de iudice. A causa, si leuis fuerit, facilis tibi defensio nascetur. Dices, iniquius esse leuia peccata grauius pœnis coerceri, quàm atroces culpas leuibus supplicis castigari: hoc enim vllam speciem induit pietatis, illud non nisi à crudelitate, proficiscitur: simulatam verò lenitudinem minus esse reip. periculofam, quàm apertam dicitatem. Quidquid tamen sit ea de re, certè indignissimum esse tantulam ob iniuriam atrocissimam pœnam irrogari; agi in crucem, cui verbum exciderit, publicari omnibus bonis, qui minimum intulerit damnum; mitti in exilium sempiternum, qui leuissimam

54.

Genus iudiciale.

Tria sumenda ad dicendum.

A causa argumenta deducuntur.

Argumenta a causa capitali.

legem violarit. Si verò causa fuerit capitalis, acrius tibi instendum est, vt eam vel refellas, vel excuses. Refelles, si ostendas, erimen illud à reo alienum; diuersis locis & crimen editum, & reum commoratum; accusatores maleuolos, testes corruptos in vnus interitum innocentis conspirasse. Excusabis, si probes in scium fecisse, vel inuitum; in scium, quia feram credit, hominem interfecit: inuitum, quia ne percuteretur, percussit; ne truncaretur, trunçauit; ne occideretur, occidit. Iam à reo ita duces argumenta; illum esse de rep. benemeritum, propulsaſſe hostes, auertisse calumnias, nutriuisse studia militaria, excoluisse bonas artes, publicam & priuatam rem locupletasse. Si occidatur, occidi patriam: si proscribatur, proscribi ciues; si exterminetur, legum obseruantiam exterminari: illius capite verti totius reip. salutem; illius moribus ciuium probitatem contineri; illius consilio totius Imperij dignitatem conseruari. Nouum non esse, nec inauditum eximios in rep. homines sepiſſimè mortis supplicio exemptos, si quando in capitalia crimina corruissent. Tantum virtuti præmium deberi. Tandem à iudice tuam ita defensionem prosequeris. Integrum illum esse oportere; sed mitem, sed exorabilem; in summo iure, vt aiunt, summam sepe iniuriam reperiri: non omnes semper eiusdem sceleris consortes in eandem pœnam exigendos; habendam personarum rationem, & meritorum: quem semel vnum accusat maleficium, multis antè benefactis excusari. Melius consulere reip. cum iudicem, qui præstantem virum à morte seruat, quàm qui multos scelerum artifices ad supplicium trahit capitale. Ad has similesve speculas se conferat, qui amplissimum volet ad dicendum campum inuenire: semper erit ad laudandum vber, ad suadendum locuples, ad defendendum copiosus. Ac de inuentione hæc delibasse satis sunt.

*Argumenta
à reo.*

*Argumenta
à iudice.*

CAPVT VIII.

De dispositione.

55.
*Dispositio
secundæ
oratoris
cura.*

Quint. li. 7.
c. præfat.

SECUNDA Oratoris cura in ijs, quæ inuenit, disponendis tota versatur: quo in munere ingenij magna virtus elucet. nam vt in exercitu non solum singulorum robur ac fortitudo, sed etiam omnium ordo ac dispositio spectatur: vt in humano corpore non modò quæritur singulorum dignitas membrorum, sed omnium inter se apta proportio: vt in Musica non solum commendatur singularum vocum suauitas, sed numerosus

rosus inter se omnium concentus: vt in orbe non modò admiramur singularum partium pulchritudinem, sed aptissimum in vnam molem omnium concursum. Ita in oratione non modò singulæ res inuentæ vllam dignitatem habere debent; sed etiam omnium copula, & nexus singularem necesse est præferat maiestatem. Sæpe enim fit, vt res humiles, ac tenues, perpetuo tamen filo, ac solerti colligatæ, mirabiliter splendescant: contrà verò res grandes, & sublimes, nullo catenatæ vinculo, sed in syluam abditæ verborum, sine luce, sine splendore errare, ac tumultuari videantur. Ergo præ oculis semper habeas; quò tendis: hanc tundas incudem, hunc repetas scopum: eo tua omnia studia ferantur, si quando videbitur excurrendum, cautè fiat: ne vllos ad cespites incurras, vbi rumpatur filius, & soluta fluat oratio, ac tanquam effrænis equus ruptis loris huc illuc dissipata euagetur. Sed quamuis de hoc ordine à nemine aptiores leges, quam ab ipso cuiuslibet ingenio præscribantur; non idcirco tamen artis documenta omitti debent: illa autem sunt, vt tota oratio quatuor in partes diuidatur, Exordium, *Oratio in* narrationem, confirmationem, perorationem; & quid cuique *quatuor* conueniat, in singulas conferatur. Ex his partibus duæ valent *partes diuisa.* ad rem docendam, Narratio, & confirmatio: ad impellendos animos duæ, Exordium, & peroratio. Vnde si res perspicua sit, non semper priores duæ partes adhibendæ; si auditorum animi sua sponte excitati, non semper posteriores.

CAPUT IX,

De Exordio,

EXordium est oratio animum auditoris idoneè comparsans ad reliquam dictionem. Quod tunc fiet, cum orator beneuolum, attentum, ac docilem reddiderit auditorem. Sed cum genera causarum quinque à Rhetoribus numerentur, Aristoteles. *Exordij de-* honestum, admirabile, dubium, humile, obscure, In honesto, 3. Rh. c. 14. *scriptio.* & admirabili exordio super sedendum, quia ipsius causæ dignitas satis ad audientiam excitat concionem. In dubio requirenda præsertim iudicis beneuolentia, quam nutantis causæ *Quint.* ambiguitas non satis pollicetur. In humili exoranda potillimum attentio, ad quam tenuitas materiæ non inuitat. In ob- *lib. 4. c. 4.* scuro illud in primis flagitandum, vt de integra causa edoceri *Genera* se auditor patiatur. Multis sæpe vitijs laborant exordia, tria *causarum* *quinque.* *56.* *Exordij de-*

Exordij virtus communi.

Tullius de Inuent. li. I. Auc̄t. ad Heren. li. I.

Exordij virtus.

Horatius. *Exordium arrogans vituperatur.*

præ cæteris fugienda, ne sit longum, ne commune, ne translatum. Longum est, quod multis verbis, sententijs quæ suffarminatam, non quidem comparat ad reliquam dictionem, sed potius auertit auditorem. Commune illud est, quod cum in omnes causas aptari possit, cum nulla tamen idoneè cohæret. Translatum, illud, quod aliter quàm res postulat, afficit auditorem: vt si docilem efficiat, quem attentum requirebat, aut attentum, quem beneuolum. Virtus exordij, illa ante omnes: vt sit sine insolentia insolens, sine cura accuratum: hoc est, vt sententiarum habeat lautitiem, non luxuriam: verborum apparatus, non ampullas. Nihil enim magis vituperat Horatius in poeta quodam circumforaneo, (siue Antimachus ille fuerit, seu quis alius) quàm inflatissimum exordij tumorem, in nihilum profectò abiturum: nihil magis commendat in Homero, quàm moderatum splendorem in principijs dicendi, instar appetentis auroræ pulcherrimum in iubar euasurum.

*Non sic incipies, vt scriptor Cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabas, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hia:u?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur ineptè:
Dic mihi Musa virum, captæ post tempora Troia,
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, vt speciosa dehinc miracula promat.*

C A P V T X.

De narratione.

57.
Narratio, quid? Triplex virtus in narratione.
Quint. libr. 4. c. 2.

Narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei. Tres in ea virtutes requiruntur, breuitas, perspicuitas, probabilitas. In breuitate non est deserenda elegantia; quæ aliquando eò solet esse maior, quò paucioribus verbis continetur: parcendum igitur phaleris, & lenocinijs verborum, necessaria tantùm supellectile vtendum. Perspicuitas cum in reliqua oratione, tum præsertim in narratione cerni debet; quæ non solum ab eximia gloria ingenij proficiscitur, sed etiam ab industria artis singulari. Nam qui sinuosè dicunt, & perplexè;

ij mihi

ij mihi ad obstreperos alites proximè accedere videntur, quibus tota de sonitu curâ est; de significato nulla: item Rhetoricæ legibus abutuntur, quæ, teste Fabio, præcipiunt, vt oratio instar Solis in auditorum sensus incurrat, etiam si in eam non intendantur. Vt igitur perspicua sit narratio, opus est, vt fluat absque ambiguo sermone non nimis longa continuatione verborum, non admodum producto membrorum ambitu, non discerptis sententijs, non præposteris temporibus, non confusis personis, non perturbato ordine; denique tota Latina sit, nusquam externa; verborum enim peregrinitas si in narrationem infudatur, orationem non illuminat, sed obscurat. Iam verò probabilitas narrationis ideo necessaria est, ne omnis Oratoris labor in suadendo frustra colloccetur: nam si narret, quæ fidem superant; ea ficta, non facta videbuntur. Quare siquid creditu difficile occurrat, quod neque dicentis probitate, neque auctoritate testantium, neque vlla ratione satis confirmetur; potius omittatur: præstat enim in oratione probabilitas, quam admirabilitas.

Fabius.

CAPVT XI.

De confirmatione.

CONFIRMATIO est oratio, qua firmantur propria, confutantur aduersa. In hac parte tota spes vincendi sita est. Ea igitur in duplicem quæstionem, seu firmandam, seu confutandam incumbit; alteram vocant statum, alteram iudicationem. Status, est quæstio quæ ex primo causarum conflictu nascitur. Exemplum esto. Opponit accusator, Catilina coniurauit in patriam; depellit defensor, non coniurauit. Ex hac prima conflictione, nascitur illa quæstio, Coniuraueritne Catilina in patriam? In hac igitur quæstione, quam statum vocant, primum oratoris, seu confirmantis, seu refutantis studium versatur. Iudicatio est quæstio, quæ ex rationis, & firmamenti contentione exurgit: est enim ratio, qua reus à se crimen depellit; firmamentum, quod accusator ad labefactandam rationem assumit. Exemplo res fiet illustrior. Accusatur Orestes, quod matrem suam Clytemnestram occidisset. Fatetur ille, sed rationem adducit ad depellendum à se crimen, nimirum quod illa patrem suum Agamemnona occiderat. ad hanc rationem euertendam firmamento vitur accusator,

58.

Confirmatio

quid?

Tull. 2. de

orat.

Status,

quid?

Quint. li. 3.

cap. 6.

Iudicatio,

quid?

Tull. in

part. ad

Her. lib. 1.

de Inu. l. 1.

& Quint.

libr. 3. c. 11.

fator,

latoꝝ, Nemini priuato licere quempiam occideꝛe. Ex hac rationis & firmamenti congressu illa quaestio confurgit, quam iudicationem vocant, Liceatne filio matrem occidere, quæ patrem illi occidisset? Ad hanc igitur quaestionem ventilandam secundus oratoris labor conferetur. Sed in toto hoc negotio peragendo, versari debent ob oculos illi loci, ex quibus argumenta ad firmandum, & confutandum eriuuntur: solent autem argumenta argumentationibus expoliri; argumentationes vero quatuor numerantur. Ratiocinatio est trimembris oratio ex propositione, assumptione, & complexione coalescens, hoc modo. Omnis virtus est expetenda: prudentia est virtus; ergo expetenda est. Enthymema est imperfecta ratiocinatio, seu oratio bimebris, ex priori, & posteriori pronuntiato constituta, hoc modo. Omnis ars reip. utilis excolenda est; ergo eloquentia est excolenda. Inductio est oratio, quæ ex pluribus collationibus petuenit, quò vult, hoc modo: Hector ex laboribus illustis euasit, Aeneas ex laboribus gloriosus, Vlysses ex laboribus toto orbe decantatus; ergo labores certissimum ad gloriam aditum moliuntur. Exemplum est inductio imperfecta. fit hoc modo, Horatius fratricidij accusatus, omnium fuit suffragijs absolutus; ergo Milo accusatus homicidij, capitali sententia vendicandus est. Tres supersunt argumentationes, Epicherema, Sorites, ac Dilemma; quæ omnes cum ad ratiocinationem reuocentur, non est, cur nobis moras obijciant longiores. Illud vnum monitos omnes velim, hisce argumentis non ita Rhetores, atque Dialecticos vsuros. Dialectici sua intra dumeta angustæ concludantur; minutis conclusionibus circumueniant, aculeatis ratiocinationibus pungant, feriant, lancinent, cruentent. At verò Rhetores non semitis feruntur, sed campis: non angustis fistulis eloquentiam exstillant, sed apertis alueis refundunt. Nudam non afferunt rationem, vestiunt, comunt, expoliunt. Sæpe enim veritas displicet suis expoliata ornamentis; sæpe suis phaleris expoliata comprobatur. Non dico de verborum aucupijs totam curam, de rationum momentis nullam habendam esse:

sed hæc ita esse vestiganda,

vt illa minimè deserantur.

* *
*

CAPVT

Argumentationes quatuor.

Tullius de Inuent. li. 1.
Quint. libr. 5. c. 14.
Auct. ad Heren. li. 2.

Tres alia argumentationes.

Discrimen inter Dialecticos, & Rhetores.

CAPUT XII.

De peroratione.

Peroratio vltima pars est orationis iam exeuntis : in qua oratori quidquid habet artis, ac industriæ, effundendum. In ea omnes eloquentiæ fontes aperire debent oratores; omnes verborum delicias aspergere; omnia sententiarum lumina inducere; ac denique auditorum animis omnia afferre incitamenta. Hoc autem vt facilius consequantur, quos motus adhibere velint auditoribus, eosdem prius in se ipsis impressos sentiant, & inustos: si ad lætitiã impellant, ipsi lætitiã gestiant, ac triumphent: si ad tristitiã, tristitiã succumbant: si ad iram, ira quoque inflammentur: si ad metum, metu denique collidantur: vt enim signum characterem non imprimit, nisi quo notatur; ita oratores motus afferre nullos possunt, nisi quibus ipsi concitantur. Imò cum ita sit natura comparatum, vt sua magis eloquentia oratorem moueat, & impellat, quàm auditorem; nisi orator dicendo exciteretur, pigrabitur auditor auscultando. Tulliana illa peroratio pro Milone, Tullius pro animum satis incitatum demonstrauit. *Finis, inquit, sit; neque enim pre lacrymis iam loqui possum; & hic se lacrymis defendi vetat.* Perorationi addunt aliqui Enumerationem: est autem enumeratio totius orationis breuissima sub vnum aspectum collocatio. Hoc in laudatione fieri debet rarò, in deliberatione aliquando, in iudicio frequenter; præsertim quando vel memoriæ iudicum diffiditur, vel propter ipsius orationis longitudinem desperatur, ne præcipua capita accusationis, defensionisve indistincta apud iudices conseruentur: vel quando creditur orationis firmamenta sæpius frequentata maiorem animis motum allatura. Sed ea, quæ repetuntur, breuiter sunt decurrenda, ne tam exire videatur oratio, quàm redire; & nouis semper interpolanda sententiis; ne quod cum voluptate auditum est, iterum cum satietate audiat.

* * *

CAPVT XIII.

De Eloquutione.

60. **Eloquutio**
quid?
 Tull. orat.
 Quinct. l. 8.
 in proœm.
 Tull. 3. de
 orat.
 Quinct. l. 8.
 cap. 3.
 Apuleius.
 Varro.
 Plaut.
 Tertull.
 Sallust.
 Agell.
 Plin.
 Tull.
 Plaut.
 Varro.
 Plaut.
 Turn.
 Horat.

Eloquutio vna est è præcipuis partibus eloquentiæ, à qua potius quam ab alia eloquens nominatur; eo quidem iure, quia alia munera, nimirum inuenire, disponere, memoria sepire, iudicium & pronuntiare, ad alios quoque pertinent artifices: eloqui tamen, ita vnum spectat ad eloquentem, vt ab eo solum culta, expolitaque oratio deriuetur. Vt igitur oratio multis eloquentiæ coloribus expingatur, seligenda verba sunt, sententiæ verò acuendæ: ex vtrisque enim dignitas orationis efflorescit. Verborum tria genera, inusitata, nouata, translata. Inusitata dicuntur prisca illa ab vsu quotidiani sermonis iam diu intermissa, qualia multa sunt apud Apul. *Fortuna, exoculata*, pro cæca, *iuuenis inuestis*, pro imberbi; *pecus fartile*, pro saturo; sic *alescere* in Varrone pro crescere; *alumnari* in Apuleio, pro nutrire; *tuburcinari* in Plauto, pro comedere; *nepotari* in Tertulliano, pro decoquere, aliaque sexcenta, sed his verbis parçè oratio condienda, ne nimis videatur antiqua; quo nomine Sallustiana damnatur à Pollione apud Agellium. Nouata illa sunt, quæ quisque denuo fabricatur ad suam mentem apertius exprimendam; qualia sunt apud Plinium, *Marcipor, & Lucipor*, id est, Marci, & Lucij puer: apud Ciceronem, *Syllaturio, & proscripturio*; id est, Syllam imitari, & proscribere desidero: apud Plautum, *Atticisso, & Sicilisso*, id est, Atticorum, & Siculorum more loquor; ab his quoque verbis temperandum, ne iuueniliter ingredi, & licenter fluere oratio videatur: quo vitio illi meritò notantur, qui apud Varronem puerorum potiones, & cibos, *buas, & Pappas* appellarunt. Illa verò eiusdem Plauti in *Perfa*, non solum noua sunt, sed inaudita, *Vaniloquidorus, Nugipolyloquides, nummorum expalponides: quod semel arripides, nunquam postea eripides*, id est, vana loquens, nugas multas loquens, argentum è tenebris eruens, nummos palpando extorquens, cui quod arripitur, nunquam eripitur. Alia multa apud Turneb. lib. 28. cap. 5. Non negauerim tamen debere aliquando oratorem esse logodædalum, id est, ingeniosum verborum architectum. quæ Horatij mens est, & ratio in arte.

— Ego, cur acquirere; pauca

*Si pessum, inuideor? cum lingua Catonis, & Enni
 Sermonem patrum ditauerit; & noua rerum*

Nomina

Nomina protulerit? licuit, semperq; licebit
 Signatum presente nota producere nomen.

Translata verba, dicuntur illa, quæ ab vna re ad aliam signifi- *Verba trās-*
 candam cum dignitate transferuntur. Horum multiplex vsus *lata, quæ?*
 est in oratoria: his enim oratio potissimum excolitur, & pi-
 cturatur. Hæc sunt, quæ tropi dicuntur; de quibus vlteriùs di-
 cendum.

C A P V T X I V.

De Tropis verborum.

TRopus est verbi, vel sermonis à propria significatione in
 aliam cum virtute mutatio. Vndecim numerantur; in *61.*
 vno verbo septem, *Tropus,*
quid?
Quinæ. li.
8. cap. 3.
Tropi nu-
merantur.
Metaphora
descriptio,
et diuisio.
Quinæ. l.
8. cap. 6.
 Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Anto-
 nomasia, Onomotopia, Catachresis, Metalepsis; quatuor verò
 in oratione, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, Hyperbole. Sin-
 gulos singulis verbis pono, non expono. Metaphora, est verbi à
 propria significatione in aliam propter similitudinem mutatio.
 Eius tota vis quadruplex est. Primò cum res animata, pro alia
 animata vsurpatur: sic Leo sumitur pro viro forti; lupus pro
 furace; canis pro maledico; aquila pro ingenioso; vulpes pro
 fraudulento. Secundò cum res inanimata pro alia inanimata
 accipitur. Sic ponitur auri fames pro cupiditate, honorum sitis
 pro ambitione, pestis reip. pro voluptate, caligo mentis pro
 ignorantia, generis splendor pro nobilitate. Tertiò cum res
 inanimata vice fungitur animatæ, vt cum ponitur fulmen bel-
 li pro viro forti, flumen eloquentiæ pro eloquenti, vorago reip.
 pro auaro, patriæ propugnaculum pro defensore. Quarto cum
 res animata vicem subit inanimatæ; vt cum ponitur caput am-
 nis pro principio, vertex montis pro cacumine, cæli oculus pro
 sole; maris brachia pro sinuosis stationibus. Singulorum gene-
 rum metaphoras apud vnum Virgilium inuenies. Primi gene-
 ris est illa in 4.

Sacra Ioui Stygio, quæ ritè incepta parauit
Percipere est animus. Iuppiter pro Plutone.

Virgil.

Iam cernes Libycum vallo assultare leonem, id est,

Annibalem, Silius lib. 7.

Silius.

Secundi generis est illa in 3. Æneid.

————— *Quid non mortalia pectora cogis*

Auri sacra fames, Auri fames pro cupiditate.

Virgil.

Tertij generis est illa in 6. Æneid.

Mondoq; Viridarium.

Ss

Duo

— Duo fulmina belli

Scipiadas. Fulmina, pro Scipionibus.

Quarti generis est illa in 4. Georg.

Tristis ad extremi sacrum caput adstitit annis.

Caput, pro fonte.

62.

Synecdoche
octo modis
fit.

Synecdoche octo modis fieri potest. Primò cùm pars ponitur pro toto. Secundò cùm totum ponitur pro parte. Exempla sine illa ex Virg. in 6.

Stant littore puppes, id est, naues.

& in 12.

Virgil.

— *Fontemq; ignemq; ferebant,* id est, aquam, & ignem.

Tertiò cùm ponitur vnus pro pluribus. Quartò cùm ponuntur plures pro vno. Exempla è Virgilio quoque exprimi possunt in 2.

— *Veterumq; armato milite complent,* id est, militibus.

Et in 10. vbi Iuno de se tantùm loquuta ita canit,

Nos ne tibi fluxas phrygias res vertere fundo

Conamur?

Nos? an miseros qui Troas Achiuis obiecit. Quintò cùm forma ponitur pro genere. Sextò cùm genus ponitur pro forma. Exempla eodem ex Virgilio petantur. in secundo,

— *Seclaq; intexunt abiete costas.* id est, ligno. & in 32.

— *pradamq; ex unguibus ales*

Proiecit fluuio.

Septimò cùm materia ponitur pro re fabricata ex materia. Ut aurum pro pecunia aurea. Virgil. in 3.

— *Polydorum obruncat, & auro*

Vi potitur.

Octauò cùm ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Virgilius,

Et iam summa procul villarum culmina fumant,

Maioresq; cadunt altis de montibus umbræ.

Virgil.

Metonymia
natura,
& diuisio.

Metonymia quinque modis fieri solet. Primò cùm causæ ponuntur pro effectis. Ut Mars pro bello, Vulcanus pro igne, Ceres pro frugibus. Virgil. in 6. de Misenio,

— *quo non præstantior alter*

Ære ciere viros, Martemq; accendere cantu.

Secundò cùm effecta ponuntur pro causis: vt cùm dicuntur scelerata rempubl. demoliri, hoc est, scelerati homines: & virtutes rempubl. conseruare, hoc est, homines virtute præditi. Terent.

Vbi illic est scelus, qui me perdidit.

Terent.

Catul. ad Manlium,

Catul.

Troia, nefas, commune sepulchrum Europa, Asiaque

Troia vnum, & virtutum omnium acerba cinis.

Tertiò

Tertio cum id, quod continet, ponitur pro eo, quod continetur. 8. Æneid.

— *cælo gratissimus annis.* id est, cœlestibus. Virgil.

Quarto cum id, quod continetur, ponitur pro eo, quod continet. 2. Æneid.

— *Iam proximus ardet.*

Vcalegon, pro Vcalegontis domo.

Quinto cum signum ponitur pro re significata. Sagum pro bello, iuga pro pace, fasces pro magistratibus, purpura pro regno. 2. Georg.

Non illum populi fasces, non purpura Regum

Flexit, &c.

Antonomasia est Tropus, qui ponit aliquid pro nomine, ut *Antonoma-*
euerfor Carthaginis pro Scipione, Romanæ eloquentiæ prin-

ceps pro Cicerone. Hoc lumine vsus est Maro in limine suæ *Æneidos*, cum viri nomine Æneam per excellentiam indica-

uit. *Onomatopœia* est fictio nominis; Græcis quidem crebrior, vocat pro-

Latinis verò rarior, nisi fortè primis verborum conditoribus, *nominatio-*

qui mugitum, vagitum, bombum, murmur, & sibilum dixe-

runt, quia hæc verba cum proferuntur, sonos reddunt similes

illis, quos significant. *Catachresis*, Latinè abusio nominis fit, *Onomato-*

cum rebus non habentibus nomen, quod in proximo est, ac-

commodatur. Sic equus dicitur, qui ex materia artefactus est, à

vero equo translato vocabulo. Virgil. 2. Æneid.

— *Equum diuina Palladis arte*

Ædificant.

Eo differt hic tropus à metaphora, quia hæc aliena nomina

accommodat etiam rebus habentibus propria: non item *Ca-*

tachresis. *Metalepsis*, Latinè *transumptio*, ex alio in aliud viam

præstat. Virgil in Tytiro.

Post aliquot mea regna videns mirabor aristæ.

C A P V T X V.

De Tropis sententiarum.

Allegoria, Latinè inuersio, est oratio, quæ aliud verbis, aliud sensu significat. Virgil. 2. Georg.

Sed nos immensum spatij confecimus aquor,

Et iam tempus equum spumantia soluere colla.

Ab ea duo riuuli emanant, *Ænigma*, & *Ironia*. *Ænigma*, est

obscurior allegoria. Virgilius 3. Eclog.

Virgil.

Virgil.

Antonomasia

Her. l. 4.

vocat pro-

nominatio-

Onomato-

Her. l. 4.

dicit nomi-

Catachre-

Tull. orat.

Virgil.

Quint. l.

3. cap. 6.

Metalepsis.

Quintil. li.

8. c. 1.

Virgil.

63.

Auct. ad

Her. permu-

tationem

dicit l. 4.

Allegoria.

Virgil.

Ænigma.

Dic & Ironia.

Virgil.

*Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli spatium non amplius vlnas.*

Item illud Martialis epigram. 54. libr. 5. ænigmaticum est ad Bassum,

Martial.

*Colchida quid scribis, quid scribis amice Thyestem?
Quid tibi vel Niobe Basse, vel Andromacha?
Materia est, mihi crede, tuis apertissima chartis
Deucalion; vel si non placet hic, Phaeton.*

Id est, ut aquis, vel flamma aboleantur. Ironia est oratio, quæ aliud verbis, & contrarium sensu significat. Virgil. II. Æneid. de Turno.

Virgil.

— *neque timoris*

*Argue tu Drance, quando tot gentis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit.*

Quinct. I.
8. cap. 6.

Alex. c. 20.

Auct. ad

Her. l. 4.

vocat per-
mutationē.

Periphrasis.

Auct. ad

Her. l. 4.

Virgil.

Periphrasis est, quando id, quod paucioribus verbis dici poterat, pluribus explicatur. Strictior esse solet apud oratores, apud poëtas tamen laciniosior. Huc pertinent omnes vrbium, fluminum, agrorum, aliarumque rerum descriptiones. Exemplo illud sit ex 4. Æneid.

*Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem.
Corpora per terras, sylvaq; & sava quierant
Æquora, cum medio voluntur sidera lapsa
Cum tacet omnis ager, pecudes; pictaq; volucres,
Quaque lactus lato liquidos, quaque aspera dumis
Rura tenent, somno posita sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.*

Quinct. I.
8 cap. 6.

Tull. 3. ora.

Hyperbatō.

Hyperbaton fit dupliciter. Primò cum verba inter se proximè annectenda, si Grammaticæ ordo spectaretur, alicuius verbi interuentu separantur: quomodo non est dubium quin Tropus sit poëtis scriptoribus & oratoribus familiaris. Virgil. in 1.

Talia flammato, secum Dea corde volutans.

Virgil.

Liu.

Tull.

Liuius initio primæ decadis, *Satis constat Troia capta in cætos seuitum esse Troianos.* Cicero pro Cluentio, *Animaduerti iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes.* Secundò fit, cum eiusdem verbi partes aliquo interiecto vocabulo dissociantur; quomodo mihi videretur dixisse Cyprianus poëtis tantum esse concessum hunc tropum: ut Virgilio,

Virgil.

— *Hyperboreo septem subiecta trioni.*

Martial. ultimo primi,

Argi nempe soles subire letum, id est, Argiletum,

Martial.

Tull.

Verum etiam oratoribus aliquis eius usus est, ut Ciceroni, qui frequenter illud vsurpat, *Per mihi gratum feceris.* aliquis item scripto-

scriptoribus, vt Plutarch. cum ait, *Latio donatur, Musarum Plut. commercium homines capit, & eorum mansue naturam facit.*

Hyperbole est ementiens superiectio: cuius virtus tam in minuendo, quam in augendo cernitur. In minuendo apud Virgilium de strigoso pecore Eclog. 3.

— *vix ossibus hærent.*

In augendo apud eundem 7. *Æneid. de celeritate Camillæ, vbi sic,*

*Illæ vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu lefisset aristas:
Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis
Ferret iter, celeres nec tingeret aquore plantas.*

Sed in utroque genere hyperbolis mensura quædam seruanda est; licet enim hyperbole semper sit ultra fidem, tamen ultra modum nunquam esse debet. Hæc de tropis delibasse interim satis esto.

*Hyperbole.
Auct. ad
Her. l. 4. c. 6.
Quinct. l.
8. cap. 6.
Virgil.*

C A P U T X V I.

De figuris verborum.

65.

*Figura,
quid?
Quintil. li.
6. c. 9.
Figura ver-
borum.
Quintil. li.
9. c. 3.
Repetitio,
quid?
Quintil. li.
9. c. 3.
Tullius
3. de Orat.
Conuersio,
quid?
Complexio,
quid?
Condupli-
catio, quid?
Virgil.*

Sicut Tropus in verbis est, & sententijs: ita pariter figura in Syrisque spectatur. Est autem figura conformatio quædam orationis, quæ verborum, vel sententiarum insignita perpolitione continetur. Figuræ verborum tribus maximè fiunt modis. Per adiectionem, per detractionem, per similitudinem. In singulis explicandis vtetur laconismo. Per adiectionem celeriores sunt, quas appono. *Repetitio* fit, cum ab eodem verbo sæpius ducitur oratio. Vt, Scipio Numantiam sustulit, Scipio Carthaginem deleuit, Scipio pacem peperit, Scipio ciuitatem seruaui. *Conuersio* fit, cum in eodem verbum sæpius conijcitur oratio. Vt: Ex quo tempore concordia de ciuitate sublata est, resp. sublata est. *Complexio* repetitionem, & conuersionem complectitur, hoc modo: Quem Senatus damnarit, quem populus Romanus damnarit, quem omnium existimatio damnarit, cum vos sententijs vestris absoluetis? *Conduplicatio* est verborum geminatio, sic: Viuis, & viuis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Item ex Virg.

Te veniente die te decedente canebat.

Traductio fit, cum verba paululum immutata sæpius repetuntur, hoc modo. Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere. *Synonymia* verba idem

- Polyfyndetō.* significantia congregat. Vt, abijt, excessit, erupit, euasit. *Polyfyndeton* coniunctionibus abundat, vt
- Virgil.* *Liminaq; laurusq; Dei, totusq; moueri Mons circum.*
- Gradatio.* Gradatio ex alio ad aliud viam præstat. hoc modo Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit.
66. Per detractiōem, quæ fiunt digniores accipe. Est in primis
- Figura per detractiōē.* *Afyndeton*, id est, dissolutio quæ orationem coniunctionibus exoluit, sic: Humanitatis studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis per fugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. *Protozeugma*, id est, adiunctio fit cum plures sententiæ ad idem verbum referuntur, hoc modo: Vicit pudorem libido, tumorem audacia rationem amentia. *Synecdoche* fit, cum subicitur aliquod verbum ex cæteris intelligendum. Virg. in 7.
- Quinct. l. 9. cap. 3. & 8.* *Afyndeton.* Tullius pro Arch. *Protozeugma.* *Synecdoche.* & infra,
- Virgil.* *Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.*
67. Per similitudinem nonnullæ fiunt; celebratissimæ, quæ sequuntur. *Paronymasia*, Latine *Annominatio* fit, cum verba per literas, per syllabas, per casus, per quantitatem, per significationem paululum immutata ponuntur. Per literas, vt: Oportet diligere, quem velis diligere. Decet cuitare lenones, vt leones. Ex oratore arator factus est. Per syllabas, vt, Qui se magnificè iactat, veniit à te, antequam Romam venit. Sibi quis posset temperare, nisi mallet cupiditati obtemperare. Nolo esse laudator, ne videar adulator. Per casus. Vt, Eum tu hominem appellas, qui si fuisset homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiisset. Per quantitatem, vt, Auium dulcedo ducit ad auium. Plagarum ictus effugiens, in nodos se induit plagarum: huc pertinet festiuus ille Neronis iocus in Claudium, quem dicebat morari inter homines desuisse, prima Syllaba producta. hoc est, delirare, id enim significat verbum *moror* cum producit primam, vnde Plaut. in Trinum. *Amor*, inquit, *hominum moros moros efficit, & morosos.* Per significationem: Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas? Item, Amari, iucundum est, si curetur, nequid insit amari. Itē, Veniam ad vos, si mihi senatus det veniam. *Similiter cadens* exornatio est, cum plura verba in eodem casu incidunt. Vt, cuius omnis in pecunia spes est, eius à sapientia est animus remotus. Item perditissima ratio est diligere formam, negligere famam. *Similiter desinens* fit, cum plura verba similes exitus habent, vt viuus inuidiosè, delinquis studiosè, loqueris odiosè. In his tribus figuris eloquentiæ tyrones incredibiliter dele-

Delectantur, veteranti tamen nauseant, oratores. Et merito. nam in illis puerilis lepor, & festiuitas, non tamen virilis dignitas, & pulchritudo elucet. Quare hæc lumina si quando videbuntur, quod raro fiat necesse est, ne aurium sensus fastidiosissimus satietur, rerum pondere impleantur. *Compar.* exornatio est, quæ ex æqualibus ferè membris orationis efflorescit. *Quinct. l. 9. cap. 3.* Ut, Extrema hyeme apparauit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Item, Nec reip. consuluisti, nec amicis profuisti, nec inimicis restitisti. *Antithesis*, seu *Antitheton* est, cum ex verbis contrarijs conficitur oratio. Ut, Habet assentatio iucunda principia, exitus verò affert amarissimos. Item, Tumultuarius in otio, otiaris in tumultu. Item, tacito cum opus est, clamans; cum loqui conuenit, obmutescis. Ades? abesse vis: abesse reuerti cupis. in pace bellum quæritas, in bello pacem desideras: in concione de virtute loqueris: in prælio tubæ sonitū perferre non potes. Item, quos ex collibus deiecimus, cum ijs in campo metuimus dimicare: Item, Qui cum plures erant, paucis nobis exæquari non poterant; hi, postquam pauciores sunt, metuimus ne sint superiores. Tandem, Qui in conuentu amicorum verum dixit nunquam, eum sibi in contentionibus credis à mendacio temperaturum? Hoc genus exornationis, si in tempore adhibeatur, vim habet ad flectendum incredibilem, suauitatem ad oblectandum singularem.

Compar.
Quinct. l. 9. cap. 3.
Tullius
pro lege
Manil.
Antithesis.

C A P U T X V I I .

De figuris sententiarum.

Figuræ sententiarum, sicut & verborum, aliæ ab alijs assignantur, è plurimis decantatissimæ seligantur. *Interrogatio* fit, quando non sciscitandi gratia, sed alias ob causas interrogamus. Nimirum instandi, dolendi, indignandi, admirandi, imperandi, &c. Instandi. Virg. in 1.

68.
Tull. 3. de
or. & in or.
Quintil. li.
9. c. 3. Auct.
ad Her. l. 4.
Figuræ sen-
tentiarum.
Interrogatio
Virgil.

*Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cælum, terramque meo sine Numine venti
Miscere, & tantas audetis tollere molles?*

Dolendi. Virg. item in 1.

*Quis iam locus, inquit, Achate
Qua regio in terris nostri non plena laboris.*

Indignandi. Virg. in 10.

*Quid me alta silentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?*

Admirandi. Virg. in 3.

Verane te facies? verus mihi nuntius affers

Nate Dea? Vinisne?

Imperandi. Virg. in 4.

Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur?

Responsio.

Responsio figura est, cum aliud rogatur, aliud responderetur, vel ad rem augendam, vel ad minuendam, vel ad penitus negandam: ad augendam, cum rogatus testis, an à teo vapulasset; imò innocens, respondet. Ad minuendam, cum reus rogatus, an hominem occidisset? Latronem, inquit; ad penitus negandam, cum Anacharsis rogatus an in Scythia essent tibicines, respondit, *Ne vites quidem.* significans tibicines tantum bibere, quantum sufflant; ideo eos non degere, ubi nullæ vites nascerentur.

69.
Subiectio.

Subiectio fit, cum Orator interrogat, & sibi ipsi respondet. Ut, *Quæro* vnde ille tam pecuniosus sit factus? Amplum patrimonium relictum est? at patris bona venierunt: hæreditas aliqua obuēnt? non potest dici, sed etiam à necessarijs omnibus ex hæredatus est. Præmium aliquod ex lite cepit? Non modò id non fecit, sed etiam ipse grandi sponcione victus est: ergo aut isti domi nascitur aurum, aut vade licitum non est pecunias accipit.

Apostrophe.

Apostrophe est conuersus ad aliquem sermo: ut, Te nunc alloquor, Africane, cuius mortui quoque nomen splendori est ciuitati. Figura est poëtis frequentissima. Virg. 2. *Æneid.*

Virgil.

Etsi fata Deam, si mens non leua fuisset.

Impulerat ferro argolicas fœdare latebras

Trotaq, nunc stares, Priamiq, ars alta maneres.

Prosopopœia

4. ad Heren.

Tull.

Inuent. 1.

Prosopopœia est personarum ficta inductio. In hoc genere licet in primis sermonem mortuis tribuere. Ut, *si nunc Lucius ille Brutus reuiuiscat, & hic ante pedes vestros adsit, non hæc utatur oratione? Ego Reges eieci, vos tyrannos introducitis: ego libertatem, qua non erat, peperit, vos patriam seruare non vultis: ego capitis mei periculo patriam liberaui, vos liberi sine periculo esse non curatis.* Licet item res mutas, & informes, eloquentes fingere, ac formatas. *Si nunc hæc vrbs inuictissima vocem mittat, nõ hoc pacto loquatur? Ego illa plurimis trophæis ornata, triumphis ditata certissimis, clarissimis locupletata victorijs, nunc vestris seditionibus, ò ciues, vexor: quam dolis malitiosa Carthago, viribus probata Numantia, disciplinis erudita Corinthus labefactare non potuit, eam patiemini nunc ab hominibus deterrimis proteri, atque conculcari?*

70.
Hypotyposis

Hypotyposis est illustris rerum demonstratio, adeo expressa, vt res potius cerni videantur, quàm audiri. Ut, *Gracchus, emulax*

lat exemplo Iouis, sudans, oculis ardentibus, creſto capillo, contorta toga: cui vnus è populo ſpumans ex ore ſcelus, anhelans ex infimo peſtore crudelitatem, contorquet brachium, ac tempus percutit. Item, iſte quotidie per forum medium tanquam iuba-
 zus draco ſerpit, dentibus, adunctis, adſpectu rabido, circumſpectat huc & illuc, ſiquem reperiat, cui aliquid mali faucibus afflare, quem ore contingere, dentibus inſecare, lingua aſpergere poſſit. Huc pertinent plurimæ Ciceronis deſcriptiones, vti illa longè pulcherrima, qua depingit Syracuſas urbem totius Græciæ nobiliſſimam, tam graphicè, & continè, vt loci naturam, atque ſitum, ædium amplitudinem, religionem templorum, portuum recessus, faciles aditus, opportunos exitus, iucundiſſimos in terram, mareque proſpectus, digito potius demonſtrare, quàm oratione complecti videatur. In hoc genere dicendi poëtæ magnificentiùs ſpatiantur. Nam turbulentiſſimos tempeſtatum motus, acerrimos militum conſictus, vernantes hor-
 rum amenitates, placatiſſimos fluuiorum lapſus, poſitiones urbium, circumſcriptiones agrorum, omnia denique, quæ in ſermonem incidunt, tam expreſſis coloribus depingunt, vt ea non narrare videantur, ſed ſub aſpectu collocare. Meritò vt dicas poëticam vel picturam loquentem, vel loquutionem pictam appellandam.

Deſcriptio-
 nes Tullij.

Ethopœia, Latine *notatio*, eſt, cum alicuius natura certis deſcribitur ſignis. Exemplo ſit illa notatio avari ſenis apud Plautum in *Aulularia*. *Pumex non aque eſt aridus, atq; hic eſt ſenex. Exiſtimat ſuam rem per iſſe, ſe q; eradicariet, quin diuim, atq; hominum clamat continuo fidem, de ſuo ligello furvus ſi qua exiſſe: cum it dormitum, ſollem obſtringit ob gulam, ne quid animi forte amittat dormiens: aquam hercle plorat, cum lauât, pro- fundere: ſanem vtendam ſi roges, nunquam dabit: iſti pridem tonſor vngues demperat, collegit omnia, & abſtulit præſegmina: pul-
 mentum pridem ei arripuit miluus; homo ad prætorem, plorabundus deuenit; inſit ibi poſtulare, vt ſibi liceret miluum vadariet.*

71.

Ethopœia.
 Plaut.

Notationis
exemplum
vide ad
Her. 4.

Apoſiopæſis, Latine præciſio, interruptio, reticentiæ; eſt cum dictis quibuſdam, reliquum, quod cœptum eſt dici relinquitur in audientium iudicio. Celebre eſt exemplum illud, Virgilianum,

Apoſiopæſis.
 Tull. in
 Ver. & pro
 Mil. 3 de
 orat. 4. ad
 Heren.
 Virgil.

Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus.

Multa tamen ſunt apud oratores: mihi tecum par certatio non eſt; ideo quòd populus Romanus me, nolo dicere, ne cui fortè arrogans videar; te autem ſæpe ignominia digna putauit. Item, Tu iſta nunc audes dicere qui nuper alienæ domui, non auſim dicere; ne, cum te digna dixerò, me indignum quippiam dixiſſe videar.

72.
Exclamatio
 Tull. Exclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis, aut admirationis, aut laudationis. Doloris quidem, vt, *O fallacem hominum spem, fragilemq; fortunam, & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio saepe franguntur, & corruunt; & ante in ipso portu obruuntur, quam portum conspiciere potuerunt.* Indignationis. Pro Flacco: *O conditiones miseræ administrandarum ciuitatum, in quibus diligentia plena simulatatum est, negligentia vituperationum; seueritas periculosa, frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracundia occulta, blanditia aperta; venientes pratores expectant, presentibus inferuiunt, abeuntes deserunt.* Admirationis. *O tempora, ô mores, Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen viuunt.* Laudationis. *O vita Philosophia dux! ô virtutis indagatrix, expultrixq; vitiorum, quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset.*
73.
Figura sententiarum.
Emphasis.
 Aucl. ad Her. Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem, Hæctora circum, & lituo pugnas insignis obibat, Et hasta.
 Virgil. Vt significetur Misenum quo plus periculi incumberet, ibi depugnare, scilicet iuxta Hæctora, qui in periculosiores belli casus impigrum se inferebat. **Epiphonema**, id est, rei narratæ summa acclamatio, vt illa 3. *Æneid.*
 Virgil. *Tantum cui longinqua valet mutare vetustas.*
Prætermisso
 Virgil. **Prætermisso**, quæ tunc fit, cum dicuntur præteriri ea, quæ maxime dicuntur: qualis illa est celebris apud Virgillum 4. *Georg.* vbi dicit se hortorum culturam aliis tractandam præterire, de qua tamen ibidem multa eleganter commentatur. Sed in tropis ac figuris diu hæsimus. Vnum moneo cum Fabio, hæc orationis decora esse tanquam neruos, seu amenta: vt enim sagittæ ferire nequeunt, nisi neruis, seu amentis intendantur: ita rationum momenta flectere non possunt auditorem, nisi his eloquentiæ luminibus imbutæ eurentur. Hic tamen vt in cæteris rebus quærendus modus: nam quemadmodum oratio, si propria semper fuerit, tanquam humilis contemnetur; ita si semper figurata, tanquam turgida displicebit. Mediocritate igitur ac varietate temperanda: ita vt non eadem ornamenta semper in eandem partem conferantur, sed alia atque alia per totam orationem fusa, clarius ac iucundius elucescant.

* * *

CAPUT XVIII.

De ordine, iunctura, numeroq; orationis.

Ordō orationis seruabitur, si nunquam oratio decreſcat, nunquam redundet, nunquam mutila aut manca relinquatur. Decreſcit quidem, ſi ita dicas: Cæſar Europam ſubegit, Germaniam inuaſit, Galliam oppugnauit. Item, hic ſe præſtitit impium in Deum, in parentes inhumanum, in exteros homines fraudulentum. Redundat, ſi hunc in modum conſtruat, Romuli tam barbara fuit crudelitas, vt Remum ſibi geminum fratrem ad ſupplicium capitis damnarit. Quorſum enim fratrem addere opus erat, ſi geminum dixiſti? Item, Medæ tam facit cruda inhumanitas, vt filios, quos lactabat alumnos, coram parente Iafone trucidarit. Verbum illud, *alumnos*, tanquam ſuperuacuum, exterendum. Mutila relinquitur & manca, non ſolum ſi verbum aliquod ſubtrahatur, verum etiam, ſi in plano tumeat, in ſublīmi deficiat; hoc eſt, ſi humilia grauiter, & grauia humiliter proſequatur: hac enim præpoſtera varietate, quodammodo videtur oratio claudicare. Iunctura orationis illa merito laudatur, quæ non ſit aſpera, non hiulca. Aſpera illa eſt, in qua literæ conſonantes pronunciatu difficilioreſ inuicem colliduntur, vt ſi dicas, Rex Xerxiſ, ars ſtudioſum. Hiulca eſt illa, in qua cernitur pluriū vocalium mutuus concurſus; vt in hoc exemplo videre eſt, Baccæ Eoæ amœniſſimæ impendebant. Sed in hac parte diligens aliquando videri ſolet quædam oratoris negligentia: sæpe enim ille cõiunctum inter ſe vocalium hiatus, moras quaſdam orationi interponit decoris plenas, plenas maięſtatis. Regem Latinum audias cum Turno apud Virgilium loquentem,

*O præſtans animi iuueniſ, quantum ipſe feroci
Virtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere, atque omnes metuentem expendere caſus.*

Sæpe etiam ille vocalium congreſſus feſtiuitatem quandam orationi confert, cum extrema vocaliſ vniuſ carminis excipit prima vocaliſ alteriſ. Catull.

*Minifter vetuli puer falerni
Ingere micaliceſ amariorę;
Vt lex Poſthumiſ iubet magiſtra.
Ebrioſa acina ebrioſioreſ.*

Agellius lib. 7. c. 20. Vitioſuſ item eſt ille orationiſ contextuſ, Agell.
in quo

74.
Ordo ora-
tionis.
Oratio de-
creſcens.
Oratio
redundans.

Oratio mu-
tila.

Iunctura ora-
tionis aſpera
& hiulca
damnatur.
Tull. 3. orat.
Quintil. 9.
c. 4.

Virgil.

Vocalium
congreſſuſ.
Quintil. lib.
9. c. 4.
Catull.

in quo eadem literæ assidue repetuntur: quo vitio versus ille perantiquus laborat.

O Tite, tute Tati, tibi tanta Tyranne tulisti.

Numerus.

Numerum verò tam in oratione, quam in poemate reperiri certum est: illum rhythmum, hunc metrum appellant. uterque pedibus constat: sed in eo est discrimen, quòd metrum requirit pedes seuerioribus legibus catenatos; rhythmus contentus est ea pedum positione, in qua suavis aliquis sonus auribus blanditur, pedes autem præter cæteros à poetis celebratos, tres præcipue à Cicerone inculcantur, duo præones, unus dochimus. præon primus constat ex longa & tribus breuibus, ut *aspicite*: præon secundus ex tribus breuibus & longa, ut *facilitas*: dochimus ex Bacchio, & Iambo, ut *perhorrescerent*. Itaque numerus oratorius si tanta diligentia excolatur, ut in metrum abeat, inuauis erit: cauendum igitur ne incipiat à carmine, ne in carmen desinat oratio. item si tanta negligentia numerus oratorius relinquatur, ut scopas, quod aiunt, in componendo dissoluere videamur, non orate iudicabimur, sed blaterare.

Tullius.

Quinct. l.

9. cap. 5.

C A P V T X I X.

De periodis, membris, articulis.

75.
Periodus.
Tullius.

PERIODUS, quam Cicero tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptiptionem vocat, tota concinna esse debet, ac rotunda. Prima cura ponenda est in periodis claudendi; cum enim ibi aures sistant, & conquescant, suauiores numeri in fine, quam vsquam aliàs requiruntur. Sunt autem quam aptissimi claudendæ orationi illi pedes Choreus, spondeus, creticus, præon, primus, dochimus, & præ cæteris geminatus choreus, vel spondeus: cauendum tamen ne singulæ periodi ipsæ semper pedibus concludantur. nihil enim est quod magis aures auertat auditoris, quam similitudo; nihil quod magis alliciat, quam varietas. Quare nunc hos, nunc illos exitus habeat oratio placitura, dummodo sint omnes numerosi. Altera oratoris cura in exordienda oratione collocetur. A præteris igitur numeris, nimirum dactilo, anapæsto, cretico, præone, & aliquando etiam spondeo, optimè nascuntur exordia: hæc si egregie tornata sint, mirifice recreant auditorem, & ad reliquam dictionem, miram in omnibus excitant illecebram audiendi.

Finis periodi.

Orationis exordium.

In me-

In media quoque periodo exornanda, etsi minor, nulla tamen est diligentia adhibenda; & quidem si omnium pedum varietate temperetur, facilius omnium aures in voluptate detinebit. Sed in tota periodi structura, primaria lex, ad quam ceteræ omnes sunt exigendæ, esse debet superbissimum aurium iudicium; nihil enim numerosus in animos illabitur, quam quod aurium sensu comprobatur. Cauendum tamen, ne periodus tantam in longitudinem extrahatur, ut vnus spiritus vincat contentionem: item ne tantas concludatur in angustias, ut aures in ea breuitate non quiescant. Quæ igitur tribus, quatuorve membris continetur, ea perfecta, absolutaq; videtur. *Membrum* est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens: qualia sunt illa, Nec reipubl. consuluisti, nec amicis profuisti, nec inimicis restitisti. Curandum, ut membra paribus ferme interuallis concludantur, dummodo nimia diligentia in adnumerandis syllabis non cernatur; illa satis erit, quam in prædicto exemplo intuemur. *Articulus* dicitur, cum singula verba interuallis distinguuntur cæsa oratione. Ut si dicas, Inimicos inuidia, iniuriis, potentia, perfidia fustulisti. Singula verba singulos conficiunt articulos; ex articulis membra componuntur, ex membris integra periodus conflatur. Articuli crebrius frequentati orationem acuunt ad vrgendum: membra lentius deducta orationem morantur ad exornandum. Hæc de eloquutione: de memorandi vi pauca.

67.
Periodus in medio.
 Tull. 3. orat.
 Quinct. l. 9.
 c. 3.
Aurium iudicium superbissimum
Membrum quid?
 Tul. in orat.
 Quintil. lib. 9. c. 4.
Articulus.

CAPUT XX.

De memoria.

Memotiam appellat Plutarchus *cellam penariam disciplinarum*; grauius M. Tullius, *rerum omnium thesaurum*; significantius diuinus Plato, *Musarum omnium parentem*. Ea duplex est, quædam à natura proficiscitur, altera exercitatione & artificio comparatur. Prior à Rhetoricæ partibus excluditur, cum cæteris quoque disciplinis communis sit; posterior in Rhetoricæ partibus continetur, cum à sola Rhetorica excolatur. Memoriam à natura acceperunt fere portentosam. Mithridates Rex Ponti, qui duarum & viginti nationum, quibus imperabat, ita calluit sermonem, ut ad singulas proprio singularum idiomate loqueretur. Cyrus, qui in numerosissimo Persarum exercitu, omnium militum nomina memoria conseruabat. Cyneas Thessalus, qui missus à Pyrrho legatus ad Romanos, postero die, & Senatam, & Romanam plebem Senatui circum-

77.
Memoria ercomia.
 Plutarch.
 Tullius.
 Plato.
Memoria duplex.
Mithridatis memoria.
Cyri memoria.
Cynea memoria.

Seneca me-
moris.

circumfusam suo quemq; nomine salutavit. Eandem memo-
randi vim multi diuturna exercitatione vsque ad miraculum
confirmarunt. Seneca duo millia nomina temerè audita, quo
erant ordine recitata, eodem iterum referebat: discipulus cum
esset, datos à singulis auditoribus versus singulos, qui plusquã
ducentos efficiebant, eosdem non solum recto ordine à primo
excurrendo ad ultimum, sed etiam inuerso ordine ab ultimo
recurrendo ad primum, recitabat. Illud creditu difficillimum,

Muret.

Memoria
miraculum.

nisi Muretus oculatus testis accessisset, de quodam iuvene, qui
artis beneficio ad eam memoriæ felicitatem euasit, vt triginta
sex millia nomina, Hebræa, Græca, Latina, barbara, hiulca,
stridentia, sine vilo ordine, sine vilo nexu recitata, quamprimũ
redderet, nunc à primo ad ultimum, nunc ab ultimo ad primũ,
nunc à medio ad extrema, nunc veluti assultim à primo ad ter-
tium, à tertio ad quintũ, & sic deinceps rursus prorsum dis-
currendo. Vt dubitandum non sit, quin labor, & exercitatio sin-
gulare memoriæ conferat adiumentum. Vnde est illud Martia-
lis Ep: gr. 22. lib. 5. quo festiuè ludit in Rhetorem Apollonium,

Martial.

*Quintum pro Decimo, pro Crasso, Regule, Marcum
Ante salutabat rhetor Apollonius.*

*Nunc utrumque suo resalutat nomine quantum
Cura laborque potest scripsit & edidit.*

Memoria
exercitatio
quam uti-
lis.

Quintil. li.
II. c. 2.

Qui ergo ad primam memoriæ laudem euadere conetur,
abire diem nullum patiat, in quo aliquid non ediscat: qui
verò neq; naturæ, neq; artis præsidij memorandi vim in se ipso
satis firmam experitur, ad orandum, si prudens est, nunquam
accedat. nam quamuis nulla sit eloquentiæ pars, ex qua minor
in oratorem gloria redundet, quam firmitas memoriæ: tamen
nulla est, ex qua maior ignominia labe in oratorem refundat-
ur, quam memoriæ imbecillitas.

C A P V T X X I.

De pronuntiatione.

78.

Pronuntia-
tionis excel-
lentia.

Quintil. l.
II. c. 33. in 3.
de or. pag.
309.

Tria requi-
sita ad pro-
nuntiationē

PRonuntiatio tantum cæteris eloquentiæ partibus excellit,
vt reliquæ sine illa semper iaceant, vilescant, exsibilentur:
illa sine reliquis nonnunquam eloquentiæ gloriam consequa-
tur. Ea corporis ac vocis moderatione continetur. Corporis
moderatio si venusta sit, oculos pascit: moderatio vocis, si nu-
merosa sit, aures oblectat. In vocis igitur figura tria requirun-
tur, Magnitudo, firmitudo, mollitudo. De magnitudine nihil
dico, cum tota à natura petatur. De firmitudine hæc accipe
firmam

firmam nobis vocem ad extremam vsque orationem futuram, si quam maximè sedata ac depressa voce principia dicemus. nã *Pronuntiationis firmitudo.* læduntur arteriæ, si antequam leni voce permulsæ sunt, acri clamore compleantur. Item si interuallis longioribus vtetur: recreatur enim vox spiritu, & arteriæ reticendo acquiescunt. Rursus, si acutas vocis exclamationes euitabimus; vulnerantur enim arteriæ acuta atque attenuata nimis acclamatione, & si *Pronuntiationis mollitudo.* quis splendor est vocis, confumitur vno clamore vniuersus.

79.

De mollitudine plura sunt artis documenta. nam pro varietate causarum, votis figura conformanda est. Iracundia vocem postulat acutam, incitatum, crebrò incidentem: miseratio flexibilem, plenam, interruptam. Metus demissam, abiectam, hæsitantem. Voluptas effusam, lenem, teneram, remissam. Tristitia grauem, tardam, vno pressu, ac sono obductam. Itaque semper vox rebus atq; auribus seruire debet, ita tamen vt neq; ad tragicas argutias deflectat, neq; scurriles festiuitates inducat. Iam verò corporis gestus ita moderandus est, vt status sit erectus, & cellus, rarus incessus, excursio moderata, mollicia ceruicium nulla, nulla argutiæ digitorum; brachij projectione, pedisque suppositione in contentionibus vtetur. Deniq; omnium membrorum motus cum mutatione vocis, ac varietate rerum ita *Membrorum motus qualis?* cohærere debent, vt nihil absolum auribus, nihil inuentum oculis, nihil impolium animis offeratur. Ex duplici parte actionis, vocis scilicet, ac corporis conformatione, vtra præstet, vtra maiorem vim afferat auditori, vtra iucundiores delicias omnium animis adspargat, non immeritò quisquam vestigabit. nam vocis figura suas in aures delicias instillat; figura corporis suas in oculos illecebras transfundit: atqui, vt poëta canit,

Segnius irritant animos demissa per aures,

Horat.

Quam qua sunt oculis subiecta fidelibus.

Vnde maior videtur ex motu corporis, quam ex vocis conformatione voluptas haurienda. Contrà verò vna vocis moderatio tantum valet, vt etiam non viso oratore, quamlibet in partem auditoris animum impellat; raro tamen accidit vt oratore non audito, ex sola membrorum conformatione vllam in partem præsentium animi incitentur. Vnde vox gestui videtur anteferenda. Quod mihi dubium non est; licet pro eleganti gestu conformatione non abnuerim etiam depugnare. Hæc de totius Rhetoricæ præceptis breuiter dicta si memoriæ adhærescant, longiorem tractationem, si sapias, non requires. Sed vt multorum votis fiat satis, opus est, vt quæ hæctenus humiliter tractata explicuimus, lautiori eruditionis ornatu illustremus.

DE

DE RHETORICA
 Commentationes di-
 dascalicæ.

PROLVSIO.

80.
 Prolusio
 Auctoris.

Fabius.

Totius ope-
 ris diuisio.

Olor sine fa-
 nonio silet.

ACTENVS Rhetoricæ documenta
 aride & ieiune collecta præliba-
 uimus, iam æquum est, ut omni-
 bus doctrinæ aucupis undique
 accersitis eloquentia se coloret &
 roboret: ut maior se quoque effe-
 rat in auditore fœcunditas: quod eo facio liben-
 tius, quia Fabius creditor eloquentiæ singularis
 præcipit, emittandum esse pueris aridum magi-
 strum, non minus, quam teneris plantis siccum, &
 sine humore solum: igitur si tempus feret, sex à no-
 bis consiciendum commentationes didascalicæ, sin-
 gula suis scholiis inclusa. In prima Rhetoricæ natu-
 ra, finis, officium, materia, diuisio illustrabuntur;
 in reliquis quinque Eloquentiæ partes declaranda
 remittentur. Operis duces erunt Tullius & De-
 mosthenes: molitores, labor & industria: Mecena-
 tes studia auditorum. Hæc si acria fuerint, feruebit
 opus: si vero remissa, elanguescet. Vt enim olor sine
 Fanonio silet: ita docentis labor sine fauore audien-
 tium pigritur.

COM-

COMMENTATIO I.

De natura Rhetoricæ.

DE Rhetoricæ laudibus nihil præfati potius iudico, ne nostras merces ostentemus, antequam ostendamus; venditemus, antequam vendamus: explicabitur natura, ex qua constat; proponetur scopus, quo collimat; declarabitur officium, quod exercet; ostendetur materia, cui incumbit; numerabuntur partes quas amplectitur: tota sub vno aspectu collocabitur; ex his singularis eius commendatio efflorescet. Nam bonas artes, qui monstrat, laudat.

SI.
Rhetoricæ
laudes,

SCHOLIUM I.

Quotuplex artifex dicendi?

DICENDI artifex triplex est; Rhetor, Orator, Declamator. Rhetor est, qui docet: Orator, qui exercet: Declamator est discipulus seu auditor, quia dicendo dicere discit. Nam in Rhetorum scholis proponebantur olim auditoribus quæstiones in utramque partem declamandæ; quas themata vocant Græci: quales illæ sunt, sitne bellum Carthaginensibus inferendum? an cum Pyrrho amicitia ineunda? Vtrum Sylla debeat se dictatura abdicare? Unde lucem afferes Iuuenalis loco in Satyr. I.

Triplex ar-
tifex dicendi.

*Et nos ergo manum ferule subduximus, & nos
Consilium dedimus Syllæ, priuatus ut altum
Dormiret, &c.*

Iuuen.

Hoc est, discipulus sui, cuius proprium est, vapulare & declamare: nam & pœnas dedi negligentia, & exercitationis declamatoriae laudem comparauit. Non tamen intelligas hoc vnum thema de Syllæ dictatura à Iuuenal. declamatum fuisse, sed etiam quoduis aliud, Synecdoche enim vsus formam posuit pro genere. Singuli igitur artifices dicendi singulas dotes exigunt, in Rhetore requiro artem, in declamatore naturam, in oratore

In Rhetore
ars, in decla-
matore na-
tura requi-
ritur.

utramque. Requiro solam artem in Rhetore, cuius præceptis si apprime sit instructus, officio suo aderit, non deest auditori. Rem confirmo. Isocratem quis neget Rhetorem totius Græ-

Isocratis en-
comia Tul-
liana.

Mendoça Viridarium.

T t

gistrum

gistrum omnium de prædicat. cuius è ludo, ait, tanquam ex equo Troiano innumeros eloquentia principes prodijisse. Iam verò, *Myrothecium Isocraticum*, eleganter dictum à Cicerone. hoc est, adhibui omnes colores, omnes delicias, omnes illecebras, omnes phaleras, omnia lumina, omnia ornamenta eloquentiæ, quæ in myrothecio, seu serinio Isocratis continentur, quibus nulla esse possant illustriora. Rhetor igitur erat Isocrates, imò Rhetorum primipilus. At quibus naturæ præsidij comparatus ad dicendum? Certè nullis. Fatetur ipse; *Orare*, inquit, *multos docui, orare ipse nunquam potui*; si ab eo exigas, quia fieri possit, ut illud quis doceat, quod facere ipse nequeat; audies respondentem, & *cotes*, inquit, *hebetes sunt*, & *obtusè ad secandum*, ad secandum tamen subigunt, & *acuunt ferramenta*. Certè ab hoc responso mihi videtur Horatius suum illud in poetica mutu atus.

Horat.

— *fungar vice cotis acutum*

*Reddere, qua ferrum valet, exors ipsa secandi,
Munus & officium nil scribens ipse docebo.*

82.

Ergo Rhetor esse potest præstantissimus, in quo nulla natura, sed sola artis præsidia dominantur. Qua de re, quominus dubites, ita accipe. Fiet aliquando, ut quis memoriæ sit labilis, vocis inconditæ, actionis inuenustæ, virium, laterum valetudinis ad dicendum prorsus expers: hic, si sapit, præferetur nunquam ad orandum: si tamen idem sit Rhetoricæ præceptis non vulgariter excultus; ludum ponat, alumnos quærat, singat, formet, expoliat ad dicendum auditorem: desit natura, desit, solius artis præsidio Rhetor erit. Itaque sola ars in optimo quoque Rhetore satis est, ut ipse suo munere egregie defungatur.

Sola ars in Rhetore.

Sola natura in declamatore.

In declamatore solam desidero naturam: ars enim est, quam ille inuestigat. At præstantissima natura ad orandum, in quo est? Audio nostrum Fabium, *In ingenioso, in curioso*. Ingeniosum verò quem appellas? qui facile percipit, fideliter continet, feliciter recitat. De ingenio ago puerili ficto magis ad capefendam artem, quam ad excolendam. Facile percipiat mihi velim hic nouitius opifex dicendi. Vna hora percipiat, quod vna hora recitet, ut fruèlus labori exæquetur. Nimiis fortasse sum exactor: fateor, certè tantum pridie addiscat, quod postridie declamet. nam hebetes quidam, tardi crassi pelles, corio tecti elephantino. testacea quædam animalia, quid dico? trunci, stipites, & caudices; illi, inquam occipiunt binos versus memoria sepire; annus est, & vix animo complectuntur; hos ego ab oratorio ludo exactos velim.

Hebetes ab oratorio ludo excludit.

Fideliter præterea contineat, qui *logodadalus* esse velit; re-

rum,

rum, verborum, sententiarumque figuræ infideant alitè in memoria, expressè in animo adhærescant. Neque enim probare
Temere dicentes improbantur.
 vaquam potui, illorum operam, qui de oratione firmiter retinenda parum curant: quam inettiam ille fructus consequitur, ut passim funditent sententias, truncas, mutilas & maacas, dicta incondita, sermonem illorum verba, ut vocat Tullius, *ar-*
Tull.
dentia, id est, in ipsa contentione dicendi temerè elapsa, que excidunt, reuocata velint, sed frustra: ea poena est temerè dicentium. Tandem feliciter recitet nouus hic alumnus & candidatus eloquentiæ; non ut aliqui; qui cum Latine loquendum est, sudant, exsudant, anhelant, luctantur, magna vi ex imis pulmonibus verba trahunt, hærent, cespitant, balbutiunt. Non is noster. Sed in placidi more fluminis fluit leniter, nunquam turbidus, nunquam tumultuarius inoffenso pede spatatur. Si quando res postulat, grandioribus verbis ac sententijs insurgit: si qua exigit necessitas, omnes eloquentiæ habenas ita fundit, ut non orare eum credas, tonare dicas, & fulminare. En ingeniosus declamator.

Notat Fabius prudenter, nisi fallor, declamatorem non debere esse præcocis ingenij, qui maiora viribus, ætate, ac doctrina aggreddiatur: talis enim ad frugem non euadit, & non nisi in auiibus aristis, cum ad maturam ætatem peruenerit, flauescit. Sanè ita passim experimur. Multi sunt, qui in illa viriditate naturæ adhuc lactescentis vigent, florent, maturescunt, verbis abundantes, sententijs graues, artificio solertes, vocis claritudine canori, totius corporis actione gratiosi. Adolescunt, quid efficitur? Egregiè Quintilianus, *stat profectus, admiratio decrescit*; non proficiunt, non eunt in melius, non promouentur in maius; stant, hærent, eodem defixi retinentur in vestigio. *Stat profectus*. Imò potius antiquus ille viror, ille lepor, illa spes futuræ dictionis, quam suspiciebant omnes. quam prope diuinam fore auspicabantur, illa, inquam, paulatim deflorescit, depetit, extinguitur. *Admiratio decrescit*. Nolo præcoci ingenio declamatorem, in tempore volo ingeniosum. Quid præterea?
Declamator curiosus
 dicebat Fabius, *curiosum*, qui calcari non indigeat, quem leuitica non impellat, qui sua sponte ad laudem excitetur. Nam, ut bene Terentianus ille Mistio in Adelph. Mallo coactus, quia
Terent.
 firum officium facit, dum id relciturum iri credit, tantisper cauet: si sperat fore clam, rursùm ad ingenium redit: qui ex animo facit, præsens, absensque idem erit. Ergo optimè claudit Fabius suam hanc de curiositate declamatoris sententiam. *Mi-*
hi, inquit, *ille detur puer imbuendus, quem laus excitet, quem gloria iuuet, quia victus flect.*

Venio ad oratorem, in quo artem requiro & naturam. *Vtra Ars & tamen natu-*

ra in oratore, qua præstat?
 Theophr.
 Tull.
 Fab.
 Tull.
Rationes pro natura.
 Horat.

tamen alteri præster, dubitabis, sua cuique suffragia patrocinantur. Pro natura hoc vnum construo argumentum. Oratoria facultas finitima est poëtica. hæc magis natura, quam arte excolitur. Ergo illa quoque magis natura, quam arte promouetur. Propositio vera est, nam, vt bene Theophrastus, plurimum confert oratori lælio poetarum. Et vt egregie M. Tullius pro Arch. poëtica, *Suppeditat oratoribus, vbi & animus ex forensi strepitu reficiatur, & aures conuulsiō defesse conquiescant.* Deinde, vt perbellè Fabius lib. 10. cap. 1. *Oratores à poetis in rebus spiritum, in verbis sublimitatem, in affectibus motum, in personis decorem mutuuantur.* Postremò, vt clarissime M. Tullius de orat. *Finitimus, inquit, est oratori poeta, numeris adstrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius ac penè par; & in facultate, & copia vagandi, qua vellet, prope idem.* Assumptio verò facile illustratur. Nam in primis Democritus ad poëticam excolendam, vt Horat. refert in poët.

—— *Ingenium misera fortunacius arte,
 Credit.*

Pindarus vero in poëtica facultate, tantum se præire putat Simonidi, quantum Aquila coruo antecedit; quia se poëtam natum, Simonidem poëtam factum esse dicebat. Quibus Platonè iungo, qui ait, *nihil eos proficere, qui solius artis præsidio poetas se futuros credunt.* Tullius verò pro Arch. mihi videtur in Platonis sententiam iurasse, *A summis, inquit, hominibus accepimus ceterarum rerum studia & doctrina, & arte constare, poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam Spiritu afflari.*

84.
Rationes pro arte.
 Quint.

Contra verò artem natura præstantiorem esse hæc ostendunt; quia, vt inquit Fabius lib. 2. c. 20. *Ars fingit, natura fingitur; ars excolit, natura excolitur: ars format, natura formatur; fingere vero præstantius est, quam fingi: excolere, quam excoli: formare, quam formari.* Item in ijs tabulis, in ijs signis, in ijs monumentis, quæ ab antiquis celebrantur, magis artis industria, quam naturæ dignitas commédatur. Rex Attalus Aristidis pictoris vnam tabulam centum talentis licitatus est; non materiæ captus pulchritudine, sed artis præstantia delectatus; ita Plinius l. 7. c. 38. *Lysippus Alexandri statuam se cit ex arte tantis operibus excoltam, vt pretiosior, quam si esset aurea, crederetur, narrat Plinius lib. 34. c. 8. Solis regia fingitur à poëtis ex auro, ebore, & gemmis fabricata; verum si attendas ad delicias lasciuientis artis, quæ in operosa illa nicle viscebantur: tota illa materia quamlibet pretiosa, vilis iudicabitur, & abiecta; meritoque dictum videbitur à poëtis,*

Virgil.

Materiam superabat opus.

Ergo

Ergo pariter, si suas in oratorem opes natura comparet, si suas diuitias ars effundat; eximium dicendi genus effloresceret à natura quidem inchoatum, ab arte vero absolutum. Imo in oratore excolendo natura inops, sola ars videbitur opulenta.

His fere momentis rationum sibi inuicem ars & natura aduersantur. Horatius tamen in poetica se sequestrum interponit, cum ait neutram seorsim spectatam quidquam valere; vtramque simul coeuntem, multum iuuare; par vtriusque praesidium ad excolendam Rhetoricam conferri. Et quamuis solum de poetica loquatur, idem tamen de oratoria iudicium tulisse credendus est.

Natura fieret laudabile carmen in arte

Horat.

*Quaesitum est: Ego nec studium sine diuite vena,
Nec rude quid profit video ingenium alteuius, sic
Alter a poscit opem res, & coniurat amice.*

Hæc Horatius. Mea tamen alia mens est, quamuis enim ars & natura mutuas sibi præstent operas, & neutra sine alterius præsidio quidquam profit: tamen vtraque exercitationis desiderat adiumentum, omnesq; oratorem ita perficiunt & expoliunt, vt non vna in omnibus præstet reliquis, sed aliæ in aliis eloquentiæ partibus principes existant. Nam ad inueniendum ac disponendum natura in primis valet: nisi enim adsit natiua ingentij solertia, sedula argumentorum indagatrix, semper orator erit ad dicendum inopiosus. Item, nisi iudicium à natura haustum res inuentas partiatur, & quid cuique loco conueniat, tanquam iudex arbitretur; vnde auspicandum, vbi exeundum, quid interferendum sit; tota oratio tumultuaria vagabitur, fluct incondita, dissoluta fluctuabit; vnde Tullius in orat.

85.

Auctoris iudicium.

Inuenire, inquit, & iudicare quid dicas. magna illa quidem sunt, & tanquam animi instar in corpore: sed propria magis prudentia, quam eloquentia; hoc est, magis à natura profecta, quam ab arte. Et clarius 2. de orat. Cum ad inueniendum, inquit, requiratur acumen, deinde ratio, quam artem appellamus, tertium diligentia: non possunt quidem non ingenio primas concedere. Illud tamen noueris in transeut su, dispositionem, (vt inquit Tullius 3. ad Herennium) esse duplicem, alteram ab arte, alteram à natura expressam; sed hæc esse illi anteferendam, quia quæ leges ab illa statuuntur, ab hac aliquando abrogantur: illa quatuor in partes orationem diuidit, hæc nonnunquam in pauciores: illa partes ponit, hæc partium membra disponit. Quare in iis, quæ inuenienda sunt ac disponenda, doctrinæ artificium, naturæ iudicio examinatur.

Cicero.

Veram ad eloquendum arti natura cedit; ars enim est, quæ orationem tropis distinguit, figuras ornat, cæteris insignibus il-

86.

lustrat. Illa verborum festiuitas, illa sententiarum concinnitudo, illa maiestas dictionis tota ab arte proficiscitur. Itaque natura loquendi facultate homines à bestiis distinguit; ars eloquendi dignitate disertos ab indiseris seponit. Denique, quod ait Tullius 2. de orat. *Sicut inuentio est communis hominum prudentum; ita eloquutio propria oratorum*; hoc est, inuentio pertinet ad homines naturà ingeniosos; eloquutio ad homines arte exultos.

Tull.

Tandem ad memoriam & actionem instruendam plus praesidij in exercitatione, quam in natura, vel in arte esse reor. Vnde *memoriam* chalybi Græci compararunt, quem si atteras, splendet, si iacere sinas, rubigine obducitur: ita memoriam si expolias, viget; si non exerceas, pigratur. Et quemadmodum è puteo si sæpe haurias, nunquam exhauries; si intermittas, tandem subidet: ita memoriam si excolas, facies ditiozem; si ediscendo non acuas, minuetur & sterilefcet. Iam vero ad agendum, mirum quantum conferat exercitatio. Huius ope roboratur vocis exilitas, hebetudo splendet, asperitas emollitur, litterarum exprimentarum malignitas superatur. Illa vero Chironomia, seu Hypocrisis, seu totius corporis figura & moderatio, tota exercitatione continetur. Si libera est ac dissoluta, dicendo stringitur & componitur; si timida & verecunda, frequentando paulatim audet & expeditur: si theatralis & indecora, dum ab auditore exploditur, sensim coercetur & conformatur.

Corporis moderatio.

SCHOLIUM II.

*An orator vir bonus esse debeat?*37.
Stoicorum
sententia.

STOICI in primis faceffant: quia licet alias sint asperrimi morum censores, improbe tamen confitentur, facturum aliquando bonum oratorem, vt mendacium proferat. Nam, si, inquit, vt agròs à morbo recreemus, multa fingimus, multa fabulamur, multa non facturi pollicemur vlla sine nota vitio sitatis: cur, vt auertamus grassatorem à viatore occidendo, hostem à patria expugnando, iniquum iudicem ab infonte puniendo, non vtemur mendacio, non moliemur fraudes? Præsertim, cum alia via nulla est, bona nobis debita exigendi, mala nobis intentata propulsandi. Nam si officiis flectere non possumus, aduersariorum officiis illudamus. Faceffant item Academici, qui aiunt bonum oratorem ita debere esse comparatum, vt eandem cau-

Academico-
rū placitum.

sam,

fam, siue iusta illa sit, siue iniusta, suspiciat in vtramque partem ventilandam; vnde Carneades eiusdem familiarum alumnus, vt Cicero de orat. 3. testatur, cum Athenis Romam legaretur amplissimo consensu pro iustitia disseruit, postmodum contra iustitiam; tam patibus semper eloquentiæ præsiidiis, vt in neutra actione vinci, in vtraque vincere videretur. Vt merito de illo dicat M. Tullius 2. de orat. eius tam fuisse incredibilem vim dicendi, vt nullam vnquam rem defenderit, quam non probaret; nullam oppugnauerit, quam non euerterit. Iam vero ipse Plato Academiae antistes, & eius hæresis inuentor, modo eloquentiam tanta eloquentia laudabat, vt ne proterius quidem illi fidem denegaret: modo eandem, tot cauillis deprimebat, vt Cicerone teste 1. de orat. in oratoribus irridendis ipse esse orator summus videretur. Quod cum facerent, necesse erat contrariis vterentur argumentis, modo quidem veris demolirentur falsa, modo vero falsis oppugnarent vera: quod sine mendaciy nota fieri non poterat. Quare merito appellantur à Cic. *Graculi oratores, contentionis cupidiores, quam veritatis.*

Ea causa est, quare multi Rhetorum Aristarchi, & Mastyges in oratoriam licenter fremant, & superciliose indignentur: credunt enim perfectissimos oratores esse improbissimos ciues. Vnde Vlysses eo solo nomine, quod esset peritissimus dicendi, dicitur ab Horatio 1. carm. 6. *duplex*, id est, subdolos, à Virgilio in 2. *scelerum inuentor*, in 6. *hortator scelerum*, ab Homero passim, *πολύτροπος*, & *πολύμητις*, hoc est, callidus & versipellis. Imo inter superos, qui eloquentissimus erat, is scelerum machinator, egregie fraudulentus sorgebatur: fuit is Mercurius, quem futandi artificem Poëtæ fabulantur; quia dicendi peritia cæteris antebat; quo Lyricus spectauit 1. car. vbi Mercurium vocat

Tull.

Platonis eloquentia.

Tull.

Oratorum vituperia.

Horat.

Virgil.

Vlyssis & Mercurij fallacia.

Callidum quidquid placuit iocoso

Condere furto.

Hinc causam arripuit Lucianus in Anacharside, vt in totum oratorum genus acriter inueheretur, hoc vnum causatus, multa eos machinamenta capiendis iudicum animis comminisci. Hinc Lacedæmonij (quod Fabius refert lib. 2. cap. 17.) sua ex republica oratores exigerunt, quasi præuiderent ex sceleratissimis hominibus, certam suæ ciuitati ruinam affuturam. Athenienses vero, si non omnino ablegarunt, certe mutilam & recisam dicendi potestatem reddiderunt: siquidem in Ateopago oratores inhibebant, ne commiseratione & amplificatione vterentur, quæ sunt duo acerrima tela artis oratoriæ.

Quintil.

Tantorum hominum fretus iudicio Picus M. randulanus epist. 88. ad Hermolaum, quam in lib. 9. Politiani inuenies, in oratores, Mirand.

seu, vt verius ipse putat, veteratores, superbis dictis incurrit *Quod aliud, inquit, est Rhetoris officium, quam mentiri, desipere, circumuenire, præstigiari?* Oratorum enim esse posse pro arbitrio in candida nigrum vertere, in nigra candidum; posse quæcunque velint, tollere, abicere, amplificare, extenuare dicendo; demum res ipsas Magicis, quasi viribus eloquentiæ, in quam libuerit faciem, habitumq; transformare; vt non qualia suopte ingenio, sed qualia voluerint non fiant quidem, sed cum non sint, esse tamen audientibus appareant. Hoc totum est, ne aliud, quam merum mendacium, mera impostura, merum præstigiū; cum à natura rei semper vel augendo excedat, vel minuendo deficiat, & fallacem verborum concentum veluti laruas & simulacra prætendens, auditorum mentes blandiendo ludificet?

His ducti argumentis, credunt nonnulli virum improbum esse posse perfectum oratorem: imo ita plerumque euenire, vt cum summa dignitate dicendi, summa improbitas viuendi coniungatur. Quorum opinioni autoritatem obicio Catonis, qui apud Fabium lib. 12. cap. 1. ita finit oratorem, *Est vir bonus dicendi peritus.* Deinde vnicò rem conficio argumento (sumus enim etiam in schola argumentandi, si non contracti in modum pugni, vt Dialectici, quia dumetis vndique inclusi & sentietis, suas acètius & contortius vibrant argumentationes; certe in morem manus exporrectæ, vt artifices dicendi, quia tam longe lateq; excurrunt, vt nullis regionibus septi teneantur.) Vnicò, inquam, rem conficio argumento. Luce ostendo clarius dicendi peritum non esse, qui bene viuendi fit ignarus. Oratoris finis est persuadere dictione, non vitia, non flagitia vt palam est; sed mores integros ac virtutes, vt nemo niget; atqui improbus quantumuis clamet, labore, emittatur, ad rauium veniat, sputet sanguinem, rumpat ramices, nunquam ad probitatem suadebit. Res mihi acta est: ergo si & quidquid velit, orator nunquam erit.

Cato.
Quintil.
Contraria
sententia sua.
detur aucto-
ritate & ra-
tione.

89.
Eruditiones
sacræ ac pro-
fana.

Negabis sceleratum hominem persuadere non posse dictione. Conuincio te, non diuinis oraculis, quamuis possem; non enim illa credo extra humanitatis terminos seposita, sed humanis. Rhetores expolita oratoris verba comparant sagittis: mores integros & incorruptos eiusdem oratoris comparant amennis seu funibus, e quibus sagittæ eibrantur. Quorsum istud? Rem expendit: dicam plane. Telum adit ingens, acere, præacutum: intendatur arcui tenui quodam funiculo, seu fragili quadam linea, lunato iam ad iaciendum, torqueatur; proculdubio cadet incruentum. Quid dico incruentum? Spatium superabit fere nullum; dices elapsum è manibus ignauiter,

NON

non excussum è basista vehementer. Quid ita? Nõne iaculum humatum erat: acuminatum erat, venenatum erat? Certè. Sed cum è filo quodam exili iaceretur, virium plus non habet, quam leuis quædam pluma vno spiritu difflata. Ita planè, verbis, sententijs, figuris, schematis, fulminare sæpenumero videbitur orator, ac tonare: sed inanis ille strepitus in ventos abit: labitur ad aures, non illabitur in animos. Quæ causa? Scilicet desiderantur in oratore probi mores quia vires conferunt dictioni.

Non minus eleganter Fabius, si quid iudico, vt ostendat persuasurum neminem eas virtutes, quibus caret; Oratorem comparat sigillo, nullis figuris inciso, nullis notulis literato. Age verò, inquit Fabius, sume in manus huiusmodi sigillum, ceræ imprime, vrge, allide, incumbere, nitere toto pectore: tandem remoue. Vbi nota? Vbi character? Nusquam apparet; ceram contudisti, non exculpisti: calcasti, non figurasti. Cur ita factum? Sigillum tersum erat, rasum erat, leuigatum erat. Haud secus prodeat orator, siue creperus ille sit, clamorosus, & obstreperus; siue contra, politus, excultus, natus, fictus, tornatus ad dicendum. De morum integritate, à qua ille multum absit, multa dicat ornate, grauitè copiosè. Quid efficiet? Austros feriet, animos non attinget. Rem miram? Nõne aderant, in verbis phaleræ, in sententijs calamistra, in tota oratione cultus, decor, apparatus? Sane. Cur non flexit, cur non mouit? Nempe decrant ab animo dicentis illæ virtutum imagines in audientium animis imprimendæ.

Hoc Fabij argumentum tingo Plautinis salibus, non quidem ad ridicularia, sed ad seria condienda quam aptissimis. Quid ille in sua illa Pseudulo? *Monendus*, inquit, *ne moneas*; certè nouit Comicus monendi hominis monitionem in nihilum abituram; quia quam fidem pulchrè dicta faciebant, eandem turpiter facta adimebant. Sed quam pulchrè illud ab eodem dictum est in Truculento, *sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro præfica*. Quid istud est? præficæ in funeribus tundeant pectora, vellebant crines, laniabant ora, nænijs, epicedijs, lacrymis, eiulatu omnia complebant. Quid tam misera comploratio? Fletus excitabat spectantium? Imo plerunque risus. Sciebant quippe omnes non ex imo pectore suspiria erumpere; non cieri gemitus ex intimo doloris sensu; simulatas esse lachrymas, inania lamenta, vanum choragium funebris apparatus. Ergo, qui sine virtute de virtute loquitur, orator non est, præfica est. Multa garrit, multa blattit, nihil ex animo expromit; verbis quidem horsum trahit, factis repellit aliorum. Verus orator & germanus, quos velit in auditorum animos

Tullius.

mos inducere affectus, eosdem prius in se exciter, necesse est. *Neque enim fieri potest* (inquit M. Tullius 2. de orat.) *ut doleas auditor, ut oderit, ut inuideat, ut pertimescat, ut affectet, ut ad fletum misericordiamq; deducatur, nisi omnes ij motus in ipso oratore impressi esse atque inusti videbuntur.*

92.

Sophoclis Electra.

Quam bene hoc ipsum nouit Polus quidam histrio, Athenis? Rem festiuam narro. Acturus ille erat Sophoclis Electram. Tragediæ compositio exigebat, ut in scenam Electra induceretur plorabunda, simul cum vna, in qua fingeret fratris sui Orestis ossa deportari, ut eius immaturum interitum lamentaretur. Quid Polus, ut personam ageret lamentatricis sceminae cum ea veritate, ut ad fletus traherentur spectantes? Non ita pridem filium amiserat, quem vnice diligebat; cuius recordatio ita exulcerabat animum, ut lachrymas exculperet, querimonias extorqueret, & maiores semper fletus renouaret; cuius ossa exhumanda curat; cum illis in capsula inclusis theatrum ingreditur, Quid factum? Flebat, eiulabat, lamentabatur, ita veris & spirantibus lamentis, ut fabulam non agere, sed animi dolorem aperire videretur; ea res ita excitauit spectatorem, ut veris lachrymis ora prolueret, germanis fletibus omnia completeret; scilicet artitus histrio intellexit, suam sibi histriioniam perituram, nisi ageret ex animo, & non oculis tantum deseruiret; ita plane in oratore, nisi corporis gestus animi motibus cohæreant, nisi manui lingua concinat, nisi facta dictis exæquentur, nisi cum lauto sermone lautities morum coniungatur, omnis cura, omnis labor, vacuus ibit & inanis; cuiusq; omnes contentiones & clamores ita excipiet auditor, tanquam

Si me vis flere, dolendum primum ipsi tibi, tunc tuam me infortuniam laedere.

Virgil. in 4.

— *dura silex, aut flet Marpesia cantes.*

Horat.

Nam, ut bene Horatius in Poëtica,
*Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam qua sunt oculis subiecta fidelibus, & qua
Ipse sibi spectator habet, &c.*

93.

Tull.

Sed quid moror meam in sententiam oraçula afferre Tulliana, quo maior est, inquit, vis eloquentia, hoc est magis probitate iungenda. Item, vetus illa doctrina eadem videtur, & recte faciendi, & benedicendi magistra; rursus, non erant olim disiuncti Doctores, sed iidem erant viuendi præceptores atque dicendi. Iterum, Achilles à parente Peleo Phanicis in disciplinam traditus est, ut illum efficeret autorem verborum, actoremq; rerum. Illud tamen inter cætera præclare à Cicerone dictum est: *Probitatis*, inquit, *expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non quidem oratores effecerimus, sed furentibus quosdam arma dederimus.* Scilicet vit improbus amens est; eloquentia ensis est; tråde ensem in amentis manus: boni Superi! Quæ strages!

Eloquentia ensis est.

strages! Quæ calamitas! quæ laniena! quæ carnificina confectetur! haud secus, fac, vt aliquis vir improbus eloquentiæ præceptis imbuatur, orator non erit, Reipublicæ euerfor erit, Orator impacis profigator erit, templorum depeculator erit, sanctitatis probus Reip. violator erit, omnium scelerum, omnium flagitiorum artificiosus machinator, & architectator erit; quate sine dubio perfectus orator esse nequit ille, in quo vitæ candor, mörum integritas, virtutum omnium chorus non splendeat.

SCHOLIUM III.

De fine Rhetoricæ.

Rhetoricæ finis, est persuadere dictione. Declarant hoc in primis ea nomina, quibus eloquentia nuncupatur. Dicitur enim à Latinis *Suauis & Flexanima*, quia, teste Cic. de orat. 2. *tantam vim habet omnium regina rerum oratio, vt non solum inclinantem erigat, stantem inclinet, sed etiam aduersantem, & repugnantem, quò velit, inducat, deducat vnde velit.* A Græcis verò, *Πειθο*, & *Ψυχολογός*, quæ nomina tantundem valent, atque illa latina. Credebatur enim eloquentiæ hominum animos trahere etiam resistentes, & in quamlibet partem suo ductu moderari. Age verò illa vis, quæ in Mercurio dicitur fuisse (vt ab altissimis principijs ordiamur) ad cicurandas feras, ad extirpandas sylvas, ad sistendos fluuios, ad sopiendos manes, quo alio ex fonte, quam ab eloquentia emanauit. de quo Horatius 3. car. Od. 11.

Tu potes Tigres, comitesq; sylvas

Ducere, & riuos celeres morari;

Cessit immans tibi blandientis

Ianius aula

Cerberus; quamuis furiales centum

Muniant angues caput eius, atque

Spiritus teter, saniesq; manet

Ore trilingui.

Illa vis, quæ in Orpheo fuit cantatissima ad serenandas iras, ad expungendos metus, ad leniendos corporum cruciatus; vnde nisi ab eloquentia defluxit. Cuius ille præsidio munitus, teste Virg. 4. Georg.

Manesq; adiit, regemq; tremendum

Nesciaq; humanis precibus mansuescere cordæ

At cantu commota Eribi de sedibus imis

Vmbra ibant tenues, simulacraq; luce carentum.

Quin ipsa stupore domus atque intima lethi

Tartara, caruleosq; implexa trinitibus angues

Horat.

Mercurij
eloquentia.

Orphei elo-
quentia.

Virgil,

Eume-

*Eumenides, tenuitq; inhians tria Cerberus ora
Atque Ixionei, vento rota constitit orbis.*

95.
*Amphionis
eloquentia.*

Philost.

Quid verò de Amphione? quantam habuisse credis ad ver-
fandos hominum animos potestatem? quia etiam perduras
cautes, suo loco dicitur commouisse, non vectibus, sed viribus
eloquentiæ. Imò, vt auctor est Philostratus, loquendo fecit,
vt saxa illa immania in Thebanæ vrbis constructionem sua
sponte mirabiliter conueniret. Quædam in fundamenta cede-
rent, quædam in fastigia surgerent, quædam ad solidanda ex-
trema interiacerent, omnia ad libellam, ad amullim coagmen-
tata in portentosam structuram nectarentur. De quo bene Ho-
ratius in Poëtica

Horat.

*Dicitur & Amphion Thebana conditor arcis,
Saxa mouere sono testudinis ac prece blanda
Ducere quò vellet.*

Propert.

Quò etiam allusit Propertius 3. Eclog. 1.

*Saxa Cytharonis Thebas agitata per artem
Sponte sua ad muri membra coisse ferunt.*

*Arionis elo-
quentia.*

Iam verò illa de Arione fabella, quò spectat? quia non solum
dicitur maris læuitiam cantus suauitate tranquillasse, sed etiam
immanes feras natiua feritate exuisse. Imò ipsos pisces, quia
naturæ sunt indocilis, nulloque humano cultu mansuescunt,
Arionis cantus traxit, quò voluit, qua de re lege Ouid. Fast. 2.

Quid.

*Quod mare non nouit, qua nescit Ariona tellus?
Carminè currentes ille tenebat aquas.
Sape sequens agnam lupus est à voce retentus,
Sape auidum fugiens restitit agna lupum.
Sape canes, leporesq; una tacuere sub umbra,
Et stetit in saxo proxima cerua Lea.*

96.

*Hercules
duo elo-
quentes.*

Hoc igitur in commento non tam vires Musicæ, quàm R he-
toricæ p̄isci homines consignatas reliquerunt, & expressas. Illi
verò, duo Hercules quid portendunt, alter Græcus, alter Gal-
lus: yterque tamen pharetratus, hastatus, clauatus, leoninis
exuuiis indutus? quo tam paria insignia referuntur? Hoc si quis
explicitet inuolucrum veritatis, planè nouerit ad hominum ani-
mos subigendos egregium bellatorem, & eximium oratorem
pares omnino vires habiturum. Nam ille Græcus bellandi arte
insignis erat: hic verò Gallus orandi facultate singularis; vtriq;
paria arma tribuuntur, vt vtriusque pares ad vincendum vires
ostendantur.

*Cynæ ora-
toris elo-
quentia.*

Sed ne leuis fiat fabulosus argumentis velitatio: serium iam
ineo congressum. Quid Pyrrhus Epitotarum princeps, quid
aiebat? se plures vrbes Cynæ oratoris eloquentia subegisse;
quàm cuiusque bellatoris virtus vllò vnquam tempore ex-
pugnasset.

pugnasset. Quid Philippus Macedonum Imperator? *Ad Athenas*, inquit, *conseruandas multum valet fateor Themistoclis pugnacitas; plus valebit tamen efficacitas dicendi, qua vno in Demosthene reperitur: iacet enim virtus militaris sine praesidio eloquentia; eloquentia ubi non inuenit virtutem militarem, facit.* *Demos-thenis vis in dicendo.*

An eidem sententiae non suffragatur Agamemnon? Certè. Nam ad Troiam capiendam non decem Aiaces militiae studiosos, sed decem Nestores eloquentiae peritos requirebat: illi enim oppugnarent irruendo, hi verò expugnarent eloquendo. *Nestoris eloquentia.*

Suum addit calculum Euripides, cuius illud est oraculum singulare; *Quidquid evertit ferrum, evertit sermo.* Ergo dubium *Euripid.* non est, quin omnia oratoris studia eò tendant, vt auditorem molliat, temperet, impellat; & à qualibet haeresi abductum in quamlibet sententiam inducat.

S C H O L I U M I V.

Oratoris laudem consistere suo in fine consequendo.

Optimus orator ille est, qui docet, qui delectat, qui flectit. *97. Oratoris munus in quo consistat.* Hæc tria, nisi præstet, non præstat eloquentia. Docet vbertate doctrinae: delectat amœnitate eloquentiae: flectit vtriusque praesidij dignitate. Ostendo singula. Vbertas in primis doctrinae requiritur ad docendum. Vnde pessima est ratio oratorum, qui ad dicendum se credunt paratissimos, si orationem afferant egentē rebus, suffarcinatam verbis. Imò eloquentes in eo videri volunt, quod materiam inanem, seu, veriùs vt dicam, nullam, verbis ornent, vestiant, faciant lautiozem. Et quod extremae est dementiae, se humanos esse Ioues glorian- tur, hoc est, Deo similes, qui de nihilo facit omnia, ita enim illi prædicant, se de nihilo moliri, & architectari vniuersa. Cùm his ego paucis expostulo. Mihi ades, quisquis es, qui verbosam doctrinam vocas eloquentiam, accuratam eruditionem vocas infantiam. Quæso animum à corpore exclude: nonne natiuus ille succus exarescet? Illa frontis gratia vernantis deperibit? ille color, ille vigor, illa dignitas totius formæ extinguetur? Certè. Subtrahe è cœna fercula, dapes subtrahe. Nunquid vacua illa murrhina placebunt? Inanes illi scyphi suo vitu satiabunt? fabula, somnium; fac, vt vitis racemis quidem nuda, vestita tamen pam pinis in omnes partes nimia fundatur, nimia siluescat: quid vtilitatis inde capies? Certè nihil. Ita planè, res ab oratione amoue, verba concident: res orationi subijce, verba stabunt. Sed quæ posui exempla, oraculis confirmo sapientum, *Vbertas doctrina.* M. Tull. de orat. 3. orationem comparat animali, quòd in ea res sunt

Tullius.

sunt instar animi, verba sunt instar corporis; *Atqui homines, inquit Tullius, leniter eruditi tanquam ab animo corpus, sic à sententijs verba seiungunt: quorum sine interitu fieri neutrum potest.* Planè indicat, res in oratione tanti æstimandas, quanti in homine animus æstimatur: & sicuti corpus sine animo horridum est, informe est, cadauer est, ita orationem sine rebus truncam esse, enervam esse, exanimatam esse. Plutarchus libro illo aureo de officio auditoris orationem comparat conuiuio. Nam in conuiuio ornatus est, & cibus est. Ornatus ille symposiacus ex phialis, ex pateris, ex ciborijs: cibus ex auibus, ex tragematibus, ex bellariis. Quotus verò quisquis est, qui quamuis lauta supellectile delectatur, maiorem tamen ex epulis non hauriat voluptatem. Certè Epigrammatario poëtæ mecum conuenit, nam inuitatus à quodam Varo nimis auaro, queritur, quòd

Martial.

98.

Ornatus diues, paruula coena fuit.

Sic igitur in oratione res sunt, & verba sunt. Res tanquam cibi pascunt animos: verba tanquam ornamenta, quæ circumstant, titillant aures. Nemo autem erit, si modò sanus sit, qui non malit vera illa animorum oblectamenta, quam hæc vana aurium irritamenta. Bene Plutarchus, *Ad oratorem, inquit, audiendum studiosus auditor non aliter accedere debet, quam ad sacrum epulum;* scilicet minus ad gustum verborum, quam ad nutrimentum præceptorum.

Plutarch.

Quintil.

Quintilianus 8. instit. 3. *Vbi, inquit, maxima rerum momenta versantur, non debet quisquam de verbis esse sollicitus.* At cur ita; An quia, teste Cicero, rei um copia verborum copiam gignit? Sanè. Sed aliò quoque spectat

Tullius.

Fabius. Nimirum arbori orationem affinem facit: illam quidem, quæ magno verborum apparatu luxuriet, arbori nimia foliorum vbertate lasciuienti; illam verò, quæ rerum pondere fulciatur, arbori se se in magnam pomorum copiam explicanti. At vbi fructus adsunt, vbi poma; quorsum flores, quorsum folia requirantur? *An ego, inquit Fabius, fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia, violas, & amœnos fontes surgentes, quam vbi plena messis, aut graues fructu vites erunt? sterilem platantum, torsasq; myrtos, quam maritam vimum, & vberes oleas præoptauerim? habent illa desides; hæc diuites.* Sic doctrinam phaleratam, lemniscatam, cerussatam, calamistratam, tanquam sterilem contemno: doctrinam grauem, plenam, maturam, fœtam, tanquam vtilem requiro: illam enim

Fabius,

præferunt viri loquentes, hanc non nisi elo-

quentes. Huc vsque

Auctor.

LIBER OCTAVVS,

DE FLORIBVS HVMA-
niorum literarum.

PROLVVSIO.

RATIO, cui fabricandæ Rhetorica incumbit, triplici virtute efflorescat, necesse est. Sana in primis esse debet, erudita, & ornata. Ad orationem emaculandam plurimas Grammatica præceptiones inculcat. Ad eandem verborum illecebris distinguendam, sententiarum coloribus illuminandam Rhetorica leges quàm aptissimas præscribit. Sola Humanitas in eo vertitur, ut gratissimâ eruditionis supellectile orationem locupletet; quia verò in utriusque artis consinio sita est, ita suum munus exequitur, ut sine crimine falcem in vicinas segetes immittat: dum Grammatica præcepta sanandæ orationi accommodata reuocat in memoriam: & Rhetoricæ documenta verborum aucupio exquirendo perutilia aliqua ex parte prædicat. Eius tamen præcipua cura in perfectâ totius antiquitatis cognitione, auctorumq; omnium tam ex Græcis, quàm Latinis notitia non vulgari consistit.

Rhetorica
triplici vir-
tute efflo-
rescit.
Grammatica
munus.

Humanita-
tis cura.

Quare

Erat tunc
temporis
Humanita-
tis profes-
sor.

Huius libri
institutum.

Quare ne officio nostro deesse videamur, multi sunt nobis ad eundem veterum libri, historia euoluenda, consulenda monumenta, ex quibus qualemcumque eruditionis syluam colligamus, unde conficiendis orationibus nascatur argumentum. Igitur aliquot antiquorum ritus proponemus, difficiliore poetarum nodos explicabimus, loquendi formulas à communi sensu magis reconditas in lucem afferemus, ceteraq; id genus, prout se dabit occasio, si minus eruditè, certè curiosè inculcabitur. Quas lucubrationes, neque aduersaria cum Turnebo, neque dies Geniales cum Alexandro, neque noctes Atticas cum Agellio, neque miscellanea cum Politiano, neque Antiquas lectiones cum Rhodigino; sed Saturnalia cum Macrobio libuit appellare, non quidem à Saturni festis, ut ille, sed à Saturni diebus, quibus hæc suscipimus, ventilanda. Ceterum, ne vnus ordo requiratur, qui rebus omnibus dignitatem tribuit, ac decorem, quidquid à nobis inculcabitur, in decades conijcietur, singulas denis capitibus conclusas. Quare à denario numero rem ipsam ordiamur.

Ordo scri-
bendi.

S A T V R N A L I O R V M
decas I.

C A P V T I.

Quæ fuerint apud veteres legiones decimate?

I.
Tiraquel.
de iur. pri-
mog. fol. 511
Bud. in pād.
fol. 341.

I quando apud antiquos ab integro ferè exercitu flagitium aliquod admitti contigisset; Imperator in decimum quemque militem sortitò animaduertebat capitaliter: quando enim omnes ad extremum supplicium efferre nec poterat, nec

rat, nec volebar; singulos extremi supplicij metu in officio contineretur; hoc autem erat, legiones decimare; illæ verò decimatae vocabantur. Huius consuetudinis meminit M. Tullius pro Cluentio, his verbis: *Statuerunt ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduertetur; ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret.* hoc ipsum paulò post, *sortiri ad pœnam*, vocat. Auctor quoque est eiusdem consuetudinis Titus Liuius libr. 2. ab vrbe condita. *Cætera*, inquit, *multitudo, sorte decimus quisque ad supplicium lecti.* Hoc autem fecit apud Dionysium Halicarnassæum libr. 9. Appius Claudius consul, Crassus apud Plutarchum in vita ipsius Crassi. Apud Appianum libr. 2. non semel Iulius Cæsar, alijq; apud alios. Nec solum hæc pœna ex decimatione sumpta est à suis militibus, sed quandoque ab hostibus: Sylla enim, cum Athenas cepisset, omnes, quos sibi aduersarios nouerat, sorte decimum quemque ad supplicium duci iussit: ut auctor est Pausanias libr. 1. Cæterum & Cambyses Persarum rex, cum in expeditione aduersus Æthiopes eius exercitus fame premeretur, decimum quemque militem sortiri, necariq; in cibum iussit: ut auctor est Seneca lib. 3. de ira: & ante eum parens historiae Herodotus in Thalia. Vnde Lucan. libr. 10.

M. Tullius
explicitus.T. Liuius
expositus.Dion. Hal.
Plutarch.Appian.
2.Sylla cru-
delitas.Pausan.
Cambysæ

immanitas.

Seneca.

Herod.
Lucan.—— *Vesanus in ortus*

*Cambyses longi populos peruenit ad ani,
Defectusque epulis, & pastus caede suorum
Ignoto te Nile redit.*

Quem locum ita interpretatur Lambertus ibidem. Hinc lucem præstare potes obscurissimo regij Vatis oraculo in Psalm. 67. v. 14. *Si dormiatis inter medios clericos, &c.* Vbi, ut bene Genebrardus, & alij diuinarunt, tangitur militaris decimandi modus; legitur enim secundum dictionem Hebraicam, quam sequitur D. Ambrosius: *Si dormiatis inter medias sortes.* Quasi diceret, si deueniatis ad extremum illud mortis discrimen, ad quod milites ob commune luendum flagitium sortitò deueniunt aliquando; hæc tamen fors adeò faulta si vobis contingat (alloquitur Christi milites) eritis sicut columbæ, in quarum ceruicibus illa pennarum varietas & elegans colorum ambitio cum ipso sole certare videntur. Cæterum hac de re consule Tiraquell. de iure primogeniorum fol. 511. & Budæum in Pand. fol. 341.

3.
Lamb.

Genebr.

Ambros.

Gloria mili-
tum Christi.

Tiraqu.

Bud.

* *
*

CAPVT II.

Quid sibi velit apud Ciceronem sortis coniunctio,
ac necessitudo?

4.
M. Tullius
varijs in
locis expli-
catur.

DE sortis coniunctione, ac necessitudine multa Cicero multis locis. Act. I. in Verr. Sic, inquit, a maioribus nostris accepimus, Prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere, nullam neque iustiorē, neque grauiorē causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm prouincia, quàm officij, quàm publicam muneris societatem. Et paulo infra, Accusauit eum, qui cum quæstor fueram, qui cum me sortis, consuetudoq; maiorum, qui cum me Deorum, hominumq; iudicium coniunxerat. Idem lib. 2. epist. famil. epist. ult. Magni enim videbatur interesse, ad eam necessitudinem, quam nobis sortis tribuisset, consuetudinem quoque accedere. In hæc aliaque id genus loca passim incurres apud Ciceronem: quæ vt intelligas, reuocare in memoriam opus est illam veterum consuetudinem, qua vnicuique sortitò imperium, seu alicuius prouinciæ administratio deferrebat, vt tradit Diodorus Siculus lib. 4. bibliothecæ. Cui rei principium fecerunt Atlas, & Saturnus cæli filij, sorte inter se imperium partiti. Deinde verò tres Saturni filij, quorum Ioui cælum, Neptuno mare, Plutoni infernum obtigisse dicitur ab Orpheo, & Homero. Quò pertinet Virgilianum illud 1. Æneid.

Virgil.

Non illi imperium pelagi, seuumq; tridentem,
Sed mihi sorte datum.

Tibullus.

Tibullus lib. 3. Eleg. 5. eodem spectat.
Parcite, pallentes umbras quicunque tenetis,
Duraq; sortiti tertia regna Dei.

Ouid.

Ouid. 2. Metam. de Neptuno loquens,
Quid meruit frater; Cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt?

Seneca.

Senec. item, dum inducit Herculem ex inferis redeuntem,
Vidi inaccessa omnibus
Ignota Phæbo, quæq; deterior polus
Obscura diro spatia concessit Ioui;
Et, si placerent tertia sortis loca,
Regnare poteram.

Et iterum in eadem tragœdia,
Natus Eurystheus properante fato

*Iusserat mundi penetrare fundum.
Dēerat hoc sollem numero laborum,
Tertia regem spoliare sortis.*

Ausonius in Mosella de Neptuno loquens,

*— Haud ille finit, cui cura secunda
Sortis, & equorei cessit tutelæ tridentis.*

Auson.

Quamquam Callimachus in Hymnis Iouis negat sortitionem illam inter eos esse factam; ipsius enim carmina cum Ioue loquentis ita quidam è Græco traduxit,

Callimach.

*— Veteres (neque enim commenta poëta
Vera satis iactant) Saturni pignora quondam
Inter se summam rerum sortita fuisse,
Et cœtum cessisse tibi. nam quis, precor, unquam,
Quis rudis usque ad eò, res ut discrimine toto
Distantes vni stultus commiserit urna, &c.*

Quidquid tamen ea de re sit, planum sanè est multos sortitò ad regiam dignitatem euectos. Nam Alexandri Magni successores sorte inter se prouincias diuiserunt, vt refert Iustinus lib. 13. Darius item sorte Persarum regnum adeptus est. Extincto enim Cambyse contentionem de regni successione inter septem Persas excitatam, fors diremit: ita scilicet, vt sub ortum Solis conscensis equis eos ante Regiam producerent, & cuius Iustinus equus vocem primus edidisset, is regno potiretur. quod cùm fieret, Darius cuius equus primus adhinnuit, regnum obtinuit. Hanc igitur consuetudinem prisca seculis seruatam Romani ad sua tempora transfulerunt: quorum primi Romulus, ac Remus augurij sorte deciderunt, vter eorum urbem conderet, imperioque administraret.

Qui mos ad sequentes Reges dimanauit, seruauerunt Imperatores, vtpote qui ex illustrium poëtarum lucubrationibus sortem suam auspicati fuerint, & prout carminum sensus sorte inuentus ostendebat, augurium capiebant; vnde Cæsari Adriano, antequam Imperator crearetur, illud Maronis sortilegio felicissimè cessit.

*Quis procul ille autem ramis insignis oliua
Sacra ferens? Nasco crines incanaq; menta
Regis Romani, primus qui legibus Urbem
Fundauit, Curibus paruis, & paupere terrâ
Missus in imperium magnum, &c.*

Neque supersticiosum augurium honoribus inhiantem Adrianum fefellit, namque summa omnium acclamatione ad imperatoriam dignitatem se promotum conspexit. Postea verò singuli proconsules, ac prætores singulas prouincias

forte comparatas administrabant. Liuius libr. 4. ab urb. cond. *Senatus consules sortiri provincias iussit, quibus viris dicendi gratia sortitò etiam quæstores assignabantur.* Cic. ad Qu. Fr. lib. 3. *Quæstorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem fors dedit.* Igitur unicuique consuli tanta cum suo quæstore necessitudo intercederet, opus erat, vt ad liberorum coniunctionem accedere videretur. Cic. libr. 13. epist. 10. Mos maiorum hanc quæsturæ coniunctionem liberorum necessitudini proximam esse voluit. id moris apud Hebræos. Saul sortitò inauguratus Hebræorum Rex. *Cecidit fors super cognationem Merri, & peruenit vsque ad Saul, &c.* Iosue etiam totius Palæstinæ agros vberè gleba fertiles sorti commisit, ac distribuit: oblitus autem sui, quod ab optimo duce alienum non iudico, in nouissimis voluit recenseri. Audio de hoc illustri factò auream Origenis sententiam. *Ipse misit omnibus sortes, & se in nouissimis reseruauit, voluit esse omnium nouissimus, vt esset omnium primus, &c.* Cæterùm nullis potius, quàm Romanis solennius fuit sortilegium, imò nec religiosius.

1. Reg. 10. 21.
vbi auctor
huius operis
elegantè
hanc rem
tractat
tom. 3.
Iosue.
Origenes.
8.

Quod enim sorte eueniebat, id euenire Deorum voluntate veteres arbitrabantur. Hinc enim est, quod à Cicerone Philip. 3. & alibi fortes diuinæ appellentur. Ex his intelliges, quid sibi velit M. Tullius, cum de sortis necessitudine loquatur.

CAPVT III.

*Quis fuerit olim in talorum ludo iactus
Venerens?*

9.

Veteres talorum ludum quatuor talis exercebant: quorum singuli quatuor tantum lapsus, seu facies habebant. Consule Thesaurum de ling. lat. verb. *Talus*, omnesque interpretes eorum, quos citauimus, auctorum. primum quidem talus vnico duntaxat puncto consignatum, canem, seu caniculam appellabant: alterum huic respondens, & sex punctis inscriptum, senionem: ex duobus reliquis sibi inuicem oppositis, vnum à tribus punctis, ternionem: alterum à quatuor, quaternionem. Cætera duo latera cum ita essent acuminata, vt illis nunquam tali inniterentur, nullis punctis distinguebantur. *Talus* Latine, Græcè ἀσπράλαθ. Vnde Plin. lib. 4. *Polichinus fecit pueros ludentes, qui vocantur, astragalizontes.* Porrò senio felix, canis verò infelix erat. Vnde Perf. Satyr. 3.

Thefaur.

*Talorum
differentis,
& vsus.*

Plin.

Perf. \

— *Quid dexter senio ferret.*

Scire

Scire erat in voto, damnosa canicula quantum

Raderet, angustæ collo non fallier orca.

Suos etiam talos iecit Ouid. lib. 2. de arte.

Seu talos iacies, victam ne pœna sequatur

Damnosi, facito, stent tibi sepe canes.

Ouid.

Orca verò, vt obiter dicam, significat vasculum aleatorum, quo coniectæ, agitæq; tesserae mittuntur in alueum, ad cui-tandas aleatorum imposturas: ab Horat. dicitur pyrgus libr. 2. ferm. sat. 7.

Scurra Volanerius, postquam illi iusta chiragra

Contudit articulos; qui pro se tolleret, atque

Mitteret in pyrgum talos, mercede diurna

Conductum pauit.

Horat.

A Martiale in apophoretis, turricula: erat enim hoc vascu-
lum instar turriculæ, quod etiam significat pyrgus apud Græ-
cos, ita igitur Mart. quodam in disticho, cui titulus Turricula,

Quærit compositos manus improba mittere talos,

Si per me misit: nil nisi vota facit.

Martial.

A Iuuenale satyr. 14. in principio, fritillus, fortasse à crepitu, quem edunt tali, cum ita iaciuntur.

— *paruoq; eadem mouet arma fritillo.*

Iuuenal.

Cæterum, vt ad canem, ac senionem redeamus, ille Chius, hic verò Chous à Græcis dicebatur. Vnde intelliges prouerbium illud apud Erasimum, *Chius ad Choum*, dici solitum: vel cum res inæquales inuicem comparantur, vel cum imbecillior fortiorem lacescit. Sed iam ad Venereum iactum, qui non vnus tantum facies erat, sed ex omnibus constabat. Quoties igitur tali quatuor ita excidebant, vt diuersa esset omnibus facies, iactus ille Venereus dicebatur: eratque omnium fortunatissimus. Mart. lib. 14. de Venereo iactu loquutus, vt omnes interpretantur, ita inquit:

Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem,

Munera me dices magna dedisse tibi.

Martial.

Cicer. 1. de diuinat. Itane verò quicquam potest esse casu factum, quod omnes habet in se numeros veritatis? quatuor tali iacti casu Venereum efficiunt: num etiam centum Venereos, si quadringentos talos ieceris, casu futuros putas? Hinc est prouerb. illud, *Si sepe iactaueris, aliquando Venerem iacies.* quod nos Lusitani vulgò dicimus *por fia mata caça*. Sed & Propert. lib. 5. Eleg. 9. huius iactus felicitatem declarat.

Me quoque per talos Venerem quaerente secundos

Semper damnosi subsiliere canes.

Propert.

Plautus item in Asinar. scen. vlt. *Hoc Venereum est, pueri Plaut. plaudite, & mihi ob iactum cantharo mulsum date.* Sueton. Sueton.

verò in Augusto, *Vt quisque canem, aut senionem miserat, in singulos talos, singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniversos, qui Venerem iecerat.* Ex his facile intelliges Horatianum illud lib. 2. car. Od. 7.

Horat.

Quem Venus arbitrum dicet bibendi;

nam apud veteres solemne fuit, archiposiam, id est, principatum in computatione ludo talorum fortiri; iuxta illud 1. libri Od. 4.

Nec regna vini fortiere talis.

12.
Rex conui-
uij.
Arbiter
bibendi,
Lamb.

Quod enim ibi vini Rex, hic bibendi arbiter agnoscitur, igitur qui Venerem iecerat, proculdubio Symposiarcheus eua-
debat. Lambinus in Plaut. *Iactus Veneris erat, cum quatuor tali iacti dissimiliter ceciderant: canis, cum eadem facie, eodemque situ consisterant. Erant reliqui duo Basilicus, & Regius, id est, Hercules, idem fortasse, qui senio; & vulturius, inter duos illos (Venerem senio, & canem) meum. Sed horum mediocrius vulturius deterior; felicitior tamen cane, omnium quatuor deterimo.* Vnde infra in Curcul. *Miles qui iacet quatuor voltorios, vincitur, Curculio, qui iacet Herculem Basilicum, vincit.* Hæc Lambinus, *Voltorios, inquit Plaut. loco citato, iacet quatuor, ego arripio talos; Herculem iacto Basilicum; Propino magnum pecuniam, ille ebibit.* Hæc enim erat pœna victi, vt ebiberet, quod victor propinaret. Sed Hercules dicebatur iactus, quia fortasse incisa erat in talo Herculis imago regio habitus, &c. Sed vt dilutum tandem hoc vinum habeas, quo multos nescio an delibutus video. confule Sueton. in Augusto de talis, ille propinabit integrum sensum.

Plaut.

Pœna victi
in conuiuio.

Sueton.

CAPVT IV.

Qui dicantur Gentiles, terræ filij, & gallinae filius albæ?

13.
Tullius.

Gentiles dicuntur homines nobiles. Ita enim Tullius in Topicis, *Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt, quæ ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruitutem seruauit, qui capite non sunt diminuti.* Quem locum enarrando Boëtius ait, *nullam esse gentilitatem, nisi ingenuorum.* Huc alludit Ouidius 2. fastorum de Fabiis loquutus.

Boëtius.

Ouid.

*Vna domus vires, & onus susceperat urbis,
Sumunt Gentiles arma professa manus.*

Terra filij.

Terræ filij appellantur illi, qui tam obscuro loco nati sunt, vt eorum ignorentur parentes; cuius rei testem afferre possum

Lactan.

Lactantium Firmianum lib. 1. instituit. qui ait, *terra filios dici* Lactant. solitos, qui ignotis parentibus sunt nati: quales fuerunt gigantes, qui ex imis terra visceribus nati cum Dijs bellasse finguntur à poetis, hoc est, diuinis eorum legibus semper repugnasse. Hinc Persius de humili & abiecto viro,

— *Præsto est mihi Manius hæres*

Persius.

Progenies terra.

Et Iuuenalis, cum loquatur de ijs pœnis, quas in nobiles Domitianos exercebat, concludit, 14.

Vnde fit, ut malim fraterculus esse gigantum.

Iuuenal.

Cicero lib. epist. 7. Cornelius, inquit, *familiaris tuus summo genere natus terra filius*. Vbi eum summo genere natum per ironiam appellat. Et lib. 1. ad Atticum, *Huic terra filio, nescio cui, committere epistolam tantis de rebus non audeo*.

Tullius.

Vide Britã.

in Iuuen. &

Bud. in

Pand. fol.

143.

Gallinæ filius albæ apud Iuuenal. Satyr. 13. prouerbiali schemate dicitur de viro aliquo fortunatissimo. Alluditur enim ad fatalem illam gallinam, cuius meminit Suetonius in Galba, *Aquila enim præteruolans albam gallinam, ramulum lauri rostro tenentem in gremium Liuiæ uxoris Augusti demisit; eumq; alitem nutrirî, ac pangi ramulum placuisset, mira fuit utriusq; fertilitas: ex illa namq; innumerabilis pullorum soboles prouenit; ex hoc ingens admodum lauratum propagatum est: vnde triumphaturi Caseres laureas decerpebant*. Huc pertinet illud Cicero- nis lib. 7. epist. famil. ad Curionem, *Quasi auem albam*, inquit, *videntur bene sentientem ciuem videre*. Huic contrarium est illud ex eodem Iuuen. ibid.

Gallina fili-

us albæ.

Iuuen.

Sueton.

— *Nati infelicibus outs.*

Tullius,

C A P U T V.

*De numero conuiuiarum apud veteres, & que fuerint
vmbra in conuiujs?*

Ouestionem agitamus symposiacam: quinam debeat esse numerus conuiuiarum. M. Varro in Satyris Menippæis ait, *conuiuiarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi ad Musarum*. id est, conuiuias minimum pauciores non fore, quam tres, quot numerantur Charites: at verò summum plures non futuros, quam nouem, quot Musas poetæ venerantur. Sunt tamen, qui septem plurimum, ad conuiuium admittendos arbitrentur; veriti ne à maiori numero tumultus orientur: quibus fauet paroemia illa decantatissima,

15.

Varro.

Conuiuius ad

minimum

tres, ad

summum

nouem.

Vu 4

Septem

Septem conuiuium, nouem conuitium, ad quam mihi visus est Aufonius alluſiſſe in Ephemeride,

Auſon.

Quinque aduocauit ſex enim conuiuium

Cum Rege iuſtum, ſi ſuper, conuitium eſt.

Sed illi, qui non vocati ad conuiuium, ſequuntur inuitatos, vmbrae dicuntur: quod tanquam vmbrae corpora ſequuntur. Horum meminit Horatius.

Horat.

— *Locus eſt & pluribus vmbriſ.*

16.

*Conuiuij
vmbra.*

Suis autem vmbriſ perurbanè illuſit aliquando Philippus Alexandri pater. Hic enim inuitatus erat ad cœnã, cumq; inter eundem plures haberet amicos obuioſ, ſecum eos duxit: cum tamen hoſpes turbaretur, qui ſciret tam multis non fore ſatis, quod apparauerat: Philippus vbi hoc ſentit, puerum ad ſingulos amicos mittit; monet clam, vt placentæ ſeruent locum. Illi credentes, placentamque expectantes parciffime appoſitis veſcebantur. Ita contigit, vt cœna modica, omnibus, quamuis multis, ſuffecerit. Quo pacto & hoſpitiſ pudori ſubuenit, & vmbraſ ſuaſ deluſit. Eſt apud Pont. volum. 2. progym. 69. qui ex Agell. lib. 13. c. 11. & Macrobio 1. Saturn. cap. 7. hauſit multa huiuſce coloris.

*Philippus
vmbraſ cœ-
nuij ſui de-
luſit.*

Pont.
Agell.
Macrobo.

C A P V T VI.

*Quis dicatur apud Iuuenalem ſuccurrere poſſe
Luna laboranti?*

17.

*Varia lo-
quendi for-
mula in ho-
mineſ cla-
moſoſ.*

Clamofum & obſtreperum hominem varijs loquendi formis antiqui ſignificauerunt; quarum pleraque in parœmiam abierunt; dicitur enim, *clamoſior lauro ardente*; quia viridis laurus incenſa maximos crepitus edit. *Stentore clamoſior*; quia Stentoriſ vox tam firma fuit, vt quinquaginta hominum clamorem ſuperaret; vnde ab Homero ferrea dicitur fuiſſe. *Sarpedonium lituſ*, propter maximos fluctuſ, quibus illud Thraciæ lituſ continuo tunditur. *Æſ dodoneum*: propter ingentem ſtrepitum, quem edebant lebetes illi, quibus Iouis ſimulacrum Dodone cingebatur. De hiſ, aliſque prouerbijſ in eandem ſententiam tendentibuſ conſule Manutium in adagijs. Caterum difficilis plane eſt, & proobſcura illa phraſiſ, qua Iuuenaliſ Satyr. 6. clamofam ſceminam ſignificat, dum ait,

Manutiuſ

Iuuen.

Vna laboranti poterit ſuccurrere Luna.

Tot pariter pelueſ, tot tintinnabula credaſ.

Pulſari.

Ad

Ad quam emedullandam cortice quidem, seu potius Delio
 natatore opus est. Ita rem accipe. Præstantes doctrina viri, teste
 Plinio lib. 2. c. 11. quales fuerunt Stesichorus, & Pindarus, cre-
 diderunt, lunam excantationibus defectum pati: nec nisi dissi-
 no æris crepitu ad pristinum splendorem posse reuocari. Qua-
 re quoties luna deficiebat, toties ab antiquis inconditi strepi-
 tus, & fragores excitabantur; tanquam eius morbi remedium
 panchrestum. Hinc intelliges locum illum apud Liuium lib.
 26. ab vrbe conditâ; *Disposita*, inquit, *in muris Campanorum*
impellis multitudo, tantum cum æris crepitu clamorem edidit,
quantus in defectu luna silenti nocte fieri solet. Concinit Ouid.
 4. Met.

*Delius na-
tator.*
 Plin.
*Luna excan-
tationibus
defectum
patiebatur
veterum
opinione.*
 Liui.

Cum frustra resonant æra auxiliaria luna.
 & in 7. eiusdem operis,
Te quoque luna traho, quamuis Themisæ labores
Æra tuos minuant.

Ouid.

Nec abludit Statius lib. Theb.

—— attonitis quoties auellitur astris

Stadius.

Solis opaca soror; procul auxiliantia gentes

Æra crepant, frustra q; timent.

Accedit Plutarchus in Æmilio, qui ait Romanorum consuetu-
 dinem fuisse, vt lunæ deficientis lumen tinnitu æris reuocarēt.

18.
 Plutarch.

Quare iuxta hanc veterum consuetudinem, qui loquacissimi
 sunt, dicuntur lunæ laboranti posse auxiliari suis vocibus, om-
 nibus alijs fragoribus abdicatis. Vnde nullus superest in Iuue-
 nalis carmine nodus enodandus. Vide etiam Turneb. lib. 22. c.

Tura.

23. Facit illud Senecæ lib. 7. cap. 1. *Nemo obseruat lunam nisi la-
 borantem, tunc vrbes clamant, tunc pro se quisq; superstitione
 vanâ trepidat, &c.* Facit illud Ambros. ad populum. *Ipsa die cir-
 ca vesperum tanta vociferatio populi extitit, vt irreligiositas e-*

Ambrosiu.
 serm. 82.

*ius penetraret ad cælum; quod cum requirerem, quid sibi cla-
 mor hic velit, dixerunt mihi; quod laboranti lunæ vestra voci-
 feratio subueniret, & defectum eius suis clamoribus adiunaret;*
risi equidem, & miratus sum vanitatem, quod quasi deuoti

*Christiani Deo serebatis auxilium, clamabatis enim, ne tacen-
 tibus vobis perderet elementum.* Vide plura serm. de defectione
 lunæ. Facit illuc D. Augustin. tract. de rectitudine Catholicæ

August.

conuersat. Nullus, inquit, *quando luna obscuratur, vociferare
 presumat, quia certis temporibus, Deo iubente, obscuratur, &c.*
 Facit & locus ille Taciti lib. 1. Annal. *Luna claro repente cælo
 visa languescere, &c.* Igitur æris sono, tubarum, cornu-
 umque concentu strepere nihil aliud est,

Tacit.

quàm lunæ succurrere, &c.

CAPUT VII.

Quæ animi indicia ex oris gestibus colligantur?

19. **H**Oc caput non minus oblectationis, quàm eruditionis existimo habiturum. Illud tamen ita expediamus, ut potius nonnulla perstrinxisse, quàm singula minutius concidisse videamur. A capite igitur rem ipsam aggredior. Caput puluere conspergere illi dicebantur, quos ingens aliquis mœror, atque ægritudo elidebat. Catull. carm. de nuptijs Pelei,
Canitiem terra, atque infuso puluere fœdans.
 Catul. Caput motare, signum erat iracundiæ; unde Iuno, cuius in imis præcordijs gliscebatur furor, caput quassare dicitur. Virgil. 7. Æneid.
Tum quassans caput hæc effudit pectore dicta.
 Virgil. Innuere capite. Innuere, est significare, ut aliquid fiat. Terent. in Adelphis, *Nec mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.* Annuere est, alicui assentiri, & quippiam approbare. Virgil. 9. Æneid. de Ioue loquutus,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
 20. **A**ttollere supercilium, id est, fastum, superbiam, ac severitatem præ se ferre. Quò pertinet Horatianum illud de Ioue 3. carm. od. 1.
*Clavi giganteo triumpho
 Cuncta supercilio mouentis.*
 Item illud ex Iuvenale Satyr. 6.
*— Si cum magnis virtutibus affers
 Grande supercilium.*
 Tull. Rursus illud ex Cicerone pro Sextio, *Tanta, inquit, erat grauitas in oculo, ut illo supercilio, tanquam Atlante cœlum respública niti videretur.* Ponere supercilium, vel demere, est, hilaritatem se ac facilem præbere. Mart. lib. 1.
 Martial. *Contigeris nostros, Casar si forte libellos,
 Terrarum dominum pone supercilium.*
 Horat. Horat. 1. epist. Sat. 2.
 21. **E**xporrigere frontem. *Deme supercilio nubem, &c.*
 Terent. Exporrigerere frontem, est, animi remissionem, atque lætiti-
 Plaut. am indicare. Terent. in Adelphis, *Mitte iam isthæc, exporrige frontem.* Et in Casina Plaut. *Ego te porrectiore fronte volo mecum loqui.* Idem valet frontem explicare. Horat. l. 3. carm. od. 29. Mun-

Mundusq; paruo sub laze pauperum

Cæna, sine auleis, & ostro

Sollicitam explicuere frontem.

Contrahere frontem, id est, tristitiam præ se ferre. Cicer. in Cluentiana, *Hic ille improbiſſimus quaſtu iudiciario paſtus contrahit frontem.* Tantundem valet, *frontem conſulcare.* Plaut. in Bacch. *ſpectatores roncchos cient, conſulcant frontem, & ore concupario frequenter fremunt, & malè muſſitant. Frons caperat, abſolute, id eſt, contrahitur.* Plaut. in Epidico, *Quid illuc eſt, quod illi caperat frons ſeu eritudine? Frontem ferire, eſt, indignari, vel, agrè ferre.* Cicer. ad Attic. lib. 1. *Puto te in hoc, aut riſiſſe, aut ingemuiſſe, ut frontem ferias.* Idem in Bruto, *Nulla perturbatio animi, nulla corporis frons non percuffa, non ſemur.* *Frontem, vel, os perfricare, id eſt, pudorem abijcere* Mart. lib. 11.

Aut tum perfricuit frontem, poſuit que pudorem.

Cicer. 3. Tuſcul. *Eam tu voluptatem, cum os perfricuiſti ſoles dicere.* Oculorum ardor iracundiam ſignificat, Cicer. 5. Verr. *Iple inflammatus ſcalere, ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitus emicabat.* Oculi defixi ſtuporem indicant. Virgil. 1. Æneid.

Dum ſtupet, obtutuq; haret defixus in vno, &c.

& in 7.

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus

Obtutu tenet ora.

Lachrymæ quandoque gaudium produunt. Terent. in Adelphis, *Ob lacrumo gaudio.* & in Heautont. *Mulier telam deſerit continuo, & lachrymis opletos totum ſibi, ut facile ſcires deſiderio id fieri tui.* Virgil. 6. Æneid. de Anchife,

— *alacris palmas & traque tetendit,*

Effuſaq; genis lachryma.

Frequentius tamen dolorem ſignificant. Cæſ. 1. de Bello Gallico, *Diuitiacus myſtis cum lachrymis Caſarem amplexus obſcrare cepit, ne quid grauius in fratrem ſtatuere.* Menel apud Euripid. in Helena, ait, *viri eſſe generoſi lacrymas in aduerſis rebus fundere.* Tandem inflare buccas eſt, iratum ſe exhibere. Horat. lib. 1. ſer.

Quid cauſe merito quin illi Iuppiter ambas iratus buccas inflat.

Contrahere frontem.

Frontem conſulcare. Plaut.

Frons caperat, quid. Plaut.

Frõe ferire Tull.

Frontem perfricare. Martial.

22.

Tull.

Oculorum ardor iracundiam ſignificat.

Tull

Oculi defixi Virgil.

Lachryma gaudium produunt aliquando.

Terent.

Virgil.

Lachryma dolorem ſignificat

frequentius Cæſar.

Euripid.

Buccas inflare.

Horat.

CAPVT VIII.

Quæ dicantur apud Græcos, leges Pelargicæ?

23.

*Ciconia in
parentem
pietas.
Solinus.*

Pelargicæ leges dicuntur apud Græcos illæ, quibus liberi parentes senio confectos alere iubentur; pro illis etiam vrsurpantur, quibus ad aliqua pietatis munia obeunda admone-mur. Pelargus enim Ciconiam significat, cuius est in parentes nobilitata pietas. Nam, vt est apud Solinum cap. 43. quantum temporis impenderit fœtibus educandis, tantum & ipsæ, cum senuerint, à pullis suis inuicem aluntur. Quamobrem Ægyptij, cum significarent hominem, qui patris curam gereret, ciconiam depingebant; quæ solent eodem modo, quo acceperint, genitoribus gratiam rependere: illis enim nidum parant, pennas vellicant inutiles, pabulum suppeditant, argentes refouent, implumesq; suis humeris gestant. Quinetiam Reges olim, vt est apud

Alex. ab Al.

Alexand. ab Alex. lib. I. cap. 28. in summo sceptro ciconiam, in imo vero hippopotamum sculperere solebant; illam quidem pietate insignem, hunc crudelitate efferatum. Quo argumento significabant, oportere, vt Reges pietatem colerent, crudelitate detestarentur. Sed de ciconiæ pietate lege Emblem. illud Alciat. 30.

*Regem decet
pietas, impie-
tas dodecet.*

Alciat.

*Aërio insignis pietate Ciconia nido
Inuestes pullos pignora grata fouet.
Taliaq; expectat sibi munera mutua reddi,
Auxilio hoc quoties mater egebit anus.
Nec pia spem soboles fallit, sed fessa parentum
Corpora fert humeris, præstat & ore cibos.*

24.

Ambros.

Porro D. Ambrosius in Hexaëm. Ciconiarum pietatem præcæteris amplificauit his verbis: *Nam depositi patris artus, perlongæuam senectutis plumis nudatos, circumstantes soboles pennis propriis fouet: & quid dicam? collatitio cibo pascit, quando etiam ipsa natura reparat dispendia, vt hinc inde senem subleuant, fulcro alarum suarum ad volandum exerceant, & in pristinos vsus desueta membra reducant. Quis nostrum patrem ægrum non leuare fastidiat? quis fessum senem humeris suis imponat? at vero auibus graue non est, quod pietate plenum est: vnde & auis hæc Romanorum vsu pia vocatur, &c. Mitto plura de Ciconiarum*

*Volater.
Ælian.
Olaus.*

*pietate, quæ tradit Volaterranus, Ælianus, &
Olaus Magnus Archiepiscopus lib.*

19. cap. 14.

CAPUT IX.

*Quid Triumphus, quid Ouatio; & quo pacto
distinguantur?*

Triumphus, & Ouatio erant celebres pompæ, quibus 25.
Romani Imperatores partâ aliquâ victoriâ ad urbem duc-
cebantur. Triumphus dictus est à Græco Bacchi cognomento,
Βακχιαυθ; hic enim auctore Plutarcho in Marcello primus au- Plutarch,
ctor triumphalis pompæ dicitur fuisse. Ouatio dicta est ab oue, Bacchus
quam, qui hoc triumphî genere ornaretur, sacrificabat. Diffe- auctor pom-
runt autem triumphus, & ouatio duplici ex capite, nimirum pa trium-
causa, & apparatu. causa quidem, quia tunc ouatio fiebat, ut phalis.
inquit Gellius lib. 5. cap. 6. cum hostium nomen humile, & in-
strenuum erat: vnde datum est probro aliquando Aureliano Aurelianus
Imperatori, quod de Zenobia triumphare, quam ouare malu- imperator
isset. Quam ille contumeliam ita illudit, Nihil, inquit, me pudet de Zenobia
de femina triumphasse, quæ virtute plusquam virili sit prædita. triumphat.

Triumphus autem permittebatur illis, qui minimum, quin- 26.
que hostium millia vnâ acie cecidissent. Iam verò vtriusque Zenobia
pompæ apparatus, nimium quàm diuersus. Siquidem ouan- virtus.
tes, myrtea corona donabantur, quæ cum sit Veneri sacra, faci-
lem & incruentam victoriam indicabat: Præterea urbem pedi-
tes ingrediebantur: si Dionysio Halicarnassæo, & Plutarcho Dionysius
credendum est. nec tubas concinentes, sed tibus modulantes Halicar-
præferiebant. At verò triumphantes laurea redimiti, quadrigis nassæus.
inueti, tubis vndique perstreperantibus ad capitolium duce-
bantur. Huius triumphî tanta erat dignitas, ut existimarent ve-
teres prospectum iri, ne triumphantes nimiam alacritate exul-
tantes superbirent. Quare subinde admonebantur à tergo,
meminerint se esse mortales, ut refert Tertullianus in apo-
logetico cap. 33. *Respice post te, hominem memento te.* Iuuenal. Tertull.
sat. 6.

— Et sibi Consul

Ne placeat, curru seruus portatur eodem. Iuuen.
Zonaras autem tom. 2. annal. Vnus item publicus minister in Zonar.
ipso curru vehebatur, coronam auream gemmis interpolatam
supra caput eius tenens, & retro videre iubens, quo monebat, ut
reliquis vitæ cursum prouideret, nec eo honore elatus superbi-
ret. Plinius etiam libr. 33. cap. 1. Et cum coronâ ex auro He-
trusco sustineretur à tergo, annulus tamen in digito ferreus
erat, æque triumphantis, & serui fortasse coronam sustinentis.
D. Hie-

Hieron.

D. Hieronymus in epist. ad Paul. de obitu Blefillæ. *Monitor quidam humana imbecillitatis apponetur, in similitudinem triumphantium, quibus in curru retro comes adharebat per singulas acclamationes civium, dicens, hominem te esse memento. Hunc vero seruum quidam appellant carnificem, ut Isidor. lib. 18. c. 2. quidam seruum publicum.*

Isid.

C A P V T X.

Quis dicatur dignus robore apud Apuleium: dignus culeo apud Iuvenalem: dignus pistrino apud Terentium?

27.

Apuleius.
Homo dignus robore.
Festus.
Plaut.

Eodem spectant omnes hæc loquendi formæ: significantq; hominem magnis suppliciis afficiendum. Apuleius Apologia secunda, ita inquit, *O mirum commentum! o subtilitas digna carcere & robore!* Erat autem robur, ut auctor est Festus, locus in carcere tabulis robusteis septus, in quem malefici præcipites agebantur. Quo alludit Plautus in Curculione, *Faciam, inquit, vos ambo in robusteo carcere ut peratis.* Eundem locum appellavit in Pænulo robusteum codicem. *Iam, inquit, detrudam vos ad molas, atque ad robusteum codicem.* Huc pertinet illud ex Valer. Max. lib. 6. *Familiares eorum de robore præcipitati sunt.* Illud item ex Lucret. libr. 4. de rebus nat.

Valer. Max.

Lucret.

Verævera, carnifices, robur, pistrina, tæda.

Vnde Iuvenalis de homine multis tormentis exeruciando, ita canit Sat. 8.

Iuven.

————— *Quis tam*

Perditus ut dubitet Senecam præferre Neroni?

Cuius supplicio non debuit vna parari

Simia, non serpens vnus, non culeus vnus.

28.

Homo dignus culeo.

Tull.

Verum homo dignus culeo ille appellatur, qui ad capitis supplicium efferti debet. Veteres enim solebant parricidam in culeum infuere vna cum simia, vipera, cane, & gallo gallinæ, atque ita inclusum in mare præcipitare. Vnde est illud Ciceronis oratione pro Roscio Amerino: *Matores nostri supplicium excogitauerunt in parricidas singulare; ut quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ij magnitudine pœna maleficio summouerentur. Insui voluerunt in culeum viuos, atque in flumen deiici. O singularem sapientiam, iudices! Nonne videntur*

dentur hunc hominem ex rerum natura sustulisse & eripuisse : cui repente cœlum , solem , aquam , terramq; ademerunt ? Vt qui enim necasset , unde ipse natus esset , careret iis rebus omnibus , ex quibus omnia nata esse dicuntur. Etenim quid tam est commune , quam spiritus viuus ? terra mortuus ? mare fluctuantibus ? litus eiectis ? Ita viuunt , dum possunt , vt ducere animam de cœlo non queant ; ita moriuntur , vt eorum ossa terra non tangat ; ita iactantur fluctibus , vt numquam alluantur ; ita postremo eiiciuntur , vt ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Hactenus ille. Quare Iuuenalis merito Neronem dicit , non vno tantum culeo dignum ; qui non solum sororem atque vxorem , sed etiam matrem interfecerat. Vnde refert Suetonius , Neronis statuæ culeum appositum fuisse Sueton. à quibusdam , addita inscriptione , *Merueras , sed ego , quid possum ?* Vides supplicij genus in particidas constitutum : nunc rem enucleatius euulgo. Lege Pompeia cœtum erat , vt paricidæ , imo nefarij quique & scelerati in culeum insuti , cum simia , serpente , gallo , & cane in mare exturbarentur. Procaces igitur Roscij accusatores , qui ipsius parentem trucidauerant , eundemq; parricidij deferebant , *optionem* , inquit Tullius , *Rosco dabant , velletne iugulatus , an vero culeo insutus , vt parricida pœnas luere , &c.* Elucidabitur etiam eiusdem Tullij locus ille ad Qu. Frat. lib. 2. epist. 7. *Quoniam Smyrna* , inquit , *duos Mysios insuisses in culeum ; erat vero culeus sacci vel vtri genus ex corio præcipue confectus.* Planum igitur est , cur scelerosi homines culeo digni appellentur.

Hominem pistrino dignum vocauit Terentius in Heautontimorumenos , hominem supplicio dignum. Est enim pistrinum locus , in quo circumactis molis iumentorum vel seruorum opera fruges minuuntur. Idem Terentius in Andria , *Verberibus casum te in pistrinum dedam vsque ad necem , ea lege atque omne , vt si te inde vnquam eximero , ego pro te molam.* Hinc etiam Plautus in Persea , seruum multis plagis

conficiendum , appellauit pistrinorum ciuitatem.

* *
*

SATURNALIORVM
deccas II.

CAPVT I.

*Quid fluctus decumanus? Quid intellectus
dithyrambicus?*

30. **Fluctus decumanus.** **D**ecumanus fluctus pro maximo vsurpatur, vt liquido constat inter Latinitatis antistites. Vnde est Ouidianum illud II. Metam.
Ouid. *Vastius insurgens decima ruit impetus vnda.*
Idem lib. I. de Trist. eleg. 2.
*Qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes:
Posterior non est, vndecimoq; prior.*
- Silius.** Silius lib. 14. incredibilem vndarum vim explicaturus,
*Non aliter Rhodopes Boreas à vertice præceps
Cum sese immisit, decimoq; volumine pontum
Expulit in terras, &c.*
- Lucanus.** Lucanus lib. 4.
*Hæc fatum decimus, dictu mirabile, fluctus
Inualida cum puppe leuat.*
31. **Decumana mala.** Hinc factum, vt decumani malorum fluctus, pro ingentibus calamitatibus fumantur. Plato lib. de rep. 5. *postquam bis euasi binas disceptationum vndas, nunc maximum, difficillimumq; , veluti decumani fluctus corticem superingens.* Cæterum huius parcemiæ caput illud est, quia vsu venire solet, vt decima quæque multo reliquis sint maiora, vt inquit Festus: probatque, cum ex fluctibus, tum etiam ex ouis, quorum decimum quodque reliqua superat magnitudine. Vnde in castris decumana porta maxima appellatur. In agris decumanus limes maximus dicitur, qui ab Oriente, versus occumbentem Solem protenditur.
- Decumana porta.**
32. **Dithyrambic intellectus.** Sed iam de intellectu dithyrambico. Dithyrambus, fuit chorus in Bacchi gratiam decantari solitus; nomen ab eodem Baccho sortitus, qui Dithyrambus dicebatur, ἀπὸ τῆς δις δις Δύρα ἢ ἀναλαίαν, id est, *ab egrediendo bis per ianuam*: quia bis natus fingebatur; semel ex vtero Semeles, iterum ex femore Iouis: vnde Bacchus bigenis dicitur, id est, bis genitus; de illo est Mart. Epig. 73. lib.
- Martial.** *Qui potuit Bacchi matrem dixisse Tonantem,
Ille potest Semelem dicere, Ruffe, patrem.*

Seu Dithyrambus dicitur, quasi lithyrambus, quod illum Iupiter assuisset femori; ac mox eo in lucem prodituro inclamasset, *λυθι ῥάμμα. λυθι ῥάμμα*, id est, *solue futuram, solue futuram*. In hoc igitur choro componendo summa verborum libertate poetæ utebantur. Vnde Cicero 3. de orat. appellat licentiosem Tull. ac diuitiorem dithyrambum: & Plato in Phædro, significat Plato. in hoc carminis genere tantam vim ad incitandos & perturbandos animos fuisse, ut nonnisi hominibus furore quodam affectis conueniret. *Ita enim*, inquit, *si tibi progrediente oratione lymphatus fieri videar, ne mireres, nunc enim qua loquor, non longe absunt à Dithyrambis*. Hinc prouerbium apud Erasmum, *Minus habet mentis, quam dithyramborum poetæ*. De quo consule Manut. fol. 493.

*Seu per audaces noua Dithyrambos,
Verba deuoluit, numerisq; fertur
Lege solutis.*

Manutius.

Quia vero huius carminis erat admodum nodosa & intricata oratio, intellectus Dithyrambicus prouerbio locum fecit: & pro difficili atque obscuro usurpatur. Lege Cæsum lib. 7. Cælius. lect. antiq. cap. 5.

CAPUT II.

*Quis dicatur Euripus homo? quis versatilior
cothurno?*

Euripus fretum est inter Aulidem Bœotix portum, & Eubœam insulam: cuius tam est prodigiosa natura, ut intra vnus diei noctisq; spatium septenos habeat accessus, totidemq; recessus, eosq; adeo rapidos, ut, teste Pomponio, ventos etiam, ac plena ventis nauigia secum portet. In huius rei causa indaganda multi sæpe laborarunt; neque tamen hilum, ut aiunt, profecerunt. Certe Aristoteles in hac multiplici exæstuantium vndarum conuersione contemplanda tantum operæ & studij dicitur collocasse, ut tædio ac labore confectus suum diem illic obierit; seu, ut alij malunt, pudibundus quod huiusce rei causam non assequeretur, in eundem Euripum præcipitem se egerit. Ab hac igitur Euripi inconstantia ducta est metaphora, ut inconstans homo *Euripus* vocaretur. Vnde Æschines, vitio inconstantiæ vertit Demostheni, quod Euripum subiude commutata factione superaret. Boëtius item de inconstante, *Ex-
Mendoça & Viridariem. X x fluantis,*

33.

Euripus homo inconstans est.

Pompon.

Aristotelis mors ubi, & quare.

Æschines.

Boëtius.

Tull.

fluantis, inquit, more fertur Euripi. Iam vero M. Tullius pro Plancio eodem spectauit, cum ait, *Quod fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus; quantas perturbationes, & quantos aestus habet ratio comitiorum.* Vnde Iupinis & apud Græcos inconstans appellatur.

34.

Homo co-
thurno ver-
satilior, est
inconstans.

Iam vero cothurno versatilior eodem recidit. De homine instabili dici solet. Nam cothurnus erat calceamenti genus, quod viris pariter ac fœminis congruebat. Viris, ut patet, cum ex aliis, tum etiam ex illo Virgiliano Eclog. 7.

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Virgil.

Fœminis vero, ut planum est ex illo carmine I. Æneid.

Virginibus Tyriis mos est aptare pharetram,

Purpureæq; alte suras vincire cothurno.

Homo lubri-
cæ fidei.

Idem calceamentum utrique pedi tam dextero, quam sinistro poterat accommodari. Hinc igitur ortum est, ut homo lubricæ fidei, anticipitissq; factionis, versatilior cothurno appelletur.

Vnde Theramenes Rhetor, qui utriusque Atheniensium factionis sese applicabat, cothurno versatilior à Plutarcho nuncupatur.

Plutarch.

C A P V T III.

Quid apud Horatium, nauigare Anticyras?

35.

Horat.
Strab.

HOratius lib. 2. serm. satyr. 2. ita inquit, *Verum ambitiosus & audax nauiget Anticyras.* Quam loquendi formam ut intelligas, Strabonem in primis consulas, necesse est; qui li. 9. Geographiæ duas esse Anticyras affirmat; in quarum altera elleborum nasci, in altera optime temperari. Est autem elleborum herba, teste Plinio, ad cerebrum expurgandum præstantissima. Vnde, qui olim insania laborabant, sanitatis comparandæ gratia se ad has insulas conferebant. Hinc ergo prouerbum ortum est, in insanos homines dici solitum, *Nauigat Anticyram,* id est, non est sui compos præ insania. Quo alludit Horatius citato loco. Et in eadem satyr. paulo ante,

Elleborum
expurgat ce-
rebrum.

Plin.

Horat.

Danda est ellebori multa pars maxima auaris;

Nescio an Anticyram ratio illis desinet omnem.

36.

Auarus est
insanus.

Quasi diceret, quidquid ellebori in Anticyra nascitur, auaris tribuendum; si forte ad mentis sanitatem restitui possint. Idem in arte poetica, cum de illis loquatur, qui nisi insaniam simulent, poetas se esse negant.

Nan-

*Nanciscetur enim pretium, nomenq; poeta,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonfori Lycino commiserit.*

Idem rursus,

Expulit elleboro morbum, bilemq; meraco.

Ovidius item,

I, bibe, dixissem, purgantes pectora succos

Quidquid & in tota nascitur Anticyra.

Ouid.

Iam vero Persius satyr. 4. de infano homine loquutus, ita canit,

Anticyras melior sorbere meracas.

Persius.

Tandem Lucianus in Tantali dialogo, *Despis, inquit, Tantale; & (ut vere dicam) elleboro tibi est opus, eoque sane meraco.* Inde patet eum, qui Anticyras nauigare, vel qui elleboro opus esse dicitur, insanum appellari.

Lucian.

Nauigat Anticyras, qui insanus est.

C A P U T IV.

Quare testes magnæ fidei, locupletes appellentur?

Vulgatissimum est, omnibusque, ut aiunt, lippis ac tonforibus notissimum, testes indubitatae fidei & auctoritatis, locupletes appellari. Id quod sexcentis confirmari potest testimoniis. Cicero lib. de offic. 3. *Quem locupletiosem quarimus testem, quam principem populi Romani, qui retinendi officij causa cruciatum subiit vltro?* Et ibidem, *Accedit eodem locuples testis Possidonius.* In Topicis vero, *Opulentos, inquit, viros, dignos quibus credatur, putamus.* Hinc etiam apud Ciceronem, *locuples auctor, & locuples tabellarius, pro fide digno accipitur.* Huius rei causa illa est, quia egentes homines quouis lucro ad iustitiam deferendam inflectuntur: locupletes vero nullis largitionibus ad peritiam subornantur: quare hi multæ fidei, illi nullius credebantur. Recte enim Silius,

Sceleri procliuis egestas.

Silius.

& Martialis,

O quantum cogit egestas.

Martial.

Virgilius vero omnium grauisime,

Labor omnia vincit

Virgil.

Improbis, & duris vrgens in rebus egestas.

Quibus accedit Iuuenalis satyr. 14.

Falsus erit testis, vendet periuria summa

Exigua, Cereris tangens aramq; pedemq;

Iuuen.

Clarius tamen idem poëta satyr. 3.

*Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei: iures licet, & Samothracum,
Et nostrorum aras, contemnerè fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Diis ignoscentibus, ipsos.*

38.

Plaut.

Eodem pertinet Plautinum illud, *Videte, inquit, egestas quid negotij mali dat homini misero? Ego nunc subigor trium nummorum causa, ut has epistolas dicam ab homine me accepisse, quem*

Sueton.

Domitianus inopia factus est rapax.

Imperatorem inopia rapacem factum. Sallustius vero in bello lugurthino, *Egentissimo, inquit, omnia cum pretio honesta videntur.* Vnde Callistratus Iurisconsultus testium fidem diligenter esse examinandam monet, & an locupletes, an egestes sint, curiosè explorandum, ne lucri causa quippiam sceleris facile admittant. Petronius Arbiter, *Quisquis inops peccat, minor est reus.* Hesiodor. paupertatem vocat pestem animorum. Ex his habes, quare illis tantum, qui locupletes erant, fides ab antiquis haberetur.

Sallust.

Callistrat.

Petron.

Hesiod.

C A P V T V.

Quis locus fuerit apud veteres præstantissimus?

39.

Medius locus defenditur.

Quinque sunt loci, qui venire in certamen possunt de primatu: primus, postremus, dexter, sinister, medius. Singulos apud alias atque alias nationes, vel etiam apud eandem aliis atque aliis temporibus dignitate excelluisse comperio. Quid de medio? honoratior ne vnquam extitit? Plane. Virgil. i. *Æneid. de Didone,*

Virgil.

*— Aulais iam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.*

Idem in 5. de *Ænea,*

*Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.*

Rursus in 6.

*Musaum ante omnes, medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris extantem suspicit altis.*

Deinde in 7. de Latino Rege,

*— Ille intra tecta vocari
Imperat, & solio medius consedit auito.*

Iterum in 10. de Ioue.

*— Solio tum Iuppiter aureo
Surgit, coelicola medium quem ad limina ducunt.*

Tan-

Tandem II. de Latino.

— — *Sedet in medijs rex maximus ævo.*

Virgilium imitatus Ovidius 5. Factor. de sene loquutus,

*In medio iuuenum non indignantibus ipsis**Ibat, &c.*

Vnde Adrianus Imperator, cùm aliquando videret libertum nescio quem, inter duos Senatores ambulans, misit, qui ei colaphum infringeret, diceretq; ne inter eos ambularet, quorum esse adhuc seruus poterat. Plura de hac re lege apud Tiraquellum. Sed iam sinistrum locum nonnunquam præstantissimum fuisse, æquis dubitet? Scribit enim Alexander ab Alexand. lib. 2. genialium dierum c. 19. in medio, ex Xenophonte: Cyrum Persarum Regem singulari prudentiâ viros adhibitos conuiuas, quò honoratius exciperentur, in sinistrâ locare solitum, eamq; partem, velut cordi affinem digniorem duxisse. Quinetiam eandem ob causam crediderim Pallanta ad sinistram Æneæ confedissee, vt Virgil. 10. Æneid. cecinit,

— — *Pallãq; sinistro**Affixus lateri,*

Sed hac de re alibi plura.

Iam verò dexterum frequentius dignitate præstitisse, nemini dubium erit, qui diuinas & humanas literas vel è primo limine salutauerit: quæcum illæ docent Christum Opt. Max. ad Patris dexteram honoris gratia confedissee; viros beato ævo fruturos ad dexteram Dei sessuros esse. Hæc vero tradunt apud Ægyptios honorificentissimum fuisse ad dexteram locari; hunc locum Lonnisi filijs maioribus natu impertiri; quod sinistro multo nobilior ac fortunatior crederetur. Non desiderantur tamen testimonia, quibus postremo loco primaria dignitas deferatur: nam in theatro Senatores ex infimo loco spectabant. Victores in triumpho postremi incedebant. Conuiuii princeps in triclinio nouissimus epulabatur. Quod quidem Sigonius animaduertit lib. 2. de iure Romanorum, vt videre est apud Baronium tom. 1. fol. 206. num. 49. Tandem primum locum obtinere in Senatu præcipua dignitas fuit apud Romanos: inter quos, Dionysio Halicarnassæo auctore lib. 7. antiquitatum, Senatores æuo maximi, primo loco sententiam dicebant:

idem autem erat, sententiæ dicendæ, atque sedendi ordo.

40.

Tiraquel. in præf. de iure prim. f. 438. n. 116.

Sinister loc^o defenditur.

Alex. ab Al.

41.

Dexter loc^o.

Alex. ab Al.

gen. li. 2. c. 1.

Tiraquel. in præf. primo.

f. 413. n. 13.

*Vltim^o locus**Primus loc^o**Halicarn.*

* * *

CAPVT VI.

Quibus iurandi formis superi, quibus homines olim
vterentur, & famina?

42.

Iurifurandi religio tanta fuit apud veteres, cum opus erat, vt in Deos quoq; conuenire crederetur. His ergo solemne fuit per Stygiam paludem iurare. Vt palam est ex Virg. l. 9. ac io. de Ioue loquuto; vtroque enim idem locus reperitur,

Virgil.

*Dixerat, idq; ratum Stygij per flumina fratris,
Per pice torrentes, atrâque voragine ripas
Annuit, & totum nutu iremefecit Olympum.*

Si quis autem aliquid eorum, quæ Styge teste iurasset, quomodo violaret, totos centum annos diuinitate spoliatus, à neccitate arcebat. Inde est Virgilianum illud in 6,

Idem.

*Coccyi stagna alta vides, Stygiamq; paludem
Dl cuius iurare timent, & fallere numen.*

Seruius.

Hanc iurandi consuetudinem inde fluxisse Seruius affirmat, quia Victoria Stygis filia bello Gigantum Iouis patres suscepit defendendas. In cuius rei gratiam Iupiter concessit, vt Dij per eius matrem iurantes nemini audeant imponere, sed fidem seruare teneantur. Cælius tamen lib. 27. cap. 5. cum legeret apud Pindarum ex primis rerum initijs optimam esse aquam *ἄγιστον μὲν ὕδωρ*, hoc est, *optima quidem aqua*. Et apud Heliodum rerum sublunarium esse antiquissimam, fluuiosq; omnes iugi perenni; lapsu defluentes habere in se quandam æternitatis expressam imaginem; credidit Stygem propter inhitam à natura dignitatem in testem à Iuperbis adhiberi. Vt eumq; tamen res habeat, hanc Deorum fuisse superstitionem Iuno ipsa fatetur, apud Virgilium lib. 12.

Virgil.

*Adiuuro Stygij caput implacabile fontis;
Vna superstitione superis qua reddita Diuis.*

Mulieres ad
iurandum
faciles.

Mulieres autem ad iurandum faciles. Ita enim Alcumena apud Plautum. *Per supremi Regis regnum iuro, & matrem familias Inonem, quam me vereri, & metuere est par maxime.* Cui Amphitruo, *Mulier es, audacter iuras.* Propert. lib. 2. Eleg. 18.

Plaut.

Propert.

*Sed non tum ardoris culpa est, neque crimina cæli;
Quam toties sanctos non habuisse Deos.*

44.

Loquitur de scæminis Deos contemnentibus, ideòq; facile peierantibus. non ita prima mulier Eua, qua pio accepto filio Auctori rerum omnium grates agens, inquit, *Possedit hominem per Deum.* Vbi aliqui, ex ignorantia tamen Hebraici sermonis, notant fuisse scæminam iuramenti primam conditricem. Sed iuramen-

Gen. 24.

iuramenta ab hominibus usurpari solita non eadem erant: nam viri per Herculem, feminae per Castorem; utriusque tamen per Pollucem iurare consueverant. Quem ordinem nunquam immutatum legi apud veteres scribit A. Gellius li. II. noct. Att. c. 6. A. Gell. Vnum vel alterum subiiciamus exemplum. Pamphilus vir per Herculem iurat apud Terent. in Andria. *Mea quidem Hercle Terent. certe in dubio est vita.* Syra femina in Hecyra per Castorem, *Salve me Castor Parmeno.* Ibidem Parmeno per Pollucem, *Aedepol te desiderium Athenarum arbitror;* paulo ante per eundem Pollucem Philotis femina, *Perpol quam paucos reperies, &c.*

C A P U T VII.

Qua litera salutaris, qua lethales quondam dicerentur?

Alia fuit inter Latinos, alia inter Græcos absolutionis & condemnationis nota. Latini enim cum aliquem absoluebant, A, cum vero condempnabant, C, literam præfigebant. Unde à M. Tullio pro Milone illa salutaris, hæc tristis ac lethalis appellatur. Contra vero Græci θ, utebantur, cum aliquem supplicio capitis addicebant. Quo alludit Persius satyr. 4.

45.

Tull.

Pers.

Martial.

Aufon.

46.

Alex. ab Al.
lib. 3. c. 5.

Christus si-
nis rerum o-
mnium.

Et patris es nigrum vitio præfigere theta.
Martialis item lib. 7.

*Nosti mortiferum Prætoris Castrice signum
Est opera pretium discere theta novum.*

Aufonius,

*Miselle Doctor, θ, tibi sit obscæno,
Tuamq; nomen theta seculis signet.*

Huius rei causa illa est, quia θάνατος apud Græcos mortem significat; ideoq; prima huius vocabuli litera ad mortem indicandam sumebatur. Cæterum, cum aliquem liberum abire permittebant, Ταν utebantur: quamobrem vero τ, absolutionis nota poneretur, à nemine, quem legerim, explicatur: nisi forte arcanum aliquod mysterium in hoc veterum consensu latere arbitremur; qui crucis notam, quam T, repræsentat, pro salutari usurpabant, animo videlicet præfagientes, Crucis signum nobis saluti fore. Certe apud Hebræos litera *Thau* salutaris erat, ut colligitur ex Ezechiele 9. vel quia in Crucis figuram effingebatur; vel quia cum ultima esset Alphabeti Hebraici, Christum significabat, qui rerum omnium finis dicitur. Sunt qui dicant *Thau*, quod sit ultima litera Alphabeti Hebraici, mortem significare, quæ est rerum omnium finis; ideoq; consignato, *Thau*, apud Ezech. non lædi, quia qui mortem meditantur, à mortis malis immunes fiunt.

CAPVT VIII.

Græca fides, Punica fides, Attica fides.

47. *Græca fides.* **C**Ræca fides malè semper audiit: lubricaq; ac leuis credita
Tull. est. M. Tullius ad Qu. Frat. scribit Græcos esse leues, &
Curt. diuturna seruitute ad nimiam adulationem eruditos. Qu. Cur-
tius lib. 4. non minus verè, quam eleganter ingenia Græcorum
Græcia mē- appellat temporaria, tanquam tempori seruientia; & prout se
dax. daret occasio, adulationem tractantia. Hinc est, quod Græci
historici fabulosi immeritò habeantur; qui se ad Principum
voluntatem potius, quàm ad veritatem componebant. Vnde
Herodotus vel ipse historiæ parens Herodotus, vt inquit M. Tullius 1. de
historia pa- legibus, innumerabiles fabulas scripsit; quem proinde merito
rens. appellauit Strabo Mythi historem, id est, fabularum scriptorem.
Tull. Itaque vulgo pater mendaciorum appellatus est. Plinius por-
Strab. tentosa Græciæ mendacia appellat. Et lib. 8. *Mirum est, inquit,*
Plin. *quàm præcedat Græcia credulis; nullum est tam impudens men-*
dacium; quod teste careat M. Tullius orat. pro Flacco de Græ-
Tullius. cis loquens, sic ait, *Testimoniorum religionem & fidem nun-*
quam ista natio coluit. Quod alludit Iuuen. satyr. 10.
— Creditur olim.
Iuuen. *Velificatus Athos, & quidquid Græcia mendax*
Audet in historia.
48. Alexander ab Alexandro lib. 4. c. 13. vbi cæterarum gentium
Alex. naturas, & ingenia exponit, ait, Græcos licet ingenio, & facun-
dia præsent, tamen collactaneo quodam succo, leues, assenta-
tores, atque infideles esse; vnde Græcam fidem in prouerbium
venisse affirmat, pro debili, & quæ facile violetur. Quare Plau-
tus in Asinaria Græcam fidem dixit, cum aliquid præsent, ac
numeratâ pecuniâ emitur.
- Plautus. *Cætera, queque volumus vti; Græca mercamur fide.*
Semper oculata nostræ sunt manus, credunt, quod vident.
- Punica fides* Punica fides pro lubrica item, & fragili accipitur. Lilius de
Lilius Annibale, *has tantas viri virtutes ingenia vitia æquabant in-*
Plautus. *humana crudelitas, perfidia plusquam punica, &c.* Vnde Plautus
in Pæn. *Nemo me Pænus punior*, id est, *nemo me versutior, &*
callidior. Contra verò Attica fides pro certa, & inuolabili pas-
Attica fides sim vsurpatur. Erant enim Athenienses firmissimæ, & integer-
Erasm. rimæ fidei. Cuius rei testimonia, ne multus sim, lege apud
Erasmum in adagijs.

CAPUT IX.

Quid apud Terentium, *A*symbolum venire in conuiuium?
 Quid apud Plautum, diem comburere? Qui
 apud Macrobium dicantur
 dies atri?

DVplex fuit cœna apud veteres: altera conuiuatoris sum- 49.
 ptu apparatus, altera, in quam suam quisque partem con- *Duplex cœ-*
 ferebat. De hac nobis sermo est. Porro ea portio, quæ à singulis *na apud ve-*
 conferebatur, à Græcis symbolum, vel symbola, vt contendit *teres.*
 Lambinus, dicta est; à Latinis collecta. Terent. in Andr. *Sym-*
bolum dedit, cœnauit. In Eun. *Coimus in hunc diem, vt de sym-*
bolis essemus. Plaut. in Curc. *Symbolorum collatores apud forum*
piscarium. In Stich. *Symbola dabo & inbebo cœnam coqui.*
 Iam verò collectam M. Tullius appellauit 2. de orat. *Colle-*
ctam. inquit, à conuiuia *Crasse exigis.* Qui igitur ad conuiuium *A*
 coibat, quin aliquid conferret, *a*symbolus venire dicebatur. Vn- *venire, quis*
 de Terent. in Phormione, *Têne a*symbolum venire *unctum at-*
que lautum è balneis? Idem valet apud Horat. lib. 4. car. od. 12. *dicebatur?*
immunem in conuiuium venire, id est, sine munere, ita enim
 scribit ad Virgilium.

Ad qua si properas gaudia, cum tua
Velex merce veni: non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis;
Plena diues vt in domo.

Horat.

Comburere diem apud Plautum in Menæchmo est diem 50.
 consumere hilariter epulando: à consuetudine Romanorum, *Comburere*
 & Græcorum in mortuis sepeliendis, quos in rogam imponere, & comburere solebant. Sic ferè Horatius lib. 4. car. *diem, quid?*
 Od. 5.

Condit quisq; diem collibus in suis.

Horat.

Ita fit, vt consumptus dies, ab eodem Plauto ibidem, mortuus
 dicatur. *Dies,* inquit, *iam ad umbilicum est dimidiatus mortuus,*
 id est, prior diei pars ad meridiem iam exacta & consumpta est.

Cæterum *dies atri* apud Macrobium lib. 1. Satur. cap. 16. di- 51.
 cuntur omnes postriduani, id est, qui post Calendas, Nonas, *Dies atri,*
 atque Idus sequuntur. Attilius enim retulisse dicitur ad Se- *quid?*
 natum, Romanos, quotiescunque postriduanis diebus arma *Macro-*
 capessent, occisione occisos esse. Quam rem cum Senatores *vide A. Gel*
 ad Pontifices reijcerent, ab iisdem decretum est, nequid *l. 5. c. 17.*
 per

per eos dies Romani auspiciarentur. Hæc omnia faciliè ex Ovi.
I. Fast. intelliguntur, dum ita canit:

*Vendicat Ausonia Iunonis cura Calendas,
Iubus alba Ioui grandior agna cadit,
Nonarum tutela Deo caret: omnibus istis,
Ne fallare caue, proximus ater erit.
Omen ab euentu est: illis nam fortè diebus,
Marte sub aduerso tristia damna tulit.*

CAPVT X.

An rectè dicat Plinius in Panegyri. Principi nemo
leges scripsit?

- Soar. de legib. lib. 3. c. vlt. & Valsq. d. 166. **P**linij placitum multis Iurisperitorum sententijs poterat stabiliri. Et quidem quoad vim cogentem ita est, loquor modo vt Theologus, non tamen quoad vim dirigentem. Cæterum Princeps multis se legibus debet alligare. Vnde Plato in Politica, *Illex principatus molestus est, & cui haud facte le subsistit.* Rectè in Seneca in Troiade,
Minimum debet libere, cui nimum licet.
Audio Tullium pro Rabirio. *Meminerit Princeps non solum, quantum sibi commissum, sed etiam quatenus permissum sit.* Illud autem Lucani lib. 8. non placet,
Sceptrorum vis tota perit, si perdere iusta Incipit, &c.
Nec illud Taciti 15. annal. *In summa fortuna id æquius, quod validius.* Placet tam en illud Ciceronis in Parad. *Ius & æquitæ vincula ciuitatum.* Nec minus illud Augustini 4. de Ciuit. *Remotâ iustitiâ, quid sunt regna, nisi magna atrocinita.* Euripidem laudo,
Non fas potentes posse, fieri quod nefas.
Euphemum verò vitupero apud Thucyd. lib. 6. *Viro principi nihil iniustum, quod fructuosum.* Nam, vt pulchrè Seneca, de Clem. *Principi non traditur ciuium seruitus, sed tutela: nec Respub. illius est, sed ille Respub. qualis ille Claudiani princeps.*
*Tu ciuem, patremq; geras, tu consule cunctis,
Non tibi nec tua te moueant, sed publica damna.*

SATURNALIORUM
decas III.

CAPUT I.

Quinam fuerint pontes ubi suffragia im-
bantur?

Pontes in quibus suffragia imponi, ac dirimi consue-
runt, mensulas angustissimas fuisse existimat Manutius, 52.
pontis ad similitudinem dictas, non ad veritatem: & sin-
gulas ait singulis tribubus, vel centurijs appositas cistis super-
firatas, suffragiorum tabellas continentibus; ne si omnes tri-
bubus ad vnum tantum cogerentur, inconditè admodum, &
tumultuariè omnia fierent. Cicero I. Rhetor. ad Her. pontes Tull.
disurbat, cistas deiecit, impedimento est, quò serius feratur lex.
Ab his igitur pontibus sexagenarij deiciebantur, quia lege Depontani
cautum erat, ne senes sexagesimum annum ineuntes suffragia senes.
ferrent. Tullius pro Roscio. *Habeo etiam dicere, in quem contra*
morem maiorum, minorem sexaginta annis in Tybrim deiece-
rint. Et poëta,

*Pars putat, ut ferrent iuuenes suffragia soli
Pontibus infirmos præcipitasse senes.*

CAPUT II.

Quid sit apud Horatium Ode Monocolos, Dicolos,
Tricolos, Distrophos, & Tetra-
strophos?

QVò facilior nobis aditus ad Horatium explicandum ape-
riatur, opus est, ut expendamus omnes titulos, qui cuius-
que odæ fronti præfiguntur. Quod igitur attinet ad vo-
cabulum, Monocolos, Dicolos, & Tricolos, sciendum in pri-
mis est, hoc nomen κῶλον Græcè *membrum* significare. Item
μόνον idem esse, atque *solum*, dis verò sonare *bis*, τρις *ter*,
τετρακις, *quater*, & sic de cæteris. Itaq; ex connexionione horum
aduerbiorum, cum illo nomine, κῶλον adiectiua nomina euade-
re, Monocolos, Dicolos, & Tricolos. Vnde ode Monocolos, quæ
Latinè *unimembris* dici potest, illa est, quæ vnicò carminum
genere

genere constat. Cuiusmodi est prima Ode primi libri Horatii,

Mæneas atavis edite regibus,

O & præsidium, & dulce decus meum, &c.

Cuius omnes versus sunt Asclepiadei. Dicolos, id est, bimembris illa erit, quæ ex duplici versuum genere conflabitur: qualis est secunda Ode eiusdem libri,

Iam satis terris niviis atque dira

Grandinis misit pater, & rubente

Dexterâ sacras iaculatus arces

Terruit orbem.

In qua primi tres versus sunt Saphici, quartus Adonius. Tricolos, id est, trimembris, illa dicitur, quæ ex triplici carminum differentia coalescet: qualis est Ode 9. eiusdem libri,

Vides, ut altâ stet nive candidum

Soracte: nec iam sustineant onus

Silvæ laborantes, geluq;

Flumina constiterint acuto.

54.

Vbi primi duo versus constant Spondeo, Iambo, syllaba longa, & duobus dactylis. Tertius Spondeo in primo & tertio loco, & Iambo in secundo & quarto, & syllaba in fine. Quartus duobus dactylis, ac duobus Choreis. Porrò, si ode unimembris non sit, sed variis carminum generibus compacta: animadvertendum erit, quoniam in versu varietas sit, siue ex quo versu recurratur ad alios prioribus similes: si enim id accidat in secundo versu, Distrophos appellabitur, ut se habet tertia Ode primi libri,

Sic te diiva potens Cypri,

Sic fratres Helena, lucida sidera.

Et rursus,

Ventorumq; regat pater,

Obstrictis alijs præter Iapygæ.

Si verò in quarto versu huiusmodi recursus contingat, Tetra-strophos dicitur, qualis est prima Ode lib. 2.

Motum ex Metello consule civicum,

Belliq; causas, & vitia, & modos.

Ludumq; fortuna, gravesq;

Principum amicitias, & arma.

Et iterum,

Nondum expiatis uncta cruoribus, &c.

Componuntur autem hæc vocabula distrophos, & tetra-strophos ex adverbii iam dictis; & ex nomine, *Tropus*, quod mutationem significat, π. tenui in suam aspiratam φ. mutata.

CAPUT III.

Quid apud varios, præsertim Ovidium, Liber
Iambus?

PEs autem Iambus maledico carmini est habilis : ut ipsius
etymon nominis ostendit; deriuatur enim à verbo Græco,
ιαμβίζω, quod est, *maledicere*, conuiciari, contumeliis pro-
scindere, vel *παρὰ τὸ ἰὼν βάλλειν*, id est, *à sagittâ emittendâ*.
Hanc ob causam ab Ouidio in Ibin vocatur Liber.

55.

Postmodo si perges, in te mihi liber Iambus

Ouid,

Tincta Lycambæo sanguine tela dabit.

Nam Archilochus poëta Lycambem (à quo nescio qua iniuria
fuerat lacellit) carmine Iambico tam acerbè perstrinxit, ut
illum ad animam laqueo intercludendam cogeret. Absterret
igitur poëta maledicum, ne sibi conuiciari pergat; sin minus, se
in eum ad eò seuerum carminibus Iambicis futurum, ut etiam
ad vitam laqueo finiendam compellat. Horatius 1. carm.
Od. 16

Archil.

— *Me quoque pectoris*

Tentauit in dulci iuuenta,

Feruoꝝ & in celeres Iambos

Horat.

Misit furentem.

Catullus cum maledicta minaretur, ait:

At non effugies meos Iambos.

Papinius in Sylu.

Sive minarum ultorem stringit Iambum.

Catull.

Horatius in art.

Archilochum proprio rabies armauit Iambo.

Papin.

Horat.

CAPUT IV.

Latus clauus quid sit?

CLauus sunt quidam veluti flores panno intextati, à quibus
clauata vestis illa dicitur, quæ huiusmodi clauus, vel in-
textis, vel assutis distinguitur: eadem à palmarum simi-
litudine palmata, à verrucis clauo similibus verrucata appella-
tur. Cæterum clauorum quidam lati erant, quidam angusti:
vnde angustus clauus pro ipsâ veste vsurpatur angustis clauis
circum-

56.

*Vestis cla-
uata, quæ?*

circumdata, quæ Romanorum equitum erat insigne: At verò latus clauus sumitur pro ipso vestimenti genere latis clauis distincto, quod Senatorum dumtaxat insigne erat. Lampridius in Alexandro, *constituit, ut equites Romani à Senatoribus clauis qualitate discernerentur, nimirum ut illi angusto, hi verò lato clauo vterentur.* Plinius lib. 33. *Annuli distinxerunt alterum ordinem à plebe, sicut tunica ab angulis senatum tantum.* quo in loco Baysius pro tunica latum clauum intelligit. Hinc factum est, ut qui angustum clauum vsurpabant, Angusticlauij dicerentur: qui lato clauo vtebantur, Laticlauij. Per Metonymiam accipitur latus clauus pro ipsa senatoria dignitate. Tacitus in dialogo citatus à Bayfio; *Equidem, ut de me ipse fatear, non eum diem latioremi egi, quo mihi latus clauus oblatu est,* id est, dignitas senatoria. Vnde ius lati clauis apud Iurisperites, teste Budæo in Pandectas, Ius est senatoriæ dignitatis. Nonnunquam pro ipso senatore vsurpatur. Tranquillus scribit Neronem à quodam Lato clauo propè ad necem cæsum fuisse. Martialis in Gelliam.

*Dum te posse negas mihi lato Gellia clauo
Nubere, nupsisti Gellia, castigero.*

Aliquando tamen clauus tantum pro dignitate senatoria accipitur. Ouid. 4. libr. Trist. eleg. 9.

Curia restabat, clauis mensura coacta est.

C A P V T V.

Quid sibi velint apud Iuuenalem, cum de Nestore loquatur, hæc duo carmina?

Felix nimirum, qui tot per secula mortem
Distulit, atque suos iam dexterâ computat annos.

57.

Cicero.

AD hunc locum explanandum, necessariò nobis digitis micandum est. Igitur cum poëta satyroglyphus de Nestore loquatur, qui, ut ait M. Tullius in Catone, tertiam hominum ætatem vixit, felicem eum nuncupat, *quòd suos iam dextrâ computet annos,* id est, quòd centesimo vitæ anno egrediatur. Nam veteres ad rationes subducendas digitis vtebantur hoc modo. Varijs gesticulationibus digitorum manus sinistra, quoscumque numeros infra centenarium indicabant. Inferiores tres digiti, nimirum auricularis, annularis, & medius ab vno

*Digitorum
supputatio.
Digiti tres
inferiores.*

ab vno vsque ad nouem ostendebant: si enim auricularem ad volam molliter inflectas, vnum significabis: si auricularem, & annularem, duo: si auricularem, annularem, & medium, tria: si medium & annularem tantum, quatuor: si medium dumtaxat, quinque: si solum annularem, sex: si auricularem prescè admodum inflectas ad radicem ipsius digiti, septem: si eodem modo inflectas auricularem, & annularem, octo: si verò auricularem, annularem, & medium, nouem.

Cæterum pollice, & indice inter se multipliciter implicatis, à decem vsque ad nonaginta proceditur. Nam extremitas indicis ad medium pollicem constituit decem. Extensio pollicis iuxta indicem extensum, viginti. Osculatio pollicis & indicis in suis extremitatibus, triginta. Crux pollicis super indicem, quadraginta. Depressio pollicis, quinquaginta. Positio indicis super pollicem depressum sexaginta. Tornatio indicis super extremitatem pollicis, septuaginta. Positio indicis super pollicem extensum, octoginta. Torculatio indicis stricta, nonaginta. Hæc omnia in sinistra: verum vbi computare volebant numeros centenarios, & millenarios, transibant ad dexteram. Et quibus digitis in sinistra ab vno vsque ad nouem numerabant; iisdem numerabant in dextra centum vsque ad nonagesimum numerum. Rursus quibus digitis in sinistra à decem vsque ad nonaginta recensebant; iisdem recensebant in dextra à numero millesimo vsque ad nouem millia, vltra. Quare significaturus poëta Nestorem vltra centum annos vixisse, rectè quidem, & eruditè ait, dextrâ annos computare: in qua numeri centenarij sedem habebant. Hac de re lege Britannicum in locum Iuuenalis citatum, & Pierium lib. 37. Hieroglyphic. Erasmus in D. Hieronymum, id est, contra Iouin. in corpore, & in appendice scholiorum, quæ est in fine primi libri. Nec me fugit Tertullianus lib. 2. cap. 19. vbi ita. *Multis instrumentis cum digitorum supputatorijs gesticulis assidendum est.* &c. vbi Pamelius, & alij. Nec latet Seneca epistol. 89. nec Sidon. Apollinar. epistol. 9. lib. 9. nec Ambrosius de Tobia cap. 7. nec Apuleius in Apolog. nec Spartianus in Iuliano. nec Plinius libr. 34. cap. 7. nec alter Plinius libr. 2. epist. 10. nec Nazianzenus orat. 3.

neque etiam alij, qui omnes de hac digitorum supputatione, & plicatione mentio-

nem faciunt.

* *

CAPVT VI.

Aliquot formæ loquendi Plautine, quibus significatur aliquis acriter puniendus.

59.
*Cribrum
carnificium.*

CRibrum carnificium vocat Plautus in Mostellaria, eum, cuius pellem ita loris, flagris, & virgis laceratum, perforatum ac pertusum iri à lorariis indicat, vt cribri speciem exhibere videatur. *O carnificium, inquit, cribrum, quod credo fore, ita te forabunt patibulatum per vias stimulis.* In Asinaria vocat gymnasium flagrorum illum, in quo assidue verberando flagra & virgæ exercentur. Ita enim inducit duos seruos se inuicem salutantes, *Gymnasium flagrorum salueto.* Cui alter: *Quid ais custos carceris?* Rursus prior; *O catenarum colone.* Tum secundus; *O virgarum lasciuia.* In Aulularia vocat stimulorum segetem illum, quem crebris stimulis, & aculeis pungi oportebat. Hisce enim verbis senex inuehitur in animum: *Te dignam mala malam aetatem exige, stimulorum seges.*

*Gymnasium
flagrorum.*

*Catenarum
colonus.*

*Virgarum
lasciuia.*

*Stimulo-
rum seges.*

CAPVT VII.

Poppysma, vel Poppysmus quid? Item Religio in me incessit, apud Terentium. Vale venientibusne, an recedentibus dumtaxat dicatur?

60.
*Poppysma,
quid?*

Poppysma significat sonum illum, quem manus clausæ inter se complosæ solent efficere, siue illa vocis blandimenta, quibus equifones equi indomiti aures demulcent. Vnde poppysmate alicuius aures ferire, id est, palpum alicui obtrudere, seu adulari alicui. Iuuen.

Iuuen.

— *frontemq;, manumq;.*

Præbebit vati crebrum poppysma roganti.

Id est, ostendet manum & frontem chiromanti petenti, vt sibi tanquam diuino honorem deferant, & summa veneratione adulentur. Poppysmus dicitur à Plinio libr. 28. cap... *Fulgetras poppysmus adorare, consensus gentium est, ad deliniendum Iouem iratum.*

*Poppysmus,
quid?
Plinius.*

61.
*Religio,
quid?*

Religio idem est aliquando, atque scrupulus, vt dici solet, conscientiæ. Vnde vñtatissimæ sunt illæ formæ loquendi apud Ciceronem,

Cicetonem, & alios non infimæ notæ auctores; *Religionem alicui inijcere, vel, offerre, sæpe ex scrupulo a aliquem. habere aliquid religioni; ter ex scrupulo a magna causa. religione aliquem solvere, vel, liberare, tirare ex scrupulo a aliquem.* Terentius verò in Adelph. ita inquit, *Nova tunc religio in te isthæc incesse, id est, noua tibi est religio.* Tullius.
Terent.

Imperatino *vale* vtimur plerumque in discessu, aut in calce epistolarum; sicut *salue* in accessu, aut in literarum principio. Reperitur tamen *salue* in fine epistolarum, & in discessu Cicero libr. 16. epist. *Vale mi Tyro, vale, & salue.* Virgil. 1. Æneid.

—— *salue aternum mihi maximè Palla,*

Æternumq; vale.

Eodem modo non solum accedentes, sed etiam recedentes salutare dicimur. Statius Thebaid. 4. 62.
Stadius.

Stant tamen, & notâ puppim de rupe salutant.

Iuuenis apud Plautum in Mercat. domum primò adueniens, & statim recessurus, *Limen*, inquit, *superum, inferumq; salue, simul autem vale.* D. Hieronym. epist. ad Iulianum; *Mihi presentiam sui tardè dedit, citò abstulit: atque in puncto temporis salue pariter, ac vale dixit.* loquitur de quodam Aufonio. Plaut.

Catilina apud Sallustium epistola ad Catulum, ita concludit; *Eam ab iniuria defendas per liberos tuos rogatus, aucto.* Hieron.

CAPUT VIII.

Liber Opisthographus qualis sit?

Veterum libri non eadem ratione compacti erant atque nostrates: sed unam tantum membranam habebant oblongam, quæ circum cylindrum conuoluebatur. Interior verò membranæ facies duntaxat scribi solita erat; nisi fortè tot essent scribenda, vt intus capi non possent. Hinc factum est, vt longissimus liber, in tergo etiam scriptus diceretur. Iuuenal. satyr. 1. cum de Orestis tragœdia loqueretur, quæ longissima erat, 63.

—— *Et summi plenâ iam margine libri*

Scriptus, & in tergo nec dum finitus Orestes.

Iuuenal.

Itaque huiusmodi libri Opisthographi dicebantur, à verbo Græco ὀπισθίου, id est, *retro*, & γράφω, id est, *scribo*. quasi retrò scripti. Vnde Plinius iunior lib. 3. epist. epistol. ad Macrum ait, Plin. sibi relictos commentarios Opisthographos, minutissimè *Mendoça Viridarum.* Y y scri-

Charta Opisthographa.
Alex. ab Al.

scriptos. Eadem ratione chartæ Opisthographæ dicuntur illæ, quæ ex utraque parte sunt exarata. Consule Alex. ab Alex. lib. 2. Gen. dier. cap. 30.

CAPUT IX.

De natali hominum die.

64. **Q**Vamuis Thraces natalem diem lacrymis prosequerentur; Romani tamen eum quotannis summa religione celebrabant, unde Genethlia dicebant festa, ijs diebus celebrari solita: Genethlius verò cognominabatur Iupiter, quòd illis præerat, sic enim rebus omnibus propagandis consulit, & incumbit. Genethliacum carmen, quod tunc decantabatur. Huius diei meminit Virg. Eclog. 3.
- Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola.*
Hunc autem diem quisque sibi felicissimum appellabat, unde Persius ad Macrinum sat. 2.
- Hunc, Macrine, diem numerâ meliore lapillo,
Qui tibi libentes apponit candidus annos:
Funde merum genio, &c.*
- Perf. & Iuuenalis sat. 12.
- Martial. *Natali Coruine, die mihi gratior hæc lux.*
65. Porro inter omnia lege i. Epigram. Martial. lib. 4.
- Cæsaris alma diis, & luce sacratior illa,
Conscia Dictæum quâ inlit Ida Iouem.
Longa precor, Pyliôq; numerosior evo
Semper, & hoc vultu, vel meliore nite.*
- Solemne autem erat, ut amici natalem celebrantibus munera mitterent: unde multi auaritiâ adducti, non solum diem natalem semel, sed sæpius in anno celebrabant, quòd plura ab amicis munera acciperent. Quare à Martial. Clytus taxatur,
- Varro. *Vt possas, Clyte, munus, exigasq;*
Censor. *Vno nasceris officio in anno.*
- Natalis dies sine sanguine.** Id moris (inquiunt Varro & Censorinus) maiores nostri tenuerunt, ut cum die natali munus anniuertarium Genio soluerent, manum à cæde, & sanguine abstinerent. ne die, qua ipsi lucem accepissent, alijs demerent. Rosinus lib. 2. cap. 14. Natalis etiam urbis dies ille dicebatur, in quo condita erat: vel in quo magno è dis rimine vendicabatur. Cicero pro Flacco, *O Nonne illa Decembres, qua me consule fuisti: quem ego diem verè natalem huius urbis, vel certè salutarem appellare possum.* Plautus in Pseu-

Pseudulo, *Mibi hodie natalis est: mihi munera multa huc conueniunt: penus annuus hodie erit.*

——— *Scena exite.*

C A P V T X.

Quid sibi velint hæ loquendi formæ, Conturbare; vertere solum; foro cedere?

HÆ tres loquendi formæ eundem habent significatum; nimirum decoquere, pecuniam dissipare, negotiationem mensariam, vt loquuntur Iurisperiti, abrumpere: vulgò, *quebrar banco*. Ita intelligendus est M. Tullius oratione pro Planco, Syluio interprete, *Vtrum igitur me conturbare oportet, an cæteris nomen debitoris, tunc cum petitur, dissoluere?* Eodem modo accipiendum est illud Martialis. libr. 9. Epigr. 4. ad Domitianum,

*Quantum iam superis, Cæsar, cæloq; dedisti,
Si repetas, et si creditor esse velis,
Grandis in æthere licet auctro fiat Olympo,
Coganturq; Dei vendere quidquid habent;
Conturbabit Atlas, & non erit uncia tota,
Deculat tecum quæ Pater ipse Deum.*

66.
Conturbare, quid?
Tull.
Syluius.

Martial.
Domitianus liberalis.

Vnde conturbator, vt docet Budæus, pro decoctore vsurpatur, qui multa deuorat, & consumit: qua ratione contendit intelligendum esse illud Martialis libr. 10. cum discrimen constituat inter vitam rusticam & urbanam.

67.
Bud.

*Hic pretiosa fames, conturbatorq; macellus;
Mensa tui diuitis ruris aperta sui.*

Martial.
Conturbator, quis?

Illud item eiusdem libr. 7. cum de apro loquatur, qui non nisi summo pretio, maximoque impendio condiatur,

*Ad dominum redeas: nosser te non capit ignis,
Conturbator aper; vilis esurio.*

Eundem habent significatum, Cedere foro, & solum vertere. Numularij namque argentarij, mensarij, &, vt verbo vtat Græco, Trapezitæ, & Collybistæ, cum nimio ære alieno oppressi non sunt soluendo, foro cedunt; id est, negotiationem interrumpunt; solumque vertunt; id est, aliò confugiunt, ac sedem mutant. Iuuenalis satyr. 11.

68.
Vertere solum.
Foro cedere.

*Hi plerunque gradus, conducta pecunia Roma,
Et coram dominis consumitur: inde vbi paullum
Nescio quid superest, & pallet scænoris auctor:*

Iuuenal,

Qui vertere solum, Baias, & ad ostia currunt.
 Cedere namque foro iam non tibi deterius, quàm
 Æsquilias à feruenti migrare suburrà.

SATURNALIORVM

deccas IV.

CAPVT PRIMVM.

Quo pacto interpretandus sit Persius satyra prima, cum de
 Iano loquatur?

O Iane, à tergo quem nulla ciconia pinfit.

69.

Ianus bi-
 frons pru-
 dentis sym-
 bolum.

CIconijs tergum alicuius pinfere, parcemia est non admo-
 dum vulgaris: significatque irridere, vel imponere alicui.
 Extremis enim digitis in rostri formam collectis, crebra
 manus, & brachij motatione ciconia collum, & caput expri-
 mitur, in eius vituperationem, qui à nobis irridetur. Quia ve-
 rò Ianus, quem hoc loco rectè hominè prudentem interpretari
 possumus bifrons erat, irrideri minimè poterat à tergo. Quam-
 obrem à poëta hoc loco commendatur Et quidem D. Hierony-
 mus hoc prouerbiū vsurpauit ad Rusticum, cum ait, *No cre-
 das laudatoribus tuis; imò irrisoribus aurem ne libenter accom-
 modes; qui cum te adulationibus fouerint, & quodammodo im-
 potem mentis effecerint; si subito respexeris, aut ciconiarum de-
 prehendus post te colla curuari, aut manu aures agitari a sine, aut
 astuantem canis portendere linguam.* Quæ tria irrisionis genera
 Persius perstrinxit;

Hieron.

*O Iane, à tergo quem nulla ciconia pinfit;
 Nec manus auriculas imitata est mobilis albas;
 Nec lingua, quantum sitiāt canis Appula, tantum.*

CAPVT II.

Quare distinguantur, Congiarium, Donatiuum,
 Anathéma?

70.

Congiarium,
 quid?

HÆc tria vocabula munus significant; sed hoc discrimi-
 nis intercedit; quòd Congiarium est munus imperato-
 rium;

rium, quo populus donatur: Donatium munus, quod militibus tribuitur: Anathema verò munus, quod superis offertur. Et quidem discrimen inter congiarium, & donatium constitutum. Cornelij Taciti testimonio in primis confirmatur. *Ad-ditum*, inquit, *donatium militi, congiarium plebi*. Plinius item in panegyrico Traianum laudat, quòd congiarium populus, donatiumque milites accepissent. Non me later congiarium quandoque vsurpari, pro quovis munere, quo quis priuatim à Principe afficitur: vti apud Sueton. libr. de claris Rhetoribus, ubi ait Clodium ab Antonio ingens congiarium accepisse. Anathema verò dicitur ἀπό τῆ ἀνάθημα, id est, à suspendendo, quia huiusmodi donum in fanis è columnis suspendebatur.

Donatiuū, quid?
Anathema, quid?
Tacit.
Plin.
Sueton.
Vide Be-
roal. in
Sueton. in
Aug. c. 41.

CAPUT III.

Quid sit apud Plautum, Cor facit histrioniam?

Histrionia, ars histrionum est, & ludionum, qui in scenis personati varijs gesticulationibus fabulas agunt. Appositè verò transtulit Plautus histrioniam ad cor hominis aliqua affectione gestientis, & exultantis: dum enim ait, *cor facere histrioniam*, significat illud festiuo quodam motu exilire. Eodem modo Æschylus inter Græcos ait, ἔρχεται ἵκαρδία φόβῳ. id est, *sultat cor metu*. Consule Turnebum tom. 2. lib. 19. cap. 22.

71.
Plaut.
Æschil.
Turneb.

CAPUT IV.

De ritu vnguenti capillos in epulis.

In lautioribus conuiujs vnguentorum vsus præcipuè vigebat; cum extremi ferculorum missus, quos secundas mensas appellamus, inducebantur, teste Rhodiginio: at verò in tenui apparatu, & victu huiuscemodi delitiis locus non erat: vnde parcemia orta est, *in lente vnguentum*, iactari solita, cum duo aliqua inter se contraria coniunguntur. Multa sunt huius consuetudinis apud auctores testimonia. Horatius libr. 2. Od 3.

*Huc vina, & vnguenta, & nimium breues
Flores amœna ferre iube rose,
Dum res, & etas, & sororum
Fila trium patiuntur atra.*

72.
Vnguenta in conuiuio.
Rhodig.
Horat.
Rose in conuiuio.

Idem lib. 3. Od. 29. cum Mecanatem ad cenam inuitat,
*Tyrrhena Regum progenies, tibi
 Non ante verso lene merum cado
 Cum flore, Macenas, rosarum, &
 Pressa tuis balanus capillis
 Iamdudum apud me est.*

Rurfus lib. 2. Od. 7.

*Cum quo morantem sepe diem mero
 Fregi, coronatus nitentis
 Malobathro Syrio capillos.*

Vtebantur etiam conuiuantes coronis; vt florum frigore auerterent ebrietatem. Vnde apud Plautum in Amphitruo. Mercurius; *Cipiam*, inquit, *coronam mi in caput, assimulabo me esse ebrium.* Vide Lambertum in Horatium libr. 2. satyr. 3.

73.
 Plaut.
 Lamb.
 Horat.

—— *Furtim posuisse coronas
 Fertur.*

& Od. 11. libr. 4.

—— *Est in horto,
 Phylli, nectendis aptum coronis.*

Cicero Cat. 2. *Accubantes in conuiujs, vino languidi conferti cibo, fertis redimitti, unguentis obliti, eructant sermonibus suis eadem bonorum, atque urbis incendia.* Caterum, qui hisce delitijs vacabant, male semper apud optimos quosque audierunt. Cicero Pisonem reprehendens; *Erant illi, inquit, compti capilli, & madentes cinncinorum simbris.* Idem oratione post red. de eodem Pifone multa in hanc sententiam commemorat; vbi eum vocat *unguentis oblitum, madenti comâ, composito capillo, grauibus oculis, inflatis buccis.* Et post pauca, *Non te illius unguentorum odor, non vini anhelitus, non frons calamistri notata vestigijs in hanc cognitionem adducebant.* Id etiam vituperationi vertitur à Turno Æneæ apud Virgilium libr. 6.

Virgil.

—— *Fœdare in puluere crines
 Vibratos calido ferro, myrrhaq, madentes,*

74.
 Alexandri dicitur, quod animaduertente eum inficere solitum capillos. addito elogio, *qui in pilis insidius est, qualem in negotijs remur futurum?* Mentò, vt exclamet Luc. libr. 1. de hac effeminata Cælius li. 8. consuetudine loquutus,

cap. 12.
 Lucret.

—— *Cultus gestare decoros
 Vix nuribus, rapuere mares.*

Verum quemadmodum coma diligenter nutrita, eneruati animi indicium habetur: ita eadem negligenter reiecta fortis, & eredi

erecti animi speciem præbet. Vnde Ouidius Numam laudaturus, ait:

—— *Intonsi regia magna Numa.*

Horatius lib. 1. ode 12. viros aliquos robore, & fortitudine præcellentes commemorans ita canit,

Hunc & incomptis Curium capillis

Virem bello tulit, & Camillum

Sæua paupertas, & auitus apto

Cum lare fundus.

Idem libr. 2. carm. od. 15. Catonem honoris gratia vocat intonsum,

—— *Non ita Romuli*

Præscriptum, & intonsi Catonis

Auspicijs, veterumq; norma.

Alijs parco testimonijs. Cæterum Tertullianum laudo, qui in Apolog. cap. 42. grauiter carpit hominem capillos vngere solitum in conuiujs, & quidem suo exemplo *Non nemo*, inquit, *capit coronam*, &c.

Ouid.

Vide suprà
lib. 5. probl.

2. & 4.

Horat.

Tertull.

C A P U T V.

*Dies Curia apud Ciceronem; Cæna pollucibilis apud
Macrobiū; Cæna recta apud Suetonium.*

Cicero libr. 1. de oratore, non procul ab initio, *Tanta*, inquit, *fuit in homine iucunditas, & tantus in iocando lepos, ut dies inter eos curia fuisse videretur, conuiuium Tusculani.* Sunt, qui hunc locum ita interpretentur, vt dicant, *diem curia* appellari à Cicerone illum, qui summa orationis grauitate transigatur; qualis ille est, qui à Senatoribus in curia habetur. Nonnulli *diem curia* eundem esse contendunt, atque illum, in quo rem diuinam Curiales peragebant, hilariterque epulabantur; à quo sermo de mæstis, & inauspicatis rebus institutus exulabat. Horum ego sententiam superiori præfero libentius, quia lepos ille in iocando, cuius meminit Cicero, *in diem Senatus non satis mihi videtur conuenire; in quo nullis facetiarum condita salibus orationis grauitas effluebat.* Accedit, quia conuiuium, cuius ibi meminit M. Tullius, non apud Senatores, sed apud Curiales celebrabatur. Cæterum Curiales epulæ summa omnium hilaritate, festiujsq; & plausibilibus sermonibus celebrari solite erant: quas, auctore Plutarcho, Solon primus Athenis instituit, vnde in Latium emanarunt. De quibus

75.
Tullius.

Dies Curia.

Curiales
epula.

Plutarch.

Tertul-

Tertull.

Tertullianus in Apologetico, tot tribubus, & curijs, & decurijs ructantibus acescit aer.

76.

Macrobi.

Fullucibilis
cœna, qua
Hac de re in
lib. 8.

Macrobius lib. 3. Saturnaliorum cap. 17. Pollucibilem cœnam vocat opiparam, & splendidam. Pollucere enim est lautum, & splendidum sacrificium Herculi facere, in quo decima patrimonij pars impendebatur. Plautus in Stichos, ut decimam, inquit, partem Herculi polluceam. Vnde Budæus, optimus latinitatis auctor, ait, pollucere patrimonia, hodie de illis dici posse, qui decimam facultatum suarum partem in erogationes pias vouerunt. Factum igitur hinc est, ut epulari pollucibiliter, pro lautè, & splendide vsurpetur. Plautus in Most. Pergracaminis, inquit, obsonate pollucibiliter. Cœna verò pollucibilis, seu pollutum, lauta, & opipara dicatur. Plaut. Spectatores vos ad cœnam vocem, cum non sit quicquam pollucti domi.

77.

Cœna recta.

Sueton.

in Domit.
c. 7.

Domitiani
consuetudo
conuiuandi.

Martial.

Cœna recta illa dicitur, quam liberaliores Principes clientibus, ac saluatoribus suis recto ordine discumbentibus exhibebant: cum sportulæ non nisi à sordidis, ac de pareis hominibus darentur. Laudat igitur Tranquillus Domitianum, quòd sportulas publicas sustulerit reuocatâ cœnarum rectarum consuetudine. Dicitur aliquando absolute, recta. Idem in August. Conuiuabatur assidue, nec unquam, nisi recta, non sine magno ordinum hominumq; delectu. Et Mart. lib. 8. Domitiano adula-

tur,
Promissus est nobis sportula, recta data est.

CAPVT VI.

Ad clepsydram orare quid sit?

78.

Clepsydra,
quid.

Non est aliud orare ad clepsydram, quam definitum orandi tempus habere. Erat enim clepsydra vas quoddam vitreum graciliter fistulatum; in cuius una parte foramen erat, quod aquam guttatim emitteret, per diminutionem verò aquæ horæ designabantur. Vnde ab aquæ furto clepsydra dicitur, κλέπτω enim, idem est, quod furor, & ὕδωρ verò aquam significat. Igitur apud veteres actoribus forensum causarum dicendi tempus præfixum erat, datis clepsydris, quibus exhaustis ulterius progredi vetabantur. Alexander ab Alexand. lib. 4. genialium dierum cap. 11. ait accusatori sex horas, reo verò nouè dari solitas, ne tempore paucioribus clepsydris circumscripto causas præcipitarent. Postea verò, quia multi datâ operâ tempus & causas diffundebant, à Pompeio constitutum, ut accusatori duæ tantum, reo tres horæ ad dicendum præberentur.

Quanta

Quanta verò fuit mensura clepsydræ, ingenuè fatetur Budæus Bud. sibi non constare. Alexand. ab Alexand. l. 4. c. 20. ait tribus clep- Alex. ab Al. sydris, aut paulo post, horam finiri. Domit. in Martial. l. 6. affir- Domit. mat singulas clepsydras singulis horis respondere. Ita interpre- tatur Epigramma illud perpulchrum ad Cæcilianum.

Septem clepsydras magnâ tibi voce petenti,
Arbiter inuitus, Cæciliane, dedit. Martial.

At tu multa diu dicis; vitreisque tepentem
Ampullis potas semisupintus aquam.
Vt tandem saties vocemq; sitimq;, rogamus
Iam de clepsydrâ, Cæciliane, bibas.

Clepsydris similia sunt apud nostrates vascula illa turbinata, 79. quæ in medio angustâ quâdam fistula coherentia arctantur; quâ puluisculus sensim elabens horarum spatium ostendit.

CAPUT VII.

Quid sit apud Ouidium, ire interiorem?

Ille dicitur ire interior, cui comitatus ab alio præstatur. Oui. *Senibus de-* dius §. Fast. cum de sene loquatur, cui iuvenes honorem, & *bitus honos.* reuerentiam exhibent, ita inquit:

In medio iuuenum non indignantibus ipsis
Ibat, & interior, si comes vnus erat. Ouid.

Ita etiam ire exterior ille dicitur, qui comitatum alteri præstat. Horat. 2. ferm. sat. §.

Qui quamuis periurus erit sine gente, cruentus,
Sanguine fraterno, fugitiuus; ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses. Horat.

Sed quid propriè sibi velit apud Ouidium, *Interior*, dubitant non sine causâ docti viri. Seruius enarrans Virgilianum illud Seruius. §. *Æneid. Radit iter laeuum interior;* interpretatur, sinist- rior; citatque Ciceronem dicentem, *In quem omnia intus;* Tull. & Sallustium, *Introrsus prima Asia Bithynia est.* Vbi Cicero Sallust. intus, & Sallustius introrsus, pro sinistrorsus acceperunt. Eo- dem libro,

—— *Dum proram ad saxa suburget*

Interior, spatiosq; subit Sergeſtus iniquo.

Interior dixit pro sinistrior, vt interpretatur Cælius libro 9. Cælius. capite 10. Item libro 11. *Æneid.*

Eludit gyro interior, sequiturque sequentem.

Interiorem posuit pro sinisteriore. Horat. item 2. serm. sat. 6. ita inquit:

Horat. *Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem
Interiori diem gyro trahit, ire necesse est.*

Meridies sinistra orbis pars. Vbi interiore pro sinisteriore ponitur; quia meridies, de quo poeta agit, sinistra mundi pars à poëtis appellatur, vt patet ex Lucano lib. 3. pharsaliæ,

Lucanus. *Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem
Umbras mirati nemorum non ire sinistras.*
ex Ouid. item 2. Metam.

Ouid. *Neu te dexterior tortum declinet ad anguem,
Néve sinisterior pressum rota ducat ad aram.*

80.

Atqui anguem inter duas arctos, hoc est, ad Septentrionem, in morem fluminis labi, & aram ad Meridiem sitam esse, nullus Poëtarum, seu Astrologorum ignorat. Quæ cum ita sint, vt ille, cui comitatus exhibetur, interior, hoc est, sinisterior ire dicatur, colligit non immeritò Nebriffensis honorificentius fuisse apud veteres ad sinistram, quàm ad dexteram sedem. Quo mihi videtur illud Virgilianum 10. Æneid. non procul ab initio pertinere,

Virg. *———— Pallasq; sinistro.*

Affixus lateri.

Sinistra locus honoratior. Neque enim Æneas aded erat vrbauitatis expers, vt Pallanta ad sinistram haberet, nisi ijs locus dignitate præstaret. Huc pertinet, quod Xenophon refert, Cyrum singulari prudentiâ viro adhibitos conuiuas, quo honoratius exciperentur, in sinistra locare solitum, eamque partem velut cordi affinem, digniorem duxisse. Vide Alexand. ab Alex. lib. 2. Gen. diæ. cap. 19. in medio. Argumento etiam esse potest, quod in D. Petri ac Pauli simulacris pictores obseruant, & in diplomatis Pontificum sigillo munitis aduertimus, vt D. Petrus ad sinistram D. Pauli exprimat.

CAPVT VIII.

Quæ figura mensarum erat apud veteres?

81. *Mensarum figura apud veteres.* Martial. **D** iuitum mensæ citreæ plerunque erant; vnde Mauri, vel Libyci orbes à Martiale appellantur: nam Atlas mons Libyæ citro abundat. Sic igitur canit lib. 2.
*Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes.
& alibi,
Vt Mauri Libycis centum stent dentibus orbes.*

Men-

Mensas, quæ unico tantum pede sustinebantur, monopodia vocabant; erantq; in magno pretio, vt ex Plinio & Liuiio colligitur. Nonnullæ bipedes erant, canente Mart. lib. 12.

Ibat tripes grabatus, & bipes mensa.

Aliquot tripedes fuerunt; & quidem inferiorum hominum propriæ; vnde Tigellius apud Horat. i. serm. sat. 3. affecto paupertatem dicebat,

———— *Modo sit mihi mensa tripes, &* Horat.

Concha salis puri, & toga, qua defendere frigus,

Quamuis crassa, queat.

At verò fortunatorum hominum mensæ à bellua aliqua magni artificij sustentabantur, ex ebore plerunq; fabricata. Vnde Iuuenalis saty. 11.

———— *Latos nisi sustinet orbes* Iuuen.

Grande ebur, & magno sublimis Parthus hiatus.

Earum autem figura erat instar hemycicli, & quia C, Græcum olim scribebatur vt media luna, factum est, vt mensa diceretur sigma. Mart. cum de mensa loquatur lib. 14. epigt. 38. tit. Stipadia;

Accipe lunata scriptum testudine sigma.

Martial.

Octo caput: veniat, quisquis amicus erit.

& alibi,

Septem sigma capit.

Cōsule Bay-
sū de vas-
culis sub fi-
nem, vbi
Martialis
refutat.

C A P U T IX.

Quid sit apud Ciceronem Strumam dibapho tegere?

Cicero lib. 2. epist. ad Atticum in eos inuehitur, qui Stumã dibapho vestiunt. Quem locum vt intelligas, sciendum

83.

in primis est, Strumam esse tumorem quendam ex pure, & sanguine concretum, quo fauces præcluduntur, dicitur etiam serophula, ab serophis: *alporea* Lusitanæ. Dibaphum verò

significare purpuram bis tinctam. Rursus Strumam vsurpari aliquando pro vitiorum colluuit, quã respublica obruitur. Cicero oratione pro Sextio: *Illi medentur resp. qui exsecant populum aliquam, tanquam Strumam ciuitatis.* Dibaphum verò

quandoque significare magistratus, quibus fas erat dibapho vti. Idem Tullius lib. 2. Epist. ad M. Cæcium, *Curius*, inquit, *nosler dibaphum cogitat, sed eum inspector moratur: hoc est, ad magistratum inuadendum aspirat; illi tamen res ex animi sententia non cedit.* Igitur Strumam dibapho vestire, non est aliud,

aliud, quam infamiam ex sceleribus contractam splendore dignitatis occultare. Huc mihi videtur pertinere illud Martialis epigramma in eum, qui seruus aliquando cum fuisset, postea ad altiorem dignitatis gradum euectus spleneis stigmata occultabat. Sic igitur scribit ad Rufum lib. 2. prope initium.

Martial.

*Rufe vides illum subsellia prima tenentem,
Cuius hinc lucet Sardonychatæ manus,
Quæq; Tyrôn toties epotauere læcerna,
Et toga non tactas vincere iussa niues:
Cuius olet toto pinguis coma Marceliano,
Et splendent vulso brachia trita pilo:
Non extrema sedet lunata lingula planta,
Coccina non læsum cingit aluta pedem;
Et numerosa linunt stellantem splenia frontem.
Ignoras quid sit? splenia tolle, leges.*

CAPVT X.

Quid sit odium nouercale?

84.
*Nouercale
odium.*

Nouercale odium prouerbiali schemate dicitur, de odio intestino: propterea quod nouercis innatum sit fatale quoddam odium in priuignos; quod ne morte quidem ipsa extinguatur: ferunt enim, cum aliquando puer statuum demortuæ nouercæ floribus exornaret, illam subito corruisse, puerumq; oppressum exanimasse. Vnde celebrari cœptum est odium nouercæ in priuignum; cum etiam mortua eius vitæ insidietur. Hac de re elegans est epigramma illud Callimachi, quod Latio donatum ita habet.

Callimach.

*Exiguo lapidi puer addit ferta nouerca,
Mutasse ut vitam, sic ratus ingenuus:
At puerum extinguit tumulo hæc illapsa, nouerca
Priuigni exanimem vel tumulum fugite.*

Flere ad tu- Hinc etiam alia paræmia exoritur: *Flere ad tumulum nouerca;*
mulū nouer- qua simulatus mœror significatur: siquidem priuigni non nisi
ca, quid? sietis lachrymis nouercæ interitum prosequuntur. Eundem
Megarēsium habet significatum illud prouerbiū: *Megarēsium la-*
lachryma. *chrymæ;* sed alio ex capite deductum est.

Manutius.

Lege Manutium.

S A T V R N A L I O R V M
decas V.

C A P V T I.

Osculandæ manus consuetudo vnde defluerit.

Crediderunt veteres Philosophi in singulis hominum mēbris religionem inesse, cum singulis numinibus consecrata dicerentur: qua de re non minus copiosè, quàm eleganter agit Alexand. ab Alex. lib. 2. c. 19. Itaque auris memoriæ dicata erat; vnde est Virgilianum illud Eclog. 6.

Cum canerem Reges, & praelia; Cynthius aurem

Vellit, & admonuit; pastorem Tytyre pingues

Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.

Genua, misericordiæ. Vnde supplices ad genua solebant accedere. Virg. 3. Æneid.

— Genua amplexus, genibusque volutans

Herbat,

Dextera verò, vt cæteris superfedeam, fidei: quare qui fidem suam promittebant, porrigebant dexteram, vt ex illo Virg. ead. 7. Æneid. colligi potest,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse Tyranni.

Item lib. 3.

Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus

Dat iuueni; atq; animum presenti pignore firmat.

Hinc igitur osculandæ manus consuetudinem defluxisse, non obscure innuit Plutarchus in Catone Vticensi, cum dicat solis Imperatoribus hunc honorem apud veteres exhiberi solitum, quibus duntaxat populus fidem suam promittebat. Eadem ob causam solemne fuit Principibus Romanis, vt ex Buo. in Tranquillo colligitur in Nerone, vt abeuntes, redeuntesq; peregrè, Senatorum manus oscularentur, vt fidem suam in Senatuum firmam, & integram exhiberent. Vnde Numidarum Reges maiestatis specie nemini osculum impertire solebant; vt supra citauerunt ostenderent se nullius fidei obstructos teneri. Sed apud Romanos & superiores inferiorum, inferiorumq; superiorum manus osculantur, vt rectè prosequitur Lambinus in Horat. epist. lib. 1. epist. 18. illo carmine,

Dime supercilio nubem, &c.

35.

Alex. ab Al.

Auris Me-

moria dica-

ta.

Virgil.

Genua mi-

sericordia

dicata.

Virgil.

36.

Dextera fi-

dei dicata.

Virgil.

Horatius.

Hæc

Muret.

Hæc etiam consuetudo è sacris literis colligitur. 3. Reg. 19. *Omne os, quod non adorauit Baal osculans manum.* Muretus lib. 10. var. lect. c. 1. eadem consuetudine vfos fuisse veteres in venerando Numine ostendit; sed non dicit causam talis consuetudinis: vt idcirco certior mihi videatur, quam proposui.

CAPVT II.

Pancratice valere, quid significet apud Plautum?

87.
*Pancratice
valere, quid?*

PAssim inuenies apud Plautum *pancratice valere*, vel pugilice, vel athleticæ, quæ loquendi formæ eodem recidunt omnes: significantque, firmam ac robustam corporis valetudinem habere. Cum enim pancratium, pugilatus, & athletica, magnas vires, robusta latera, ac firmos toros requirant, sit, vt qui ad huiusmodi certamina incunda aptus est, integram habere valetudinem dicatur. Est autem Pancratium Gymnicum certamen, quod ex quinque certaminum generibus constat, videlicet cursu, disco, saltu, lucta, pugilatu: in quorum singulis qui victor euasisset, palmam ferebat. Vnde iuxta Hermolaum, pancratium dicitur, ἀπὸ τῶν παντῶν κρατῶν, hoc est, a vincendo omnia.

*Panocratium
quid?*

Hermol.

88.
Bud.

Budæus tamen, ἀπὸ τῶν παντῶν κρατῶν, dictum autumat pancratium, hoc est, ab omnibus viribus, quas in hoc certaminis genere omni neruorum contentione effundebant. Huius certaminis descriptio apud Lucianum inuenitur: *Quidam, inquit, iuuenum mutuo se supplantant: quidam obstructa gula strangulant: nonnulli inter se vi flectuntur. Et in eano more suum volutari mutuo se conspergunt, iam primum positus vestimentis pingui alter alterum affricantes placidissime; mox nescio qua vi impulsu obrudunt inuicem sese nutatu obuersario, frontesq; oblidunt, pecudum more inter se obarietantes.* Lege Budæum in

Bud.

*Acrochirista
qui?*

Pand. verbo, *Panocratium*, vbi multa inuenies scitu digna. Acrochiristas vero appellat eos, qui summis inter se manibus depugnant, nullo complexu hærentes: ἀκροῦ enim, id est, summum. χερσὶς, id est, manus. Pancratiastas vero, qui manibus pedibusque, quasi omni ope, omnibusq; (vt dicitur) vnguiculis certant.

*Pancratiasta,
qui?*

* * *

CAPUT III.

Bellerophontis litera quæ?

Cum quispiam literas affert commendatitias, ut ipse quidem putat, re autem vera, accusatorias: aut cum aliquis nuntiat, facitve, quo se prodit, sibiq; nocet, dicitur afferre literas Bellerophontis. Quod prouerbiū hoc ex fonte creditur emanasse. Bellerophon à Præto Argiuorum Rege hospitio exceptus fuit, & non multo post apud eundem falso crimine accusatus. Rex tamen, ne hospitij religionem violare videretur, si hominem suapte manu occideret; id negotij commisit socio suo Iobatae, in Lycia commoranti; ad quem legauit Bellerophontem cum literis in ipsius perniciem scriptis. Quibus lectis, multis eum laboribus agitauit Iobates, multa in pericula induxit: è quibus tamen ille semper saluus & incolumis euasit. Hoc vitur prouerbio Plaut. in Bacchidibus. *Bellerophontem, inquit, iam tuus me fecit filius. Egomet tabellas detuli, ut vincerer.*

89.

*Bellerophōtis
litera, quæ?
Vide Lamb.
in Horat. li.
3. car. od. 7.
Fabula apud
Higin. &
Hom. l. 6. li.*

Plaut.

CAPUT IV.

Quid in sacrificiis fuerit salsa mola?

Salsa mola non est aliud, quam far tostum, aqua saleq; conditum, à mollito farre nuncupata. Huius frequentissimus fuit vsus in sacrificiis peragendis. Pompilius enim, ut scribit Alexander ab Alexandro lib. 3. Genial. dier. cap. 12. cen- fuit, nullum sacrificium ratum fieri, in quo salsa mola hostis non aspergetetur; quia vero ad salsam molam far imprimis tostum requirebat, Fornacalia instituit, hoc est, religiosos dies, quibus farra in fornacibus torrerentur. Cuius rei meminit

90.

*Mola salsa,
quid?
Alex. ab Al.
Numa de sal-
sa mola le-
gem condidit*

Ouid. 2. Fast.

*Facta Dea est Fornax: lati Fornace coloni**Orant, ut fruges temperet illa suas.**Curio legitimis tunc Fornacalia verbis**Maximus indicit, nec stata sacra facit.*

Ouid.

Sed quam frequenter veteres salsa mola vterentur in sacrificiis peragendis; multis confirmari potest grauissimorum auctorum testimoniis, qui de sacrificiis loquuti, molæ salsæ meminerunt.

91.

Cice-

- Tull. Cicero 2. de diuin. *Cor est in extis, iam abscedet, simulac molam*
 Plin. *& vinum insperferis.* Plinius lib. 12. metaph. histor. cap. 18. *Nec*
minus propitiæ erant Diæ mola salsa supplicantiibus, imo vero, vt
 Plaut. *palam est, placatiores.* Plaut. in Amphit. *Prodigiali Ioui aut molam*
salsa hodie, aut thure comprecatum oportuit. Luc. 1. lib.
 Luc. ——— *iam fundere Bacchum*
Cæperat, obliquoq; molas inducere cultro.
 Horat. 2. ferm. sat. 3.
Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
Ante aras, spargisq; mola caput, improbe, salsa.
 Virg. denique Eclog. 8.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
 Idem 4. Æneid.
Ipsa mola, manibusq; piis altaria iuxta.
 92. Hinc verbum, *immolo*, proficiscitur, quod significat adhibi-
 Tertull. ta mola sacrificare. Quo vsus est Tertull. loquens de sacrificio:
 quod Ethnici Saturno faciebant. *Infantes penes Africam Satur-*
 no *immolabantur palam.* Et paulo infra: *Infantibus blandie-*
 Herald. *bantur, ne lachrymantes immolarentur.* Vbi Heraldus curio-
 se notat Tertulliani mentem: Nam cum mola salsa spargerent
 victimas, obseruabant summa cura, an consperzionem istam
 lubentes & placidi paterentur. Occurrit Seneca in
 OEdip.
 Seneca. *Et sparge salsa colla taurorum mola,*
Placidone vultu sacra, & adnotas manus
Patiuntur?
 Astri namque blanditiis & osculo filiorum vagitus compri-
 mebant, ne flebilis hostia Saturno immolaretur, vt Minutius
 Minutius. interpretatur. De his vero Saturni sacrificiis late Macrobius.
 Macrob.

CAPVT V.

De salutandi ritu apud veteres.

Romanorum fuit consuetudo, vt primariæ nobilitatis vi-
 ri, quam plurimos haberent clientes, qui singulis diebus
 se salutatum venirent. Hos autem, quia simplici, seu rasa toga
 induebantur, turbam togatam appellabant: hisdem sportula da-
 batur. Vtriusque rei auctores habeo, Iuuenalem ac Martialem,
 quorum ille sat. 2. ita canit:

Iuuenal.
 Martial.

————— *Nunc sportula primo*
Limine parua sedet, turba rapienda togata.

Hic

Hic verò in apophoretis ita inquit;

Si matutinos facile est tibi rumpere somnos,

Attrita veniet sportula saepe toga.

Quia verò in primo domorum ingressu salutatores consistebant, donec introeundi copia daretur; primi domorum aditus vestibula dicti sunt à vestando, hoc est, à nimium stando; particula enim, *ve*, in compositione valde, seu nimium significat. Vnde apud Horat. lib. 1. satyr. 2. consule Lamb. loco citato Horatij. Gellium lib. 5. cap. 12. & lib. 16. cap. 5. *Vepallida mulier est*, valde pallida. & apud Cicero. de lege agraria, *hominem ve- grandi macie torridum*, id est, nimium grandi macie confectum. Et apud Virgil.

Mentua venisere nimium vicina Cremona.

Virgil.

Quamvis alia sit aliorum interpretatio. Caterum, quo tempore clientes salutatum conuenirent, non immeritò in quaestionem adducetur. Virgil. enim 2. Georg. matutinum tempus assignat.

94-
Tempus sal-
lutandi.

Ingentem foribus domus alta superbis

Virgil.

Manè salutantium totis vomit adibus undam.

Martialis item celebri illo epigrammate libri 4. primam ac secundam diei horam huic officio obeundo constitutam affirmat:

Prima salutantes, atq; altera continet hora.

Martial.

Delrius tamen affirmat huiusmodi Dynastas, ac principes viros libros habere solitos, in quibus admittendorum erant conscripta nomina, distributa per classes primam, secundam, & deinceps, ut nimirum eo ordine salutare permitterentur, quo relata essent in album: quâ in re illius probo sententiam, cum Senecæ Philosophi testimonio confirmetur lib. 6. de benef. qui de clientibus loquutus ita inquit, *Non sunt isti amici, qui agmine magno ianuam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur.* Et paulo inferius ad Dynastas ipsos orationem conuertens, *Habuerunt, inquit, isti amicos primos, habuerunt secundos, nunquam veros.* Quibus verbis ad eos ordines spectare videtur, in quos clientum nomina digesta erant. Eodem etiam pertinet illa loquendi forma D. Hieronymi in epistola ad Eustochium de virginitate seruanda, *salutationes disponere*, id est, salutantes varias in classes distribuere. Rectè igitur his auctoribus suam sententiam Delrius confirmavit. Ait præterea, ut iam ad institutum accedam, cum tot essent salutantium classes, tam multisque refertæ clientibus, contingere, ut qui summo manè venerat, partem nonnunquam de solida nocte demeret expectando, antequam intromitteretur: id autem Iuuenalis testimonio confir-

Delrius.

Ordo salu-
tandi apud
veteres.

Hieron.

Mendoza Viridarium.

Z z

mat

mat satyr. 5. in initio, qui clienti cuidam irridens, ita inquit ironice,

Iuuen.

—— *Habet Trebius propter quod rumpere somnum,
Debeat, & ligulas demittere, sollicitus, ne
Tota salutarix iam turba peregerit orbem
Sideribus dubijs, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.*

Afferit item Senecæ testimonium choro 1. Herc. Fur. vbi sic de cliente,

Seneca.

*Ille superbos aditus regum
Durasq; fores expers somni
Colis.*

95.

Clientum
labor.

Ex quibus locis colligit ad multam noctem in Regum vestibulis clientes insomnes perseuerare, suos vt dominos saluent. Quidquid tamen sit de hac re, certè allata testimonia id quod propositum erat, non efficiunt. Illud enim Iuuenalis non de vespertino, sed de matutino crepusculo interpretatur Britannicus; quâ ratione explicari etiam potest illud ex Seneca adductum: præsertim; quia nocte sæpenumero intempetâ clientes surgebant, vt cælo vixdum albente salutatum venirent, vt inquit Martialis,

Manè, vel à media nocte togatus ero.

Clientum
veterû stu-
dium, &
celeritas.

Quinetiam tantâ celeritate utebantur, ne in salutando segnes viderentur, vt nonnunquam ligulis resolutis, vestibisque diloricatis, domo egrederentur; quo spectat illud Martialis lib. 3.

Martial.

*Horridus, vt primo semper te mane salutem,
Per mediumq; trahat me tua sella lutum.*

96.

Horridus, pro
inuenusto.

Horridus, id est, inuenuste, & indecore vestitus. Quare dicendum mihi potius videtur matutinum tempus salutationibus duntaxat præfinitum fuisse. Neque hanc sententiam labefactat illud Martialis ad finem primi libri.

Martial.

*Ipsè salutabo decima, vel serius hora:
Manè tibi pro me dicat auere liber:*

Ait enim se præter consuetudinem facturum, vt integrum diem literis impendat. Illud vnum non omitam, huiusmodi principes viros, ad quos salutandos cæteri consuebant, Reges appellari solitos; vt patet in primis ex loco citato Senecæ.

Seneca.

Ille superbos aditus Regum, &c.

Ex Iuuenale satyr. 1.

*Optima sylvarum interea pelagiq; vorabit
Rex horum, vacuisq; toris tantum ipse iacebit.*

Iuuen.

Britan.

Plaut.

Terent.

Consule Britannicum, hunc Iuuenalis locum explicantem, pluraq; testimonia hac de re ex Plauto & Terentio afferentem.

Huc

Huc pertinet Plautinum illud in Aſin. *Ni impetro, regem perdidit.* Item in Capt. *Rex meus poſtquam potitus hoſtium eſt.* Vtrobique enim loquitur paraſitus de illo, qui ſe alebat, vt interpretatur Lambinus. Illud item Horatianum lib. I. epill. 17. eodem ſpectat,

— *Equus vt me portet, alat Rex.*

Horat.

C A P U T VI.

Cur Laribus canes appingerentur?

Hanc reddit cauſam Plutarchus in problematis, cum Laribus custodia domus committatur, oportere, vt terrore aduerſus exteros, amore erga domesticos canum naturam imitentur: qua de re late Roſin. lib. 2. cap. 14. de Laribus. Id, quod ab Ouidio prius fuerat decantatum 5. Faſtor. non procul ab initio.

*Et canis ante pedes ſaxo fabricatus eodem
Stabat: que ſtandi cum Lare cauſa fuit?
Seruat vterque domum: domino quoque ſidus vterque;
Compita grata Deo, compita grata cani.
Exagitant & Lar, & turba Diana fures:
Peruigilant q̄, Lares, peruigilant q̄, canes.*

97.
Plutarch.
*Multus eſt
in hac re Roſi-
ſinus, quem
vide.
Quid.
Canes Lari-
bus appicti.*

C A P U T VII.

Quid apud Virgil. Liber, & alma Ceres?

Virgilius I. Georg. ita Deorum implorat opem,

— *Vos o clariffima mundi
Lumina, labentem caelo qua ducitis annum,
Liber, & alma Ceres.*

98.
Virgil.

Quem locum Mancinellus ita explicat, vt dicat clariffima illa lumina, &c. Solem ac Lunam ſignificare; at vero Liberum ac Cererem ſeorſim à Poëta inuocari. *Imitatus enim*, inquit, *eſt Poëta Varronem prologo primi voluminis de re ruſtica, vbi primum Iouem ac Tellurem, deinde Solem ac Lunam, tertio Liberum ac Cererem implorat.* Non mihi tamen videtur ea in re ad Varronem Poëta acceſſiſſe. Cum enim non inuocet Iouem ac Tellurem, vt Varro; qui dici poteſt, Varronem imitatus?

Seruius.
Macrob.
Cleant.

*Liberi signi-
ficationes.*

Multo igitur aptius Seruius & Macrobius interpretantur: quorum ille affirmat ex doctrina Stoicorum, qui vnum Deum, vnamq; Deam crediderunt, diuersa nomina ob diuersa officia habentes, Solem Liberum, Lunam Cererem à Virgilio nuncupatam. Hic autem ex Aristotele, Orpheo, Euripide & aliis ostendit, Solem Liberum esse, ita dictum, quia libere euagatur. Vnde etiam iuxta Cleanthem Dionysius appellatur, $\epsilon\pi\omicron\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$ $\Delta\iota\alpha\upsilon\beta\omicron\sigma\alpha\iota$, hoc est, à peragendo, quia perpetua agitatione diem noctemq; conficit.

99.
*Sol dicitur
Liber. & cur*

Idem colligit ex plurimis sacrificiis in Thracia & Lacedæmonia, quæ simul Libero & Soli fiebant: Vnde postremo carmen Virgilianum ita interpretatur, vt Liberum pro Sole, Cererem pro Luna accipiat; quorum opera asperior ille hominum victus quercubus petitus, mitior fieri cœptus est. Sol enim ac Luna fertilitatibus glebæ, & maturandis frugibus, vel nocturno temperamento, vel diurno calore moderantur.

C A P V T VIII.

*Inferorum, terrestrium, ac cœlestium Numinum sacrificia,
quibus rebus differant?*

100. *Altare tan-
tum superis,* Loco in primis. Nam, vt inquit Festus, veteres Diis su-
ara terrestri peris in altaribus, terrestribus in aris, inferis in effossa
humo sacra faciebant. Plura sunt apud Poetas exempla. Si-
lius lib. 12.

*bus & infe-
ris dicata.*

— Sed enim ante omnes altaria fument

Festa Ioui.

Festus.

Virg. Eclog 5.

Silius.

— Duoq; altaria Phœbo.

Virgil.

Et idem 8. Æneid. de sacrificiis Herculis loquutus,

Sacrificia

Vnâ omnes iuuenum primi, pauperq; Senatus

Numinum.

Thura dabant, tepidusq; cruor fumabat ad aras.

Stat.

Stattius lib. 4. Theb.

— *Tibi Rector Auerni*

Quanquam infossus humo superat tamen agger in auras

Pineus, &c.

Delr. fol. 120

Delrius refert illa carmina, quæ de vanis sacrificiorum ritibus à Cæcodamone Porphyrius accepit. Vbi præter alia,

— *Captiuntur apertis*

Terrestres aris: foueas cum numina contra

Exposcant atro imbutas inferna cruore.

Diffe-

Differunt præterea tempore. Quia, ut inquit Callixenus, *Discrimina Inferis sub occasum Solis sacrificant, cælestibus vero diis sub Solis nascentis ortum operantur.* Vnde Virg. 6. Æneid.

Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras.

in 8. autem,

*Surge, age, Nate Dea, primisq; cadentibus astris
Iunoni fer rite preces.*

& statim,

—— *Nox Ænean, somnusq; reliquit.*

*Surgit, & ætheri spectans orientia Solis
Lumina, rite cauis undam de flumine palmis
Sustulit, ac tales effudit ad æthera voces.*

Nymphæ Laurentes, &c.

Ac tandem suam inuentam Iunoni sacrificat. Præterea superis Diis victimas albas immolabant; inferis ac terrestribus nigras. De nigris victimis inferis dicatis multa sunt apud Maronem testimonia in 6.

*Quattuor hic primùm nigrantes terga iuuenos
Constituit, frontiq; inuergit vna sacerdos.*

& statim,

—— *Ipse atri velleris agnam*

*Æneæ matri Eumenidum, magnaq; sorori
Ense ferit, sterilemq; tibi, Proserpina, vaccam.*

In 5. ubi Anchises hoc sacrificium Æneæ prædixit,

—— *Hæc cæca Sibilla*

Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.

Non pauciora apud Virg. de candidis hostiis Superis dicatis testimonia inuenientur. In 3.

—— *Superoq; nitentem*

Cælicolum Regi mactabam in littore taurum.

in eodem,

Nigram hyæni pecudem, Zephyris felicibus albam.

In 8. albam suam cum grege concolori Iunoni mactat,

—— *Sacra ferens & cum grege sistit ad aras.*

CAPUT IX.

*Solemne fuisse Græcis & Latinis victimarum cornua
inaurare.*

101.

Victimarum,

DE Græcis imprimis nulla est dubitatio. Cum dicat Plato *cornua de-*
in Alcibiade, exceptis Lacedæmonis, Græcos omnes aurata.

boues cornibus auratis sacrificasse. Idemq; ab Homero significatur Odyss. II.

Homer.

τὴν σὶ ἐγὼ εἶλω χρυσὸν κέρασιν περιχύσας.

Id est, hanc ego (bouem significat) tibi sacrificando, aurum cornibus circumfundens. Solemne hoc fuisse etiam Romanorum, luce clarius demonstrari potest ex multis Poëtis Latinis. Valerius Flaccus lib. 1.

Flaccus.

———— Dabit auratis & cornibus igni
Colla pater.

& lib. 3.

Ibat agens lectas aurata fronte iuuenas.

Cic. 2. de diuin.

Tull.

Nos circum latices gelidos, fumantibus aris

Aurigeris Diuum placantes numina taurus.

In antiquo lapide Romæ insculptum erat hoc carmen;

Vota Fauentinus bis deni suscipit orbis,

Vt maclet repetens aurata fronte bicornes.

Trell.

Trellius Pollio in vita Gallienorum, *Processerunt*, inquit, *centeni albi boues cornibus auro iugatis*. Plutarchus item Pauli Æmilij triumphum describens: *Post eos*, inquit, *ducebantur auratis cornibus boues centum viginti*, &c. Accedunt tandem duo Poëtarum lumina, tam inter Epicos, quam inter Tragicos longe clarissima, Virgilius & Seneca. Quorum ille lib. 9.

Plutarch.

Virgil.

Et statuans ante aras aurata fronte iuuenam.

Hic vero in OEdip. choro 1.

Seneca.

Aureo taurus rutilante cornu

Labitur segnis.

De tauro loquitur, qui ad aras sacrificandus consistebat. Ex Delrio in OEdip. num. 137. alia poteris haurire.

C A P V T X.

Quæ sit tibia dextra, quæ sinistra?

102.
Tibiarum
genera.
Scalig.
Victor.
Aldus.

E Sententia Scaligeri lib. 1. poët. cap. 20. tibia dextra appellatur, à dextro latere, vnde inflatur; sinistra item, à sinistro. Victorius tamen lib. 38. var. lect. c. 22. existimat dextras appellari, quæ dextra parte oris, manuq; itidem dextra tenebantur: sinistras, quæ contraria oris parte, & manu sinistra. Aldus Manutius lib. 3. de quæstis per epist. 4. dextras tibias vocat, quæ dextra histriones spectabant, sinistra scilicet spectatores: sinistras contra, quæ sinistra histriones, dextra spectatores.

Vtra

Vtræ tamen funeribus adhiberentur, dextræne, an sinistra? dubitari potest. Nonnulli dicunt, vt videre est apud Scaligerum, Scalig. dextras funeribus dicatas esse : cuius rei rationem illam assignant; quia tibiæ dextræ grauem sonum emittunt, qui rebus funereis aptior videtur, vt colligi potest ex Papinio 6. Thebaid.

Cum signum luctus cornu graue mugit adunco, Tibia, &c.

Verum, cum Scaliger, Victorius, & Aldus Manutius sonum acutum dexteris, grauem sinistris tribuant; nec immerito: Scalig. cum ex Plinio lib. 16. cap. 36. constet internodium radici proxim- Victor. um ad læuam tibiam, quod subest cacumini ad dexteram, excidi solitum; proindeq; hanc ex graciliori materia compactam Aldus. sonos effundere acutiores: dicendum est; propterea Romanos Plin. in funeribus vsos fuisse tibiis dextris; quia sonos acutos fundebant; qua in re, sicuti in plurimis, Troianos imitati sunt, qui in funeribus sonis acutissimis utebantur. Quod ita colligo. Ait enim Scaliger, barbaros, sonos acutissimos in funeribus adhibere: Barbaros autem Troianos interpretari possumus, *Troiani, bar* qui à Latinis auctoribus præsertim, barbari appellantur. Sic *bari appellā-* apud Catullum, *barbara tibia*, id est, Troiana; apud Cicero- *tur.* nem ex vetere Poëta, *astante ope barbarica*, id est, *Troiana*; a- Catull, pnd Virgil. 2. *Æneid.* Tull.

Barbarico pestes auro, id est, Troiano.

Consule Bernartium scholiis ad lib. 6. Thebaid. citatum proxime, & Rosin. lib. 5. cap. 11. Bernart. Rosin.

C A P U T X I.

Quæ sint apud Ciceronem imagines fumosæ?

Cicero in Pisonem, *Obrepisti, inquit, ad honores errore ho-* 104. *minum. commendatione fumosarum imaginum, quarum Fumosæ ima- simile nihil habes præter colorem.* Fumosas imagines appellauit, *gines antiquæ* vt interpretatur Budæus, antiquissimi generis stemmata. Quo *generis stemma* videtur Iuuenalis spectasse, dum ait: Bud.

Fumosos equitum cum Dictatore Magistris. Iuuen.

Viri enim è prima nobilitate sui generis imagines cõseruabant, quæ quo erant fumosiores, eo antiquiorem nobilitatem arguebant. Nam qui obscuro loco nati erant, nullas habebant imagines. Tranquillus in Vesp. *Flautia gens, inquit, obscura illa quidē,* Tranquill. *ac sine vllis maiorum imaginibus; sed tamen reipub. nequaquam panitenda.* Cicero de lege Agraria significare volens se nouum Tull. homi-

Plin.

hominem, consulem tamen factum: *Quemadmodum*, inquit, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt; sic si quid deliquero, nulla sunt imagines, quæ me à vobis deprecantur. Vnde Plinius lib. 9. epist. *subitas imagines* appellat nobilitatem parum antiquam, sed repente, fortunæq; beneficio quaesitam. Sed de hac re fusius in Scipionis tomno. Illud tamen cum Ouidio carmine illo ad Pison. velim vt teneas; scilicet, nullum esse stemma nobilius virtute, nullam imaginem nec antiquiorem, nec pulchriorem optimâ viuendi forma.

Ouid.

*Nam quid imaginibus, quid auitis fultra triumphis
Atria, quid pleni numeroſo Consule fasti
Profuerint, si vita labat, &c.*

Illos ego laudo, qui potius de suis, propriaq; manu pulchre perpetratis faciutoribus, quam aliena & auitis gloriantur. Optime Cothurnatus ille Poëta:

—— qui genus laudat suum,
Aliena iactat.

CAPVT XII.

Imagines inanes apud Ouidium.

105.

Ouid.

A pud Ouidium 5. Fastorum imago inanis pro anima è corpore soluta vsurpatur, ita enim inquit Poëta:

*Nunc sum elapsa rogi flammis, & inanis imago,
Hac est ex illo forma relicta Remo.*

Et quidem animi corporea concietione liberati, passim imagines appellantur. Virgil. in 4.

Virgil.

*Imagines,
inanes, quæ?*

Et nunc magna mei sub terras ibit imago.

Eisdem inanes seu vacuos appellant. Vnde Virgilius 6. Æneid. laborem Æneæ irritum fore prædicit: dum gladio districto in animos incurrisset.

*Et ni docta comes, tenues sine corpore vitas,
Admoneat, volitare caue sub imagine forms,
Irruat, & frustra ferro diuerberet umbras.*

CAPUT XIII.

*Stare aeneum apud Horatium, effari templa, sistere
fana, inaugurar.*

Horatius de ijs loquutus, qui magistratibus ineundis, cæterisque honoribus acquirendis aspirant, ita inquit
lib. 2. serm. sat. 4.

Iatus ut in circo spatiere, aut aeneus ut stes:

Quem locum ita omnes interpretantur, ut dicant aeneum stare aliud non esse, quã statuae aeneae honore affici. Lambinus verò seorsim subdit, Græcã esse constructionem; dicunt enim Græci *ἵσταναι χαλκῶν*, stare aeneum, statuam aeneam habere. Et *ἰσάναι χαλκῶν*, erigere aeneum, id est, statuam aeneam alicui erigere. Iam verò *effari templa*, non est aliud, quã templi exædificandi certos fines præscribere, teste Varrone. Augures enim captus augurijs effari solebant, quo loco templum iuxta observata auguria esset collocandum. Vnde à fando fana dicuntur. Cicer. ad Atticum libr. 3. *Orat Lepidus, ut veniam ad templum effandum Saturni.* Liu. lib. 1. decad. 1. *Romulus fanum effatus fuerat.*

Idem significat, eodem Varrone auctore, *sistere fana.* Ad quem Pompeius Festus accedit, *Sistere, inquit, fana, significat loca futurorum fanorum in oppido constituere.* Cornelius Tacitus lib. 4. histor. de templo Iouis Capitolini à Vespasiano restituto, *Haruspices, inquit, monuere, ut templum iisdem vestigijs sifteretur, nolle Deum mutari veterem formam.* At verò, *inaugurari*, est augurijs ab auibis captis templa reddere sanctiora; quæ, antequam fierent huiusmodi auguria, non templa, sed ædes sacræ dicebantur: ut videre est apud Agellium libr. 14. cap. 7. Contrarium est exaugurari, id est, quod augurio consecratum erat, addicentibus auibis profanum reddere.

* *
*

106.

Horat.

*Stare an eñ
quid?*

Lamb.

*Effari tem-
pla, quid?*

Varro.

Tull.

Liuivius.

107.

*Sistere fana,
quid?*

Varro.

Festus.

Tacit.

*Inaugurari,
quia?*

*Templa, sic
dicta post*

auguria,

ante verò,

ædes.

Agell.

*Exaugurari
quid?*

SATURNALIORVM
decas VI.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit discinctus, & altecinctus?

102.

VT perfecto operi nos præcingamus, altiùs nobis ab *Altecincto* exordium sumendum est. *Alte* igitur *cinctum* veteres fortem virum; ac planè masculinum appellarunt: quòd scilicet hoc vnum cincturæ genus ab effœminato viro atque molli remotissimum esset. Huc enim spectat illud ex Seneca lib. epist. 4. vbi de Mæcenate, *Altecinctum*, inquit, *putes dixisse; habuit enim ingenium & grande, & virile, nisi illud ipsum discinxisset.* Vnde non parùm etiam luminis duobus ex Horatio locis suboriri videtur. *Hoc iter, ait, ignaui diuisimus, altiùs ac nos præcinctis vnum*, id est, quod maximè strenuis vnum esse solet. Idemque alibi. *Hic vbi sublatis puer altecinctus acernam Gausape purpureo mensam perterfit.* Perinde est enim ac si dixisset; *fortis quidem & strenuus seruus mensam terfit.*

Altecinctus
vir fortis.
Sen.

Horat.

Discinctus,
mollis est
homo.

Horat.

Discinctus igitur, dissolutum, negligentem, & nimio luxu ac mollitie diffluentem significat; sic enim Scholiastes ad eum locum Horatij Epod. Od. 1.

Discinctus aut perdam ut nepos.

Quò item spectat illud Persij satyr. 3.

Pers.

Non pudet ad morem discincti viuere nauis?

109.

Macedon.

Idemque ex veteri & egregia Macedonum lege palàm fiet; apud quos iccirco lege cautum erat, vt semper cincti, caligati- que milites incederent, quòd discinctos velut ignauos & lanæ magis quam ferro aptos homines; præcinctos verò fortissimos, & ad arma maximè natos arbitrarentur: vnde adeò ad Carthaginenses etiam mores admillum crediderim, vt discinctos quosque vehementer infames & enervatos homines iudicarent. Idque postea vitio etiam & ignominia dederunt Romani; apud quos milites victi, aut qui flagitium aliquod militare admiserant, discincti sub iugo transire cogebantur, aut palàm stare, teste Suetonio in August. cap. 24. *Pro cætero delicti sententia in rum genere variis ignominis affecti; vt stare per totum diem iu- milites fla- beret ante prætorium; interdum tunicatos discinctosq.* Itaque turpe erat non militibus modò, sed quibuscunque hominibus apud

Carthagi-
nenses.

Romani.

Sueton.

Augusti
sententia in
rum genere
variis ignominis
affecti; vt stare
per totum diem iu-
milites fla-
gitiosos.

apud veteres illos Romanos, discinctos in lucem prodire. Quò allusisse videtur Horatianum illud satyr. 2. lib. 1.

Discinctâ tunicâ fugiendum est, ac pede nudo.

Ex quo etiam proverbia emanarunt, *Discincta vestis, & discinctus animus.* In quam etiam sententiam ad eum Virgilij locum Æneid. 1.

Illi se præda accingunt.

atque ad eum libri eiusdem operis 8.

Discinctos mulciber Afros,

egregius Scholiastes Seruius poetam interpretatur, discinctosque militiæ inhabiles esse tradit, idq; probri in Afros, coniecit poeta, vt qui effluxa ad talos veste luxuriosorum more incederent.

Tunicas enim demissas inter Romanos tunicas fuisse constat talares, ac scæmineas, & à virili quidem cultu vehementer abhorrentes; quibus tamen elegantiae studiosi, & politionis cultus peramantes adolescentes vterentur. Huc enim respexit Propertius;

Mundus demissis institor in tunicis;

Plautum scilicet imitatus: qui in Pænulo, *Quis, inquit, hic homo, cum tunicis longis, quasi puer Cauponius?* in quos Tertull. de pallio cap. 4. præsertim ab illis verbis: *Qualem demens,* &c. Cum igitur laxas ac molliter defluentes tunicas cinctura virili more modoque collectas suspenderet; discinctum ambulare probro & infamiæ vertebatur. Vt Casari nimirum non tam discincto, quam malè præcincto; & Mecanati, in cuius etiam Epicedio id excusatur à poeta nescio quo, his carminibus;

Quod discinctus eras animo, quoque carpitur vnum;

Diluitur nimia simplicitate tua.

Itaque quamuis discinctus luxuriosum & intemperantem, discingi verò mollitiem ferè, ac turpitudinem quandam præ se ferat; aliquando tamen pro eo accipitur, qui remissiore, ac liberiori quidem interdum victu atque ludo vitæ quotidianæ seueritatem sine flagitio recreat, ac temperat. Quò pertinet illud Horatij sat. 1. lib. 2.

Nugari cum illo, & discincti ludere, donec

Decoqueretur olus.

vbi discinctus non in vitio ponitur, sed ad animi laxamentum tantum pertinet, Caterùm de his consule Clem. Alex. 2. Pæd.

Horatius.

Discincta vestis.

Discinctus animus.

Virg.

Seruius.

110.

Demissa tunica.

Propert.

Plautus.

Casari discinctus & malè præcinctus, & Mecanatus.

Discinctus propriè quid significet?

Horat.

Clem. Alex.

CAPVT II.

Silius Italicus exponitur.

III.
Militare
natandi
studium.
Silius.

Illud apud Silium Italicum libr. 8. eruditione non caret, ubi inter militaria studia, natandi quoque exercitationem ac peritiam posuit, qua suos milites Scipio exercebat.

— Vndosum frangere nando
Indutus thoraca vadum; spectacula tanta
Ante acies virtutis erant.

Quò etiam pertinere videtur Horatianum illud carmin. 1. Od. 8.

Horat.
Acron.

Cur timet flauum Tyberim tangere?

id est, ut interpretatur Acron, natare. quod adolescentibus inter virtutis studia militaria erat, idque militibus necessarium esse Porphyrión dixit. Iccircoque veteres Romani campum Martium vicinum Tyberi delegerunt, in quo iuuentus post armorum exercitium, sudorem pulueremque dilueret; ad quem morem alludit Horatius eo loco.

Porphyr.
Campus
Martius cur
electus à
Romanis?

Inde adeò Vegetius libr. 1. rei militaris cap. 17. ait, *Natandi usum æstiuis mensibus omnis debet Tiro condiscere; non enim semper flumina pontibus transeuntur.* Accedit etiam Suetonius in Augusto cap. 64. *Nepotes, inquit, & literas & natare, aliisque rudimenta per se plerumque docuit.* Idem verò de Caligula prodidit, Imperatorem eum ad cætera magnopere docilem, natare tamen nesciuisse. Hinc porro illud emanauit; *Neque natare, neque literas.* scilicet, *nouit.* prouerbiali nimirum schemate in eos dictum, qui supra modum indocti essent, nihilque prorsus bonarum artium in pueritia addiscerent; hæc enim duo statim pueri Athenis addiscebant. Quod tamen à se non factum Alexander Macedo apud Plutarchum in ipsius vita vehementer dolet. *O deterrimus, inquit, ego, qui nare non didici; moxque, rapto incumbens clypeo tranat.* Atque hæc omnia attestatur Alexand. ab Alexand. Gen. libr. 1. cap. 20. ubi inter alia militum studia, natandi quoque exercitationem numerauit, nec proinde *Delio natatore* Siliij carmina egent.

II2.
Veget.
Sucton.
Augustus
docuit per se
literas, &
alia.
Caligula
natare
nesciuit.
Plutarch.
Alexander
dolet nescire
natare.
Alexand.
ab Alex.

* *
*

CAPUT III.

*Saliare dapes, & veterum cœnæ prælibantur,
& instaurantur.*

Saliare dapes nobis prælibandæ sunt; illud verò præmonendum est, in omnibus olim Deorum sacris splendidum, & magnificentum conuiuiorum apparatus adhiberi solitum, cuius rei cura septem viris epulonibus demandabatur. Hinc adeò Aristippus reprehensus quòd homo philosophus cum esset, sumptuose tamen viueret, *si crimen, inquit, hoc esset, in suis id sacris Dej non paterentur.* Vetustissimum autem sacerdotum genus fuit apud Romanos, Saliij iccirco appellati, quòd ancilia, quæ cælo delapsa credebantur, saltantes ferrent: à quorum item festis diebus atque sacris opiparum quodque & magnificentum conuiuium, Saliare dicebatur. Hinc enim Apuleius libr. 4. *Metamorph. Ut equus quidem meus tantâ copiâ,* inquit, *& quidem solus potitus, Saliare cœnasse cœnas crederet.* Tertullian. in Apolog. cap. 39. iusit, & allusit his verbis, *Salijs cœnaturis creditor erit necessarius, &c.* Impensa adeò magna cœnitabant, vt mutuam pecuniam acciperent, & illis creditore opus foret. Horatius verò in Od. libr. 1. od. 37.

*Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, nunc Saliaribus
Ornare puluinar Deorum
Tempus erat dapibus, sodales.*

Vbi Saliare pro Pontificalibus à poëta dictum arbitramur, quasi pro genere speciem posuerit; Pontificales enim cœnas pro sumptuosas atque lautis veteres vsurpabant. Quòd nimirum idem alibi alludens carmin. libr. 2. od. 14. sic ait,

*Absumet hares Cæcuba dignior,
Seruata centum clauibus: & mero
Tinget pauimentum superbum,
Pontificum potiore cœnis.*

Quo in loco prælantas cœnas, pontificales scholiastes interpretantur. Legimus etiam & adipales cœnas, & adiposas, & adijciales pro eodem. Terentius tamen dubiam cœnam pro lauta, & copiosa dixit. Et Tertull. loquens de splendida cœna, *Dubiam possis appellare cœnam.* De qua Horatius,

113.
*Conuiuia
splendida
in sacris.
Aristipp.*

*Saliij unde
dicti.
Saliare
dapes.
Apuleius.*

Horat.

114.
*Saliare pro
Pontificia-
libus.*

*Cœnæ pon-
tificiales.
Horat.*

*Adipales, &
adiposa cœ-
næ, & adij-
ciales.*

*Terent.
Cœna du-
bia.*

Tertull.

Vides

Vides ut pallidus omnis cœna desurgat dubia?

Horat.
Plaut.

Dubia, quia dubitas, quid potissimum sumas, ut ait Plautus. Sanctum autem huiusmodi conuiuium, hoc est, vetustissimam Pontificum cœnam, fumino apparatu atque omnium rerum lautitijs ac delictijs affatim instructam, vide apud Macrobi-um Saturn. lib. 3. cap. 13. Quo in loco illud interim obseruandum

*Primi quique
ferculorum
missus.
Secunda
fercula.*

se se offert, quod in lautissimis conuiujs primi quique ferculorum missus, ante cœnam dicebantur; ij verò plerumque iterabantur: secunda tamen fercula, ac veluti solidum conuiuij corpus, cœna appellabatur. Vnde patet quid sit apud Macrob. Ante cœnam Echinos, ostreas crudas, quantum vellent; in cœna sumina, sinciput aprugnum.

115.
Cereales
cœna.
Plaut.

Cereales autem cœnas confimili figura dixit Plautus in Menæchmis, *Cereales cœnas dat, ita mensam extruxit, tantas patinarias struices concinnat. Standum est in lecto, si quid de summo petas.* vbi Cereales, nimium opimas, & lautissimis ferculis oneratas interpretamur; quod Cerealibus sacris genio indulgere vulgò confueuissent; idque ex Marone colligere procliue est, cum ait;

Virgil.

*In primis venerare Deos, atque annua magna
Sacra refer Cereri, laetis operatus in aruis.
Extrema sub casum hiemis iam verè sereno,
Tunc agni pingues, tunc sunt mollissima vina.*

Cœna recta.

At enim non rectè cœnabimus, nisi rectam quoque cœnam attingamus. Recta igitur cœna de conuiuio dicebatur omni lautitiarum genere apparatusissimo, vnde & rectè conuiuari.

Tranq.

Sic enim Tranquillus: *Sed & conuiuabatur assidue, inquit, nec unquam, nisi rectè, & dapibile.* Sic etiam, *rectè viuere, pro lautè & opiparè viuere.* Seneca vsurpauit. *Hanc petunt, inquit, omnes isti, qui, ut ita dicam, rectè viuunt.* Apud eundem ruius, *rectus apparatus, lautus est.* Non magnam rem facis, ait, quod viuere

Horat.

sine recto apparatu potes. Eadem etiam significatione Horatius in arte sub finem, *rectè vinctum*, pro apparatus condito cibo, dixisse videtur. *Si verò est, inquit, vinctum rectè qui ponere possit.* Cum eodem verò poëta in hanc sententiam liber, licetq; exclamare;

O noctes cœnaq; Deum!

Cœna Deo- Cœna enim Deum, pro apparatusissimo conuiuio dixit.

71171.

* *
*

CAPUT IV.

Laureata Romanorum munera explicantur.

Parta olim victoria multis rebus alligata lauro veteres Ro-
 mani publicam lætitiã testabantur. præferbantur enim
 consulis fasces & laureati & laureæ virgæ; teste Cicero-
 ne lib. 2. de diuin. vbi dixit, C. Marium cum fascibus laurea-
 tis incessisse. Eodem verò respexit idem lib. 8. epistol. ad Atti-
 cum, *Age iam has compedes, fasces, inquam, hos laureatos, hac*
ex Italia ferre quam molestum est. Et li. 7. ad eundem Atticum,
Subito, inquit, consilium cepti, ut antequam luceret, exirent, ne
qui conspectus fieret, aut sermo, licetoribus præsertim laureatis. At
 Philipp. 2. de Antonio loquens, *Vehabatur in Eßedo tribunus*
plebis, lictores laureati antecedebant. Tacitus item huc allusit
 lib. 13. Nero, inquit, *ob res à Quadrato, & Corbulone prospere*
gestas, laurum fascibus imperatoris addi iusserat. Adde ex Iulio
 Capitolino in vita Maximini, vbi scribit Gordianum seniore
 per Carthaginem venisse cum fascibus laureatis. Accedit Cas-
 siodorus variarum lib. 9. in ea epist. quæ incipit: *Quid P. C.* vbi
 de consulatu loquens scribit: *Hunc honorem Deciorum familia*
non miratur, quia eorum plena sunt atria fascibus laureatis.
 Iam verò ex poetis Martialis lib. 10. Epigram. 10.
Cum tu laurigeris annum qui fascibus intras, &c.
 Hinc apud Herodianum lib. 7. *Sequebantur, ait, Gordianum*
laureata virgæ; quo insigni principes à priuatis dignoscuntur.
 Mittebantur etiam *litera laureata*, victoriam prænuntian-
 tes. Hinc enim Liuius decad. 1. lib. 5. *Litera, inquit, à Posthumio*
laureata sequuntur victoriam populi Romani. Quò etiam spe-
 ãtat illud ex eodem decad. 5. lib. 5. *Tabularius, qui se ex Mace-*
donia venire diceret, laureatas literas attulisse dicitur. Huc
 etiam pertinet illud Plinij lib. 15. c. vltim. *Laurus Romanis præ-*
cipue lætitiæ, victoriarumque nuntia adlatur literis. Confer
 huc & illud apud Iulium Capitolinũ in Maximino, *Statim, in-*
quit, Romam laureatas literas misit, quæ in vrbe ingentem lætiti-
am fecerunt. Easdem autem literas Lampridius in Alexandro,
laureatas tabulas vocat. Neque hinc ablusit Tacitus lib. 19.
Ipse lauream prospere gesta rei ad fratrem misit. Lauream enim,
 pro laureata epistola dixit. Simile est illud Cæsaris belli ciu. l.
 3. *Sed neque in literis, quas scribere est solitus, neque in fascibus*
Iulius Cæs. insignia lauri prætulit. Ex Poëtis item Persius satyr. 6.

116.

Fasces lau-
reata.Virga lau-
reata.

Cicero.

Lictores

laureati.

Tacit.

Capitol.

Cassiod.

Martial.

117.

Herod.

Litera lau-
reata.

Liuius.

Plinius.

Capitol.

Lamprid.

Tacit.

Laureata

tabula.

Perf.

*Missæ est à Casare laurus**Insignem ob cladem Germana pubis.*

Leuiter eodem allufit, & subobscurè Mart. lib. 7. epig. 5. ad Domitianum,

Martial.

*Sed iam lætitiæ quo sit fiducia maior**Sarmatica laurus nuntius ipse veni,*

Apertè tamen Ouidius,

Ouid.

Non ego victrices lauro redimere tabellas,

Claud.

*Nec Veneris media ponere in æde morer.*Laurea pro
epistola.

Cui affine est Claud in bello Gildonico,

Hæstæ lau-
reata.*Rumoremq; sui præuenit laurea belli.*

Lauro etiam redimiri hæstæ consueuerunt; sic enim interpretari debet illud Papinij carmen sylvarum 5, vbi de pietate

Stat.

Abascantiij,

Iacula lau-
reata.*Omnia nam lætas pila attolentia frondes;*

frondes scilicet lauri. Atque ad hunc morem pertinet illud ex

Sidon.

Sidonio,

118.

*Atq; suas ad signa iubet reuirescere lauros.*Signa lau-
reata.

Lauro namque signa quoq; insigniri moris erat. Addiderim etiam ex Plutarcho in Pompeio, vbi tradit tabellarios literas è

Plutarch.

Ponto ad Pompeium afferentes de morte Mithridatis, habuisse

Laureata
naues.

iaculorum cuspides lauri frondibus coronatas. Laureata quoq;

Lucullus

naues mittebantur victoriæ tempore; victo enim Mithridate,

Romam misit
nauem lau-
reata.

laureatam nauem, & bellico apparatu instructam Romam misisse dicitur Lucullus. Vt auctor est Plutarch. in eodem. Ad

hunc etiam morem allufit Propertius lib. 3. Eleg. 25.

Ecce coronata portum tetigere carina.

Plutarch.

Adde verò & laureatos legatos ex Herodiano lib. 7. Ac proinde

Propert.

insigne triumphantium esse laurum non solum ex illo Ouidij

Laureati le-
gati.

loco constat;

Tu ducibus lætis aderis, cum læta triumphum

Herodian.

Vox canet, & longas visent Capitolia pompas;

Ouid.

sed ex ijs omnibus quæ attulimus: quibus adde ex Seneca in

Laurus tri-
umphantium.Agamemni. act. 2. versu penult. *Namque hæstæ summo lauream*

insigne.

ferro gerit, apud cuius scholiastem Delrium ad hunc locum

Seneca.

multa in hanc rem. & apud Alexand. ab Alexand. lib. 1. c. 27. &

Delrium.

Pierium lib. 50. vbi de Lauro. ex quibus ferme hæc delibauimus. quibus annectes ex Erasmo adagium, *laureum baculum*

Alex. ab Al.

gestare. quæ omnia Martialis lib. 7. epigr. 5. confirmat:

Pier.

Publica victrices testantur gaudia chartæ,

Erasin.

*Martia laurigeræ a cuspide pila vrent.*Laureum
baculum

gestare.

Martialis.

CAPUT V.

Locus ex Suetonio in Nerone.

Illud ex Suetonio in Nerone cap. 21. haud fatis explicant interpretes; *Aliquo liberto mittente mappam, vnde magistratus solent.* In quo explanando Sabellici in primis, eruditissimi alioquin viri, interpretamentum rejiciendum puto, ut qui tam ineptè ex aliorum sententia loquatur, quàm nihil de suo addat. Beroaldi verò accuratissimi auctoris diligentiam partim laudo, partim etiam requiro. Nam ea verba; *Aliquo liberto mittente mappam*, egregie expendit. In Circensibus enim ludis, mappam dari signum à Prætorè emittendis quadrigis consuevit; quo dato Circensem cursum equi auspicabantur: sic enim præter Alexandrum ab Alex. lib. 2. cap. 15. & eius scholiastem Tiraquellum, veterum plerique attestantur. Quò spectat illud ex Epigrammatario poeta,

Cretatam prætor cum vellet mittere mappam.

Hinc etiam Quintil. dixit, mappam circo vsitatum esse nomen; propterea quòd in Circensibus spectaculis pro signo mitterebatur à magistratu. Et ait autem, ut scribit Varro, antiquitus mappam, signum, quo emittendis quadrigis signum daretur; idq; à magistratibus fieri auctor est Liuius ab urb. cond. libr. 8. Vnde ad eòd cum olim Lucius Plautius prætor graui morbo esset implicatus, Dictatorem creatunt, qui in Romanis ludis emittendis quadrigis signum efferret; qui tamen eo munere functus Dictatura se abdicauit. Cum autem officium prætoris id foret, ut signum daret equis ad cursum incitandis, immodicam aurigandi cupiditatem in Nerone taxat Suetonius, ut qui ab aliquo id libertorum suorum dari voluerit, ut egregie hac ex parte Beroaldus exponit. Cæterum ad sequentia verba explananda haud feliciter impegit interpretis calamus, cum sic explicauit. *Vnde magistratus solent, hoc est, ex carceribus.* Non enim à carceribus signum efferebatur, sed è triumphali curru, in quo triumphali quoque indutus ornatu prætor in medio puluere visebatur. Id enim insinuauit Iuuenal. satyr. 8.

*Nec dubitant Celsi prætoris vendere ludis.
Clarius verò satyr. 10. vbi ait;
Quòd si vidisset prætorem in curribus altis
Extantem; & medio sublimem in puluere circi
In tunica louis.*

Mendoça Viridarium.

Aaa

In

119.
Quid sit
mappam
mittere
apud Suetoniam.
Sabellicus.
Beroald.
Alexand. ab
Alex.
Tiraquell.
Martial.
120.
Quintil.
Varro.
Liuius.
Plaut.
Prætoris
munus.
Sueton.
Beroald.
Neronis cupiditas in
aurigando.
Signum à
curru triumphali dari
solum.
Iuuenal.

Carrus triumphalis.

Liuius.

Tunica Iouis.

Tunica ex templo Iouis

de sumpta

ad triumphos.

Plin.

Liuius.

In curribus enim albis, id est, in curru triumphali, qui & auratus erat, & quatuor albis equis trahebatur. In tunica verò Iouis, idem est, atque habitu triumphali. De quo meminit Liuius lib. 10. ab urb. Qui Iouis optimi Maximi ornatu decoratus, curru aurato per urbem vectus in Capitolium ascendit. Nam qui triumphabant, tunicam sibi induebant sumptam ex templo Iouis. Vnde est illud apud Plin. lib. 7. c. 44. loquentem de Metello Macedonico. & tracto in Capitolium illo, in quo triumphans Deorum exuius, ne captiuos quidem sic traxerat. Vbi planè per Deorum exuias intelligamus æquum est, quod & Liuius sensit, Iouis optimi ornatum. Atque aded non è carceribus, sed ex triumphali curru sublimis in medio circo prætor, triumphali condecoratus ornatu, signum extundendis quadrigis extollebat.

C A P V T VI.

Fax obscuro Martialis loco.

121.
Calderin.

Merula.

Tunica molesta.

Seneca.

Iuuen.

Martial.

Libri contemnendi.

Dormitarunt Calderinus, atque Merula scholiasies ad eum locum Martialis lib. 4. Epigr. 42.

Nec Scombris tunicas dabis molestas.

Cuius interpretamentum ab eo pœnarum genere petendum est, quo veteres utebantur. Nam tunica igneis illita fontis damnati induebantur; eaque incensa ad palum deligati admotis facibus adurebantur. De quo supplicij genere Seneca ad Lucilium sic locutus est: *Cogita hoc loco illam tunicam alimentis ignium & illam & contextam, & quidquid aliud præter hæc commenta secutum est.* Huc etiam leuiter alludit Iuuenalis fatyr. 1.

Pone Tigillinum; tada lucebis in illa.

& fatyr. 8.

Ausi quòd liceat tunica punire molesta.

Idemq; Martial. lib. 10. Epigr. 25. de Mutio sic ait;

Nam cum dicatur tunica præsentè molesta, & c.

Quod item supplicij genus respexit in eo loco quem explicandum suscepimus.

Nec Scombris tunicas dabis molestas.

Nam Scombris saliti, & reliqua fassamenta chartis obuoluta sub prunis torreti consueuerunt. Librum igitur tuum alacutus, non aded contemnendum admonet, vt ad inuoluta tantum fassamentorum inseruiat.

CAPUT VII.

Ciceronis locus explicatus?

Veteres illi Romanorum plerasque dicendi formas pro-
 uerbiali figura non sine lepore quondam enuntiatis vul-
 gò iactabant. Earum plures reconditissimæ eruditionis
 vir Alexander ab Alex. recensuit Gen. dierum libr. 5. cap. 15. 122.
Alexand. ab
Alex.
 Plurimas verò, ac penè dicam omnes infatigabilis sanè lectio-
 nis Erasmi, quamvis non tam luculentus alioquin, quam lu-
 culentus autor, incredibili certè cura, & studio collegit, singu-
 lari & arcana quadam eruditione adauxit inuenta, multis au-
 cta orationis ornamentis, pluribus etiam explicando lumini-
 bus illustravit. In hac tamen enatranda, non Erasmo Pedarius
 tantum Senator ero, neque claudi more modoque pilam tene-
 bo, sed ex alijs alia scriptoribus petita addiderim. Erasmus.

Ergo ex Pompejo Lenæo grauiissimo iuxtà, atque antiquis-
 simo scriptore Plin. lib. 15. cap. 30. præter duodecim lauri gene-
 ra Mustacem quoque adiecit. Hanc ait esse folio maximo, fla-
 uidoque, & albicante. Quam Mustacem ideirco appellauit,
 quoniam Mustaceis subijceretur. Est autem *Mustacum*, siue *Mustaceus*,
Mustaceus libi genus, cui abraße virgæ laureæ detrimenta ad-
 mixta decoquantur; suppositis lauri foliis. Cuius rei autorem *quid?*
 habeo instar omnium Catonem de agricultura cap. 121. Cum
 igitur laurus alioqui triumphalis esset, & magnificum nobi-
 lium, ac Pontificiarium ædium ornamentum, hanc qui non
 poterant allequi, illa alia viliorè contenti velut miseræ solati-
 tium, *in mustaceo laureolam querere dicebantur.* Quo proinde 123.
Lenæus.
Plin.
 limatulè ac politulè Cicero allusit epist. ad Attic. libr. 5. epist.
 cuius initium; *Saturnalibus mane, &c.* Vbi sic, *Bibulus*, inquit,
*credo voluit hac appellatione inani nobis esse par, in eodem Ama-
 no cepit laureolam in Mustaceo querere.* Sic ille. Enim verò in
 prouincia Syria apud Amanum fluuium, qui Syriam à Cilicia
 aquarum diuortio diuidit, egregias bello res à se gloriôsè &
 præclarè gestas Cicero magnopere gloriabatur: Bibulum verò
 fugillabat; qui cum defluentis cuiusdam & emorientis passim
 naturæ, languidiorisq; animi in bellico negotio peragendo, si-
 mili quidem studio, dissimili tamen consilio, & miserando
 profus euentu Ciceronem imitaretur. Cato.

Laureola in
mustaceo.
Tullius,

Tullius in
bello alacer.
Bibulus in
bello remis-
sus.

Etenim lectissima atq; optima populi Rom. cohorte fœdum 124.

in modum per ignominiosam cladem perditam atque deletam, odiosam sanè plagam expertus ipse, insanabile quoque & æternum vniuerso imperio perpetui & immortalis dedecoris vulnus infixit; eumque iccirco Tullius inculcat quòd in tam graui re perficienda tam fuerit negligens, tam remisso, tam dissoluto ac stupido animo, vt tot opes sub vnum præcipitis fortunæ ictum temerè daret, quasi in *Mustaceis laureolam*, hoc est, in leui ac furili re gloriolam per otium ludumque venaretur. Huc etiam spectat Tull. epist. ad Cæl. Ruffum; vbi qualemcunque triumphum laureolam appellat. *Velles enim, ait, tantum modò vt haberem negotij, quod esset ad laureolam satis.* Ergo sic statuo, laureolam in mustaceis querere, nihil aliud esse, quam in leui, furili, & inani rerum genere, nullius pretij, nullius negotij, nullius ponderis ac momenti gloriam aucupari.

Tullius.

Laureola pro triumpho.

CAPVT VIII.

Alexander ab Alex. & Macrobius emendati.

125.

Arbores quæq; cuiq; suo Deo consecrats.

Singulis ferè dijs plena superstitionis antiquitas singulas propè arbores consecrauit. Sic Ioui quercus, esculusque tribuitur: Apollini dicata laurus triumphat: Mineræ præsidium olea intuetur: Venerem myrtus tutelarem Deam agnoscit: Baccho lasciuiens hedera tripudiat: Pana verò, vel ipsa nominis similitudine pinus sibi præfidere prædicat iactabunda: sub tristi Plutone atra Cupressus funereum luget: Herculem denique populus ita sibi patronum vendicat, prius vt Ioui fulmem, Homero carmen, litori fluctus, arenas mari, fluuijs pisces, cœlo sidera, siluæ ligna, Herculi demum clauam, quam Herculi populum quisquam detraxerit. Quæ omnia complexus est poëta Eclog. 7.

*Populus Alcide carissima; vitis Iaccho;**Formosa myrtus Veneri; sua laurea Phæbo.**Populus Herculi sacra. Virgil. Plin.*

Populum igitur Herculi sacram esse præter Virgil. testatur etiam Plin. multis in locis. *Populus, inquit, alia alba, alia nigra, alia que Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima, fungisq; enascentibus laudatissima.* Hanc albam populum Herculi indigeni sacram, &c. Hæc Plin. Rectè proinde huc respexit poëta Æneid. 8. cum Hereuleam populi umbram appellauit;

Virgil.

Herculeâ bicolor cum populus umbrâ.

Vbi

Vbi illud item non temerè additum à poëta nos existimare par est, *bicolor*; bicolorem enim dixit à colore duplici, quo à natura insigniter nobilitatur: Populus enim semper folio tremulo, supernè candicanti, & inferiori parte viridi collucet. Etenim pleræque sunt arbores, quarum folia duobus certè coloribus luxurient, vt sunt oleæ, salices, citri; in ijs tamen color penè idem, licèt altera parte dilutior, altera densior atque coloratior habeatur.

In populo verò, alba præsertim, candor vna ex parte niueæ 126. similis, ac cerullatus; ex altera portacei folij instar viridissimus *Populus* euibratur. Huius ergo colorum varietatis causam eam vul- *alba.* gò fuisse tradunt, quòd eius arboris coronam gestasse Herculem narrent, cum ad inferos descenderet, eamque partem, quæ foris esset conspicua, tartarea fuligine infectam, & obscuratam, quæ condebatur interiùs, Herculeo madefactam sudore, & ablutam candidiorem euasisse. iccircoque bicolorem Virgilius appellat. Aditus hinc nobis ad Ægyptiorum adytus pater, vt aliquid ex mysticis eorum factis misceamus, apud quos, teste Pierjo libro 52. populo arbore tempus signi- *Pierius.* ficari compertum est; quòd scilicet bicoloribus folijs diem no- *Populus ar-* ctamque referre videatur. Atque hæc sub amœnissima Vir- *bor tempus* giliana populi umbra lusisse, ac veluti per licentiam temere *significabat* decurrant sermone: & ludibundæ orationis lasciuiam deli- *apud Ægy-* baste satis est. Illud vnum tamen non possum quin vehemen- *prios.* ter carпам, quòd præter alios reconditissimæ sanè eruditio- nis viros, & antiquitatis studiosissimos, Alexand. etiam ab *Alexand. ab* Alexand. & Macrobius doctrinæ viri bene multæ, & in expen- *Alex. &* dendis præcipuè Virgilianis locis accuratissimi interpretes, so- *Macrobius.* la laturu in peragendis Herculis sacris coronari solitos fuisse *emendan-* veteres contendant, cum in ea re non plerisque modò omni- *populo co-* disciplina excultis viris, sed Virgilio etiam antiquario poëta, *Euander* & præcorum rituum veritati, ceremoniarumque maiesta- *populo co-* ti oblectentur; sic enim apud Virgilium Rex Euander *ronatus* Herculi sacra facturus populea redimitus corona incede- *Herculi sa-* bat, *crificat.* *Virgil.*

*Dixerat; Herculeâ bicolor cum populus umbrâ
Vel autq; comas solijsq; innexa pependit.*

Non igitur est quòd sub hac populo diutiùs immorati otio & umbra desides langueamus.

CAPVT IX.

Plauti locus in Menæchmis explicatur.

127.
Sepulchrum
habere.
Diem com-
burere.
- P**lautinum illud eruditissimis etiam dubitationem iniicere posse non immeritò fortasse videatur; ubi *sepulchrum habeamus, atque hanc comburamus diem*. quem locum sic explicamus. Orto sole aperiri cœlum, aduentante verò nocte claudi rursus veteres arbitrabantur. Idque vt confirmemus, ob- signatis iam tabulis, & literarum autoritate, veterumque poëtarum testimoniis agendum est. Ac primò quidem, quod ad apertum diem attinet, ipsum Solis ortum *ἄρουρα* appellare Græci consueuerunt. Haud secus Latini dicunt, Solis rotam; rota enim Solis est ipsius orbis, atque rotunditas. Hinc adeò Sidonius;
- Sidon. *Vnde patefecit radiis rota candida cœlum:*
Hoc est, sol exortus, nocte clausum cœlum, luce sua adaperuit;
- Solis rota. Nam rotam Solis, pro rotundo eius globo, posuit etiam Lucretius lib. 5.
- Lucret. *Hic neque tum Solis rota cerni lumine claro*
128. *Altiuo lans poterat, neque magni sidera cœli.*
Quemadmodum igitur referari cœlum illustri die, sic etiam præmente nocte claudi arbitrabantur. De die proinde iam exacto, ac velut emerito, tanquam de mortuo loqui plerumque solebant. Sic enim alibi Plautus, *dies quidem iam ad umbilicum dimidiatus est mortuus*. Hinc adeò verbo *compono* vsus est Virgilius *Æn.* 1.
- Virgil. *Antè diem clauso componet Vesper Olympo:*
Ducta videlicet à cadaueribus metaphora, quorum ossa, cineres, & reliquæ collectæ undique in vna componebantur. Quod attestatur Horatius *satyr.* 9. lib. 1.
- Horat. *Omnes composui felices, nunc ego resto.*
Mori verò diem, dixit Papinius Syllus lib. 4.
- Stat. *Iam moriente die rapuit me cœna benigni*
Dies mori- *Vindicis.*
tur, quid? Igitur componere, sepelire, & comburere diem idem valent apud poëtas; cum illud apud veteres sepulchri genus esset, si cadauera combuerentur. Potrò Plauti locus quem explicandum suscepimus, eam habet sententiam; ubi, *sepulchrum habeamus, & hanc comburamus diem*. quasi dixerit; quo in loco diem hunc iam quasi moribundum & in occasum præcipitantem consumamus, atque adeò absumamus, iucundè

scilicet & hilariter viuendo, epulando, & comotando; vt eo iam emortuo & exacto genium curemus. Eo enim tempore *Cœna diei* cœnare veteres solebant; atque ita ex morte & sepulchro diei, *sepulchrū.* cœnandi tempus intellexit, proinde quasi cœna sit eius bustum, & sepulchrum.

C A P V T X.

Quæ sint apud Liuium, aliosq; passim autores, velamenta supplicum?

Illud apud antiquissimos Græcos inter alia supplicandi genus usurpatum est, vt oleæ raram, velamenta supplicum, veniam pacemq; ex poscentes offerrent. Idque vel oleæ duntaxat raram manu gestantes; vel oleâ coronati & ornati vndique præstabant. Hinc enim, autor est Liuius decad. 3. lib. 4. *Præferentes solum ramos, Hippocratem, & Epidem ramos olea porrigentes hostes orare, vt se reciperent, ac tutarentur.* Item eiusdem decad. lib. 9. *Decem legatos Locrensiū ob sitos squalore, & sordibus in comitis sedentibus consulibus velamenta supplicum, ramos olea, vt Græcis mos est; porrigentes ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuisse.* Decad. vero 5. libro 5. de Rhodiorum Legatis locutus, *secundum talem, inquit, orationem vniuersi rursus prociderunt, ramosq; olea supplices iactauerunt, tandem excitati curia excesserunt.* Ramos etiam præferabant Legati apud Virg. *Æn.* 8.

119
Græcorū legatorū mos.
Liuius.

Pacis feræq; manu raram præstendit oliua.
Idem etiam illi alij præstiterunt, de quibus Lucanus lib. 3.

Virgil.

— *Duramq; viri deslectere mentem,*

Pacifico sermone parant, hostemq; propinquum

Lucanus.

Orant, Cecropia prolata fronde Mineræ.

Concinit Diodorus Siculus lib. 16. c. 10. de Sidonijs agens, *aduenerant ex vrbe quingenti primarij viri, ramis oleæ prætensis, ei supplicantes.* Aliquando verò non solum prælatos manibus ramos ostentabant, sed oleæ vestiti folijs, ramusculiq; supplices pacis fœdera & conditiones postulabant. Insinuat certè Virgil. *Æneid.* 7.

Virgil.

Centum oratores angusta ad mœnia regis

Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes:

Donaq; ferre iubet, pacemq; exposcere Teucros.

Inquit item lib. 11.

Iamq; oratores aderyant ex vrbe Latina

Velati ramis oliua, veniamq; rogantes.

130. Liuius. Apertè Liuius decad. 3. lib. 10. de supplicis nauis habitu, ornatuq; locutus, *Haud procul aberat, inquit, cum velata infulus ramisq; oleæ Carthaginensium occurrit nauis.* Idem verò historiographus paulo infra sic: *Qui cum ad puppim prætoriae nauis accessissent, velamenta supplicum porrigentes, &c.* Vtrius fauet Statius Thebaid. 12.
- Statius. ——— & *supplicis arbor oliuæ.*
- Dionysius. Consonat Dionysius Halicarnassæus lib. 7. *Aduentantibus autem, ait, cum magno exercitu Aboriginibus occurrunt Pelasgi cum oleæ ramis inermes & supplices.* Interim tamen Papinij scholiastem Lactantium perstringam, vt qui intra suum quoq; regnum alias res agere videatur, & in Grammatices pomærio deerrantis calami vitio, & male castigata lasciuientis styli luxuria spinosos verborum aculeos vepresq; protulerit. Igitur cum ait, hanc supplicis oliuæ arborem vocari apud Athenienses, *Resionem*, à reliquis verò Græcis, *Diriteron*, prodigia planè locutus est, & ea portenta verborum sunt isthæc, quæ si à suis quidem sedibus, hoc est, inferorum tenebris Lactantius excitetur, nec percipiat ipse, nec agnoscat. *Resionem* igitur cum irrisione explodo, emendoq; cum Rhodiginio: ab Atheniensibus, *Eresionem*, à Græcis verò, *heuteriam* vocitari. Hac de re plura ab eodem Cœlio petenda lib. 12. c. 19. Ego supplices imitabor, & loco coronidem ipse adhibeo; supplices enim coronantur, vt est apud Tertull. l. de coron. milit. c. 7. vt lanæ coronam oleæ ramo illi imponebant; auctore Plutarcho in Theseo.
- Rhodig.
- Tertull.
- Plutarch.

S A T V R N A L I O R V M
decas VII.

C A P V T I.

Horatius in Oda illustratus, & beneficentia
laudata.

131. **C**VM Deo, Græcis; quod, fauente Numine, Latinis, idem est. Contra vero, sine Deo, apud illos, quod absque Deorum fauore apud hos fieri dicitur. Nam Pindarus in Pythiis hymno 5. οὐ δίον ἄρον, id est, *non sine Diis.* Rursum eiusdem operis lib. 10. τὰν τελευτῶν δῶν, hoc est, *cum Diis peregerint, &c.* οὐν τὰς μέσας, quod est, *Musis fauentibus.* οὐν τοῖς θεοῖς, id est, *Diis bene iuuantibus.*

Haud

Haud equidem sine mente reor, sine numine Diuum,

Virg.

En Virgilius apud Latinos. Itaque quod præter hominum spem, & opinionem obtingebat, diuinitus id quidem fieri dicebatur. Sic enim M. Tullius in Verrem act. 5. *Qui Metello diuinitus hoc venit in mentem? Quò alludit item Sallustius, cum scripsit; ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur.* Mufas grato sanè animo Deas appellauit Horatius, cum de se locutus dixit,

Tullius.

Nihil fau-
stū sine Deo.*Non sine Dijs animosus infans.*

Horat.

Atque id quidem more modoq; maiorum à poëta factum paulò fusius ostendo. Etenim veteres illi sapientes, subitæ & insperatæ sibi salutis auctores, aut eos qui magno aliquo beneficio aliquem iuuarent, Deos esse prædicabant. Nihil enim aliud esse Deum arbitrabatur antiquitas, quam hominum generi prodesse.

Antiquitas
quæpiã bene
iuuantē pro
Deo colebat

Hinc adeò, frugum, vini, olei, legumq; auctores, & plerisque omnes, qui ad humanæ vitæ commoditatem aliquid attulissent, veluti Deos vetustas venerabatur, adeo ut belluas quoque pro Dijs coleret. Sic Ægyptij Ciconiam, quòd infestam serpentium pestem arcere, ac delere penitus crederetur, ut Deorum aliquem suspiciebant. Anserem, qui excitatis clangore custodibus Capitolinam arcem à Gallorum impetu, & eruptione seruauit, inter Deos immortales Romana resp. admirabatur. Inanima etiam, & inertia quædam corpora ab antiquis olim propter beneficium consecrata concludam. In his fuere, Luna, Sol, aqua, terra; quia scilicet ad hominum vitam conducere visa, quòd eorum commoditate mortales iuuarentur. Scythas quidem per ventum, gladiumq; tanquam per Deos iurare solitos constat, eâ tantum de causâ, quòd spirandi ille, hic verò expirandi, hoc est, vitæ, necisq; auctores existimarentur. Musis igitur vitæ suæ præsidium ac tutelam in manifesto periculo acceptam ferens Horatius, easdem sibi Deas fuisse testatur, cum ait;

132.

Non sine Dijs animosus infans.

Horat.

Solemnis passim apud Homerum & Hesiodum loquendi forma, *Ἄθροι δὲ θεῶν ἱεῖς ἐσὶν, Διὸς bonorum largitores.* Atque idcirco auctore Tulho pro Ligario, *Nulla alia re homines propius accedunt ad Deos, quam salutem hominibus dando.* Cui affine est illud Strabonis lib. 10. *Rectè dictum est, mortales tunc maximè Deos imitari, cum benefici sint.* quod ab Horatio sæpè alias usurpatum constat. alibi enim;

Homer.

Tull.

Strabo.

Sic me seruauit Apollo.

Horat.

Rursum in Odis, belli quidem per Mercurium, domi verò Fauni ope, à collabentis arboris icetu, se seruatum esse fatetur.

Iuuen. sat.
5. 14.

Eodem allusit etiam Iuuenalis, cum dixit,
*Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dls,
Et melior satis donaret homuncio, quantus.*

Virg.

Adde Virgilianum illud in Tytyro,
*O Melibæ, Deus nobis hæc oria fecit;
Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram
Sape tener nostris ab ouilibus tribuet agnus.*

133.

De est mor-
tali iurare
mortalem.

En causam cur Augustum, Augusti iuminis instar reuereatur.
*Ille meas errare boues, ut cernis, & ipsum
Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.*

Plinium postremum audiamus impie profecto de Deo sen-
tientem, ac stultè despicientem, rem tamen ipsam, quam peragi-
mus, egregie inculcantem. Ergo cum æque sapienter Deorum
multitudinem, cateruamque irritasset, atque stolidè summo illi
orbis conditori, rerumque administratori Deo, mortalium cu-
ram prorsus denegasset, *Deus est, inquit, mortali iurare mor-
talem. Et hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Roma-
ni, hæc nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis
aut rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens. Hic ve-
tustissimus referendi beneficentibus gratiam mos, ut tales nu-
minibus adscribant. Quippe & omnium aliorum nomina Deo-
rum, & quæ supra siderum retuli, ex hominum nata sunt meritis,
Hactenus Plinius.*

134.
Nazianz.

Homo ho-
mini Deus.
Plutarch,
Principum
munus est
munificētia.

Cæterum non omitam auream Nazianzeni sententiam,
qua Principem suum alloquitur. *Nihil tam diuinum habet ho-
mo, quam beneficentiam ac bene de hominibus merendi studium.
Licet tibi nullo labore diuinitatem assequi; noli oblatam diuini-
tatis occasionem adipiscenda amittere.* Hæc Theologus. Rem
claudio cum prouerbiali formâ; *Homo homini Deus*; de qua
luculentus Erasmus, licet alioquin lutulentus auctor. Plutar-
chus vero in commentario quem aduersus indoctum Princi-
pem edidit, negat hoc vno nomine Deos esse felices, quod im-
mortales sint, sed quod virtutis principes & auctores se se præ-
beant. Recte itaque ab antiquis prouerbiali schemate dictum,
Homo homini Deus. Illi enim profecto in Deorum numerum
referendi sunt, qui alienæ commoditatis solliciti, aliorum sem-
per utilitati studuerunt. Memor igitur acceptæ à Musis salutis
Horatius, Deas idcirco appellauit, quod earum beneficio ani-
mi sui magnitudinem attribuit, qua magnopere gloriabatur,
Non sine Dijs animosus insans.

CAPUT II.

Explicatur locus Virgilij, & exornatur.

Interpretationem Seruij ad illud Virgilij carmen Eclog. 5. 135.

Candidus insuetum miratur limen,

alij legunt, *lumen Olympi*; si refellas, amplectar; si probes, reijciam; cum nimirum *candidus*, hoc est, *Deus*, interpretatur. Nam, ut assentiar Seruio, facit in primis poeta ipse, cuius eam fuisse mentem ex sequenti profecto veru patere potest. in quo addit Virgilius,

Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.

Vbi Cæsarem Deorum numero additum, sidera calcantem, terrasq; despicientem aperte fatetur. Addo, quod Deorum filios, ac Deos quidem ipsos albos appellare veteres consueverunt, auctore Platone lib. 5. de Republ. ex eodem referente Plutarcho lib. de discrimine aduatores & amici, ac proinde *candidus* apud Virgilium, id est, *Deus*. Etenim ad hæc veluti rationis pondera, & momenta, antiquissimi iuxta atq; vltimatissimi inter præscos mortales moris auctoritas accedit. Præscis namq; veterum poetarum ritu, & ab heroicis vsq; temporibus perdiuturno, permanentiq; ad longinquum & immensum pene spatium laudationis genere vsus Virgilius ad maiorum exemplum Cæsarem Imperatorem, quem sub Daphnidis nomine laudandum ibi susceperat, Deum esse contendebat: quemadmodum enim Deum facit in eo carmine Cæsarem poeta; sic etiam de viris illustribus, ac singulari laude dignis facere pleriq; veterum consuevere. Hinc enim passim apud Homerum illa obuia, *Diō̄ hēalō̄ x̄ō̄, diō̄ hēp̄ō̄*, id est, *Deo similis, & diuina species.* *x̄ō̄, id̄i d̄iō̄ x̄ō̄, h̄ā d̄iō̄*, *Deo par, & admodum diuinus.* Huc etiam alluisse videtur Iliad. cum de Hectore loquentem inducit Priamum;

*Nec iam hominis sanè mortalis filius ille**Esse videbatur, sed diuo semine natus.*

Laconibus porro peculiare id moris erat, eodem attestante Homero, ut quem vehementer ob virtutem aliquam singularem admirarentur, diuinum hominem appellarent. Commemoratur apud Platonem Socrates in Menone ad Laconum mores admissum fuisse, ut, cum virum aliquem bonum laudabant, diuum predicarent.

Atque ad hunc veterum laudandi modum respexisse Virgili-
um uos existimare par est, cum dixit,

Candidus insuetum miratur, &c.

Nam,

- Nam, vt recentiorum quoq; demum accedat auctoritas, hac dicendi forma præter Aristotelem vsus est etiam Terentius in Adelphis, cum de quopiam locutus, *Deum te*, inquit, *facio*, id est, summis laudibus effero. Huc etiam spectat illud ex Tullio, qui oratoris sui lib. 2. *In quo tu*, inquit, *mibi Deus esse videris*, id est, singularis planè, ac summus vir. Inde nimirum natum dicendi genus, quòd præsci mortales, si quem ob egregias ac minimè vulgares animi, corporisq; virtutes suspiciebant, ac venerabantur, eum Dijs proximū, ac planè Deum esse iactabant: id scilicet quod euenit Alexandro Magno, Scipioni Africano, Octatio Augusto, alijsq; compluribus, quibus non imparem Cæsarem suum Virgilius arbitrabatur, de quo cecinit;
- Candidus insuetum miratur.* &c.
- Rectè proinde Seruius, candidum pro Deo posuit,
- Ceterum temere locum illum interpretatum fuisse Seruium liquere potest, tum ex ipsius poetæ sententia, tum etiam ex veterum auctoritate: sunt enim plerique qui locum illum sic interpretantur, vt *candidum* bonum intelligant; idq; de mente poetæ, qui paulo inferius Daphnidem suam *bonum* appellauit, cum addidit: *Amat bonus otia Daphnis*. Huic etiam concinnè concinit Seneca ad Lucillum epist. 3. *Omnes*, inquit, *candidatos, viros bonos diximus*. Neque verò leui huic rei probandæ momento erit Horatianum illud epist. 2. ad finem,
- Quodq; capis vultu mutabilis, albus, & ater.*
- Ibi namque albus, & ater, Porphyrio doctore, idem est, atq; bonus & malus. In quo etiam sensu prouerbialiter ab Erasmo dictum vide apud Manutium, adagio; *Albus, an ater sis, nescio*. Vbi plures in hanc sententiam auctores inuenies; quibus tamen addas velim Pythagoram, qui quidquid esset colore candido, ad boni naturam pertinere arbitrabatur: quidquid verò atro colore inficeretur, apertam mali speciem præ se ferre. *Candidum* igitur pro bono dixit Virgilius; cum præsertim Lyrici auctoritatem, qua malè vtitur, Seruius ad suam sententiam trahere frustra conatur. Vt enim ad eum locum interpretes;
- Hic niger est, hunc tu, Romane, caucto;*
- quem versum Seruius laudat, non tam ad mortuos, vt Seruius, quam ad mores animiq; naturam, vt Scholiastes, niger, id est, malo ac venenato animo. Sic etiam Seruius ad illud *Æneid.* 4.
- *Nigri cum lacte veneni.*
- nigri*, inquit, id est, *noxij*. *Candidus* ergo bonus est intelligendus, Seruius quoq; vel inuitus nobis inseruiet.

CAPUT III.

Quid sit apud Poëtas ac Virgilium in primis?

Dextræ coniungere dextram.

HOc vnum literatissimo cuiuspiam & eruditissimo viro ; 138.
non dubitationem modo , sed errorem etiam iniicere
posse mihi videtur, quid sit apud Virg. Æn. 8.

Dextra coniungere dextram,

Virg.

quo in loco omnium interpretum eruditionem requiro ; quan-
quam enim Seruij sententiam de amicitia id exponentis non Seru.
penitus reiicio , aliter tamen , nouitijs quidem , & fortasse
melius explicabimus. Enim vero in ea re illud scitu sanè pet-
quam dignissimum est, maximam in dextra olim fuisse religio-
nem ; cuius rei autor est Alexand. ab Alex. lib. 2. Gen. dier. c. 19. Alex. ab Al.
idq; desumptum videtur ex Plinio lib. 3. cap. 45. Vnde adeo dixit Plin.
Virg. Æn. 1. cum de matre Venere fugiente querebatur,

*Religio in
dextra.*— *Cur dextra iungere dextram*

Virg.

Non datur?

Ad quem locum Seruius, id apud antiquos in more positum Seru.
fuisse tradit, vt dextris se inuicem consalutarent : cuius rei cau-
sam Varro Callimachum secutus eam assignat ; quod omnis
mortalium virtus dextris constitisse putaretur. Quamobrem
ea maxime corporis parte se magnopere venerabantur. Quod
iuuenili quodam ardore & animi cupiditate compulsus adhuc
adolescens Euandrus, Anchisi se reuerentiam ac venerationem
præstare voluisse profitetur.

*Dextris se
salutabant
veteres.**Euandri er-
ga Anchisen
reuerentia.*— *Mihi mens iuuenili ardebat amore*

Virg.

Compellare virum, & dextra coniungere dextram.

Quasi dicat : Ego vero desiderio vehementi afficiebar com- 139.
pellandi consalutandiq; præclarissimum illum virum , mibiq;
gratissimum Anchisen. Fidem vero atque amicitiam eo lo-
quendi genere apud Virgilium significari, colligere proclive est
ex multis ipsius Poëtae locis. Nam Æneid 3.

*In dextra fi-
des est ami-
citiæ.**Iungimus hesitatio dextras, ac tecta subimus.*

& rursus,

*Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,**Dat iuueni, atque animum presenti munere firmat.*

Cum de Achemenide misero & afflicto homuncione exulante,
Troianisq; venientibus supplice sermo esset. Cuius animum
labantem ac pene iacentem eum erigere conaretur Anchises,
dex-

dextram porrexit, cuius maxime coniunctione amicitia confirmatur. Hinc adeo lib. 4. Æneid.

Virg.

*Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido.*

Itidemque;

— *En dextra, fidesq̄,*

Quam secum patrios atunt portare penates.

Pleraque alia prudens sciensq̄; omitto, ne multus fiam.

CAPVT IV.

Reges Sacerdotis munere fungebantur.

140.

Alex. ab Al.

A pud Ægyptios ex Philosophis Sacerdotes, ex Sacerdotibus Reges eligebantur, vt refert Alex. ab Alex. li. 2. c. 8. Apud Græcos non est dubium Reges & Sacerdotes eodẽ esse, cum Anitis vtroque munere in insula Delo fungeretur. Virgil. 3. Æneid.

Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbiq̄; Sacerdos.

Virg.

Liuius.

Dionys.

Flor. li. 1. c. 2

Iam vero eandem fuisse Romanorum consuetudinem, ex Liuiopraesertim lib. 1. ac Dionysio lib. 2. cognoscēs: qui scribunt Numam multa sacrificia obire solitum; & Florus. *Ille sacra, & caeremonias atque omnem cultum Deorum immortalium obicit.* Idem Cæsares postea factitasse deprehendēs. Nec iniuria, cum id moris à priscais illis Latinis denuerent: apud quos consul ipse sacris vestibus indutus religiosissimas Iani fores referabat, cum bellum erat indicendum. Quæ de re Virg. 7. Æn.

Ipso Quirinali trabea, cinctuq̄; Gabino

Insignis, referat stridentia limina Consul.

Virg.

*Hæc ad meas
manus non
venerunt.*

Vide quæ notauimus ad illum locum Virgil. ex 7.

Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus.

141.

*Probat ex
Scriptura.*

vbi hæc de re late egimus. Interim pauca accipe ex diuinis oraculis. Nam Abimelech erat quidem Rex Salem Genes. 14. 18. sed & Sacerdos erat magni Dei. Testem laudo Paulum 7. ad Hebr. n. 1. Iam vero 2. Reg. c. 8. 18. Latino sermone dicuntur Sacerdotes, qui Græco aulæ principes ex 1. Paralip. c. 18. 17. Et quidem Hebræa vox *Coachim*, vtramque habet significationem. Quasi vero idem esset munus apud Hebræos, & Regem & Sacerdotem esse. Non præmittam, quod nostra hæc memoria vidimus in Lusitania, nimirum Henricum vltimum Lusitanæ Regem Lusitanum: hic autem cum esset Archiepiscopus, & S. Ecclesiæ Cardinalis, regiam gessit dignitatem per aliquot annos, quin amitteret pontificiam.

*Hæricus Rex
Lusitania.*

CAPUT V.

Rex Aricinus quis?

- P**rope Romam lucus erat Aricinus. Vnde Horatius, 142.
Egressum magna me cepit Aricia Roma
Hospitio modico, &c. Rex Aricinus, quis?
 In eo situm erat templum Dianæ Aricinæ, cuius Sacerdos Rex Nemorensis, siue Aricinus dicebatur; eiusq; sacerdotium Regnum. Constat in primis ex Tranquillo in vita Caligulæ c. 35. Horat.
Nemorensi Regi, quod multos iam annos potiretur sacerdotio, Suet.
validiorem aduersarium subornauit. Ex Valerio Flacco lib. 2. Flaccus.
 Arg. Horat.
 ——— *Et Soli non mitis Aricia Regi.*
- Ex Ouid. 3. Fast. de sacerdotio Dianæ Aricinæ loquutus, Quid.
Regna tenent fortes, manibus, pedibusq; fugaces,
Et perit exemplo postmodo quisque suo.
- Item in 1. de arte.
Ecce suburbana templum nemorale Diana,
Partaq; per gladios regna nocente manu.
- ex Luc. lib. 3. pharfaliæ, Lucan.
Qua sublime nemus, Scythica qua regna Diana.
- ex Mart.
Qua Triuia nemorosa petit dum regna viator. Martial.
- Huius nominis rationem illam ego optimam esse credo, 143.
 quam tradit Beroaldus in Tranqu. citato loco. Cum Dianæ Homines im-
 in Taurica, vnde huc asportata fuerat, homines immolarentur; molati apud
 ita etiam in Aricino luco Sacerdotem delectum esse, qui fugi- Tauricam.
 tius, primusq; victimæ mactator ad illius aram existeret.
 Deinde fugitiuis potestatem dari, vt monomachia cum fugi-
 tiuo templi dimicaret. Quod si is, qui antea Sacerdos erat, vi-
 ctor existeret, victum pro hostia numini immolari: si tamen
 vinceretur, Sacerdotio alteri cedere. Vnde hoc Dianæ sacerdo-
 tium, quia certamine comparari solebat, & valentionibus
 deferre batur, regnum appellari ceptum, ipsumq;
 Sacerdotem, Regem.

* *

CAPVT VI.

Luperci vnde dicti?

144. **L**iquidò constat, in Arcadia templum esse Fauni Lycei, à monte Lycæo, qui ἀπὸ τῆς λύκος, id est, *lupo*, Lycæus dicebatur: multi enim in eo lupi grassabantur. Hos autem solemniter Arcas Euander, ex Arcadia translatus in colle Palatino constituit. Quod quidem Dionysius testatur apud Rosinum lib. 3. cap. 2. Post multos vero annos cum euenisset, ut in eodem loco Romulus à Lupa educaretur, hoc nomen, quod fortasse diuturnitate temporis exoleuerat, instaurari cœptum est: & quem locum Græci patrio vocabulo Lycæum appellabant, Latini nomine, non significatione variata, lupercal nuncuparunt. Et quidem Plutarchus sacerdotes Lupercos Arcadibus adscribit; quamuis non inficietur, aliqua ratione à Lupa Romuli altrice deriuari potuisse. Ouidius autem 2. Fastor. eo melius est à nobis auscultandus; quia Latinus cum sit, tamen hunc honorem Græcis tribuendum non inficiatur. Cum enim dixisset à Romuli lupa lupercos & lupercal appellatum,
- Illà loco nomen fecit, locus ille lupercal,
Magna dati nutritrix pramìa lactis habet.*
- Subdit, quasi veriore sententiam annectens,
*Quis vetat Arcadio dictos à monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.*
- & Virgil. 8. Æneid. in eadem est opinione, cum ait,
*Gelida monstrat sub rupe lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.*
145. **A**uctor nobis est M. Tullius 2. de diuinat. Sinistra fulmina felicia Latinis; Græcis vero dextera meliora videri. Illud confirmat Enni) versus;
- Cum tonuit laudem bene tempestate serena.*
- idem Ennius de felici Romuli augurio,
*Et simul ex alto longe pulcherrima prapes
Lana volauit auis.*

CAPVT VII.

Dextrum & sinistrum fulmen.

145. **A**uctor nobis est M. Tullius 2. de diuinat. Sinistra fulmina felicia Latinis; Græcis vero dextera meliora videri. Illud confirmat Enni) versus;
- Cum tonuit laudem bene tempestate serena.*
- idem Ennius de felici Romuli augurio,
*Et simul ex alto longe pulcherrima prapes
Lana volauit auis.*

Ad quem studiosissimus eius sectator Virg. accedit 2. Æncid.

— subitoq; fragore

Virgil.

Intonuit lævum, & de cælo lapsa per auras

Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.

Hoc autem planum facit Homericus Ajax apud Achillem, quærens de ferocitate Troianorum,

Prospera Iuppiter his dextris fulgoribus edit.

Homer.

Cicero de diuinat. *Fulmen sinistrum auspiciū optimum habemus, præterquam ad comitia.* Vnde dissolui potest ille nodus, quem Deltius citando loco indissolubilem credit. Huius

Tull.

discriminis ratio illa est; quia cum utriusque existimarent, fulmina, quæ ab Oriente iaculantur, feliciora esse; quæ ab Occasu,

Deltius.

infeliciora: tamen Græci Solis orientis partem, dexteram; Latini, sinistram appellabant. Qua in re Græci verosimilius lo-

Dexter locus felicior.

quuntur; naturalis enim motus viuentium à dextra cœptus ad sinistram fertur: Sol autem ab Oriente curriculum diurnum conficit. Hinc est, quod cecinit Orpheus, *Solem, cum dexter est,*

Orph. poët.

auroram; cum læuus, noctem gignere, id est, (vt recte Parrhasius)

Parrhas.

ab ortu diem, ab occasu noctem producere. Romani tamen, vt

Solis ortus & occasus.

auctores sunt Varro & Plinius, non, vt Geographi, ad polarem

Varro.

stellam; sed, vt Astronomi, ad Meridiem inspiciunt, vt stellarum

Plin.

planaetarumq; motus obseruent: quare necessum est, vt illis

Varro.

Oriens sinistra pars, Occidens vero dextera dicatur: quam

Delt.

doctrinam ab Hetruscis (teste Varrone) sunt mutuati. Deltius

fol. 400. est videndus, & ab isto vinculo soluendus.

C A P U T VIII.

Calceus mulleolus quorum fuerit insigne?

Senatores, & qui dignitate præstabant inter Romanos, Smulleos calceos gestare soliti erant. Huiusmodi autem calcei medio crure tenus pertingebant, vt ait Iosephus Scaliger, de quibus Tertullianus in lib. de pallio, *Impuro*, inquit, *crurum insigne.* *ri purum, aut mulleolum inducit calceum;* vbi per *purum cal-* Scalig. *ceos*, qui ex puro corio, quiq; perones appellantur, intellexisse videtur; per *mulleolos* vero, *lunulatos*, à mullando verbo antiquo, id est, suendo; lunulam enim assutam habebant. Turneb. lib. 10. cap. 2. à rubro mulli colore mulleos dictos ar- Turneb. *bitratur.* Cato orig. lib. 7. *Qui curulem magistratum cepissent,* Cato. *calceos mulleos, alij lunatos, cæteri perones.* Festus, *Mulleos,* in- Festus. *quit, genus calceorum atunt esse, quibus Reges Albanorum pri-*

Mendoça Viridarium.

Bbb

mi

mi, deinde patricij vsti sunt; Iuuenalis vero de Quintiliano loquutus,

Iuuenal.

Appositam nigra lunam subtexit aluta.

147.

Plutarch.

Luna nobilitatis argumentum.

Sed præter alias causas, quæ de his calceis traduntur, illa mihi potissimum arridet, quam Plutarchus in problem. qu. 79. indiculat. Ait enim Arcades, qui luna priores dicebantur, hoc insigni habuisse, quo sui generis antiquitatem testarentur. De quibus Ouid. 2. Fast.

Quid.

Ante Iouem genitum terras habuisse feruntur

Arcades, & Luna gens prior illa fuit.

Rosin.

Cælius.

Vnde qui inter Romanos nobilitatem suam ad antiquissimos heroes referebant, Lunam pro insigni in calceis gestabant. Rosinus lib. 1. cap. 36. alia addit. Sed prius Cælius lib. lect. antiq. 22. cap. 26. & 28. Vnde locus ille Satyrographi de Luna plane illunis & tenebricosus, perspicuus manet. Ego autem addo; mulleos hos calceos magnam crurum partem velare apud Romanos, ideo dicit Tertull. *impuro cruri inducit.* Laudo in meam mentem Ouid. 3. Amor.

Pes malus in nivea semper celetur aluta,

Arida nec vinculis crura resolue tuis.

C A P V T IX.

Patricij maiorum & minorum gentium. Et quid curia, & curiata comitia?

148.

Patricij, qui.

Dvbium non est, quin ducenti illi Senatores à Romulo primum lecti, eorumque progenies, Patricij maiorum gentium dicerentur: Illi vero, qui à Tarquinio Prisco V. Romanorum Rege, ex plebeis in Patritiorum ordinem optarentur, Patricij minorum gentium. Tandem illi, quos L. Brutus & Valerius Publicola primi Consules post exactos ab vrbe Reges, in Senatum admiserunt, Patres conscripti. Auëtor est præter Liuium in 1. Plutarchum in Publicola, Cornelius Tacitus 2. annalium; cuius hæc sunt verba: *In numerum Patritiorum ascituit Casar vetustissimum quemque è Senatu, aut quibus clari parentes fuerant; paucos iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum gentium, Tarquinius minorum, Brutus conscriptorum curiata Co-*

Patres conscripti, qui.

Liuius.

Plutarch.

Tacit.

Curia, &

curiata Co-

mitia, que.

Rosin. l. 5. c. 2.

appellauerant. Sed iam dico, quæ fuerit Curia, & curiata Comitia. Curia tales fuerunt Romæ populi partes, quales sunt nostro tempore in urbibus paræciæ; vt enim nostra paræciæ habent

habent destinatas quasdam ædes & domos, in certa quadam urbis parte sitas, ubi communia sacra fiunt à communi sacrorum antistite: ita Curix erant populi partes non modo loco, sed etiam factis sibi peculiaribus distinctæ: quibus qui præerant Curiones vocabantur.

Curix fuerunt numero triginta à Romulo institutæ; qui, vt refert Dionysius lib. 2. *in tres partes diuisa vniuersa multitudo, singulis præclarum aliquem virum ducem præposuit: deinde vnamquamq; rursus in decem partitus, totidem fortissimos viros eis præfeci: has curias, illas tribus vocari voluit.* Hæc ille. Quamuis autem (vt Rollinus obseruat ad finem capituli) curix principio tribuum partes essent; tamen posterioribus temporibus, crescente tribuum numero, eadem ratio obseruata non est. Fuerunt igitur comitia curiata, in quibus populus curiatim suffragia dicebat, hoc est, in quibus populi per curias diuisa sententia rogabatur, vt quod plures statuissent, id iussum populi esse diceretur. Agellius lib. 5. c. 27.

Antequam comitia centuriata, & tributa essent, omnia, quæ ad temp. publ. pertinebant, curiatis comitijs agebantur. colligitur ex Liuii, ac Dionysio. Postea vero duabus potissimum rationibus haberi cœpta sunt; vna legum ferendarum, altera vero sacerdotum creandorum. Potestas conuocandi comitia curiata fuit in primis penes Reges: deinde vero etiam penes alios magistratus, Patricios, Consules, Dictatores, Prætores, Inter Reges, Pontifices.

149.

Curiarum

numerus.

Dionys.

Rollin.

Agel.

150.

Comitia

centuriata.

Liuius.

Dionys.

CAPUT X.

Quæ fuerit centuria, & centuriata comitia, & quæ Tribus, & Comitia tributa?

Centuriarum auctor fuit Seruius Tullius, vt referunt Liuius, Florus, Eutropius, Dionysius. quorum hic tota hæc de re diligentissime agit: ait itaque, Seruium primū in sex classes vniuersum populum distribuisse, iuxta singulorum hominum censum; ita vt ditiores in prima continerentur; deinde vero seruato diuitiarum ordine classum series institueretur. Singulas autem classes in centurias diuisisse; singulis item centurijs arma imperasse, pro facultatibus singularum: fuerunt porro centuriæ num. 193. Erant igitur centuriata comitia, quibus populus per classium centurias diuisus suffragia ferebat:

151.

Centuriarū

quis auctor?

Liuius.

Florus.

Eutrop.

Dionys.

Centuriarū

numerus.

ita vt suffragia colligerentur centuriatim, & quod plures centuriæ iussissent, id ratum haberetur. Centuriata comitia fiebant ad creandos magistratus, leges ferendas, bellum indicendum, auctore Dionysio, &c. Ea vero à magistratibus maioribus conuocari solebant, Consulibus, Praetoribus, Censoribus, Dictatoribus, &c. in campum Martium.

Dionys.

152.

Morbus Herculeus.

Si in ipsis Comitibus morbo Herculeo correptus quisquam repente concidisset, dissoluenda erant comitia. Vnde illi morbo nomen est *comitialis*, vt Serenus docet his versibus,

*Et subiti species morbi, cui nomen ab illo,
Quod fieri nolitis suffragia iusta recensat,
Sape etiam membris acri languore caducis,
Concilium populi labes horrenda diremit.*

Tribus, quæ Dionys.

Tribus autem Romulus primum constituit, vt auctor est Dionysius lib. 2. de Romulo loquutus, *In tres, inquit, partes diuisa uniuersa multitudo, singulis præclarum aliquem virum ducem præposuit: deinde vnamquamque rursus in decem partitus, totidem fortissimos viros eis præfecit: has curias, illas tribus vocari voluit.* Hæc ille. Tribus dictæ sunt à numero, seu à tributo, quod tributim soluebatur. Singularum nomina hæc erant:

Tribuum nomina.

Prima Ramnensis à Romulo. Secunda Titienensis à Tito Tatio Sabinorum Rege, qui à Romulo victus ab eodem in imperij societatem receptus est. Tertia Lucerens, à luco asyli, ad quem multi confugientes ciuitate donati fuerunt; quæ est sententia Plutarchi in Romulo, Pædiani in 2. act. in Verrem, quos Rosinus verius sentire arbitrat. Hunc tribuum numerum alij atque alij ita auxerunt, vt ad 35. peruenirent. Cogebatur igitur populus tributim, seu fiebant comitia tributa, quatuor

Plutarch. Pædian. Rosin.

Causa comitiarum tributarum.

præcipue ob causas. Primam, ad creandos minores magistratus. Secundam, ad sacerdotum Collegiorum cooptandos. Tertiam, ad leges ferendas. Quartam, ad iudicium exercendum. His comitis habendis non erat vnus destinatus locus. Quare modo in campo Martio, interdum in Capitolio, aliisque in locis haberi solita erant. Eo etiam distinguuntur huiusmodi

Liuus. Dionys.

Comitia à cæteris; quia nullis adhibitis auspiciis fiebant, vt testatur Liuius ac Dionysius.

* * *

SATURNALIORUM
decas VIII.

CAPUT I.

De funerum ritu, præsertim apud Virgilium.

SI vnum in aceruum omnes funerum ritus ac ceremonias colligamus, quas antiqui homines diligentissime servabant; infiniti prope laboris negotium aggrediemur. Quare hac de re plura non dicam, quam quæ apud Maronem sæpe alias observaui: qui, meo iudicio, studiosissimus fuit antiquitatis observator. Primum igitur veterum illa fuit consuetudo, ut cum æger ad moriendum iam iam esset vicinus, illi qui propius eum consanguinitate attingebant, eius morientis spiritum exciperent. Testis est huius consuetudinis M. Tullius in 3. Verr. *Matres, inquit, miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberorum exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret.* Ouid. de morte Drusi,

Non animam apposito fugientem excepit hiatu.

Quid igitur Virgil. idne moris ignoravit? Minime vero. In 4. de Didonis obitu loquutus, eius sororem inducit, ita loquentem,

—— *Extremus si quis super halitus errat,*

Ore legam.

Præterea morientis oculos propinquiores ocludebant: quod Plutarchus ea ratione affirmat, ut dicat infelices existimari solitos eos omnes, qui à propinquorum societate auulsi animam exhalarent; quod videlicet non haberent, qui sibi oculos sugillarent; hoc enim proprium verbum est in hac materia. Sed neque hæc consuetudo latere potuit Maronem. Apud quem 9. Æneid. Euryali mater ita filij interitum lamentatur,

—— *Nec te tua funera mater*

Produxi, pressive oculos, aut vulnera laui.

Sed cum ab omnibus, apertis, ut aiunt, tibiis decantetur, eos, qui maiori necessitudinis vinculo cum mortuo coniunguntur, defuncti oculos semper obtexisse; nusquam tamen aliquem in locum incurri apud Maronem, qui dicat huiusmodi obsequium à filiis erga parentes præstitum fuisse. Cum tamen Virgilius non semel narret, parentum funus diligenter à filiis

Virgil.

procuratum ; vt videre est 5. Æneid. cum Æneas se comparat ad iusta parenti Anchisæ rite persoluenda. Item lib. 12. cum Iauinia parentis Amatæ funus lamentatur: quorum neutro in loco ait parentis oculos à filiis coopertos, cum cætera membra- tim prosequatur. Huius rei causam cum semel atque iterum indagarem, neque animum inducerem, tam solemnem ritum temere & inconulte à Poëta prætermisum; forte incidi Ma- uiam in legem, quæ, vt inquit Varro, interdixit, ne quis fi- lius parentis iamiam morituri oculos clausisset. Huius autem legis rationem cum paulo altius explorarem, venit in mentem illius loci Cicero pro Roscio Amerino, *Portentum, atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie & si- gura, qui tantum immanitate bestius vicerit, vt propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissime luce pri- uarit.*

Lex Mania.

Varro.

Tull.

154.

Ne igitur vel hoc leuissimo argumento à filiis lucis vsura pa- rentibus denegata videretur, cautum à veteribus, ne quis pa- rentibus oculos suggillaret.

Clamare de-
functi corp^o.
Terent.

Deinde veto defuncti corpus per interualla conclamabant. Vnde Terentius, *Desine, inquit, iam conclamatum est.* Hocne vt Virgilium effugeret? Haudquaquam; in 4. Didonem incla- mat soror,

Virg.

———— *Morientem nomine clamat.*

in 3. Æneas Polydorum,

———— *animamq; sepulchro*

Condimus, & magna supremum voce ciemus.

Vale, vale
conclamatio
nis verba.

Illius autem conclamationis verba in hæc erant composita sen- tentiam. *Vale, vale.* Nos te ordine, quo natura permiserit, seque- mur. Hæc autem quam apposite cum Virgilianis verbis conci- nunt & cohærent, in II.

Virg.

———— *Salve æternum mihi maxime Palla,*

Æternumq; vale.

Nos te ordine, quo natura permiserit, sequemur.

Nos alias hinc ad lachrymasq; ad horrida bella

Fata vocant.

Cadavera
aqua calida
abluebantur

Aqua item calida veteres cadavera abluebant; eam ob cau- sam, vt refert Plinius, vt experiri possent, solutusne iam esset om- nino animus è corpore: quandoque enim euenerat, vt viui homines pro mortuis flammis inferrentur. Virgil. in 4.

———— *Date vulnera lymphis,*

Abluam.

& in 6.

Cadavera
unguebantur.

Pars calidos latices, & abena vndantia flammis

Expediunt, corpusq; lauant frigentis, & unguunt.

Non

- Non modo enim lauabant, sed etiam ungebant. Ennius. 155.
Tarquini corpus bona femina lauit & unxit. Ennius.
 Perſius ſatyr. 3. de primario homine vita functo,
Compoſitus lecto, craſſisq; lutatus amomis. Perſ.
 Audio lachrymas illius puellæ apud Ouid. epist. 10.
Spiritus infelix peregrinus ibit in auras, Ouid.
Nec poſitos artus unget amica manus.
 His ita procuratis, deſuncti corpus ſeptem integros dies do-
 mi ſeruabant; vt præter alios refert Lucianus, eo quidem ritu, Lucian.
 vt cadauer foras ſpectaret, facie pedibusq; in publicum verſis, *Cadauer ſep-*
 vnde Perſius citato loco, *tem dies do-*
In portam rigidos calces extendit, &c. *mi ſeruati.*
 At etiam Virgil. 5. Æneid. ait Æneam funebres ludos in Sicilia Perſ.
 celebraturum, in nonum diem illos teieciſſe, interiectis vero ſep-
 tem diebus parentis funeri curando operam nauaſſe.
Præterea, ſi nona diem mortalibus alnum Virgil.
Aurora extulerit, radiusq; retexerit orbem.
 & ſtatim,
Expectata dies aderat, nonamq; ſerena
Auroram Phaëtontis equi iam luce uehebant.
 Sed iam cum ad rogam ventum erat, propinquiores vultu 156.
 alioſum conuerſo flammam inferebant. Auctor eſt Plutarch. *Fax auerſa*
 in problematis, Dion item, qui in Seueri funere filios eius ſcri- *in funeribus*
 bit pyram auerſos accendiſſe. Virg. igitur 6. Æn. de Miſſeno, *Plutarch.*
 ——— *Subiectam more parentum* Dion.
Auerſi tenuère facem. Virgil.
 Cadauer alicuius viri primarij veſtibus, auro purpuraq; di- *Cadauer ere-*
 ſtinctis indutum cremebatur; qua de re latiffime agit Polybius *mabatur, &*
 lib. 6. Ciues vulgati vulgata toga, id eſt, veſte alba induti *quo modo?*
 cremebantur. refert Plutarch. in problem. qu. 26. Magiſtratus Polyb.
 prætexta; cenſores purpurea toga. refert Polybius, Virgil. 6. de *Plutarch.*
 Miſſeno, *Virgil.*
Purpureasq; ſuper veſtes, velamina nota,
Coniiciunt.
 Recte igitur apud Maronem lib. 11. Æneas Pallanta optimis
 quibuſque veſtibus exornat.
Tum geminas veſtes; oſtroq; auroq; ſuperbas
Extulit Æneas, &c.
 & ſtatim,
Harum vnã iuueni ſupremum mæſtus honorem
Induit, arſurasq; comas obnubit amictu.
 Cupreſſus quamuis feralis arbor eſſet, non tamen in plebeio- *Cupreſſus in*
 rum hominum funeribus præferabatur. Lucan. *funeribus*
Et non plebeios vultus teſtata cupreſſus. *nobilium.*
 Bbb 4 Quare Lucan.

Quare Virgilius in Polydori funere, qui filius erat Priami, cupressum constitutam memorat in 3.

— *Stant manibus aræ*

Virg.

Caruleis mæsta vitijs, atræq; cupressis.

*Amicorum
consuetudo.*

Tull.

Ex ijs, quos defunctus in vita habuit carissimos, semper aliquis se in rogam cum illo inferebat. Meminit huius consuetudinis Tullius q. 3. Tusc. post medium, ubi ait, *in Inda unam ex uxoribus cum viro in rogam conscendisse.* Virg. igitur 5. *Æneid.* cum de angue loquatur, qui subito ex Anchisæ tumulo prosiijit, subdit,

Virg.

*Incertus geniumna loci, famulumve parentis
Esse putet.*

Seruius.

*Ludi gladiatoriij
in funeribus.*

Homer.

Famulum interpretatur Seruius, animum famuli, qui simul cum Anchise in flammis occubuerat. Tandem ludi gladiatorij fieri solebant, ex victis hominibus, mortique destinatis. refert Homerus eos ludos gladiatorios, quos Achilles ad Patrocli tumulum celebrauit. *Æneas* igitur 11 *Æneid.* missurus Pallanta mortuum ad Euandrum, eos quoque mittit qui ad eius tumulum mactentur,

Virg.

*Vinçerat & post terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, caeso sparsuros sanguine flammæ.*

& alibi,

158.

Captiuoq; rogi perfundant sanguine flammæ.

Polyb.

Virg.

*Insignia ad
sepulchrum
appensa.*

Cadauer

domi sepulchrum.

Tull.

Plutarch.

Sueton.

Rosin.

Seruius.

Virgil.

*Pyra pro dignitate
personarum
fiebant.*

Virg.

Virg.

Virg.

*Aqua sacra
putabatur.*

Pindar.

Ad sepulchrum præfigi solita erant vniuscuiusque insignia, gentilitiaq; stemmata. Ut erudite profequitur Polybius libr. 6.

— *Decorantq; super fulgentibus armis.*

& paulo post,

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum

Imposuit, suaq; arma viro, remumq; tubamq;

Defunctorum corpora, vbiçunq; obiissent, in domum referri, ibiq; sepeliri solebant. hoc autem Cicero 2. de legibus affirmat de Valerio Publicola, in Philippicis de Seruio Sulpitio. Plutarchus de Fabricio. Suetonius de Claudij familia. Lege Rosinum fol. 237. quod postea legibus duodecim tabularum cautum est. Id quod Seruius affirmat. Virg. 6.

Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro.

Pro dignitate personarum pyra fiebant. Vnde Homerus scribit Patroclo centam pedum pyram extructam esse. Virg. de Miseno,

— *pinguem tædis, & robore secto*

Ingentem struxere pyram.

Liquores, quibus præsertim veteres in his sacris utebantur, erant aqua, quæ propterea dicitur à Pindaro elementorum præstantis-

stantissimum, ἀριστον ἄσπετον ἔσπετον. Et Ovidius reprehendit veteres, quod existimarent omnia crimina aqua expiari:

Ab nimium faciles, qui tristia crimina cædis

Ouid.

Fluminea tolli posse putatis aqua.

Oleum, quod etiam in Patrocli pyram iniectum est, referente Homero, ut melius accenderetur. Vinum etiam, ibidem. Sanguis, mel, & lac. Iphigenia apud Euripidem in tragedia sui nominis cum fratri parentare veller, sanguinem, & mel in terram effudit. De his omnibus mentionem facit Virg. 6.

Aqua,

Idem ter socios pura circumtulit unda.

Oleum,

Thyrea dona, daptes, fuso crateris olivo.

Vinum, lac, sanguis, in 5.

Hic duo ritè mero libans Carchesia Baccho

Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

Illud tamen aduerte, quod Macrobius libr. 3. cap. 1. obseruauit; Superis sacrificia facturos, se integros abluere solitos: vnde Virgil. 2.

——— *Donec me flumine viuo*

Abluero.

Inferis verò se tantum aqua aspergere. In 4.

Die corpus properet stultali spargere lympha.

in 6.

Ter socios pura circumtulit unda,

Spargens rore leui, &c.

Ferales arbores erant cupressus, piceæ, seu tædæ, ilex, seu robur. de cupressu Ouidius libr. 3. Trist. quæ causa? quia semel incisa non renascitur.

Funeris ara mihi ferali cincta cupresso

Conuenit.

De tæda poeta nescio quis, quæ verò causa? quia succosa cum sit, aptam præbet ignibus materiam,

Eustalibus horrida tædis

Agmina.

De ilice sæpe Homerus mentionem facit in sacris funebribus, cuius rei causam reddunt; quia nunquam efflorescat. Sed iam Virg. audiamus in 6. de cupressu,

Ferales ante Cupressos

Constituunt.

De tædis, seu piceis, robore, seu ilice, in 6.

Principio pinguem tædis, & robore secto

Ingentem struxere pyram.

159.

Oleum in pyras coniectum, & cur?

Vinum in pyras coniectu, & cur?

Homer.

Euripid.

Virgil.

Macrob.

Virgil.

Ablutiones ante sacrificia.

160.

Ferales arbores ad sepulchra.

Ouid.

Homer.

Virgil.

& paulò superiùs,

Procumbunt piceæ, sonat ic̄ta securibus ilic̄.

in 4.

At Regina pyra penetrati in sede sub auras

Erecta ingenti, tadis, atque ilic̄e secta.

Eandem ob causam s. Æneid. Metam. ex ilic̄e posuit Æneas in ludis feralibus,

Et viridem statuit frondenti ex ilic̄e metam.

*Insignia
coniecta in
pyras ferales.*

Multa etiã insignia, aurum, arma, pretiosas vestes, aliaque huiusmodi in rogam cum cadauere absumenda coniciebantur; quod vel inde perspicuum fiet, quia lege duodecim tabularum cautum est, ne deinceps tantæ fierent impensæ. Virgil. II. de exequiis Troianorum,

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis

Conijciunt igni, galeas ensesq; decoroz

Franaq; feruentesq; rotas, &c.

C A P V T II.

Tubæ ac tibiæ, quibus funeribus adhiberi solitæ?

161.

*Tubæ, ac
tibiæ in fune-
neribus.*

VEteres in principum virorum funeribus, tubis pariter ac tibiis utebantur: solas tamen tibiis vel pueris, vel hominibus abiectioris notæ efferendis adhibebant. Et quidem vtrunque instrumentum funebre fuisse, docet in primis Alexand. ab Alex. lib. 3. Gen. dier. cap. 7. ubi ait, *Senatoribus, & Patritiis, atque summis ducibus tuba: minoribus & plebeiis exequiali tibia canere siticines.* Hoc ego confirmo ex Apocal. 18. 22. *Et tibia canentium, & tuba non audietur in te amplius.* Nam, Ribera interprete, idem est, ac si dicat: Non reperiuntur in te amplius funebres pompæ; quia nulla erit vox tubicinum, nec tibicinum, quæ defunctorum cadauera comitatur; iam enim nulli erunt qui moriantur, omnes vnâ fato concesserunt. Non abludit ab hoc testimonio Alexandri illud Seruij in 5. Æneid. quem citat Rosin. tum lib. 5. cap. 39. fol. 236. tum etiam lib. 8. cap. 6. fol. 331. cuius hæc sunt verba. *Antiqua fuit consuetudinis, ut maioris ætatis funera ad tubam; minoris verò ad tibiã proferrentur.* De tibia verò seorsim illud Ouidij testimonium satis esto lib. 6. East. versus finem,

Alex. ab Al.

Seruius.
Rosin.

Ouid.

Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,

Cantabat mæstis tibia funeribus.

Cuius

Cuius etiam illud est de tuba, quam propterea funestam appellat, quia funcribus inferuaret.

At mihi funesta flebiliora tuba.

Eodem apposito vsus est Propertius, cum fenestrem à nuptiali tuba distingueret,

Tibia funesta tristior illa tuba.

Sed vnde testimonia comparabis, quibus planum fiat, principū virorum funera ad tubas pariter, ac tibiae offerri? Ex Plutarcho in primis, qui ait tubicines diuitum funeribus adhiberi. Certe illustre illud est quod de Demetrii funere prodit. Nam Xenophantus totius antiquitatis tubicen celeberrimus in Regia biremi, in qua erat Regis cadauer, iusta soluit ad suauissimum tubæ suæ concentum. Remiges vero tanta aptitudine fluctus ciebant, vt remorum pulsu tubæ modulationibus respondērēt, harmoniamq; redderent iucundissimam. Deinde ex Persio satyr. 3. quide primarij viri funere loquutus, ita ait,

Hinc tuba, candela, tandemq; beatus alto

Compositus lecto, crassissq; lutatus amoris

In portam rigidos calces extendit.

Ex Propertio lib. 4. eleg. vlt. cuius hoc est distichon de Cornelia funere,

Sic maesta cecimere tubæ, cum subdita nostrum

Detraheret lecto fax inimica caput.

Tubam item maiorum natu funeribus propriam esse obseruauerunt præter alios Nebriffensis in Persium, Brodeus lib. 4. Miscellan. cap. 30. Magius libr. 1. Miscel. cap. 13. Victorius libr. 9. var. lect. cap. 14. Sic tuba in funere Pallantis apud Virgilium,

It cælo, clamorq; virum, clangorq; tubarum.

Iam vero in diuitum iustis tibiis etiam adhibitas fuisse testatur in primis M. Tullius lib. 2. de legibus prope finem, aiens, principes viros vita sanctos cantu ad tibiam celebrari; & sanctorum legibus 12. tabularum vltra decem tubicines neminem conducere. Cæterum solas tibiis in puerorum funeribus præferri, significare mihi Statius videtur libr. 6. Thebaid. de funere Archemori, dum inquit, *Tibia, cui teneros fuerum producere manus.* Eodem spectant verba illa Lactantij. *Tubæ, inquit, religio vt maioribus mortuis tuba, minoribus tibia caneretur.* Accedit, quod in sacris literis reperitur, puellam Archifynagogi filiam cum tibijs offerri. nam Matth. 9. dicitur, *cum vidisset tubicinas, & turbam tumultuantem, &c.* Sed & inferioris notæ homines ad tibiis efferebantur. Quid. 5. de trist. Eleg. 1. cum suam miseriam lamentetur,

Tibia funeribus conuenit ista meis.

Propert.

162.

Plutarch.

Pers.

Propert.

Nebriff.

Brod.

Mag.

Vict.

163.

Virgil.

Tibia in di-

uitum fune-

ribus.

Tull.

Tibia in

puerorū fu-

neribus.

Stat

Lactant.

Quid.

Et Pro-

Tibia in fun- Et Propertius, cum non sumptuoso, sed tenuiorum funere ef-
 neribus mi- ferri vellet, ait:
 serorum. *Nec mea tunc longa spatietur imagine pompa,*
 Propert. *Nec tuba sit fati vana querela mei.*
 Delrius. Vnde colligo tubam in inopum iustis nunquam adhibitam;
 Tuba nun- tibiam omnium funera comitari. Lege Delrium in Herc. fur.
 quam adhi- chor. 3. fol. 182.
 bita in fu-
 neribus in-
 opum.

CAPUT III.

Epitaphium, Nania, Epicedium.

164. **E**Pitaphium est inscriptio, quæ sepulchris inciditur in lau-
 dem mortuorum, quasi ἐπι τῷ τάφῳ, id est, *in sepulchro*.
 Tale illud est apud Virg. in Daphuide,
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen;
Daphnis ego in sylvis, hinc usque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
 Nania, *Nania ἀπὸ τῆς νεότητος*, id est, *ultimo*, carmen erat ad rogum de-
 quid? cantari solitum. cuius mihi exemplum videtur illud apud
 Virgil. *Virg. 4. Æneid. quod Dido cecinit, ubi primum conscendit fu-*
ribunda rogos.
 Virgil. *Dulces exuvie, dum fata, Deusq; sinebant,*
 Didonis *Accipite hanc animam, meq; his exolvite curis.*
 Regina na- *Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi:*
 tia, *Et nunc magna mei sub terras ibit imago.*
Urbem præclaram statui, mea mœnia vidi;
Ultra virum, pœnas inimico à fratre recepi.
Felix, heu nimium felix, si littora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carina!
Dixit, & os impressa toro, moriemur inulta!
Sed moriamur, ait. Sic sic tuat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculus ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat omnia cedis.
 Epicedium carmen erat, quod in exequijs decantabatur, &
 165. ut scribit Ammonius, laudem demortui continet cum commi-
 Epicedium, seratione. Exemplo sit apud Virgilium carmen illud, quo ma-
 quid? tet extinctum Euryalum lamentatur.
 Virgil. *Hunc ego te, Euryale, aspicio? tunc ille senecta*
 Euryali epi- *Sera mea requies? potuisti linquere solam*
 cedium. *Crudelis, nec te sub tanta pericula missum*
Affari extremum misera data copia matri?